ANALELE OLTENIEI

DIRECTOR: Prof. C. D. FORTUNESCU

ANUL XIII. IULIE—DEC. 1934.

*

In numărul de față articole semnate de:

ION C. FILITTI
A. SACERDOȚEANU
ION DONAT
M. N. BURGHELE
GEORGE SIMONIS
I. IONAȘCU
G. MIL-DEMETRESCU
ILIE CHIRIȚĂ
D. TUDOR
AL. BĂRCĂCILĂ

*

OLTENIA ARHEOLOGICĂ
OLTENIA ISTORICĂ
OLTENIA LITERARĂ-ARTISTICĂ
OLTENIA CULTURALĂ
NOTE ȘI COMUNICĂRI
RECENZII

36.388.—Scrisul Românesc, Craiova.

Prețul acestui număr: 170 lei

ARHIVELE OLTENIEI

PUBLICAȚIE BIMESTRIALĂ

ȘUMARUL No. 74—76

Pentru un nou dicționar geografic . . . . . Arhivele Olteniei
Scrisori inedite ale lui P. Poenaru . . . . . I. C. Filitti
In jurul unei lupte a Românilor cu Rutenii în 1277 . . . . A. Sacerdoțeanu
Dionisie Eclesiarhul . . . . . Ion Donat
Porțile cetății dela Vidin la Castelul Peleș . . M. N. Burghele
Opera la Craiova: C. Th. Wagner . . . . . G. Simonis
Acte relative la boerul Sandu Bucșănescu . . I. Ionașcu
Două biserici craiovene . . . . . G. Mil-Demetrescu
Origina Brâncovenilor . . . . . Ilie Chiriță

OLTENIA ARHEOLOGICĂ

Insemnări arheologice pentru nordul județului Mehedinți . . . . Dum. Tudor
Noui știri arheologice din Reg. Porților de Fier Al. Bărcăcilă

OLTENIA ISTORICĂ

Documente: *Cartea lui Vladislav Vd către călugării Tismanei* (1523-25); *Cartea lui Alexandru Vd. tot pentru Tismana* (1568—77); *Cartea lui Matei Bas. Vd. eltberând de vecinie* (1634), traduse câteșitrele de St. Nicolaescu.—*Două documente inedite: una din 1694 și alta din 1825,* comunicate de A. M. Pârvulescu. — *Corespondența lui Petrache Poenaru* cu privire la Școala Lazaro-Otetelișanu.—*Acte cu privire la boerul Sandu Bucșănescu,* de I. Ionașcu.

OLTENIA LITERARĂ-ARTISTICĂ

Un an dela moartea poetului N. Milcu, de Radu Gyr —*Privighere,* poezie de Doina Bucur.—*Litanie,* poezie de Aurel Chirescu.—Fragment din „*Sânt fata lui Ion Gheorghe Antim*“, de Coca Farago.—*Grota din munte,* poezie de Radu Gyr. — *Cum l'am cunoscut pe Al. Odobescu,* de V. Mihăilescu. — *Poem,* de G. Fonea. — *Mor frunzele,* poezie de Doina Bucur. — *Noapte,* fragment de roman, de Ionel Rujan.— *Cantilenă,* de Radu Gyr. — *Amiază,* versuri de Aurel Tită — *Un menaj ca multe altele,* fragment de roman, de Doina Bucur. — *Epigrame.*

OLTENIA CULTURALĂ

Mișcarea culturală în Craiova, de Fortunato. — Din T.-Severin. — Dem. D. Stoenescu. — Petre Gârboviccanu.

NOTE ȘI COMUNICĂRI

Contribuțiuni la bibliografia „Dicționarului geografic și istoric al Olteniei“.—Chestionarul.—Note și însemnări despre Banat, de A. M Pârvulescu.— *O rectificare,* de I Donat. — *Testamentul lui N. Cămărășescu-Otetelișanu.* — *Despre numele Olteniei,* de I. Donat —*Notițe oltenești,* de Ioan C. Filitti.

RECENZII

Cărți și periodice, recenzate de A. Sacerdoțeanu și C. D. Fortunescu.

TABLA DE MATERII p. 1934.

ANUL XIII, Nr. 74—76 IULIE—DEC., 1934.

ARHIVELE OLTENIEI

DIRECTOR: PROF. C. D. FORTUNESCU

FONDATOR: Dr. CH. LAUGIER

Pentru un nou dicţionar geografic

O carte este totdeauna reprezentativă pentru epoca în care a fost scrisă. Oglindind în chip firesc năzuinţele unei societăţi, ea reprezintă deopotrivă, când opera se adrezează unei discipline ştiinţifice, un anumit moment din desvoltarea acesteia; ca urmare asemenea opere nu pot fi judecate valabil, decât raportându-le la timpul când au fost create, întrucât atunci rezultatele lor reprezintau produsul unor lungi sforţări, iar ereziile de gândire ce le stau la bază, aveau întreaga valoare a unor credinţe adevărate.

Dealungul desvoltării noastre culturale am lăsat un mare număr de asemenea opere. Perimate fatal prin trecerea dela o o epocă la alta, sau doborîte prin judecăţi obiective ştiinţificeşte, desigur, dar lipsite de dreapta înţelegere a momentului creerii lor, ele au rămas totuşi în istoria noastră culturală. Sunt pietrele de temelie, variate ca natură şi importanţă, care susţin realizările de azi.

Dar, lângă operele înlocuite în decursul timpului, ni s'a mai păstrat câte una a cărei prezenţă întârziată indică de obiceiu o lacună a culturii româneşti. Dintr'o cauză sau alta, exemplul vechilor lucrători, capabil în alte împrejurări să împingă la fapte noui, nu a fost şi aci imitat, poate şi din cauză că atenţia ne era îndepărtată dela lipsa unei asemenea lucrări prin însăşi existenţa ei nominală, într'o versiune supraîmbătrânită de mult.

Dintre acestea, cel mai concret exemplu îl formează desigur *„Marele Dicţionar Geografic al României"*. O astfel de afirmaţie va părea poate, în primul moment, temereră şi nedreaptă, cu atât mai mult cu cât vreme îndelungată dicţionarul de care vorbim a fost prezentat drept una dintre operele rezumative ale unei importante epoci din cultura noastră [1]). O mulţime de alte elemente pote consolida apoi încrederea în această operă, începând cu numele autorilor ei, personalităţi foarte însemnate

1) Vezi Gr. G. Tocilescu: *Istoricul activităţii pe tărâmul geografic al ţării noastre sub întreaga domnie a M. S. Regelui Carol I*, în Bul. Soc. Geogr. an. XXVIII, pp. 23—503.—Vd. şi *Necrologul lui George Lahovary*, de acelaş, în Rev. p. Ist. Arh. şi Filol., vol. X, p 178, şi prefaţa *Marelui Dicţionar Geografic*.

în lumea românească de acum 3—4 decenii, şi sfârşind cu monumentala sa realizare grafică: cinci mari volume in-folio, admirabil tipărite, adunând aproape patru mii de pagini, — numai pentru vechiul regat! In sfârşit, pentrucă în ultima sa redacţie, tipărirea ei s'a terminat abia după 1900, s'ar putea crede că există puţine cuvinte de a o socoti cu desăvârşire învechită, oricât ni s'ar părea de îndepărtată vremea anilor acestora, pe care războiul şi grăbitul ritm de viaţă de după acest eveniment a situat-o într'o adevărată perspectivă istorică.

Pentru un judecător obiectiv sunt însă importante motive de a socoti acest mare dicţionar geografic al României drept o lucrare inutilizabilă, perimată de mult, având azi o singură valoare reală: aceea de a constitui o admirabilă provocare la lucru, pe care generaţia romantică şi mult mai puţin pregătită dela sfârşitul secolului trecut o aduce celei de acum.

Pentru ca cineva să poată primi însă această judecată ca bună şi întemeiată, este mai întâiu necesar să se cunoască temeiurile pe care ea se reazimă. Şi cum cele mai multe dintre lipsurile dicţionarului se datoresc viciilor sale de alcătuire, va trebui dela început să ne oprim asupra istoricului acestei opere.

Ideea redactării unui dicţionar geografic al României datează de peste o jumătate de secol, din epoca premergătoare proclamării Regatului. Izvorîtă din necesitatea de a înlocui dicţionarul lui Frunzescu—simplu repertoriu de nomenclatură geografică—printr'o lucrare de o mai largă utilitate, ea a apărut în sânul Societăţii Geografice Române din primele timpuri ale acestei instituţii, într'o formă menită să sufere însă o serie întreagă de transformări.

Intr'adevăr, la început se crezuse că pe baza unui chestionar de 19 întrebări, trimis autorităţilor săteşti din întreaga ţară, se vor putea aduna destule date pentru întocmirea unui „Dicţionar comunal" al României. S'a văzut însă foarte curând că Societatea nu va putea îndeplini singură această lucrare, de oarece majoritatea răspunsurilor ce trebuiau prelucrate erau cu totul inutilizabile. De aceea, din iniţiativa Generalului Manu, şi cu sprijinul material al acestuia, se instituì în Februarie 1884 un concurs pentru cea mai bună prelucrare a acestui dicţionar, — răgazul acordat pentru prezintarea manuscriselor fiind abia de un an, timp fără îndoială insuficient pentru întocmirea unei asemenea lucrări. Abia după ce şi planul acesta a dat greş, „Comitetul, considerând greutăţile unui dicţionar al în regei ţări", reduce în sfârşit întinderea lucrării la un judeţ, instituind din banii vechiului donator două premii pentru cele mai bune dicţionare ale judeţelor Dolj şi Iaşi.

In chipul acesta, după o tergiversare de câţiva ani, se ajunge la ideea dicţionarelor judeţene. Incepând cu anul 1887, în decurs de un deceniu, Societatea Geografică va primi şi premia dicţionarele tuturor judeţelor din ţară, astfel că, după trecerea acestui timp, ea îşi va putea începe lucrările pentru re-

dactarea dicţionarului general, alcătuindu-l prin coordonarea integrală a celor dintâiu [2]). Ocolind deocamdată orice comentariu, *vom reţine numai că lucrarea numită cu un titlu foarte coprinzător: „Marele Dicţionar Geografic al României", al cărui autori sunt răposaţii George I. Lahovari, General C. Brătianu şi Gr. Tocilescu, este de fapt rezultatul contopirii celor 32 dicţionare parţiale, la a căror alcătuire unul singur dintre cei trei autori ai Marelui dicţionar a luat parte, — şi pentru un singur judeţ.* Aşa dar, spre a ne putea da seama de adevărata valoare a acestei lucrări, va trebui să examinăm mai întâiu cine sunt autorii dicţionarelor judeţene, în ce chip au lucrat şi după al cui plan.

In documentata introducere a primului volum din Marele Dicţionar Geografic, de unde am luat şi informaţiile de mai sus, îşi găsesc răspunsul toate aceste întrebări. Mai întâiu, lista celor ce au alcătuit dicţionarele judeţene, publicată în fruntea volumului, ne obligă la această primă observaţie: din cele peste treizeci de nume, câte întâlnim acolo, abia trei sau patru sunt ale unor persoane care au fost legate de mişcarea geografică românească, sau a altor discipline înrudite, — restul formându-l numele unor oameni cari nu s'au afirmat în niciun alt fel pe tărâmul acesta şi la cari ar fi deci foarte greu de presupus o deosebită competenţă în această materie [3]). Nu rezultă, bineînţeles, de aici că toţi aceşti pasionaţi amatori nu ar fi putut colaboră cu folos la o asemenea operă; ne pare însă în afară de îndoiala că în atare împrejurări era nevoe absolută de indicarea unui plan de lucru amănunţit şi coprinzător, care sprijinind pe cercetătorul puţin versat, să asigure în acelaşi timp caracterul unitar al lucrărilor. Să fi existat oare un asemenea plan de lucru?

Din felul cum au fost alcătuite cele 32 dicţionare, ca şi din prefaţa menţionată, rezultă evident că, în afară de „prospectul conţinând condiţiile lucrării", elaborat la 23 Februarie 1884, nu s'a dat concurenţilor nici cea mai neînsemnată indicaţie tehnică. Lunga evoluţie a ideii dicţionarului şi dibuirile dela început explică de altfel uşor acest lucru. Necesitatea unui plan şi a unei metode a fost discutată la Societatea Geografică pentru prima

---

2) In introducerea primului volum din „*Marele Dicţionar*" se vorbeşte numai de îndreptarea unor erori din dicţionarele judeţene, erori semnalate de persoane străine, cărora li se aduc mulţumiri (p. XVII).

3) Autorii dicţionarelor parţiale sunt: Alexandrescu C. *(Ilfov, Muscel, Olt, Prahova şi Vâlcea)*, Brătescu Paulina *(Prahova)*, Candrea Aureliu *(Dolj şi Putna)*, Caniano Mihail *(Dolj şi Putna)*, Chiriţă Const. *(Fălciu, Iaşi şi Vaslui)*, Ciuntu Th. N. *(Tecuci)*, Condrea P. *(Roman şi Tutova)* Condurăţeanu Dim *(Dâmboviţa)*, Cumbary Ana *(Dolj)*, Dănescu Gr. G. *(Constanţa, Râmnicu-Sărat şi Tulcea)*, Delescu Iulian *(Brăila)*, Demetrescu-Oprea B. *(Brăila)*, Filipescu-Dudău N. *(Dorohoi)*, Georgescu P. *(Teleorman)*, Gheorghiu C. D. *(Neamţu)*, Ionescu Serafim D. *(Suceava)*, Iorgulescu B. *(Buzău)*, Lahovari George Ioan *(Argeş)*, Locusteanu Const. *(Romanaţi)*, Manoil Maria *(Dolj)*, Moruzzi I *(Prahova)*, Nădejde V. C. *(Botoşani)*, Năsturel-Vasiliu, Col. *(Gorj)*, Pacu Moise *(Covurlui)*, Proviano D. *(Ialomiţa)*, Racoviţă Hortensia *(Bacău)*, Remuş-Antonescu *(Vlaşca)*, Sfinţescu G. *(Olt)*, Spineanu N. D. *(Mehedinţi)*, Ţiţu I. *(Botoşani)*, şi Vâlcu N. *(Brăila)*.

oară abia în 1896, când, urmând să se alcătuiască Marele Dicţionar, comisiunea ce trebuia să facă această lucrare a întâmpinat nesfârşite greutăţi, din cauza importantelor deosebiri ce existau între normele după care se elaborase fiecare dicţionar judeţean în parte. Într'adevăr, iată ce se spune în prefaţa amintită:

— *„Materialul din care urma a se alcătui şi prelucra Marele Dicţionar Geografic era opera a 30 şi mai bine de autori, şi se înţelege (!) că fiecare din aceşti autori avea limba sa, metoda sa, specialitatea sa, care difereau foarte mult dela unul la altul, cu atât mai mult cu cât din aceşti 31 de autori nici jumătate nu erau specialişti, profesori de geografie, iar ceilalţi erau amatori; astfel că fiecare dedea o mai mare importanţă unei materii asupra celorlalte. Aşa, sunt dicţionare care abundează în detalii istorice şi arheologice, altele în date statistice, altele au dat o mare importanţă părţii strategice şi militare, iar altele au reprodus legendele, basmele şi cântecele care sunt legate mai de fiecare localitate în ţara noastră"* — şi aşa mai departe. *„Misiunea deci a comisiunii era foarte gingaşă: ce să scoţi? Ce să păstrezi?"* [4]).

Dilema, în care s'au găsit cei ce urmau a alcătui pe baze atât de deosebite dicţionarul general, atestă pe deplin atât lipsa unui plan de lucru omogen, cât şi felul dezordonat în care au fost executate cele 32 lucrări preliminare. Aşezat pe asemenea temelii, Marele Dicţionar trebuia să devină înainte de toate o operă fundamental hibridă, — ceea ce nu constitue singurul său cusur.

Este uşor de văzut că la baza fiecărui dicţionar judeţean trebuia să existe câte un chestionar, pe temeiul căruia s'au strâns uneori cele mai multe, alte ori toate datele ce urma să cuprindă lucrarea. Necesitatea acestui sistem izvora în primul rând din faptul că cei ce aveau să elaboreze dicţionarele geografice judeţene nu aveau pregătirea ştiinţifică de rigoare în asemenea materie, erau deci lipsiţi de orientare; mai mult chiar: o astfel de metodă era în uz curent aproape la toţi oamenii noştri de ştiinţă cari îşi lansaseră chestionarele lor istorice, arheologice sau folkloristice [5]). Însăşi Societatea Geografică sperase la început să-şi poată întocmi dicţionarul pe baza unui asemenea chestionar de 19 întrebări, cum am văzut mai sus. Nu este aşa dar de mirare că autorii dicţionarelor judeţene au utilizat şi ei acest mijloc. Ceea ce a constituit însă o mare greşală din partea celor ce aveau calitatea de îndrumători, a fost faptul că nu s'a elaborat din primul moment un chestionar unic şi obligatoriu, care într'o anumită măsură ar fi isbutit să imprime lucrărilor un caracter

4) *Marele Dicţionar Geografic al României*, vol. I, p XVI.

5) Trebuesc citaţi astfel: Haşdeu, Odobescu, Nicolae Densuşianu, Gr. Tocilescu, George Popovici, etc. Multe dintre răspunsurile primite la chestionarele acestora se găsesc la Academia Română. Vezi pentru aceasta şi Dim. Gusti, *Sociologia monografică etc.* în Traian Herseni, *Teoria monografiei sociologice*, p. 26 şi urmarea.

unitar. Lăsaţi însă a lucra fiecare după cum îl tăia capul, fără niciun fir conducător, şi unitate de conducere autorii dicţionarelor parţiale nu puteau face mai mult şi altfel decât ceea ce au făcut, potrivit gradului de pricepere şi preferinţelor fiecăruia.

In astfel de condiţiuni, nici chipul în care au fost utilizate diferitele chestionare nu putea fi acelaş. Din rezultatele atinse se constată astfel că, pe când unii dintre autori au controlat la faţa locului valoarea informaţiilor primite ca răspuns la anchetele lor, în schimb cea mai mare parte au ignorat cu desăvârşire această datorie elementară, luându-le pe toate de bune şi consemnându le ca atare în corpul lucrării. In acest caz contribuţia lor se reducea deci la operaţia comodă de a transcrie orce răspunsuri ale corespondenţilor lor rurali ca pe nişte adevăruri de valoare ştiinţifică.

Au fost printre aceşti autori unii cari n'au încercat să aducă o contribuţie personală la lămurirea cutărei chestiuni nici măcar atunci când răspunsurile primite de ei mărturiseau sincer insuficienţa cunoştinţelor unui biet corespondent de ocazie, dela care nici nu se putea pretinde mai mult, cum de pildă semnalarea unor inscripţii indescifrabile pentru el, însă pe care autorul dicţionarului ar fi trebuit negreşit să le dea, şi corect. Deaceea într'o astfel de lucrare se poate găsi informaţia curioasă că pisania cutărei biserici or mânăstiri nu s'a redat în dicţionar, *„fiindcă sătenii nu o pot citi??!“* [6]).

S'a putut strecura astfel o mulţime enormă de greşeli grosolane, capabile să arunce neîncrederea asupra întregei lucrări [7]). Dar dacă asemenea erori se pot explica prin defectuositatea felului în care s'au alcătuit dicţionarele, se găsesc însă unele cu adevărat uluitoare. Căci cum ne vom putea explica de pildă afirmaţia stranie că la data alcătuirii dicţionarului geografic al judeţului Dolj *„nu se mai cunoştea nici locul“* mânăstirii Creţeşti [8]), când astăzi încă această splendidă ruină solitară este unul dintre monumentele cele mai demne de văzut din întreaga regiune craioveană ?

In acelaş chip s'au acreditat apoi multe concluzii falşe şi arbitrare, pornite din fantezia ignorantă a corespondentului respectiv, care doritor de a explica bunioară numele unei aşezări, a găsit în imaginaţia sa un răspuns pe care zadarnic l-ai căuta

6) Vezi de pildă *Dicţionarul judeţului Dolj*, p. 52, amănuntele privitoare la mânăstirea Jitianu. *Şi trebue observat că această mânăstire se află la marginea oraşului Craiova, adică în imediata apropiere a locului unde este de presupus că au lucrat cei patru autori ai dicţionarului, care totuşi nu au cercetat-o.*

7) Aproape tot materialul epigrafic a fost astfel greşit transcris, ca şi o mare parte din documentele găsite la săteni.

8) *Dicţionarul judeţului Dolj*, p. 397. Vezi însă şi cea de a doua afirmaţie eronată privitoare la Creţeşti, în acelaş dicţionar, p. 229, potrivit căreia mânăstirea, *aflată în ruină*, ar fi fost fondată de haiduci în timpuri foarte vechi.

în tradiţia localnicilor [9]). Asemenea autori au păstrat cu sfinţenie nu numai greşelile uşor controlabile, dar unii dintre ei fiind străini de localitatea pentru care lucrau, şi necunoscând chipul în care erau pronunţate unele numiri topice, au adoptat până şi ortografia inadmisibilă a corespondenţilor, deşi se cerea anume ortografie fonetică [10]).

Foarte deosebit este apoi şi aportul de informaţie bibliografică, pe care fiecare autor l-a adăogat operei sale; căci pe când unii dintre aceştia s'au străduit să adune cu grije materialul informativ răspândit în publicaţiile vremii, — cei mai mulţi au ignorat toate aceste izvoare, mărginindu-se a utiliza în întregime şi fără spirit critic rezultatele anchetei lor dela distanţă.

Toate acestea explică uşor locul cu totul neînsemnat pe care l-a avut totdeauna în bibliografia noastră ştiinţifică Marele Dicţionar şi slabul său aport de informaţii adus lucrărilor de geografie şi istorie românească.

Dar lângă toate acestea, mai trebue amintit aci un lucru: Marele Dicţionar Geografic nu este numai o lucrare alcătuită rău, într'o vreme când multe lucruri se înţelegeau desigur altfel decât astăzi; ci, înainte de toate, este pentru noi o operă *veche*: tipărit în redactarea sa definitivă acum trei decenii, el se bazà totuşi în bună parte pe lucrări făcute cu aproape o jumătate secol în urmă [11]).

Bogatele achiziţiuni în materie de ştiinţă pe care le-am înregistrat în ţara noastră pe toate tărâmurile, în ultima jumătate de secol, au trebuit deci să rămână aproape în întregime străine de cadrul acestei opere, care în multe privinţe nu ne mai poate folosi nici măcar pentru informaţiile de caracter general [12]).

Din toate cauzele cercetate mai sus, Marele Dicţionar Geografic al României poate fi socotit azi drept o lucrare neutilizabilă. Necesitatea de a-l înlocui este mai presus de îndoială, faţă de marea importanţă ce a avut totdeauna o asemenea operă în cultura unei ţări.

Dar ceeace măreşte şi mai mult valoarea acestui imperativ este faptul că vechiul dicţionar cuprinde la un loc numai cele 32 judeţe ale României vechi: *aceasta însemnează că azi, după aproape 16 ani dela Unire, şi în vreme ce Ungurii nu admit să se elimineze nici măcar din manualele lor de şcoală studiul pri-*

9) De obicelu, în aceste explicaţii, „eroul eponim" joacă primul rol. Numele satului Moţăţei este astfel derivat dela nişte oameni ce purtau în cap un moţ *(Dicţionarul judeţului Dolj*, p. 457); cel al satului Urâţi dela nişte uriaşi urâţi *(idem*, pag. 660); Geormanele vin dela Germani *(idem*, p. 6), etc, etc.

10) Găsim astfel: *Moşna*, în loc de Mosna, *Segârcea*, în loc de Şegarcea, *Gubancea*, în loc de Gubaucea, etc. V. acelaşi *Dicţionar*, literele respective.

11) Vezi mai sus p. 258.

12) Dicţionarul nu poate fi utilizat astfel în ce priveşte elementele fluctuabile (populaţia, etc.); dar în acelaşi timp nici pentru altele care au totuşi un oarecare caracter de stabilitate. Astfel, dintre aşezările pomenite acolo, unele au dispărut, celelalte s'au schimbat cu desăvârşire, şi în sfârşit în această vreme s'au creat foarte multe, care bineînţeles nu sunt menţionate în *Dicţionar*.

vitor la Transilvania şi ţinuturile dezrobite [13]*), noi nu avem încă o mare carte de geografie închinată României mari, pe care nu o vom putea iubi totuşi pe deantregul, decât în măsura în care vom fi reuşit să o cunoaştem. Este o datorie de înalt patriotism pentru întreaga obşte de cărturari a generaţiei noastre, să ia asupră-şi îndeplinirea acestei opere. Peste câţiva ani, când se vor prăznui două decenii dela jertfa cea mare, ea va fi desigur cel mai frumos monument simbolic ce s'ar putea dărui Patriei.*

Enunţând doar nevoia de înlocuire a Marelui Dicţionar Geografic, vom fi făcut desigur prea puţin pentru această problemă. Năzuim la ceva mai mult: ne vom încerca să trasăm în amănunt planul după care ar urma să se alcătuiască lucrarea plănuită, cum şi posibilităţile ei de realizare; căci trebuesc stabilite mai dinainte hotarele precise în care urmează a se desvolta dicţionarele parţiale, fixând până în cele mai neînsemnate amănunte ale sale operaţia de întocmire a lor. Numai procedând astfel, se va putea realiza lucrarea ce visăm: Dicţionarul geografic şi istoric al ţării, operă unitară, în spirit ştiinţific şi pe cât posibil mai complectă.

Pentru a preîntâmpina orce eventuale erori şi orce insuficienţe capabile să zădărnicească a doua oară un asemenea efort colectiv, socotim dintru început neapărat necesară înfiinţarea ad-hoc a unui for central, cu sarcina de a asigura unitatea lucrărilor, pe baza unui anumit plan de lucru. Va trebui să se dea însă acestui plan, ca şi tuturor lucrărilor preliminare, întreaga importanţă pe care o merită. *Toate măruntele chestiuni de amănunt, a căror valoare nu poate fi sesizată decât atunci când lucrezi, trebuesc discutate îndelung şi stabilite cu competinţă, fără sistemul decretărilor, care nu poate fi util nicăeri în ştiinţă.*

Pe calea aceasta va trebui să se fixeze mai întâiu măsura în care vor intra în alcătuirea dicţionarelor diferitele ştiri de natură geografică, antropogeografică, istorică, etc. Căci trebue să facem aci o observaţie de caracter general: după cum Marele Dicţionar Geografic a trebuit să aibe, prin firea lucrurilor, un cadru mult mai vast decât cel pe care îl indica titlul, întrucât primise în alcătuirea sa elemente din toate aceste discipline, — tot astfel viitoarea lucrare, menită să adune o cât mai bogată informaţie privitoare la ţara noastră, nu va putea fi redusă la descrierea strictă a mediului fizic şi uman actual, de oarece într'o astfel de lucrare geografia umană nu poate fi despărţită de factorul istoric, care ne ajută să o putem înţelege. In ce chip ne vom explica de pildă o *silişte* — element antropogeografic, care fără îndoială va trebui introdus în dicţionar —, dacă vom ignora materialul informativ privitor la aşezarea ce a existat acolo odinioară? Jumătăţile de măsură nu sunt însă recomandabile în asemenea

13) V. Z. Pâclişanu, *Iredentismul în şcoalele din Ungaria*, în *Revista Fundaţiilor Regale*, I, 4, pp. 105—113.

împrejurări, şi de aceea ne pare că viitorul dicţionar al României va trebui să fie deopotrivă geografic şi istoric, cuprinzând bineînţeles numai acele elemente istorice care au o intimă legătură cu geografia. S'ar putea realiza astfel o operă extrem de utilă pentru istoria noastră, deoarece, cu tot progresul făcut pe terenul acesta în vremea din urmă, noi nu avem încă lucrarea în care amănuntele istorice să fie sistematic încadrate geograficeşte [14]).

De aci rezultă logic nevoia unei largi orientări bibliografice, pe care cei ce vor conduce această lucrare sunt datori a o înînlesni şi impune. *Este necesar să se alcătuiască deci o amănunţită bibliografie, care să cuprindă absolut toate lucrările monografice, colecţiile de documente şi periodicele de tot felul, tipărite în ultimile 7—8 decenii, în care se găsesc răspândite feluritele categorii de informaţii privitoare la ţara noastră* [15]). Trebue să ne dăm în sfârşit seama că, pentru fiecare colţ de pământ românesc, pentru orice lanţ de munţi sau curs de apă, pentru aşezarea cea mai umilă, socotită pe nedrept nouă şi fără însemnătate, cercetătorul priceput şi harnic va găsi totdeauna un anumit capital de informaţii împrăştiate pretutindeni, şi pe care le ignorăm tocmai fiindcă nu au fost reunite într'un singur mănunchiu.

E o mare greşeală să se creadă că o asemenea lucrare se poate face integral pe baza observaţiilor la faţa locului, fără o îndelungată muncă de investigaţii cărturăreşti. Pe teren poţi da fără îndoială o bună descriere a mediului fizic, pe care eşti obligat a-l cerceta singur; dar, ca să treci cu folos dincolo de acest cadru, este necesar să pleci la drum cu un întreg bagaj de cunoştinţe din cărţi, să fi consultat tot ce există scris cu privire la localitatea ce vizitezi. Aceasta mai ales în ce priveşte trecutul unui foarte însemnat număr din satele noastre. Intr'adevăr, când satul a fost aşezare liberă de moşneni sau răzeşi, ceeace se întâmplă obişnuit doar în regiunile muntoase, numai atunci vei putea afla în mâna săteanului documentul lămuritor, „cartea" păstrată cu sfinţenie dintr'o generaţie în alta, adesea din vremile bătrâne ale celor dintâi voevozi. Dacă din potrivă satul a fost locuit de *rumâni*, muncitori neliberi pe moşie străină, cercetarea după asemenea acte va fi aproape totdeauna zadarnică: neavând ocină, ei nu au încheiat transacţii, nu s'au judecat şi nu au primit întăriri şi porunci. In asemenea sate, amintirea locuitorilor se urcă în timp abia până la domnia lui Cuza, aşa încât cu greu

14) Dacă se va adăoga dicţionarului un indice de nume proprii, pentru personagiile care au avut vreun rol în trecutul nostru, utilitatea lui va fi cu atât mai largă, istoria noastră devenindu-i foarte curând tributară; căci va fi desigur de mare însemnătate pentru cercetători să poată afla cu precizie şi uşurinţă amănuntele pe care azi le poţi culege numai cu mare greutate. (De pildă numărul proprietăţilor unui voievod ca Mihai Viteazul, număr pe care nu-l cunoaştem, ori *toate* ctitoriile boierilor Craioveşti, etc).

15) Vezi la rubrica *Note şi comunicări* a acestui număr bibliografia propusă ca bază de discuţie, în care s'au trecut însă numai lucrările privitoare la Oltenia.

vei afla acolo câteva încurcate informaţii despre evoluţia mai recentă a satului, cu singurul amănunt precis că locuitorii au fost împropietăriţi la 1864. Pentru rest, cărturarii locului îţi cer ei singuri informaţii şi deslușiri.

Au existat totuşi documente şi pentru aşezările de acest fel, însă ele s'au păstrat de astădată în mâna marelui proprietar de ieri, boier sau mânăstire; azi, materialul acesta, deosebit de important uneori, se găseşte în marile noastre depozite oficiale de documente, şi o bună parte a văzut deja lumina tiparului. In asemenea împrejurări, se înţelege uşor atenţia ce trebue să se acorde indicaţiilor bibliografice.

Lângă diferitele izvoare inedite, asupra importanţei cărora nu vom insista aci, este necesar să atragem atenţia asupra materialului istoric şi arheologic aflat în muzee şi colecţiuni particulare, teren de cercetări aproape virgin. *Ar fi de mare importanţă ca piesele a căror provenienţă este bine cunoscută, să fie menţionate în legătură cu localitatea unde s'a făcut descoperirea.*

Revenind la caracterul de unitate ce trebue imprimat lucrărilor de strângere a materialului, credem util să se elaboreze dela început *un chestionar-tip pentru întreaga ţară* [16]).

Ar fi necesar să se alcătuiască de asemenea o listă complectă de amănuntele ce trebuiesc studiate (altitudinea unui accident de teren, lăţimea sau adâncimea unei ape, suprafaţa unui teritoriu, într'o unitate de măsură dinainte precizată, etc. [17]), - cum şi să se stabilească modèle de redactare pentru toate categoriile de elemente ce urmează a fi descrise în dicţionar (oraş, sat, munte, râu, etc.)

Este apoi de mare importanţă să se fixeze precis metoda după care se vor strânge şi utiliza diferitele categorii de informaţii; aşa de pildă, amănuntul demografic să fie oare raportat—cum s'a făcut în vechiul dicţionar — *numai* la momentul în care a fost cules, —în care caz va avea o valoare cu totul relativă şi temporală—, sau se vor da *totdeauna* tablouri privitoare la creşterea populaţiei, într'o epocă fixă, de pildă pentru ultimul secol, în care obişnuit avem acte de stare civilă? Tot astfel, după care criteriu vor fi utilizate izvoarele istorice, documentele şi inscripţiile? Se vor reda oare *in extenso*, cum s'a făcut adesea în Marele Dicţionar, sau vor fi reduse totdeauna la un regest succint, indicându-se însă bibliografia respectivă?

Chestiunile ridicate mai sus nu reprezintă pentru noi nişte simple deziderate şi probleme teoretice, aruncate în discuţie la întâmplare; din potrivă, ele sunt rezultatul unei serioase şi îndelungate experienţe; de soluţionarea lor cât mai urgentă, mai complectă şi mai perfectă atârnă însăşi valoarea ce o va avea prima operă din această serie: Dicţionarul geografic şi istoric

16) Vezi în acest număr, la rubrica *Note şi comunicări*, fragmentul de chestionar propus deasemenea ca bază de discuţie.

17) In Marele Dicţionar s'au utilizat fără niciun criteriu toate unităţile de măsură

al Olteniei pe judeţe, la a cărui întocmire am pornit să lucrăm. Fixarea unui plan de lucru definitiv, de care să ne putem servi la rându-ne, a devenit astfel pentru noi o preocupare statornică. Pentru sfârşitul acesta, toţi cei cari poartă interes unei asemenea lucrări, sunt rugaţi stăruitor să ne ajute cu sfatul şi observaţiile lor, pe care le vom publica în nr. următor.

„Arhivele Olteniei".

Scrisori inedite ale lui Petrache Poenaru

privitoare mai ales la Institutul Lazaro-Otetelişanu din Craiova

de **Ioan C. Filitti.**

In studiul sau de la 1889, despre „Petrache Poenaru", Alexandru Odobescu se referia la corespondenţa rămasă pe urma acestuia. Cu drept cuvânt se întreabă d. Iorga, în a sa „Istoria învăţământului românesc"[1]), dacă se vor mai fi păstrând acele scrisori. Ar fi, într'adevăr, de dorit să se dea de urma lor.

In schimb, încă de la 1918, răposatul general Petre Vasiliu-Năsturel a dăruit Academiei române un număr însemnat de scrisori adresate de Petrache Poenaru unchilor săi Iordache (1775—1844) şi Grigore (1784—1869) Otetelişanu. Ele se păstrează şi azi, legate într'un volum, cotat 4516, în secţia manuscriselor. Copiile lor mi-au fost puse la dispoziţie de d. inginer Petre P. Otetelişanu şi le-am putut colaţiona cu originalele. Din aceste scrisori, numai o parte a fost publicata de generalul Vasiliu-Năsturel, în revista Convorbiri literare, la 1914. Socotesc că va prezinta oarecare folos editarea şi a celorlalte, câte se referă la chestiuni de interes general din acea vreme. Se vor adăoga astfel şi câteva date nouă privitoare la activi atea, închinată învăţământului, a lui Petrache Poenaru, vrednicul oltean al cărui nume se pomeneşte înca deseori, dar despre care s'a scris atât de puţin. Nu-mi propun să-i fac eu biografia complectă, ci numai să înlesnesc altora o asemenea lucrare, ce s'ar cuveni să fie închinată memoriei lui.

I

Petrache Poenaru s'a născut la 10 Ianuarie 1799, în Beneşti, ca fiu al vtori (al doilea) vistierului Costache Poenaru[2]). Din cauza rangului modest al acestuia, Al. Odobescu îl ca-

1) Ediţia 1928, pag. 184.

2) Al. Odobescu, Petrache Poenaru, p. 7. — O spune însuş Poenaru în cererea de bursă, la 1824, ce publicăm (anexa V). Nu ştiu dece d. Iorga îl crede fiu al şetrarului Barbu Poenaru (Contribuţii la ist literat. române, II, Scriitori mireni. In An. Acad. rom., secţia lit, vol. 28, din 1906, pag. 243).

lifică de „boernaș". Din punctul de vedere al ierarhiei nobiliare din acea vreme, epitetul este exact; nu este însă potrivit, considerând nașterea lui Poenaru, care era scoborîtor direct din marele ban Barbu Poenaru de la 1644—5. Familia sărăcise însă în sec. al XVIII-lea și nu se mai putuse ridica la boeriile cele mari[3]). Despre mamă, Smaranda, Petrache Poenaru aparținea iarăși unei vechi și însemnate familii oltenești, a Otetelișanilor, din ramura care avea moșie la Benești, unde el s'a și născut.

După ce a învățat cu un dascăl grec și la școala Obedeanu din Craiova, Poenaru a intrat, la 1818, scriitor în cancelaria episcopiei Râmnicului, sub grămăticul Neofit[4]) (Gianoglu) menit să devie mitropolit la 1840—9. La 1819, episcopul Râmnicului, Grecul Galaction, prezintă pe Poenaru mitropolitului Dionisie Lupu, care-l numi dascăl de grecește, în locul lui Eufrosin Poteca, trimis la studii în străinătate[5]).

La 1821, Petrache Poenaru se alipi de Tudor Vladimirescu, devenind secretarul lui[6]). Este curios că Poenaru n'a insistat niciodată asupra acțiunii lui Vladimirescu, nici asupra raporturilor ce a avut cu el. In discursul său de recepție la Academia Română, în 1871, se mărgini la formula vagă că „vocea lui (Tudor) buciumă la 1821, în auzul Românilor, deșteptarea lor la simțul național" și că „poporul întreg ....răspunse cu vigoare la apelul liberatorului său..." Făcând apropiere între Gheorghe Lazăr și Tudor Vladimirescu zise numai că ei „desmormântară limba națională și descoperiră drepturile noastre strămoșești". Preamărind pe Lazăr, învinuia pe Greci de a se fi împotrivit cultivării limbii românești, de a fi stricat legile țării, de a fi îndepărtat din slujbe pe adevărații patrioți. In răspunsul către Poenaru, Sion afirma și el că „Grecii lucrau în principate la planul de a eliniza popoarele creștine de sub imperiul otoman" și că, în acest scop „se serviau de mijloacele chiar cele mai infernale ca să năbușiască orice expansiune națională, orice manifestație a spiritului românesc". După Sion, sub fanarioți limba greacă luase locul celei românești în școale, în acte publice, în biserică, și numai Ardelenii, de la Petru Maior încoace, fuseseră „*primii* luceferi ce au compus pleiada ilustră a românismului". Era o deformație, care s'a acreditat, a adevărului istoric, ca o reacțiune firească, dar exagerată, împotriva cârmuirii grecești, mai ales în urma pericolului la care principatele române fuseseră expuse prin ridicarea pe pământul lor a stindardului revoluției grecești. Ar fi fost, deci, și inoportun și inutil din partea lui Poenaru să des-

3) Vezi I. C. Filitti, Condica Poenarilor Almăjeni. Extras din „Arhivele Olteniei", 1929.

4) Anexa II.—Odobescu, l. c., cu greșala că grămăticul e numit Niculae și confundat cu viitorul mitropolit Nifon.

5) Odobescu, l. c.

6) Ibid.

tăinuiască cele ce, desigur, ştia despre adevăratele ţeluri ale eteriei, care îngăduiseră şi lui Vladimirescu să se afilieze acestei asociaţii, menită să emancipeze, cu ajutorul Rusiei, toate popoarele subjugate de Turci. Numai în urma defecţiunii ruseşti, scopurile Românilor fuseseră atinse atunci, în parte, pe alta cale, tocmai prin desolidarizarea de mişcarea grecească [7]). N'avea Poenaru decе să răscolească trecutul faţă de legenda ce se creiase în jurul eroului naţional.

Nici despre misiunea la Laybach, pe care, cu episcopul de Argeş Ilarion Gheorghiadi şi cu Giani Orăşanu, a avut-o din partea lui Tudor, n'a dat vreodată lămuriri Petrache Poenaru. S'au relevat totdeauna, chiar şi de Sion, raporturile strânse dintre Vladimirescu şi episcopul Ilarion; s'au recunoscut în deobşte sentimentele româneşti şi democratice ale acestuia, dar s'a omis a se spune că acest grec, sau bulgar grecizat, crescut de mitropolitul Dositei Filiti, fusese şi el eterist. De la Odobescu aflăm [8]) că Poenaru, în drum spre Laybach, s'a oprit la Sibiu, unde a aflat de moartea lui Tudor.

Tot Sion, în discursul său, de faţă fiind Poenaru, se mai mira că nu se lămureşte de nimeni în ce raporturi stătuse Vladimirescu cu Gheorghe Lazăr. Pentru moldoveanul Sion, Vladimirescu nici nu fusese „decât un braţ, un executor popular al ideilor produse de şcoala lui Lazăr; a fost destinat sa fie spăimântătorul grecilor". Dacă, deci, nu se ştia nimic de legaturile dintre ei, cauza trebue să fi fost, socotia Sion, ca Lazăr, obosit, nu va fi luat parte activă la mişcarea din 1821. De fapt ştim, şi o ştia desigur Poenaru, că Vladimirescu nu se ridicase din îndemnul lui Lazăr, iar toate cercetările ce s'au făcut pentru a stabili partea acestuia în evenimentele de atunci, n'au dus la alt rezultat decât că ar fi înlesnit, prin cunoştinţele sale, mânuirea tunurilor [9]).

In Aprilie 1822, Dumitru şi Constantin Brăiloiu scriau lui Zamfirache Hagi Pop, la Viena, despre dorinţa nepotului lor, Poenaru, de a porni acolo, pentru studii, dar că lipseau mijloacele materiale [10]). La corespondenţa găsită de d. Iorga, în arhiva casei Pop, despre aceşti ani de pregătire ai lui Poenaru, putem adăuga ceva.

Avem [11]) o scrisoare a lui Poenaru, din Viena, la 22 August 1822, adresată unchiului său Grigore Otetelişanu, în care asigură pe acesta despre intenţiile sale serioase. Trimite pentru Iordache Otetelişanu un plan al Vienei şi o lucrare a lui Georges-Marie Raymond, se închină unui „Monsieur Grosman" şi se informează dacă dascălul grec Vardalah se

7) Vezi I. C. Filitti, Frământările politice şi sociale în Principatele române, de la 1821 la 1828. Buc. 1932, pag. 7—72.

8) Op. cit, 10.

9) Iorga, Ist. lit. rom. în sec. XIX-lea, I, 55—6. — Emil Vîrtosu, Tudor Vladimirescu, 21—27.

10) Iorga, Scriitori mireni, l. c.

11) Anexa I.

află la Braşov. Din 16—28 Noemvrie avem alta scrisoare[12]), deosebit de interesanta, în care Poenaru îşi descrie activitatea studioasa, de la opt dimineaţa, până seara târziu. Invaţa germana, latina, elina, italiana, franceza, apoi geografia, retorica, poetica, psihologia, algebra, istoria universala, unele din aceste materii fiind predate în latineşte. I se pare grea mai ales filosofia, pentru care „nu mi-a fost cioplita mintea mai din vreme". Se află redus la extrema limită a mijloacelor băneşti, pentru care recurge la Zamfirache Pop. Aşteaptă de la mitropolit (Dionisie) şi de la dascălul Vardalah atestat de studiile ce a făcut în ţară.

In Mai 1823, unchiul sau Grigore Otetelişanu îi trimite bani, ca să cumpere nişte „instrumenturi"[13]). La 31 Oct. următor[14]) se plânge iarăşi de strâmtorarea materială în care se află. „M'aş fi dus acum singur la Bucureşti, sa caz la picioarele eforilor şcoalelor, să mă dau rob a sluji în toată viaţa în şcoalele patriei, numai ca să mi se înlesniască sporirea învăţăturii ce am început".

In Sept. 1824, Petrache Poenaru, întors la Bucureşti, face jalbă la Domn, arătând că „s'a tras din mijlocul învăţăturilor", pentru că boerii cari l'au ajutat până acum n'o mai pot face. Spune că, fiu al vtori vistierului Constantin Poenaru din Craiova, este „din părinţi de neam, ştiut de toţi d-lor boerii, dar scăpătaţi". Cere să fie primit „în numărul celor sprijiniţi de patrie la cheltuiala învăţaturii", în orice ramura s'ar socoti de folos, încă un an, „în luminata Europa". In raportul lor de la 27 Septemvrie, boerii recomandă să se adauge Poenaru la ceilalţi patru bursieri din străinătate, ca să înveţe matematicile teoretice şi practice, timp de patru ani şi apoi să vie să „paradosească" în Bucureşti[15]).

Ştim din altă parte[16]), ca cererea lui Poenaru a fost sprijinită de Zamfirache Pop, de mitropolit şi de medelnicerul Dumitrache, sameşul. I s'a acordat câte 2500 lei vechi pe an. La 24 Oct., Poenaru se şi află în carantina Oltului, în drum spre Viena, iar sameşul Dumitrache scria lui Pop să supravegheze activitatea noului bursier, pentru ca ajutorul să nu fi fost acordat în zadar.

In Fevruarie 1825, Poenaru cerea voie să-şi ia un corepetitor pentru matematici[17]). In vara 1826, era sătul de Viena, a cărei politehnică i se părea nesuficientă şi ruga să fie trimis la Paris, ceeace i s'a încuviinţat la sfârşitul lui Octomvrie[18]).

---

12) Anexa II.
13) Iorga, l. c.
14) Anexa III.
15) Anexa V.
16) Iorga, l. c.
17) Ibid, 246.
18) Ibid., 247.

La Paris, în Mai 1827, obţine un brevet de invenţie pe cinci ani, pentru „un condei portăreţ, fără sfârşit, alimentându-se însuş cu cerneală". La 1828, locotenent-colonelul de stat major Ludovic Puissant, profesor la şcoala de aplicaţie a inginerilor topografi, îi dădea un testimoniu măgulitor pentru ridicarea planului unei localităţi[19]). La 3 Oct. 1829, fiind încă în Franţa, activitatea lui era lăudată de Dimitrie Golescu[20]). Făcea agricultură practică pe moşia economistului Blanqui şi se gândia să aplice în Ţara Românească sistemele apusene. In acest scop, voia să i se finanţeze cumpărarea instrumentelor necesare[21]).

De la Paris, Poenaru trecu în Anglia, însărcinat de stăpânire să studieze lucrarea minelor „după o scrisoare de recomandare în limba engleză, a căreia copie stă încă printre hârtiile rămase de la dânsul", zicea Odobescu[22]), hârtiile de care nu ştim ce au devenit. La 27 Oct. 1831 trimitea, din Londra, lui Pop, un lung raport despre studiile ce făcuse. Descrie sistemul şcolar din Anglia şi urbanistica engleză, metalurgiile şi ţesătoriile. Vorbind de drumul de fer dintre Manchester şi Liverpool, se gândia la vremea când se va putea călători în trei zile de la Sibiu la Londra. Pentru desvoltarea economică, socotia necesară ocrotirea proprietăţii, mari şi mici, şi introducerea impozitului proporţional[23]).

Intors, în sfârşit, în ţară, în Fevruarie 1832, face, firește, cea mai bună impresie asupra consulului englez Blutte[24]). După recomandaţia, probabil, a lui Barbu Ştirbei, este numit de Kisseleff director al eforiei şcoalelor şi totodată provizor al colegiului de la Sf. Sava, în locul lui Eufrosin Poteca. A colaborat îndată la proectul care deveni, în 1833, acea lege a învăţământului, analizată cu multă preţuire de Al. Odobescu[25]). A fost, de atunci, sprijinitorul constant al caracterului românesc al învăţământului[26]). Activitatea lui în acest domeniu, şi în special în organizarea şcoalelor săteşti, se poate urmări prin actele publicate de V. A. Urechia în „Istoria şcoalelor". Prin faptul că făcea şi prelegeri practice de agrimensură[27]), se apropia şi mai mult de unchiul său Grigore Otetelişanu, care exercita profesia de inginer hotarnic.

La 1834, se acordă lui Poenaru boeria de mare comis[28]). In acest an era în corespondenţă cu fostul său profesor de la Paris, colonelul Puissant, despre fabricarea celor mai bune

19) Odobescu, l. c.
20) V. A. Urechia, Ist. şcoalelor, I, 127.
21) Iorga, o. c., 248.
22) Op. cit., 11.
23) Iorga, o. c., 250—9.
24) Iorga, Studii şi doc., VIII, 100.
25) Op. cit., 12—13.
26) Iorga, Ist. învăţământului românesc, 1928, p. 198, 200, 203.
27) Odobescu, o. c, 15.
28) I. Filitti, Domniile române sub Regulamentul organic, 228.

instrumente ştiinţifice [29]). La 1835 devine membru în comisia de supraveghere a primei şcoli de agricultură [30]), precum şi în comitetul pentru clădirea unui teatru naţional [31]).

O scrisoare [32]) din acest an a lui Petrache Poenaru catre unchiul său Iordache Otetelişanu este foarte interesanta, pentru că arata frumoasa lui concepţie despre adevarata credinţa şi morală, în opoziţie cu manifestările pur formale: „Negreşit că de ar cunoaşte toţi ce este sfinţenia şi ce este omenia, nu ni-ar trebui nici popi, nici advocaţi, nici mânăstiri, nici tribunaluri; dar cei mai mulţi judecă sfinţenia după forme, iar nu după fapte, îşi măsoară omenia pe slovele pravilei, iar nu pe duhul ei.... Poate că numai când va veni vremea ce ni se făgăduieşte, de a fi în toată lumea numai o turma şi un păstor, atunci om cu om se va înţelege şi se va împăca cu Dumnezeu mai mult din inimă, decât din buze, mai mult cu milostivirea sufletului, decât cu truda trupului, atunci postul va fi înfrânarea patimilor dobitoceşti, preoţii vor fi părinţii şi căpeteniile familiilor, biserica va fi în toata casa unde este frăţie şi omenie, atunci în sfârşit va fi veacul de aur, pământul va fi rai şi omul înger".

La 1835 şi 1836, Poenaru era în corespondenţă cu vechiul lui cunoscut, economistul Blanqui, iar la 1838, geograful Huot îi mulţumia pentru memoriul despre cutremurul din Bucureşti, de la 1837 şi-i trimitea diploma de membru al unei societăţi de ştiinţe naturale [33]).

Din anul 1838 public două scrisori [34]) interesante ale lui Poenaru. Intr'una, dela 2 Mai, vorbeşte unchiului său de cunoscuta manifestaţie a lui Ion Maiorescu [35]), care „ni-a jupuit obrazul, s'a socotit pe sine singur luceafăr al neamului românesc şi pe toţi colegii săi, cari-l socoteau întocmai ca pe un frate, i-a dispreţuit în ochii tuturor Românilor, ba încă i-a măgărit şi pe toată ţara Românească a înfăţişat-o în ochii Europei întregi ca pe o maică fără creer". In cealaltă scrisoare, din 13 Iulie, Poenaru vesteşte pe unchiul său ca pleacă la Pietroasa, unde s'a găsit o coroană de aur care cântăreşte 395 dramuri şi este împodobită cu pietre scumpe, cele mai multe însă căzute, sau scoase. Această scrisoare se complectează prin cea publicată de generalul Vasiliu-Năsturel în Convorbiri literare, despre faimosul tezaur [36]).

Tot la 1838, Poenaru trimite unchiului său „două lămpi aduse de la Paris şi facute după o nouă invenţie", descriind amănunţit mecanismul [37]).

29) Odobescu, l. c.
30) Filitti, o. c., 226
31) Ibid, 249.
32) Anexa IX.
33) Odobescu, l. c.
34) Anexele XXIII şi XXV.
35) Cf Filitti, o. c., 236.
36) Cf. Al. Odobescu, Le trésor de Petroasa, 1900, p. 10 şi 12.
37) Anexa XXII.

Grigore Otetelişanu fiind solicitat atunci să facă şi el parte din comisia pentru cercetarea abuzurilor săvârşite de autorităţi în Oltenia, mai ales faţă de săteni, Poenaru îi scrie următoarele rânduri, care pot da şi azi de gândit: „Eu aş fi de parere să nu te mai dai şi d-ta în gura lupilor, cari cu anevoe se vor stârpi dintr'această ţară în veacul nostru; oricât îi vei goni, tot ei vor rămânea cu colţii mari, multă vreme. D-voastră vă veţi trenţui gonindu-i şi ei vor rânji dinţii de toate parţile" [38]).

Scrisori din 1835, 1836, 1837, 1838 [39]) privesc, între altele, zidirea unui local propriu al şcolii de stat din Craiova [40]), a careia gatire întârziaza, deşi încă de la 1835 Poenaru trimisese planul, iar la 1836, chiar „un model de ghipsos şi de lemn".

La 1840, Poenaru traduce elementele de algebră ale lui Apeltauer, iar împreuna cu Florian Aaron şi cu Gheorghe Hill, publica un vocabular francez-român. In acelaş an se iveşte neînţelegere, în Eforia Şcoalelor, între Poenaru şi Barbu Ştirbei [41]).

La 1841, Poenaru este ridicat la rangul de mare clucer. In acelaş an, devine deputat în obştească adunare, iar anul următor ia parte la alegerea lui Bibescu ca Domn. La 1843 este numit director (secretar general) la logofeţia trebilor bisericeşti [42]). La 1845 este membru în „Asociaţia literară a României" [43]). In curând cade în dezacord cu Vodă Bibescu, pe chestia învăţamântului superior în limba franceză [44]. La 1848, în vremea revoluţiei, nu este decât membru în comisia pentru desrobirea ţiganilor. La 1850, Vodă Ştirbei îl numeşte în comisia tehnica a lucrarilor publice, iar la 1851 îl ridica la rangul de aga. La 1855, Petrache Poenaru lucreaza la actul de desrobirea ţiganilor, iar anul următor este numit director (secretar general) la marea postelnicie. In Martie 1857 se pronunţă şi el pentru autonomie, unire, prinţ străin ereditar, guvern reprezentativ şi chezăşluirea libertăţilor publice [45]). Nu figureaza însa nici în divanul ad-hoc, nici în adunarea electivă a Domnului la 1859. Făcea încă parte din Eforia Şcoalelor la 1861. In Oct. acelaş an e numit în comisia de unificarea legilor. Face apoi o călătorie la Londra. S'a păstrat o scrisoare a lui, de acolo, adresată familiei [46]).

38) Anexa XXIV.
39) Anexele VII, X, XI, XIX, XXV.
40) Cf. Mihail Popescu, Din trecutul învăţământului în Craiova. In Arhivele Olteniei, 1931, p. 283—4.—Mihail Paulian, Din trecutul liceului Carol I din Craiova. In revista Ion Maiorescu, Sept.-Oct. 1933, p. 62—4.
41) N. Bănescu şi V. Mihăilescu, Ioan Maiorescu. Buc. 1912, p. 45.
42) Al. Odobescu, Petrache Poenaru.
43) Filitti, o. c., 398.
44) Ibid., 359.
45) Acte şi doc. privitoare la ist. renaşterii României, IV, 51—2; V. 467, 740.
46) Anexa ultimă.

La 1864 face parte din Consiliul de stat. Ales membru al Academiei române la 1870, a fost preşedinte al Societăţii pentru învăţătura poporului român şi a murit la 2 Octombrie 1875.

Se căsătorise, cam tomnatec, la 1846, cu Caliopi († 1853) din marele neam al Hrisoscoleilor şi a lăsat în urmă-i o singură fiică, Smaranda, născută la 1848, soţia lui N. Iacovaky.

II.

Cele mai multe din scrisorile ce public, ale lui Petrache Poenaru, sunt privitoare la institutul de fete „Lazaro-Otetelişanu" din Craiova.

Istoria acestui aşezământ cultural este caracteristica pentru uşurinţa cu care, la noi, se aruncă vălul uitării asupra celor mai frumoase iniţiative particulare.

Abia se găseşte menţionat de vre-o trei ori în „Istoria şcoalelor" a lui V. A. Urechia; nu este amintit deloc în „Istoria învăţamântului românesc", de la 1928, a d-lui Iorga. În volumul publicat de Casa şcoalelor, la 1904, despre „Şapte biserici cu averi proprii", se găseşte bugetul de atunci al institutului „Lazaro-Otetelişanu" şi numai prea puţine informaţii mai vechi. La 1910, în broşura „Monografia şcoalei secundare de fete Elena Cuza din Craiova", d-na Smaranda P. Celarianu a căutat sa mai strânga amintirile unor bătrâne foste eleve ale institutului care nici nu mai poarta numele fundatorilor.

Se discută chiar data înfiinţării. Doamna Celarianu admite anul 1835. Dintr'o notiţă de la 1853 a lui Grigore Otetelişanu [47], rezultă că înainte de această dată, fratele sau Iordache deschisese, în case cu chirie, un pensionat de fete. Din îndemnul acestuia, la 21 Martie 1835, paharnicul „Constantin Lazaris" îşi făcea testamentul [48]), prin care casele ce le avea în Craiova de la răposata sa soţie, le lăsa pentru a se instala în ele un pensionat de fete. Ruga pe epitropii bisericii Maica Precistă de la dud, printre cari erau şi fraţii Iordache şi Grigore Otetelişanu, cari contrasemneaza testamentul, să acorde subvenţia necesară pentru întreţinerea pensionatului.

Astfel, iniţiatorii institutului au fost fraţii Otetelişanu [49]). Constantin Lazaris, care şi-a dat casele pentru aşezamânt, era născut „în ţara greceasca" la 1776, fiu „al lui Lazar" [50]).

47) Anexa XLV.

48) Anexa VI.

49) Cum bine zice V. A. Urechia în Ist. şcoalelor, I, 355, dar nu ştiu de ce în vol. II, pag. 230, dă data înfiinţării 1841. Aceasta este, cum vom vedea, data când Alex. Vodă Ghica a încuviinţat ca institutul să fie subvenţionat de biserica Maica Precista.

50) Catagrafia oficială de toţi boerii Ţării Româneşti la 1829, publicată de mine la 1929, pag. 62.

Doamna Celarianu [51]) spune că era macedonean, şi că-şi petrecuse tinereţea la Viena. Negustor bogat, se căsătorise cu o mare boeroaică olteană, Zoiţa Pârşcoveanu, văduva lui G. Jianu, şi un fiu al lor murise de ciumă. La 1826 Grigore Voda Ghica îl ridicase de la rangul de sărdar la cel de paharnic [52]). La 1829, avea doua moşii în Romanaţi, din care una era Vâlsăneştii, o vie în acelaş judeţ, alta în Vâlcea şi 55 suflete de ţigani [53]).

Se vede că Lazaris a murit îndată după ce şi-a făcut testamentul, căci încă de la 13 şi 21 Aprilie 1835, avem scrisori [54]) ale lui Petrache Poenaru către unchiul său Iordache Otetelişanu, în care comunică acestuia că Domnul Alexandru Ghica este de parere ca în loc de a se repara casele lui Lazari, să se clădească un local nou; trimite un proect de buget pentru institut şi vorbeşte de o directoare şi o guvernantă, fetele urmând sa înveţe şi limbile franceză şi germană. Iordache Otetelişanu a reparat casele lui Lazari, cum se vede din izvodul său de testament de la 1837 [55]). Proectele de clădire de şcoală, de care vorbeşte Poenaru în scrisori de la 1835—8, am văzut că nu privesc institutul de fete, ci şcoala de stat din Craiova.

Prima directoare a fost „Madame Groulier", în locul căreia, la 1837, Poenaru recomandă pe „Madame Gros", soţia profesorului numit atunci la Craiova, în locul lui Vizamont [56]).

Fondurile însă nu erau suficiente şi orăşanii cer, cum propusese Constantin Lazari, ca institutul să fie ajutat din veniturile bisericii Maica Precista de la dud [57].

La 1837, fraţii Iordache şi Grigore Otetelişanu întocmesc un izvod (proect) de testament [58]), în care spun că prin banii daţi de biserica Sf. Ilie, unde ei sunt ctitori, s'au prefăcut casele lui Lazari, aşezându-se în ele pensionatul de fete. Hotărăsc ca averea lor o vor lasa institutului, care se va administra de un comitet de cinci persoane, dintre care un Otetelişanu.

Alte doua scrisori ale lui Petrache Poenaru, din 1839 şi 1841, relative la pensionat, au fost publicate de generalul Vasiliu Nasturel. La 18 Martie 1841, Alexandru Vodă Ghica încuviinţează sa se dea institutului o treime din prisosul veni-

51) Op cit.

52) Arhondologia publicată de mine în «Revista arhivelor», No. 4, din 1927, pag. 35.

53) Catagrafia de la 1829, l. c.

54) Anexele VII şi VIII.

55) Anexa XXI.

56) Cf. studiul d-lui N. G. Dinculescu, în revista „Ion Maiorescu", Sept.-Oct. 1933, pag. 58.

57) V. A. Urechia. Istoria şcoalelor, I, 355.

58) Anexa XXI.

turilor bisericii Maica Precista de la dud [59]), unde epitrop era şi Iordache Otetelişanu. Acestuia îi scrie [60]), la 23 Aprilie 1843, Safta, soţia lui Barbu Ştirbei, rugându-l să nu înlăture de la pensionat pe „Madame Riga". De altfel, Barbu şi Safta Ştirbei se interesau şi la 1844 de profesoarele de acolo [61]).

La 1844, murind Iordache Otetelişanu, grija de pensionat a purtat-o mai departe fratele său Grigore. La 17 Oct. 1845, Vodă Bibescu, oltean şi el, sporeşte subvenţia acordată de biserica Maica Domnului, la un sfert din veniturile ei [62]). Totuşi, la 1846, şcoala era încă în neorânduială [63]).

Dintr'un referat [64]) al lui Grigore Otetelişanu, de prin Dec. 1853, rezultă că înainte de această dată clădirea institutului cuprindea două şcoli: şcoala externă „pe care am înzestrat-o", scrie Otetelişanu „cu mijloacele cunoscute cinstitei eforii" (a şcoalelor), — probabil din fondurile bisericii Sf. Ilie, — şi *pensionatul* pe care, la 1851, Vodă Ştirbei l'a dat sub controlul eforiei şcoalelor, iar la 1852 i-a urcat subvenţia ce avea de la biserica Maica Precista, la jumătate din veniturile acesteia.

Din anii 1853 şi 1854 public mai multe scrisori ale lui Petrache Poenaru către Grigore Otetelişanu, cu privire la organizarea institutului, la numirea de directoare şi ajutoare, dar mai ales la conflictul continuu între Otetelişanu, recunoscut epitrop prin ofisele lui Ştirbei, şi Eforia Şcoalelor, căreia aceleaşi ofise îi dăduseră dreptul de control. Se iviau mereu neînţelegeri între aceste două organe de conducere. Directoarea, M-me de Villeneuve, sprijinită de Eforia Şcoalelor, este socotită de Otetelişanu ca „o nebună" şi din pricina ei, profesorul Dufour este înlocuit prin Raymond. In Dec. 1853, Poenaru recomanda unchiului său „să ne mărginim îngrijirea mai de aproape asupra şcoalei externe, unde eforia să n'aibă nici un amestec, fiind că acolo doară se vor ruşina pizmaşii a ni contesta vre-un drept [65])".

Tot de la 1853 se plănueşte „adăogirea zidirii" institutului şi până atunci se caută case cu chirie pentru *internat*. Acesta a fost, astfel, instalat, succesiv, la 1853—4 în casele doctorului Veron, şi ale lui Braboveanu [66]). După aceea ar fi fost şi în casele lui I. Poenaru [67]).

Clădirea nouă a institutului, refăcută de Grigore Otetelişanu, cu două aripi adăogite celei vechi, a fost gata la 1858,

---

59) Actul s'a publicat de d. Mihail Popescu în „Arhivele Olteniei", Iulie-Dec. 1931, pag. 398.
60) Anexa XXVI.
61) Scrisoare publicată de g-al P. V. Năsturel, în Conv. lit.
62) Smaranda Celarianu, o. c
63) Scrisoare publicată de g-al P. V. Năsturel.
64) Anexa XLV.
65) Anexa XLIV.
66) Anexele XXXVI, XLVII, LIV, LVI.
67) Smaranda Celarianu, o. c.

când s'a pus la temelia ei un act redactat de profesorul Fontaninu [68]).

Mama, în vârstă azi (1934) de 94 de ani, a d-lui Marius Theodorian-Caradà, îşi aminteşte [69]) că institutul cuprindea două şcoli, cu intrări deosebite şi curţi despărţite. „Şcoala de sus" era pensionatul, sau internatul, iar „şcoala de jos" era externatul.

Nu ştiu cum s'a sfârşit conflictul dintre Grigore Otetelişanu şi Eforia Şcoalelor... In testamentul sau [70]) de la 1867, el vorbeşte de şcoala de fete externe Lazaro-Otetelişanu, care să se întreţie din fondurile ei şi ale bisericii Sf. Ilie, fără alt amestec al statului, sau municipalităţii, decât al consiliului superior al instituţiei, încât priveşte programele. Mai dispune însă şi ca se va da o suma anuala pentru adăogirea numărului *bursierelor* şcolii. Conform dorienţei lui, nepotul şi executorul său testamentar, Constantin N. Otetelişanu, a clădit, la 1871, şcoala care, la 1904, avea patru clase primare, cu internat de 15—20 bursiere [71]). Această şcoală există şi azi, ca şcoală externă, sub numele de Lazaro-Otetelişanu, întreţinută de familia fundatoare din averea bisericii Sf. Ilie.

Nu ştiu când s'a clădit cealalta şcoală, vecină, care, după ce a schimbat de mai multe ori titulatura, funcţionează ca şcoala internat secundară pentru fete „Elena Cuza" şi depinde exclusiv de stat.

■■■■■■■■■■■■

In jurul unei lupte a Românilor cu Rutenii în anul 1277

de Aurelian Sacerdoţeanu.

Situaţia politică a Românilor în evul mediu nu este bine cunoscută. Nu s'a făcut încă o cercetare amănunţită a izvoarelor contemporane, în care e foarte probabil ca ei să fie ascunşi sub diferite numiri arhaice sau barbare. Puţinele încercări făcute în acest sens n'au fost continuate. Din această cauză s'a încercat, şi se încearcă încă, a se susţine neexistenţa Românilor, mai ales în ţinutul arcului carpatic, în această vreme. In mod special li se neagă existenţa politică.

Datorită acestei situaţii istoriografia românească s'a mulţumit să ateste numai existenţa etnică a Românilor în ţinuturile nord-dunărene şi să considere creaţia statului românesc ca fiind datorită unor fortuite influenţe externe. Ţinându-se seamă în mod

68) Anexa LVIII.

69) Comunicare către mine a d-lui Marius Theodorian-Caradà, prin scrisoarea d-sale din 19 Iunie 1934.

70) Publicat în cartea, de la 1904, a Casei şcoalelor: „Şapte biserici cu averi proprii".

71) Ibid.

special de marele aport lexical adus de Slavi, s'a socotit ca însăşi creaţia statului românesc primitiv s'ar datora lor. Cred ca lucrul nu poate fi exact. Aceasta din cauză — şi lucrul e îndeobşte admis că Slavii niciodată n'au fost *creatori* de state, şi cu atât mai puţin organizatori, nici măcar în statele care au rămas pe deantregul slave.

Având în vedere faptul atât de semnificativ, că şi din punct de vedere politic Românii au păstrat în lexicul lor noţiunile romane necesare ierarhiei în stat, trebue să admitem dintru început continuitatea ideii de stat. Atât noţiunea cât şi realitatea care se ascundea sub ea, nu au putut dispărea niciodată. Lucrul se explica şi numai prin faptul că ideea de *şef* Dominus-Domnus-Domn — s'a păstrat alături de aceea de *ţară* — terra. Adăogând la acestea pe judex-judec-*judeţ-judecie* şi lex-*lege*, avem dintr'odată elementele primordiale ale vieţii de stat organizat. In întinsa diaspora romanica în Sud-Estul european, e cert că această idee de stat, deşi generală, nu s'a extins la tot neamul. Nu a existat ideea unei puteri unice. Ca şi la autohtonii găsiţi aci de Romani, viaţa cea nouă şi-a organizat mici state politice locale, determinate de condiţiile geografice ale vieţii. Ele apar de timpuriu şi pretutindeni, mai întâi ca *Romanii*, iar mai apoi ca *Vlahii*. Scopul lor era să ţie seama de o bună chivernisire a bunurilor câtimei de oameni ce o compuneau. Aceştia erau legaţi între ei prin aceeaş limbă, aceeaş credinţă şi aceleaşi obiceiuri.

Insă datorită faptului că aceste state nu vor fi putut opune rezistenţă, cel puţin pe cont propriu, barbarilor aşezaţi în interior sau înconjurători şi, fără îndoială dominatori, şefii lor vor fi pierdut un important atribut al Domniei: rezistenţa armată. Intr'o vreme s'a pierdut noţiunea de *bellum*. Ea n'a fost recâştigata decât mai târziu, odată cu contactul cu Slavii, cari le-au dat *războiul*. Dar aceasta nu într'atât încât să nu se creeze şi un cuvânt local. din contaminarea *război-bellum*, spre a se ajunge la *război*. Atunci Domnul a căpătat şi atributele conducătorului de oaste[1]) în timp de război, care la Slavi era numit *Voevod*, pentru ca în timp de pace sa fie organizatorul ţării şi împărţitorul legii, într'un cuvânt, să fie *Domn*. Aşa s'a ajuns ca *şeful* să fie Domn *şi* Voevod, cum apare chiar în primele documente, măcar că termenul diutâiu a fost tradus în limba oficială prin *gospodin* sau *gospodar*, tot termeni slavi şi aceştia.

Aşa dar. contactul cu Slavii n'a adus decât un atribut şefului statului existent mai dinainte. Aceşti *Domni de ţară* au putut avea o independenţă locală mai largă în Nord, unde barbarii o permiteau. dar sigur mai limitată în Sud, unde erau sub autoritatea imperială. Faptul este absolut normal pentru evul mediu.

1) **Oaste** trebue sa fi avut o accepţiune mai larga la început, fiindcă şi acest cuvânt s'a păstrat din latinescul **hostis-host-ost.** El însă îmi vine în ajutor. Barbarii erau orânduiţi în **armate,** cu care străbăteau ţara, şi pentru strămoşii noştri ei **toţi** nu erau Goţi, Huni, Gepizi, Avari, etc., ci duşmani, **hostes.** Calitat a lor s'a trecut asupra formei în care se prezentau, şi când aceasta a fost adoptată, s'a încetaţenit şi cuvântul.

Numai admițând această ierarhizare putem explica dece s'a păstrat și noțiunea de *imperator-impărat*, care n'a putut avea o realitate proprie românească.

Sub acest aspect trebue privită vieața românească organizată de la părăsirea Daciei până către sec. XI, când nu s'a putut depăși forma de organizație rudimentară. De aci înainte, datorită și faptului că pretutindeni erau și mari frământări sociale, cum și prilejului că ultimii năvălitori orientali, Cumanii, aveau o temeinică și susținută concepție de stat, Românii încă numeroși și mult răspândiți, au putut face un pas înainte. Incercarea Asăneștilor e o întâie concretizare a statului nou. Și ea începe prin a fi românească la început, dar termină prin a rămânea bulgărească. Atât cât era românească, ea a fost continuu susținută de Cumanii din nordul Dunării. Poate că e un motiv să ne întrebăm: ce erau *toți* acești Cumani? Nu erau cumva niște dominatori ai unor state necumane? E probabil că da, deoarece odată acești sfărâmați, apar sumedenie de state românești, care nu sunt nici mici, nici neînsemnate. Ele se încadrează perfect în sistemul contemporan de suzeran-vasal cu vecinii. Faptul n'ar avea rațiune dacă ar fi fost vorba de câteva cătire neînsemnate. Trebue să admitem că ele au luat naștere cel puțin odată cu stabilirea suzeranității tătare, care zdrobind domnația cumană și neavând ce pune în loc, și nici nefiind în obiceiul lor, Tătarii au dat mână liberă șefilor locali, cerându-le doar să respecte clauzele generale impuse oricărui neam și ținut intrat în patrimoniul lor. Evidențiindu-se în acest fel, e explicabil dece și regatul ungar a putut ambiționa să intre în legătură în aceleași condiții cu aceste state. pe care nu le putuse supune ca în Ardeal.

Așa se înșiruesc lucrurile. Dar aceste câteva rânduri nu urmăresc scopul să precizeze pe larg faptul. Ci gândurile îmi vin în minte căutând să precizez un fapt nou, din vremea concretizării statului românesc perfect politic. E vorba de un nou sistem politic, în care intră Românii în a doua jumătate a sec. XIII.

Faptul important din această vreme constă în deasa și impozanta afirmare a elementului românesc în Transilvania. Pe lângă ținuturi politice bine distincte, își are o importanță deosebită acea *Terra Blacorum*, care precizează hotărît o existență mai veche. Dar, cum acest ținut, în vremea în care ne ocupăm, fusese complet acaparat de coroana maghiară, nu e cazul să insistăm. Ne interesează mai mult știrile atât de precise ale diplomei Ioaniților. Acolo se spune că se dă casei cavalerilor „toată Țara Severinului cu munții ce se leagă de ea, și toate cele ce îi aparțin, deopotrivă cu chinezatele lui Ioan și al lui Farcaș, până la râul Olt, în afară de țara chinezatului lui Lynioy Voevodul, pe care o lăsăm Olahilor, precum o au ținut aceștia și până acum... Așijderea le cedăm jumătate din toate veniturile și foloasele care se vor aduna pe seama regelui de la Olahii cari locuesc în Țara Lytua, în afară de Țara Hațegului, cu cele ce se țin de ea... Pe lângă aceasta am dăruit...

de la râul Olt şi munţii Ardealului toata Cumania... în afara de ţara lui Seneslau Voevodul Olahilor, pe care o lasam aceloraşi, *precum şi până acum o au ţinut*, tocmai sub condiţiile acelea care s'au rânduit mai sus cu privire la Ţara Lytua".

Aici nu este vorba de nişte ţinuturi oarecare, creiate sub tutela ungurească, doarece aceasta nu s'a putut insinua acolo decât după 1233, când pune stăpânire pe Severin şi poate după 1241. Dar în momentul acesta ele au o consistenţa, căci chiar şi până la această dată tot ţinutul oltenesc era organizat pe cont propriu, cum o dovedeşte menţionarea ducilor cumani întâlniţi acolo în 1210, în drumul Vidinului.

Dar, în afară de aceste cazuri, Românii se afirma şi apoi, în situaţii deosebit de interesante. Astfel apar ca vasali ai Tatarilor după informaţiile lui Rubrouck, atestate şi de diplomele regale ungureşti referitoare la aceste ţinuturi care „mai nainte în cea mai mare parte erau sub puterea noastră, iar acum au ajuns sub a acelora", adecă a Tătarilor. Aşa dar după invazia tatara, ţinutul cisalpin, constituind aşa zisa Cumanie — dar ne întrebăm întotdeauna care îi era realitatea etnografică? — a scăpat puterii regale apostolice. A scăpat desigur fiindcă se constituise solid pe cont propriu.

De altfel nici în Ardeal Românii nu-şi pierdusera rostul lor politic, nu fuseseră încă subjugaţi [2]). Spre a întări această afirmaţie amintim actul lui Ioachim comitele Sibiului, care în 1210 are şi ostaşi Români în armata sa. La aceasta adăogăm şi ştirea furnizată de însuşi regele Ottokar al Boemiei, în care se vede că în lupta dela Kressenbrunn, din 12 Iulie 1260, au fost şi Români în armata regelui Bela [3]). Fără îndoială că acolo nu poate fi vorba decât de Românii de sub directa stăpânire ungurească. Aceasta din motivul că ajutorul primit de regele Bela din afară de hotarele sale, se vede că vine de la şefii lor, Daniel „regele", adică cneazul Rusiei care aduce Ruteni, *adică* Tătari [4]), şi de la Boleslav. Dar alaturea de aceştia este şi o nenumărată mulţime „de Cumani, Unguri şi deosebite neamuri de Slavi, Secui şi Valahi, Biserminii, Hismaeliţi, schismatici ca Greci, Bulgari, Rascieni şi Bosnieni eretici", cari toţi erau în ţinuturile coroanei. Biserminii sunt Pecenegii, iar prin Ismaeliţi se înţeleg diferite triburi persano-mahomedane fixate în aceste părţi, cu preocupări speciale de negoţ; pot fi chiar Evrei mahomedani [5]). Pe Greci nu trebue să-i socotim decât ca pro-

2) Faptul ca pierderea drepturilor **ab antiquo** începe abia dupa aceasta epocă, adecă de la sfârşitul sec. XIII şi începutul sec. XIV, deci dupa marile frământări şi răzmeriţe de acolo, nu trebue să ne faca a ne gândi şi la un element i subordonant, care **a trebuit** să fie redus la incapacitate?

3) A. Bunea, **Incercare de istoria Românilor până la 1382**, ed. A.R., Bucureşti, 1912, p. 142, îi consideră chiar corp constituit; datează însa 31 Martie 1261.

4) „Ruthenos ac Tartaros" numai aşa trebue înţeles, fiindcă altfel nu se poate explica faptul ca un vasal sa-şi aduca suzeranii. E aceasta şi o dovadă cum numele suzeranului tinde să înlocuiască pe cel etnic, real.

5) A. Csetneky, **Die Ismaeliten in Ungarn**, în **Ungarische Revue**, I, 1881, p. 670.

totipul schismaticilor din acelaş ţinut, adică o parte din Sârbi şi Bulgari. Deci ne-ar fi prea greu să bănuim un ajutor cisalpin. Apoi dreptul pe care l-ar fi avut de a i se da ajutor armat, acela avea în vedere pericolul local: trebuia în tot cazul să fie pază spre Răsarit.

Nu trebuie sa uitam nici faptul că ţările importante ale lui Litovoiu şi Seneslau nu intră în regimul comun al donaţiei Hospitalierilor. Ele rămân Voevozilor lor „prout iidem hactenus tenuerunt". Erau deci ţări temeinice, pe care coroana nu le-a putut lua aşa cum luase Severinul şi chinezatele lui Ioan şi Farcaş. Ca aceste ţari nu veneau din barbarie, şi că dominaţiunea cumană nu le-a împiedecat întru nimic desvoltarea organică, ne-o arată situaţia atât de înfloritoare a Olteniei, după aceeaş diplomă. Acolo sunt biserici ridicate şi altele care se ridică; sunt pescării importante la Celeiul Dunarii; este o organizaţie fiscală; dar mai presus de toate este şi organizaţia militară — cum apparatu suo bellico — care determină cum nu se poate mai bine existenţa statului în cel mai larg înţeles al cuvântului [6]).

In aceasta situaţie nu putem bănui raporturi prieteneşti între Voevozi şi coroana insidioasă. Intre Litovoi şi Seneslau de o parte şi interpuşii coroanei, sau ea însăşi, trebuie să fi fost nemulţumiri. Dacă nu din alt motiv decât al nesiguranţei libertăţii viitoare, atunci măcar pentru ţinuturi probabil smulse unuia sau altuia dintre Voevozi. Putem conchide acest lucru dintr'un măr al discordiei care se vede expus clar în această diplomă. E vorba acolo de Valahii locuitori ai Ţării Lytua, ale căror venituri se conced, însă „excepta terra Harszoc cum pertinentibus suis". Acest Harszoc, care dupa interpretarea generală e Haţeg, înseamnă ca era legat de celelalte voevodate. A cărui Voevod a fost această Ţară Lytua [7]), de care era legata şi Ţara Haţeg, nu putem şti. E foarte probabil însă că e vorba de un domeniu al lui Litovoi [8]), cu care vine în strânsa legătură, un domeniu rupt de la el nu mult înainte de 1247, şi pe care regele nu-l cedează, fie din cauză că nu va fi fost bine introdus în el, fie că îi complecta lui sistemul de apărare dealungul liniei carpatice [9]).

---

6) Cf. Reiszig Ede. **IV. Bela király és a Janos lovag-rend Magyarországon**, în **Századok**, XXXV, 1901, p. 534 535.

7) D. Onciul, **Originele principatelor române**, Bucureşti, 1899, p. 41: „ţeara Loviştei pe apa Lotrului"; Wertner Mor, **Az elsö havasalföldi vajdák**, în **Századok**, XXXV, 1901, p. 675, o fixează pe Olt la râul Lotru; Reiszig, **o. c.** p. 534, No. 3, la Turnu-Roşu şi Lotru.

8) Cred totuşi că posesiunile lui propriu zise, deşi nu sunt numite nominal în document, trebue sa fi fost prin părţile Jiului-de-Sus.

9) Sa nu trecem cu vederea nici parerea lui Wertner, **o. c.**, p. 675, care dând şi alte lecturi (Pray, **Harsot**, Fejér, **Hotsat**) consideră ca formă primitiva pe Harszoc, stâlcit de cancelaria papala, însa crede că e vorba de prepunerea lui **h** aspirat, ca şi în franceza (alte ex. Hungaria, Homodeus, Hugrinus), în realitate fiind vorba de **Arscok-Ardzis-Argyas**, identificându-l cu ţinutul românesc al Argeşului. Imi pare foarte puţin probabil aceasta, fiindca în document se precizeaza ca Lytua e în dreapta Oltului, dupa context.

Ei bine, în această zmulgere teritorială cred ca stă tot conflictul, care nu întârzie să se deslanțue atât de acut. Un nou izvor care îmi cade în mână, neobservat până acum după cât știu, îmi dă legătura necesară.

Se cunosc împrejurările care turburâ atât de mult centrul Europei, dupa moartea lui Frederic II în 1250. In timpul interregnului, Boemia profită atât de mult încât își întinse granițele până la Adriatica, iar autoritatea sa se resimți până în ținuturile prusiene și teutonice dela Baltica. Pentru aceasta Venceslav I intra în Austria pe care o anexă, întarind stapânirea și prin casatoria fiului său Ottokar cu mai în vârsta Margareta, moștenitoarea. Bela lua și el Stiria, care însa nu primește guvernarea maghiară. Atunci a izbucnit un război boemo-maghiar, când o armată compusa din Cumani și Unguri intră în Moravia în 1252, fără a câștiga victoria, pentruca în anul urmator merge Bela însuși în expediție. Intâmplându-se și moartea lui Venceslav în 1253, se încheie pacea de la Bratislava în 1254, prin care se recunoștea stăpânirea Ungariei în Stiria[10]). Boemia rămânea însa în teritoriile sale, devenind statul cel mai important dealungul Dunării.

In această vreme însă Ungaria era macerata de luptele interne. De aceea n'a trecut mult timp pentru ca Ottokar II, urmașul lui Venceslav, să ia ofensiva. Razboiul care izbucni duse la victoria din câmpia Moraviei, la Kressenbrunn, prin care Ottokar câștigă Stiria, și în luptele următoare lua Carintia și Carniolia, încât la 1273 ajunse în apogeul puterii sale. Vroind să înainteze mai mult în ținutul slovac, spre a-și întari în special frontiera răsariteană, căuta acum să anexeze și orașul Eger, când începe a doua perioadă a marilor razboaie. De asta data soarta nu mai este favorabilă Boemiei. Scaunul imperial fusese luat de Rudolf de Habsburg, care începe recuperarea Austriei. Cu toate ca regele boem lucra pentru papă, de data aceasta e părăsit de acest sprijin moral, Grigorie X recunoscând la 26 Sept. 1274 pe Rudolf și ca rege al Boemiei[11]). Dupa întâele lupte Ottokar pierde Austria și Stiria, care se unirâ cu imperiul, lui ramânându-i numai Boemia și Moravia (26 Nov. 1276)[12]). Dar stapânirea imperiala, ca și cea ungurească, nu convin Austriacilor și Stirienilor. Nemulțumirea lor atrage ruperea păcei și intrarea din nou în război a lui Ottokar. Lupta decisivă se da pe malul râului Morava, la Dürnkrut, la 26 Aug. 1278, când regele boem e ucis în lupta, datorita unei greșeli de tactică, dând timp suficient armatei ungare a lui Ladislau

---

10) A. Fessler, **Die Geschichten der Ungarn und ihrer Landsassen**, II, Leipzig 1815, p. 576 580.

11) A. Huber, **Geschichte Oesterreichs**, I, Gotha 1885, p. 589.

12) Cf. și A. Busson, **Salzburg und Böhmen vor dem Kriege von 1276**, în **Archiv für österreichische Geschichte**, LXV, 1884, p. 257 305.

IV sa se unească cu a lui Rudolf. Se adaoga şi o trădare pe câmpul de luptă [13]).

Ca sa nu lasam la o parte însăşi istoria Ungariei, din punct de vedere întern, amintim că chiar sfârşitul domniei regelui Bela IV e destul de zbuciumat. Intre altele e chiar revolta fiului său Ştefan, constituind un şir întreg de lupte care duc la sechestrarea lui la Codlea. Apoi domnia acestuia ca Ştefan V foarte scurtă (1270—1272), spre a-i urma fiul său Ladislau IV (1272—1290) copil încă [14]). Toate trei domniile nu înseamnă decât concesii peste concesii zmulse de nobili, cărora regii neputincioşi le cedează orice. E cert că în faţa acestor slăbiciuni toţi căutau să profite.

Rezulta din aceste conflicte că Ungaria, lovită la ea acasă, nu putea trece peste limitele sale. E de bănuit atunci că voevodatele exterioare arcului carpatic nu s'au temut de această coroană decadentă. Şi exemplul îl avem în ofensiva lui Litovoi, care încearcă o completă eliberare de orice legătură.

Momentul era prielnic şi din alte motive. Imperiul româno-bulgar era în destrămare, dar între el şi Ungaria creştea puterea cea nouă şi de ţinut în seamă, a Serbiei [15]). De cealaltă parte, faţă de Oarda de Aur, care era deasemeni desmembrată, pe un preţ oarecum neinsemnat Litovoi putea să păstreze legături convenabile [16]). La Nord, în Polonia şi ţările baltice, autoritatea boemă era deplin recunoscută. In aceste împrejurări putem bănui că şi voevozii români au putut avea legături cu aceşti vecini. Pe baza acestor legaturi şi împrejurări s'a încercat eliberarea.

Lupta s'a petrecut într'un moment când regele Ladislau IV era într'o situaţie critică. N'a putut merge împotrivă el însuşi, ci

---

13) **Continuatio Altahensis** la Hermannus Abbas Altahensis, **De rebus suis gestis,** MGH. SS. XVII, 410—411, dă ca fiind în armata lui Ottokar în această luptă Boemi, Moravi, Poloni, Pomerani, Saxoni şi Misnieni. Fessler, o. c., p. 576 676. La p. 653, pe lângă aceştia arată şi ajutoare de la „Roth-Russen". Cf. şi J. Mailath, **Geschichte der Magyaren,** I, Viena 1828, p. 216 223. Izvor de seamă asupra acestui lucru sunt însă Heinrici de Heimburg **Annales,** MGH. vol. cit., p. 716, care ne redau astfel împrejurarea: „Ottakarus in exercitu suo duxit paucos hospites, preter Polonos. Congressus autem ipsis in prelium, fugientibus Bohemis et Moravis, heu, occisus est ille magnificus rex Ottakarus cum multis Polonis".

14) V. în special A. Huber, **Studien über die Geschichte Ungarns im Zeitalter der Arpaden,** în **Archiv für österreichische Geschichte,** LXV, 1884 p. 155 230; conflictul cu Ştefan la p. 175 189. Cf. şi Bunea, **o. c.,** p. 144.

15) Intâia soţie a lui Ştefan Miliutin e fiica domnului Valahiei, cu care n'a trăit însă mult timp şi a lasat-o. Acest ţar se casatoreşte pentru a patra oara în 1298, fiind în vârsta de 45 ani, dupa ce traise patru ani cu a treia şi mult timp cu a doua (v. Onciul, **Originile,** p. 51 şi 173—174). C. Jireček, **Geschichte der Serben,** I. Gotha, 1912, p. 322 333, da numai trei femei, şi cu origini deosebite. N'am facut verificarea care se impune. Deocamdata luând ca baza informaţiile lui Onciul, care ni se par concludente fiind vorba de Nicephor Gregoras şi de Pachymere, şi presupunând ca Miliutin se casatorise de timpuriu, poate înainte de douazeci de ani, cu întâia soţie, înseamna ca faptul s'a petrecut pe la 1273.

16) Batu-Han se înecaca în Volga la 1256, iar Berke, fratele lui, moare la 1265, dupa care urmeaza defecţiuni, până când Nogai se desparte de Oarda de Aur la 1285.

a trimis pe magistrul George. S'a propus ca dată a acestei întîmplări anul 1279, în deobște admisă. Recent s'a banuit „poate în 1273", având în vedere faptul că diploma menționează începutul domniei emitentului și vârsta lui de copil[17]). In această diplomă se spune precis ca Litovoi cu frații sai, în necredința sa, ocupase o oarecare parte a regatului de dincolo de munți, fără a-i mai da venitul, și că în războiu Litovoi a fost ucis, iar fratele lui Barbat a fost luat prizonier. Dar el s'a răscumpărat cu o suma importantă de bani. Atunci s'a restaurat și tributul în acea parte[18]). Magistrul George și-a arătat de mai multe ori vrednicia și credința, pentru care a fost răsplătit din plin.

E probabil ca această luptă să se fi dat pentru Hațeg[19]) și poate chiar în acest ținut[20]). In partea locului situația Ungurilor era destul de critică, trebuind sa reziste și unei lupte a Cumanilor la Deva[21]). E de întrebat dacă acești Cumani erau singuri și dece dau lupta *tocmai* în acest ținut, când numai o parte din ei a fost colonizata pe Mureș lângă Tisa. Toate aceste împrejurări mă fac să cred ca lupta a avut loc la începutul domniei copilului rege, adeca în 1273[22]), când noua mare ofensiva a regelui boem dădea tuturora sperante. Concludentă pentru aceasta dată mi se pare informația pe care ne-o aduce alt act, de la magistrul George însuși, din 6 Nov. 1288, în care se amintește ca Petru comitele a adus servicii în lupta cu Litovoi[23]). Era nevoie

17) I. Minea, **Războiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol Robert (Noemvrie 1330),** în **Cercetări istorice,** V—VII, 1929 1931, p. 326. Inca și înainte N. Iorga, **Les Carpathes dans les combats entre Roumains et Hongrois,** în AR., **Bulletin de la section historique,** III, 1915 1916, p. 231—232, precizând situația foarte turbure din Ardeal în această vreme, fixeaza lupta între 1272 1276.

18) E. Hurmuzaki, **Documente privitoare la istoria Românilor,** I, 1. București, 1887, p. 454—455: „Demum eciam cum nos in etate puerili post obitum karissimi patris nostri regnare cepissemus, Lython Woyvoda una cum fratribus suis per suam infidelitatem aliquam partem de regno nostro ultra alpes existentem pro se occuparat, et proventus illius partis nobis pertinentes nullis admonicionibus reddere curabat, sepedictum magistrum Georgium contra ipsum missimus, qui eum summo fidelitatis opere bugnando eum eodem ipsum interficit, et fratrem suum nomine Burbath captivavit te nobis adduxit, super quo nos non modicam quantitatem pecunie fecimus extorquere; et sic per eiusdem magistri Georggij servicium tributum nostrum in eisdem partibis nobis fuit restauratum".

19) N. Iorga, recenzând pe Minea, **o. c.,** în **Revista istorică,** XIX. 1933, p. 277, spune ca „lupta lui Litovoiu cu Ungurii nu poate fi pentru Severin, ci pentru Jiul-de-Sus".

20) N. Iorga, **Les Carpathes,** p. 232, unde se da și Râul-lui-Barbat în Hațeg.

21) In 1273 tot Ladislau rasplatește pe magistrul Petru Chak, dându-i posesiunea Scynthe (Scânteia). Hurmuzaki, I, 1, p. 390.

22) De altfel tot această dată ne e fixata încă de mai nainte și de Wertner, **o. c.,** p. 677: „cum revolta lui Lython cade catre 1272 sau începutul lui 1273"... Ca argument probatoriu putem aduce și repudierea repede de către Miliutin a soției sale, fiica Domnului român (v. supra n. 15). Acest Domn fiind în dezastru, nu mai spera poate nimic de la el și nici nu ar fi avut de ce să se mai teamă ginerele.

23) Hurmuzaki, **o. c.,** p. 483: v. infra n. 30.

de o marturie pentru un fapt petrecut într'o vreme când regele, datorită vârstei, nu-şi putea da seama.

In afara de aceste considerente îmi vine în ajutor şi noua informaţie pe care o aminteam mai sus. Ea ne e furnizată de Thomas Tuscus [24]). Redau aici *întreg* pasajul care rezumă aceste împrejurări până în ajunul luptei de la Dürnkrut:

„Erat autem tempore illo in Boemia rex Otarcus, qui filius fuit filie Philippi ducis Suevie [25]), qui fuit frater carnalis Henrici imperatoris. Hic homo astutus sui regni per fas et nephas ampliabat confinia. Nam ducatum Austrie, Stirie atque Charinthie et Portum Laonis [26]) iniuste occupaverat multaque alia, que ad regnum Ungarie pertinebant. Citat itaque hunc Rodulfus rex monetque, ut suis contentus aliena restituat. Contendit rex Boemie, hec omnia ad se pertinere ratione dotalitii uxoris, que filia fuerat Popaldi ducis Austrie, ad quam pro magna parte hec omnia iure hereditario pertinebant. Hec allegabat iniuste, cum etiam si vera essent, ad ipsum pertinere non deberent, cum ipsam uxorem repudiasset et quasi illegittimam abiecisset. Consilio principum decernitur, quod predicta rex Boemie omnino relinquat aut tanquam rebellis banniatur, prelioque cogatur reddere, quod suum non erat; paratăque parte exercitus, timens rex Boemie, ne forti vi prelii cogeretur invitus, venit ad pedes imperatoris [27]) receptusque benigne contra multitudinem principum restituitur ad regnum et omnes dignitates suas et liber abire permittitur, promissione iuramento firmata, quod omnes obsides, quos habebat de Austria, Stiria atque Carinthia, ad imperatorem remitteret et omnia fortilitia istarum provinciarum daret ei et Egram nobilem civitatem. Dimissus autem pacta fregit, obsides remittere et fortilitia restituere non proponens. Requiritur iterum, ut pacta conservet, alioquin sciret, quia disciplinam imperialem sentiret. Temptat cum multis nobilibus Alamanie machinari rebellionem, Brutenos et infideles sibi in adiutorium vocat, sed Deo disponente Brutenis et Blacis inter se discordantibus suo rex Boemie proposito defraudatur. Rogat iterum que ad pacem sunt et, remissis obsidus reconciliatur in gratiam promittens quod Egram restitueret et in fidelitate imperatoris perseveraret" [28]).

Din aceasta informaţie reese sistemul politic în care era regele Boemiei. Deşi era în luptă cu Impăratul german, el avea totuşi şi Germani aliaţi, pentru cari se întrebuinţează cuvântul „machinari", deci e de banuit că e vorba în primul rând de cei din Austria şi Stiria. Dar şi mai de departe îi sunt alături *Bru-*

24) **Gesta imperatorum et pontificum,** MGH. SS. XXII, 525.
25) E vorba de Cunigunda, soţia lui Venceslav I.
26) Portum Naonis, Pordenone, în Italia, la Nord de Veneţia.
27) La 26 Noemvrie 1276.
82) Urmează expunerea ultimelor întâmplari care duc la dezastrul din 26 August 1278.

tenii, cari nu pot fi înţeleşi decât în doua feluri: sau e vorba de *Pruteni,* şi atunci sunt cei de la marea Baltica, sau sunt *Rutenii.* Cred că mai degraba e vorba de Ruteni, fiind puşi alaturi de *infideli,* ceeace arată necatolici. In acest caz legatura cu *Blacii,* adeca Romanii, este uşor de explicat. E vorba de o discordie între două ţări, sau între doua popoare vecine, care are loc dupa Noemvrie 1276, şi înainte de 26 August 1278. Se poate admite anul 1277.

Informaţia nu poate fi pusă la îndoială[29]). Autorul ei Toma e un călugar minorit contemporan, care a călătorit mult prin Dalmaţia, Italia şi Franţa, unde a fost chiar la Paris, cum şi la conciliul din Lyon din 1245. A fost chiar în Boemia, pe al carei cronicar Cosma îl cunoaşte. *Faptele* sale sunt scrise imediat dupa aceste ultime întâmplari pe care le povesteşte, adecă între 1278 şi 1279.

Aşa dar, după lupta dintre magistrul George şi Litovoiu, ţara acestuia din urmă devine iar tributara coroanei maghiare. Din nenorocire nu ştim sub cine. Ar putea fi sau sub Barbat îndata ce se eliberează, sau sub vreun alt frate care luase parte la lupta şi nenumit în diplomă, unde se spune numai „fratribus". De Seneslau, pe care nu-l mai întâlnim în nici un fel după 1247, momentul aparitiei lui, nu poate fi vorba. Aş propune, ca ordine normală cu mai mulţi sorţi de probabilitate, următoarea succesiune: după Litovoi, mort deci în 1273, ar urma Bărbat[30]), fratele sau rămas credincios coroanei maghiare[31]). Acesta era încă în viaţa la 1288[32]). Probabil că el a lasat ca succesor pe Tihomir (Thocomerius), cunoscut ca tată al lui Basarab Marele Voevod. De altfel e succesiunea propusă de Onciul[33]), şi care îmi pare destul de probabilă.

Admiţând aceasta succesiune la tronul lui Litovoi, putem socoti, în conformitate cu obligaţiile pe care le avea un vasal

29) Macar ca editorul ţine sa precizeze asupra faptului referitor la noi: „De hac re nihil compertum est", l. c., n. 87.

30) Fapt care rezultă şi din felul cum e menţionat de magistrul George însuşi în 1288: „quando Litua vaivodam infidelem et praecepto ciusdem, nomin Barbat, captum adduxissemus ad presenciam Domini nostri regis". Hurmuzaki, I, 1, p. 483; cf. şi Cnciul, **Originile,** p. 50: „.numeşte pe Barbat, fratele lui Lython, cu atributul Voevodul Litua", şi p. 172, n. 78. Nu trage însă altă concluzie. Pasajul acesta în traducere inteligibila ar fi: „când pe voevodul necredincios din Litua, anume Bărbat, după îndemnul aceluiaş, l'am adus prins în faţa regelui Domnul nostru". Contaminarea pe care o face magistrul George între Litua, fostă ţara a lui Litovoi, şi Bărbat, ne face să credem că în acest an 1288 se gândea la **ţara** şi **stăpânul** ei, deşi voevodatul lui Litovoi pare sa fi fost mai întins decât Litua.

31) N. Iorga, **Origine et sens des directives politiques dans le passé des pays roumains,** în AR., **Bulletin de la section historique,** IX, 1921, p. 47: „Il est possible qu'on lui ait demandé en gage l'hommage formel".

32) Magistrul George nu-l numeşte „quondam", cum se obicinueşte în cancelariile de limba latina să se spună celor răposaţi.

33) **Originile,** p. 51—52. Succesiunea e admisa şi de Iorga, **Les Carpathes,** p. 232: „Puis Barbat retourna auprès de ses freres pour régner, pour occuper le trône qui lui revenait".

față de suzeranul său, că el era dator față de rege sa dea și ajutor înarmat. Și când s'a reînoit atacul regelui boem, din ce în ce mai împetuos și mai de temut, Ungaria a căutat să-i reducă cât mai mult posibilitățile de ajutorare, care-i veneau de la vecini [34]). In acest scop va fi obligat pe vasalul său român să atace pe Rutenii din părțile tătărești. Poate că e cea dintâiu tentativă de expansiune românească în această parte, ceeace ar constitui și o tendință de formare a unui mare principat care să cuprindă toate țărișoarele arcului carpatic. Țin să precizez că Moldova n'a putut fi lipsita de locuitori români. Chiar dacă n'am admite aceasta origine Brodnicilor, nu trebue să uităm însă pe Bolohoveni [35]).

E drept că nu putem preciza care au fost hotarele acestor țari, nici până unde se întindea Rutenia, nici unde începea Țara Românească. Dar cum imediat după această data, a conflictului între Români și Ruteni, adecă 1277, apare intenția restaurării episcopiei Milcoviei, exact în acest ținut de hotar probabil, la 7 Oct. 1279, când se terminase definitiv și favorabil razboiul cu Ottokar, suntem îndreptațiți să credem că această ofensivă românească impusă de Unguri s'a facut în aceste părți *tătarești*. Expediția a reușit, însă coroana maghiară s'a grăbit sa-și înfigă tot ea drepturi protectoare și în acel ținut nou cucerit. Pe această cale ea își urmărește, odată mai mult, menținerea preponderanței sale în această parte. Dar nu se va întârzia mult și ea va fi înlaturată cu totul.

■■■■■■■■■■■

Dionisie Eclesiarhul *)

— Constatări și observații noui —

de **Ion Donat.**

Cea de a doua jumatate a veacului al XVIII-lea a însemnat, pentru neamul românesc de pretutindeni, o epoca de mari frământari culturale; caci, pe când în Ardeal conștiința originei noastre aducea cultura pe calea luminoasă a naționalismului, — peste munții Țarii-Românești și ai Moldovei pă-

34) „Pauci hospites" de la Heinric de Heimburg, l. c., ar preciza faptul.

35) Fessler, o. c., II, 676, în intuiția sa, caci nu citează izvoare, da aceasta etnografie pentru sfârșitul sec. XIII: „In der Moldau wohnten die Nogajer Tataren mit Kumanen und Walachen vermischt, mit welchen sie häufig über die Donau setzten und die Bulgarey feindselig heimsuchten".

*) **Articolul de față își are povestea lui Ea nu trebue să fie tăinuită, întru cât aduce pentru urmași o contribuție mai mult la cunoașterea moravurilor de piraterie în domeniul cultural al cutărora.**

Autorul articolului a avut bunul gând de a retipări Cronografui lui Dionisie Eclesiarhul într'o ediție îngrijită și accesibilă orcui, însoțindu-l de un studiu introductiv absolut necesar prezentării scriitorului oltean și operei sale. Spre a-l putea tipări, s'a adresat — l'am îndemnat și eu în acest sens, după ce-i văzusem transcrierea textului, pe care urmă să-l preceadă paginile ce publicăm aici—P. S-tului Episcop al Râmnicului-Noul Severin, ca să ia P. S. Sa asupră-și imprimarea volumului în tiparnița Sf. Episcopii, iar din câștigul eventual al ediției să i se plătească legiuitul drept de autor. De acest lucru a avut cunoștință și

răsirea directivelor care în trecut veneau de la ortodoxia de limbă slavonă a bisericii, însemna ca societatea ramăsese în faţa unor îndreptări spirituale straine. Inalta clasa boierească, desnaţionalizata prin amestecul cu elementele greceşti, sosite din toate colţurile imperiului otoman, nu mai putea pastra decât puţine puncte comune cu propria sa cultura. In scris şi vorbă ea se folosea acum de limba străină, impusă de împrejurări la curtea domneasca, dar adoptata pe încetul şi în viaţa intimă a acestei paturi sociale înstrăinate.

Dar deosebirea de limba nu era singură care separase această societate de cultura tradiţiei: boerimea vorbea doar greceşte din epoci mult mai depărtate, care îşi au, tocmai de aceea, importanţa lor anumită pentru istoria culturii româneşti. Este însă o mare deosebire între vechea îndreptare culturală a grecismului, reprezintată în primul loc prin tendinţa de dominare în Răsărit cu ajutorul ortodoxiei, şi noul idealism naţional, lipsit de preocupări religioase, care frământa la această dată lumea greacă de pretutindeni, şi odată cu ea o parte din boerimea grecizată a Principatelor noastre. Apoi, către sfârşitul secolului, această societate începuse a fi influenţată şi de ideile revoluţiei franceze, popularizate prin emigranţii apuseni şi lecturile filosofice la modă, ceia ce trebuia să creeze deasemenea o stare spirituală refractară unei culturi, care în rosturile ei adânci rămasese unită de biserica ţării. Iată dece clasa dela care veneau în trecut îndemnul şi calda înţelegere a lucrurilor nu-i mai putea acorda acum, acestei culturi, patronajul său.

Aceasta nu însemna însă că vechiul spirit trebuia să piară. Dacă pătura de sus s'a putut îndepărta uşor de tra-

---

d-l Doctor N. Plopşor, pe atunci Director ale secţiunii locale a Arhivelor Statului, care a avut în mână manuscrisul şi a sfătuit de asemenea pe autor să-l publice pe calea pomenită.

Se părea că lucrul se va face. Dar aici şi-a băgat dracul coada. Odată studiul d-lui Donat şi transcrierea Cronografului trimisă Sf. Episcopii, Secretariatul a înapoiat textul, — după ce l-a ţinut la Poştă, fără a-l ridica, vreme de câteva săptămâni —, comunicând autorului că lucrarea urmează să fie recomandată mai întâi printr'un raport al recensentului cultural al acestei instituţii, recensent care se nemerea să fie tocmai d-l doctor de mai sus. Atunci am intervenit eu, scriind P. Sf. Episcop Vartolomeu că, dacă doreşte o referinţă serioasă asupra unei lucrări de istorie literară veche românească,—de care materie recensentul său en titre nu avea habar—, s'ar putea adresa unor oameni de ştiinţă, cari să judece lucrarea tânărului nostru colaborator, şi nu d-lui cutărică. Primind răspuns că se acceptă propunerea mea, m'am adresat d-lui prof. universitar N. Cartojan, care a binevoit a cerceta manuscrisul, pentru care a făcut un referat elogios autorului. Referatul fiind înaintat Sf. Episcopii—ce credeţi că a mai fost?...—mi s'a comunicat de acolo că, „din lipsă de fonduri", nu poate tipări cartea. Pe de altă parte însă a pus imediat în lucru Cronografuł, editat cu grija şi cu osârdia d-lui doctor, în forma şi în starea în care o vom vedea, dar care desigur că nu va face onoare nici Sf Episcopii şi nici ştiinţei. Cartea bietului Dionisie Eclesiarhul va aduce însă ceva franci editorului de „Pământ şi suflet românesc", care ştie să speculeze şi pe morţi, nu numai pe vii: dovadă tipărirea poeziilor lui Milcu, în contra voinţei familiei răposatului şi în paguba acesteia. **C. D. F.**

diţie, poporul simplu, pe care cu greu îl ating prefacerile spirituale, şi-a pastrat în schimb nestingherit cultura sa îndatinată. In locul straluciţilor dascali straini, cari roiau în jurul academiilor domneşti, ţara cea mare opunea pe singurii săi carturari: oamenii de biserică şi tălmăcitorii de carte slavonească. Sufletul lor, înţepenit în ortodoxie, rămăsese întors către Dumnezeu, şi singura lor preocupare de oameni, pentru cari ceilalţi doreau fericiri revoluţionare, era mila creştină.

Aceasta a facut însă ca agitaţia culturala a colţurilor îndepărtate să fie deosebită de cea a capitalelor, care prin lumea curţii domneşti, prin saloanele şi înaltele lor şcoli, erau de fapt singurele focare importante ale noului curent. In asemenea împrejurări, activitatea literar-religioasă nu se mai putea desvolta în voie în aceste locuri — şi lucrul se poate verifica uşor, comparând numarul tipariturilor religioase făcute acolo, cu al celor realizate aiurea. Când mitropoliţii erau personalităţi culturale importante, apăreau şi în cele două capitale unele carţi necesare cultului, — dar aceasta însemnează de obiceiu continuarea unor activitaţi începute în centrele din ţară. De aceea slabele realizări la care se ajunge în Bucureşti şi Iaşi nu pot da măsura acestui curent care, tocmai în aceasta vreme, atinge o remarcabilă înflorire.

In fruntea focarelor de cultură religioasă din Ţara-Românească, dar depăşind în importanţă pe cele din Moldova şi mai ales din Ardealul dominat acum de alte preocupări, a stat în toată această vreme episcopia olteană. Imprejurările istorice deosebite, pe care într'o epoca precedentă le crease în Oltenia stapânirea austriacă, îndemnurile de promovare a culturii, nelipsite sub aceşti stăpâni cari pastraseră totuşi vechile sisteme de administraţie spoliatoare, au dus aci la crearea unui curent, care depăşeşte în unele privinţe tipăriturile şi viaţa religioasă [1]).

Intr'o astfel de atmosferă, vechea tradiţie a călugărilor carturari s'a pastrat vie şi teascurile râmnicene au putut lucra nestingherite şi „...cu mare sârguială şi cu grabă..., noaptea în unele vremi făcând-o în loc de zi..." [2]), un lung şir de cărţi religioase şi traduceri; iar câteva decenii mai târziu, după ce Oltenia a fost înapoiată Ţării-Româneşti, acest curent de carturărie ajunge la o şi mai mare însufleţire, prin urcarea pe scaunul episcopal a unor personalităţi neobişnuit de importante din acest punct de vedere. Rodnica activitate a episcopului Chezarie aminteşte astfel epoca de încordată muncă în slujba culturii din vremea lui Brâncoveanu şi a mitropolitului Antim, el însuşi o bucată de vreme conducător al eparhiei oltene. Marele număr de cărţi religioase şi în primul loc tipă-

1) La 1719 soborul prelaţilor olteni, adunat la Hurez, propune, între altele, măsuri în legătură cu şcoala din acest ţinut. *Doc. Hurmuzaki*, VI, pp. 339—341; N. Dobrescu, *Ist. bis. rom. din Oltenia în timp. ocup austr.*, p. 23; cf. şi N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, ed II, vol. II, p. 575.

2) Bianu şi Hodoş, *Bibliografia românească veche*, vol. II, p. 53.

rirea *Mineelor*, operă a lui Chezarie, continuată de urmaşul sau în scaun, Filaret, formează una din cele mai de seamă realizări cultural-religioase din tot secolul al XVIII-lea; iar în această activitate a marilor prelaţi olteni trebue sa se caute izvorul agitaţiei culturale din întreaga epocă, modelul acelei pleiade dela care ne-au venit traducerile de izvoare religioase, compilaţiile de cronică sau pomelnicele minunat lucrate ale Olteniei contimporane.

Unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai acestei şcoli de cărturărie bisericească este fără îndoială Dionisie Eclesiarhul. Activitatea sa multiplă de cronicar, transcriitor de documente şi dascăl slavonesc, cum şi toate caracterele operei sale istorice, se explică uşor prin curentul cultural din care făcea parte şi mediul în care şi-a dus viaţa.

* * *

Nu vom afla poate niciodata cine se ascundea sub numele de monah pe care îl cunoaştem [3]). Din epoca obscură a tinereţii sale, petrecută probabil într'una din mânăstirile oltene [4]), cunoaştem până acum un singur manuscris al cronicarului: pomelnicul schitului Dobruşa (Vâlcea) [5]) din 1777. El este însă nesemnat şi, cu toată asemănarea grafică ce prezintă faţă de alte manuscrise ale lui Dionisie, nu i se poate atribui totuşi cu certitudine.

Izvoarele sigure încep abia în momentul când cronicarul avea calitatea de eclesiarh al episcopiei oltene. Dar şi dela această dată înainte amanuntele biografice, care se pot reţine din cercetarea însemnatului număr de manuscrise rămase pe urma nebositului călugăr, sunt înca foarte puţine şi scurte. Ele se datoresc de fapt întâmplării, care i-a pus sub condeiu, pe lângă însemnarea numelui sau monahic, data şi uneori locul unde lucrase. Despre o precupare în legătura cu propria sa persoană, nu poate fi însă vorba. Numai târziu, în zilele înaintate ale bătrâneţii, el a îndrăznit a aminti despre sine, în *predoslovia* condicii boerului Poenaru [6]) şi în cea a condicii mânastirii

3) Nu se poate susţine în nici un caz aserţiunea că eclesiarhul Dionisie, care în *1725—26*, după moartea lui Damaschin, a ţinut un timp vicariatul episcopiei de Râmnic, ar fi acelaşi cu cronicarul (A. Sacerdoţeanu, *O chestiune de diplomatică românească, etc.*, în *Arhivele Olteniei*, an. IX, p. 11, no. 29). Această afirmaţie se bazează nu numai pe necunoaşterea biografiei cronicarului, dar în acelaşi timp pe o interpretare greşită ce dl. S. a dat textului la care trimite (N. Iorga: *Ist. bisericei rom.*, II, pp. 106—109), *unde nu se afirmă acest lucru.* Pentru Dionisie vicarul, cf. şi N. Dobrescu, *Ist. bis. rom. din Oltenia în timpul ocupaţiei austriace*, p. 66

4) Să fie oare aceasta mânăstirea Tismana, unde numele călugăresc al cronicarului este foarte des întâlnit între monahii acestei vremi? Limba în care scrie Dionisie ar face probabilă concluzia că el era din părţile judeţului Mehedinţi.

5) Preotul T. Bălăşel, *Un manuscris din 1777, în Arhivele Olteniei*, an. XI, pp. 214—221 (Ms. Academiei Române, Nr. 2197).

6) I. C. Filitti, *Condica Poenarilor Almăjeni*, în revista cit., an. VIII, pp 1—2.

Govora, care cuprindea o amănunțită listă de tot ce lucrase și din al cui îndemn; dar dela Arhivele Statului, unde se păstra, acest prețios manuscris a ajuns la Moscova în 1917 și singura lui copie s'a pierdut înainte de a fi publicată [7]).

Un izvor mai important pentru cunoașterea vieții lui Dionisie ar putea fi cronica sa [8]), dacă și aci am avea de a face cu una din acele opere istorice contimporane în care persoana autorului este amestecată pretutindeni, iar amănuntele intime sunt aduse la fiecare ocazie cu o stăruință obositoare. Dionisie însă n'a cunoscut acele preocupări personale, care l-au făcut de pildă pe Spătarul Văcărescu să dea în istoria unei împărății propriile sale memorii [9]). In Cronograf este mai degrabă loc pentru lungi paranteze privitoare la fapte și lucruri care i-au atras curiozitatea și buna sa credință naivă, — chiar dacă ele nu au decât o depărtată legătură cu ceea ce trebuia povestit. Iata dece datele care-l privesc sunt totdeauna foarte puține și vin numai să explice unele afirmațiuni privitoare la lucruri trăite de autor. Ele ne ajută însă a complecta sumarul capitol de cunoștințe găsite în celelalte izvoare.

Călugar cu o frumoasă caligrafie, cu oarecare cunoștințe și cu o mare vioiciune de spirit, Dionisie se distinsese poate încă din epoca episcopului Chezarie și era în orice caz în preajma scaunului în primii ani ai păstoriei lui Filaret. Ca eclesiarh îl găsim prima oară în 1786, când scrie la Râmnic, din ordinul acestuia, o condică a mitoacelor episcopiei [10]). Doi ani mai târziu, își întovărășea patronul în pribegie prin țarile ungurești, și odată cu el vladica ducea peste munți pe un alt casnic al său și viitor cronicar al Țării-Românești, diaconul Naum Râmniceanu. Insoțit de acesta, Dionisie pleacă apoi dela Sibiu, unde poposise episcopul, la mânăstirea Lipova, în Banat [11]). Nu se poate spune însă cât timp a rămas acolo, deoarece el nu a crezut că poate să se oprească în cronică la

---

7) Emil Vîrtosu, *Dionisie Eclesiarhul*, un manuscris din 1816, Arh. Olt. an. VIII, p. 208.

8) *Cronograful Țării-Românești dela 1764 până la 1815, scris de Dionisie Eclesiarcul la anul 1814* (sic!), la A. Papiu Ilarian, *Tezaur de Monumente Istorice*, tom. II pp. 159—236.

9) Ienache Văcărescu, *Istoria prea-puternicilor împărați othomani*, la Papiu Ilarian, *Tezaur de monumente istorice*, II, pp. 245—302.

10) V. A. Urechiă, *Istoria Românilor*, I, pp. 676—77. Deși se folosește de această știre, d. N. Iorga afirmă totuși în același loc (*Istoria literaturei Rom.* ed. II, vol. II, p. 151) că Dionisie ajunsese la această demnitate poate *prin 1792 Din potrivă, împrejurul acestei date el își pierde titlul, lucru neobservat încă.* (Vezi mai jos, p. 292).

11) Adoptăm această concluzie după d. N. Iorga, *Istoria lit. rom.* ed. II, vol. II, p. 150 deși nu s'au citat nicăeri izvoarele ce ar sprijini-o. Călătoria în care Dionisie va fi întovărășit pe Filaret nu s'a putut petrece însă în niciun caz *„puțin timp după ce-și alcătui cronica"* deoarece aceasta a fost redactată abia prin 1814—1815, adică mult după războiul din 1786 și moartea episcopului. In Cronograf sunt consemnate de altfel amintirile cronicarului din vremea pribegiei.

acest episod din viaţa sa, ori cât de mult l-ar fi interesat locurile vizitate.

Dar această pribegie peste hotar — dacă nu şi o altă călătorie în aceleaşi locuri, facută mai târziu în împrejurări obscure[12]) i-a lăsat amintirea unor lucruri, pe care nu s'a putut opri de a le menţiona în Cronograf ca văzute de el însuşi. In acest chip, vorbind despre războiul turco-austriac din Banat, el pomeneşte de „oraşul Mehadia, ce este lângă hotar... aproape de Ruşava", aşezat între dealurile sale „de singură piatră goală, vânătă-neagra, colţuroasa", marturisind a-l fi văzut singur[13]); apoi de „Caravan-Sebeş, oraş mare, slăvit, cam între dealuri"[14]). Lugojul îl opreşte de asemenea pentru râul şi canalul său „adecă şanţ sau gârla mare", al carui curs s'a îndreptat la cetatea Temişvarului, luându-se din el, „de curge pe urloaie în cetate, în cinci locuri, cişmele, apă buna de beut"[15]). Cu aceiaşi ocazie este pomenit Şabaţul, „unde acolo sosesc şeicile şi luntriile cele mari, ce vin pe Dunare dela Viena şi dela Pesta, cu mărfuri fel de fel"[16]). Apoi, când ne va vorbi în cursul expunerii despre nenorocoasele războaie ale „împăratului Franţiscus", care în faţa oştirii franceze „a apucat-o de sănătoasa, de a răzimat-o la cetatea Buda", va pomeni şi despre „palaturile lui Matiaş, craiul Ungariei, foarte frumoase şi minunate ziduri, cu ferești trei rânduri în sus, spre Dunăre", afirmând a le fi vazut de asemenea[17]).

Această şedere a lui Dionisie printre străini nu a fost de lungă durată. Plecat odată cu episcopul din cauza razboiului şi a neînţelegerilor acestuia cu Voda, el s'a reîntors totuşi înainte de încheierea păcii şi căderea lui Mavrogheni. Intr'al treilea an al războiului, el trebuie să fi fost la Craiova, când Cara-Mustafa trecu pe aici cu Turcii lui „ferfeliţi şi plini de noroiu" şi mai ales când Turcii fugira în mare dezordine din cauza unui svon falş, „ziua pe la prânz... neputând de frică mare nici să-şi puie şeile pe cai, ci unii încăleca fără de şea, altul de grab nu apuca să-şi deslege calul şi încăleca pe el,... altul cu traista în capul calului.... Şi unii fiind pe la barbier să se radă, cum se afla pe jumătate ras, se apuca de fuga". Dela Jitianu, unde fugiseră, Turcii, se întorc apoi în oraş, deoarece vestea fusese neadevarata. Dar, „banuindu-şi pe boieri că ei au pricinuit spaima lor, au chemat pe toţi boierii şi i-au jurat să ţâie credinţă cu ei şi să le spuie adevărul, când se va întâmpla să vie Nemţii. Şi le-au poruncit de s'au schimbat şi s'au îmbrăcat în haine turceşti, lăpădându-şi işlicile şi puind căciuli negre, lungi, în cap". Apoi la vre-o lună „în

12) Mai jos, p. 297.
13) *Cronograful*, în loc. cit. p. 175.
14) Idem, ibidem.
15) Idem, ibidem.
16) Idem, ibidem.
17) Idem, ibidem, p. 213.

ziua de Sfeti Dimitrie, Octomvrie 26", au venit în Craiova şi Nemţii — şi lungul lor alaiu este tot atât de amănunţit descris, pomenindu-se anume şi căpeteniile:: „prinţul Henzelberg, oberster-craiu şi cu obesteru husarilor unguri, cu polcurile călărimii, şi ghenerariul dragonilor cu polcurile lui şi cu multe tunuri mari" [18]).

In capitala Olteniei Dionisie a rămas şi în anii următori, poate tot atâta vreme cât şi-a păstrat şi titlul de eclesiarh. Era astfel aci în 1791, când scrie Condica mânăstirei Strehaia „la metohul episcopiei în Craiova" [19]). *Dar dela 1795 înainte el începe să semneze ca biv-eclesiarh*, şi faptul că îşi perde în această epocă funcţiunea ar putea fi explicat prin noua schimbare de episcopi. Dela această dată, până către 1800, urmele lui se regăsesc în părţile vâlcene, unde a lucrat manuscrisele privitoare la mânastirea Bistriţa (1795—1796) [20]) şi la bisericile satelor Proeni (1798) [21]) şi Colnicul-Vâlcea (1800) [22]). Argumente istorice dovedesc că în epoca următoare a emigrat pentru a doua oară peste munţi [23]). In Oltenia revine iarăşi prin 1804, când semnează din nou, ca eclesiarh, pomelnicul bisericei Urşani (Vâlcea) [24]). De aici va trece după scurt timp la Bucureşti, pentru căutarea slujbei recăpătate, de oarece din nararea unor întâmplări petrecute în capitală dela 1806 înainte, se vede că era acolo în vremea focului celui mare, „izbucnit la o spiţerie, în mijlocul oraşului, din lucrarea cu foc a doftoriilor", când au ars, sub ochii lui, până şi „parii sau ţepii podului de pe Dâmboviţa... până în faţa apei", cum şi mai târziu, când s'a reclădit cu ajutorul lui Voda „mai frumos, cu uliţe drepte, şi maria sa au facut toate podurile ce arsese, încă şi cele ce era vechi şi putrede" [25]). Era acolo şi în 1808, când trece prin oraş „cu madama lui şi multe calabalâcuri" solul franţuzesc, despre ale cărui pâri la Constantinopol află Dionisie fiind „în

---

18) Ibidem, pp. 178—9.

19) George Pascu, *Istoria lit. române din sec. XVIII*, I, p. 164 (Ms. Academiei Române, nr. 500).

20) Condică, menţionată pentru prima oară de Haşdeu, *„Cuvinte din bătrâni*, I p. 21. Cf. şi G. Pascu, *Ist. lit. rom. în sec. XVIII*, I, p. 164.

21) Pomelnic inedit, ms. Academiei, nr. 2081. Trebue menţionat aci şi pomelnicul mănăstirii Titireciu-Vâlcea din, 1799, care nefiind semnat, pierde evident ca valoare documentară. A fost publicat ca ms. al cronicarului de către Pr. Bălăşel în rev. *Arhivele Olteniei*, an. XII, p. 238.

22) Pe un Mineiu, al căror foi au fost complectate de Eclesiarh, se află următoarea notiţă inedită, a cărei comunicare o datoresc C. S. Pr. Bălăşel: *„Acest Minei mare ce cuprinde slujba pe douăsprezece luni, fiind ajuns la stricăciune şi la lipsă foilor, s'au preînoit cu [leg]ătura şi cu scrisul foilor pre unde au fost lipsă, cu cheltuiala sfinţii sale chir popa Matei M[â]n[ă]stireanul, spre a sa veacinică pomenire. Leat 1800. Şi s'au scris de mine Dionisie biv Eclis[iarh] Ep[i]sc[opiei] Râm[nicului]"*.

23) Mai jos, p. 297.

24) Pr. T. Bălăşel, în Arh. Olt., an IX, pp. 309—314.

25) Cronograful, în loc. cit, p. 204.

Bucureşti, la mitropolie"[26]). In acelaşi an vede tot aici, „în curtea mitropoliei", pe Turcii gata de fugă înaintea Muscalilor, intraţi pe la Colentina, a căror oaste Bucureştenii nerăbdători o puteau vedea „di prin clopotniţă"; iar la Radu-Vodă horvaţii şi „Sârbii mahalagii", întorşi după urma fugarilor, „fieştecare cu câte două, trei capete de Turci, legate la oblâncul şeii"[27]).

In 1814 era în sfârşit la Craiova, unde îşi începe Cronograful, al cărui text dovedeşte într'adevăr că a fost scris în acest oraş. Aci pare să fi rămas apoi până la sfârşitul vieţei, complectându-şi opera sau lucrând condici şi pomelnice bisericilor din apropiere[28]). Era şi „dascál slovenesc", *probabil la una din şcolile Craiovei*, deoarece în ultimile manuscrise ce avem dela el semnează cu acest adaos la titlu[29]). Ajunsese însă bătrân şi sărac, acum când se apropia de vremea morţii, — şi cu durere scrie despre starea lui în condica averilor marelui paharnic Almăjanu, lucrată din greu şi pe care a scris-o mai mult de nevoie, „înduplecat pentru fireasca trebuinţă" a traiului[30]).

* * *

S'ar putea spune ca opera lui Dionisie Eclesiarhul este ultima care ne vine de la vechea şcoală istorică a mânăstirilor, — şi geneza ei trebuie cautată în numeroasele pomelnice scrise de cronicar dealungul întregei sale vieţi[31]). In listele de voevozi, care potrivit datinei trebuiau puse în fruntea acestor pomelnice, se poate urmări cu uşurinţă însăşi evoluţia informaţiei sale istorice. Astfel, pe când în cele scrise într'o vreme mai departată numărul Domnilor este foarte mic şi cronologia încurcată, în toate cele mai noi, şi mai ales în pomelnicul mânăstirei Ţânţăreni şi în cel al bisericei

---

26) *Cronograful*, în loc. cit. p. 205.

27) Idem, ibidem, p. 208.

28) *Pomelnicul bisericii din Şimnicul de Jos-Dolj*, 1814 (Şt. Ciuceanu, în rev. *Arhivele Olteniei*, an. I, pp. 57—60) şi *Condica m-tirii Ţânţăreni*, 1816, (Em. Virtosu, în aceiaşi revistă, an. VII, p. 208). S'ar putea adăoga la acestea traducerea după hrisovul lui Mircea Ciobanul din 1549 pentru moşia Zlătari-Vâlcea, transcrisă fără niciun discernământ şi tipărită în ziarul *Naţionalul Vâlcii*, an. VI, nr. 71 (Noemvrie 1933). Traducerea poartă într'adevăr, în această transcriere, certificarea următoare, care este fără îndoială a Eclesiarhului: *„S'au tâlmăcit în limba românească după cartea domnească slovenească întocmai de mine Dionisie Eclesimă (?), dascăl slovenelnic (?). Ani dela Cristos 1815"*.

29) *Dascăl slovenesc* semnează în următoarele ms: *Izvodul hrisovului din 7 Mai 1617 dela Alexandru Iliaş*, pentru satul Risipiţi-Dolj, făcut de Eclesiarh la 1816, (cf. Al Bărcăcilă, în *Arhivele Olteniei*, an. I, pp. 230—35); *cel al hrisovului din 2 Mai 1613, al lui Radu Mihnea*, făcut *în Craiova* la anul 1819 (cf. N. Plopşor, *aceiaşi revistă*, an. X, pp. 20—23); *Condica Poenarilor-Almăjeni* (I. C. Filitti, în Arh. Olt. an. VIII, pp. 1—2); şi în sfârşit tâlmăcirea rău transcrisă din *Naţionalul Vâlcii* (v. nota precedentă).

30) I. C. Filitti, în *Arhivele Olteniei*, an. VIII, pp. 1—2.

31) Pentru această observaţie, raportată la evoluţia cronografiei româneşti în genere, cf. N. Iorga, *Istoria lit. rom.* ed. II, vol. I, p. 68.

din Şimnic (*Dolj*), pe care Dionisie le-a scris în vremea când lucra la Cronograf, nu numai că lista aceasta este mult mai completă, dar lângă numele fiecărui Voievod, apar calificative şi însemnări, care sunt adesea ecouri din principala sa operă.

Pe linia acestor preocupări, uşor îi putea veni îndemnul la lucru. Şi fiindcă ultimul cronograf al Ţării-Româneşti, despre care avea ştiinţa, se oprea la 1768 [32]), el se hotărăşte a povesti mai departe „de această patrie a Valahiei, ce i-s'a întâmplat în diastima vremii, dela 55 de ani încoace", cu toate că se credea lipsit de „practica lăudaţilor istorici", cari ştiau „împodobi povestirea cu cuvinte ritoriceşti" [33]).

Deşi la început declarase că „va urma a istori dela Alexandru Ipsilant Voievod", totuşi înpins de dorinţa de a spune pricina „răzmiriţii Muscalilor" şi felul în care s'a facut *turburarea* în „ţara Panoniei ...între şlahthii cei mari, adecă între boerii *ţării leşeşti*", el îşi începe Cronograful cu anul 1764. Povestind apoi despre ocupaţia turcească, urmată după începerea războiului, când se ridicară „oştiri grele asupra Muscalilor, ...cu cuvânt că Panonia, adică Lehia este a împărăţiei Ţarigradului închinată", Dionisie ne va lămuri mai întâiu asupra „comitei" mari şi luminoase „pre carea norodul, din neştiinţă, o au numit stea cu coadă" şi de a cărei „înfocare" se va fi minunat în tinereţe. „Silele" făcute de Turci păcătoasei de raiele, vor fi de asemenea însemnate la locul lor, — şi numai după ce cronicarul a terminat cu toate amintirile, ajunge în sfârşit la domnia lui Ipsilanti, al cărei început greşeşte punându-l la 1775 [34]). Cuvintele de laudă pe care le are pentru această domnie sunt, după cum vom vedea când va fi vorba despre izvoarele sale de informaţiune, puternic influenţate de o părere străină. El îşi aminteşte însă de preţul lucrurilor din acea vreme şi marea lor ieftinătate îl face să ierte mai uşor pe Ipsilanti, care, fiind ţara scutită de birul haraciului, punea totuşi „dăjdii pe locuitori cu alte

---

32) *Cronograful Ţării Româneşti „dela Radul Voevod... până la Domnul Alexandru Scarlat (sic) Ghica"*, pe care îl continuă Dionisie, este *Cronica Anonimă 1290—1774*, ms. Academiei Române nr. 468 (cf. G. Pascu, *Istoria lit. rom. în sec. XVIII*, I, p. 170). Ea este opera lui Mihail Cantacuzino şi a fost tipărită pentru prima oară în traducere grecească la Viena în 1806, fără indicaţia autorului, de fraţii Tunusli, idem, ibid., p. 147.

33) *Cronograful*, în loc cit., pag. 161.

34) Idem, ibidem p. 166. După *Cronica Stolnicului Dumitrache*, Alexandru Ipsilanti a fost numit Domn la 13 August 1774 (cf. V. A. Urechiă, *Memoriu despre Ist. Rom*, I p. 22). In orice caz, acest fapt era împlinit la 3 Oct. 1774 (cf. *Corespondenţa lui Saint Priest către Ministrul afacerilor străine din Paris*, Hurmuzachi I, *supl.* I, p. 906). Intrarea solemnă a Domnului în Bucureşti s'a făcut însă abia la 3 Februarie 1875 (Urechiă *op. cit.* p. 567). V. şi N. Iorga, *Istoria Românilor şi a civilizaţiei lor*, tabela cronologică, unde se admite ca început al acestei domnii luna Septembrie 1774.

numiri", iar mai târziu „n'au mai putut suferi, ci au început a pune şi acea dajdie pe ţară"[35]).

Scurtele domnii ale lui Nicolae Caragea şi Mihail Şuţu sunt foarte sumar povestite: ele îi dau însa ocazia de a face încă două greşeli de cronologie[36]). In schimb la domnia lui Mavrogheni Dionisie va starui îndelung. Incepând cu ospăţul dat de Voievod protipendadei la urcarea în scaun, pentru-ca astfel mai uşor să poata pune „satara de bani" pe comeseni, „cu cuvânt că va măria-sa să înnoiască şi să dreagă casele domneşti...." când le-a căzut boerilor „ospătarea scumpă"[37]), — el va menţiona conştiinţios toate actele acestui Domn neobişnuit, care ţinea să ocârmuiască altfel decât subţirii săi înaintaşi fanarioţi, preocupaţi mai mult de intrigi şi de veniturile cămării. Deşi nu găseşte pentru el multe cuvinte de lauda, totuşi straşnica figură a Voievodului, se desprinde altfel, desigur mai adevărată ca în Istoria boerului paraponisit care era Enache Văcărescu.

O lungă digresiune înăuntrul capitolului care tratează despre această domnie, este pasagiul privitor la „răsmiriţa a doua a Muscalilor cu Turcii". Aici agerimea cronicarului se dovedeşte din nou în iscodirea sicreturilor", a tunurilor cu gura ca de somn, încărcate cu „otrăvuri foarte iuţi şi scumpe din spiţeriile împărăteşti de la Hindia, Franţia, Englitera i proci", — şi tot pe atât în explicarea cauzelor noului războiu[38]). Dar cu toată povestirea pe jumătate fabuloasă, care aminteşte unele opere ale literaturei noastre populare, această parte a cronicei ramâne un important izvor documentar pentru domnia lui Mavrogheni.

In capitolele care privesc pe Mihail Şuţu şi cei doi domni următori, descrierea este iarăşi săracă, lipsită de precizie. Dar dacă nu se aduc prea multe fapte noui şi dacă cronologia este de asemenea greşită, apar însă şi aci câteva caracterizări preţioase. Alexandru Moruzi se vede a fi fost astfel „foarte măestru în a strânge bani" şi „iscusit în trebile ţării.. că era strecurând ţânţarul şi înghiţând cămila!". De aceia plecând „s'a dus cu adunare multa de avuţie", pe când „scumpetea sporea şi se înălţa toate la preţ"[39]).

Se ajunge în felul acesta la domnia lui Gheorghe Hanherli şi la răscoala lui Pasvant-Oglu. Multele nenorociri pe care le-a suferit ţara în aceasta epocă sunt povestite pe larg şi cu mare bogăţie de amănunte. Astfel, după ce mai întâiu am aflat prin ce fel de protecţii necurate ajunsese Hangerli

35) Cronograful, în loc. cit. p. 166.

36) Primul nu era Domn din 1781 (*Cronograful*, în loc. cit. p. 167), ci dela 26 Ianuarie st. nou 1782 (Urechiă, *Istoria Românilor*, I, p. 195); iar cel de al doilea primise domnia în Iulie 1783 (Urechiă, op. cit. p. 299), iar nu dela Ieat 1784 (v. *Cronograful*, în loc. cit. p. 167).

37) *Cronograful* în loc. cit. p. 168.

38) Ibidem, pp. 169—172.

39) Ibidem p. 184.

la tronul Munteniei, suntem îndată lămuriţi şi asupra începuturilor Pasvadului. Ca şi Zilot Românul, Dionisie urmăreşte cu deamănuntul toate razboaiele acestuia cu paşii trimişi de la Constantinopol să cucerească Vidinul, care scapă numai mulţumită bicisniciei lor şi calităţilor haianului, om „măestru şi cinstit la minte".

Cu aceste întâmplări de peste Dunăre se împletesc nenorocirile ţării şi faptele lui Vodă. Pe rând, el le însemnează pe toate: birurile neobişnuite, strângerea zaherelei pentru oaste şi nemerniciile de tot felul ale clasei conducatoare. Cu mare strângere de inima ni se povesteşte cum a fost adunată darea văcaritului, „slujbaşii dând zor, cum ai zice în zece, cincisprezece zile, sa se istovească dajdia". Era însă o iarnă grea, „cu zăpada de cinci palme... care ţiu minte, că abia s'a luat până la Blagoveştenii" — şi de sărăcie mare „numai o seamă de oameni... mai avea putere să plătească... Iar slujitorii închideau oameni şi muieri prin coşeri şi-i înneca cu fum de gunoiu şi cu ardeiu i-afuma, şi-i ţânea închişi şi ziua şi noaptea flămânzi sa dea bani. Pre alţii îi lega cu mâinile îndărat şi cu spatele la garduri şi-i batea cu bicele. Pre alţii, legaţi îi băga cu picioarele în zăpada geroasa... Incă peste Olt au şi omorît mumbaşirii turci pre mulţi, dintre care unul rudele lui l-au dus la Bucureşti şi l-au băgat cu carul în curtea domnească... Şi înştiinţându-se Vodă, au zâs să dea bani că nu-i va omorî niminea" [40]). Pentru asemenea fapte e firească judecata cronicarului că pe dreptate i se cuvenea Domnitorului moartea napraznică de mai târziu.

Povestind mai jos despre venirea în Bucureşti a lui căpitan-paşa, patronul lui Hangerli, Dionisie ne dă unul dintre cele mai triste documente din întreaga noastră istorie, în legătură cu situaţia degradanta a boerimei şi a ţării faţă de Turci în această epoca. El nu-i înţelege însă însemnătatea, şi pasagiul este adus mai mult pentru latura sa anecdotică [41]).

La a doua domnie a lui Alexandru Moruzi, cronicarul are ocazia să ne vorbească despre intrarea în *Misir* [42]) şi Palestina a Francezilor, preocupaţi de a-şi deschide prin aceste locuri drum mai drept la America, „ţara cea noua unde au şi ei parte de stăpânesc!" [43]).

Intors la lucruri mai apropiate, el ne va lămuri apoi asupra tocmelii dintre sultan şi împăratul rusesc, căruia cel dintâiu îi cedase, — „cu contract, adică zapis!" aceste două „principaturi mici", numai sa-i vina în ajutor împotriva lui Pasvant-Oglu. Aici era, firesţe, locul să aflăm câte ceva şi despre meşteşugurile lui Vodă, care „bolea cu inima că va scapa de chiverniseala vieţei pe care o au într'aceste ţări nea-

40) *Cronograful*, în loc. cit. p. 193.
41) Ibidem, pp. 194—5.
42) Palestina.
43) Cronograful, în loc. cit. p. 198.

mul Grecilor". Pentru noi sunt însă mai prețioase știrile care privesc prădăciunile lui Pasvant-Oglu în Oltenia, petrecute în cursul anilor următori, până la moartea acestui „balaur mare". S'a observat însă că Dionisie cunoaștea rău o parte din aceste evenimente, deoarece nu menționează pe cele din 1802[44]). Alte greșeli de fond, nerelevate până acum în lucrările privitoare la această operă, se întâmpină în paranteza care privește noile schimbări de Domni. După Cronograf, urmașul lui Moruzi ar fi un nepot al lui Mihai Vodă Șuțul, Constantin Șuțul, personaj care nu a domnit în niciunul din principate, deși Dionisie îl aduce de la domnia Moldovei[45]). De fapt, după Moruzi, ajunge la tronul muntean pentru a treia oară Mihai Șuțul însuși[46]), al cărui urmaș este într'adevăr nepotul său de frate, Alexandru, cel înlocuit în două rânduri de Constantin Ipsilante. Acesta însă nu e pomenit de cronicar, care face din unchiu și nepot o singură persoană cu nume falș, uitând să menționeze și cea de a doua schimbare de domn. Nici când va fi vorba de efemera domnie a lui Alexandru Șuțul din 1806, el nu se va descurca mai bine decât prima oară[47]). Acestea însă ne obligă a păstra concluzia, la care s'a ajuns pe altă cale[48]), cum că, înpins de teama jafurilor turcești sau de altă cauză necunoscuta, autorul cronicei a emigrat pentru a doua oară în această epocă. Se explică astfel dece povestirea se învârtește mai mult în jurul intrigilor țesute în orașele ardelene de boerimea fugită din țară, și dece ni se aduce și o insemnare despre „nespusa și nepovestita scumpete" din acele părți[49]).

Pentru vremea ocupației rusești, Cronograful își recapătă iarăși bogăția sa de amănunte. Curând însă întâmplările din țară sunt din nou lăsate la o parte, spre a ni se vorbi despre „turburarea" din Franța, unde craiul voind a-și orândui oști regulate, — „ca la împărăția Nemților ! ' — și-a ridicat împotriva pe boerii cei mari, „care având sate multe iobagi, adecă rumâni..." nu puteau îngădui astfel de lucrare. „Apoi unindu-se toți... au găsit cu cale să taie capul craiului, ca al unuia ce au căutat să strice obiceiurile ,... și cu divan l-au dat morței". Dar după o vreme, „s'au scociorât altă turburare de către Bonaparte", un fecior de neam grecorumeos, trecut la legea papistășească", — om isteț și cu mintea înaltă. Ajuns *oberster*, „adecă cum e la Muscali polcovnic mare", el va reuși sa faca „desiegare și slobozenie rumâniei Franției... dând norodului decreturi tipărite la ju-

44) N. Iorga, *Ist. lit. rom.*, ed. II, vol. II, p. 151.
45) *Cronograful*, în loc. cit. p. 202.
46) A. Xenopol, Istoria Românilor, ed. III, vol. IX, p. 238.
47) Ibidem, p. 206.
48) Cf. N. Iorga, *Ist. lit. rom.* ed. II, vol. II, p. 151.
49) *Cronograful*, în loc. cit., pp. 203–3.

decătorie". Bine înţeles ca pentru asemenea faptă „au ajuns Bonaparte mare, iubindu-l toţi"[50]).

Războaiele Francezilor sunt povestite apoi pe larg — şi în acelaşi timp aflam chipul cum a ajuns Bonaparte împarat, „meşteşugindu-se ca un maestru şi intrând pe sub pielea miniştrilor!"[51]). Faptele acestuia nu-l puteau însă impresiona pe Dionisie, cu atât mai mult cu cât îl văzuse pe Napoleon învins în cele din urma de singurul om mare al epocei. „bunul şi creştinul împarat Alexandru"[52]). Cât despre norocul sau în războaie, el se explica mai degrabă altfel decât am fi socotit, şi anume prin aceia că generalii nemţi — ba une-ori şi cei ai Muscalilor! — sunt „foarte mitarnici", pe când Francezii „dau şi mituesc cu bani, ca să li se deschiză drum la războiu"[53]).

Mai bine informat este Dionisie atunci când vorbeşte despre mişcarea naţională sârba, deoarece pentru asemenea lucruri apropiate nu avea nevoie de „gazeturile" tendenţioase al „Evropei", sau de vreo „carţulie tiparită la Viena". Apoi aci amănuntul îl putea căpăta nedeformat nici prin depărtare, nici prin antipatii, caci erau în Oltenia mulţi contimporani de ai sai cari cunoşteau ţara vecină şi pe Kara-Gheorghe: Tudor Vladimirescu însuşi luptase o vreme peste Dunăre[54]). Apoi rebelii sârbi aveau de multe ori drum prin părţile noastre, aduşi de războaie sau de propriile lor interese. Totuşi dorinţa de a scrie despre mişcarea sârbească i-a venit mai târziu, şi de aceia el se întoarce la aceste evenimente, după ce ajunsese mult mai departe cu însemnarea faptelor[55]).

Domnia lui Caragea, cu începutul pus, fără dreptate, la „leatul 1813, după Sfeti Gheorghe"[56]), este apoi istorisită sumar, pana la finele anului 1815, după care data lucrarea nu va fi dusa mai departe, cu toate ca autorul ei a mai trăit câţiva ani. Cât a însemnat pentru această domnie, priveşte mai mult ţinutul oltean, unde va fi rămas statornic pana la moarte. Se nareaza mai întâi ciuma cea mare din 1814, iar în anul următor pradaciunile turcilor ostroveni şi ale pandurilor, de care pătimea ţara „mai rău decât în rasmiriţă". Apoi după un ultim zvon din străinătăţi, Cronograful este încheiat cu constatarea, la care Dionisie se oprise şi altădată, că „scumpetea se tot înalţa cu mare preţ, din zî în zî, — la toate celea"[57]); era o constatare ce trebuia să-l impresioneze mai ales în vremea bătrâneţei sale harţuite de sărăcie.

---

50) *Cronograful*, în loc. cit. p. 211.
51) Ibidem, p. 212.
52) Ibidem pp. 224—227.
53) Ibidem, p. 212.
54) *Amintirile Polcovnicului Solomon*, Craiova 1863, p. 3.
55) *Cronograful*, în loc. cit. p. 228 şi urmarea.
56) Primise de fapt domnia la 8 Sept. 1812 (Urechiă, Istoria Românilor vol. XIII, p. 205).
57) *Cronograful*, în loc. cit. p. 228.

La baza acestei naraţiuni stă, în chip firesc, o concepţiune teistă: toate lucrurile despre care vorbeşte cronicarul s'au îndeplinit sub semnul puterei lui Dumnezeu, „unele cu slobozirea sa, iar altele din departarea sa pentru rautaţile noastre“ [58]). In judecata asupra popoarelor, el nu uită niciodată propria sa credinţă şi ura cu care este creştineşte dator faţă de păgâni; de aceia pentru Turci, va găsi numai cuvinte de hulă, iar dintre stăpânitorii creştini, *Franţiscus* al Nemţilor nu va trece niciodată înaintea pravoslavnicului împărat al Răsăritului, „care îşi ridică mâna de pe Nemţi“ de îndată ce aceştia îndeplinesc ceva „fara ştirea măriei sale“ [59]).

In sfârşit, prin bagajul său de cunoştiinţe Dionisie se apropie şi mai mult de şcoala care în tinereţea sa cunoscuse o ultimă epoca de înflorire. Era deci înainte de toate cunoscator al vechei limbi bisericeşti — şi de la el ni se păstrează un însemnat număr de traduceri, privind mai ales mânăstirile din Oltenia [60]). Trebue să se observe însă că, ori cât ar fi fost de familiarizat cu această limbă, traducerile sale sunt adeseori imperfecte [61]).

Cunoaşterea slavonei îi făcea uşor accesibilă limba rusă, din care dă în Cronograf câteva expresii şi etimologii. Vorbea poate şi greceşte, căci citează într'un loc *cronografuri greceşti* [62]). In ce priveşte însă cele câteva vorbe turceşti, ele se pot datora spiritului său inductiv şi zelului de a-şi lumina cât mai mult cititorul, mai de grabă decât unor reale cunoştinţe de limbă. Interesant de observat este apoi că în unele manuscrise întrebuinţează şi expresii latineşti, ceea ce atesta o influenţă primită în cursul călătoriilor sale în Ardeal şi Ungaria, ca de pildă „*anno domno*“ (sic) — cu caractere latine! — pentru datarea unei traduceri [63]).

Caracteristice din punctul de vedere al personalităţii autorului, cum şi din cel al mijloacelor sale de informaţie, sunt izvoarele pe care le-â folosit. Drumul oficialităţii fiindu-i închis, Cronograful se va deosebi şi în această privinţa de operele multora dintre istoricii contimporani, cari mai toţi faceau parte din înalta clasă boerească sau cel puţin din cea a dregătorilor mărunţi. Rămânând însă departe de lumea cancelariilor domneşti, el a putut cu mai multă uşurinţă să judece fără părtinire oamenii şi faptele lor. De obiceiu, opiniunea sa este cea a poporului însuşi. Iată dece, în judecata domniilor, unul dintre criterii ajunge să fie indicele de scum-

58) *Cronograful*, în loc. cit., p. 234.
59) Ibidem, p. 161.
60) Cf. C. Giurescu, *Despre boieri*, p. 93, n. 3.
61) Haşdeu, *Cuvinte*, I. 22: „Traduce şi transcrie foarte caligrafic, dar foarte necorect“. Ibid. p. 55. I. C. Filitti, Condica Poenarilor Almăjeni, în *Arhivele Olteniei*, an. VIII, p. 2, etc.
62) *Cronograful*, în loc. cit., p. 228.
63) Cf. Al. Bărcăcilă, în revista *Arhivele Olteniei*, an. I, pp. 230—35

pete a vieţii![64]). Cât priveşte faptele povestite, ele sunt în primul loc acelea care i-au venit la cunoştinţa „în diastima vieţei sale", sau cele pe care le putuse afla cercetând necontenit. După împrejurări, informatorul său era „un logofeţel din Bucureşti", fostă slugă a maiorului Mavrodin, care în aceasta calitate putuse vedea un câmp de bătaie şi cele două tunuri mari ale lui „comandir Suvaro"[65]), sau „un arhimandrit, părinte bătrân, cinstit", dela care află cum arată un „pod de foi" al Muscalilor[66]). Lângă aceştia trebue adăogat „un ofiţer străin cunoscut"[67]) şi mai ales vre un om dela noi, „din cei aleşi"[68]), ori chiar un simplu „ipochimen vrednic de crezut"[87]).

Pe cât i-a fost posibil a folosit şi izvoare scrise. Astfel citează o *însemnare* de cei ce au pierit la luarea cetăţii Ismail de către Ruşi[70]); iar numărul victimelor făcute de ciumă în Bucureşti este dat după *catastişele cioclilor*[71]).

Pentru lucrurile petrecute în depărtata *Evropă*, frământată în această vreme de războaiele lui Napoleon, Dionisie a folosit *gazeturi*[72]) şi două *cărţulii tipărite*, mulţumită cărora şi-a putut compune „istoria pentru Bonaparte" şi acea amănunţită descriere a piramidei ridicate din tunuri la Moscova din porunca împăratului Alexandru[73]).

A cercetat, firește, şi *cronografurile ţării*[74]), dar lui nu i-au ajuns în mână decât cele mai vechi, „cunoscute de obşte" şi de aceia le citează într'un singur loc, pentru un fapt din trecut[75]). Va fi avut deasemenea la îndemână acele manuscrise de un cuprins diferit, dar formate mai ales din lucrări de istorie, care în epoca aceasta circulau la episcopia Râmnicului. Unul dintre ele, al diaconului Anatolie[76]), fusese alcătuit acolo în anii 1774—78 şi cuprindea între altele şi o *Hronică a Slovenilor*, pe care nu ar fi exclus ca Dionisie să o fi utilizat la indicaţiile din Cronograf care privesc istoria acestui popor[77]). Aprecieri contimporane a găsit însă în *Mineiele bisericeşti*, pe care nu le pomeneşte totuşi în Cronograf. Astfel în pasagiul referitor la domnia

64) *Cronograful*, în loc. cit. pp. 166, 167, 224, 234, etc.
65) Idem, ibidem, p. 181.
66) Idem, ibidem, p. 220
67) Idem, ibidem, p. 183.
68) Idem, ibidem, p. 215.
69) Idem, ibidem, p. 171, 190, etc.
70) Idem, ibidem, p. 182.
71) Idem, ibidem, p. 184.
72) Idem, ibidem, p. 213.
73) Idem, ibidem, pp. 224 şi 228. Cele două cărţi sunt: *Intâmplările războiului Franţozilor*, etc. (Viena, 1814) şi *Semne de biruinţă* etc. (Buda, 1815). Cf. G. Pascu, *Ist. lit. rom. în sec.* XVIII, p. 171.
74) Idem, ibidem, p. 227 şi urmarea.
75) Idem, ibidem, p. 229.
76) Cf. G. Nicolăiasa, în *Revista Arhivelor* I, 1924—26, p. 373.
77) *Cronograful*, în loc. cit, p. 228 şi urmarea.

lui Alexandru Ipsilante [78]), Dionisie parafrazează prefaţa episcopului Chezarie la unul dintre Mineiele sale, şi aceiaşi operă, pe care o va fi avut în mare cinste, îi va folosi şi cu altă ocazie ca izvor istoric.

Câştigând informaţia în toate aceste chipuri, el a folosit-o mai totdeauna fără prea multe preocupări critice. Numai când faptul aflat îi părea neobişnuit, cronicarul îşi adăoga bănuiala că totuşi s'a putut petrece şi altfel, — ca o concesie făcută moralei sau bunului simţ. Incolo avem de a face cu o operă datorită vechiului sistem convenţional de a scrie istoria, plină de dialoguri şi scrisori plăsmuite. Din fericire însă partea convenţională priveşte mai mult istoria străinătăţii, care l-a atras aşa de mult pe Eclesiarh. In această categorie sunt scrisorile Sultanului către stăpânitorii străini, ori către Pasvant-Oglu, sau cele adresate de împăratul Alexandru I. Parizienilor.

Cu toate aceste scăderi, care uneori ating însuşi fondul operei, Cronograful lui Dionisie Eclesiarhul rămâne un izvor principal pentru cunoaşterea ultimelor decenii ale epocei fanariote. Şi este de sigur un mare folos pentru istoria noastră că şi aci, ca şi în cronica lui Zilot Românul, descrierea priveşte în mare parte evenimentele petrecute în Oltenia în epoca din naintea mişcărei lui Tudor Vladimirescu. Mulţumită acestor două izvoare, care în multe privinţe se complectează reciproc, putem cunoaşte în amănunt multe din cauzele care au pregătit unul dintre cele mai caracteristice momente din istoria acestui ţinut.

■■■■■■■■■■■■

Porţile cetăţii dela Vidin la Castelul Peleş

de **M. N. Burghele**, Iaşi.

In „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", pe anul 1915, se află publicată descrierea architectului Trajanescu despre „Stăreţia mânăstirii Hurezi" (judeţul Vâlcea), ca urmare la alte descrieri privind pe acel minunat aşezământ bisericesc al demnului de amintire Domn al Ţării Româneşti, Constantin Brâncoveanu. Intre altele, architectul Trajanescu ne dă şi două figuri, arătând una „porţile mânăstirii", alta „detaliu de la poarta mânăstirii". Figura din urmă este aşezată, în buletin, vertical în loc de orizontal.

Pentru cine nu are la îndemână „Buletinul", spunem că, din figuri, se vede că porţile sunt ferecate pe faţa din afară; că

78) *Cronograful*, în loc. cit, p. 166.

ferecarea este din leaţuri de fer, lucrate din ciocan; că leaţuţurile sunt prinse de poartă cu cuie, orizontal de sus în jos, aşa că marginea de jos a leaţului d'intâiu acopere marginea de sus a celui urmator, şi aşa patrunde jos; vârfurile mai lungi ale cuielor, dacă răspund pe faţa lăuntrică a porţii, cu bună samă că sunt împerciunate acolo. Felul acesta de ferecare a porţilor era obişnuit în ţarile române, ca şi în Bulgaria, Sârbia, Bosnia şi în alte părţi din Orient. El era întrebuinţat, uneori, şi pentru sipete sau tronuri, în care erau păstrate lucrurile de preţ ale casei.

Porţile, însă, de la mânăstirea Hurezi, istorice acum, ne duc pe alte urme istorice. In memorialul Regelui Carol I, publicat la Stuttgart, la Cotta, subt titlul: „Aus dem Leben König Karl's von Rumänien", de „un martor ocular"[1]), în volumul III ni se descrie, între altele, luptele din Ianuarie 1878 a trupelor române împrejurul Vidinului, pentru a-l ataca apoi şi pe dânsul. Vidinul însa nu mai fu atacat, de oarece, în răstimp fusese încheiat la Adrianopol, 19/31 Ianuarie, între Ruşi şi Turci, un „protocol constatând primirea bazelor prealabile de pace, şi convenţiune de armistiţiu". După convenţia de armistiţiu, cetăţile turceşti remase necucerite încă pe teatrul de războiu, urmau a fi părăsite (afară de Varna şi Şumla (= Şumen) de trupele din ele, şi acestea lăsate libere de a pleca, cu armamentul şi cu proviantul lor, în părţile necucerite din Turcia. Intre cetăţile de părăsit erau Vidin şi Bielogradgik (Belgradgik) din apropiere. Drept urmare, generalul Gh. Manu, însemnatul comandant al trupelor române de împresurare, şi Izzet-paşa, comandantul trupelor turceşti de la Vidin, încheiara la 11 23 Februarie 1878 un protocol, prin care se hotăra ziua şi chipul părăsirii celor două cetăţi de către trupele turceşti şi ocuparea lor de către trupele româneşti. Ca urmare. a doua-zi chiar, 12 24 Februarie, trupele turceşti mai întâiu, eşind din Vidin, defilară pe d'inaintea generalului Manu, însoţit de statul său major, apoi cele române, defilând pe d'inaintea lui Izzet-paşa, însoţit şi el de statul său major, intrară în memorabila cetate. Bulgarul Kiriak Ţankoff, cunoscut ca unul din luptătorii pentru liberarea Bulgariei, ajuns şi ministru în Bulgaria, fu numit de generalul Manu primar al oraşului. Ocuparea Belgradgikului s'a efectuat ceva mai târziu. Peste două săptămâni însă fură încheiate la San-Ştefano, 3 15 Martie 1878, tot între Ruşi şi Turci, preliminariile hotărîtoare de pace. Războiul era dar sfârşit. Atunci trupele române fură întoarse din Bulgaria; fură întoarse şi cele de la Vidin şi Belgradgik, remânând la Vidin, în loc, din partea Ruşilor, consilierul de Stat Tuholka drept guver-

1) „Un martor ocular" este doamna Mitte Kremnitz, soţia doctorului Wilhelm Kremnitz, în urmă medic al Regelui Carol I. Regele Carol încredinţase doamnei Kremnitz toate hârtiile sale, împreună cu însemnările publice ce ţinea, cu menirea ca dânsa să scrie acel memorial.

nator, şi din partea Turcilor locotenentul-colonel Fanu-beiu, drept comisar.

In vol. IV din memorialul Regelui Carol I ni se descrie, între altele, inspecţia din primăvara acelui an 1878, făcuta de Domn (pe atunci) trupelor române întoarse de peste Dunăre şi răspândite, încă în stare de mobilizare, de-a dreapta Argeşului şi în Oltenia. Domnul inspectează şi trupele cantonate la Turnu-Severin. De aci, cu un vapor închiriat de la Societatea austriacă de navigaţie pe Dunare, Domnul coboară Dunărea până la Rahova-Bechet. In cale Domnul se opreşte la Calafat de-şi face inspecţia. A doua zi, 6 18 Maiu, el se duce să viziteze şi Vidinul din faţă.

La Vidin, la debarcader, Domnul nostru fu primit de guvernatorul rus, de comisarul turc, de preoţi şi popor, în cap cu primarul, care rosteşte în româneşte Domnului o caldă urare de buna venire. De la debarcader, Domnul trece numai prin oraş, de se duce mai întâiu să viziteze locul de bătălie a Românilor de la Smârdan. De acolo, el se întoarce de vizitează şi Vidinul cu cetatea şi însemnatele sale bogaţii militare; din acestea, mai multe fură dăruite guvernului român de către comisarul turc. Memorialul Regelui Carol I povesteşte mai departe:

> „Când Domnul părăsi cetăţuia în care se afla arsenalul, vechea ei poartă de fer, găurită de o ghiulea, îi trase băgarea de samă. El o ceru pentru sine, şi pe dată ea fu ridicată şi dusa pe bord".

Poarta aceasta de la Vidin este, acum, la Castelul Peleş [2]), prinsă într'un zid de la întrarea de Nord. Este mai naltă de un stat de om, în două canaturi, şi ferecată după chipul porţii de la mânăstirea Hurezii, ca cum ar fi surori.

Iată însă că, la rândul ei, poarta de la Vidin, acum la Castelul Peleş, ne întoarce pe urme istorice mai vechi.

Olteanul Dionisie Eclesiarhul, în al seu nepreţuit „Hronograf" [3]), ne povesteşte, între multe alte, şi despre războiul de la sfârşitul secolului XVIII, d'intre Ruşi şi Turci, la care luaseră parte şi „Nemţii" (= Imperiul Roman, pe atunci încă nu Austria), ca aliaţi ai Ruşilor. Este vorba de războiul sfârşit, între Ruşi şi Turci, prin tratatul de pace încheiat la Iaşi, la 29 Decemvrie 1791 9 Ianuarie 1792, iar între Nemţi şi Turci cu câte-va luni mai înainte la Şiştov (= Sviştov), 21 Iulie/4 August 1781, cu adaosul din 1/13 August.

Războiul acesta sa întâmplase şi în Ţara Românească, în timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni; dânsul a trebuit

---

2) Directorul revistei noastre ar fi dorit să înfăţişeze cititorilor imaginea acestei porţi. Pentru acest scop s'a adresat Mareşalatului Palatului Regal, la Bucureşti, rugând să ni se procure o fotografie a numitei porţi; se lămurea şi motivul pentru care solicitam acest serviciu. Nu s'a primit însă niciun răspuns la cererea noastră, care se va fi părut, probabil, a nu prezenta niciun interes.

3) Publicat de Papiu-Ilarian în „Tesaur de monumente istorice pentru România", Bucureşti, 1863, vol. II.

chiar să ia parte la el, alaturea cu Turci, fie cu oaste, pe cât era aşa ceva, dar mai vârtos cu proviant şi alte ajutoare din loc. In tot timpul Nicolae Vodă Mavrogheni era în legatură cu aianul (= guvernatorul) Vidinului, Kara-Mustafa, care avea şi comanda de căpitenie peste oştirile turceşti venite în ţară în potriva celor „nemţeşti", întrate şi ele în ţară prin trecătorile munţilor.

Nemţii, întrând, se aşezară parte la Câmpulungul Muscelului, parte în mânăstirile Tismana (jud. Gorjiu) şi Cozia (jud. Vâlcea), ale căror ziduri şi metereze ei le mai întăriră. Dar întâmplările războiului aduseră pe Nemţi a eşi din acele mânăstiri, şi atunci Dionisie Eclesiarhul povesteşte mai departe:

„...au poroncit Vodă să meargă Turcii, cu sarahori şi cu ciocănaşii Ocnei din Măglaş, să strice o parte din zidurile mânăstirilor din prejur, să nu se mai închidă Nemţii într'însele. Iar Turcii n'au fărâmat numai o parte de ziduri, ci toate zidurile cu chiliile din prejur..... luat-au şi porţile mânăstirilor, că erau căptuşite cu fer peste tot, de le-au dus peste Dunăre la Diiu în cetate, scriind Turcii la Ţarigrad cum că au fărmat cetăţile Ţării Româneşti..." [4]).

Diiu, de care se vorbeşte aici ca şi în alte părţi din Hronograf, este numirea pentru Vidin, păstrată încă la locuitorii din Oltenia şi la cei din dreapta Dunărei, în Bulgaria şi în Sârbia. La Craiova era, până nu de mult, o barieră cu numele de „bariera Diiului". Numirea o credem a fi thracică.

Acum facem încheierea. De vreme ce Kara-Mustafa a găsit cu calc de a ridica de la Tismana şi Cozia porţile şi a le duce la Vidin, este aproape de adevăr a crede sau că nu avea aşa ceva acolo, sau că, de avea, mai avea trebuinţă, sau că a mai trimis din ele şi în alte părţi unde erau lipsă. Astfel, se poate ca porţile ridicate de Regele Carol I de la Vidin-Diiu, la Maiu 1878, şi păstrate acum la Castelul Peleş, să fie chiar din acelea ridicate de Kara-Mustafa de la Tismana sau Cozia.

Dar Regele Carol mai spune în memorialul său că poarta luată de el era găurită de o „ghiulea". Aşa este, şi se vede bine că gaura nu a putut fi făcută decât de o ghiulea de tun ghintuit. Istoria însă nu a înregistrat o bombardare a Vidinului cu tunuri ghintuite decât numai la 1877, de la Calafat. Aci se afla numai armata română şi, ca artilerie, erau trei baterii: bateria „Carol", cu tunuri ghintuite de 9 cm., şi bateriile „Elisaveta" şi „Mircea" cu tunuri ghintuite de 15 cm. O bombardare a Vidinului de la Calafat a avut loc în

---

4) Dărâmarea zidurilor mânăstirilor Cozia şi Tismana de către Turci la acel timp nu este aşa samavolnică precum ar părea; temeiul ei stă în legătură cu dărâmarea tuturor cetăţilor din Ţările Româneşti pentru anume cuvinte. Aceasta însă este o chestiune deosebită, de care nu avem a ne ocupa aci.

zilele de 15/27 Maiu; o alta la 9 21 Iunie, din acel an 1877, iar a treia bombardare a fost în Ianuarie 1878, cu prilejul împresurării. Sub data de 15 27 Maiu Regele Carol chiar însemnează în memorialul său:

„Tunurile române îndreptară focul lor, osebit de asupra taberei (e vorba de una turcească în afară de Vidin), mai cu samă asupra bateriilor din cetate şi asupra unei mori, pe care o aprinseră".

Dacă dar se adevereşte că poarta cetaţii de la Vidin, aflată acum la Castelul Peleş, este chiar una din acele de la Tismana sau de la Cozia, ridicate de Kara-Mustafa, atunci cu bună samă ca această poartă, de soiul ei românească, a fost găurită de ostaşi români; i-a fost soarta aşa că să se întoarcă, în asemenea stare, în ţara din care în alte timpuri şi în alte împrejurări de răsboiu fusese luată.

OPERA LA CRAIOVA [1])

Karl Teodor Wagner

de **George Simonis**.

Principiul individualismului, răspândit sub influenţa ideilor din epoca Renaşterii, precum şi evoluţia instrumentală din secolul al XVIII-lea, când compoziţia religioasă, contra-punctul şi cântul profan îşi epuizase mai toate resursele, aduse în muzică, precum şi în celelalte arte, un element de turburare şi de schimbări. Astfel apar noui genuri, din care unul incomplect, va avea mai târziu în secolul al XIX-lea un destin din cele mai strălucite, ajungând încetul cu încetul la o carieră din cele mai favorabile în evoluţia popoarelor civilizate.

Acest nou gen a fost *Opera*, care în realitate nu era altceva decât o continuare a tradiţiilor antice adaptate felului de viaţă a contemporanilor.

Sub pretextul reconstituirei artei antice şi al imitaţiunei naturii, artiştii din secolul al XVII au recurs la unele inovaţii în muzică, cum a fost întrebuinţarea „Solo-lui". Acesta s'a raspândit atât de repede, încât arta colectivă şi populară din evul mediu dispăru pretutindeni, iar drama lirică pur religioasă, în forma ei incomplectă, cântată, cu costume, dialoguri, instrumente şi decoruri, aşa cum se desvoltase simultan în Anglia, Germania, Franţa şi Italia —, fu înlocuită cu un nou gen de dramă, de o altă formă mai precisă şi de un alt spirit provenit dela o nouă sursă, care va fi exploatată de mai toţi compozitorii până în zilele noastre, rămânând preponderentă în teatrul modern, dupăce fusese excepţională şi secundară la Greci.

1) **Articolul de faţă, ca şi cel din pag. 359 a anului 1933, fac parte dintr'o serie de cercetări asupra trecutului muzical al oraşului nostru**

Această sursă a fost expresiunea iubirei profane umane (amorul), capabilă de eroism, care a pus stăpânire pe toate scenele, dar de care abuzându-se fără măsură şi de cele mai multe ori în mod neinteligent, a adus acest nou gen — *Opera* — la decadenţă, după ce a atins cu genialul Richard Wagner perfecţiunea însăşi.

Pe dată ce s'a făcut ruptura de tradiţie, potrivit căreia rolurile de femei nu puteau fi ţinute decât de catre bărbaţi, — femeea va atrage toate preocupaţiunile scriitorilor, cari vor face tot felul de schimbări profunde nu numai în alegerea subiectelor, dar şi o complectă transformare în redactarea textelor, în decoruri şi mai ales în alegerea costumelor, ce vor varia după epocă.

O altă mare schimbare efectuată în acest secol a fost separaţiunea claselor sociale, împărţind publicul în două categorii.

Cum până atunci teatrul fusese popular, adecă organizat de întreg poporul care îşi alegea un judecător pentru conducere, el fu cucerit de către cei ce aparţineau claselor superioare — nobilii —, cari posedau nu numai doctrina, dar şi ştiinţa şi în special „banii", lăsându-se în mânile poporului mijloacele să practice o arta mai simplă, conformă felului său de viaţă şi care a dat naştere în toate statele la ceeace numim „muzica populară".

Aceste tendinţe deteră naştere câtva timp la deplorabile rezultate în muzică, deoarece reconstituirea antică, scop al acestor tendinţe, rămase nerealizată, fiindcă singură „poezia" a putut străbate atâtea secole până la noi, pe când asociaţia mutuală de diverse arte ne-a rămas şi până azi cu totul necunoscută.

Nu ne putem face nici o ideie precisă de ceeace a fost drama muzicală antică. fiindcă în misterul din evul mediu muzica n'a fost nicidecum dramatică, ci numai o simplă reanimare de personagii. Adevărata acţiune a gândirii asupra muzicei datează din epoca polifonică, când nici nu era chestiune de reprezentaţie, muzica era supusă influenţei vorbirii. Tranziţia dela starea aceasta spre *„Operă"* a fost făcută cu o formă primitivă numită *Madrigal* (maudra = turma. gal = melodie. Maudrugada = cuvânt spaniol semnificând „zorile"), care indică un stagiu nu încă bine determinat al muzicii profane. Transformarea aceasta s'a efectuat în epoca de desvoltare şi înflorire a unei alte forme numită *Motet*.

Diferenţa între aceste două forme era foarte mare. Din cauza subiectelor profane care îi erau rezervate şi din cauza concepţiei sale foarte frecvente în formă de „Chanson" cu cuplete şi cu repeţirea aceleiaşi muzici pe cuvinte diferite, Madrigalul era supus ritmicei esenţial populară a „gestului", pe când Motetul era o formă dramatica cu totul bazată pe ritmica expresivă a „vorbirii".

Tendinţa operii din secolul al XVII a fost găsirea expresiunii dramatice şi această grijă a făcut pe compozitori să schimbe arta contrapunctului în armonie de susţinere după un nou sistem care forma baza compoziţiei, constituindu-se două organe principale:

Melodiile uzitate în vogă în popor şi corul, iar ceva mai târziu „Baletul" care până atunci fusese numai o prima schiţare a Operii

comportând şi el două idei: „dansul" care făcea legătură cu obiceiurile din popor şi „acţiunea mimată".

Muzica dramatică, adică acea în care cele trei elemente: ritmul, melodia şi armonia sunt subordonate vorbirii şi a cărei forme provin dela expresiunea scenică, diferită de muzica simfonica, care fiind esenţial ponderată şi echilibrată ca formă, găsindu-şi în muzica pură sursa sa de viaţa şi derivând dela arta gestului, a fost complecta la Palestrina, ca expresiune muzicală de viaţă interioară, şi numai nevoia de o expresiune exterioară a făcut să se nască noui forme din care va face *Opera*.

Degenerarea ei va proveni din confuziunea acestor genuri, adică introducerea formelor simfonice în arta dramatică.

Istoria operii cuprinde 3 mari epoci: Italiană, Franceză şi Germană, care au pătruns una în alta, dând naştere la o evoluţie lentă, prin o perioada de preparaţie, una de prosperitate şi urmate de o perioadă de decadenţă.

Perioada de decadenţă la Italieni datează dela şcoala napolitană, adică dela Provenzale la Scarlatti, dela Porpora la Pergoleze şi dela Jomelli la Pasielo.

Perioada de decadenţă la Francezi începe odată cu invazia italienilor în Franţa, dela Auber la Gounod, adică dela 1830 la 1880.

Perioada de prosperitate la Germani începe în timpul decadenţei franceze, dela 1820 la 1880, adică dela Weber la Wagner; iar cea de decadenţă dela 1880 încoace, cu epoca contemporana.

Timp de trei secole compozitorii italieni ţinură locul cel mai important în Europa.

Nevoia de expansiune era la ei atât de mare (şi aceasta o putem constata încă şi azi) că dela primele lor succese ei trecură ca singurii capabili de a guverna peste toate teatrele din Germania şi Anglia; singură Franţa fu refractară acestui jug, cu toate angajamentele pasagere făcute cu ei, şi această rezistenţă dete forţa şcoalei franceze să se desvolte în mod logic.

Cu toate acestea la începutul secolului al XIX-lea invazia rosiniană obţinu pretutindeni un succes atât de mare, încât ea provocă decadenţa muzicii franceze, şi ca consecinţă acestei invazii apăru prosperitatea unei arte strălucite dar fără fond, care patrunse cu uşurinţă în toate straturile societăţii, devenind o marfă de export pentru toate celelalte state ale Europei.

Influenţa rossiniană, căutând să pătrunda şi în Germania, determină la acest popor renaşterea unei arte pure germane, din care eşi adevărata opera germanică; iar italienismul puse stăpânire pe toate celelalte state care nu putură să se sustragă de sub influenţa sa.

Observăm că atât la popoarele cele vechi, cât şi la cei moderni, în toate ţările, muzica s'a desvoltat evoluând, fiindcă o artă străină pătrunzând încetul cu încetul în popor a fost cultivată de elementele sale naţionale.

Mai toată muzica acestor popoare — chiar imnurile fac rari excepții s'a altoit la origina lor la aceea care le-a fost mai apropiată; pretutindeni au fost și sunt încrucișări, schimbări, transmisiuni și compenetrațiuni de idei în mersul lor.

Cântecele naționale nu fac decât rari excepții.

Acest sistem de altoire, când unește specii de aceeaș familie, este cel mai favorabil evoluției unei arte.

Astfel s'a petrecut și cu muzica poporului nostru în secolul al XIX.

Invazia trupelor italiene în Franța și Germania în secolul al XVIII a dat naștere la mișcări și curente muzicale și în celelalte state din Europa, formând în sec. XIX două curente de penetrațiune; unul la nord, care a pătruns în Rusia și altul la sud, care a pătruns și în țara noastră. Astfel Românii au avut tot timpul o muzică mai mult sau mai puțin proprie lor, împrumutând unele lucruri dela curentele străine de penetrațiune; dela aceea artă pe care o practicau trupele italiene, franceze și germane care colindau în toți anii orașele noastre bogate din Oltenia, Muntenia și Moldova, atrase nu numai de recompensa materială ce o găseau în mod larg la noi, dar având o deosebită considerație din partea cârmuirilor de pe atunci, cari încurajau venirea lor la noi.

Pentru aceste motive mai toate trupele ce ne vizitau aveau mândria de a ne prezenta în modul cât mai perfect producțiunile lor artistice cu artiști de mare nume; căci astfel se explică existența pe partițiile care ne-au rămas dela aceste trupe a numelor unor personagii cari au jucat un mare rol pe scenele însemnate ale teatrelor din Occident.

Acești mari artiști au fost un stimulent apreciabil pentru elementele noastre de talent, cari au căutat nu numai să-și apropie arta lor, dar au cultivat-o uneori în mod inteligent, încât au putut ei înșiși s'o reproducă pe scenele Apusului.

Astfel se explică deci că România a posedat interpreți de operă de prim ordin, cum au fost Maria Teodorini și fiica ei Elena, Teodorescu, Gabrielescu, Bazeli, Dumitrescu, Popovici, mulți din ei foști elevi ai muzicianului Simonis, și alții mai recenți, ca Grozăvescu.

Primul contact al acestor trupe străine cu Românii se făcea în orașul Craiova; a cărei boerime a avut până în ultimii ani o predilecție pentru muzica mai aleasă, fiindcă au avut mai totdeauna un spirit critic destul de desvoltat — de multe ori chiar exagerat —, ceeace îndemna pe conducătorii acestor trupe să facă o selecțiune nu numai printre artiștii interpreți ai operelor executate, dar și în repertoriul lor muzical. Putem zice că prin natura pretențioasă oarecum a publicului său, Craiova devenise pentru aceste trupe o cenzură de valorificare, fără care succesul lor în restul țării era de cele mai multe ori neîntemeiat.

După manuscrisele rămase, unele copiate după cele originale, conținând toate datele corespunzătoare reprezentării lor de origine, vedem că introducerea acestor opere sau opere comice nu era

departe de primele debuturi în străinătate; ceea ce ne face să presupunem că publicul ce frecventa pe atunci „*Teatrulu Nacionalu*“ din Craiova era un public exigent, şi chiar pretenţios poate, daca ţinem seamă de câtă era pe atunci educaţia sa muzicală. Dar ei aveau „bani“, şi aceasta era suficient ca scuză pretenţiunilor lor referitoare la producţiunile muzicale selecte ce străinătatea voia să introducă în ţara.

„Lucia di Lammermoor“, de Donizetti, a carei partiţie este foarte bine scrisă pentru interpreţii cântăreţi, cu sextuorul ei bine cunoscut, a fost dată nu de mult în premieră, pe când Craiovenii, cari o auziseră în 1863 şi 1864, protestară cerând ceva mai nou în repertoriul teatrului. Pe câteva din ştimele de orchestră găsim scris „ah! destul cu Lucia“, probabil cântat în refren de public ca o protestare.

Ca să ne facem o idee de lucrările ce s'au dat pe scena Teatrului Naţional din Craiova, vom menţiona cel puţin cele ce ne sunt cunoscute şi care au mai rămas neatinse. Ele constituesc întrucâtva oglinda trecutului muzical în Oltenia şi pot fi de mare folos pentru conducătorii noştri de operă.

Nu ştim exact care a fost începutul şi prima operă dată pe scena Teatrului din Craiova, nici denumirea tuturor operelor, operelor comice, operelor bufe, operete, farse cu cântece, vodeviluri etc. etc., care s'au dat în decursul anilor dela 1838 încoace, căci cea mai mare parte din ele fiind proprietatea trupelor streine în trecere pe la noi, acestea le-au luat cu ei pentru a le juca şi'n altă parte. Din câte putem deduce, ele au constituit un număr considerabil şi un repertoriu din cele mai alese, din care unele prezintă şi azi, după 80 de ani, un interes şi o noutate artistică pentru cele două opere de Stat ale noastre.

Dacă a existat — şi aceasta mai mult ca posibil — un registru la teatru, menţionând ordinea şi numărul lucrărilor date, acel registru a dispărut, în cele două incendii la care a fost supus Teatrul Naţional, sau în ocupaţiunea streină din războiul mondial. Un astfel de registru, dacă s'ar fi păstrat, ar fi constituit un mijloc din cele mai bune pentru descrierea istoricului nu numai al activităţii acestui Teatru, dar şi al mişcării muzicale în general.

Ne vom mărgini să facem un rezumat istoric după puţinele lucrări ce se mai găsesc şi azi, unele complecte, altele incomplecte, pe care vom căuta să le complectăm noi pe cât ne este posibil.

Printre primele opere, citam pe *Robert Dracul*, operă în 5 acte, scris în 1830, muzica de Giacomo Meyerbeer 1791—1864, născut la Berlin, reprezentată la noi probabil în 1838—40. Această operă a fost făcută mai întâi pentru teatru de operă comică şi apoi refăcută în stil larg în 5 acte, conţinând în actul al III un balet. Reprezentată la Paris astfel refăcută, obţinu mare succes: cu ea Meyerbeer îşi deschise drumul spre glorie. Această lucrare se găseşte în manuscris.

Norma, operă scrisă în 1831 de Sicilianul Vincenzo Bellini, 1802—1835, născut la Catanea (Sicilia), cu care autorul a avut

un succes din cele mai notorii pe scenele străine. Manuscrisul are text italian.

In 1842 s'a reprezentat *Linda di Chamonix*, opera de Gaetano Donizetti, 1797 1848, născut la Bergamo, lângă Milano. Această operă a fost jucata mai întâi de către o trupă italiană în 1842, apoi de una germană în 1864 și 1866.

Il Trovatore, opera de Guiseppe Verdi, 1813—1873, născut la Roncole (Italia). Manuscrisul este cu text italian și a fost jucată la Craiova în 1852.

Don Cezar, operă comică de Rudolf Delinger. Text german.

Il Barbiere, operă comică de Giaccomo Rossini, 1792—1868, născut la Pesaro (Italia). Manuscris text italian.

Don Procopio, de Vincenzio Fioravanti. Manuscrisul cu text italian.

Principesa de Trebizonda, operă comică de Jacques Offenbach (adevăratul nume fiind Iuda Eberscht), 1819—1880, născut la Colonia (Germania). Fu jucată de o trupă germană, apoi de una română în traducere.

Il Domino Vero, operă comică de Lauro Rossi. Text italian.

Le Postillon de Longjumeau, operă comică de Adolphe Adam, 1803—1856, născut la Paris. Text francez.

I Lombardi alla prima Crociata, dramă lirică în 4 acte, de Giuseppe Verdi. Text italian.

Crispino e la Comare, de Frații Louis Recci, 1805—1860 și Frederico Recci, 1809—1877, născuți la Neapole. Manuscris și imprimat cu text italian, jucată în 1869.

Belizario de (?). Manuscris text italian, jucată în 1861.

Les Cloches de Corneville, operă comică de Robert Planquette, nascut la Paris, în 1848. Aceasta este mai mult operetă decât operă comică și a avut un succes foarte mare pretutindeni; numai la Paris s'a jucat de peste 2800 de ori. La noi s'a dat cu text francez, apoi, acum 30 de ani, în românește, în traducerea poetului oltean N. Burlănescu.

La Jone, de Enrico Petrella. Manuscris cu text italian.

Le Petit Duc, operă comică de Charles Lecocq, născut la Paris, 1832—1918. Manuscris cu text francez.

Le Chalet, operă comică de Adolphe Adam, imprimat cu text francez.

La Favorita, de G. Donizetti. Una din cele mai bune lucrări ale sale. Manuscris cu text italian.

Fata Tamburului Major, de J. Offenbach. Text francez și român, manuscris.

Briganzii, operă bufă de J. Offenbach, cu text francez și român.

Orfeus in Untervelt, de J. Offenbach. Manuscris cu text german.

Il Carnavalo di Venezia, operă bufă de F. Petrella. Imprimat.

Si j'étais roi, operă comică de Ad. Adam. Manuscris și imprimat cu text francez.

Giroflé-Girofla, operă bufă de Ch. Lecocq. Manuscris text francez și român.

Un ballo in Maschera, de G. Verdi. Manuscris și imprimat. Jucată în 1859.

Der Vogelhändler, operetă de Carl Zeller. Manuscris cu text german și român.

Les 28 jours de Clairette, de Florimond Roger, prenumit și „Hérvé", născut la Houdain lângă Arras. Manuscris text francez și român.

Der Seekadet, de R. Genée. Manuscris cu text german.

Die schöne Helene, de J. Offenbach. Text german.

Cavaleria Rusticană, operă comică de Pietro Mascagni, nascut la Livorno în 1865.

La Mascotte, de Edmond Audran, născut la Lyon, 1842. Text francez și român. Această lucrare a fost dată mai bine de 2500 ori la Paris, consacrând pe autor printre compozitorii de operetă cei mai celebri.

Boccace, de Fr. Suppé. Manuscris cu text român.

Carmen, de Georges Bizet, născut la Paris, 1838—1875. Imprimat, text francez și român.

Barbă albastră, operă comică în 3 acte, de J. Offenbach. Manuscris în text german, reprezentată în 1870, apoi reprezentată cu text francez și român.

La main et le coeur, de Charles Lecocq.

Mikado, de A. Sulivan. Manuscris cu text german.

Ali-Baba de Charles Lecocq. Imprimat cu text francez și român.

M. Choufleuri, de J. Offenbach. Manuscris cu text francez.

La Fille de M-me Angot, de Charles Lecocq. Imprimat cu text francez-român. Peste 2500 reprezentații la Paris.

La Fée aux Roses, de Fromenthal Halévy, nascut la Paris, 1799—1862. Imprimat cu text francez, reprezentată la Craiova în 1850.

La Femme a Papa, operă comică atribuită lui Gaston Hérvé. Manuscris cu text francez.

Acestea și altele încă, au format o parte din repertoriul trupei de operă, operă comică și vodeviluri, sub conducerea lui Teodor Teodorini, având ca primă solistă pe soția sa Maria, pentru care s'a și scris, în omagiu talentului său, unele din ele, precum și fiicei sale Elena Teodorini, amândoua elevele muzicianului Gheorghe Simonis din Craiova. Intre manuscrisele aflate încă azi în arhivele Teatrului Național din Craiova, multe necomplecte, am găsit notarea muzicală a cutăror părți ce se cântau în cuprinsul pieselor:

Sadi Carnot, Demonul Rezbelelor, Două Orfeline, Lupitorile satelor, jucată cu mare succes în 1874, *Moara roșie, Heidelberg, Barbu Lăutarul, Hamlet, Vlăduțu Mamii, Chirița la Plevna, Roza magică, Don Cezar de Bazan, O nuntă în revoluție, Prânzul Magdalenei, Fata Deputatului, Nebuna, Un cui în broască, Țiganca, de Balfe, Călătoria lui Trotman, Tata moșu, Invierea Babei Hârca, Piatra din Casă, Înșiră-te Mărgărite, Oarba din Paris, Dama cu Camelii, Căpitanul Ghileri, Robert șeful Banditilor, Fântâna Blan-*

duziei, Mi-am compromis femeea, Pălaria de paie, jucată în 1877, *Giralda, Junețea Muschetarilor, Slujbașii, Corsarii, Vu-i fum fără foc,* jucată în 1873,

Mai există o partitură de orchestră *Friderich cel Mare*, intitulată „vodevil" în 5 acte și reprezentată în 1857. Manuscris original cu text român, fără să-i fi putut afla autorul.

* * *

Mai toți șefii de orchestră cari s'au perindat la pupitrul Teatrului Național din Craiova, au încercat ei înșiși să devină compozitori, însă fără a cunoaște secretele de technică ale acestei arte, muzica, fără de care este imposibil de a se da viață inspirațiunilor. Lor le lipsea nu numai știința necesară unei astfel de întreprinderi grele, dar erau lipsiți și de simțul artistic care respinge involuntar producțiunile superficiale. Fără nici o tradiție sau fără o serioasă cunoștință a muzicei, la noi arta aceasta a fost — cași'n prezent — adesea exploatată de mulți nepregătiți cari, în numele artei, au dat niște producțiuni inferioare, dar care au putut înșela ușor un public inapt de a judeca și a aprecia în asemenea materie.

Astfel s'a introdus și s'a practicat la noi în țară în mod abuziv „vodevilurile", care mai de care mai mediocre prin concepere lor literară cât și muzicală, și care au constituit în epoca de decadență a Italienilor, Germanilor și Francezilor marfă ușor de plasat în statele unde cultura muzicală încă nu pătrunsese. Ușor de înjghebat, fără pretenții de construcție artistică, și la îndemâna tuturor nepricepuților, ele au format timp de două decenii producțiunile de delectare ale burghezimei noastre, atingând adeseaori marginea vulgarității.

Ca și azi, prin lipsă de îndrumare, publicul cerea ca să petreacă la Teatru, indiferent de producțiunile ce i se prezentau. Aceasta a încurajat mult pe improvizații compozitori, a căror lucrări atât de slabe au fost un rău și o stavilă pentru începutul unei arte adevărate la noi.

Vodevilurile nu cereau multă bătae de cap: voci pasabile, o orchestră de coarde susținătoare, de cele mai multe ori a unor melodii triviale; cât despre inspirația cupletelor, ariilor, cavatine, dueturi, terțeturi etc., ele constituiau mai multe niște exemple de solfegiu cu cuvinte nepotrivite și acompaniate de orchestră redusă. Nici inspirații spontane, nici aplicarea în mod inteligent a celor împrumutate operelor streine; într'un cuvânt lor le lipsea totul pentru a fi compozitori. Dacă voim să judecăm o epocă n'avem decât să ne referim la producțiunile artistice, literare sau muzicale ce s'au manifestat în acea epocă; ea va fi întotdeauna conformă spiritului din timpul acela, în decadență sau în progres.

O astfel de epocă de decadență a urmat și la Craiova după plecarea trupelor streine și înființarea primelor trupe românești. Neputând ajunge la nivelul celor streine, fie prin lipsa elementelor de continuitate pe terenul compoziției, fie a dificultăților de tot felul, aceste trupe române s'au mărginit să reproducă în mic pro-

ducțiunile streine, făcând o vagă copie de artă superficială atrăgătoare, introducând muzica ușoară frivolă, aceea care atrage dar nu pătrunde sufletul publicului. Și știm cu toții cât de important lucru este alegerea unui repertoriu într'un teatru și cât de nefast este pentru public a-l îndrepta către ceva redus, mediocru, când el este poate predispus să evolueze către un ideal mai potrivit temperamentului său.

Dintre toți șefii de orchestră ai Teatrului Național din Craiova, unul singur, atras de talentele extraordinare ale artistelor Maria și Elena Teodorini, cărora le-a închinat unele din lucrările sale

Wagner la stânga preotului, la a cărui dreaptă e Pudilu, cu vioară în mână.

muzicale — poate și atras de farmecele lor — a putut face întrucâtva artă pentru artă, aplicându-o la proporțiile acelei epoci și introducând în aceste lucrări o parte din pasiunea sa pentru muzică, precum și un suflu artistic superior și dezinteresat.

Acesta a fost KARL TEODOR WAGNER, Kapelmeistrul Teatrului Național din Craiova, probabil între anii 1859 și 1868 și totodată profesor de muzică în acest oraș.

Cine a fost acest Wagner, compozitor de lucrări românești, pe care el le intitulează „Opere?" Căci până în prezent numele lui a rămas înafară de cei cunoscuți și menționați în descrierea începuturilor noastre pe teren muzical.

Din cercetările restrânse ce le-am întreprins în acest sens, știm că acest compozitor de opere românești, Karl Teodor Wagner, a fost german și s'a născut în 1801 într'un oraș în Regatul Saxoniei. Îl găsim în anul 1859 menționat într'un registru al Bisericii

Evanghelice din Craiova, trecut ca naş împreună cu soţia sa, o românca nascuta Antunopolo, la un oarecare Ludwig Böning: iar în 10 IV, 1868, ca naşul unei persoane cu numele de Rosalie Landmann.

In lipsa unor amănunte necesare unui istoriograf, ne vom sili să ne apropiem întrucâtva de ceeace i-a fost viaţa artistică, luând ca punct de plecare lucrările sale, pe care le vom analiza, făcând critica necesară, precum şi din puţinele sale însemnări pe partiţiile proprii.

Putem spune cu drept cuvânt că pentru acele timpuri Karl Teodor Wagner, a fost unul din cei mai buni muziciani de teatru din trecut la noi.

Melodiile pe care el cauta sa le introducă în lucrările sale ne îndreptăţesc să vedem într'însul un mare iubitor al folklorului nostru, iar libretele şi textele scrise de mâna sa proprie într'o limbă românească destul de clară cu litere vechi şi apoi moderne, dovedesc că în decursul anilor a avut darul să-şi însuşească această limbă suficient pentru a scrie librete de operă.

A cunoscut şi a practicat „orga" şi mult mai bine „pianul", căci reducerile lucrărilor sale muzicale sunt foarte corecte şi pianistice.

Orchestraţia sa, fără să fie savantă, este totuşi logică şi practicată într'un mod inteligent, urmând o manieră generală cunoscută mai tuturor compozitorilor contimporani cu el; iar studiul armoniei, pe care îl cunoştea foarte bine, îl aplică în mod echilibrat: o armonie simplă, impusă de vitregia acelor timpuri paralel cu cultura noastră de pe atunci, căutând însă adeseori să rupă monotonia generală degajată de un libret foarte mediocru. Modulaţii'e ce le întrebuinţează în diferitele împrejurări ale acţiunei ne duc pe drumul sforţărilor sale să parvină a da în muzică ceeace lipsea libretului.

Ceeace ne frapează mai întâiu în lucrările lui Karl Teodor Wagner este aplicaţia sa de a ne da ceva perfect din toate punctele de vedere ca: indicaţiuni precise cu o scriere muzicală de o calitate uimitoare; cât despre text, el este aproape caligrafic.

Partiţiile sale de pian şi orchestră formează oglinda artistului cu calităţi muzicale mai superioare, conştient de menirea sa şi foarte respectuos faţă de ceeace el simte că este, Artă, căutând să o aplice cât mai mult posibil.

Ceeace putem uneori constata, este lipsa de inspiraţie „superioară", cu care au fost înzestraţi numai marii muziciani, pe cari acest compozitor a căutat să-i imite luând lucrările lor ca model, cum a fost Weber, dela care a împrumutat construcţia generală, adică, planul, fără a copia, ci introducând o notă personală originală ce predomină mai toate compoziţiile sale de teatru.

Karl Theodor Wagner a compus pentru Teatrul Naţional din Craiova, sau pentru artistele Teodorini, un număr de 12 lucrări muzicale, dintre cari unele le intitulează „opere".

Parte din ele formează compoziţii proprii originale, altele sunt aranjamente, iar câteva în colaborare cu alte persoane, despre care vom spune câteva cuvinte mai târziu.

Creaţiunea unei opere de arta muzicală se relevă dela conştiinta artistică, iar această calitate rară la cei mai mulţi compozitori, şi fără care totul este superficial, a avut-o acest Wagner (şi a căutat să o aplice în proporţiile culturii sale muzicale, desigur având o educaţie artistică mai temeinică decât ceilalţi contimporani ai săi la noi.

Această conştiinţă i-a format „gustul" şi simţul artistic; adică aptitudinea fină şi delicată în discernerea calităţilor sau defectelor subiectelor de tratat, valorificându-le cu judecată sănătoasă.

Străin întru câtva de producţiunea noastră literară săracă la acceea epocă. sau slabă, şi mai ales a libretiştilor de operă ce şi azi lipsesc cu totul la noi. Karl Theodor Wagner a avut inteligenţa să-şi aleaga de cele mai multe ori subiecte universale, care deşi nu constituesc ceva cu totul deosebit, totuşi ele se pretează mai cu uşurinţă a fi tratate în orişice limbă muzicală.

Celor mai mulţi compozitori, de talent chiar, le lipseşte acest simţ fin artistic în alegerea subiectelor; căci nu ori şi ce roman, piesă de teatru. dramă sau comedie, conţine calităţile necesare de a fi tratate în operă. Sunt piese de teatru bune prin caracterul lor general, dar care pierd cu totul pe dată ce sunt tratate muzicalmente; altele din contră câştigă intensificând acest caracter şi valorificându-se mai mult.

In aceste mari greşeli au căzut mulţi din cei mai însemnaţi compozitori cunoscuţi ca atare, cari au lucrat tot ceeace li s'a propus, sau au crezut că merită a fi lucrat, fără a fi avut acest simţ de discernământ. Astfel se şi explică dece multe opere care au cerut eforturi mari, foarte explicabile de altfel, nu s'au putut releva, cu toate unele din calităţile superioare de tehnică sau de muzicalitate ce ele conţineau. Lor le lipsea îmbinarea caracterului muzical cu cel literar.

Piesele cu subiect general sunt acelea care au fost totdeauna mai uşor de tratat, indiferent de tehnica şi muzica ce le-o aplicăm.

Mai superioare sunt piesele cu subiecte ce ies din domeniul realităţii, cum sunt „legendele" de care s'a servit în mod atât de genial marele compozitor Richard Wagner, constituind adevărate monumente de artă muzicală cari vor dura şi'n viitor, atât timp cât nu se va ivi un alt geniu mai mare creator.

Pentru a trata astfel de subiecte se cere însă o inteligenţă muzicală cu totul superioară, cu care nu toţi cómpozitorii pot fi înzestraţi. Ei trebue să posede în întregime facultăţile de creaţiune superioară, adică facultatea de impresiune cu ajutorul imaginaţiei şi a sensibilităţei; facultatea de expresiune cu ajutorul spiritului, memoriei şi inteligenţei; şi facultatea de realizare prin voinţă şi conştiinţă.

Conştient de dificultăţile ce le va întâmpina, Karl Teodor Wagner şi-a ales subiecte cu caracter universal. Una din acestea corespunde la noi cu *„Cenuşăreasa"*.

Nu putem şti dece Teodor Wagner a evitat acest titlu, care s'ar fi potrivit mult mai bine decât titlul *„Papelka"*, nume ce

designează pe soţia lui Pepelea şi care vrea să indice în acelaş timp pe un personaj sdrenţăros îmbrăcat.

Acest subiect îl găsim la Francezi sub numele de „*Cendrillon*", cu muzica de Nicolo Isouard, născut la Malta în 1775 şi mort la Paris în 1818. Din cele cincizeci de opere ale lui Isouard, două mai însemnate: *Cendrillon* (1810), cu libretul de Etienne, şi „*Biletul de loterie*", au avut un succes foarte mare şi pe alte scene din oraşele străine însemnate.

O operă cu acelaş subiect a mai fost făcută şi de compozitorul Giacomo Rossini în anul 1816 şi jucată la Roma sub titlul de „*Cenerentola*".

Amândouă versiunile, franceză şi italiană, au fost traduse şi'n limba germană.

In ceeace priveşte libretul operei acesteia în româneşte. făcut probabil de Karl Wagner sau de un colaborator, el lasă de dorit, iar muzica se resimte întrucâtva din cauza lipsei de stăpânire desăvârşită a limbei noastre, pe care şi-o va apropria în mod suficient în celelalte lucrări din anii următori.

De multe ori aceiaşi muzică va servi la cuvinte diferite şi situaţiuni cu totul opuse, ceeace constitue o slăbiciune de compoziţie muzicală şi literară.

Pe prima parte a partiturii de orhestră Wagner scrie el însuşi astfel:

PAPELKA

Operă românească în 3 acte,
compusă de
Karl Teodor Wagner
Kapelmaistru al teatrului Naţional din Craiova, 1861—1862.

Papelka a fost începută la Craiova la 12/24 Iulie 1861, terminată la 4/16 Decemvrie 1861 şi reprezentată pentru prima oară la 20 Ianuarie/1 Februarie 1862 pe scena acestui teatru.

Soliştii primei reprezentaţiuni au fost următoarele persoane:

Soprane:	Papelka	D-na Maria Teodorini
	Viespea	„ Charlotte Zotasek
	Striga	D-ra Anna Wagner
Tenor:	Prinţul	D-nul Costake Teodorini.
Başi:	Grozea	D-nul Serghie
	Banu Papură . .	D-nul Yenibace
	Căpitanul	D-nul Vlădicescu.

Orchestra de care se serveşte Wagner în Papelka, precum şi în mai toate operele sale, este compusă din următoarele instrumente, cu dispoziţia ce urmează:

Vioara I, Vioara II, şi câte odată şi Vioara III, Alto, un Flaut [mai târziu şi 1 Oboi], 2 Clarinete, 2 Corni în fa, 2 Trombe, 1 Eufonion, 1 Trombon, Soliști, Corul, Cello şi Contrabaşi.

Subiectul acestei piese ne descoperă bunătatea umană şi modestia triumfătoare asupra orgoliului şi alte vanităţi ale omului; deci redată de mâna unui scriitor iscusit, ar fi putut îndepărta toate banalităţile la care au fost supuse lucrările în aceea epocă şi astfel s'ar fi putut crea pe un astfel de libret o muzică mai distinsă, mai profund revelatoare a caracterului subiectului tratat.

Combinat de însuşi Karl Teodor Wagner — credem — fara experienţa limbei noastre, acest subiect a fost mediocru alcătuit, neputând introduce nimic superior din punct de vedere al muzicii.

Ceeace se remarcă însă în muzica lui Karl Teodor Wagner este „pasiunea muzicală" introdusă în această operă, evitând trivialul, atât în acţiune cât şi'n muzică, cu aplicarea formelor muzicale din acea epocă în mod mai distins. Deşi pe unele partituri găsim uneori menţionări defavorabile pentru el, ca *„falşu"* din partea unuia din şefii de orchestră Briasky, care desigur i-a fost un rival nu numai de naţionalitate, dar şi de profesiune, totuşi el rămâne superior tuturora cari l-au urmat. Modestia sa şi activitatea intensă depusă în folosul teatrului, fără a trage alte beneficii decât acele morale, pe lângă familia Teodorini, a făcut să se nască invidia printre cei ce nu vedeau cu ochi buni această alegere în persoana lui Wagner, şi cum orchestra era compusă aproape exclusiv din Italieni, putem să ne facem idee de toate intrigile ce au decurs tot timpul sub conducerea acestui şef de orchestră german, obişnuit cu disciplina germană şi exactitatea pe care ne-o mărturisesc operele sale.

Foile rupte cu totul în două din opereta Topaz, cu menţiunea „Muzica aceasta nu face nici o parâ, mare prostie şi foarte seacă" şi criticile duşmănoase făcute pe partiţii de G. Briasky, ne mai arată că rivalitatea de profesiune, a dat mai totdeauna la cei slabi şi nepricepuţi ocazia unor gesturi urâte.

Acest G. Briasky din Craiova, de origină străină, poate polonez după nume, prin scrisul său arată a fi avut instrucţiune redusă; a fost, poate, angajat în una din muzicile militare străine, sau la noi, profesând în orchestra teatrului din Craiova un instrument oarecare, fie chiar şef de orchestră; el va fi profitat de o împrejurare în care Teatrul Naţional rămăsese fără şef de orchestră, s'a erijat în lipsa altuia în această funcţiune în 1858, făcând şi pe compozitorul de opere, fără a putea chiar scrie corect notele muzicale.

Prin aducerea lui Karl Teodor Wagner ca şef de orchestră, se va fi născut acea animozitate contra noului venit, fără să fi putut împiedeca pe acest compozitor dela îndeplinirea misiunei sale timp de 8—9 ani, cât a fost în slujba acestui teatru.

O a doua partiţie a lui Wagner datează din anul 1859 şi reprezintă compoziţia lui Alexandru Flechtemacher numită *Scara Mâţii*, pe care el a orchestrat-o ca să o reprezinte pe scena teatrului din Craiova, unde a şi fost jucată astfel mai târziu, în 1875, cu următoarele persoane:

Anica . . . . . D-na Polizu, soprană.
Marin . . . . . D-l Tănăsescu, tenor.
Magdian . . . . . D-l Mavrodin, bas.
Florica . . . . . D-na Fărcășanu, sopr. II.
Ghiță . . . . . D-l Vasiliu, bariton

sub conducerea șefului de Orchestră Ed. Neudörfler; iar în anul 1876, tot sub conducerea sa, cu următoarea distribuție:

Anica . . . . . D-na Teodorini.
Mărin . . . . . D-l Tănăsescu
Magdian . . . . . D-l Constantinescu
Florica . . . . . D-na Fărcășanu
Ghiță . . . . . D-l Vasiliu.

Textul este scris în limba română și incomplect pe alocurea. Toate însemnările Wagner le face în limba germană. La finele partiției, Wagner semnează:

Kraiowa den 6/18 Octbr. 1859. K.T.Wagner. Kapelmeister.

A treia lucrare muzicală a lui Wagner datează din 1860, intulata astfel pe partiția de orchestră:

Waise und Mörder

Melodrama in 3 Akten,
in's romänische übersetzt
von
R o m a n
Musik von Karl Theodor Wagner, Kapelmeister.

[vollständige Partitur mit deutschen und romänischen Schlagvorten].

Uvertura este în stil mare ca și alte lucrări ale sale, iar această melodramă se compune din zece numere, cu următoarele personagii:

Marzial, Friederike, Babilas, Maurice, Valentin, Reimbeau, Graful și Corul mixt.

Orchestrația este aceeaș ca și în celelalte lucrări.

Textul este în limba germană și totodată și în limba română, scris cu litere vechi și moderne amestecate.

La sfârșitul partiturii Wagner notează astfel:

Craiova, Ianuar 14 — 1860 — 3.½ ora dimineața.
Karl Theodor Wagner
Kapellmeistru

Wagner caută în această lucrare, ca și în cele ce vor urma, să introducă ceva nou, care va predomina și-l va distinge de ceilalți compozitori ce-i vor urma. O notă caracteristică a sa.

A patra lucrare datează tot din 1860 și o găsim intitulată astfel:

Cavalerul de Sânt Gheorghe

Muzika de K. Wagner.

Pe ultima pagină găsim notat:

Krajowa den 11/23 März 1860
T. Wagner
Kapelmeisstr.

Acțiunea începe cu o scurtă introducere de câteva măsuri și toată lucrarea conține 15 numere, fără menționarea persona-

giilor care iau parte la acţiune; o simpla indicaţie „Voce" ne îndru-
"mează, iar textul deşi în limba româna este anevoios de descifrat.

La No. 3, care este o romanţă găsim notat cu scrierea şi semnătura lui Briasky următoarele: „Dovadă, aceasta arie fiindu la mai frumoasa nu ieste de la Vagner".

Remarcăm că în romanţa din No. 3, la care este menţionat şi personagiul în D-na Tipel, melodia şi cuvintele:

„Floare albă a primăverii
Ce-ai născut din sân de flori,
Zefir dulce tu al serii,
Auroră fără nori.... etc.

ne apare ca un ecou a unei melodii cu aceste cuvinte cântate pela anul 1894—95.

In epoca executării acestei lucrări la Teatru aceasta romanţă era cântată de D-na Maria Teodorini, iar No. 5 de D-na Stella (după însemnările cu creionul ale lui însuşi Wagner, găsite pe partiţie).

* * *

A cincea lucrare, pe care noi o presupunem o urmare a celor mai sus menţionate, nu poartă nici o dată şi este intitulată astfel:

ŞUNŢU (probabil)
Vodevil în 2 akte.
Muzika de K. Vagner.
[Partitur].

Acest vodevil este format din 15 numere în partiţie de orchestră, dar fară cuvinte, şi în locul personagiilor este menţionat numai cuvântul „Voce". E posibil ca subiectul să fie românesc, fiindcă Wagner introduce din melodiile dansurilor noastre, fie că sunt propriile sale inspiraţii, fie că şi le-a însuşit pentru a face acest vodevil.

In No. 15, care reprezintă finalul, Corul de barbaţi pe trei voci, are cuvinte ca acestea:

„Ilai în sat la noi acas".

Urmează apoi opera *Papelka*. Aceasta datează din 1861—1862 şi formează a şasea lucrare muzicală.

O a şaptea compoziţie cu partiţia de orchestră şi de pian, foarte clar scrise, şi în care se vede aplicarea lui Wagner din toate punctele de vedere, este intitulată, atât pe partitura de orchestră, cât şi pe reducerea la pian, de mâna autorului:

Amorul Dracului
Mare operă feerică în 4 acte şi 9 tablouri.
Tradusă din franţuzeşte de domnii Stăncescu şi A. F.
(pos'bil Alex. Flechtenmacher),
Muzica originale compuse
de
Carl Teodoru Vagner
Capelmeistru şi profesoru de muzica vocale în Craiova
1863.

Pe partiția de pian menționează:

Suvenire
pentru
Domnișoara Elena Teodorini
de
C. Teodoru Vagner
1866,

August 2/14 1867.

Uvertura este tot în stil mare, în maniera lui Weber, a cărui influență domineză mai toată muzica sa, cu introduceri din folklorul nostru.

In „Amorul Dracului" întrebuințează aceeaș dispoziție de orchestră caș în Papelka. In No. 1 introduce un Ceardaș.

Personagiile sunt: Febea, Frideric, Lilia, Ortensius, Paternik, Belzebut, Uriela și Cor mixt.

In această operă feerică, Wagner introduce modulații noui, iar muzica de multe ori este foarte interesantă, deși păstrează aceeași cupă ca și în Papelka, adică opera fiind alcătuită din 25 de numere.

Aplicarea sa la scrierea muzicală, cât și a textului, atât în partiție cât și la reducerea pentru pian, este uimitoare; ca ne dovedește grija ce a pus Wagner să ne dea ceva perfect.

In partiția pentru pian, fiind făcută după 4 ani, textul este în limba română cu litere moderne, pe când în partiția de orchestră textul este scris cu litere cirilice.

Partiția de orchestră numără. după notațiunea lui Wagner, 3779 măsuri de diferiți timpi.

Din punct de vedere al orchestrației, „Amorul Dracului" este foarte bine alcătuita. Ecoul melodiilor din ea a străbătut anii până prin 1890—95, pătrunzând în popor.

Această Operă feerică a fost începută, după precizarea însăși a lui Wagner, în 1863 și terminată la 2/14 August 1864.

Textul este de o claritate ireproșabilă în limba română, cu un progres uimitor asupra celorlalte texturi. Foarte ordonat, atât în muzică cât și în cuvinte, și foarte minuțios la indicații, pe care le dă în mod precis.

Muzica sa este când inventivă, când imitativă, după câțiva autori din timpul acela ce-i servesc de model, în special Weber.

Câteodată caută să introducă câte ceva din folklorul nostru, acolo unde situația o cere.

Uvertura este în stil mare, à la Freischütz de Weber, în Do major, cu modulație în Do minor, exact ca aceea a modelului său.

„Papelka" și „Amorul Dracului" constituesc cele două lucrări mai importante ale lui Wagner.

A opta lucrare a sa datează din 1865, sub numele de:

Căderea Missolonghiei.

Textul nu are altă indicație decât aceea pe ultima pagină, pe care notează:

Craiova la 22 Dekembrie 1865. Wagner.

Lucrarea este foarte redusă ca proporţiii, numai două numere.

Posibil să fi fost compoziţia unui alt autor şi s'o fi orchestrat-o numai, căci lipsesc şi cuvintele.

A noua lucrare muzicală este în colaborare cu acel G. Briasky despre care am vorbit.

Briasky a încercat probabil în 1857 58 să compună operete, însă fără cunoaşterea tehnicei muzicale, — ceea ce se întâmpla de multeori şi în prezent la noi —, condus numai de instinctul său de profan muzician, cum ar face ţiganii lautari muzica folkloristă însuşindu-şi cea mai mare parte din muzica populară. Lucrarea este intitulată cu următoarea notaţiune a lui Wagner:

Bohemiana

sau

Regina Topaz

Operetă în 3 acte

pentru prima oară reprezentată la Craiova, Marţi în 12, în beneficiul Madame M. Teodorini. 1867. Muzica dela No. 1 până la No. 8 de G. Briasky; dela No. 9 până la 22 de C. T. Vagner.

Pe a doua pagină găsim altă notaţiune:

Bohemiana

sau

Regina Topaz

Drama cu chintece tradussa de D. Ioan Ganesco

musica

de

G. Briaschi

Kraiova ....brie 66

Orchestra pe care o întrebuinţează Briaschy se compune din Vioara I, II, III, 1 Bombardon, 1 Oboe, 3 Clarinete, 1 Flügenhorn, 1 Bariton, 12 Trâmbiţe. Dela No. 8 şi până la sfârşit, Wagner introduce orchestraţia şi instrumentaţia cu dispoziţia sa obişnuita; adaogând 1 oboi şi al 3-lea clarinet.

La sfârşitul numărului 13, Wagner notează în limba germană.

„Sfârşitul compoziţiunii şi al orchestraţiei lui Topaz."

Craiova în 21/9 Martie 1867, ora 5.

K. T. Wagner.

Aci e pentru prima dată când Wagner iscăleşte corect cu W, cum se găseşte scris şi în registrele Bisericii Evanghelice din Craiova. Compoziţia însă continuă, formând în total 22 numere.

Textul român al lui Briaschy, cât şi cele opt prime numere este foarte redus din toate punctele de vedere; restul scris de Wagner este foarte corect şi clar.

Personagiile sunt: Franatrepo, Fritellini, Anibal, Rafaele şi Topaz. Această lucrare este mai mult alcătuită cu ajutorul unor melodii cunoscute din alte opere ca Traviata şi alte în vogă, orchestrate însă de Wagner, care are şi părţile sale proprii.

Celelalte lucrări ale lui Karl Teodor Wagner, sunt urmatoarele:

„Gamenul din Paris" partitură incomplectă, manuscris original fără text şi părţi de orchestră complecte.

Ii atribuim această compoziţie sau aranjament prin deducţiunea făcută după scris, care este al său. Dar poate fi şi o simplă transcripţiune.

„Doi Procopsiţi" datată din 1860. Partitura de orchestră este incomplectă, în manuscris.

„Gigerl", incomplect.

„Banul Dracului", Vodevil în 3 acte. Partitura de orchestră, manuscris original, fără text.

Aceste 12 lucrări ale lui Karl Teodor Wagner, credem noi, sunt numai o parte din producţiunea sa artistică şi posibil să găsim în cercetările noastre şi altele de aceeaş importanţă, dacă nu mai mare.

Karl Teodor Wagner, compozitor muzical, care a introdus o parte din suflul nostru muzical, dela 1858 la 1867, a trăit până la sfârşitul vieţii sale în ţara noastră şi a servit în mod onorabil începuturile operii noastre româneşti şi în acelaş timp şi „arta" după puterea cunoştinţelor şi a talentului său. El a murit în ziua de 28 Noembrie 1868 în acelaş oraş unde destinul l'a adus.

Dintre lucrările muzicale rămase încă în arhiva Teatrului Naţional din Craiova, care au fost reprezentate pe această scena, mai putem menţiona următoarele: *Socru fără voie, 1876*, vodevil în 1 act, partitură originală manuscrisă; *14 Nunţi intr'o zi: Cavalerul cu ochelari; Pastoriţa dela Ivry*, în manuscrise incomplecte, a caror autor este şeful de orchestră care i-a urmat lui Wagner la acest Teatru, anume Eduard Neudörfler. Aceste partiţii datează cam din anii 1875—77.

Menţionam încă urmatoarele:

Mila lui Dumnezeu de Ioan A. Wachman, tatăl fostului Director al Conservatorului din Bucureşti. E un vodevil în 2 acte, în manuscris, fara text şi nici o indicaţie.

Judita şi Olofern, operetă în 2 acte, reprezentată în 1873, muzica de Wachman [probabil Ioan Wachman], şi compusă din 21 numere fară text, cu însemnări în limba germana. Presupunem că e manuscrisul original al lui Ioan Wachman.

In această operetă s'a produs şi artistul Gr. Vlădicescu şi Stella.

Lampa minunată, de acelaş autor, cu text român manuscris, presupus după scris a fi originalul.

Fata aerului, operă-feerie de Ioan A. Wachman, jucată în 1869 şi montată din nou în 1907—8 pe aceeaş scenă de catre compozitorul George Simonis-fiul, şi tenorul Grigorie Gabrielescu, directorul acestui teatru.

Steaua Păstorului, feerie în 4 acte de acelaş autor, cu text român. Există o partitură presupusă original manuscris, incomplectă, şi a fost jucată în 1874.

De sus în jos și de jos în sus, vodevil în 2 acte de L. Weineter, (1854), partitură de orchestră manuscris.

O farsă de spirit sau *Socrul cu trei gineri*, de S. Paulman. Lucrare incompletă.

Pepelea și Sînziana, operă-feerie cu cuvinte de Alecsandri, muzica de G. Ștefănescu.

Noapte de palme, vodevil în 2 acte, partitură de orchestră manuscris în text român, probabil de G. Briasky, poate numai copiat și aranjat de F. Pudilu, care a fost și el șef de orchestră al acestui teatru. Acest vodevil s'a jucat în 1865 în beneficiul lui Teodorini.

Camera Verde, vodevil jucat în 1865, (după scris pare de G. Briasky), partitură manuscris.

Scara Mâței, de Alex. Flechtemacher, despre care am vorbit în trecutul lui Wagner.

Evreul Rătăcitor, dramă în 5 acte, aranjata de Ioan Pudilu.

Bufnița și Porumbița, de D. Ion Gănescu și iscălește G. Briasky. Partitura este scrisă de Briasky, incompleta cu textul pe instrumentele ce dublează vocea. Textul este greu de descifrat, fiind rău scris și cu litere latine amestecate cu cele slavone.

Petru cel Mare, notat astfel: „Vodevil în două acte, Musica toată aleasă din opere italiane și aranjiată de G. Briasky, 1858 Kraiova". Aceasta nu constitue o adevărată partiție, ci numai o parte rezumată la două portative, unul pentru ceiace cântă violina, iar ceealaltă vocea. Figurile de tot felul și desenurile copilărești făcute de Briascky pe această partitură, așa cum obișnuiesc s'o facă toți muzicanții fără cultura pe părțile lor de orchestră, ne îngaduie să afirmăm încă odată că acest Briasky era un muzicant, fără cultură suficientă pentru rolul ce voia să-l joace.

Radu Calomfirescu, operă în 4 acte, de R. Bergmann, din care lipsește Actul I. Orchestrația cuprinde un nou instrument neîntrebuințat până atunci, deși cunoscut: „Timpanele", iar dispoziția instrumentelor este astfel făcută: Soliști sau Coru, apoi Violina I, II, III. Violoncel, Flaut, Clarinetele I și II, 2 Corni. 2 Trombe, Bass și Timpane. Partitura este fără text, dar din mici însemnări cu creionul reese că personagiile sunt: Radu Calomfirescu, Ancuța și Vintilă; la ceilalți ne scapă numele lor. Din punct de vedere al orchestrării și al compoziției, muzica este slabă, caci se simte o mână neexperimentată și nici ca înjghebare artistică nu este reușită.

Steaoa Nordului

Muzica de Meyerbeer

Joh. A. Wachmann

este o operă în 4 acte și constitue o partiție de orchestră complectă, manuscris, probabil originalul lui Johan Wachmann după scriere, și a fost jucată în 1867 pe scena Teatrului din Craiova.

Dispoziţia orchestrei se prezintă astfel: Violina I, II, Viola, Cello, Basso, Flaut 1, Oboe, 2 Clarinete, 2 Corni în Fa, 1 Fagot, 2 Trombe în Fa, 1 Trombon şi Timpani. Observăm introducerea unui alt instrument la orchestra „fagotul" şi compoziţia orchestrei se apropie pentru prima data de cea normală. Din nenorocire partitura de orchestră nu menţioneaza textul, iar indicaţiile sunt date pe alocurea în limba germană, desigur de mâna proprie a lui Ioan Wachmann. Partitura de orchestra reprezintă o îngrijire deosebita şi foarte clară, scrisă bine, orchestrat, conţinând în total 351 pagini de orchestră, hârtia format în lungime. Scrisul muzical corect şi îngrijit ne precizează că Johan Wachmann a fost un muzician de prim ordin, şi sperăm să avem prilejul să-i valorificăm întreaga sa operă muzicală din punct de vedere al creaţiunii prin studiul manuscriselor sale.

Studentul Cerşetor, opera comică în 3 acte, de Milöcker. Actul II lipseşte, rămânându-ne numai partiţia de orchestră a Actului I şi III. Cu Studentul Cerşetor ajungem la ade ărata dispoziţie modernă a instrumentelor, însă în numarul posibil de instrumente la noi, astfel: 1 Flaut şi o Piculină, 2 Oboe, 2 Clarinete, 4 Corni, 2 Fagoate, 2 Trombe, 2 Trombone, 1 pereche de Timpane, 1 Tobă mică şi o tobă mare Vioara I, vioara II, Viola, Cello şi Contrabas, cu deosebirea ca Corul îl plasează în grupul cu instrumentele de suflat de lemn. Studentul Cerşetor cuprinde în Actul I o introducere ce ţine loc de uvertură. Partitura este clara, pe alocurea bine orchestrată, dar mai toată este lipsită de text, deşi notaţiunea muzicală a soliştilor şi corului există.

Textul existent este într'o curată limbă românească, iar muzica în totul cadrează cu subiectul piesei, ce dă notă de a fi un subiect vesel.

* * *

Precum se vede, Craiova a jucat în trecut un rol important în primele manifestari muzicale şi, dacă nu a avut continuitate, noi vedem odată cu moartea lui Teodorini şi a lui Karl Theodor Wagner dispariţia acelui suflu artistic ce timp de două decenii a putut înalţa prestigiul unui teatru azi ajuns în decadenţă din punctul de vedere muzical. Numai prin aproprierea elementelor valoroase ce ar putea să reînvie acele timpuri, cum şi prin înlaturarea din acest templu al artei a oricărui amestec politic nefast, a materialismului, duşman al artei curate, se va putea reda vechea-i strălucire acestui teatru, care a jucat un rol atât de important în istoria culturala a Craiovei.

Nota Red.—Grupul ce am reprodus la pag. 313 este scos din tabloul publicat de D-na Smaranda P. Celarianu, în a sa *„Monografia Şcoalei Secundare de fete, internat gr. II „Elena Cuza" din Craiova"* (Tip. „Fulgerul", Craiova, 1910), la pag. 23, cu legenda: „Corpul profesional, personalul administrativ şi elevele Şcoalei Centrale în anul 1864, sub direcţia d-nei A. Panaiotescu". Tabloul înfăţişează în primul plan în stânga grupul profesorilor şcoalei; la dreapta, la o altă masă, grupul personalului administrativ femenin, iar în spate, etajate, elevele.

Grupul reprodus de noi, al profesorilor şcoalei, cuprinde la stânga, în alb, pe prof C. Olteanu şezând, apoi în picioare Selajanu şi Pudilu; la mijloc şede un preot, al cărui nume nu l'am identificat (pare-se: Bălăciţa), după cari vin Wagner, Dufour tot în alb, Macinca în picioare şi la dreapta M. Mărăcinescu şezând.

„Plasa lui Mihai-Vodă“ *)

Accepţiunea termenului „plasă“ în doc. muntene

de **Ion Donat.**

Un zapis de danie din 1692, scris în Piatra, sat disparut, cuprins altadată în hotarele judeţului Mehedinţi, ridică o interesantă chestiune de diplomatica românească, privitoare la accepţiunea cuvântului *plasă* în documentele muntene. Actul ni s'a pastrat într'o copie din 1820, — amănunt fără importanţa din punctul de vedere al cercetarii de faţă, — în urmatoarea transcriere:

Adeca eu Vladul Creţan ot Piatră scriu şi mărturisasc cu acest al mieu zapis, ca să-i fie de mare credinţă, la mâna Radului sin Draghici pentru vnuc[1]) Moh(o)râţi pentru să să ştie ca i-am dăruit p(o)l[2]) stânjini de moşie din Piatră *din plasa lui Mihai Vod ă).* din funia Lupului lu Tăun, care mi-au fost dat-o Neacşa, fata Lupului, iar pentru pomană, şi o am comândat-o. Deci când au fost acuma, eu iar am dat-o de pomană Radului sin lui Draghici, pentru care scrie mai sus, pentru ca să ne caute şi pe noi şi pe parinţii noştri. Şi i-am dat-o de a mea buna voie şi făr de nici o silă, şi cu ştirea tutulor vecinilor şi moşnenilor mei şi a neamului mieu, ca să-i fiie lui moşie statatoare în veac, lui şi feciorilor lui câţi Dumnezeu îi va da. Iar cine s'ar scula din neamul mieu să strice această pomană sau va calca acest zapis, să fie unul ca acela proclet şi afurisit. Şi când am făcut acest zapis fost-au mulţi boeri marturiie, care vor iscali mai jos. Şi pentru mai adevărat(ă) credinţă mi-am pus degetul mai jos, în loc de pecete, ca să să creaza.

Dec(emvrie) 13 leat. 7201.

Eu Vladul Creţan ot Piatra. Eu popa Dumitru ot Rasipiţi. Eu popa Lupu ot Rasipiţi. Eu Dragu slujitor ot Răsipiţi. Eu Mihai paharnic ot Darvari. Eu Alion Patru ot Răsipiţi. Eu Dumitraşco sin Stanislav martor. Eu Giurca sin Cercan Orza martor. Eu Mihnea Paharnicu martor. Eu Bogdan Orza martor. Eu Radu sin Lăţoi ot Baileşti martor. Eu Radu Ilie Boruz martor. Eu Gheorghe Izmana martor.

Aceast(a) copie de zapis s'au scris de mine cel mai jos iscalit din cuvânt în cuvânt şi din slov(a) în slov(a), fara nici o lipsă sau spor.

Constandin sin Nicle(?) ot Pleniţa — 820, Fevr uarie) 3[3]).

La prima vedere, *o plasă a lui Mihai Voda* în aceasta parte din şesul oltean, trimite oarecum la funcţiunea administrativa de bănişor de Mehedinţi, pe care a deţinut-o la începutul carierei sale

*) Acest articol odată cules pentru nr. 71—73 al revistei, necesităţi de ordin technic ne-au silit a-l lăsa pentru numărul de faţă.

1) Nepotul lui.

2) Jumătate.

3) Documentul în posesia Sf. Sale Pr. Const. Stănică din Orodel-Dolj, căruia îi aducem mulţumirile noastre pentru bunăvoinţa de a ni-l fi pus la dispoziţie.

politice Mihai Viteazul[4]), de oarece numai despre el poate fi vorba la această data[5]). Pe lângă obișnuința de a vedea determinându-se cu acest termen o circomscripție administrativă, — care putea fi și a banișorului, dregatorie pe care o cunoaștem azi mai mult din liniile sale mari, — concluzia de mai sus era întărită și de rezultatele la care ajunsese d-l I. C. Filitti în lucrarea *„Despre vechea organizare administrativă"*, singurul studiu ce cunoaștem în legătură cu aceasta chestiune. Într'adevar, pentru d-sa, mai multe sate formau — în sec. XVI și XVII — plaiuri, popoare sau *plăși*, conduse de diferitele categorii de slujbași administrativi și fiscali[6]), această situație păstrându-se, cu unele schimbări, și după reforma lui C-tin Mavrocordat[7]). O *plasă a lui Mihai Vodă*, ar fi însemnat așadar gruparea mai multor sate într'o circomscripție de acest fel, condusa de Mihai Viteazul ca banișor, sau într'o altă calitate necunoscută nouă.

O cercetare amănunțită a materialului documentar în care se întâmpină acest termen, duce însă la concluzii cu totul diferite.

Dar să examinam documentele:

La 11 Aprilie 1649, Vida, fata lui Dragotă din Murgaș (Dolj), dă zapis lui Ilie și feciorilor lui „cum să să știe că le-am dat *partea mea de moșie din plasa judecească ot Murgași*, cât se va alege du peste tot hotarul... ca să-i fie lui moșie ohabnică...[8]).

La 14 Mai 1679, Calea din Murgași vinde la rândul ei mânăstirii Sadova *„moșie* din Murgași... însă o jumătate de funie, însă din *plasa de sus*... drept taleri 20, să fie mânastirii Sadova moșie...[9]).

In amândouă cazurile, este de sine înțeles că termenul „plasă" nu poate desemna aici o circomscripție administrativă, el fiind evident sinonim cu celelalte termene mai des întâlnite în documente, și anume: hotar, moșie sau parte de moșie, — desemnând așadar o proprietate privată. De altfel, pentru aceiași porțiune de teren, un al treilea zapis, din 1692, întrebuințează tocmai acești termeni[10]).

La concluziuni asemănătoare se ajunge și prin critica documentelor privitoare la satul Stoenești din Prahova. Anume, la 29 Iulie 1612, Radu Mihnea dă porunca sa lui Fota velichi Postelnic. „ca să fie volnic de să ție un rumân Mainea, feciorul Stoicăi den Stoinești, pentrucă *acest rumân au fost de moșie den plasa boerilor den Bucșani* lu Udriște Pitarul. Deci feciorii lui Udriște Pitarul, ei au vândut acea parte a lor de ocină toată dela Stoinești, cu toți rumânii... Și când au cumpărat dregatorul domnii mele acești rumâni... Mâinea n'au fost atunci în sat, ce au fost fugit. Deci au marturisit înaintea

4) I. C. Filitti, Banatul Olteniei și Craioveștii, extras din Arh. Olt., p. 92—93. Documentele la Ștefulescu, Doc. slavo-rom. p., 339 și Stoica Nicolescu, Arh. Olt. 1931, p. 13.

5) Singurul voevod cu acest nume, dinaintea lui Mihai Viteazul, este Mihai I, fiul lui Mircea cel Bătrân (1418—1420), de care n'ar putea fi vorba aci.

6) Revista de drept public, an. IV (1929), p. 286.

7) Ibid., p. 290.

8) Condica m-tirii Sadova, f. 117, copiile Muzeului Regional al Olteniei.

9) Ibid. f. 133.

10) Ibid. f. 145.

domnii mele mulţi boeri... cum l-au vândut pre acest rumân cu alalţi şi *iaste de moşie dentr'acea plasă*. Drept aceia sa fie volnic diregătorul domnii mele să-l duca la moşia lui şi să-l ţie cu buna pace..." [11]).

La 30 Martie 1622, un anume Dragomir din Stoeneşti, *„dă în plasa popii lu Sahat rumân"*, care încercase să se judecească cu vicleşug odată cu un sat vecin, dă zapis la mâna lui Nicolae Vistierul „să să ştie că am fost rumân popei lui Sahat" [12]).

Din acelaşi hotar, jupâneasa Dochia a Stoicai, fost mare vistier, vinde la 1623, Mai 27, lui Nicolae Vistierul „ocina noastră, dă în sat da în Stoineşti... cu rumânii ce am fost cumpărat dela popa Sahat, cu toată ocina şi cu vadurile de moară, ce iaste *plasa popii lui Sahat*, cu rumânii pre anume...; şi de în *plasa Firască*, de în partea Dragului, a patra parte cu rumânii...; şi de în *plasa lui Staico*, toată ocina lui cu rumânii..." [13]).

Şi aci, înţelesul cuvântului *plasă* este tot acel de mai sus, — mai multe *plăşi* într'un singur sat însemnând de fapt tot atâtea parţi de moşie ale diferiţilor proprietari. Ar fi numai de adăogat ca, plaşile dela Stoeneşti nefiind *moşii sterpe, fără rumâni*, ca plasa judecească din Murgaşi, ele erau vândute odata cu rumânii lor [14]).

In sfârşit, într'o carte de judecată din 21 Mai 1642, apare *plasa* unei mânăstiri. Anume, la această dată, jurătorii luaţi de Radu, marele comis, adeveresc cu sufletele lor că Dobrotă şi Andrei sunt rumâni ai m-tirii Plumbuita „şi i-au apucat legătura lui Mihai Vodă *tot în sat în Tâmbureşti şi în plasa sventii mânăstiri*" [15]). Şi aci, înţelesul este acelaşi.

In rezumat, *plasa* nu a fost în trecutul nostru o circomscripţie administrativă sau fiscală, formată prin gruparea unui număr de sate, după cum s'a crezut până azi, ci termenul acesta a desemnat, — cel puţin în epoca la care se referă documentele de mai sus, adică în sec. XVII—, o proprietate fonciară privată [16]).

Cât priveşte *„plasa lui Mihai Vodă"* din satul Piatra, ea nu poate fi decât partea de moşie a Voevodului, pe care a avut-o într'un moment anumit în acest hotar.

■■■■■■■■■■■■

11) Ioan Bianu, Doc. româneşti, Bucureşti, 1907, p. 19.

12) Ibid. p. 69—70.

13) Ibid. p. 83.

14) Un alt doc. în care înţelesul acestui termen apare clar, este cartea lui Const. Brâncoveanu dela 1 Noemvrie 1692 pentru moşia Cacaleţi din Dolj, unde sunt menţionaţi boerii cari *„au căutat pietrile şi semnele hotarului cele bătrâne, de către* **plasa Mirceştilor** *şi de către alalţi.... împrejureni"*. Stoica Nicolaescu, Arh. Olt, VIII, p. 311. Exemplele de altfel se pot înmulţi.

15) C. Giurescu, Despre boieri, p. 97.

16) Nu pot controla acum care era accepţiunea acestui termen în reforma lui Const. Mavrocordat, după cum nu pot urmări evoluţia lui semantică. Din sec. XVIII însă, el avea înţelesul de acum. (Cf. Ureche, Ist. Rom. şi Ştefulescu, Gorjul ist. şi pit, p. LII.

Acte şi însemnări

relative la boerul muntean Sandu Bucşănescu († 1760)

de **Prof. I. Ionaşcu.**

Era în ziua de Sf. Nicolae, 6 Decemvre, anul 1760. In casele „Obedeanului din Craiova", unde era găzduit, marele paharnic Sandu Bucşanescu — un pios şi influent boer argeşean cuprins, în urma călatoriei, de o boala violentă şi necruţatoare, îşi dicta, clar şi impresionant, unui diac Nicolae, un întins şi extrem de interesant testament[1]), pe care cred nemerit sa-l public la sfârşitul acestor rânduri. Candoarea credinţei, împletită cu o largă filantropie, cum şi noutatea ştirilor din acest act şi din aşezământul schitului Berislaveşti[2]), m'au îndemnat să urmaresc, pe cât posibil, viaţa publică şi particulara a acestui personagiu.

Sandu Bucşănescu n'are o origină ilustră şi despre ascendenţii lui nu se ştie aproape nimic. Au fost, probabil, boeri de ţară sau simpli moşneni. Dacă nu pot afirma, cert, că tatal lui era Constantin[3]), pot însă precisa numele mamei sale, Niţa[4]). Are fraţi pe: Iordache, Dragomir şi Mincu. Primul este pomenit ca paharnic în anul 1721[5]) şi căpitan „za Loviştе" în 1735[6]) şi 1747 8[7]). Urmaşii lui sânt: Gheorghe, Ioniţă, Şerban şi Constantin[8]). Al doilea frate, Dragomir

1) V. documentul IV din seria actelor publicate mai departe la rubrica **Oltenia istorică,** p. 422.

2) Cea mai importantă etitorie a sa, zidita în anul 1753, Berislăveşti este un sat în Argeş, pe apa Coisca, nu departe de Calimaneşti.

3) La 6 Iulie 1715, un „Costandin Albuşaneseul" (al Bucşaneseului?) este întâlnit printre hotarnicii moşiei Dinţeşti-Argeş (v. Eforia Spit. Civile, condica Berislaveşti, f. 130).

4) Documentul I, din 27 Dec. 1752, din rubrica **Olt. Ist.**

5) Al. A. Vasilescu, Oltenia sub Austriaci, Bucureşti, 1929, p. 96, nota 817 bis.

6) D. C. Aricescu, Rev. ist. a Arhivelor, I, Buc. 1874, p. 83, No. 1076.

7) Cf. Virg. Draghiceanu, Curtea domnească din Argeş, inscripţia bisericii din Bucşăneşti, p. 34, nota 1 dreapta.

8) Primii doi sânt des citaţi în diata lui Sandu, lăsându-le moşii şi haine. Şerban nu apare nici într'un act. Il presupun fiul lui Iordache, considerând numai galeria etitorilor d.la Bucşăneşti (v. Draghiceanu, o. c. 34, nota 1). Nici descendenţa lui Const. din Iordache nu apare din acte. La sfârşitul divanului, care confirmă testamentul răposatului Sandu, la 27 Fevr. 1761, semneaza şi un „Cost. Bucşanescu clucer" (Doc. IV). Şi pentru acest fiu al lui Iordache fie mort în 1760, fie deseonsiderat de unchiul Sandu, fie inexistent — trimet la galeria citată. Din cuprinsul diatei lui Sandu, rezulta ca în 1760 nepotul sau Gheorghe era clucer. A avut de soţie pe Zoiţa, ne'asând urmaşi. In Februarie 1783, Gheorghe e.a defunct. Soţia îl pomeneşte ca biv vel slug'r (v. lucrarea mea: Biserici, chipuri şi documente din Olt, vol. I, Craiova, 1934, p. 171, 180-2). Ioniţă Bucşănescu s'a căsatorit cu fiica unui proprietar al moşi i Dragoeşti-Olt, purtând şi numele „Drăgoescu". In 1759, figureaza ca postelnic, la fel în 1769, când r staureaza biserica din Dragoeşti. In Dec. 1778 se numara printre hotarnicii moşiei Ioneşti (Vâlcea), semnând ca vel şetrar. A avut fiu pe Iordache, casatorit 1. cu Safta Balota, 2. cu Safta Grig. Vâlsanescu. Cred ca el este una şi acciaşi persoana cu Gheorghe

apare cu titlul de căpitan la 3 Mai 1732[9]), când împreună cu alţi boeri hotaraşte moşia Albota (Argeş); apoi la 29 Oct. 1740[10]) când cumpăra cu fratele sau, Sandu post., moşiile: Rădăcineşti[11]), Groşi[12]), Pereni[13]), Dangeşti[14]) şi Scauiani[15]), toate în Argeş, la nord de Berislaveşti, dela Var-

---

vel pitar Bucşănescu, † 1816 şi îngropat la Dragoeşti. Afirmaţia din lucrarea citata, p. 172, s' va corecta în acest sens. A avut copii pe: Grigorie Dragoescu, stolnic 1829, Tache, Mihaila, Ianache, etc. La 31 Aug. 1793, Elena Bucşanescu şi soţul D-trache Bucşănescu fac schimb de ţigani cu Const. Brailoiu (v. Eforie, cond. Găiseni, f. 317). Nu pot stabili legatura genealogica.

9) Eforia Spit. Civile, dosar 125.

10) Ibid. dos. 12, No. 4; cf. şi N. Iorga în Bul. Com. Ist. III (1924), p. 95. E curios cum acest Dragomir nu apare printre ctitorii bisericii din Corbeni-Argeş, zidită de Sandu în 1743 şi, mai ales, printre cei din biserica dela Bucşaneşti, unde e reprezentat tot neamul. Cred însă ca o revedere a picturii şi o înşiruire în ordine a chipurilor ar aduce oare-care limpezire.

11) Moşia aceasta este citata într'un doc. din 19 Mai 1543 (v. Eforia, Beris'ăveşti, f. 55). Prin anul 1600 o stapânca boerul Grama vtori armaş Radacinescul. (Pentru acest personagiu v. lucrarea mea citata, p. 50 1). Acte noua precizeaza că Antonie Grama a avut, în afara de Tudora, o a doua soţie, Maria. Cu aceasta şi cu Leca, fiul Gramei, se judeca Udrea post. Radacinescul, alt fiu al Gramei, la 11 Ian. 1627, pentru averea dela tatal sau. Divanul le dă hotarnici şi judecători pe Tănase pah. (Rudeanu) şi Tudor comis. (Ştirbei). La 20 Ian. 1631, Udrea log. şi soţia, Caplea, primesc dela Leon Vodă confirmarea stapânirii unei silişte în Rad. In vremea lui Leon (1629—32) era să-şi piarză şi capul, fiind pârît de locuitorii din Radacineşti ca ar fi „spart" şi calcat cu picioarele o carte domneasca. A scapat de napaste dând 6 cai buni (= 12.000 aspri) şi 70 stupi (= 18.000). In urma Voda a stabilit nevinovaţia lui, a impus sătenilor sa-i plateasca paguba, dar aceştia vin cu noi învinuiri „cât să-i pue şi capul... de n'au mai putut rabda, ci au fugit din ţara ungureasca de au lăsuit doi ani" (v. ibid. f. 106, doc. din 8 Dec. 1633). La 27 Apr. 1637, Matei Basarab confirmă lui Udrea log. zavistierie şi Caplei moşia lui Leca, fratele lui, raspunzând ei lui Datco pah. ot Copaceni 35 ughi, invocând protimisis-ul. Probabil, în urmă, Leca post. a restituit lui Udrea banii, caci la 18 Mai 1640, el scrie cu mâna sa un zapis lui Leca post., feciorul Agai Oprea, prin care îi vinde cu 50 ughi moşia din Rad. cu românii. Mai târziu vinde şi Udrea log. lui Radu vel armaş Varzaru, partea lui mult mai mare cu 550 ughi (f. 64). Leca ot Viezureşti întoarce în anul 1655 banii Ioanei armaşoaei, vaduva lui Radu, şi fiului ei Constantin capitanul, ramânând stăpân pe toata moşia cu români (ibid. f. 67). Dela Leca pitar Viezurescu trece la fiica lui Stanca comisoaia, soţia lui Const. căpit., fiul Neagului post. şi frate cu doamna Marica Const. Brâncoveanu. La 13 Martie 1688 Stanca, numită într'un act din 1754 nepoata lui Udrea log., cu fiul ei, Pana, vând Rad. pentru 200 ughi lui D-traşco clucer Bârsescu, soţul Maricăi, fata Stancai. In Mai 1701, Marica vinde Radacineştii fraţilor: Sima log., Tudosie log. şi Drăghici log., fiii lui Tudor log. Olanescul, pentru 380 talcri şi 6 oi cu miei. Dar la 15 Febr. 1702, Olancştii având mare nevoe de bani „pentru prada fratelui nostru Draghici" vând Rădăcineştii lui Calota log. za vist. Bolcineanu cu 380 tal. şi s'au platit „de nevoca şi pasul ce l-am avut" (ibid. f. 67—9). In acelaş an, Calota log., — soţul Stancai, fata lui Hamza sluj. (v. Rev. pt. ist. etc. XIV, 10 12) şi fratele lui Grigorie vist. Tigveanul († 1716, v. Mag. ist. IV, 55), acesta cumnat cu Clement monah Grădişteanu —, închină la moarte moşia citata, m-rii Aninoasa. La 26 Aug. 1723 Clement Gradişteanu, care cumparase moşie în Rad. o vinde Aninoasei cu 150 tal. (v. Berislaveşti, f. 107-8). In lucrarea Pr. I. Rauţescu, M-rea Aninoasa din jud. Muscel, C.-Lung, 1933, nu se arata aceste lucruri). Varlaam, eg. Aninoasei, are nevoc de bani, ca sa cumpere moşia Mârzancşti de sus (Teleorman) dela D-tu „doftorul Notară", ginerele lui Bunea vel. vorn. Gradişteanu, şi vinde întâi moşiile Tetcoi, Copileşti şi Creaţa

laam egumenul m-rii Aninoasa-Muscel. Dragomir a lasat un urmaş, Răducan, pe care îl găsesc la 1 Ianuarie 1771 [16]) cu demnitatea de vistier, dăruind cu soţia sa Ilinca m-rei Aninoasa 100 taleri pentru construirea unor chilii şi 80 stj. moşie în Miceşti, pentru pomenirea „raposatului sau fiu Nicolae, ce este îngropat în sfânta mânăstire". Al treilea frate, Mincu, însurat cu Ancuţa Zătreanu [17]) a avut un copil Heruţă, citat în diată.

Considerând apariţia lui Sandu Bucşănescu în viaţa publică, admit că el s'a nascut în primul deceniu al sec. XVIII. Actele ce cunosc pâna acum îl pomenesc cu începere din 1728 [18]), când împreună cu mamă-sa, Niţa, schimbă o ţigancă cu m-rea Tutana. N'are titlu de boerie. După câţiva ani — prin 1731—2 [19]) — se căsătoreşte cu Maria, fata lui Hrizea

(v. I. Rauţescu, o. c. 237). Vinde apoi Rădăcineştii fraţilor Bucşăneşti, (v. Berislaveşti, f. 74; N. Iorga, B. C. I. III, p. 95; şi doc. III anexat).

12) Această moşie cade în 1647 în stăpânirea vestitului armaş Radu Vărzaru. Dupa moartea lui Matei Basarab, negustorii Iorga şi Pana părasc lui Const. Vodă Şerban pe Const căpitan Vărzaru pentru o datoric de 434 ughi „însa de aceşti bani fostu-i-au pradat.. Radul armaşul de i-au luat dela ceşti neguţători... fară de nici o vină". Const. căp. Varzaru nu poate da banii şi le vinde satul Groşi. Dela ei trecc la Leca pitar Viezurescu, apoi urmează soarta Rădăcineştilor (Berislăveşti, 136).

13) Probabil lângă Rădăcineşti. La 27 Apr. 1637, Matei Voda confirma lui Udrea log. şi Perenii, cumpărată dela „Drăgoi log. sin Pătru log. ot Falcoi" (Romanaţi) cu 1 cal bun şi 4 ughi (ibid. f. 62—4). In 1638 Udrea mai cumpără dela Anca, fata Stanciului vorn. ot Sălătruc, soţia lui Dumitru post. ot Dăngeşti (f. 141).

14) La nord de Radăcineşti. Cumpărată de Climent Grădişteanu de la boerii Do'ofani (doc. III).

15) Intre Berislăveşti şi Rădăcineşti. Prin jum. sec. XVII, boerii Dolofani o vând lui Dan şi Ancăi. Murind Dan, rămâne Ancai, fiind luată cu banii ei. El se călugăreşte numindu-se Agripina, iar fata ce-i ramăsese, Despina, se căsătoreşte cu Sima log. Olanescu. Despina moare înainte de 24 Apr. 1647, iar Agripina că ugăriţa, săracă, vinde moşia, cu 80 tal., lui Radu log. şi fraţilor Ghinei Schilerul şi Tudosie log., ca să poata „grîji" morţii şi creşte nepoata Stanca, fata Despinei cu un diacon (ibid. f. 128 9). La 15 Iulie 1712, Radu, fiul Simei Olănescu vinde Sacuenii şi moara depe Coisca lui Clement Grădişteanul, cu 80 taleri (f. 135).

16) Preot I. Rauţescu, o. c., p. 92.

17) Chipul ei se afla la Bucşeneşti lângă al lui Mincu; iar în biserica boerilor Zătreni din Ioneştii Mincului se vedeau pe peretele nordic: „cocoana Aniţa", în stânga ei „paharnic Mincu Bucşănescu" cu un copil Heruţa (cf. Ghenadie [Enaceanu], Visite canonice, R.-Vâlcea, 1892, p. 241; Gen. P. V. Nasturel, Biserici, schituri şi m-ri în Rev. pt. ist. etc. XIV, 73).

18) Doc. I, la rubrica **Olt. Ist.**

19) Fixez acest timp plecând de la faptul cunoscut că a trait cu prima soţie 21 ani şi că la data zidirii bisericii Berislaveşti, anul 1753. Maria nu mai trăia (v. hrisovul lui Scarlat Gr. Ghica, din 20 Aprilie 1760, prin care se confirmă aşezământul m-rii Berislăveşti, din 15 Apr. 1760 — Berislăveşti, ff. 15—17 — întocmit de Sandu biv vel serdar şi Maria. Acest aşezământ este post datat, căci: 1. Dacă se ştie sigur ca Maria era măritata cu Sandu în 1734 şi a trăit cu el 21 ani, apoi a murit, actul nu se putea face de amândoi decât în 1755—6; 2. Incă din 28 Fevr. 1759 (Gen. P. V. Năsturel, Biserica Stavropoleos, Buc. 1906, p. 70), Sandu figura în divane ca vel stolnic, menţinându-se în această demnitate

log. Piteşteanu şi a Ilinçăi, descedenta, în linie femenină, din boerii Rudeni şi Olăneşti [20]). Prin această unire îşi creiază o mai bună stare materiala şi noui relaţiuni sociale. La 23 Mai 1734 [21]), ajuns în graţiile domnului Grigorie Ghica II (1733—35), Sandu obţine dela voevod (stăpânirea moşiei Sâmbotin [22]) (Argeş)) a lui Radu vornic Olanescu, ramas în Oltenia ocupată de austriaci, până vor veni urmaşii s'o revendice. Acum are titlul de postelnic. Iar la 9 Ian. 1735 [23]), când cumpără moşia Stanislaveşti (Vlaşca) dela Fiera biv vel vist. Brezoianu şi Zoiţa soţia lui, fiica Neacşului vornic Piteşteanul, este citat ca logofat de taină. Cumpără tot aici şi părţile feciorilor lui Neacşu: Mihalache biv vel clucer za arie şi Neacşul biv log. za vistierie.

până în Oct. 1760 (v. doc. IV). Ca atare, actul datat 15 Aprilie 1760 (doc. IV) s'a făcut numai de Sandu, căci precizeaza ca biserica era terminată, iar hrisovul din 1760 relatează că după ce „au fost şi facut gătirea de toată trebuinţa zidirii.... s'au mutat soţiea dumnealui din lumea aceasta" şi Sandu, conform înţelegerii, „nu şi-au strămutat gândul", zidind bis rica. La 4 Iulie 1753 lăcaşul era terminat (cf. Berislaveşti, f. 44—5).

20) La 28 Iunie 1670 Alexie log. ot Piteşti, căsatorit cu Stanca, fata lui Tudor log. Olănescu — fiul lui Stanciu log. şi al Dobrei, fiica lu Teodosie vel log. Rudeanu —, primea zestre moşia Sâmbotin (Berislăveşti, f. 152—3). Din căsătoria lor a resultat Hrizea, log. încă în 1700 (Ac. R. ms. 4173, f. 109). El s'a căsătorit cu o jupăniţă, Ilinca. Amândoi fac în 1712 clopotniţa bisericii Grecii din Piteşti, ctitorie din 1564 a log. Ioan (v. Gr. Gr. Tocilescu, Raporturi în An. Ac. R. s. II, vol. III, 152 3). Hrizea log. stăpânca în 1704 moşia Rociu (azi Argeş) dela tatăl său, Alexe şi de la fratele lui Alexe log., Sima log. Acest Sima se pare că a avut fiu pe Tănase log. Piteşteanu „varul lui Hrizea" (Berislăveşti, f. 249—50). Acest Tănase log. a avut fiu pe „Neculae logofeţelul za Divan, care în ziua de 13 Iulie 1732, scria hrisovul pe care Const. Vodă Mavrocordat îl da m-rii Aninoasa (Pr. Răuţescu, 241). In hotarnicia unei moşii a Aninoasei semnă şi „Hrizea log. sin Alexie Piteşteanu", iar nu: „şi Alexie", cum a transcris Pr. Răuţescu, o. c. 233. In afară de Maria, log. Hrizea pare a fi mai avut copii, întru cât în diata lui, Sandu recomandă „Zoiţii" să nu ridice vreo pretenţie pentru locul pe care sânt casele din Bucureşti, lasate Ilincai, soţiei a doua, căci locul i l-a dat socru-său Hrizea log., dar şi Sandu a cheltuit „în casa soacră-mea şi la nuntă.... şi la pomenirile raposatei soţii meale ca la 4 pungi de bani" (doc. IV). Nu pot precisa al cui fiu este State, citat ca nepot lui Sandu şi lăsat stăpânul caselor şi viilor din Piteşti, zugrăvit la Bucşăneşti lângă Maria Bucş. şi consiliat de Sandu în diată „numai pe Ilinca să o cinstească şi să o socotească ca pe o mumă". Acest State (Stan) „Bucşănescu" apare în anii 1783—4 ca biv vel clucer za arie şi judecător la Argeş (V. A. Ureche, Istoria Românilor, An. Ac. R. XII, pp. 254, 333, 336). La 14 Fevr. 1785 figurează ca hotarnic al moşiei Râjleţu-Vieroş, semnând tot biv vel clucer za arie (v. Arh. Stat. Vieroşu n s 2921, ff. 466—8).

21) Ef. Sp. Civ., Berislăveşti, f. 151.

22) Aici avea moşie, prin 1633 (ibid. f. 106) Ghioca post. O dă zestre Stanei, căsătorită cu Andrei vătaf. Fiica lor, Prela, se căsătoreşte cu Pârvu log. din Fălcoi. La 14 Apr. 1650, soţii vând moşia fraţilor Olăneşti: Tudor log., Vlad şi Stroe (ibid. 152). Am arătat cum a trecut apoi în stăpânirea lui Alexe log. partea lui Tudor Olănescu. La 21 Iunie 1671 cumpără Alexe şi partea lui Udrea şi Stoica, fiii lui Vlad log. Olănescu, iar la 16 Iunie 1677, partea lui Stroe log. de la soţia sa Păuna şi fiul ei, Ghinea (ibid. f. 153—4).

23) V. doc. I.

Dupa 1735, actele care vorbesc de acest boer nu-i preciseaza şi titlul. In domnia nouă a lui Const. Mavrocordaţ (1735 41) evident că şi-a marginit activitatea într'un restrâns cadru privat. Astfel la 23 Fevr. 1737 îl întâlnesc cumparând o ţiganca dela Pârvu biv vel serdar Cantacuzino-Măgureanu; în 9 Martie acelaş an[24]) cumpără la Piteşti o pivniţa dela Const. post. Vladescu, fiul vestitului boer Şerban Vlădescu-Prisecianu; iar în Iunie nişte ţigani dela Elisafta călugăriţa „ot Surpatele" şi dela fraţii ei: Iane şi Const., fiii lui Pârvu log. Bârsescu.

Când Mihai Racoviţă reia domnia în 1741, Bucşănescu reintră în angrenajul politic, ocupând dregătoria de ispravnic la Argeş. In acest post arata deosebită pricepere şi dragoste de ţara. De multe ori a strabatut plaiul Loviştei şi „din dorire de patrie" a observat atent vârfurile munţilor şi cursul apelor. Şi s'a încredinţat că o bucată din scumpul pământ al ţării a fost răşluită, că 13 munţi cuprinşi între obârşia pârâului Voineasa, pietrele scrise de hotar, râul Lotru, munţii boerilor Bengeşti din Gorj şi vârful „Piatra albă" „sânt ai Ţării Româneşti", cutropiţi de nişte saşi dela cetatea Sibiului... „în multă curgere de ani trecători"..., şi nimeni din domnii ţării, boeri sau „din plăeaşii acelor părţi de locuri" n'a luptat sa revendice acest teritoriu naţional de o extremă importanţa strategică pe atunci. Ispravnicul Bucşanescu descoperind încălcarea streina, a cercetat „cu multa silinţă şi nepreget", până a găsit o copie a hrisovului emis de Neagoe Basarab la 9 Iunie 1520[25]) „când au fost îndreptat domniia sa hotarul ţării cu Ianoş craiul ţarii Ungureşti". A invitat apoi — prin intervenţia Domnului — pe saşi la faţa locului şi mergand „dupa seamnele còpiei", a dovedit vechea proprietate a noastră asupra acelor munţi. Saşii au recunoscut evidenţa şi au cedat[26]). Merită să fie subliniat acest succes extraordinar pe cale pacinică a graniţei unei ţări, prin stăruinţa şi inteligenţa unui singur om, fără cunoştinţe diplomatice, dar cu sufletul străbătut de focul sacru al iubirii de pământ strămoşesc. Cred că evenimentul s'a petrecut prin anul 1743, căci în anul următor ridicând pretenţii la munţii liberaţi şi sătenii din Mălaia şi Voineasa (pe Lotru), Sandu le cedează munţii: Voinişăscul şi Dobrunul. Dar când vin şi moşnenii din Cârligei-Gorj să pretindă muntele Săracinul, cu un hri-

24) Cf. doc. I. La 10 Martie 1737, Const. „sin Şerban biv vel cluc. Vladescul" vindea şi moşia Albota lui Iordache vist. ot Izvor. (Ef. Sp. Civ. dos. 125 Albota).

25) Vd. Elena Eftimiu, Graniţa Ţării Rom. cu Ardealul în sec. XVI, în Arh. Olt. 29 30, pp. 1 9. Autoarea nu pomeneşte în articolul său de această importanta delimitare facută de ispravnicul Argeşului prin 1743.

26) Pentru aceste evenimente cf.: Iulian Marinescu, Doc. privitoare la graniţa dintre Ţara Rom. şi Ungaria, în Rev. pt. ist. XIII 118—123 şi loc. III anexat. De etnografia Loviştei s'a ocupat d. I. Conea în lucrarea sa de doctorat „Ţara Loviştei", a cărei publicare este aşteptată cu interes.

sov al Bengeştilor din 1463, Grigorie Ghica Vodă, domnul actual şi ocrotitorul lui Sandu, prin hrisovul din 5 Mai le respinge plângerea bazata pe un act ce nu le aparţinea şi anuleaza şi convenţia încheiată de Sandu cu satenii de pe Lotru, daruindu-i lui toţi munţii ca rasplata pentru slujba dreaptă şi credincioasa faţă de domn şi ţară. Actul îl citeaza ca biv log. za vistierie.

In afara de acţiunea rectificarii graniţei, Bucşanescu termină la 1 Aug. 1743[27]) biserica din Corbeni (Argeş). Lipsesc ştirile despre situaţia lui publică în anul 1744. In acest an îşi face hotărnicie pentru moşia Rociu (Vlaşca) luata de zestre dela Hrizea log. şi cumpăra o ţigancă dela Panait ceauşul din Bucureşti[28]). La 26 Fevr. 1746 cumpară moşia Ludeneasca, în Vlaşca, dela Hrizea pitar Balaceanu[29]) şi Ancuţa; da 29 Aprilie devine proprietarul caselor din Piteşti foste ale lui Gavrilă vor. Drăgănescu[30]), dela soţia răposatului Preda Drugănescu[31]). La 4 Mai 1747 cumpară moşia Răzmireşti (Vlaşca) dela Const. post. Balaceanu şi dela Toma post. Racottă[32]). In vara acestui an are cinstea sa gazduiasca

---

27) Virg. Draghiceanu, o. c. p. 34, nota 1.

28) Doc. I.

29) Fiul lui Matei vătaf za aprozi B. Tatal sau a fost înmormântat d- Hrizea şi fratele sau, Patraşcu, la schitul Gâlmee (Olt) (v. lucrarea mea: Bis rici etc., p. 225).

30) A zidit în 1723 biserica din Drăganeşti-Dâmboviţa (v. Filitti, Biserici şi ctitori, Buc. 1932, p. 33).

31) Preda s'a căsatorit la 8 Ian. 1730 cu Smaranda, fata capitanului Const. Izvoranu şi nepoata vestitului Radu vel stolnic Izvoranu şi fu cununat de b-izadea Const. Mavrocordat (v. Filitti, o. c. 34). Smaranda moare la 14 Sept. 1730, e îngropată la bis. Sf. Ioan Predetici-Buc., unde odihneau somnul etern şi: Radu Izvoranu, soţia sa, Marica Draghici Cantacuzino şi Const. căp. Izvoranu. Prin diata din 13 Sept. ea lasa acestei m-ri moşia Depusa (Teleorman), Preda e biv vel cap. za Slatina (v. Ac. Rom. ms. 37—56, f. 118—120). Se recasatoreşte cu Safta Asan, care vinde, cu fiii ei Scarlat şi Constandin (din altă căsatorie) casele din Piteşti. Incă în Oct. 1741 Preda nu mai traia.

32) Acest Racottă descinde dintr'o rudă apropiată a vestitului aga Leca, lu,tator, om de încredere şi apoi trădator al marelui voevod Mihai Viteazul (cf. V. Motogna, Un tradător: aga Leca, în Rev. istorica, XX, 4 6, pp. 126 139). Pentru serviciile aduse casei de Austria, a fost înobilat şi i s'au dăruit 3 sate în ţinutul Chioarului Transilvania. A murit în Austria, după cum re'ateaza un doc. din 1690 (c. Rom. doc. CXCII, No. 73). Probabil un frate al agăi a avut 2 fii: Ghinca biv vel armaş, 1620 şi Leca spăt, 1629. Leca spăt. a avut un fiu, Fiera (Hera) post., 1659, călugar în 1690 supt numele de Filip monahu (Ac. Rom. doc. cit.). Cred ca nu este nici o legatură între Leca spat. Racottă din 1629 şi Leca spat. fiul lui Miho biv vel log, care vinde cu tatal şi cu fratele său, Dima comis, moşiile Cioara (1643) şi Colonesti (1643). Ca atare, Miho — acest important dregător muntean din prima jum. a sec. XVII, n'a fost în relaţie de rudenie cu familia Racottă, cum credea O. G. Lecca, Familiile boereşti române, Buc. 1899, p. 313, unde citeaza mai multe documente pe care le interpretează greşit. Incurcă teribil viaţa celor trei Leca din epoca primei întregiri şi creează un mare spatar Radu Lecca în doc. din anii 1603 1630. Ar fi fost util şi ştiinţific sa arate unde a văzut aceste acte. Hera Racottă avea în 1690 un fiu Şerban.

5 zile (11—15 Iulie)[33]) la Bucşăneşti pe Mitropolitul Neofit, care sfinţeşte biserica nouă înălţată de el şi de fratele său, Iordache capitan za Loviste. In 1748 tronul muntean este ocupat pentru a doua oara de Gr. Ghica. La 5 Mai 1750[34]) Sandu e citat ca biv. log. za vistierie şi ispravnic la Vâlcea, iar la 17 Mai[35]) apare în demnitatea vel clucer za arie. După dania munţilor, Ghica vodă i-a acordat şi noua boerie, apreciind serviciile aduse[36]). La 22 Sept. şi 11 Oct.[37]) figurează tot ca vel clucer, dar la 20 Martie 1751[38]) semneaza ca biv vel clucer. Probabil ocupa isprăvnicatul vreunui judeţ. După moartea lui Grig. Ghica II (Sept. 1752) vine la domnie fiul acestuia, Matei. Noul domn încredinţează lui Sandu boeria de vel serdar şi îi confirmă, printr'un hisov din 27 Dec. 1752[39]), stăpânirea tuturor cumpărăturilor de moşii, vii, case şi ţigani. Ramâne în funcţia de serdar până la stramutarea lui Matei Ghica la tronul moldovean. In vremea domniei lui Matei a convenit, cred, cu soţia sa, Maria, să clădească o mânăstire, căreia să-i închine aproape toată agonisita lor. La 4 Iulie 1753[40]), M-tirea Berislăveşti era gata. In aşezământ[41]) se dau de ctitor toate elementele de organizare: Să fie 1 egumen, 2 preoţi ieromonahi şi 1 diacon. Dintre preoţi unul mai învăţat, eclesiarh, să facă regulat slujbe pentru pomenirea neamului său. I se fixa o retribuţie anuala de 12 taleri, superioară celei de 8 tal. atribuită celuilalt preot. Extrem de interesante sânt prevederile relative la săvârşirea celor două hramuri (30 Ian. şi 23 Apr.), când trebue să vină episcopul Râmnicului şi să dea 300 „pite" şi câte un pahar de vin mulţimii. Trebue să vină şi egumenii dela Argeş şi Cozia, pe rând. Dar se dă mânăstirii şi caracterul de şcoală, unde trebue să se dea învaţătură de un „dascăl" la 6 copii, aleşi anual dintre cei săraci. Aceştia urmează să fie întreţinuţi complect până la terminarea studiilor, când sau pot rămânea la mânăstire ca preoţi şi călugări, sau sânt liberi „să se ducă unde vrea".

După plecarea lui Ghica în Moldova, acte din 3 şi 26 Aug. şi 16 Dec. 1753[42]); 21 Iunie, 20 şi 30 Iulie, 1 Aug. şi

33) Ac. Rom. ms. 2106, f. 24 verso.

34) Iul. Marinescu, art. cit., 118. La 3 Dec. 1749, Grig. Ghica îi ordonă lui Sandu B. ispravnic la Vâlcea să cercetcze pricina de moşie dintre schitul T treci şi locuitorii din Bucureşti (Eforia Sp. Civ., dos. 137, Titireci).

35) Eforia, Berislaveşti, 253.

36) Inscripţia m-rii Pantelimon, ctitorie şi necropolă a lui Gr. Ghica II, spune ca s'a construit supt conducerea şi după planul lui „Sandul Bucşănescul vel clucer za arie" la anul 1750 (N. Iorga, Inscripţii, I, Buc. 1905, p. 70, No. 149).

37) Eforia. Berislăveşti, f. 250; T. G. Bulat, Contribuţiuni doc. la ist. Olteniei, R.-Vâlcea, 125, p. 211.

38) Eforia, Beris'ăveşti, f. III—13.

39) Doc. I.

40) Eforia, Be.islăveşti, f. 53—4.

41) Doc. III.

42) Ef. Sp. Civ. Berislaveşti, ff. 113, 131 verso, 132, 99—100, 75, 36—9.

13 Sept. 1754[43]) îl arată ca fost serdar mare. Pentru un interval de timp hârtiile privitoare la transacţiunile lui de caracter privat lipsesc. Vin însă informaţiuni indirecte, care evidenţiaza rolul de deosebita importanţă şi cu pronunţat aspect patriotic pe care Sandu Bucşănescu l-a jucat în domnia lui Const. Vodă Racoviţă (1753—56). Voevodul se arata prea grecofil. Boerii mari, în frunte cu episcopul Râmnicului, Grigorie, merg la Adrianopol pe drumul Ţarigradului dominant. Racoviţa informat, întruneşte divanul pentru deliberare. Barbu Văcarescu declară curajos Domnului că răsvratirea s'a petrecut cu ştirea boerilor mari şi că o potolire a stării de spirit nu se poate întâmpla decât cu condiţii ce trebuesc primite şi respectate de Voda. Printre acestea era şi urmatoarea: capichehaiele la Constantinopol să fie şi „2 boeri români pe carii îi vor alege boerii ţării". Voevodul constrâns de evenimente primeşte şi boerii „aleg pe serdarul Sandu Bucşănescu dintre români sa fie capichehaia şi să-l trimeată numai pe el cu scrisoarea lor, să întoarcă pe episcop şi pe boerii Craiovei din fuga". După ce execută acest mandat „Bucşănescu s'a dus la Constantinopol capichehaia, mai trimiţând din ţară şi pe şătrarul Ştefan Mănăilă...". Intre boerii mari se nasc conflicte pentru demnităţi: Const. Brâncoveanu este înlocuit la spătăria mare cu Şt. Văcărescu. Brâncoveanu înfuriat acuză pe Vacăreşti la Poarta, ca autori ai turburărilor din ţară. Sigur, n'au scăpat de acuzaţie nici trimişii boerilor la Poarta, căci aceasta „a băgat în fiare pe Bucşănescu şi pe Mănăilă şi i-a trimis în ţară; a trimis ferman în ţară cu ceauş împărătesc să ridice pe Văcăreşti", cari sânt surghiuniţi la Magusa „unde acolo s'a prăpadit bietul Barbu, iar pe Ştefan l-a scos Constantin Vodă Mavrocordat la anul 1757[44])".

Din diata lui Sandu reese că numai după ce a revenit în ţară a fost închis şi n'a scăpat până n'a plătit 20000 taleri, pe cari neavându-i i-a împrumutat de la diferiţi negustori şi cămătari. Spătarului Brâncoveanu[45]) i-a dat „dela închisoare"

---

43) N. Iorga, Documente mai ales argeşene, în B. C. I. III (1924), p. 97.

44) Cf. relatarea acestor întâmplari în: Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino, ed. N. Iorga, Buc. 1902, pp. 124—8.

45) Despre acest boer şi întreaga familie Brâncoveanu a scris (v. Arh. Olteniei, An. XI, pp. 37, 176, 303; an. XII, pp. 53, 195, 370 şi an. XIII, p. 49, d. I. Chiriţă). Incercarea e plină de lacune, se sprijina pe o bibliografie săracă şi nu utilizează izvoare inedite, pentru perspective mai largi. Astfel: doc. din 3 Mai 1749 (v. No. 63—4, p. 36) e datat greşit, deşi cu oarecare atenţie s'ar fi observat că 7258=1750. Documentul se publicase încă din 1925 de T. G. Bulat, Contribuţiuni... p. 122, cu anul 1750. Când te ocupi serios de istoricul unei familii strălucite, în legatură cu care marturiile abundă, este obligatorie o investigaţie mai susţinuta, excluzând argumente ca acesta: „Nu cunoaştem niciun document dela acest domn...". (Matei Gr. Ghica Vodă, 1752—3). Alaturat dau eu unul, în rezumat, din 27 Dec. 1752, unde semnează şi: „Costandin Brancoveanul vel dvornic". Este copia unui doc. original pe care regret că nu l-am gasit, pentru controlul transcrierii. Dacă aceasta e corecta, urmează că acest boer a deţinut

un zapis că a primit 3000 tal. şi i-a pus zălog moşia Surlari (Ilfov) şi o cârciumă. Un „Mişolu" (Mişoglu?) a silit pe Mincu Bucşănescu şi pe Răducan B. să recunoască printr'un zapis ca au primit 1500 tal. „dar bani n'au dat"[46]).

La trecerea lui Mavrocordat în domnia Munteniei, pentru a cincea oară, Sandu era liber şi fără dregătorie. In zapisul pe care N. Argetoianu, ceauş za aprozi, îl dă la 26 Fevr. 1757[47]) lui Sandu B., prin care îi vinde moşia Ciofrângeni (Argeş), acesta e aratat tot ca biv vel serdar. La aceasta dată Sandu era casătorit a doua oară cu Ilinca Creţulescu. In 1758, Scarlat, alt fiu al răposatului Gr. Ghica, obţine tronul muntean. Agreatului Sandu i se redeschide calea ascensiunii politice. Este făcut vel stolnic, demnitate cu care este întâlnit în doc. din 28 Fevr.[48]), 25 Mai[49]), 1[50]) şi 20 Iunie[51]), 5 Sept. 1759[52]); 20 Apr., 22 Mai[53]) şi 28 Oct. 1760[54]). După această din urma data Bucşanescu a fost avansat în dregătoria de vel paharnic[55]), cu care avea să se sfârşească şi cursul demnităţilor lui. Caci reclamat de interese la Craiova, unde avea şi rude, pleacă într'acolo în toi de iarnă, răceşte probabil pe drumul anevoios şi lung şi moare departe de soţie şi de casă, lasând minunatul testament citat. Nu omite să preciseze, până la amănunt, ceremonialul transportării rămăşiţelor pamânteşti, în cosciugul înbrăcat cu „belacoasă roşie, flori şi galonuri de fir", la schitul Berislăveşti. Cere ca episcopul Râmnicului să însoţească alaiul de la Craiova la Berislăveşti şi „pentru osteneala sfinţii sale să-i dea taleri 500". La 7 biserici mari din Craiova sa li dea câte 10 taleri pentru sarindare, iar biseri-

şi marea vornicie, pe lânga spataria şi logofeţia mare. Nu citez pe cele mai mici. Trebue să precisez însa că la 22 Nov. 1752 Brâncoveanu semneaza ca biv vel log., (Iorga, St. şi doc. XIV, 339); iar la 8 Ian. 1753 apare marturie ca vel dvornic, boerul C. Dud scu (Ef. Sp. Civile, dos. 137, Titireci. Dregatoria lui Brâncoveanu în acest interval e greu de admis. Fiindcă documentul este datat, în copie, 1753=7261, Dec. 27; ceeace am aratat, unde e necesar, că este imposibil; s'ar putea ca accl care a copiat sa fi transcris greşit luna, ea intrând în semestrul Ian. Iunie. Nu ma ocup de divanele din anii 1753—60. D-l Chiriţă citează divanul lui Scarlat Gr. Ghica din 22 Mai 1760, ca ultim act cunoscut d-sale. Diata lui Bucşanescu, publicata aici, este întarită de divan la 27 Fevr. 1761. Brâncoveanu figurează tot ca vel log. Concluzia acestor întâmplatoare constatari: Autorul sa reia lucrul de la început şi va avea satisfacţii nebănuite.

46) Doc. IV.

47) Doc. II. Nicolae Argetoianu este cumnat cu Sandu prin soţia acestuia, Ilinca, fata lui Radu Creţulescu vel stolnic şi vel comis, care îi era vară secundară. Nicolae e fiul lui Const. Argetoianu cu Maria, fiica Ancuţei Brâncoveanu cu Nicolae Roseti.

48) G n P. V. Nasturel, Stavropoleos, p. 70.

49) N. Iorga în B. C. I. III, 97 8.

50) Rev. pt. istorie etc. XIII, 121.

51) I ucrarea mea, Biserici, chipuri şi documente din Olt, I, p. 59.

52) R v. pt. ist. XIII, 121—3.

53) I C. Filitti, Arhiva Cantacuzino, p. 67.

54) Doc. III.

55) Diata din 6 Dec. 1760 (doc. IV).

cilor „după cale... până la Berislăveşti... câte 5 şi 6 lei". Fixează sărindarele ce trebue să se facă la bisericile din Piteşti şi Bucureşti, cum şi sumele necesare plăţii arhiereilor, egumenilor şi preoţilor la înmormântare.

Evident, acest act constitue un admirabil izvor de informaţie, în ce priveşte fastul inhumării unui demnitar din acea epocă. A unui demnitar român, pravoslavnic creştin şi mare filantrop, care acum aproape două sute de ani se îngrijea de educaţia copiilor saraci şi de internarea în spitale a bolnavi or cu vitrega soarta.

Biserici craiovene

de G. Mil-Demetrescu.

I. Biserica Sf. Nicolae (Belivacă)

Inscripţia cea nouă, aflată la intrarea din afară a acestei biserici, ne arată că vechea biserică din strada Amaradia, — cunoscută prea mult în oraş cu numele lui Belivacă, — zidită la 1794, este o ctitorie a boeranaşului Mihai Socolescu şi a neguţătorului craiovean, de pe la finele sec. XVIII-a, Hristea Belivacă.

Dăm aici mai jos noua inscripţie, pe care o reproducem în întregime:

„Această sfântă şi D[umne zeiască beserică, cu hramul Sf. „era[r h(?) şi schimbarea la faţă, din temelie se vede după po r - „tretele zugrăvite în biserică, că este fondată de răposaţii c titori „Mihai Socolescu (şi) Hristea Belivacă. S'a finit la 1794. De-o „fi avut vr'un venit nu s'a găsit nici într'o condică scris de „la cei [c titori şi după timpuri ajungând în ruinare, fiind „desvelită cât şi pereţii ciubucele până la temelie ruinată la „1867 aflându-se iubitoarea de biserică D. D-nei Bălăşica sora „răpos. D. D. Colonel şi mare Cavaleri Ioan Solomon şi soţia „răpos. George Teodor de aicia din Craiova, cu a D-ei singură „cheltuială a învelit-o peste tot cu tinichia, cu zghiaburi în- „prezurată şi văpsite peste tot. Tot asemenea şi zidul înprezurul „bisericei le au reparat cercurile şi cebucele până la temelie „şi văpsită peste tot cu coloria care să vede pe afară şi noi „Epitropii contribuirăm pentru cumpărătoarea crucilor de la turle „şi poleitul la cruci şi pentru zugrăvitul la pantocrator cu „azutorul mahalagiilor şi cu azutorul D-ei Bălăşicai prin care „este [c]titoră pentru iubirea bisericei şi a Sf. Nicolae. Cu a „noastră stăruinţă Ioan Socolescu şi Ion Niţu Marin. Am scris „eu: Ştefan Mărgineanu. August 9".

Această inscripţie, în lipsă de alte ştiri, ne dă posibilitatea să reconstituim cât de puţin trecutul acestei biserici, ce

se menţine şi astăzi destul de bine prin dragostea vrednică de laudă a celor ce i-au purtat de grijă.

Clădită de către Hristea Belivacă [1]), bogat negustor craiovean şi de către tovarăşul său boerănaşul Mihai Socolescu [2]), biserica a fost înzestrată cu odoare şi mai multe locuri de casă, ca să se poată întreţine. Acte vechi ne vorbeau de locuri de casă din mahalaua „Trăistari" [3]).

Cât vor fi trăit ctitorii, de bună seamă că ei vor fi avut în mai de aproape grija ctitoriei lor.. Apoi, urmaşii lor, mai în deosebi aceia ai lui Mihai Socolescu, par a se fi ocupat mai mult de biserică. De aceea biserica s'a şi numit câtva timp şi Sf. Nicolae Socoleasca, după numele urmaşilor ctitorului de la 1794.

Hristea Belivacă neavând băeţi, iar nepoţii săi — un Vasile Belivacă fiul Zincăi, cea de a doua fată a sa, — nestăruind să ia parte la administraţia bisericei, Sfântul locaş fu lăsat în neîngrijire, iar vitregia vremurilor aduse şi mai repede ruina bisericei.

In o asemenea stare este probabil că se găsia biserica lui Hristea Belivacă pe la 1867, când „desvelită şi în ruinare fiind", fu reclădită aşa cum se găseşte astăzi, din dragostea pentru credinţa strămbună a pioasei creştine care a fost cunoscuta filantroapă craioveană Bălaşa Sinescu [4]). Tot ea făcu şi

---

1) Cu privire la negustorul craiovean Hristea Belivacă, ctitorul acestei biserici, putem da aceste amănunte: Belivacă era unul din negustorii de seama ai Craiovei de la sfârşitul sec. XVIII. Destul de bogat, facea un negoţ întins de vite, piei şi său cu străinătatea. Avea moşii în Dolj, multe locuri de casă în oraş, şi **Zalhana** pentru tăiatul vitelor la **Podişor** (locul unde este astazi Şcoala Comercială Superioară, Str. Petre Rareş şi Tabaci, fost pe vremuri al lui Ştefan Geblescu). O fiică a sa Maria se căsatoria în 1820 cu Anghel zet Constantin; iar alta Zinca era văduva pe la 1834, când se judeca într'un proces de „cutropire de pământ" cu Protopopu Iordache Cioroianu şi Popa Cârstea Referendaru din Craiova. Maria căsatorita cu Anghel Constantin avu o fiică Zinca, care se căsătoria şi ea în 1863 cu Ştefan Geblescu. Urmaşii lui Ştefan Geblescu, până acum câţiva ani în viaţa cunoscutul Aurel St. Geblescu şi fraţii săi, au fost descendenţi în linie femenină ai lui Hristea Belivacă. Pe la 1825, Hristea Belivaca era mort. El este înmormântat la această biserică, ctitoria sa. O cruce mare de piatră aflata în curtea bisericii se zice că ar arăta locul unde este înmormântat. Inscripţia însă nu spune aceasta. Cf. Arhivele Olteniei, 1925, pagina 115.

2) Descendenţii lui Mihai Socolescu au trăit până în anii din urmă. Epitropul Ioan Socolescu de la 1867 era un nepot al acestuia, apoi fiul acestuia Sterie Socolescu, mort pe la 1895.

3) Cf. Arhivele Olteniei, 1925, p. 115, articolul meu: Vechi denumiri de mahalale şi suburbii.

4) Balaşa Sinescu (Sineasca), născută Vasile Baltac (?!), atât de cunoscută în Craiova, soră a Colonelului Ioan Solomon, tot aşa de cunoscut în Craiova şi în istoria ţării, cât a trăit n'a încetat de a face bine la cei saraci. Ea a refăcut biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" din mahalaua **Podbaniţa,** care serveşte astazi de capela la cimitirul oraşului, ce-i poartă numele, şi pe care, prin actul său de donaţie din 31 Octombrie 1869, o dărui în plină proprietate Primăriei Oraşului Craiova, împreună cu toate odoarele bisericeşti, cu icoanele Maicii Domnului şi Sf. Ion îm-

clopotnița de zid de la intrarea bisericei dinspre strada Domniței, clopotniță menținută și astăzi în bună stare, cum și zidul înconjurător al bisericei, parte din el acum distrus.

Și urmașii ctitorului Mihai Socolescu, un nepot al acestuia Ioan Socolescu, ce fu epitrop în acea vreme și „purtători de grijî" cu celălalt epitrop Ion Nițu Marin, contribuiră la această nouă lucrare, zugrăvind-o din nou și „cumpărând crucile de la turlele Sf. biserici".

Vechea pictură din tinda (intrarea) bisericei, foarte frumoasă, se mai păstrează și astăzi. Zugrăveala din interior ca și portretele ctitorilor, din neglijența și reaua înțelegere a nu se ști cui, au fost șterse și înlocuite cu o complectă văruire. Intr'o vreme. mi se spunea de actualul Paroh al bisericei, că se lucrează la această îndreptare.

Ca stil architectonic, biserica se remarcă în deosebi prin frumoasele brâuri de d'asupra ferestrelor, speciale stilului muntenesc din sec. XVII. Ele se mențin și astăzi alături cu o bogată și îngrijită ornamentație în zimțuri eșinde, ce înconjoară turla bisericei.

* * *

La stânga bisericei, cam în dreptul altarului, se găsește crucea lui Hristea Belivacă, pe care unii din descendenții acestuia o socotesc ca fiind pusă la mormântul său. Chiar dacă ar fi așa, totuși inscripția de pe cruce nu pomenește nimic. Ea este ridicată de însuși Hristea Belivacă, fiind în viață, cel mai târziu între 1799—1801 (domnia lui Vodă Moruzi) și conține aceste rânduri:

„Cu ajutorul Sfintei Troiță s'au ridicat această sfântă „cruce în zilele Măriei Sale Alexandru Moruzi Voevod, de robul „lui D[umne]zeu jupan Hristea Belivacă. [Nastasia, Dumitru, „Ioana Păuna], Ștefan (erei), Climent (monah), Ioan, Pătrașco, „Vilaia, Dumitra, Oprea, Pătru, Bălașa, Opriță, Dima, Pătru, „Marco, Constan din]a, Ion, Voica, Maria, Ioana, Mihai, Ciura, „Pătrașco, Dumitru, Maria, Zamfir, Hristea (Dascălu), Radu, „Malciu, Ancuța, Hristea nașu D-lor, Dumitrache nașu D-(ui), „Mariuța nașa dum.... Hristea Belivacă cu tot neamul lui".

Este probabil că după zidirea bisericei, pe la 1794, cum arată inscripția, Belivacă a ridicat peste câți-va ani această

---

brăcate cu totul în argint, două cruci, Sf. potir, etc. Asemenea dărucște tot atunci și 20 pogoane pământ ce se află lângă biserică, spre a fi transformate în cimitir al orașului, dorință care i s'a și împlinit, cimitirul purtând numele ei. Iar prin testamentul său din 3 Aprilie 1870 mai lăsa acestei biserici încă 2000 galbeni pentru pomenirea sa și a soțului său, iar bisericei Sf. Nicolae (Belivacă sau Socolescu) o sumă de 2000 galbeni. Balașa Sinescu muri la 26 Martie 1874. Mormântul său se găsește la spatele bisericuței din cimitirul Sineasca. Două cruci de piatră arată locul unde se găsesc înmormântați cei doui soți ai sai: Stancu sin Stanciu †1851 și Ilie Sinescu † 1868, iar o altă cruce indică locul de odihnă al acestei Balașe născută Vasile Baltac, fostă în căsnicie cu cei de sus. (Cercetari istorice în Septembrie 1922, N. A.).

cruce, pomenind tot neamul său, cu toţi înaintaşii, — în care nu uita să treacă nici pe Ştefan — preotul —, nici pe Climent — monahul —, şi nici pe naşul Hristea, pe naşul Dumitrache şi pe naşa Mariuţa.

Belivaca a murit târziu, după ridicarea acestei cruci. Urmaşii săi n'au mai avut grija să arate, în acelaş loc, data săvârşirei lui din viaţă.

Şi astfel, după un secol şi mai bine, această cruce de piatră, conservată de minune, vorbeşte, celor ce vor s'o vadă, de piosul negustor craiovean care, aşa cum a fost, cu numele său ciudat, a dat viaţă acestui sfânt locaş, ce străluceşte ca un giuvaer minunat în bătaia soarelui, în mijlocul Craiovei, de eri, de astăzi şi de totdeauna.

II. Biserica Toţi Sfinţii (Băşica)

Biserica, cunoscută mult mai bine cu numele acesta curios: Băşica, ce sta într'o grădină plină de verdeaţă din fosta strada Griviţa, astăzi „Toţi Sfinţii", n'are un trecut istoric demn de cercetat.

Daca interesează prin ceva, este doar prin această denumire, ajunsă atât de cunoscută în oraş, fără a se şti sigur cărei împrejurări mai de seamă i se datoreşte.

O inscripţie nouă de tot, mică şi necomplectă, credem scrisă în 1912, ne dă aceste ştiri despre începutul bisericei „Băşica" cu hramul „Toţi Sfinţii": „A fost clădită între anii 1730 1750 de către fericiţii ctitori: jupân Stănuţ Jianu şi Chirca Băbeanu; apoi reparată parţial în 1893 şi radical în 1912 sub D mnia M. S. Regelui Carol I şi Arhipăstoria Episcopului Râmnicului P. S. Ghenadie Georgescu; Primar al Craiovei fiind: I. K. Pessacov".

Despre fericiţii ctitori de la 1730 sau 1750 (diferenţă de 20 de ani, ceeace dovedeşte o totală lipsă de precisiune, pe care o punem pe seama unei citiri greşite a datei slavone ce va fi fost în vechea inscripţie, aruncată sau spartă la reînoirea din 1893) jupân Stănuţ Jianu şi acel Chirca Băbeanu, nu se ştie nimic. In biserică, pe peretele de la intrare, sunt zugrăvite două portrete, care se zice că sunt ale celor doui ctitori, dintre cari unul — credem iarăşi: greşit — este însemnat cu numele de Voicu Jianu (cupeţ); — greşeală în care se persistă şi astăzi, nefiind relevată de nimeni, biserica nepurtând un interes istoric nici unui cercetător.

Dar dacă Voicu Jianu, cel zugrăvit în peretele din pronaosul bisericei, nu poate fi ctitorul de la 1730 sau 1750, — căci în unul din aceşti doui ani biserica se va fi început sau poate se va fi terminat în nici un caz clădirea ei neputând ţine atâta timp —, ctitorul cel adevărat şi cel mai de seamă poate

1) Voicu Jianu **cupeţ** şi Chirca Băbeanu **cupeţ**, portrete rau păstrate astazi.

fi în adevăr boerul craiovean din acea vreme Hagi Stan Jianu, fost Caimacam al Craiovei sub Nemți, când aceștia ocupară Oltenia în 1789 1791 [2]). Că el a zidit această biserica, împreună cu celălalt ctitor „cupeţul" Chirca Babeanu [3]), — se prea poate, — de oarece alt Jianu în Craiova în acea vreme nu ne este cunoscut; fiii acestuia, pe atunci, fiind încă prea mici; chiar fiul său Stănuț sau Stănică, cel de al treilea, — pe care abia pe la 1791 îl găsim ispravnic la Mehedinți [4]), trebue să fi fost abia născut în epoca clădirii acestei biserici, ca să-l putem bănui măcar că ar fi putut fi ctitorul acestei biserici. Rămâne dar mai verosimilă părerea că ctitorul Jianu nu poate fi decât boerul cel bătrân, Hagiul Stan, ce fusese la Ierusalim; în nici un caz acel Voicu Jianu, amintit de zugravul pictor al ctitorilor, pe care nu-l întâlnim în nici unul din membrii familiei lui Hagi Stan Jianu, cunoscuți nouă.

Ceea ce este sigur, e că acest Hagi Stan Jianu, care poate fi și ctitorul acestei biserici, și a cărui legătură cu el nu se poate vedea din nimic, până acum, — este ctitorul acelei frumoase biserici a Jianului de la moșia Preajba, de lângă oraș, zidită de el în 1778, în zilele lui Voda Alex. Ipsilanti [5]); deci mult mai târziu de cât biserica de la Craiova, și într'o vreme când influența sa boerească în trebile orașului se vedea din ce în ce mai mult.

* * *

De unde însă i se spune acestei biserici: **Băşica,** când i se putea spune foarte bine: biserica lui Jianu?!

Dintr'un act vechiu, pe care l-am găsit într'o lucrare a Episcopului Ghenadie al Râmnicului asupra bisericei Sf. Nicolae (Gănescu) a Episcopiei [6]), am putut da, — cel puțin așa reese din acel act, — de rostul numirei acestei biserici.

2) Hagi Stan Jianu este logofețelul de la 1751, găsit în actele vremei, ce trăia în Craiova și pe care batrânul Paharnic Constantin Obedeanu îl lasă epitrop la 1753 la averea sa, alaturi cu cei doi mari boeri: ginerele sau Ștefan Pârșcoveanu, Constantin Strâmbeanu, cum și cu negutatorul Hagi Gheorghe, ctitorul bisericei Maica Precista dela Dudu. In 1774 el merge împreuna și cu alți boeri în solie la Constantinopol, pentru a cere domnie pământ ana. Sub Voda Mavrogheni el fu facut Mare Postelnic; apoi în timpul ocupației austriace, fu Caimacam al Craiovei. In 1795 îl găsim greu bolnav, iar în 1796, Iulie, era mort. (V. Iorga. **Studii** și **Documente,** VIII Prefața).

3) Portretul din biserică al acestui Chirca Babeanu, zugravit în epoca dintre 1893—1912, arată a fi al unui **cupeț,** adică negustor, sau în orice caz un staroste, deci nu un negustor înstarit din acea epoca. N'am putut avea nici un indiciu sigur dece ambii ctitori sunt socotiți astfel, ca fiind: „cupeți". (N. A).

4) Idem, Iorga, o. c., p. 16.

5) Anuarul Comisiunei Monumentelor Istorice pe 1914. Studiul D-lui Profesor St. Ciuceanu, pp. 100 și urm. In deosebi interesant la aceasta biserica este pridvorul în formă de culă, cu dubli stâlpi suprapuși. In pronaos portretele zugrăvite ale ctitoriilor: Hagi Stan Jianu și soția sa Manda.

6) Ghenadie Enaceanu, Episcopul Râmnicului, în lucrarea amintită. Buc. 1891. Anexe, pp. XXXVI—VII.

In adevăr în actul cu data 30 Octombrie 1784, în care Zamfira, soţia răpos. Ducul Moşoiu din Craiova, împreuna şi cu feciorii ei, dădeau zapis pentru un loc sfintei biserici a Gănescului din Craiova, metohul Episcopiei Râmnicului, se vorbeşte că acest loc, este **„la biserica cu băşica, la fântânile ce se „numesc ale lui Kiriac din Craiova, pe care mai 'nainte vreme a fost şi heleşteu".**

Deci din acest act, în care se identifică atât de bine biserica Băşica, ce era „la fântânele ce se numesc ale lui Kiriac" [7]), se precizează că acestei biserici i se spunea şi atunci ca şi acum: **biserica cu băşica.** Iar prin prescurtarea populară în decursul vremurilor, s'a numit biserica: **Băşica.**

Aşa dar, biserica avea probabil sus la cruce o băşică mare de tinichea, care a atras atenţia credincioşilor, şi care i-a popularizat acest nume.

Fusese făcut acest ornament al crucei de însuşi ctitorii bisericei, din îndemnul lor sau de altcineva, din aceia ce purtase de grijă la construirea bisericei? Este o chestie la care n'am putea răspunde cu precisiune.

In însemnările mele am găsit totuşi o amintire de la bătrânul cercetător al trecutului Craiovei, def. August Pessacov, despre această biserică, în care D-sa spunea că numirea acestei biserici ar veni de la o turlă în formă de băşică mare, cu care ar fi dotat-o fondatorii ei.

Fie că această „băşică mare" era la baza crucei de la turlă; fie că ea era însăşi forma uneia din turle, pare a se confirma ideia că ea se datora fondatorilor acestei biserici, cari dădură astfel prin acest ornament numirea populară a acestei biserici.

* * *

Am fixat în aceste câte-va rânduri tot ceea ce am putut afla despre această biserică, şi în deosebi despre numele său popular, sub care este cunoscută, în legătură cu trecutul Craiovei, sărac de altfel în amănunte de interes istoric, ca şi tot ce înconjoară viaţa acestei biserici, asupra căreia nu s'a putut păstra de cei chemaţi nimic de preţ, nimic din ceea ce poate interesa.

■■■■■■■■■■■■

7) Fântânile de la Chiriac, — astăzi piaţa Chiriac, — ce au existat în Craiova până la introducerea apei de la Gioroc, erau şi atunci în acelaşi loc despre care se pomeneşte în acest act: „locul pe care mai înainte vreme pe la 1745 fusese heleşteul de peşte", pentru care se certau atunci nepoţii lui jupân Kiriac: — Gheorghe Iane şi Zamfir Kirea, — cu jupân Dinu Moşoiu şi Nicoli Pleşoianu: „să fie volnici a-şi lua peşte pentru treaba D-lor din heleşteu". Act din 1745 Sept 1, în aceiaşi lucrare: Biserica Gănescu. Anexe, p. XXXV.

Origina Brâncovenilor

de Ilie Chiriță.

Satul Brâncoveni este așezat sub coasta dealului care mărginește valea Oltului, lângă apa Cernelele, cam la 4 km. depărtare de stația Vlăduleni, de pe calea ferată Corabia-P.-Olt. Distanța între sat și Caracal — capitala jud. Romanați — este de 21 km.[1]).

In partea de sud a satului se văd și astăzi urmele vechilor curți brâncovenești. Tot aci, mai dăinue încă și mânăstirea Brâncoveni, cu câteva chilii, care adăpostesc în „odaile despre miază-zi", clădite pela 1680[2]), un azil de infirmi, semn de pioasă binefacere obștească a vestitului neam despre a cărui origine ne ocupăm în rândurile de mai jos.

Referitor la origina „Boierilor din Brâncoveni" n'avem date precise, și tocmai din această cauză problema se prezinta dificilă. Cele câteva mențiuni aflate în isvoare și studii n'arată mare lucru. Totuș, vom încerca să obținem un rezultat satisfăcător prin interpretarea lor.

I. Intr'un document din 1674[3]), dela Duca Voda, se spune că moșia Brâncoveni a fost stăpânită de „boierii cei batrâni dela Brâncoveni de moșie de stramoșie înca din descălicătoarea țării".

Cuvintele dintre ghilimele prezintă mai mult o aluzie decât un adevăr. Boierii Brâncoveni, coborâtori din familia Craioveștilor, au dat din rândurile lor doi Domni, cari și-au adăogat la titulatură și particula „Basarab". Faptul acesta a contribuit ca ei să fie considerați ca stăpânitori ai moșiei Brâncoveni „înca din descălicătoarea țării".

II. Invațatul domn al Moldovei Dimitrie Cantemir, în al său „Hronic" arată că „...Brâncovenii dela Bulgari să să tragă să povestește[4])".

Nu putem ști pe ce își va fi întemeiat Cantemir afirmația că Brâncovenii s'ar trage din Bulgari. Probabil c'a făcut o apropiere între Brancovicii refugiați în Țara-Românească și neamul boierilor din Brâncoveni. Alte explicații la el nu găsim decât cuvintele de mai sus.

III. Opera lui Cantemir, credem că a fost cunoscută și banului genealogist Mihai Cantacuzino care, în lucrarea sa

1) Dicționarul Geografic al României, vol. II, pag. 648. Există și denumirea Brâncoveanca, pe care o poartă: o moșie din com. Vadul-Săpat din jud Prahova; o altă moșie—Elisabeta—în jud Teleorman și o pădure pe moșia satului Călui-Romanați. In 1934, pe linia ferată București-Fetești, s'a deschis o haltă numită «Brâncoveni». Este in jud. Ialomița

2) Iorga, Constantin Brâncoveanul, pag. 1.

3) Șt D. Greceanu, Genealogiile doc., I, pag. 257—8.—Bul com, mon. ist 1911, pag 53. n 31.

4) D. Cantemir, Hronicul Moldo-Vlahilor, pag. 26 Din hronic s'au găsit două ms. Redăm ambele versiuni Ms. Moscova: «Așà Brâncovenii de la Bulgari să să tragă să povestește» Ms. Blăjan: «Brâncovenii zic că să trag din Bulgari», pag. XXXV.

din a doua jumătate a sec. XVIII-lea explică origina „Boierilor din Brâncoveni" astfel:

„Acest neam se numeşte Brancovici şi din stricarea limbii s'a numit de Români *Brâncoveni.* Familia aceasta se trage din craii Bulgariei. Brâncovenii ce astăzi traesc în Valahia se trag din *Vâlcu Brancovici,* ce erà ginere lui cneaz Lazăr, asupră căruia sculându-se cu oaste Turcii, în vremea când împărăţia Sultan Murat (1389), întru acel răsboiu a pierit cneazul Lazar şi doi gineri ai lui, ce erau voevozi peste oştiri, unul Vâlcu Brancovici (din care se trag Brâncovenii) din Miloş Toplici (din care se trag cei din Valahia, Topliceni).

Numitul (sic) cneaz Lazăr mai avea o fata, măritată dupa Neagoe Voevod, Domnul Valahiei, din anul 1513. Atunci fiul lui Brancovici şi fiul lui Toplici au venit la Doamna lui Neagoe Voevod, ce li erà mătuşă, şi, lacuindu-se în Valahia, s'au însurat şi dintr'înşii se prelungesc în Valahia aceste două neamuri până astăzi, *dar nu se ştie sireaua lor din tată în fiu şi tarziu începe în analele Ţării-Româneşti a se pomeni de Brâncoveni*[5])".

Genealogistul Cantacuzin — imitând poate pe Cantemir considera pe Brâncoveni ca scoborâtori din „craii Bulgariei". Insa, spre deosebire de acesta, el insistă mai mult asupra originei Brâncovenilor, socotindu-i ca urmaşi ai Brancovicilor sârbeşti, în afară de afirmaţia primă. Prin alterarea cuvântului Brancovici — crede el — a ieşit cuvântul Brâncoveni.

Precursorul Brâncovenilor ar fi Vâlcu Brancovici, mort împreuna cu socru-sau Lazar şi cu un alt ginere de-al acestuia, în lupta dela Cosova, întâmplată în anul 1389.

Fiul lui Vâlcu fuge în Ţara-Românească la mătuşe-sa, soţia lui Neagoe Basarab, unde se casătoreşte, urmaşii lui luând numele de Brâncoveni.

Sa vedem întru cât corespund cu realitatea istorica afirmaţiile banului genealogist. Intr'adevăr conducătorul oştirii sârbeşti în lupta dela Cosova, unde creştinii au fost sdrobiţi, se numea Lazar. De frica Turcilor, cari prefac Serbia în paşalâc, o parte din populaţie trece în stânga Dunării, în ţara libera a lui Mircea. Domn în Ţara-Românească, în 1513, erà Neagoe Vodă, căsătorit cu Doamna Miliţa-Despina — din neamul despoţilor sârbi — Brancovici.

Expunerea genealogistului cuprinde două date: 1389 şi 1513. Intervalul de timp, dintre aceste date, este de 124 de ani. Ce vârstă trebue să fi avut la 1389, copilul lui Vâlcu Brancovici. dacă la 1513 se afla la Curtea muntenească?

Intrebarea pusă neavând un răspuns pozitiv, ne determină să privim afirmaţiile de mai sus cu rezerva cuvenită.

Tatăl Miliţăi, numit tot Lazăr, este un altul decât cneazul

5) Iorga, Genealogia Cantacuzinilor, de Marele Ban Mihai Cantacuzino, pag 70, Bul. com. mon. ist, 1911, pag. 53—E Picot, Columna lui Traian, 1883.

Sârbilor dela 1389. Această coincidenţa de nume a contribuit, poate, la plăsmuirea originei Brâncovenilor.

IV. Spre o mai deplina completare a acestui studiu redăm şi din lucrarea lui O. G. Lecca următorul pasagiu:

„Familie aflata în ţară dela finele secolului XVII. Origina ei este o branşe din Brancovici, ilustra familie princiara serba, al carui strămoş legendar este Bran, fiul lui Muntimer, rasboinici serbi (sec. X). Mladen Voivodul, cu care începe filiaţia lor sigură, traia pela 1325 şi avu de fiu pe Branco, senior al Ohridei şi sevastocrator (1365). Dupa batalia dela Cosova, urmaşul lor Voevodul Lazar Brancovici fu decapitat [6]).

Dupe cum spune Fotino, începutul Brancovicilor în ţara datează dela fiul despotului Ştefan, George Brancovici, care se călugari sub numele de Maxim, împreună cu muma sa Angelina şi trecu în 1507 în Valahia, aşezându-se la moşia daruita de Radu-cel-Mare [7]), care apoi ar fi luat numele Brâncovenii [8])".

Lecca — înainte de a-şi aduce în sprijin concluziile lui Fotino — afirmă că familia Brâncovenilor este la noi în ţara dela sfârşitul sec. al XVII-lea şi se trage din Brancovicii Serbiei.

Fotino consideră ca începator al neamului brâncovenesc pe George Brancovici, fiul lui Ştefan, care s'a călugarit sub numele de Maxim, în timpul domniei lui Radu-cel-Mare, dela care primise în dar moşia Brâncoveni.

Intre Mihai Cantacuzino şi Fotino exista deosebiri de vederi. După cel dintâi, Brâncovenii sunt urmaşii lui Vâlcu Brancovici, iar dupa cel de-al doilea, ai lui George Brancovici cel calugarit. Primul afirmă că Brancovicii s'au stabilit la curtea lui Neagoe Voda, al doilea la curtea lui Radu-cel-Mare. Ultimul mitropolit al lui Radu a fost sârbul Maxim [9]).

Maxim sau Maximian, nu este chiar George Brancovici — cum relatează Fotino —, ci este nepotul lui George şi fiu al lui Ştefan Brancovici [10]).

V. Ultima ştire referitoare la origina Brâncovenilor este urmatoarea:

„Numele de Brâncoveanu erà dela ' satul Brâncoveni, unde erau casele Brâncovenilor [11])".

Din înşirarea ştirilor avute la îndemâna se desprind trei ipoteze şi anume:

a) Brâncovenii există „încă din descălicatoarea ţarii".

---

6) O. G. Lecca citează pe E Picot, Columna lui Traian, 1883.

7) Radu cel-Mare domneşte dela 1496—1508.

8) O. G. Lecca, Familiile boiereşti române, pag. 90—Brâncoveanu.

9) Acesta mijloceşte pacea între Bogdan-Vodă şi Domnul său. — A D Xenopol, Istoria Românilor, vol. IV, pag. 223, n 12.

10) Iorga, Relaţii între Sârbi şi Români, pag. 31. «Le métropolite de Radu fut bientôt le Serbe Maximilien, qui n'était autre que le fils d'Etienne et le neveu de Georges Brancovitsch.—Bogdan, Vechile cronici, pag. 178, Cronici inedite, pag. 48

11, Hurmuzaki, III, pag. 158.—Atanasie Comnen Ipsilante.

b) Brâncovenii se trag din craii Bulgariei, ramura Brancovicilor Sârbi.

c) Brâncovenii şi-au luat numele dela satul de baştină.

Ipoteza cea de a doua neinspirându-ne nicio încredere, ne îndreptăm privirile spre celelalte. Prima şi ultima s'ar părea că se pot contopi într'una singură.

Satul Brâncoveni exista la 1494[12]). In acest an, moşia satului este facuta danie de boierii Craioveşti mânăstirii Bistriţa, deci ea nu putea fi daruită Brancovicilor de Radu-cel-Mare.

Peste 24 de ani, la 3 Mai 1518[13]), moşia Brâncoveni, jumătate prin schimb şi altă jumatate prin danie domneasca, ajunge în stăpânirea Neacşei, fiica lui Harvat logofatul.

La 15 Iunie 1543[14]), Radu Paisie întăreşte Neacşei, fiicei sale Calea şi soţului aceştia, Deatco, stăpânire peste mai multe moşii, între care sunt şi Brâncovenii.

După moartea soţului sau, Calea a adoptat copiii lui Vlăsan Craiovescul, care face puntea de trecere între Craioveşti şi Brâncoveni.

Numele Brâncoveanu pare să-şi găsească mai degrabă o explicaţie filologică, decât una istorica.

Pe moşia satului Brâncoveni, în partea de sud, se găseşte „Valea Brancului", prin care curge un pârâiaş care unit cu Jugalia se varsă în Olteţ[15]). Această vale, poate, şi-a luat numele dela primul ei posesor numit Brancu. Urmaşii lui Brancu[16]), numiţi Brâncoveni, au dat numele satului, după care s'au numit Brâncoveni şi boierii Craioveşti stapânitori ai satului sus amintit[17]). Ramânem la această ultimă concluzie.

---

12) Şt. D. Greceanu, Genealogiile doc., II, pag. 302.—Filitti, Arh. Olt., 1932, nr. 61—62, pag. 135, n. 283.

13) Iorga, Studii şi doc., vol. V, pag. 169; Şt. D. Greceanu, Ibid.—Doc. citat şi de Filitti, în nr. rev. Arh. Olt. de mai sus.

14) Şt. D. Greceanu, Genealogiile doc., vol. II, pag. 35. Citat şi de Filitti în Arh. Olt., nr. 61—62, pag. 137, n. 290.

15) Dicţionarul geografic al României, pag. 589.

16) Ilie Chiriţă. In jud. Dolj este o comună numită «Valea Stanciului», dupe numele unui Stanciu. Locuitorii comunei Leu-Romanaţi se numesc Leoveni, de unde locuitorii moşiei Brancu s'au numit Brâncoveni. Printr'o c. p., d-l prof. Ovid Densuşianu—răspunzând rugămintei pe care i am făcut-o cu privire la numele de Brâncoveni —, ne scrie: «.. la întrebarea d stră dacă numele Brâncovenilor nu ar fi in legătura cu *Brancu*, obiecţiuni nu văd că i s'ar putea aduce din punct de vedere filologic, dar istoriceşte cum s'ar putea întemeia aceasta părere? Dovezi în acest sens nu le cunosc, şi numai ele ar putea confirma presupunerea d-stră». Carte post. din 29 Iulie, 1934. Brancu, care n'are nicio legătură cu boerii Brâncoveni, a dat numele moşiei. Bul. com. mon. ist, 1911, pag. 53.

17) Şt D. Greceanu, Genealogiile doc., vol. II, pag 279. In doc. din 13 Aprilie 1601 se vorbeşte despre Marga, fiica lui Matei din Brâncoveni, care a fost fratele lui Vlăsan Craiovescul.

Insemnări arheologice
pentru nordul județului Mehedinți

de **D. Tudor**, Roma.

Notele de mai jos au fost culese de noi în ultimii cinci ani din câteva localități ale județului Mehedinți. Regiunea unde s'au făcut aceste descoperiri întâmplătoare este una dintre cele mai sărace ce se întâlnesc în Oltenia, fiind situată în partea nordica a cunoscutului platou mehedințean. Sărăcia regiunei le dă o mai mare importanță, arătându-ne, deși în condițiuni de viață destul de modeste, existența unei populații în vremurile preistorice și romane. Vor fi deasemenea prețioase, când se va ridica și la noi o harta arheologică a țării, demult așteptată și absolut necesară.

1. *Comuna* SĂLIȘTE.

a) In vara anului 1931 au eșit la iveală, în urma unui potop excepțional, mai multe monete romane de argint, ce s'au cules de săteni din nisipul ogașului numit *Pogara cu Tei*[1]), pe proprietatea tatălui meu.

Ele se pot găsi și azi, oridecâte ori cad ploi abundente și umflă apele pârâului.

Avers. IMP. GORDIANVS PIVS FEL. AVG. Bustul drapat spre dreapta, și cu coroana radiată a împăratului.

Revers. TR. P. V. COS. II. P. P. Gordian al III-lea în haine militare stă în picioare și în profil spre dreapta, purtând o lance și un glob[2]). Anul 241 p. Chr.

Am crezut la început ca ar putea să fi existat pe valea acelui ogaș o așezare romană, dar urmele de ceramică sau de alte obiecte din materii durabile lipsesc. Nu rămâne de închipuit decât că monetele ce s'au descoperit și se descopăr încă provin dintr'un tesaur ascuns în malul pârâului după anul 241 p. Chr., care surupandu-se în urma potopului din 1931, a împrăștiat conținutul depozitului monetar în albia ogașului, unde s'a amestecat mult cu nisip și mâl.. Prin faptul că toate monetele din tesaurul dela Pogara cu Tei aparțin aceleiași emisiuni monetare, presupun că acesta nu a fost ascuns la o dată prea târzie de anul 241 p. Chr.

Posibil ca tăinuirea lui sa fie datorită unui fugar în lo-

1) Semnalez cu această ocazie pentru cercetătorii în domeniul toponimiei următoarele nume de dealuri din această regiune: *Pogara*, mică, mare, cu tei; *Daba; Garână*, *Primedză* și numele unei păduri seculare *Mazdronea*, ce ar putea avea un vechi răsunet thrac *(Mazdeira, Mazgada)*.

2) H. COHEN, *Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain*, V, nr. 266, cu variantele nr. 265 și 267 — 269, p. 47, Paris, 1885.

curile adapostite şi paduroase din aceasta regiune, care se retrăsese din faţa deselor năvăliri barbare ce se succed în Dacia în epoca cea mai tristă pentru imperiul roman, a anarhiei militare din sec. III p. Chr.

b) In vara anului 1932, când s'a sapat pentru punerea temeliilor bisericei celei nuoi din acelaş sat, s'au scos mai multe fragmente de vase din lut, ce mi-au fost aduse de tatăl meu. O singura cupă fara mânuşi şi modelata cu mâna a putut fi scoasa în stare buna. Ceramica e sigur preistorica şi cred din epoca ferului. Pot fi vazute acum, toate aceste urme, în Muzeul Palatului Cultural din T. Severin, unde le-am depus spre a fi la îndemâna specialiştilor [3]). (Dulapul Nr. 12).

c) Din satul *Turbata,* ce face parte din acciaşi comuna, tatal meu mi a adus anul trecut un foarte frumos topor-ciocan *(hache-marteau),* cioplit în silex negru şi lustruit. E lung de 0,120 m. şi la mijloc se cunoaşte bine urma unei încercari de ingaurire pentru fixarea unei coade de lemn, la care s'a renunţat din cauza duritaţii pietrei. A fost gasit de o femee pe o vale ce se afla la nord de sat. Obiectul se află acum la Muzeul Palatului Cultural din T. Severin. (Dulapul Nr. 12).

2. *Comuna* ISVERNA.

a) Nu departe de gura unei peşteri ce se află în acest sat, chiar sub munte, am adunat în diferite rânduri fragmente de silex ce provin din sfarâmături de obiecte, arme preistorice sau aşchii sarite în timpul lucrului.

b) Un frumos toporaş de aramă a fost găsit de locuitorul Nicolae Dremuţi, pe culmea Isvernei, în partea ce se cheama Bihoi. Masoară 0,150 m. lungime şi se află în posesia descoperitorului, dela care nu l-am putut cumpara, cerându-mi un preţ mare, deoarece îl crede de aur. Este sigur un lucru preistoric, aflat izolat şi sub o piatră.

3. *Comuna* NADANOVA.

Ca şi la Selişte, când s'a sapat aci pentru noua cladire a Şcoalei primare s'a găsit un cimitir. Din fericire, prin îngrijirea învaţatorului local, d-l Alex. Bunceanu, s'au pastat o parte din obiectele cele mai caracteristice aşezate într'un mic muzeu şcolar. Cercetându-le în treacat am putut remarca:

a) Fragmente de vase preistorice din lut roşu cu manuşi pline şi lipite orizontal pe pântecele vasului, de o tehnică identica cu cele aflate la biserica din Selişte, ceeace ne-ar duce spre aceiaşi epoca.

b) Mai apare şi o altă categorie de ceramică, ce nu e nici preistorică şi nici romană, ci probabil medievala târzie.

c) Monetele descoperite în acelaş loc cu vasele sunt însă din vremea primilor Basarabi şi dela regii unguri din

3) La 200 m. depărtare de noul local al bisericei s'a găsit înainte de războiul mondial un întreg cimitir, pe locul unde este acum şcoala primară. Toate lucrurile aflate, între care şi câteva monete, s'au pierdut în vremea ocupaţiei germane.

secolul al XIV-lea. E de închipuit şi aci existenţa unei staţiuni preistorice, peste care s'a aşezat o alta mai importanta când se înfiripează voevodatul Munteniei.

4. *Comuna* DÂLMA. Deja cunoscută ca o aşezare romană printr'o înscripţie aflata în zidaria bisericei [4]), a mai dat în ultimii ani şi câteva monete de argint, ce sunt de acelaş tip cu cele dela Seliştе (v. nota 2). Deasemenea mi s'au mai semnalat în vara trecută urmele unei construcţii vechi, pe care nu le-am putut vedea.

Alcune scoperte archeologiche nella parte settentrionale del distretto Mehedinţi (Romania)

(RIASSUNTO)

Abbiamo segnalato le seguenti traccie di vita preistorica e romana scoperte recentemente da noi in questa regione:

1. *Comuna Săliştе.* a) Monete romane del tempo di Gordiano III (Cohen, V, Nr. 266), trovate nella valeta *Pogara cu Tei,* in un tesoro disperso dalle acque. b) Frammenti di ceramica preistorica. c) Una scure-martello di silice, scoperta nel villaggio Turbata.

2. *Comuna Isverna.* a) Frammenti di armi preistoriche di silice rinvenute all'entrata di una spelonca. b) Una scure di rame preistorica.

3. *Comuna Nadanova.* a) Ceramica preistorica. b) Medioevale. c) Monete dei principi valacchi e dei re di Ungheria del secolo XIV-mo.

4. *Comuna Dâlma.* Già consosciuta come stazione romana (cf. CIL III 13792), ha dato negli ultimi anni monete in argento di Gordiano III e alcuni avanzi di muri romani.

■■■■■■■■■■■■

Noui ştiri arheologice din Regiunea Porţilor de Fier [1])

După o sumară expunere a descoperirilor din regiune, privind epoca preistorică, atât de bogat reprezentată din cel mai vechiu neolitic până la pătrunderea civilizaţiei romane, se schiţează harta acestei din urmă civilizaţii şi culturi. Ori unde păşim, din munţii Mehedinţilor până la Dunăre, pe malurile şi în ostroavele măreţului fluviu, simţim prezentă majestatea stăpânirii şi culturii romane. Pe cursul superior al Motrului o puternică aşezare, răscolită până acum numai de fierul plugarului, ne trimete câte un mesaj, ca dadoforul mithriac, o victorie în bronz, monede traiane şi altele: e Cătunele de Glogova. La câţiva km. la Nord de T. Severin, la Puţinei, pârâul Pleşuva roade zidurile şi îngroapă în albia lui produsele mâinilor şi geniului antic, ca şi pe câmpia numită «la Cazane», lângă Rogova, ca la Castelul din marginea

4) C. I. L. III, 13792. Vezi şi *Marele dicţionar geografic al Românlei,* vol. III, la cuvântul *Dâlma.*

1) Rezumatul Conferinţei cu proecţiuni ţinută în T.-Severin, la 30 Septembrie 1934, cu prilejul celui de al 2-lea Congres de arheologie şi numismatică.

satului Hinova, ca la fortăreţele din capetele ostrovului Mare şi ostrovului Banului. Fotografiile şi planurile, ce se înfăţişează în proecţiuni, dau starea de astăzi aşa cum o poate constata călătorul competent.

Pe alocurea dăm de creaţiuni ale geniului roman, păstrate în înfăţişarea lor primitivă, cum rar s'au putut păstra aiurea. O pildă se prezintă în cele două şanţuri adânci până la 6 metri de o parte şi alta a crestei valului ce izolează în toată lăţimea Ostrovului Banului, cetăţuie romană care apără accesul Porţilor de Fier. Tot aşa primitivitatea vieţei de până acum a păstrat aproape în adâncimea lor iniţială şanţurile largi ce izolau castrul Pontes dela capătul jugoslav al podului lui Traian. In schimb sătenii îşi găsesc materialul necesar de construcţie în rămăşiţele castrului. Se proectează pe pânză, între altele, dela castelul Pontes un turn vestic bine păstrat, colţul nord-estic al castelului, starea actuală a pilei culee şi a rămăşiţelor portalului lui Traian, cărămizi cu ştampila unităţilor militare romane ce au lucrat podul, cum şi alte materiale arheologice şi numismatice din Pontes. Din Trans-Dierna (azi Techia) dă un prea frumos relief cu scena jertfei lui Mithra şi o statuă a Junonei, dedicată de un quaestor al municipiului Dierna (Orşova) Ulpius Ant Quintus.

Trecând la Castrul Drubeta, cap de pod nordic al podului lui Traian, se face expunerea comparativă a rezultatelor cercetărilor lui Gr. Tocilescu în 1896/98 şi ale conferenţiarului, prezentând planuri, profile, fotografii şi parte din materialele inedite. S'au descoperit sub castrul lui Constantin cel Mare, aproape în întregime, castrul zidit de Traian şi păstrat cu refaceri până la părăsirea Daciei; iar în colţul sud-vestic al castrului fortăreaţa mai redusă construită de Justinian, înconjurând cunoscutul turn numit al Teodorei. O înfloritoare civilizaţie creştină în epoca Justiniană o desvăluesc materialele arheologice descoperite, între altele ornamente în relief pe plăci de marmură, ce înpodobiau basilicele acestei epoci.

Săpăturile dela castrul Drubeta au desvăluit şi folosirea în veacurile XIII—XVI a aceluiaşi colţ de cetate, alături de cetăţuia «Turnul lui Sever» din grădina general Dragalina: vase cu ornamente smălţuite, caracteristice epocei, alături de monede dela Mircea şi Sigismund al Ungariei, dovedesc aceasta, în afară de alte precizări prezentate ca rezultate ale săpăturilor.

Din epoca de vajnice lupte ale creştinismului înpotriva întinderii puterii musulmane la Dunăre, prezintă tezaurul din Gogoşi, recent descoperit, intrat parţial în posesiunea Muzeului Regional al Porţilor de Fier prin vigilenţa administraţiei şi a D-lui P. C. Teodorescu. Tezaurul constă dintr'o bogată colecţie de monede ale ţarului de Vidin Sracimir; legătura în argint aurit a unei cărţi, care n'a putut fi decât Sf. Scriptură; brăţări şi pandantive de argint; fragmente dintr'o cămaşe din fir de aur; un vas—ca o bărcuţă—de argint aurit, cu splendide ornamentaţii florale încadrând chipuri omeneşti, între care un bărbat şi o femee cu trupuri de leu şi de pasăre. E lucrare de orfevrerie apusană, totul din avutul unei familii princiare ce şi-a căutat salvarea de Turci trecând pe Dunăre, spre a se înmormânta în nisipurile dela Gogoşi.

Atâta bogăţie de materiale ale timpurilor de glorie şi de strălucire culturală impun un singur gând: cât mai multă grije şi dragoste a tuturor pentru căutarea şi păstrarea în muzeele regionale a acestor tezaure naţionale. **Al. Bărcăcilă.**

DOCUMENTE

Cartea lui Vladislav Voevod

(c. 1523—1525) dată călugărilor M-rii Tismana, ca să fie volnici a lua vama de sare dela Români la vadul Vidinului.

Traducere de **Prof. St. Nicolaescu.**

† Cu mila lui Dumnezeu Io. Vladislav Voevod şi domn. Dă Domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei mânăstiri numită Tismana, ca să fie volnici călugării dela sfânta mânăstire, ce este mai sus scrisă, să ia vamă de sare, la vadul Vidinului, dela Români. Şi nimeni să nu cuteze a-i opri sau a-i reţine sau a-i bântui înaintea cărţii domniei mele; pentrucă i-am miluit şi domnia mea cu aceasta vamă, precum au fost miluiţi şi de alţi domnitori. Drept aceea vă grăesc şi domniei voastre, cari sunteţi vădeni la vadul împărătesc al Vidinului, să vă povăţuiască Dumnezeu, să nu-i bântuiţi pe oamenii noştri, ci să le plătiţi ce le este dreptul vămii de sare, şi voi Români nimic să nu opriţi, ci toată vama s'o plătească sfintei mânăstiri, ce-i este legea. Iar alta să nu faceţi, după zisa domniei mele. Ispravnic Părintele Vlădică.

Scrisă, Mai a 10-a zi.

† Io. Vladislav Voevod, din mila lui Dzeu domn.

Original slavonesc pe hârtie. Monogram mic cu roşu, pecetia căzută. Arh. Stat. Bucureşti, M-rea Tismana, pach. 8 (netrebnice).

Cartea lui Alexandru Voevod

domnul Ţării-Româneşti, prin care îi dă M-rii Tismana jumătate din vama dela Vălcana, c. 1568—1577.

Tradus de **Prof. St. Nicolaescu.**

† Cu mila lui Dumnezeu Io. Alexandru Voevod şi domn. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele părintelui egumen Ion dela sfânta mânăstire numită Tismana, ca să fie volnică cu această carte a domniei mele a ţinea vamă jumătate dela Vălcana, dela Porţile de Fer până la Olteţ, precum a ţinut-o şi mai dinainte vreme. Şi nimeni să nu cuteze a bântui înaintea acestei cărţi a domniei mele. Altfel să nu fie, după zisa domniei mele. Ispravnic Dragomir vel dvornic, luna Ianuarie 7 zile.

† Io. Alexandru Voevod, din mila lui Dumnezeu domn.

Original slavonesc pe hârtie. Monogram mic cu roşu, pecetia s'a pierdut Arhivele Stat. Bucureşti, pachet 8. (netrebnice), secţia istorică

Cartea lui Matei Basarab Voevod [1])

domnul Ţării-Româneşti, prin care eliberează de vecinie pe Stan al doilea comis şi pe fratele lui, Ţamblac, cu fiii lor şi pe nepotul lor Simion, din Băileşti, judeţul Dolj.

Tradus de **Prof. St. Nicolaescu.**

Bucureşti, 20 Mai 1634.

† Cu mila lui Dumnezeu Io. Matei Voevod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, nepotul marelui şi prea bunului, bătrânului răposatului Io. Basarab Voevod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugilor domniei mele, lui Stan vtori comis şi fratelui său lui Ţamblac şi cu fiii lor şi cu nepoţii, Simion şi cu fiii lor, câţi Dumnezeu îi va da, ca să fie de aci înainte în pace şi slobozi de vecinie, ei şi fiii lor, de către toată rudenia domniei mele; de nimeni bântuială să n'aibe în veci. Pentrucă aceşti mai sus zişi oameni din Băileşti, din judeţul Dolj, au fost toţi slugi ale domniei mele din tinereţe până la vremea de bătrâneţe. Şi întâmplatu-s'a domniei mele şi pribegie, şi ei tot au fost la domnie şi la bine şi la rău, de au slujit domniei mele tot cu dreptate. Şi încă le-am fost făcut domnia mea şi zapis dela mâna domniei mele de iertare cu mulţi boeri mărturii, scrişi în zapis, anume: Gorjan spătarul şi Mihai Coţofeanul şi Dumitru Filieşeanul şi Mihart de Şitoaia, pe vremea când am fost domnia mea în pribegie la Haţeg pe râul Bărbat Micleuş. Iar după aceea când fu acuma în zilele domniei mele, cât mă dărui Domnul Dumnezeu pe domnia mea cu domnia şi cinstitul împărat cu sceptru, ţiind Ţara-Românească pe scaunul moşului domniei mele, şi domnia mea m'am milostivit cu aceasta de i-am iertat domnia mea de vecinie pe slugile domniei mele, pe Stan comisul şi pe fratele său Ţamblac cu fiii lor şi cu nepoţii lui Simion, pentru dreapta şi credincioasa slujbă ce au slujit domniei mele şi cu bună nevoinţă ce s'au nevoit în tot locul, şi când am fost domnia mea în boerie şi la domnie. Drept aceea domnia le-am făcut lor această carte a domniei mele la mâna lor de iertare şi le-am dat-o domnia mea slugilor domniei mele lui Stan vtori comis şi fratelui său Ţamblac şi nepotului său lui Simion, ca să fie în pace şi slobozi de vecinie de către domnia mea şi de către toate rudele domniei mele, ei şi fiii lor şi nepoţii lor şi strănepoţii lor; de nimeni bântuială să n'aibă în veci. Şi de nimeni să nu se clintească, după porunca domniei mele. Incă şi blestem aşează domnia mea, după petrecerea domniei mele, pe cine va alege Domnul Dumnezeu a fi domn Ţării-Româneşti, să-l cinstească şi să-l păzească întru domnia lui, iar în vieaţa ce va să fie, sufletul lui; iar de nu va cinsti şi nu va înoi şi nu va întări această carte a domniei mele, ci o va călca şi o va strica şi prăpădi şi întru uitare o va lăsa, unul ca acela să fie de trei ori blestemat şi anatema şi afurisit de cei 318 sfinţi părinţi ce sunt la Niceia, şi să aibă parte cu Iuda şi cu Arie şi cu ceilalţi necredincioşi şi ludei, cari au răstignit pe sângele lor, pe Domnul Dumnezeu şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, şi au zis: ia-l, ia-l, răstigneşte-l pre el, şi sângele lui asupra lor şi asupra copiilor lor cadă, precum este şi va fi în veci, amin! Iată dar şi mărturii aşează domnia mea: jupan Hriza vel ban al

1) Cartea lui Matei Basarab, din 20 Mai 1634, prezentând un deosebit interes pentru cei ce s'ar ocupa cu alcătuirea monografiei comunei Băileşti din Dolj, publicăm aci traducerea textului slovenesc al cărţii, după original.

Craiovei şi jupan Ivaşco vel dvornic şi jupan Gligorie vel logofăt şi jupan Dumitru Dudescul vel vistier şi jupan Mihai vel spătar şi jupan ....vel stolnic şi jupan Buzinca vel comis şi jupan Vucina vel paharnic şi jupan Costandin vel postelnic şi ispravnic însu-mi am zis domnia mea. Şi am scris eu Lepădat logofăt în scaun la cetate Bucureşti, luna Mai 20 zile, şi dela Adam şi până acum la aceasta scriere dela zidirea lumii în cursul anului 7142, iar dela Naşterea lui Hristos 1634.

† Io. Mateiu Voevod [l.p.] din mila lui Dumnezeu domn.

(ss) Io. Mateiu Voevod.

Original slavonesc pe pergament, bine păstrat, prezentat la Arhivele Statului din Bucureşti pentru traducere.

■■■■■■■■■■■■

Două documente inedite [1])

Comunicate de **A. M. Pârvulescu.**

I. *O carte domnească de judecată din 1694, dată de Marele Divan al lui Constantin Brâncoveanu.*

† Cu mila lui Dumnezeu Io Costandin Voevod şi Domn Ţării Româneşti. Dă Domnia Mea această poruncă a Domniei Mele [2]).

Lui Ionaşco Gruescul den Pesceana ot sud Gorjiul [3]), ca să fie volnic cu această carte a Domniei Mele de a pune pe Dumitraşco Urdăreanul să-şi întoarcă dela dânsul nişte bani şi haine şi scule şi dobitoace: boi, vaci, bivoli, 1 iapă şi altele ce i-ar fi luat, care scriu toate anume în foaia (?) boiarilor cea iscălită. Pentru că aici înaintea Domniei Mele la Divan avut-au întrebăciune de faţă Ionaşco Gruescul cu Dumitraşco Urdăreanul, jeluindu-se Ionaşco cum că după petrecania jupânesei Brânduşei den satul Menţii (jud. Gorj), iar Dumitraşco Urdăreanul fiindu-i nepot de frate, s'au sculat de au mers acolo la mătuşa-sa Brânduşa ca (să) o grijească (îngrijească de soroace) după moartea ei; şi au mers el capul lui de au luat şi pre acest om pre Ionaşco ca să-i fie de ajutor acolo la pomenirea acestii jupânese. Şi după ce au mers acolo, au cercat pentru bani şi pentru scule şi alt mult puţin ce ar fi avut, nefiind fie-sa jupâneasa Caplea Pârdeasca de faţă. Şi au fost aflat Dumitraşco Urdăreanul o pereche de dăsagi cu galbeni de aur şi cu sculele ce au avut jupâneasa Brânduşa şi i-au luat. Şi pentru ca să nu vădească lucrul acestor dăsagi cu bani şi scule [4]) la fie-sa jupâneasa Caplea, i-au dat Dumitraşco Urdăreanul şi lui 15 galbeni de aur dentra (?) acei dăsagi. Şi a doao (?) zi după ce au venit Matei Pârdescul şi împreună cu jupâneasa lui Caplea, fata jupânesii Brânduşa, ei s'au fost rugat la Dumitraşco Urdăreanul ca să-i facă bine cu bani împrumut, să grijească pe mumă-sa jupâneasa Brânduşa.

Iar el alţi bani n'au vrut să-i dea, ci au luat acei galbeni 15 ce i-au dat lui, zicând că-i va da alţii în loc şi după aceia i-au dat Dumi-

1) Aceste documente au fost găsite de subsemnatul în biblioteca rămasă dela regretatul prof. A. Mircea

2) Aceste rânduri sunt scrise în slavoneşte şi traduse de d. prof. Stoica Nicolaescu, slavist, care m'a ajutat şi la descifrarea lor.

3) Slavoneşte=din jud. Gorj.

4) Bani şi scule în sensul de bijuterii.

traşco.... ca.... lei la un Dan numai un galben.... şi doi cai. Iar după aceia s'au dovedit lucrul, iar Dumitraşco el l-a apucat de i-au luat acei bani ughi 5 şi care i-au înapoiat. Şi apucându-l jupâneasa Caplea ca să-i dea dăsagii cu banii şi cu sculele ce au luat dela mumă-sa jupâneasa Brânduşa, el s'au sculat de au mers la casa lui Ionaşco, de i-au luat tot ce au avut, aruncându-i năpaste, zicându-i cum că i-au dat şi lui galbeni de aur 50. Intr'aceia Domnia Mea den Divan, datu-i-am pre seama cinstiţilor şi credincioşilor boerii Domniei Mele: Alexandru vel vornic i Dicul vel logofăt i Costandin vel clucer i Cornea vel paharnic i Şerban vel comis i Barbul vel pitar, ca să le ia seama pre amăruntul şi să le aleagă direptatea. Intru ceia boerii Domniei Mele, după porunca Domniei Mele, s'au strâns toţi împreună, fiind şi ei amândoi de faţă. Şi aşa pârăia (în loc de: pâra) Dumitraşco Urdăreanul cum că au dat el lui Ionaşco galbeni de aur 50 şi alte scule de aur şi nu le-au mai dat. Iar Ionaşco el plângându-se de dreptate, cum că ce i-au dat Dumitraşco Urdăreanul lui, i-au luat iar înapoi, n'au rămas la el măcar un cap de aţă, numai ce l-au prădat de i-au luat tot ce a avut făr de judecată, care scriu toate anume. Deci boerii Domniei Mele necrezând pe Ionaşco, au judecat *de au jurat cu sufletul lui în sfânta biserică cu mâinile pe sfânta evanghelie*, cum că la el n'au rămas nimic din ce i-au dat Dumitraşco, ci i-au dat tot înapoi şi cum că nu i-au dat ughi 50, ci i-au dat numai ughi 5. Şi jurând într'acesta chip s'au îndreptat şi au rămas Dumitraşco Urdăreanul de judecata din naintea boerilor Domniei Mele, ce scriu mai sus. Drept aceia au dat Domnia Mea lui Ionaşco ca să fie volnic să apuce pe Dumitraşco, să-şi întoarcă dela dânsul banii şi sculele şi hainele şi toate dobitoacele pre cum sânt scrise în foaia cea iscălită, fiindu-i voia lui. *Şi altfel să nu fie şi însu-mi Domnia mea am zis* (slav.)

Iunie a 5 zi, leatu 7202.

Io Costandin Voevod | L. P. | din mila lui Dumnezeu Domn. Iar pre cine va bănui Dumitraşco Urdăreanul că au luat, să-şi aducă Ionaşco pârâtorii de faţă. Recitită de vel logofăt.

II. *Un document dela Grigorie Dimitriu Ghica din 1825, Mai 30, pentru a aşeza în orânduiala postelniceilor pe un om de ispravă din Gorj.*

„Cu mila lui Dumnezeu Io Grigorie Dimitriu Ghica Voevod şi Domn Ţării Româneşti" (în slavoneşte).

Fiindcă Costache Avrănescu din sud (judeţul) Gorj, prin jalbă către Domnia Mea au făcut arătare, că el să află fecior de privelighiat şi făr de nici un fel de pricină de dajdie, rugându-se a să aşeza în *orânduiala postelniceilor,* a căruia jalbă orânduindu-o Domnia Mea în cercetarea luminăţiei sale bizadea Iorgu Ghica, ipistatul postelniciei cei mari şi a Dumnealui vel vistier şi a Dumnealui vel logofăt de ţara de sus; prin anafora dela 22 ale trecutului April ne-au făcut arătare, că obştească anafora care s'au întărit de Domnia Mea pentru cei ce cer a să *aşeza în*

Nota Aut.—Din citirea amănunţită a acestui document observăm următoarele: 1) Că divanul domnesc nu se compunea din toţi marii dregători, ci şi din cei mici — marele clucer şi marele pitar 2) Că imediat după Domn ocupa locul marele vornic, ci nu marele ban, cum era de aşteptat 3) La judecată, pe lângă proba cu jurători—martori—îndoiţi, ca ultimă soluţie era jurământul pârâtului, depus în sf. biserică şi cu mâinile pe sf. evanghelie.

orânduiala postelniceilor, este glăsuitoare după cadrul şi orânduiala ce are vistiria la aşezarea neamurilor şi a manzâlilor (funcţionarilor).

După care orânduială afară din feciorii de neamuri i (şi) manzâli, fiind obişnuit de să fac neamuri şi manzâli şi alţii ce să dovedesc feciori de oameni de ispravă şi cari n'au nici un fel de pricină de dajdie. Şi că după cercetarea ce au făcut, s'au îndestulat că jeluitorul să află fecior de oameni de ispravă şi făr de nici un fel de pricină de dajdie, căruia i se cuvine a să aşeza în *orânduiala postelniceilor*. Drept aceia milostivindu-ne Domnia Mea asupra numitului, l-am făcut *postelnicel* şi prin această domnească a noastră carte ce îi dăm, hărăzim să aibă privileghiu cel obicinuit al scutelii, ce au şi alţi postelnicei pe drept, bucatele lui: vinul de vinărici şi stupii i rămătorii de dijmărit.

Pentru care poruncim la toţi câţi să cuvine să cunoaşteţi pe mai sus numitul boerul Domniei Mele de postelnicel.

„Şi însuşi Domnia Mea am zis" (slavoneşte), 1825, Mai 30.

Io Grigorie Dimitriu Ghica voevod cu mila lui Dumnezeu „Domn"

N. A.—E un document foarte interesant, căci se referă la organizarea noastră socială. Se vorbeşte aci de clasele boereşti: *neamuri*, care sunt urmaşii boerilor din clasa I şi *mazili*: urmaşii boerilor din clasa II—, *cât şi de condiţiile pe care trebuia să le îndeplinească cineva din o clasă inferioară, pentru a trece în alta superioară.*

Deci clasele superioare nu se bazau pe naştere complet, ci aveau şi elemente bune din clasele inferioare, ridicate prin *fapte de ispravă* — vitejii şi o bună reputaţie— şi care îşi *plătiseră dările regulat.* Acestea erau condiţiile esenţiale. Dar boeria implica şi o funcţie la stat, şi vedem în doc nostru cum Costache Avrănescu cere să se aşeze în «orânduiala postelniceilor». Domnul încuviinţează in urma raportului unei comisii compusă din ipistatul postelniciei celei mari, din vel vistier şi vel logofăt, căci au găsit-o conformă cu orânduiala.

Corespondenţa lui Petrache Poenaru*)

Viena 1822, August 23.

I.

Cu multă plecăciune sărut cinstită mâna dumitale[1]),

Neică! Cinst. scrisoarea d-tale ce, prin d-lui Kir **Iancu,** cu plecăciune am priimit, m'a bucurat foarte pentru sfatiurile ce mi să pun înainte care, în credinţă, îmi sânt singură mângâerea sotenelelor mele, pentru că citindu-le simţ că nici faţa mi se aprinde de ruşine, nici cugetul mă mustrează la vreuna din sfătuirile dumitale, ci încă sufletul mi să umple de bucurie, inima mi să întăreşte. Că după cum până acum am urmat povăţuirile d-voastră şi de acum înainte mai cu deadinsul vitejeşte să mă păzesc a nu cădea în vre-o defaimare. Mult îmi amărăşte sufletul, Neică, bănuiala ce ai luat d-ta pentru vre-o rea purtare a mea aici; şi nu-mi este destulă întristare necazurilor ce mă împresoară, ci mi să mai adaogă şi aceasta, a mustrărilor d-tale: îmi zici să mă îndreptez, ca cum ai fi bine pliroforisit că eu m'am purtat aici rău. Am înştiinţat d-tale

*) Vd art. „*Scrisori inedite ale lui Petrache Poenaru*", pag. 266. In reproducerea acestei corespondenţe, dacă s'au făcut ceva rectificări la ortografie, s'au respectat formele particulare ale limbei semnetarilor acestor scrisori.

1) Scrisoarea este adresată lui *Grigore Otetelişanu*

că cel ce a scris acolo, nu a scris ceva rău pentru mine, căci nici ştie de mă port bine şau rău, ori de am putere a învăţa sau nu, ci a scris precum şi chiar mie mi-a zis că nu este nădejde a dobândi ce am socotit, pentru că nu am siguripsită cheltuiala pă toţi anii şi că de voi urma mai puţini ani, pierdută'mi va fi şi cheltuiala şi osteneala.

Adevărat, privind prin alte multe pilde la slăbiciunea omenirii, ai avea d-ta dreptate a lua bănuială şi asupră-m(i) de vre-o amăgire dacă nu ai şti că eu nici cu desfătări am crescut, nici de bunele d-v sfătuiri am fost lipsit, ci încă şi străinătatea, prin multe păţiri, m'a învăţat socotitor cum să lupt, toate nevoile păzindu-mă pă cât este prin putinţă firii omeneşti a nu trage prin rele urmări urâciunea altora asupră-m(i). Cu toate acestea cunosc, Neică, că mă iubeşti şi nu sunt vrednic să mulţumesc pentru înştiinţarea şi sprijineala ce-m(i) întâmpini. Mă rog însă, prea plecatul, nu mă deznădăjdui dând strâmtoratelor mele osteneli, în loc de mângâere, mustrări din bănueli lesne crezătoare, ci întăreşte-mă prin bunele d-tale sfătuiri, ca şi de acum înainte să mă ţiu de începutul ce am pus.

Neică, zicând că la toate săptămânile o să trimiţi Neicăi Iordache [2]) scrierea a câte unui lucru din cale mai vrednice de a se şti de aici, trimisăi şi d-lui acest plan al Vienni în patru bucăţi care încă de când am venit aici l'am cumpărat pentru mine cu 3 fiorini şi 30 crăiţari şi acum nu-m(i) mai trebueşte ci ori de nu-l vei voi nici de cum sau de vei voi să 'cumpăr şi d-tale unul ca al lui neicăi **Iordake,** să-l vinzi, mă rog, cuivaşi şi să dai 3 fiorini şi 52 crăiţari dascălului **Costandin** care a rămas din 21 fiorini ce-i oprisăm ca să-i cumpăr ,nişte cărţi, fiindcă 13 fiorini şi 8 crăiţari am dat pă această carte franţozească. care îi trimisăi şi de nu o va primi, opreşte-o pentru d-ta, că este carte care dă bune idei şi nu să poate găsi totdeauna, fiindcă aici este oprită a să vinde.

Pentru..... lui **Raimond,** am cercetat şi altă carte, nu am găsit cu acest nume de cât aceasta, care este numai într'un tom: **„Essai sur l'émulation dans l'ordre social et sur son application à l'éducation, par George Marie Raimond, 1802".**

Lui Mon·iu **Grosmann** mă închin cu plecăciune.

Prietinilor arată, mă rog, frăţeştile mele închinăciuni.

Acum cunosc neică că ai hotărît ca prin tot banul ce cheltueşti să-ţi aduni comori nepreţuite şi nestricate şi prin tot ceasul ce jărtfeşti într'această strădanie să-ţ(i) dobândeşti fericită şi mulţumită petrecere de mulţi ani ai vieţii d-tale.

Neică, eu trămiţ d-tale pă toată săptămâna scrisori şi nici un răspuns nu priimesc la cele ce am scris; între altele am rugat pă d-ta să mă înştiinţezi pentru dascălul **Vardalah** de să află încă la Braşov, asemenea şi pentru Mitropolitu; ci iarăşi mă rog cercetează şi îm(i) scriţ(i). Şi cu plecăciune sânt al d-tale prea plecat nepot. Petrake Poenaru.

2) Otetelişanu.

Iată trimisăi catarama ce mi-ai scris d-ta să cumpăr pentru cocoana **Zinca** şi mă rog trimite-m(i) 17 fiorini şi 30 crăiţari ce am dat pă dânsa.

II.

Viena, la 28/16 Noembrie 1822.

Cu multă plecăciune sărut cinstită mâna Dumitale[3]),

Prin prea plecată scrisoarea mea aceasta nu lipsiiu a înştiinţa d-tale de învăţăturile ce am început.

Până a nu mă scrie la şcoală a trebuit, în cele şase luni după ce am venit aici, nu numai să învăţi cu dascăl pă din afară limba nemţească şi cea latinească, ca să le pricep oareşi ce mai bine, ci şi a mă deprinde în învăţătura Gheografiei, Ritoricii şi a Poetsii, ca să poci da răspunsul la ce oi fi întrebat dintr'acestea înţălegând eu că nu este destul cercetarea ce mi să va face, ci trebue să arăt şi atestat coprinzătoriu că am ascultat aceste mai sus zise învăţături în vre-o altă Scoală, după orânduiala Gramaticească, am scris la Braşov dascălului **Vardalàh** şi prea sfinţiei sale părintelui Mitropolitulu, de mi-au trimis un atestat scris Latineşte şi Ellineşte întărit cu iscăliţuri şi coprinzătoriu.... (rupt)... mai 'nainte.... de Filosofie, care sânt acestea ce am zis mă(i) su(s).

La 25 ale trecutei luni, m'am arătat la Viţe-Director al Şcoalelor şi cu toate că la cercetarea ce mi-au făcut asupra învăţăturilor Umaniora, am răspuns oareşi-ce bine, dar a trebuit să aştept venirea atestatului de la Braşov, pentru care scrisasem, apoi să mă scrie în catalogul ucenicilor. După ce am priimit atestatul, m'am dus, în 3 ale aceştii luni, de al doilea la Viţe-Director şi apoi, din profesor în profesor şi deabia cu de iznoavă cercetări, m'am văzut aşăzat în numărul ucenicilor ordinari, însă a trebuit să încredinţeze şi Monsiu Zamfirake Pop că şi atestatul şi iscăliturile sânt adevărate, pentru că fiind atestatu scris cu mâna iar nu tipărit precum e obicinuinţa aici, să îndoia profesorii a-l crede.

Luni în 4 ale acestei luni, s'a deschis Academia Universităţei după vacanţia ce fusese şi am început a urma şi eu învăţăturile Filosofiei, care sânt în anul cel dintâiu Filosofia teoriticească, elementurile matematiceşti, Istoria Universală, limba Ellinească şi învăţătura legii creştineşti, însă aceasta după orânduiala următoare, adecă:

Dimineaţa de la 8 ceasuri până la 9 Psihologhia, în limba latinească; de la 9 până la 10 Alghebra iar latineşte. După 10 vin acasă şi şăz de învăţ acelea ce am ascultat în Academie, până aproape de 12. De la 12 până la 1 după amiaz învăţ iar în Academie Calligrafia şi Ortografia nemţească şi latinească, în rându copiilor celor mici, pentru că şi aceasta aici îmi este foarte de trebuinţă. Apoi, după 1 ceas

3) Către Iordache Otetelişanu.

vin acas(ă) şi prânzesc până la 2. De la 2 până la 3 învăţ latineşte cu dascăl pă din afară. De la 3 până la patru ascult în Academie Istoria Universală. De la 4 până la 5 învăţătura legii şi limba ellinească, adecă 3 zile în săptămână învăţătura legii şi 2 zile învăţătura limbii ellineşti, (care cu toate că o pricep, sânt dator a o asculta şi mai vârtos că la aceasta nu pierz vreme, căci prin limba ellinească mă deprinz mai bine în limba latinească, în care să face talmaci(re) după cei mai vestiţi autori... şi poeţi ellineşti... la 5 până la 7.,,, acas(ă) şi învăţ cevaşi din cele ascultate, apoi după 7 adecă după 2 din noapte mă duc într'o privată (deosebită) şcoală, unde învăţ 3 zile în săptămână limba italienească şi 3 zile limba franţozască mai cu temeiu, până după 8 ceasuri. Acolo plătesc pe lună 8 fiorini. Este aici Şcoală fără platâ atât Franţozască cât şi Italinească, dar numai pentru începători unde eu mă folosesc foarte puţin, pentru că atâta cât să învaţă într'acea şcoală, am învăţat mai înainte. După 8 ceasuri vin acas(ă) şi învăţ până la 11, apoi mă culc (că sara nu mănânc nimic, fiind lucru şi sănătos şi fără cheltuială) şi mă scol dimineaţa mai de multe ori înainte de 5, dar nici odată după 5. Joia avem vacanţie (încetare de învăţături) ci într'această zi mă duc în Bibliotecă dimineaţa de la 9 până la 12, iar după amiaz rămâiu acas până la 7 sară, apoi mă duc în şcoala limbei Italieneşti şi Franţozeşti căci această învăţătură să urmează şi Joia. Avem încă şi Dumineca şi în sărbători învăţătură de 11 până la 12, Ortografia şi Calligrafia nemţească şi latinească.

Neică Iordake, am îndrăznit a înştiinţa d-tale urmarea mea în începerea învăţăturilor nu cu vre un scopos de jălire, ci ca să arăt cât este de dulce şi plăcută această stredani.... să urmează cu (orâ)nduială (măcar deşi nu cu îndestularea celor trebuincioase). Şi ca să se îndemne şi alţi tineri patrioţi a să împrieteni cu musele pricinuitoare de adevărată fericire.

Mie acum, atâta de mare îmi este lupta cu neştiinţa cât de multe ori ţirconstanţiile de mai nainte sau chiar lenevirea mea m'au oprit de a învăţa acele care ar trebui să ştiu acum. Inceperea în învăţăturile Filosoficeşti mi s'a părut foarte grea, mai vârtos pentru mine care nu mi-am fost cioplit mintea mai din vreme cu învăţăturile cele mai nainte gătitoare de filosofie şi cu adâncă înţelegerea limbii nemţeşti şi latineşti, ci acum voind să-i dau lustru cu învăţături încerc cu multă stredanie îndoite osteneli, căci asprimea şi pragurile neştiinţei nu lasă să să prinză lustrul înaltelor învăţături şi sânt silit să năzuesc iarăşi la cioplirea şi netezirea cu învăţăturile cele mai de jos. Nici odată nu m'am socotit într'atâta ticăloşie cât îmi plâng acum nenorocirea. Văzându-mă din pricina înţelenirii de mai nainte în neştiinţă împresorat de mii de nevoiri, în vreme ce ucenicul pământean care învaţă mereu fără curmare noao ani în Şcolile cele pă supt filosofie şi îşi des-

curcă după orânduială ghemul priceperii, după ce intră în învăţăturile filosoficeşti, dapănă cu înlesnire având mai dinainte atlate căpătâele a tot feliul de ştiinţă; Iar eu trebue să descurc mai întâiu ca să aflu căpătâiele şi apoi să dapăn. Câta osteneală, câtă vreme pierdută.... şi cheltuială nu puţină netu..., şi pă altu să-m(i) ajute la aceasta. D... au doară, pentru aceia a tr(cbuit) .. de iznoavă ducere? Ba nu; m'am înjugat cu cea mai prin pu ...ţă greutatea stredaniei şi simţ că puţin câte puţin mă zmulg ş.... cel mai clisos nămol al nepriceperii. Bun e D-zeu, îndelungească Dumnea-voastră anii vieţii şi mie răbdare şi nădăjduesc că vom avea odată norocirea aceştii prin toate valurile, la bun liman. Şi cu toată plecăciunea sunt al dumitale prea plecat nepot,

(ss) **Petre Poenaru**

Cinstitului sfinţiei sale părintelui **Neofit** grămăticul sf ei Episcopii, arată mă rog prea plecatele mele închinăciuni. Sânt bine nădăjduit că sf. sa neştiind respectul şi supunerea ce totdeauna după datorie am dat voitoarei mie de bine persoanei sfinţiei sale, nu va socoti că din vre-o nemulţumire sau lenevire nu am arătat şi de departe aceiaşi datorie, prin vre-o inscris către D-ta aducere de prea plecatele mele închinăciuni, ci va crede că pricina este multele trebuinţe ale învăţăturilor ce sânt silit a împlini acum în puţina vreme ce mi să pune înainte, pentru că ori nu am putut sau nu am îngrijit a le împlini mai denainte în multă vreme ce a rămas înapoi. De va voi să-m(i) poruncească pentru vre-un comision de aici, fie bine încredinţat că am mare bucurie a-i sluji din toată putinţa.

Neică Iordake! Mă rog fierbinte scrie d-lui Mösio Zamfi**rake Pop** trimiţându-i şi încredinţare de la vre-un neguţătoriu de acolo ca să-m(i) dea cheltuiala cea trebuincioasă pă toata luna câte 100 fiorini, căci din banii ce mi s'au trimis cu d-lui **Kir Iancu,** am fost silit de mare trebuinţă de am cheltuit a-mi aduna cărţile ce-mi trebuesc în Filosofie pă un an întreg. Şi de am făcut şi un mantel de iarnă fără de care mă temeam de răceală; apoi a mai rămas acum fiorini 80, care deabia îmi ajung până la sfârşitul lui Ghenare, când nu ştiu oare puteavoi îndupleca pe d-lui Celebi Zamfirake Pop a mă împrumuta cu cheltuiala pă luna lui Fevruarie până mi să va întâmpina dintr'acolo sau (ferească D-zeu) voi rămânea pă uliţi muritoriu de foame ajungând să-m(i) vânz cărţile şi hainele ca să mai ţiu viaţa. Ci nădăjduesc la bunătatea d-tale că vei face tot mijlocul a-m(i) întimpina ori încredinţare sau poliţă mai nainte de sfârşitul lunii Ghenare.

Eu deşi am cheltuit din banii câţi am avut până acum mai mult de lei 100 pe lună, dar mi-am făcut provizionul dă cărţi, dă haine şi dă îmbrăcăminte cea mai trebuincioasă, am plătit şi la do(i)....li pă 6 luni în(na)inte a...tă dascălului unde învăţ italieneşte... franţozeşte câte 8 fiorini pă lu(nă) şi cele care mă învaţă latineşte şi (câte odată) nemţeşte 10 fiorini, căci

cu acest mijloc mi-a mai scăzut fieşcare din tocmeala ce făcusăm câte 2 fiorini pă lună şi de acum înainte îmi ajunge câte 80 fiorini pă lună peste un an apoi, atunci iarăşi îmi trebuesc alte cărţi, lemne şi poate că şi vre-o haină.

De aceia iarăşi cu genunchii plecaţi mă rog Neiculiţă nu întârzia cu trimiterea încredinţării, scriind d-lui coconului Zamfirake Pop şi rugându-l a-mi orândui câte 100 fiorini pă lună, apoi eu voi lua totdeauna de la d-lui numai câte 80, iar 20 îi voi lăsa pă toată luna în păstrare ca să fie pentru îmbrăcămintea şi cărţile ce-m(i) vor trebui, căci cei 80 deabia cu destulă răbdare îmi ajung pentru plata cvartirului şi a mâncării. Mai vârtos acum, când am schimbat lăcaşu şi nu am putut găsi altu aşa eftin ci plătesc 8 fiorini mai mult. Nu aşi fi vrut să-l schimb dar pricina a fost un blestemat de tovarăş ce am avut într'o odaie cu mine, care m'a înşălat în luna dintâiu când am venit în Viena ca pă un om nepăţit şi nesocotit (că aşa trebue să-mi zic) şi mi-a luat 100 fiorini fiindcă păste doao zile mi-i va răspunde negreşit şi că pentru (fa)cere de bine mă va ajuta la învăţăturile ce voi avea.

(urmarea acestui Postscriptum nu se mai află decât într'un mic fragment).

III.

Viena, 1823 Octombrie 31.

Cu multă plecăciune închinându-mă sărut cinstita mâna d-tale [4]),

Din cinstită scrisoarea d-tale ce prin d-lui **Kir Iancu** am primit, cunosc cu câtă bucurie am alergat şi silit de a spori pă calea ce am apucat, cu atât mai strâmtă şi mai ghimpoasă o aflu de cât am socotit.

Nădăjduiam mult că mi să va face acum de la Casa Şcoalelor vreun ajutoriu, după rugăciunea ce făcusăm la unii acolo, dar viind Coconu Zamfirake Pop şi spuindu-m(i) că fieşcare puind pricină de îndreptarea datoriilor Ţării, dă numai nădejdi cu prelungire, zicând că acum, deocamdată nu să poate: văz că mi să arată înainte pă calea ce am pornit nu numai strâmtoare şi ghimpi, ci şi o prăpastie a nemărginitei întristări în care, de nu voi dobândi ajutoriu de aproape, mă aşteaptă balaurul desnădăjduirei ca să verse în mine veninul amărâtei morţăi.

Nu ştiu, Neică, ce să mai fac; în credinţă, nu m'aş fi socotit atâta de nenorocit de nu aş fi apucat să fi pornit pă acest drum, cât cunoscut că-m(i) va fi totul minutul vieţei de mă voi întoarce mai înainte de a ajunge la scoposul către carele mă târăsc.. Aşi fi bucuros într'adevăr, de aş găsi cumpărători, fie în orice parte de loc să-m(i) vând slobozenia în toată viaţa mea, numai să poci câştiga ce am dorit şi doresc. M'aşi fi dus acum singur la Bucureşti să caz la picioarele Eforilor ai Şcoalelor, să mă dau rob a sluji în toată viaţa în

4) Către Iordache Otetelişanu.

Şcoalele Patriei, numai ca să mi să înlesnească sporirea învăţătura ce am început. Dar fiindcă în Academia de aici să citeşte mai pă toate săptămânile catalogul ucenicilor şi de voi lipsi şi numai de 3 ori din Şcoală, mă şterge de la catalog şi apoi trebue să pierz un an întreg, rugai pă coconu Zamfirake de mai scrisă pentru mine la Bucureşti, dedei şi eu scrisori din parte-m(i) către prea sfinţia sa părintele Mitropolitu şi către d-lui **Medelniceru Dumitrake** că doară îm(i) vor orândui acum, de anul nou, leafa ce am cerut. De aceia mai supăr pă d-ta, Neică, fă cum Dumnezeu te va lumina şi mai îndemnează ca, încherbându-se o sumă, să mă poci iconomisi până ce mi să va orândui leafa de la Bucureşti. Arată această prea plecată a mea rugăciune şi înbunătăţitului Caimacam, pentru care auz din gura a multora că fericesc Craiova, pentru că s'a învrednicit a să ocârmui de un acest feliu de virtuos bărbat; învrednicească-l A-tot puternicul, răsplătitoriu de dobândirea a tot ceia ce doreşte!

Mai scrie şi d-ta Nèică, la Bucureşti la cine vei socoti pentru a mi să orândui un ajutoriu mai curând.

Neică, mai däunăz(i), cu ducerea Coconului Zamfirake la Bucureşti, am scris d-lui Medelnicerului Dumitrake, pentru taleri 200 ce nu-i primisem din leafa ce am avut acolo şi fiindcă acum având mare trebuinţă a cumpăra nişte cărţi nemţeşti rugai pă d-lui **Kir Crăciun** de (loc alb).. îi vei da d-ta acolo de-i va fi primit d-lui **Medel. Dumitrake,** iar de nu, va trimite **Kir Crăciuu** scrisoarea ce i-am dat, la **Medelnicerul Dumitrake** ca să-i trimiţă aceşti bani.

Dumnealui Neicăi Grigoraşcu cu multă plecăciune sarut cinstita mâna şi sânt al d-tale prea plecat nepot,

(ss) **Petrake Poenaru.**

IV.

La 11 Noembrie 1823.

Cu frăţească dragoste mă închin dumitale [5]),

Mai întâi cercetez de întregimea sănătăţii d-tale ca, de bine vestindu-ni-să, foarte să mă bucur; al doilea, din pricină că mi s'au întâmplat a mă afla călător afar(ă) am întârziat cu răspunderea acelor taleri 1000 cusurul cheltuelii nepotului **Petrake** până la viitoarea lună Ghenare, când să implineşte anul; iar acum viind aicea la Craiova, iată am numărat **Kir Savii,** omul casii d-voastră tal. 500 şi cu taleri 500 ce sânt asupra d- a'e pentru osteneala mea la hotărnicia moşiei d-tale **Giormanu,** după tocmeala ce am avut între noi, să fac taleri una mie deplin, cu care rămâi desfăcut de legătura zapisului ce am dat la cinst. casa d-voastră prin d-lui **Kir Stan,** în care zapis este iscălit şi d-lui **Pah. Nicolae Brăiloiu** chizaş.

Şi mă rog ca acel zapis să mi să trimită înapoi împreună şi cu răspunsul d'-tale de primirea banilor.

5) Iordache Otetelişanu către Zamfirache Haşi Constantin Pop.

Anul acesta iar abia am încherbat cu ajutorul d-lor boerilor şi neguţătorilor Craiovei care, după plecarea d-tale de aici la Bucureşti, au hărăzit fieşcare, ceia ce s'au îndurat şi s'au împlinit taleri 1300 la care d-ta, mai puind de la mine taleri 700 am împlinit suma de taleri 2000 a anului acestuia.

Altă nădejde n'avem de cât este ca să plece la Bucureşti peste 2 3 zile tatăl copilului cu scrisori de la d-lui Caimacamul şi de la alte obrază către d-lor boerii neguţătorii de acolo, să ceară ajutor şi pentru anul viitor. Ci fierbinte mă rog d-tale ca şi de la Ghenare viitor înainte pă leatu 1824 să întâmpini trebuincioasa cheltuială a nepotului Petrake, până când vom scrie d-tale cu al doilea şi mă leg printr'această scrisoare că sânt eu răspunzător până atunci pe fieşte care lună, după analoghia cheltuelii anului trecut.

Şi sânt al d-tale ca un frate şi slugă,

(ss) **Iordake Otetelişanu.**

Hotărnicia s'a pus în lucrare, când să va isprăvi, voi face d-tale ştiut cu trimiterea hărţii şi a cărţii de alegere.

Cocoane **Zamfirake,** mă rog să iubeşti pă streinul nepotu meu **Petrake,** că după Dumnezeu n'are pă altul de cât pă d-ta Şi vei avea mare pomană.

V.

La 2 Septembrie 1824.

Prea Sfinţiia Sa părintele Mitropolit şi D-Voastră boerilor Efori ai Şcoalelor, să cercetaţi jalba aceasta şi să ne arătaţi şi în scris.

1824, Septemvrie 2.
Biv Vel Sluger.

(ss) **Grigorie Dimitriu Ghica V. V. şi Domn a toată Valahia.**

Prea Sfinţia Sa părintele Mitropolitul şi D-Voastră boerilor Efori ai Şcoalelor, priimită fiindu-ne această anaforă a Prea Sfinţiei Tale şi a D-Voastră, o întărim Domniia Mea ca întocmai să se facă urmare.

(pecetea domnească (gospod). 1824 Septemvrie 28.
Vel Logofăt.

Prea Inălţate Doamne,

După luminată porunca M-Tale ce ni să dă la această jalbă a lui **Petrake Poenarul** sin **Vt. Vist. Costandin Poenariul** ot Craiova, intrând în cercetare ne-am pliroforisit că acest ucenic rumân mai întâiu învăţând cartea Ellinească la şcoalele Ţărăi şi cunoscându-să de către dascălii cei de atunci cu mare silinţă la ale învăţăturii, în cele după urmă, **la leat 819, s'au şi aşăzat la rândul dascălilor,** paradosind la ucenici peste un an şi mai bine; apoi dând răsvrătire Ţărei s'au tras şi el de la şcoală în părţile Craiovei la părinţii săi, de unde după râvna ce au avut spre învăţătură căzând cu rugăciune la unii din boerii de acolo l'au şi ajutorat care cu ce s'au **pocresit** şi s'au dus la şcoalele din Viena spre învăţătură de sânt acum

peste doi ani trecuți, în care curs au și trecut vreo câtevași învățături precum și din atestaturile dascălilor de acolo ce le văzurăm, la mâinile lui, să cunoaște. Din care să înțălege că numi ul e te cu mare silință, vrând a să **procopsi** desăvârșit ca să poată folosi neamului românesc. Ci fiindcă, după cererea ce o face prin chiar jalba sa, se leagă că de va avea ajutorul Țărei în soroc de patru ani, până să săvârșească tot cursul învățăturii și de a i să va da măcar câte taleri 2500 pă tot anul ca să-i fie pentru hrana vieții i îmbrăcăminței și cumpărătoarea cărților, dă făgăduială ca să vie aici la Patria sa spre a fi și el între dascălii Țărei precum sânt și ceialalți patru ce-i avem la Școalele în Paris. Am chibzuit că pe lângă acei patru ucenici ce sânt aleși și trimiși cu cheltuiala Școalei, să să mai adaoge și acest **Petrake Poenariul** cu care să se facă cinci; căruia să-i poarte casa Școalelor cheltuiala numai în soroc de 4 ani po taleri două mii cinci sute pă tot anul cepându-i-să sorocul de acum de la zi întâi ale lunii Octomvrie viitor. Indatorându-se de către noi supt **estrucție** înscris ca numai învățătura Matematicei să o învețe adecă și cu teoria și cu practica fiind cea mai de folos și trebuincioasă neamului Românesc, pentru care l'am îndatorat de au și dat înscris prin zapis la casa Școalei prin care își ia d-lui biv. Vel Paharnic **Neculae Brăiloiu,** cu care să și rudește, că după sorocu acestor 4 ani, să fie datori a veni drept în București ca să-l orânduim a **paradosi** în limba românească acest meșteșug al Matematicii la Școalele Țărei, în soroc de opt ani după datorie, cu plată de simbrie, precum să va da și la ceilalți. Iar după acest soroc dă opt ani, poate să rămâie slobod în voința sa.

Ci, de va găsi cu cale și de către Măriia Sa aceasta chibzuință a noastră ne rugăm să ni se dea și de către Înălțimea Ta luminată, poruncă de urmare; sau cum va fi bunăvoința Măriei Tale.

(ss) **Grigorie** al Ungro-Vlahiei;
Costandin Bălăcianu
Iordake Golescu, Nestor Vel Logof.

Prea Inălțate Doamne,

Fiește care unde cunoaște izvorul milei, acolo după dreptate și aleargă. Și eu prea plecatul sluga Măriei Tale, în strâmtoarea ce mă aflu, altă nădejde neavând, la Milostivirea M. Tale năzuesc cu umilință arătând că, mai nainte cu doi ani, pentru multa râvnă ce m'a dăruit pronia dumnezeiască spre învățătură, căzând cu rugăciune la unii din boerii Craioveni, de unde sânt născut și crescut, am aflat putinciosul ajutoriu de cheltuială și am mers la Viena unde m'am străduit învățând câte-va limbi și din științe filosoficești, precum aceasta, din atestaturile ce am dela profesorii de acolo, să dovedește. Acum, sfârșind cheltuiala și dumnealor boerii de carii fusesem sprijinit, ne mai putându-mă ajuta, am fost silit a mă trage din

mijlocul învățăturilor. Și pentru că glasurile celor miluiți și ajutați de Inălțimea Ta au ajuns până la cele mai depărtate locuri, m'am îndemnat cu bună nădejde a alerga și eu la luminate picioarele Inălțimii Tale, fierbinte rugându-mă a Te milostivi să fiu și eu priimit în numărul celor sprijiniți de Patrie la cheltuiala învățăturii și orice știință mi se va porunci a învăța, adecă ori Legile, sau Filosofia sau Matematica teoreticească sau practicească, ca cele mai de trebuință științe în Patria noastră, mă voi sili din toată putința a mă face destoinic ca, după întorcerea aici, să slujăsc în Școalele Patriei.

Luminate Doamne! Sânt sărac și fiu de părinți de neam știut de toți d-lor boerii, dar scăpătați. Toată nădejdea mea razmă după Dumnezău, în silința ce voi pune la învățătură. Din neînlesnirea însă a ajunge la acest scopos, nu mă poci ridica într'alt chip fără numai prin sprijineala cea milostivă și părintească a Inălțimei Tale. Dreapta Măriei Tale cea întinsă spre ajutoriul celor căzuți, să mă ridice și pe mine, prea plecatul, ca să poci urma învățăturile în luminata Evropă încă patru ani și printr'acestea să mă fac și eu vrednic propovăduitoriu iubirii Măriei Tale de cele spre folosul Patriei.

Milostive Doamne! Sânt pământean iar nu strein, voi cunoaște datoriile mele către Patrie, că spre această râvnă mă silesc și în toate zilele vieții mele voi mărturisi către toți mărimea facerei de bine a Măriei Tale către mine.

Și ori cum Te vei milostivi Măria Ta.

Al Inălțimii Tale, prea plecat,

(ss) **Petrake Poenarul**
sin Vt. V'st. **Costandin Poenaru** ot Craiova.

VI.

La 21 Martie 1835.

Fiindcă **milostenia** și **fapta bună** sânt adevăratele datorii ale omului, atât pentru fericirea vieții aceștia cât și pentru a celei viitoare, după cum cunoaștem din adevăratul moral și din Invață ura sfintei Evanghelii, căria urmând pravoslavnicii creștini, au lăsat totdeauna deosibite faceri de bine, pentru pomenirea și mântuirea sufletelor lor.

De aceia și eu văzând că aici în orașul Craiovei este de neapărată trebuință a se face **un pension de fete** și având casele ce mi-au rămas moștenire de la răposata soția mea **Zoița Prâșcoveanca,** cu tot locul și cuprinsul lor, le dăruesc a fi în veci nestrămutate și nebântuite de nimeni în trebuința pensionului de fete, pentru pomenirea mea, a răposatei soției mele, i a răposatului iubitului meu fiu și a tot neamului nostru.

Dăruiesc și 2000 oca mălaiu pentru mâncarea lucrătorilor la meremetisirea acestor case și pentru cele după vremi trebuințe ale acestui pension cum meremet și altele, rog fierbinte pe dumnealor ctitorii și epitropii sfintei biserici Maica

Precesta ot Dud de aici, ca să sprijinească şi să ajute acest pension cu cheltuială din venitul numitei sfintei biserici ca una ce este slobodă şi neatârnată.

Asemenea rog şi pre toţi compatrioţii cari cunosc folosul învăţăturii şi al bunei educaţii ca să sprijinească şi să ajute şi dumnealor acest pension pentru folosul de obşte.

Şi spre a rămânea vecinică nestrămutată această dorire a mea, făcută cu toată voia şi plăcerea sufletului meu, am depozarisit acest înscris al meu la Epitropia mai sus pomenitei biserici, iscălit de mâna mea şi întărit de Cinstitul Tribunal.

(ss) **Costandinos Lazaris Paharnicos**
(ss) **Iordake Otetelişanu,** martor
(ss) **Dim. Haralamb,** martor
(ss) **Grigorie Otetelişanu,** martor.

Anu 1835, Martie 21, Craiova.

Judecătoria Judeţului Dolj, Secsia I-a.

Cu acest înscris viind în presusvia judecătoriei însuşi d-lui Paharnicul **Constandin Lazar,** ce să vede într'însul iscălit, care citindu-să în auzul dumisale, au arătat şi prin graiu că este al d-lui chiar.

După rugăciunea ce au făcut, s'au adeverit spre a-şi avea urmarea cu nestrămutare.

Prezident, (ss) **Zătreanu** biv vel Stolnic
(ss) **N. Prisăceanu**
(ss) **Cost...** slugeriu

Grefier, (ss) **Scarlat Stoenescu**
biv. 3-ti logof.

1835, Martie 22.

VII.

La 13 Aprilie 1835.

C'nstite Unchiule [6]),

Trimisăi planul Şcoalei [7]). Păste câte-va zile se va trimite şi hârtie formală din partea Eforiei către D-voastră, ca să faceţi preţuire de toată cheltuiala aceştii clădiri, după acest plan şi să înştiinţaţi Eforii.

Am fă u' cunoscut Mariei Sale lui Vodă darul ce au făcut acelui oraş dumnealui **Paharnicul Lazaru** pentru un pension de fete şi mi-a zis să scriu d-tale să faceţi cumvaş să ziditi din nou pă acel loc, căci cu meremeturi nu se va putea împlini scoposul pentru acest fel de aşăzământ. De aceasta va mai vorbi d-tale şi domnu **Leca** [8]) care a fost de faţă când am vorbit Măriei Sale lui Vodă pentru această danie.

Prea plecatul Dumitale
(ss) **Poenaru.**

6) Marele clucer Iordache Otetelişanu.
7) Este vorba de şcoala de stat, iar nu de pensionat. Otetelişanu era şi membru în comitetul de inspecţie al învăţăturilor.
8) Pictorul Const. Leca (1810—1887)

La 21 Aprilie 1835.

Petrache Poenaru către **Marele Clucer Iordake Otetelişanu**

La Craiova.

Cinstite Unchiule,

Am vorbit cu **d. Bordolo** şi văz că pentru franţozeşte nu este destoinic a da lecţii; aşa dar numai pentru nemţeşte ar putea fi trebuincios la pensionatul de acolo.

Este aici un tânăr franţez de curând venit, acesta cere să meargă la Craiova, dar voeşte să ştie mai întâi ce leafă ar putea avea acolo.

Dumneavoastră ar fi bine să chipzuiţi a avea acolo în pension directriţă, o femeiă care să ştie bine amândoao limbile, franţozească şi nemţească; numai aşa s'ar putea întocmi acel aşezământ cu mai bună iconomie, căci atunci ar mai trebui numai un învăţător de limba rumânească şi altul de muzică. De voi şti cât este venitul sigur pă an al acestui Pensionat, voi putea să fac socoteala dacă să va putea aduce într'adins vre o acest fel de muere. Crez că cu vre o 200 galbeni pă an, cel mult, s'ar găsi la Viena o guvernantă care să ştie nu numai acele 2 limbi ci încă muzica, desenul, lucrul de mână şi iconomia casii. Şi aşa, o acest fel de directriţă ar putea să privigheze cu destoinicie asupra tuturor învăţăturilor care se urmează într'un pensionat.

Precum aţi scutit acest aşezământ de a plăti chirie pentru încăperi, de veţi face vre un mijloc să-l scutiţi şi de cumpărătoarea lemnelor de foc, s'ar putea întâmpina toate celelalte trebuinţe cu vre-o 1000 galbeni pă an. Şi atunci adevărat că acel pensionat ar fi mult mai pre sus decât cele de aici, De se vor aduna 20 de fete care să plătească câte 50 de galbeni pe an, să vor încherba aici 1000 galbeni, carii s'ar întrebuinţa după chipul următor:

400	galbeni,	pentru cheltuiala mesii tuturor persoanelor din Pensionat, în număr de 30, socotindu-se câte 55 parale de persoană pă zi.
200	„	Guvernantă-directriţă.
100	„	Ajutoarei aceştia pentru lecţii şi lucru de mână.
100	„	idem pentru muzică şi danţ.
48	„	unui învăţător de limba românească.
24	„	doao slujnice.
24	„	doao spălătorese.
24	„	un bucătar sau bucătăreasă.
24	„	doi rândaşi.
100	„	cheltueli mărunte.
1000	„	(sic).

Trimiţ Dumitale doă numere de Gazeta ce să dă la lumină de noul redactor dă la care **să nădăjdueşte acum că gazeta va eşi**

mai regulat şi va fi scrisă mai pă înţelesul tuturor. Crez că la aceasta te vei abona şi Dumneata şi vei afla mulţumire din **novitatele** ce se vor coprinde într'însa. De se vor găsi şi alţi prenumeranţi vei avea dumneata bunătatea a le arăta aceste foi. Cei şase galbeni pă an pentru **Soţietatea agriculturii** să răspund aici la Secretarul Soţietăţei d-l **Scarlat Ruset,** asemenea şi ajutoarele ce se fac acum înainte. De nu vei găsi d-ta curând ocazie să trimiţi aceşti bani, voi răspunde eu din partea d-tale atât cei 6 galbeni ce dau soţii pă tot anul, cât şi cei 500 lei ce să dau, după voinţa celor mai râvnitori, ca ajutor acum înainte.

Ştiu Neică, că d-ta eşti împresurat în toate zilele de asemenea ocazii de ajutoare şi mai ales cu întâmpinarea trebuinţelor unei familii căreia, fără a fi d-ta Tată, eşti cu toate acestea cel mai de aproape sprijinitor. Dar şi ajutorul ce vei face la asemenea aşăzământuri precum este acesta al Agriculturii, al Pensionatului, al Gazetei, se va număra între cele mai sfinte fapte ale d-tale.

(ss) **P. Poenaru.**

Pentru 30.000 lei ce s'au slobozit şi acum pentru şcoala de acolo, zice d-lui Stolnicul Dumitrake că nu poate găsi ocazie sigură ca să-i trimiţă, ci să întrebaţi d-voastră pă d-l Kintescu de poate să-i sloboază de la Ocârmuire şi să facă poliţă a să răspunde aici la Vistierie.

IX.

1835 Octombrie 2.

Cinstite Unchiule,

Intr'aceste zile Măria Sa Vodă[9]) întrebându-mă de d-ta cum te afli şi cum petreci, i-am spus că eşti sănătos şi că te străduieşti ne încetat în slujba ce s'a încredinţat dumitale, ca sa meritezi totdeauna favorul Măriei Sale. La aceasta Măria Sa mi-a zis că preţueşte exactitatea şi iubirea de dreptate ce d-ta păzeşti, dar ar fi şi mai mulţumit când ar şti că cu aceste bunătăţi ce împodobesc haractirul dumitale să uneşte şi iubirea de cele sfinte. Aci am văzut că trebue să se fi băgat în urechile Măriei Sale nescare-va bârfeli împotriva d-tale, că nu iubeşti pe popi, şi am arătat Măriei Sale încredinţarea ce am că nu poate fi altul mai mult decât d-ta iubitor şi cinstitor de ceia ce este adevărat sfânt; dar atâta numai că nu te poţi preface ca să suferi abuzurile acelora carii subt mască de slujitor şi închinător lui Dumnezeu, batjocoresc cele sfinte: **„Scrie-i cu toate acestea,** mi-a zis Măria Sa, **să respecteze şi formele ca să fie şi altoră pildă întru toate şi să nu mai rămâie cui-va pricină de clevetire".**

Ştiu Neică, cât este de greu celui drept să se făţărnicească, dar mă iartă şă supui judecăţii dumitale o maximă a unui învăţat franţoz care zice; **„Mai bine este să fie cine-va cu cei nebuni, decât singur împotriva tuturor".**

9) *Alexandru Ghica.*

Negreşit că de ar cunoaşte toţi ce este **sfinţenia** şi ce este **omenia** nu ne-ar trebui nici popi, nici avocaţi, nici mânăstiri, nici tribunaluri; dar cei mai mulţi judecă **sfinţenia** după **forme** iar nu după **fapte,** îşi măsoară **omenia** pă slovele Praviţii iar nu pă Duhul ei.

De aceia vedem că precum un om către aproapele său, pentru a se purta bine trebuie să aibă bold pravila, aşa şi omul către D-zeu, pentru a-şi aduce aminte de poruncile lui, îi trebuesc popi, biserici. Aşa a fost omul în toată vremea, de când îl vedem zugrăvit în istorii până în zioa de astă-zi; poate că numai când va veni vremea ce ni se făgăduesţe de a fi în toată lumea numai **o turmă** şi **un păstor,** atunci om cu om să va înţelege şi se va împăca cu D-zeu mai mult din inimă decât din buze, mai mult cu milostivirea sufletului decât cu truda trupului, atunci **postul** va fi **înfrânarea patimilor** dobitoceşti, preoţii vor fi părinţii şi căpeteniile familiilor, biserica va fi în toată casa unde este frăţie şi omenie, atunci în sfârşit va fi veacul de aur, pământul va fi rai şi omul înger.

P. Poenaru.

X.

1836 Aprilie 17.

Cinstite Unchiule,

Pentru cumnatu-meu **Cornilie** am vorbit cu logofătul dreptăţei şi d-lui zicea că trebue să se trimită înapoi raportul ce a dat tribunalul judeţului, nefiind făcut după orânduială, căci se abate din ceiace i s'a cerut a încunoştiinţa şi arăta şi pricinuiri deşarte zicând că **Cornilie** are purtări bune, dar cu mutarea sa la Craiova poate să aducă vătămare casii sale. Cu trimiterea răpozatului înapoi, d-lui marelui logofăt poruncisă să se facă şi dojenire tribunalului şi mai ales prezidentului pentru asemenea raportuire în potriva rezonului. Eu însă temându-mă să nu-şi pue prezidentul în pizmă şi unindu-se cu alţi ne prieteni ai lui **Corniţă** după la Târgujiiului să raporteze nescarva minciuni mai groase şi aşa (să) trăgăneze această pricină multă vreme, am rugat pă logofătul de a poruncit să nu să mai întoarcă raportul la trib. ci să se trimiţă la Divanul Craiovii ca să cerceteze dacă mutarea lui **Corniţă** la Craiova este vătămătoare casii sale şi dacă trebueşte pentru aceasta a i se pune epitropie sau nu?

Cu expediţia de astă-z(i) s'a şi trimes acel raport către cinst. Divan de acolo. Mă rog dar Neică, să bine-voeşti d-ta a îndemna spre a se da răspunsul fără zăbavă fiind că **Corniţă** aşteaptă aici să vază săvârşită pricina.

Am vorbit şi pentru voe ce cei d-ta de a merge la băi şi mi s'a zis că se va da aceasta în cunoştinţă M-Sale. Crez că în estimp nu vei avea împiedicare.

Arhitectul ce a venit cu d. **Popescu** aici, nu a şăzut mai mult de cât o zi în Bucureşti şi în aşa puţină vreme nu se

putea săvârşi tocmeala ce făcuseţi d-voastră cu dânsul. A doa zi a şi plecat, întorcându-se iarăşi în Transilvania. Acum nu ştim cum să facem mai bine ca să nu se mai zăbovească începerea clădirii şcoalii [10]); pă deoparte vedem că preţurile ce să cer de meşterii de acolo sânt mai mult decât îndoite de cum se plătesc aici, pă de alta însă fiindcă de aici nici un meşter nu voeşte să se însărcineze a merge acolo pentru acea clădire, rămâne tot cu meşterii de acolo să faceţi tocmeli.

Dar până a se da de către Eforie desăvârşit răspuns la aceasta, bine-voiţi D-voastră a mai cerca, doar de se vor găsi alţi meşteri care să primească această însărcinare cu o sumă mai mică. Nu ştim dacă acel meşter care cere 40 de lei numai pentru privighere este destoinic a înţelege lucrarea după plan, căci dacă acela nu va fi meşter îndestul, ar fi mai bine să se însărcineze cu această priveghere **Vilhelm.** Şi fiind acolo arhitectul franţez i-ar arăta planul cu deamănuntul că ştie ce îngrijire să aibă în lipsa acestui arhitect. Eu rămâi al d-tale prea plecat,

P. Poenaru.

XI.

1836 Aprilie 24.

Cinstite unchiule,

Pentru zidirea şcoalii [11]) am chipzuit să facem un model de ghipsos şi de lemn prin care să se arate toate bucăţile ce au a se lucra fieşcare în proporţia sa, şi aşa nu mai trebueşte un **maimarbaşa** pentru inspecţie, ci destul este să vază meşterii şi dulgheri acest model şi să vor dumeri foarte bine.

Acest model va lua sfârşit peste vre-o 15 zile. Atunci se va trimite acolo împreună cu arhitectul şi se va putea începe zidirea. Mai nainte de a se da de la Eforie pentru acesta deslușiri mai cu deamăruntul, eu am cinstea a încredinţa pă d-voastră că noi avem gândul pironit la acea lucrare de folosul învăţăturilor şi nu vom lăsa să treacă vreme fără să se înceapă estimp zidirea. Atâta numai trebue, să ne luăm toate măsurile ca să nu găsească protivnicii pricină a ne împiedica sau a ne învinovăţi mai la urmă.

Prea plecatul d-tale,

P. Poenaru.

XII.

La 21 Noembrie 1836.

Cinstite Unchiule [12]),

Am auzit că d-ta ai început să iai hapurile lui **Morăzon.** Grăbesc a înştiinţa d-tale că, după cercetările ce s'au făcut şi aici şi pă alte locuri de lucrarea ce face această doftorie, s'a văzut că, deşi deocamdată se pare a folosi, dar mai la urmă

10) Şcolii de stat.
11) Şcolii de stat.
12) Iordache Otetelişanu.

slăbesc stomahul într'atâta încât făr de a lua de aceste hapuri sau vre-o altă asemenea doftorie tare de curăţenie, omul nu mai poate să dea afară mistuiala.

Aici mulţi bolnavi au cercat aceste hapuri şi nu auz pă nimenea să zică că i-au folosit, ci dimpotrivă că le-a slăbit stomahul foarte mult. Eu socotesc Neică, că aceste hapuri sânt numai nişte otrăvitoare supstanţe cari întărâtă stomahul şi'l silesc să dea afară ceia ce se coprinde într'însul. Astfel sunt toate curăţeniile cele tari, care le dau doftorii la întâmplare de un mare emfra.... Este însă cunoscut că după noăle înaintări ce a făcut în vremile cele mai după urmă ştiinţa Medicinii, s'a găsit că metodul de a se da curăţenii la toate boalele, metod care se întrebuinţează şi până acum de doftorii nemţi cei vechi şi de toţi şarlatanii, este foarte vătămător, atoniseşte stomahul şi paralicește toate puterile omului. Aşa dar bine ar fi Neică, să nu mai iei de aceste hapuri de cât când va socoti doftorul că trebueşte să iei vre-o curăţenie; căci fără povăţuire de la un om de această meserie, ori câtă altă ştiinţă ar avea cinevaş, nu se poate apăra de greşală mai ales când singur bolnavul voeşte să-şi fie doctor. Căci vedem că şi chear doftorii când pătimesc de câte cevaş, nu se tractează singuri, ci iau povaţă de la alt doctor.

Mă rog de ertare, Neică, pentru îndrăzneala ce iau a supune d-tale aceste observaţii, care nu le fac pentru nici o altă consideraţie de cât pentru că viaţa d-tale ne este scumpă şi dorim a ne bucura de îndelungirea ei în toată întregimea sănătăţei.

Prea plecatul Dumneavoastră,

(ss) **P. Poenaru.**

Cu întoarcerea vărului **Ioniţă Râioşeanu,** voi trimete d-tale înscrisurile de care am vorbit pentru pensionat.

XIII.

1837 Februarie 26.

Cinstite Unchiule[13]),

Doă scrisori ale d-tale împreună cu hârtiile asupra pricinii socotelilor bisericii[14]) primind, am dat în cunoştiinţă cinst. logofeţii toate câte s'au urmat într'această pricină. Dumnealui logofătul s'a pătruns de adevărul înfăţişat în raportul d-voastră şi a poruncit să se scrie la maghistratul de acolo să închee socotelile şi budgetul după cum sânt aşternute de d-voastră. Iar de acum înainte ca să nu mai fie nedumerire între maghistrat şi Epitropie, să se aşeze oare-care regulă după care va avea a-şi urma epitropia lucrurile şi să se hotărească sfera atribuţiilor atât a maghistratului cât şi a epitropilor.

S'a zis să se scrie şi la prea sfinţia sa părintele episcopul Râmnicului ca să sloboază toate lucrurile bisericii câte s'au

13) Iordache Otetelişanu.
14) Probabil Maica Precista de la Dud.

cerut de d-voastră prin foaia de mai nainte şi apoi să se trimită dv. dela logofeţie registruri şnuruite în care să treceţi toate averile bisericii şi toate socotelile cu deamăruntul.

Acestea s'au vorbit alaltăeri Joi; de atunci eu am cazut în pat bolnav de epidemie ce se zice gripă sau guturai, şi nu am mai putut să es din cas(ă) ca să citesc răspunsul ce se va fi gătit a se trimete d-voastră.

Astăz(i) îm(i) este mai bine şi mâine şocotesc ca mă voi putea duce la cancelaria logofeţiei, ca să văz ce s'a lucrat pentru aceasta.

Prea plecatul d-voastră,

P. Poenaru.

XIV.

Fără an, Iunie 5.

Cinstite Unchiule [15]),

Infăţişătorul este un meşter fântânar pentru puţuri cu tulumbă, a făcut aici în Bucureşti multe de aceste puţuri care sânt foarte înlesnitoare pentru scoaterea apei.

Spuindu-mi că voeşte să vie acolo la Craiova, am socotit de trebuinţă să-l fac cunoscut şi d-tale ca să aşeze asemenea pumpe în curtea caselor d-voastră şi la casele pensionatului dacă veţi găsi cu cale. Aici i s'a plătit pentru un puţ cu tulumbă 12 galbeni, cuprinzându-se într'acest preţ ţăvile de lemn şi toate fiarăle împreună cu lucrul lor.

Se va băga de seamă că căptuşala ţăvii cei de lemn unde joacă **răzbiciul** să fie făcută nu de tablă de alamă ci de un urloiu de alamă turnată, care urloi să fie pă dinăuntru bine tras în strung. In figura de alătur, care înfăţişează un puţ cu tulumbă am însemnat prin A, B, C, D, puţul cu ghizduri, E, F, ţăvile de lemn ce se alcătuesc din mai multe bucăţi; g, h. vergeaoa răzbiciului; K, L, M, urloiul de alamă în care joacă răzbiciul; n, pârghiul prin care se rădică vergeaoa răzbiciului; o, vergeaoa cu mâner de care se trage pârghiul; p, ţeava pe care iasă apa, s, s, s, proptelele ţăvilor de lemn în puţ.

Meşterul se îndatorează încă a căptuşi cu scânduri partea din afară din puţ a ţăvilor, a zugrăvi această căptuşală şi a o acoperi cu tinichea tot în preţul de 12 galbeni.

P. Poenaru.

---

15) Iordache Otetelişanu. — In marginea paginei manuscrisului se vede, în sec. ţiune laterală, planul foarte bine şi corect executat al unui puţ cu pompă, a cărei fie. care piesă este numerotată cu literele A. B. etc.

XV.

1837 August 4.

Cinstite Unchiule,

Mare mirare m'a coprins văzând că **madama Gros** a venit aici mâhnită până la desnădăjduire pentru că la venirea d-lor în Craiova n'au fost primiţi după cum s'au fost recomandat. Eu şi mai nainte de venirea d-lui **Gros** acolo înştiinţasem pă d-voastră că soţia sa fiind o fămee din cele mai destoinice a ţinea pensionatul de fete cu toată cuviinţa, după cum d-ta doreşti; am vorbit cu dânsa ca să vie acolo să ia asupră-i direcţia pensionatului Craiovei. Pă acest temei prin deosăbită scrisoare, am si recomandat d-tale pă această damă ca să bine voeşti a o aşăza în pensionatul de acolo. Acum văz că madama **Gros** n'a fost primită după cum nădăjduiam.

Poate că scrisoarea ce trimiseasăm d-tale mai înainte a zăbovit a ajunge la Craiova.

Deosăbit de aceasta, îm(i) spune madama **Gros** că ceialaltă madamă pă care a găsit-o acolo în pension, a necinstit-o întratâta cu vorbe neconvuiincioase, în cât dacă ar fi vrut să se măsoare cu dânsa ar fi ajuns să se şi bată una pă alta.

Crez că de va fi zăbovit scrisoarea mea cea dinainte a intra în mâinile d-tale, vei fi fost foarte mâhnit văzând că vin nişte oameni streini, pă care nu-i cunoşteai, să se aşăze în pensionatul ce se afla supt a d-tale protecţie. Dar dacă eu prin a doa scrisoare nu am vorbit cu îndestulă deslusire pentru venirea acolo a madamei **Gros,** aceasta am făcut-o pentru că mă răzămam în cele ce scrisasăm d-tale mai nainte. D-ta îm(i) arătasăşi dorirea de a găsi o guvernantă bună pentru acel pensionat, de aceia eu cu prilejul numirii d-lui **Gros** de profesor la şcoala de acolo, am recomandat d-tale pe soţia sa fiindcă aceasta este una din cele mai bune guvernante ce se pot dobândi aici. Eu mă bucuram de acest prilej, fiind sigur că pensionatul va spori foarte bine supt direcţia madamei **Gros.**

Acum însă văz că această damă este atât de scârbită de necazurile ce a păţit acolo, încât cu anevoe o vom putea îndupleca să se întoarcă la Craiova.

Mă rog, Neică, fă cele ce vei judeca de cuviinţă să ese din pension acea guvernantă care acum se află acolo, căci sânt bine încredinţat că pentru plăcerea unei fămei care nu are nici o destoinicie pentru postul în care se află, nu vei voi să se depărteze alta care are toate talentele pentru această slujbă.

Poate ca neprietenii de acolo doresc a vedea pensionatul în starea în care acum să află ocârmuit de madama **Grulie,** dar cinstea d-tale se compromitează lăsându-le pensionatul în asemenea mâini nedestoinice. Noi aici ne străduim să dobândim cât mai fără zăbavă răspuns la cererea ce s'a făcut pentru ajutorul acelui pensionat şi slobozindu-se ajutorul cerut se nădăjdueşte că acel pensionat va fi unul din cele mai însemnate

şi va face cinste oraşului şi mai ales d-tale, care ai îngrijit a-l înfiinţa şi a-l avea supt a d-tale deosăbită protecţie.

Mă rog, Neică, odihniţi pă d-l **Gros** şi bine voiţi a ne înştiinţa când este să ese din pension madama **Grulie,** ca să poată veni acolo în locul ei madama **Gros.** Şi rămâi al d-voastră prea plecat,

P. Poenaru.

XVI.

1837 August 19.

Cinstite Unchiule[16]),

D-l **Gros** care se trimete profesor la şcoala Craiovei în locul d-lui **Vizamond,** aduce cu sine şi pă soţia d-lui. Această damă fiind bine deprinsă cu ţinerea pensioanelor, doreşte a se însărcina cu îngrijirea pensionului de fete dintr'acel oraş. Dumneaei este foarte destoinică a da lecţia în limba franţozească, vorbeşte limba nemţească, pricepe binişor şi limba românească.

De aceia socotesc că ar fi bine să primiţ(i) în pension pe această damă şi deocamdată, până a se da aici deslegare pentru ajutorul ce s'a cerut de către locuitorii acelui oraş pă seama pensionului, să se însărcineze d-ei a aduna fete pă seama d-ei cu preţul de mai'nainte, făcând astfel de contract cu d-voastră, că d-ei se însărcinează deocamdată în al său rizic şi pericol să adune fete în pension cu plată de 50 sau 40 galbeni pa an, până ce se va da deslegare de aici la cererea ce s'a făcut; iar după ce se va da ajutorul ce s'a cerut sau în ori ce vreme se va găsi cu cale de către d-voastră sau de către guvern a se face vre o altă întocmire la pension, să fie datoare numita damă ori a se conforma cu noua întocmire ce se va face, sau a eşi din pension fără de a avea a cere vre-o despăgubire.

Pe acest temei eu am făgăduit d-lui şi d-nei **Gros** că vor fi recomandaţi d-voastră, ca să poată trage în gazdă deadreptul în casa pensionatului şi să se îndeletnicească amândoi la învăţătura fetelor ce se vor aduna, dând probă de destoinicia ce vor avea într'această îndeletnicire ca să se recomandeze pentru ţinerea pensionatului şi pă o vreme mai îndelungată.

Eu rămâi al d-tale

prea plecat,

P. Poenaru.

XVII.

1837 August 20.

Cinstite Unchiule[17]),

Ştiind că în pensionul de acolo trebueşte o damă franţoază pentru a se aduna iarăşi fete la învăţătură, am vorbit cu **„Madame Gros"** să intre acum îndată acolo în pension şi să înceapă

16) Iordache Otetelişanu.

17) Iordache Otetelişanu – Pe adresă e adăogat «Nefiind dumnealui în Craiova se va deschide această scrisoare de d-l Gr. Otetelişanu sau de d-l Crăciun Ioanovici», unul din ctitorii bisericii Maica Domnului.

a aduna fete. Această damă vine acolo fiindcă bărbatul d-ei s'a orânduit profesor la şcoala Craiovei în locul d-lui **Vizamond.**

Destoinicia cu care madama **Gros** s'a îndeletnicit în ţinerea pensionului de copii ce a avut aici se recomandează cu deosebire şi pentru pensionul de acolo. D-ei pe lângă limba franţozască vorbeşte nemţeşte, înţelege binişor şi limba românească, care este de mare folos pentru că copiii să pot deprinde mai bine cu limba franţozască sau cu oricare altă limbă streină când învăţătorul ştie să tâlmăcească acea limbă în limba naţională.

Eu am îndemnat pe madama **Gros** să tragă în gazdă deadreptul la pension, ca să se ocupeze îndată cu adunarea fetelor. Pă acest temei, d-ei şi-a şi îndreptat calabalâcul ce l'a trimes la Craiova să se descarce la pension. De aceia mă rog să porunciţi a se primi acolo aceste calabalâcuri şi viind madama **Gros** cu soţul d-ei, sânt încredinţat că se vor sili a face cel mai bun spor la învăţătură cu fetele ce vor aduna.

Aşteptând deslegarea ce va da guvernul la cererea ce au făcut pentru pension lăcuitorii Craiovei, d-voastră, nu veţi încheia cu madama **Gros** nici un contract, ci o veţi lăsa să facă mai întâi cercare cu câte-va fete în al ei rizico şi pericol cu preţul ce va socoti mai cuviincios; iar după ce se va dobândi ajutorul ce s'a cerut pentru acel pension, se va face cu madama **Gros** tocmeală formală, întocmindu-se pensionatul pă deosebite reguli.

Eu ramâi al d-voastră

prea plecat,

P. Poenaru.

XVIII.

1837 Septembre 17.

Cinstite Unchiule,

Nu am avut încă înştiinţarea pentru care am rugat pe d-ta ca să ştim când ai pus soroc madamei **Grulie** să ese din pension. Eu cu toate acestea am îndemnat pe madama **Gros** să se întoarcă acolo, fiind bine încredinţat că d-ta care doreşti întemeerea acestui pensionat nu vei lăsa să pierdem prilejul ce avem de a-i da o bună direcţie prin madama **Gros** pă care o cunosc destoinică pentru această îndeletnicire. D-l **Gros** scrie de acolo că acea fămee **Grulie,** nu încetează de a-i face feluri de ocări şi zice să nu cumva să îndrăznească madama **Gros** a se întoarce iarăş în pension că-i fărâmă picioarele, şi că nu voeşte să ştie de poruncile niminui. Eu mă mir cum îndrăzneşte acea fămee să facă atâta împotrivire şi să calce poruncile d-tale. In ce drepturi şi în care persoane îşi razimă ea atâta obrăznicie? In neştiinţa şi nedestoinicia sa, sau în intriga vrăjmaşilor acelui pensionat?

Dar nici una, nici alta nu sunt titluri care să-i poată da vre-un drept asupra acelui institut, fiind-că eu ştiu că d-ta

doreș i că acest pensionat să se încredințeze în mâini destoinice și că nimine altul nu are drept a porunci la acest Institut decât numai d-ta, ca unul ce ești cel d'întâi întemeetor și sprijinitor. Mă rog, Neică, poruncește strașnic acelei mueri să nu se mai împotrivească ca să ese din pension, fără altă zăbavă, ca să poată madama Gros să înceapă a aduna fete și să se îndeletnicească cu învățătura lor, într'un chip a aduce cinste acelui Institut.

Grulie nu poate pricinui că are tocmeală cu părinții și ca nu iasă din pension mai nainte de săvârșirea sorocului acelii tocmeli, fiind-că ea a avut voe de la d-ta să se tocmească cu părinții numai pă câte o lună. Și de când i s'a dat știre că s'a orânduit directriță la acel pensionat madama **Gros** este o lună trecută. Așa dar acum nu-i mai rămâne nici o pricinuire. Eu îndemnând madama **Gros** a veni acolo în pension am urmat după cererea d-tale fiindcă totdeauna mi-ai scris să îngrijesc a găsi o directriță franțoază pentru acel pensionat. Acum dar am ciustea a încredința pă d-ta că după puținele mijloace ce avem pentru întemeerea acelui pensionat madama **Gros** este cea mai destoinică care se poate găsi, și nu sânt la îndoială că va pune toată silința a împlini dorirea ce ai d-ta pentru înaintarea acelui așăzământ de folos obștesc. Potrivit cu cererea ce mi s'a făcut de către d-voastră prin scrisorile de mai nainte, că sa îngrijesc și pentru cărțile ce trebuesc la acel pensionat, am cumpărat acum obiectele următoare: șase harte mute (planiglobul, Europa, Asia, Africa, America și Australia). Douăzeci și una livrezoane de **„Cours complet d'éducation domestique pour les filles".** Două spre zece cărticele dă **„Bibliothèque des enfants".**

Acestea se aduc dă madama **Gros** care le va da în cunoștiința d-tale prin foae iscălită de dânsa și vor rămâne în păstrare de pensionat.

Știu că-m(i) vorbeai d-ta că din veniturile bisericii Sf. Ilie ai hotărît să faci un ajutor acestui pensionat. Dintr'acest ajutor se vor plăti și aceste obiecturi ce se trimit acum. Prețul lor îl voi însemna d-tale prin altă ocazie, fiindcă acum nu avusei vremea să cer socoteală de la librar.

Pentru ajutorul ce s'a cerut de la biserica **Maica Precistei** nu s'a dat încă nici o hotărîre desăvârșită. Dar nu încetăm a grăbi să se săvârșească o dată această chipzuință ori în ce chip.

P. Poenaru.

XIX.

1837 Octombre 21.

Cinstite Unchiule[18]),

D-l **Ksavie Vilacroz** (Xavier Villacrose) arhitectul franțoz ce s'a rânduit în slujba Prințipatului în locul răposatului **Sanajuand,** trece pe acolo la Cerneț(i) ca să facă planul pen-

18) Iordache Otetelișanu.

iru aşăzarea oraşului Severin. Şi fiindcă tot acest arhitect o să fie însărcinat a da planurile ce va cere trebuinţa pentru toate amărunturile zidirii şcoalei [19]) de acolo, mă rog să bine-voiţi a-i arăta locul de şcoală şi materialurile ce se vor fi gătit până acum. Am rugat pă d-l Villacroz de a făcut un plan şi pentru fântâna **Obedeanul** ce este să se zidească acolo; lângă acea fântână am chipzuit să fie şi un bazen (heleşteiaş) coperit pentru spălătorese, precum se obicinuieşte pă alte părţi

De veţi avea mijloace de a se face şi aceasta ar fi o mare înlesnire pentru oraş. Planul acesta se va opri acolo până voi veni şi eu ca să dau deslusire mai pă larg de construcţia acelui basen. Iau îndrăzneala să îndreptez pă d-l **Vilacroz** la casa D-voastră şi mă rog să binevoiţi a-l primi pentru o zi-doao spre odihnă. Veţi cunoaşte într'însul o iscusinţă la meşteşugul ce profesează, care meritează toată cinstirea.

Eu rămâi al D-voastră

prea plecat,

P. Poenaru.

XX.

1837 fără lună şi zi.

Cinstite Unchiule [20]),

Dobândind acum ocazia prin întoarcerea vărului **Ioniţă Râioşanu,** trimit d-tale izvoade de diiata dv. şi de jalba din partea orăşanilor pentru pensionat, alcătuite pe cât am putut judeca că este mai de temei, lăsând la înţeleapta judecată a dv. a îndrepta ceia ce va fi de lipsă.

De această jalbă am facut arătare Măriei Sale lui Vodă şi mi-a zis că va da slobozenie a se face pensionatului ajutorul trebuincios din veniturile bisericii Maicii Precistii. I-am pomenit şi de dorinţa ce aveţi dv. a întemeia acest pensionat şi cu ajutor din veniturile sfântului Ilie şi cu dania averii dv. după moarte. La aceasta l'am văzut deodată cufundat în întristare şi după o lungă tăcere îm(i) zise: — „Spune-i frate, să facă binele „cât va trăi şi să nu-şi lase averea la biserici, că îşi face păcate, „fiindcă vedem că aici nici odată nu s'a păzit sfinţenia cuge- „tării ctitorilor".

Arătându-i eu atunci că nu la biserică ci la pension voiţi să lă aţi puţină averea dv.: — „Măcar şi acolo, zise, căci nu ştim în ce mâini va cădea mai la urmă".

M'am mirat de această observaţie a M-Sale, dar crez că poate atunci să fi fost turburat de vre-o pricină ce-l va fi făcut să gândească cu puţină încredere la soarta viitoare a neamului românesc. Cu toate acestea d-ta, cinstite unchiule, fă binele ce ţi-ai propus, căci dacă ar fi să punem înainte toate prăpăstiile ce să pot întâmpina în curgerea vremurilor, nimenea n'ar mai

19) Şcoalei de Stat.
20) Iordache Otetelişanu

gândi pentru zioa de mâine şi lipsind toată încrederea între oameni n'ar mai fi viaţă soţială.

Jalba din partea orăşanilor bine ar fi să se trimeată acum mai în grab ca, fiind primită, să avem vreme a chipzui să se găsească persoanele trebuincioase pentru slujba pensionatului mai nainte de săvârşirea contractului ce s'a făcut cu persoanele cele de acum.

Am găsit aici o 'damă franţeză care ar fi prea bună pentru direcţia acelui pension, dar nu primeşte această slujbă cu mai puţin de 300 galbeni pe an. Cere să aibă şi o altă muiere ajutoare pentru limba franţozească şi nemţească. Aceste iarăşi nu se poate găsi cu mai puţin de 200 galbeni. Şi asemenea cheltueli nu se pot face decât atunci când se vor asigura veniturile ce se cer prin jalbă.

Intr'aceste zile am dobândit de la Caracal încredinţare că d. d. **Scarlat** şi **Marcu Măineşti** au votat acolo, şi prin urmare, nu trebuesc să voteze şi la Craiova. Ştiu, Neică, că v'am adus multă supărare cu pricina alegerii deputatului şi n'aş mai îndrăzni a face pomenire de aceasta, dar când este vorba de lucruri obşteşti de asemenea importanţă trebue să trecem cu vederea ori ce neplăceri şi să ne străduim a aşăza temeiurile după care au a se urma în viitorime aceste lucruri . . . .

. . . . . .

Trimisăi unchiului **Grigoraşcu**[21]) doă dioptere cu ochian şi cu nivelă ce s'au adus de la Paris după porunceala dumnealui împreună cu doă busole declinatorii.

Şi rămâi al Dv. nepot

plecat,

P. Poenaru.

XXI.

Izvod (concept) de testament al lui Iordache Otetelişanu făcut în 1837 de P. Poenaru.

Privind la patimile şi necazurile ce omul îşi face şi singur cât vieţueşte pe acest pământ deosebit de acelea la care natura îl supune şi cercetând izvorul de unde curg aceste năravuri rele care aduc omului atâta neodihnă în tot cursul vieţii sale, ne-am pătruns de adevărul că toate năravurile bune sau rele le dobândeşte omul cât este copil în braţele maicii sale, mai nainte de a intra în lume. Mamele dar în creşterea copiilor, deodată cu desvoltarea puterilor trupeşti, dau pă nesimţite şi cualităţilor sufleteşti o pornire de la care foarte cu anevoe se mai poate întoarce omul.

Din această băgare de seamă, şi din dorirea ce neîncetat am avut a afla şi a înlesni mijloace de îndreptarea năravurilor, am îngrijit a ne ocupa şi noi spre a ajuta îmbunătăţirea creşterii copiilor; am chipzuit dar că aflându-ne ctitori şi epitropi

21) Iordache Otetelişanu.

la biserica sf. Ilie din orașul Craiovei înzăstrată dă moșii noștri cu venituri hotărîte pentru faceri de bine obștești, nu am putea mai bine împlini scopul întemeetorilor acestui așăzământ decât întrebuințând în ajutor spre învățătura fetelor prisosul veniturilor ce rămâne după ce se întâmpină cheltuelile bisericii.

De aceea am întocmit un **pensionat de fete** în orașul Craiovei așăzându-se în casele ce s'au dăruit pentru acest sfârșit de dumnealui **paharnicul Lazaru,** care case s'au prefăcut cu totul de iznoavă cu cheltuială dela biserica Sf. Ilie. Acest pensionat se ține acum din veniturile aceștii biserici, îndeplinindu-să cheltuelile ce nu se ajung a se întâmpina din plata ce dau părinții fetelor, care plată este printr'acest mijloc mult mai scăzută de cât se obicinuiește la alte pensionaturi.

Indeletnicindu-ne la îngrijirea acestui așăzământ și având prilej a vedea mai de aproape folosul ce rezultează dela asemenea ajutoare în interesul obștesc, ne-am îndemnat a chipzui mijloace pentru întemeerea și statornicirea acestui așăzământ pă viitorime. De aceea, noi amândoi frații suptiscăliți într'o unire am hotărît:

1. — După moartea noastră amândurora, toată starea ce ni se va găsi, alăturându-se pă lângă avuturile bisericii Sf. Ilie, să fie proprietatea pensionatului de mai sus arătat.

2. — Noi cu dreptul de ctitori și epitropi ai acestii biserici ocârmuind averile ei, vom îngriji cât vom fi în viață a întâmpina trebuințele pensionatului după chipul ce vom cunoaște mai de folos pentru acest institut.

3. — Iar după moartea noastră amândurora, tot avutul nostru alăturat pă lângă avuturile bisericei Sf. Ilie rămâind desăvârșită proprietate a pensionatului de fete, să se dea supt îngrijirea și ocârmuirea unui comitet care să fie alcătuit de cinci persoane, din care unul va fi acel după vreme inspector al școalei centrale din Craiova, doi se vor alege din lăcuitorii din Craiova dintre persoane de ori ce treaptă, altul se va numi de Guvern și însfârșit, cel de al cincilea va fi unul din rudeniile noastre, care se va numi de unul din noi după moartea celuilalt și care după moartea noastră amândurora va avea și el a numi pă altul, iar din familia noastră amândurora, prin înscris adresat din vreme către guvern. Asemenea alegere se va urma și mai încolo cât se va găsi din familia noastră vre-o persoană parte bărbătească, iar ne mai găsindu-se, se va face această alegere și dintre persoanele care nu vor fi din familia noastră.

4. — Aceste persoane ce se vor alege vor trebui să fie rumâni de ori ce treaptă, lăcuitori chiar în orașul Craiovei, cei mai cu învățătură, mai de cinste oameni și mai râvnitori de binele obștesc.

5. — Cel mai bătrân dintre aceste persoane va prezida seanțele comitetului.

6. — Persoanele din care se va alcătui comitetul vor fi neschimbate în toată viaţa lor, afară dacă se vor învinovăţi după cum se arată la articolul 10 al acestui înscris.

7. — Comitetul va administra avuturile bisericii Sf. Ilie, va regula veniturile şi cheltuelile pensionatului, va întocmi învăţăturile după cum va socoti că este mai de folos în scopul educaţiei secsului, fără de a avea amestec la această administraţie altcineva din afară.

8. — La sfârşitul fieşcărui an, în luna lui Dechemvrie, comitetul va fi dator a da maghistratului oraşului Craiovii socoteală lămurită de veniturile şi cheltuelile urmate pă anul trecut şi tot atunci va încheia şi budget pă anul urmator.

9. — Atât socotelile cât şi budgetul, găsindu-se făcute după orânduială, se vor întări cu pecetea magistratului şi cu iscăliturile mădularilor.

10. — Dacă, dinpotrivă, maghistratul va gasi vreun sfeterism sau vreun alt abuz în socoteli, va raporta guvernului, care atunci va orândui o comisie de doă sau trei alte persoane, dintre lăcuitorii Craiovii, să cerceteze de iznoavă acele neorândueli împreună cu mădularile maghistratului şi să afle pa cei vinovaţi dintre mădularile comitetului. Atunci, după raportul comisiei, guvernul va da poruncă să lipsească din comitet cei iscăliţi în hârtiile de pricină şi să aleagă alţii în locul lor.

11. — Comitetul va fi dator a îngriji ca toate tocmelile de vânzare şi de cumpărătoare, toate arenduirile, toate contractele să se facă prin mezat obştesc.

12. — Aceste tocmeli, precum şi ori-ce alte însemnări de venituri şi de cheltueli, să vor trece în reghistruri, care vor trebui să fie şnuruite şi adeverite cu pecetea şi cu iscăliturile mădularilor, atât ale maghistratului cât şi ale comitetului.

13. — Asemenea va priveghea comitetul ca nu cumva să se strămute vre-o parte din averile nemişcătoare ale bisericei Sf. Ilie sau ale pensionatului, să nu se vânză nici să se schimbe cu alte averi, măcar de s'ar socoti folosul bisericii cât de mare, căci o asemenea strămutare se face mai totdeauna cu paguba averilor obşteşti.

14. — Din venitul avutului nostru ce ni se va găsi după moartea noastră amândurora şi pă care alăturăm la veniturile bisericii Sf. Ilie în trebuinţa pensionatului, se va ţinea în toată vremea şi şcoala de învăţături începătoare ce se află anume aşăzată în satul **Beneşti.**

15. — Afară de trebuinţele şcoalii începătoare din satul Beneşti şi de ale pensionatului din Craiova, la nimic alt să nu se întrebuinţeze veniturile atât ale daniei noastre cât şi ale avuturilor cu care moşii noştri au înzăstrat biserica sf. Ilie, pentru că scopul acestor danii au fost şi este să se folosească obştea din veniturile lor cât se va putea mai mult. Şi fiindcă a se înlesni mijloacele spre a se da o bună creştere copiilor de amân-

doă secsurile este cea mai dântâi trebuinţă a unui neam şi de cel mai mare folos obştii, sântem încredinţaţi că păzindu-se întocmirea ce se coprinde într'acest înscris, se va face obştiei ajutorul cel mai însămnător şi se vor îndemna şi alţi asemenea doritori a contribui în ajutoare obşteşti, purtând unul altuia sarcina după legile omenirii şi cuvântul lui Dumnezeu.

XXII.

1838, Ianuarie 6.

Cinstite unchiule,

Prin d. Stancescu, profesoru dela Târgul-Jiului, trimeţ d-tale 2 lampe aduse dela Paris şi făcute după o nouă invenţie. Toată truda meşterilor de acest obiect este de a face ca untul-de-lemn să stea totdeauna ridicat până sus la gura ţăvii ca să nu arză vârful feştilei în sec, căci atunci să scrumează şi dă fum. Feluri de iscusiri s'a făcut pentru a întâmpina aceste trebuinţe, din toate însă cele mai puţin complicate văz că aceasta a lampei ce trimeţ d-tale este cea mai ingenioasă şi răspunde mai bine la scopul propus. Tot prinţipul acestii iscodiri să razimă pă închiderea aerului în vasul în care să coprinde untul-de-lemn ca să nu răsufle pă nicăeri, şi apoi pe comunicaţia acestui aer închis cu cel de afară, numai atunci când face trebuinţă ca prin apăsarea aerului celui închis să se ridice untul-de-lemn la vârful feştilei potrivit cu arderea ei.

Unt-de-lemnu într'această lampă să toarnă prin pâlniţa care este d'asupra cercului. Această pâlnie să deschide învârtindu-se împrejurul ei până ce bumbuleţul care este pe marginea ei dedesupt va veni afară de cercul cel mare al lampei, în partea împotrivitoare la feştilă. Astfel aflându-să pâlnia întoarsă, să torni într'însa unt-de-lemn până ce vei vedea că nu mai bolboroseşte aerul care iasă din lampă. După aceia să întorci iarăşi pâlnia până va veni bumbuleţul de ceia laltă parte înlăuntru cercului celui mare lângă şurupul cel mic care este dedesuptul pâlniei. Atunci lampa este închisă şi ridicându-să feştila cu de vre-o 4 linii iar nu mai mult, se va aprinde şi va arde cu o lumină foarte frumoasă şi potrivită. Aprinsă sau stinsă, lampa trebue să fie totdeauna închisă, adică cu pâlnia întoarsă, astfel încât bumbuleţul să fie la un loc cu şurupul, afară numai când se toarnă unt-de-lemn într'însa.

Prin apăsarea aerului din lăuntru, unt-de-lemnu se sue necontenit până la vârful feştilei şi fiindcă uneori să ridică mai sus şi decât gura ţăvii, o mică parte din unt-de-lemn se varsă afară din ţavă şi curge în vasul care se află în coloana lampei înşurupat la ţavă. Când acest vas se umple, se deşurupează şi se goleşte.

După o întrebuinţare de câte-va luni, lampa trebue să se cureţe de drojdiile care lasă într'însa untul-de-lemn. Această curăţenie se face turnând într'însa leşie tare şi fierbinte.

Trimisăi d-tale o maşină de frigare prin d-l Inginerul Diulanroz. Lampele amândoă costisesc 12 galbeni, frigarea 4 galbeni. Aceştia fac peste tot 504 lei, care scăzându-se din 800 ce sânt dator d-tale, rămâne 296. Cu aceşti 504 lei şi cu alţii care vei mai da d-ta

maică-mea şi de acum înainte, de vei găsi cu cale, voi trimite d-tale şi alte obiecturi de care voi socoti că poţi avea trebuinţă, precum o cuhnie de acelea care dă înlesnire bucătarului a găti bucatele mai curate şi mai cu puţine lemne, tingiri de fier spoite pă din lăuntru cu un smalţ de porţulan ca să nu coclească bucatele; un ceasornic care să bată în clopot mare pentru regularea slugilor să-şi împlinească slujba la vreme ca să nu aducă dumitale supărare; o tulumbă de care ar trebui să aibă fieşcare casă pentru apărarea de primejdie la întâmplare de foc, şi alte asemenea. Să dea D-zea să trăim cu toţii atâţea ani încât ca să întorc d-tale suma de 2400 lei ce vei răspunde d-ta maică-mea pă tot anul, să poci cumpăra d-tale deosăbite daruri al căror preţ să însumeze însfârşit o sută mii de lei. Fie! fie! fie!

Prea plecatul dumneavoastră

P. Poenaru.

XXIII.

1838, Mai 2.

Cinstite unchiule,

Am dat jalba ce a trimes d-lui *sărdarul Pleşoianu* şi M-Sa s'a mirat cum s'a putut face schimbarea la Epitropia bisericii Maicii Precisti fără întărirea M-Sale; de aceia dar eu crez că acea schimbare o să rămâie jos. D-voastră aveţi dreptul să nu cunoaşteţi de legiuită asemenea schimbare şi să cereţi întărirea M-Sale, precum s'a făcuţ şi orânduirea cea d'întâi.

Cât pentru sf. Ilie, d-ta poţi să dai orice ştiinţă se va cere dela logofeţie, dar la socoteli n'are a se amesteca acest departament, fiind-că această biserică este lăsată de aceia ce au înzestrat-o a se îngriji de ctitori şi de epitropi, după cum au legiuit acei d'întâi fondatori, iar nu după cum voeşte d-lui logofătul.

Neică, abuzurile ce au început a se lăţi şi într'acele 5 judeţe multe au ajuns la urechile M-Sale şi voeşte să pue o stavilă la aceasta. Este chipzuire să fii d-ta însărcinat cu o comisie pentru cercetarea tuturor abuzurilor dintr'acele 5 judeţe. De se va pune accasta în lucrare, crez că M-Sa Vodă ar lua prin d-ta ştiinţă de tot adevărul ce s'ar putea descoperi şi ar cunoaşte care sânt credincioşii supuşi ai M-Sale şi care au făcut rea întrebuinţare de încrederea ce s'au pus într'înşii, de a îngriji de binele obştesc. Atâta numai ar trebui să îngrijeşti d-ta a găsi vreo 3 persoane din cele mai de credinţă şi mai vrednice pentru asemenea însărcinare. M-Sa are de gând să pedepsească straşnic pă aceia ce vor fi eşit din poruncile date, însă ar vrea ca acele persoane ce să vor orândui supt a d-tale direcţie să fie oameni nestăpâniţi de patimi, ca să se poată descoperi tot adevărul; să îmbrăţişeze această îndeletnicire în linişte, fără sgomot, ca să nu se facă satelor mai multă smăcinare decât folos şi să nu aducă vreo întărâtare între ţărani, care să turbure şi să împedece cursul administraţiei, chear în lucrările cele poruncite de guvern.

Vărului *Leca*[22]) ma rog să-i arăţi că pentru cererea ce a făcut d-lui de a se orândui un censor acolo la Craiova ca să-şi poată tipari gazeta fără de a mai trimite izvoadele mai întâi la censura de aici, vorbisăm pă unde era trebuinţă şi erea aproape să se împlinească cererea d-lui, dar *Maiorescu* al nostru ne-a jupuit obrazul, s'a socotit pă sine singur luceafăr al neamului rumânesc şi pă toţi ceilalţi colegi ai săi cari îl socoţea întocmai ca pe un frate i-a despreţuit în ochii tuturor rumânilor, ba încă i-a *măgărit* cum se putea mai rău şi apoi pă toată Ţara rumânească a înfăţişat-o în ochii Europii întregi ca pe o maică fără creeri. Judecaţi acum d-voastră în ce grea răspundere m'a băgat acel om, pentru că eu l'am recomandat socotindu-l de om cu minte întreagă.

Acum nu mai este vorbă de a se orândui acela censor, ci mijlocesc să se dea vărului *Leca* voe în chezăşie chear în d-lui să se tipărească Gazeta fără a se atinge de guvern sau de moralul public.

Unchiul Grigorie îm(i) scrie să dau vărului *Leca* o sumă de bani din ceia ce are să ia d-lui dela Eforia şcoalelor pentru hotărnicia ce face acum, dar eu am răspuns d-lui că dela Eforie nu se pot slobozi bani mai nainte de a se împlini condiţiile ce s'au aşezat în contract mai nainte, adică de a se da hartă şi cartea de hotărnicie a moşiei pentru care se va cere plată. Eu iarăşi nu poci întâmpina dela mine această trebuinţă fiind-că mă aflu acum şi însu-m(i) în lipsă de bani.

Nădăjduesc însă că unchiul Grigorie va isprăvi hotărnicia la vatra Glavaciocului până în 15 zile şi atunci Eforia va putea slobozi banii ce se vor cuveni a se răspunde după tocmeală.

De primirea acestei scrisori mă rog să am cinstit răspunsul d-tale cu cea d'întâi ocazie ca să fiu odihnit că a mers sigură la adresa ei.

Plecatul d-tale

P. Poenaru.

XXIV.

1838, Mai 16.

Cinstite unchiule,[23])

Dela Ghiţă care a venit astăz(i) aici şi din scrisoarea d-tale înţelesei cele ce s'au urmat pe acolo. Im(i) păru bine aflând că d-ta ai de gând să vii aici pă joi; este de trebuinţă, Neică, să vii acum cât mai fără zăbavă, fiindcă avem să vorbim despre lucruri cari interesează foarte de aproape îndeletnicirea d-tale. Alaltăeri m'am pomenit cu o hârtie dela logofeţia dreptăţii în care mi se face cunoscut că după raportul acestui departament M. S. Vodă a poruncit să se întocmească o comisie alcătuită de 3 boeri pentru cercetarea şi descoperirea adevăratului *stânjen al lui Constantin Vodă* şi că la această comisie se află rânduiţi mădulari d-lui *logofătul Nestor,* cu şi d-lui *pitarul Alecu Geanoglu,* fratele cel mai mare al prea sfinţiei sale părintelui Râmnicu. Astăzi ne-am şi adunat pentru a-

23) Grigorie Otetelişanu.

22) Pictorul C. Leca se căsătorise cu Victorica, fiica lui Mihalache Iconomu şi a Ecaterinei, soră a lui Iordache şi Grigorie Otetelişanu.

ceastă lucrare, dar nu ştim ce pornire să luăm. Dacă ai veni d-ta mai curând, ne-ai lumina calea pe care ar trebui să umblam, ca să dăm o statornicire acestei măsuri după cum vorbeam mai nainte.

Deosăbit de aceasta sânt 2 şcolari, *Zefkidi Grecul* şi *Alecu Hristea,* care aşteaptă pe d-ta cu mare nerăbdare să vorbeasca ca să-i iei sub comanda d-tale de ingineri-topografi. Eu văz, neică, că după îmbulzirea lucrului ce se deschide, ai neapărată trebuinţa de a te încunjura de mai mulţi tineri lucrători ca să poţi prididi tot lucrul cu care să te însărcinezi. *Unchiu Iordache,* de altă parte, îm(i) scrie că ar dori să aibă şi pă d-ta ajutor la o comisie cu care este să se însărcineze d-lui pentru *cercetarea abuzurilor în cele 5 judeţe de peste Olt;* dar eu aş fi de părere să nu te mai dai şi d-ta în gura lupilor, care *cu anevoe se vor stârpi dintr'această ţară în veacul nostru; ori cât îi vei goni tot ei vor rămâne cu colţii mari multă vreme. D-voastră vă veţi trenţui gonindu-i şi ei vor rânji dinţii de toate părţile.*

Te aştept, neică, să vii în săptămâna aceasta negreşit. Şi rămâi plecatul d-tale

P. Poenaru.

XXV.

1838, Iulie 13.

Cinstite unchiule,

La *clucerul Eftimie*[24]) s'a dus d-l *Pop* de i-a vorbit pentru copia de sinet ce cei d-ta şi a zis că sineturile sale sânt puse la păstrare la o mânăstire aici împrejurul Bucureştilor şi că îndemnându-se a merge acolo să le caute, va trimite întreagă copia ce se cere. Mâine se va mai duce la dânsul şi secretarul şi de nu-l va putea îndupleca să dea acea copie, îndată îi voi scrie din partea Eforiei toate câte ai însemnat d-ta în scrisoare, arătându-i că acum să pun semnele şi el nu va mai avea drept de reclamaţie.

Linia de compas o trimisei neîmpărţită, pentru (că) m'am temut nu cum-va meşterul nu va putea să facă împărţeală cu toată cuvenita eczactitate. Vei vedea că s'a făcut chibzuire şi pentru supt împărţire cu *nonius.* Meşterului am plătit rămăşiţa de trei galbeni. Trimisăi d-tale şi o testea de hârtie vânătă.

Eu mâine plec la satul Pietroasa în judeţul Saac, trimis de vornicie ca să fac cercetare pentru nişte obiecturi preţioase ce s'au găsit ascunse supt pietri într'o ocnă de unde se scot bolovani de piatră. Din acele obiecturi guvernul a pus în mână până acum numai *o coroană de aur* care cântăreşte 395 dramuri şi este împodobită cu pietri scumpe *smaragduri* şi *robinuri,* din care însă cele mai multe sunt căzute sau scoase. *(E vorba de cloşca cu pui).* Acolo nu ştiu câte zile voi rămânea şi apoi întorcându-mă la Bucureşti, mai şăz vre-o 5 zile, după aceia trebuie să mă duc la Craiova ca să văz ce trebuie să facem cu zidirea şcoalei[25]), sa

24) Răsuceanu.
25) Celei de Stat.

nu mai rămâie şi în iarna viitoare dărăpănată precum se află până acum.

Dacă până la vremea plecărei mele ai isprăvi şi d-ta toate lucrările la Glavacioc şi Slobozia, am merge împreună la Craiova. Din alăturata scrisoare a unchiului *Iordake* pentru mine vei vedea că d-lui doreşte să mergi mai curând la Craiova.

D-l Ştirbei a plecat la *Odesa* în dumineca trecută şi zăboveşte acolo, zice până pă la sfârşitul lui Avgust. La plecarea d-lui, după raportul ce a dat M. Sale lui Vodă, s'au făcut pă la judecătorii peste 40 de mutări şi schimburi. La Craiova *clucerul Coţofeanul* în locul *d-lui Filişanul*, Văru *Petrake Poenaru* în locul sărdarului *Prisăceanul* care s'a mutat la alt judeţ, mi se pare la Gorj în locul lui *Moangă*. Unchiu *Nicolae* a rămas pă din afară, nu-m(i) aduc aminte cine s'a orânduit în locu-i; *Stolnicul Zătreanu-Miereanu* prezident la Râmnic în locul medelnicerului *Mâinescu*. *Costake* fratemeu, procuror la Slatina.

Im(i) pare rău că n'am putut să dobândesc ceva şi pentru cumnatul *Take*, că înoată în neavere şi ar fi destoinic să împlinească un post de cancelarie în stilul curent.

Plecatul d-tale

P. Poenaru.

XXVI.

La 23 Aprilie 1843.

Arh(on) Vornice,[26])

Cunoscând sentimentele ce purtaţi şi buna voinţă ce aveţi, iau îndrăzneala a Vă recomanda pe Madama *Riga* care se află slujind la pensionatul de fete d'aci din Craiova şi pe care voiţi a o departa din însărcinarea ce i s'au fost încredinţat şi în locu-i a pune pe alta; m'aşi fi temut a Vă ruga pentru această damă, dacă n'aşi fi fost încredinţată de a ei cinstită purtare şi de calităţile ce are şi că aceia pe care voiţi a o aşăza în locu-i are mai puţine decât dânsa. Cu toate acestea îmi întemeiez mai mult recomandaţia pe buna-voinţa ce aveţi, fiind încredinţată că n'o veţi depărta-o dintr'acea slujbă dela pension.

Pentru care mă veţi îndatora foarte.

A Dv.

ca o sor

(s) *Safta Stirbei.*

XXVII.

1844, Octombre 6.

Cinstite unchiule,

Doă scrisori ale d-tale le-am primit. Cu cuconu Barbu[27]) am vorbit pentru numirea d-tale şi mi-a răspuns că va lua şi d-lui vorbă pentru aceasta cu M-Sa Vodă şi poate că se va mai amâna această numire până la întoarcerea d-lui din Grecia, iar d-ta să te

26) Iordache Otetelişanu.
27) Barbu Ştirbei, atunci ministru de interne.

ocupez(i) până atunci cu săvârşirea hotărniciilor pentru care aţi vorbit cu d-lui şi mai ales hotărnicia *Moşiei Mari* pentru care mi-a zis să scriu d-tale că a primit răspuns dela *Ipsilant* şi-l imputernicează pe d-lui să facă învoială pe 800 de galbeni, precum aţi vorbit; însă, ar dori prinţul *Ipsilant* să săvârşiţi această lucrare până în primăvara viitoare, fiindcă atunci este să vie Luminăţia Sa în Bucureşti şi să facă nişte chipzuiri pentru ecsploataţia aceştii moşii după un metod mai nou. Spre acest sfârşit, ar dori ca d-voastră să deoscbiţi dintr'această moşie 3 sau 4 trupuri care să se poată arendui deosebit. Şi să alegeţi acele trupuri astfel încât să se poata coprinde în fiecare tot felul de cultură trebuincioasă unui arendaşi. Pentru aceasta va fi trebuinţă să descrieţi cu deamănuntul calitatea pământului şi toate acelea 3 sau 4 părţi, să arătaţi de ce cultură sânt priincioase cuprinsurile lor şi ce avantajuri particulare pot avea fie-care din acele părţi. Să se arate în sfârşit, pentru fie-care parte câte pogoane coprinde în locuri arătoare, câte în fâneţe, câte în islaz şi câte în alte deosebite locuri, sterpe, sau bune de vre-o altă întrebuinţare. Condica în care se coprind sineturile aceştii moşii a lăsat-o d-l *Ştirbei* la mine, ca să copieze d-l *Zefkid* dintr'însa ceea ce va socoti că trebueşte pentru această hotărnicie. D-l *Zefkid* a şi început această copiere dinpreună cu *Grigorie* şi după săvârşirea aceştii lucrări zice că va veni acolo să se întâlnească cu d-ta. Atunci şi *Grigorie* zice că vă însoţi pe d-l Zefkid ca să vie la d-ta.

Harta cea mare a ţării o dedei d-lui *Piciu* ca să o aducă d-tale şi după săvârşirea lucrării ce aveţi a face cu *rătunjirea judeţelor de acolo,* vă rog să mi-o întoarceţi înapoi, fiind-că este a şcolii. D-l *Piciu* zice că merge acum drept la Craiova ca să începeţi de acolo lucrarea, sau să vie şi d-lui acolo la Râmnic, dacă voiţi să începeţi dela Vâlcea.

Eu plec poimâine la Brăila *ca să începem de acolo rătunjirea.* De conlucrător am pe d-lui *Paharnicul Mih. Rahtivanu.* Eri a plecat şi d-l Ştirbei la Constantinopol. D-lui zice că peste două luni se va întoarce, dar crez că va zăbovi şi 3 luni.

Pentru numirea d-tale de epitrop al bisericii s'a făcut adresa din partea Logofeţiei bisericeşti către Prea sf. sa părintele Mitropolitul ca să se închee jurnal, şi să aşteaptă hotărîrea Prea sf. sale ca să se poată face raportul la M-Sa Vodă.

Eu rămâi al d-voastră plecat

P. Poenaru.

XXVIII.

1846, Noembre 1.

Cinstite unchiule,[28])

N'am fost în stare să vă răspunz la 2 scrisori ale Dv. de mai deunăzi, fiind-că mă aflam bolnav de o grea colică..... De aceia n'am putut să fac nici un pas în pricina ce mi-aţi încunoştiinţat pentru alegerea maghistratului de acolo; asemenea şi pentru mă-

28) Această scrisoare şi cele ce urmează sunt adresate lui Grigore Otetelişanu.

suri *magaziilor de rezervă* nu m'am putut îndeletnici ca să găsesc pricina diferenţei ce-mi însemnaţi.

Pentru tânărul *Străchinescu* îmi pare rău să vă încunoştiinţez că nici mijloc aşi fi avut până acum să-l aşăz între stipendişti, nici chiar de s'ar fi plătit pentru dânsul suma ce se cere la pensionat n'aş fi îndrăznit să-l bag între pensionari acum la vârsta în care se află, când obiceiurile i s'au format pe un trai slobod şi nu mai pot fi mlădioase pe traiul cel mărginit al pensionatului. Deosebit, acest tânăr are şi un caracter semeţ pe care singur mărturiseşte că nu şi-l poate reforma. Eu, adevărat, făgăduesc Dv. că voi observa puterile sale şi când se va găsi loc vacant voi mijloci a se primi în pensionat. Dar să lăsăm că până acum n'am avut asemenea loc, timpul m'a descurajat cu totul de a mai gândi să-l bag între pensionari; deunăzi făcuse complot cu conşcolarii lui să nu mai vie la prelecţiile profesorului de limba grecească cu ameninţare, că de va îndrăzni cineva din şcolari să vie la acea lecţie, pe acela să se puie toţi să-l bată. Când l'am întrebat şi l'am dojănit pentru aceasta, mi-a zis că de frică a făcut această învoire, ca să nu-l bată conşcolarii săi; dar după cercetarea ce am făcut am dovedit că el a fost unul din cei dintâi întăritori şi că a vrut să se arate om de caracter, să fie cu tovarăşii săi ca să-şi răzbune asupra profesorului.

Asemenea caracter la un şcolar este semeţie şi puteţi socoti ce foc mi-aş aprinde în cap când aş băga între pensionari asemenea sământă de semeţie. Vă rog nu mă mai îndemnaţi la acest pas, fiindcă şi mie mi să va face o mare neodihnă şi tânărului i se va pricinui mai multă vătămare când pentru vre-uă purtare a sa nesuferită se va isgoni cu sgomot din pensionat, şi eu voi fi expus la cea mai mare dojană cum am îndrăznit să primesc în pensionat pe un tânăr de asemenea vârstă peste regulile pensionatului; căci într'adevăr, până acum n'am primit pă nici un şcolar în pensionat de această vârstă, ferindu-mă de obiceiuri dobândite, care anevoe se desrădăcinează.

Noi avem aici şcolari care s'au primit în pensionat copii mici, au crescut supt această mărginire şi tot tragem necaz cu dânşii când ajung în vârstă de 17 sau 18 ani. Apoi socotiţi cum s'ar putea ţinea în frâu tânărul care ar intra întâiaş dată sub mărginire la asemenea vârstă. Esperienţa de patrusprezece ani m'a învăţat să cunosc această neputinţă şi mă cutremur când îm(i) propune cineva să primesc în pensionat tineri mai mari în vârstă decât 14 sau 15 ani, pentru-că aci săracul ca şi cel bogat îşi nesocoteşte poziţia şi să înduplecă la îmboldirile obiceiurilor ce şi-a făcut în traiul slobod.

Tânărul *Străchinescu* de a avea ştiinţă la învăţătură şi mai bună purtare va face bun spor şi afar din pensionat, pentru că are toată liniştea în lăcuinţa ce i s'a dat în lăuntru Colegiului. Pă lângă aceasta îl voi ajuta şi eu cu cumpărătoarea cărţilor trebuincioase.

Imi scriţi că mergeţi la Râmnic. Acolo aveţi drept a fi ales deputat şi gândesc că nu vă veţi da în lături la încrederea ce, crez, ar avea în d-ta alegătorii din acel judeţ.

Al d-voastră cu totul plecat

P. Poenaru.

XXIX.

La 2 Noemvrie 1852.

Domnul meu (către Gr. Otetelişanu)

Binc voiţi a priimi o copie după Ofisul M. Sale, prin care s'a organizat pensionul *Lazaro-Otetelişanu.*

Al Domnia voastră prea plecat

(ss) *C. Bosianu.*[29])

XXX.

La 11 Decembre 1852.

Domnul meu (către Gr. Otetelişanu)

Am cinste a vă trimete copie după Ofisul ce regulează Pensionatul *Lazaro-Otetelişanu.*

Primiţi, Domnul meu, încredinţări de cea mai mare consideraţie şi stimă.

(ss) *C. Bosianu.*

XXXI.

1853, Ianuarie 12.

Onorabile unchiule,

Veţi fi primit dela logofeţie comunicaţie de ce a hotărît M. Sa Vodă pentru Calafat şi pentru *Institutul Lazaro-Otetelişanu.* Cu toate acestea vă alătur şi eu copii după ofisurile M. Sale în această privinţă. Cât despre întocmirea ce M. Sa cere dela Eforia Şcoalelor a se da Pensionatului de fete, Eforia a supus M. Sale a ei chipzuire şi se aşteaptă Inalta deslegare de aducerea la îndeplinire.

Chipzuirea aceasta consistă în următoarea propunere:

Să se aşeze la acel Pensionat *Directriţă* una din doamnele franţeze ce s'a găsit aici mai cu învăţătură şi care după atestatele ce are se crede a fi capabilă de a ţinea acest institut supt a ei direcţie. Să i se dea leafă 200 galb. pe an, iar pentru celălant personal de guvernante, profesori şi amploiaţi ai pensionatului să se urmeze lefile precum s'au slobozit de Dv. până acum.

Am stăruit la Eforie ca doamna *Masenţa* să nu se depărteze din slujba pensionatului, ci să urmeze a-şi primi leafa de 400 lei pe lună ce a avut până acum, cu însărcinarea de a da fetelor învăţătură de lucru de mână. Cât pentru ţinerea socotelilor do cheltuelile din toate zilele ale pensionatului, s'a făcut chipzuire că pentru această treabă este de trebuinţă să se alăture pe lângă casier un iconom, care să fie însărcinat cu târguirea şi să şi dea socoteala pe fiecare zi la direcţie, iar la sfârşitul fiecăreia săptămâni să se închee socoteala cu casierul de pe încredinţările ce va lua dela directriţă pentru cheltuelile fiecăreia zili.

29) Cunoscutul jurist şi om politic, atunci director al şcoalelor (1815—1882).

Eforia ar fi vrut să dea asupra directriței toată cheltuiala din toate zilele a pensionatului cu un preț hotărît după rezultatele ce esperiența a dat pe vremea trecută, dar a chipzuit că această directriță fiind de curând venită aici și necunoscând încă prețurile și mijloacele noastre n'ar ști deocamdată cum să se apere de înșelăciune și s'a găsit cu cale a se mai amâna această însărcinare pentru directriță, până se va mai orienta în slujba ce i se încredințează.

Prin raportul către M. Sa Vodă, Eforia arată că pentru prosperitatea acestui institut ea pune toată nădejdea în Dv. că, ca Epitrop al Așezământului, veți binevoi a avea inspecția superioară asupra lui, dându-vă Eforia întru ajutor pentru această sarcină pe inspectorul gimnaziului.

Indată ce se va da înalta aprobație la raportul Eforiei, directrița se va găti să vie acolo. De aceea ar fi de trebuință să se vestească de acum doamna *Masența* să dispozeze vreo odae pentru lăcuința aceștii persoane înlăuntrul pensionatului.

Plata pensionatului s'a hotărît a fi câte 30 galbeni pe an.

Pentru adăogirea zidirei acelui pensionat s'a făcut raport de Eforie către M. Sa Vodă și să așteaptă și pentru aceasta deslegare.

Cu veniturile ce M. Sa a adăogat acum pentru acest așezământ, mijloacele sale sânt mai pre sus decât ale pensionatului din București. De aceea trebue să facem, onorabile unchiule, tot ce vom putea ca, dacă din pricina diferenții prețurilor de plata internatului nu va putea să ajungă pensionatul din Craiova la cea mai mare înflorire decât cel din București, măcar să nu rămâie îndărăt.

Cunoștințele și reputația directriței ce acum se orânduește, crez că vor face a fi mult mai eficace razimul ce veți bine-voi a continua de a acorda din parte-vă acestui institut cu acelaș zel cu care l'ați sprijinit până acum.

Al Dv. prea plecat.

P. Poenaru.

XXXII.

1853, Ianuarie 31.

Onorabile unchiule,

Despre numirea orașului Calafat n'a venit încă nici o hârtie. Ar fi bine să se grăbească această punere la cale ca să se poată alcătui hrisovul de emancipație.

Pentru arenduirea moșiei Calafatul au venit niște negutători de aici de m'au întrebat de este a se da prin licitație sau prin osăbită învoire și le-am spus că înalta deslegare s'a lăsat a se căuta acea moșie pe 2 ani pe seama Epitropiei, până se va alege venitul ce ar putea avea acum după emancipație; iar ei mi-au zis că ar fi dat bucuroși arendă pe an până la 40 mii lei și că, de va găsi cu cale Epitropia să facă această tocmeală, n'are decât a-i înștiința ca să închee contract pe 5 ani. Insă eu crez că Dv. veți fi făcut punere la cale cu d-l *Pazarici* să caute d-lui moșia pe acești 2 ani ce s'au lasat în îngrijirea Epitropiei. Imi scriți că d-l Pazarici

a plecat de aici nemulțumit că n'a putut isbuti la nimic. Imi pare rău și mie că nu i-a fost cu putință a ține la preț ca să ia la mezat cu arendă vreo moșie din cele din partea locului; îmi zisasă la plecare că-mi va trimete vechilet pentru orenduirea șanalului Dunării și-mi va însămna prețul până la care să poci *a-târdisi,* dar văz că s'a lăsat și de această arenduire, care acum s'a adjudecat la alții.

Despre calificația d-lui Pazarici în poziția soțială, de astă dată nu s'a putut face nimic, că n'a fost prilej înlesnitor; iar când va veni M-Sa Vodă acolo la Calafat pentru declararea în solemnitate a Emancipației acelui oraș, nu este îndoială că va avea prilej a răsplăti d-lui Pazarici pentru ostenelile ce va vedea că a pus d-lui în efectuirea acelei emancipații.

M'a întrebat un negustător de aici dacă locul dela Calafat ce se numește *curtea-veche* se află nevândut, că ar fi dânsul mușteriu să-l ia întreg. Binevoiți a mă înștiința despre aceasta, că tot vine omul la răspuns.

Dacă v'a rămas cevaș bani dintr'ai Calafatului nepuși la dobândă, înștiințați-mă ce sumă aveți pentru că s'ar găsi p'aici persoane cu bună ipotecă de a-i lua în împrumutare.

Madama Villeneuve ce s'a destinat a fi Directriță la pensionatul de fete de acolo vă va veni peste trei sau patru zile. Ar fi bine să preveniți pe madama *Masența* ca să-i găsească odae, și după cele ce am vorbit cu această directriță, crez că se va învoi cu Madama Masența spre a se ajuta cu d-ei la învățătura fetelor în ceea ce privește lucrul de mână și să i se urmeze leafa de 400 lei pe lună ce a avut până acum.

Imi pare rău Neică, că nu luați în destul în băgare de seamă împrejurările din care vi se atacă sănătatea așa des și să cădeți la boale de primejdie. Pătimesc și eu de amețeli. . . . . .

Al d-v prea plecat.

P. Poenaru.

XXXIII.

1853, Februarie 2.

Onorabile unchiule,

In urma scrisorii ce v'am adresat cu poșta trecută, primind pe a Dv. dela 26 Ianuarie cu cinste răspunz că punerea la cale ce ați făcut de a se da în dispoziția *Internaatului* o odae dintr'alc *Esternatului* este foarte bună, însă în acea odae ar trebui să se așeze madama *Masența,* iar directrița să ocupe o odae în Internat ca sa fie mai aproape de fete.

Din înscrisul ce trimete Eforiei M-ma Masența văz că d-ei înțelege că ar urma să fie 2 directrițe în Pensionat, dar Dv. știți că ar fi vai de casa aceea care s'ar cârmui de 2 deosebite capete, mai ales când acelea ar fi amândoao de secsul femeesc. Prin urmare puteți judeca ce gâlcevi ar fi pe toată zioa între Directrițe, cea nouă cu cea veche, dacă nu s'ar păzi orânduiala ce firea lucrurilor cere: de a fi în Pensionat o singură căpetenie; iar toate celelalte

individe subordinate. Cu aceasta nu se face nici o călcare de vreun drept al M-mei *Masenţa* pentru că d-ei ne având cualităţile cerute pentru dirijarea învăţăturilor acelui Institut, însărcinarea d-ei cu trebile de direcţie a fost considerată ca provizorie până a se găsi o damă ale căreia cunoştinţe literare să corespundă cu acest titlu; şi apoi M-ma Masenţa să rămâie a îngriji de învăţătura lucrului de mână care este a d-ei specialitate. Fiindcă pentru această învăţătură leafa d-ei are a se urma precum a fost până acum, câte 400 lei pe lună, socotesc că reclamaţia d-ei pentru un singur titlu ce nu ar putea susţine, i-ar aduce multă vătămare în loc de izbândă ce şi-ar închipui. De aceea ar fi bine să o povăţuiţi să fie în bună înţelegere cu directriţa şi să nu cee a se amesteca la alte trebi decât la aceea ce-i este încredinţată de Eforie, adecă învăţătura lucrului de mână: căci puteţi judeca că, ca să se păzească o bună orânduială în Institut trebue să aibă directriţa dreptul de a i se încuviinţa propunerea ce ar face prin Dv. către Eforie, a se depărta din slujba pensionatului ori care din personalul acelui Institut care nu i-ar da ascultare la orânduelile ce urmează a se păzi.

Pentru Iconom ar trebui să se orânduiască un om, măcar ca *pazarghidean* de o cam dată de a face adecă târguelile din toate zilele. Pentru că această însărcinare nu ar fi treabă de femee, mi se pare; îndatorirea ce ar trebui să se pue acestui târguitor — ca sa nu zicem Iconom dacă nu se va găsi om vrednic de acest nume — ar fi: să se însărcineze el cu toată târguirea îndestulând Pensionatul cu preţul ce esperienţa a dovedit că este de ajuns; să reguleze cu directriţa lista de bucatele ce au a se da pe fiecare zi pentru o săptămână întreagă la masa pensionarelor, schimbând felul lor dintr'o zi într'altele; această listă se va întocmi la începutul fie-căreia săptămâni, se va pune în părete în sala de mâncare ca să o vedeţi Dv. sau oricari din mădularii comitetului, sau vreunul din părinţii (cari) va vizita masa pensionatului; Seara pe fiecare zi târguitorul să aibă a înfăţişa directriţei lista de orice se va fi cumpărat în acea zi, cu arătare de cantitatea şi preţul lor şi acea listă se va adeveri de directriţă după verificaţia ce-i va face; la sfârşitul fie-căreia săptămâni târguitorul va înfăţişa casierului listele adeverite de directriţă, ca să închee cu dânsul socoteală pe banii ce i se vor fi încredinţat şi să-i avanseze alţii pe săptămâna următoare.

Târguitorul să ţie deosăbit de acele liste jurnaliere, 2 registre anuale, unul pentru toate lucrurile de consomaţie adecă ale mâncării, luminării şi spălăturii, altul pentru toate celelalte lucruri ce se vor cumpăra pentru trebuinţa Institutului fie de oricare natură.

Nici o târguire sau cumpărătoare ori care, să nu se facă de altul decât de târguitor, sub ordinul şi privegherea directriţei şi a Dv. deadreptul, sau a Comitetului de inspecţie.

La sfârşitul fie-cărui trimestru casierul va încheea socoteala cu Dv., Epitropul şi Inspectorul pensionatului, pentru toate condeele de venitul şi cheltuelile urmate în cursul acelui trimestru şi le veţi adeveri cu a Dv. iscălitură, după ce le veţi verifica după

orânduială. Iar la sfârşitul fiecăruia an, Dv. veţi adresa Eforiei socotelile anului trecut şi budgetul pe anul următor.

Casierul ca unul ce este însărcinat cu socotelile generale ale pensionatului, trebue să îngrijească singur de împlinirea dela părinţi a plăţii pensionatului de fiecare trimestru, fără a lăsa câtuş de puţin această sarcină asupra directriţei, care nu se cuvine a avea nici un amestec la aceasta.

Aceste sânt reguli pe care esperienţa a dovedit a fi foarte folositoare pentru buna ţinere a unui asemenea Institut. Şi nădăjduesc că şi Dv. veţi aproba şi veţi stărui a se păzi în toată a lor întregime.

Prea plecatul Dv. *P. Poenaru.*

XXXIV.

La 18 Mai 185(3).

Onorabile Unchiule,

Despre novelele politice, Vă încunoştiinţez că M. Sa Prea Inălţatul nostru Domn, a liniştit oarecum neodihna ce avea publicul despre temerea de vreo turburare din cuestiile ce să tratează la Inalta Poartă. Spre acest sfârşit eri, Duminică, M. Sa a vorbit boerilor ce se află adunaţi la Palat, după obiceiul de ţeremonie, comunicându-le vestirea că prinţul *Menţiçov* a plecat dela Constantinopol şi că relaţiile între Inalta Poartă şi împărătească Curte a Rosiei au încetat, iar cancelaria pentru comers a rămas pe loc.

Totdeodată M. Sa a povăţuit pe toţi să nu dea crezământ la auzirile de novele *falşe* ce răspândesc în public bârfitorii, ci să se ocupe fiecare în odihnă de trebile sale; fiind încredinţaţi că Guvernul va lua toate măsurile a păzi liniştea, spre a nu se bântui liniştea nimănui. Şi să nădăjduim în D-zeu că, precum ne-a apărat în alte mai grele împrejurări, ne va ocroti şi acum.

D-l Doctor *Arsaki*[30]) îm(i) spuse că a scris Madamii *Villeneuve* ca să-şi facă programul şi să-l trimită Eforiei şi că a povăţuit-o să se înţăleagă cu d-ta, întru toate ale pensionatului, câte privesc la partea iconomică şi a măsurilor de priveghere.

Madama *Masenţa* a venit la mine cu o guvernantă anume *Fani,* franţeză pe care d-ei a fost adus-o în iarna trecută dela Vicna, pentru pensionat şi căria i s'a fost dat voe de sânt acum 3 luni, să vie aici în Bucureşti pentru în parte şi trebuinţe, şi fiindcă acum ar vrea să se întoarcă la Pensionat în slujba ei, mă întreabă pă mine ce are a face.

Eu i-am zis să aştepte, până ne vom înţălege cu Directriţa ca să ştim dacă postul ce a ocupat să află încă vacant.

Aşa dar, luaţi Dvs. vorbă cu *Madama Villeneuve,* atât pentru această guvernantă, cât şi pentru Madama Masenţa, ca să ştim ce trebuc să le hotărîm.

Mătuşicăi sărut mâinile. Supusul Dv. (ss) *P. Poenaru.*

30) Apostol Arsaki, cunoscutul medic, care a jucat şi rol politic, începând din domnia lui Grigore D. Ghica (1822—8), până sub Cuza Vodă (1789—1869) făcea parte din comisia de supraveghere a cursurilor împreună cu Ion Florescu şi Poenaru, sub preşedinţia lui Alex. Filipescu-Vulpe. (Iorga, Viaţa şi domnia lui B. Ştirbei. Extras din An. Ac. rom, p. 16.

XXXV.

La 6 Iunie 1853.

Onorabile Unchiule,

Din scrisoarea Dv. dela 29 ale trecutei luni, am văzut supărarea ce aveţi cu Pensionatul. Această a Dv. mâhnire am comunicat-o şi celorlalţi d-ni Efori, arătându-le că n'ar trebui să trecem aşa uşor cu vederea, nemulţumirea ce se pricinuieşte unui om căruia împotrivitorii n'ar avea a-i imputa alt decât că entusiasmul lui pentru binele obştesc nu se pleacă nici o dată la interesul particular al unuia sau altuia, precum nici la al său propriu. Şi dacă Eforia cunoaşte în Dv. un asemenea caracter, urmează să facă a se respecta de oricine.

După această întrevorbire, s'a hotărît să se cheme directriţa aici, ca să i se arate mai cu deslușire îndatoririle ei şi s'a însărcinat d-l doctor **Arsake** să-i scrie pentru aceasta.

Fiecare din mădularii Eforiei este încredinţat că Dv. nu doriţi decât înflorirea Institutului şi de aceea n'ar vedea cu plăcere să vă descurajaţi. Şi eu, din parte-mi îndrăsnesc a observa că n'aţi face bine să vă trageţi mâna de asupra acestui aşăzământ, pentru că nu numai că dacă va lipsi o privighere aşa de zeloasă ca a Dv. n'ar fi nici o garanţie de propăşirea Pensionatului, spre îmbunătăţire, dar cu retragerea, nu v'aţi putea afla nici odihna, pentrucă aţi simţi o mai mare mâhnire în sufletul Dv. când aţi vedea zădărnicite toate ostenelile ce d-ta şi răposatul fondator de onorată memorie, unchiu **Iordake,** aţi vărsat, şi cu aceasta n'aţi face alt decât să bucuraţi pe vrăjmaşul binelui obştesc.

D-na Masenţa se întoarce acolo ca să vază de se poate învoi cu directriţa, spre a-şi ocupa postul. Noi vom vorbi Directriţei despre aceasta, când va veni aici; iar dacă Dv. veţi putea avea înţălegere cu dânsa mai 'nainte poate că nu va mai face îndărătnicire de a se conforma cu dispoziţiile Eforiei. Şi mai na'nte de a cerca capacitatea şi buna voinţă a M-mei Masenţa în postul ce i s'a încredinţat, nu o va osândi că ar merita să se depărteze din acest post.

Măria Sa Vodă a binevoit a-m(i) împărtăşi că ar vedea cu mulţumire să se deslușască M-me **Villeneuve** despre îndatoririle d-ei, ca să poată rămânea în fonctia cu care s'a însărcinat, spre a nu fi Eforia silită a mai umbla să găsească altă directriţă, de vreme ce aceasta este cunoscută că are învăţătura cuvenită (rupt) se vede că nu este încă domirită (rupt) re'aţiile fonctiei sale cu autorităţile supt a căror inspecţie se află pus acest institut.

După ce va veni M-me **Villeneuve** aici, nu voi lipsi a vă încunoştiinţa despre punerea la cale ce se va fi făcut; apoi vom mai vorbi mai pă larg şi când veţi veni Dv. ca să treceţi la băi.

Aşteptăm cu bucurie să vedem aici şi pe d-ei mătuşica, de care nu sântem la îndoială că veţi fi însoţiţ.

Al Dv. cu totul supus,

(ss) **P. Poenaru.**

(P.S.) Intr'acest ceas aflai că M-me **Villeneuve** a şi venit aici, dar până acum nicio vorbire nu s'a făcut cu dânsa.

XXXVI.

La 16 Iunie 1853.

Onorabile Unchiule,

Din scrisoarea Dv. dela 11 ale curentei, văz că după cele vorbite aici cu Directriţa, nu aţi primit până acum nicio înştiinţare. Eu dedeasăm la Canţelaria Eforiei o scrisoare, ca să v'o trimiţă cu întoarcerea Madamei **Villeneuve,** împreună cu adresa ce erea să vi să scrie din partea Eforiei; dar, fiindcă s'a amânat aceasta din urmă, văz că s'a zăbovit şi espedierea ceilante şi acum urmcază a vă împrospăta cele de atunci scrise şi a mai adăoga cele ce în urmă s'au mai vorbit.

Madamei **Villeneuve** i s'a hotărît de către Eforie ca pentru ori ce trebuinţă va avea pentru ori ce îmbunătăţire, va chipzui în folosul Institutului, să nu aibă a vă mai supăra pe Dv. cu **scrisorăspunderi** (sic), ci să-şi adreseze cuvintele şi temeiurile ce va avea, către Eforie prin d-l Inspector al Şcoalei centrale, care şi d-lui, după ce se va înţelege cu Dv. în privinţa cererii ce va face M-me **Villeneuve** şi de veţi avea ori d-ta sau dumnealui a face vre-o observaţie, o va încunoştiinţa Eforiei.

Măsurile ce vor trebui a se lua în privinţa Instrucţiei, pentru regularitatea lecsiilor fiind lăsate cu totul în buna chipzuire a M-mei Villeneuve, s'a încheiat jurnal de Eforie, cu tot personalul întrebuinţat în institut, spre acest scop să aibă a da deplină ascultare directriţei, iar dânsa să aibă a se conforma cu obştească regulă întocmită de Eforie pentru toate pensionatele de fete.

Inspectorul şcoalei gimnaziale are a fi cu deaproape priveghere asupra învăţăturilor şi pentru orice îndreptare va chipzui să se adreseze către Eforie, după ce o va comunica şi Dv. Asemenea şi când Dv., înşi-vă veţi avea a face vreo observaţie în interesul bunelor orânduieli privitoare la ţinerea în bună stare a Institutului la moralitatea şi sănătatea fetelor; vă veţi adresa către Eforie dacă, după ce se va încunoştiinţa directriţei, nu se va putea face de-a dreptul întâmpinare.

Vedeţi dar că cu această întocmire se nădăjdueşte că Dv., nu veţi mai avea a vă turbura purtând grijile altora când Eforia ia asupra ei toată sarcina şi răspunderea de a face ca fie càre din subordinaţii ei să-şi îndeplinească îndatoririle ce le sânt încredinţate.

In urmă s'a făcut chipzuire despre ceea ce ar trebui să se facă cu pensionatul când va fi să se repareze zidăria, care repa-

rație însoțită de adăogirile proectate, este de temut că nu se va putea săvârși în timpul anului curgător, și s'a găsit cu cale a se închiria vre o altă casă pentru pensionat.

Se zice că casa d-lui doctor **Veron** ar fi bună pentru aceasta. Luați vorbă cu proprietarul acelii case și încunoștiințați Eforiei despre prețul închirierii aceștia sau a ori căreia alta.

Vă felicitez pentru plăcuta petrecere ce o să aveți în călătoria ce v'ați propus a face.

Prea bine ați făcut de ați ales acea direcție, care vă va fi mai de folos și fisiceşte, pentru îndreptarea sănătății și moraliceşte pentru mulțumirea curiosității.

Nici o dată n'am simțit povara postului de care sânt legat, ca în această călătorie, pe care crez că o veți întinde până în cealaltă margine a Europei luminată.

Mie nu-mi rămâne dar de cât a vă însoți cu urări să umblați și să vă întoarceți sănătoși.

Supus Dv.,

(ss) **P. Poenaru.**

Această scrisoare este apostilată de **Aga Gr. Otetelișanu:** „deslușiri asupra Jurnalului încheiat de Eforie".

XXXVII.

La 11 Iulie 1853.

Onorabile Unchiule,

Eu vă țineam plecați la Viena. Se vede că v'au oprit evenimentele ivite. Dacă ați rămas din acea călătorie aș avea și eu mare mulțumire să poci veni acolo la Craiova ca să ne domirim despre starea pensionatului; dar chiar aceleași evenimente mă fac și pe mine să nu îndrăznesc a cere asemenea voe care s'ar lua mai mult ca pentru plimbare de cât pentru treabă, cu toate că în adevăr ar fi și aceasta o trebuință în interes public.

Despre Pensionat eu socotesc că tocmai pentru a Dv. odihnă bine s'a chipzuit prin jurnalul încheeat de s'a luat de către Eforie toată îngrijirea acelui așăzământ și prin urmare toată sarcina de răspundere pentru a să întreținere în bună stare, fără de a se contesta cu aceasta dreptul ce ai d-ta de a priveghia și însivă deadreptul asupra acelui pensionat, fiindcă acesta este un drept recunoscut de Stăpânitor și Eforia n'ar avea nici un cuvânt a-l ridica.

Noi, Eforii, am socotit că dacă o dată se încrede unei persoane cârmuirea unui așăzământ, urmează a i se acorda și oarecare slobozenie de a-și alege personalul cu care are a se ajuta și a răspunde însă-și de urmarea fiecăruia din individele puse subt a sa dispoziție. Cu toate acestea Eforia a dat Madamei **Villeneuve** mai puțină latitudă în asemenea dispoziție de cât s'a acordat directriței pensionatului domnesc de aici, care dispozează de tot personalul acelui Institut, după cum i se pare mai de folos,

fără de a mai cere autorizația Eforiei; în vreme ce pe Madama **Villeneuve** o mărginim a nu face nici o modificație ori în personalul orânduit sau în celelalte rândueli ale așăzământului, de cât prin aprobația prealabilă a Eforiei.

Dv. trebue să nu vă turburați despre nimic alt în privința Institutului de acolo, decât să priveghiați a vă înștiința despre ceea ce se urmează în acel așăzământ și dacă vă veți încredința de vreo neorânduială, să o faceți cunoscută Eforiei formal, care negreșit că nu va lăsa neluate în băgare de seamă observațiile Dv., ci pentru întâiași dată o va chema pe directriță la o mai ecsactă îndeplinire a îndatoririlor sale, iar dacă nu va fi mijloc de îndreptare își va face raportul ei către Domn.

In sfârșit, onorabile Unchiule, râvna Dv. știu că este să înflorească acel Institut și că nu mă ambiționez de cât spre acest sfârșit sarcina ce ați binevoit a lua. Apoi dacă Eforia pretinde că scopul acesta s'ar putea dobândi prin punerile la cale ce a făcut, să așteptăm, și vremea ne va povățui ce avem a face, dacă resultatul ce se nădăjduește nu va răspunde la așteptare.

Chipzuiți pentru închirierea vre unei case în care s'ar putea muta pensionatul pe doi ani, până se va zidi clădirea ce se proectează a se adăoga la actualele încăperi.

Supus Dv.,

(ss) **P. Poenaru.**

XXXVIII.

1853 August 9.

Onorabile Unchiule,

De când mi-ați scris că o să veniți aici, așteptăm din zi în zi să ne bucurăm de vederea d-vs., mai ales că și câți au venit dup'acolo într'aceste zile ne încredința despre aceasta. De aceia nici v'am scris în urma acestii științe. Acum văzând că este vremea deschiderii Curților și că poate pentru aceasta amărați venirea până se vor aduna mădularii în complect, profitai de ocazia d-lui Panaiotescu [31]), ca să vă rog să mă înștiințați dacă este să veniți aduma curând sau mai aveți zăbavă, fiindcă având și eu să merg la Slatina peste puține zile împreună cu **d-l Colonel Florescu** [32]) ca să cercetăm pricinile abaterii apei Oltului în Beica și să chipzuim mijloace de întâmpinare acestui rău, aș potrivi să mă aflu în București când veți veni.

Despre reclamația d-lui Panaiotescu am chipzuit să vorbesc și cu ceilalți mădulari ai Eforiei să se ia în băgare de seamă că ar fi cu drept ca amploiații institutelor care au înzăstrări statornice să se afle cârmuite de autoritate publică să fie recunoscuți ca slujbași ai Statului și să supunem M. Sale

31) Iorgu Panaiotescu, profesor la pensionat.
32) Ion Emanuil Florescu, mai târziu general și important om politic (1819—1893).

lui Vodă prin raport această părere a Eforiei că, de se va aproba, să se dea domnească deslegare.

D-lui Șlisel i se va slobozi de la Eforie carte de orânduire pentru a fi la Pensionat profesor de muzică vocală, iar pentru muzica instrumentală, ca una ce se plătește deosebit de părinți, rămâne la alegerea acestora a primi pe cel recomandat de directriță sau a însărcina pe ori care a da această lecție.

Binevoiți a cerceta despre licitația ce a fost să se facă pentru reparațiile zidăriei pensionatului și a Gimnaziului, ca să aflați ce rezultat a luat și să grăbiți pe Cârmuire a-l face cunoscut Departamentului dinăuntru, căci am dori să se înceapă lucrarea de estimp ca să se poată săvârși în vara viitoare.

Eu sunt cu tot respectul

al d-v supus,

P. Poenaru.

XXXIX.

1853 Septembrie 10.

Onorate Unchiule,

Vă încunoștiințez că Madamei **Masența** i s'a slobozit una sută galbeni (100) și zise că în săptămâna viitoare va trece pe acolo ca să meargă la Viena.

Pe la 20 ale curentei este să vie acolo și D-l Bozianu. Ar fi bine ca pe acea vreme să vă aflați și Dv. în Craiova ca să vă înțălegeți pentru regularea pensionatului.

Supusul Dv.,

P. Poenaru.

XL.

1853 Septembrie 23.

Onorabile Unchiule,

D-l Bozianu zice că nu va putea să vie acum la Craiova. Așa dar în privința regulării Pensionatului rămâne a se da directriței prin înscris instrucțiile ce era să i le comunice din partea Eforiei directorul prin înțălegere cu dânsa acolo.

P'aci nu știm încă nimic cu hotărârea de pace sau de război? Dar pregătirile sânt pentru acest din urmă caz. Și aceasta ne ocazionează îndestulă neodihnă!

. . . . . .

Al Dv. supus,

P. Poenaru.

După încheerea acestor rânduri venii d-l director și-m(i) spusă că s'a hotărît însfârșit să vie acolo împreună cu d-l **Fontanini.** Așa dar nădăjduesc că se va face o bună punere la cale în ceea ce privește Pensionatul.

XLI.

La 9 Octombrie 1853.

Onorabile Unchiule,

Făcând cunoscute d-lui Director al Şcoalelor observaţiile ce-m(i) însămnaţi în scrisoarea dela 29 ale trecutei luni, d-lui mi-a spus că cu venirea acolo la Craiova, a făcuţ punere la cale încât să nu se mai urmeze asemenea necuviinţe. Eu de aici voi priveghea ca să nu îngăduesc, pe cât voi putea, vreo călcare a drepturilor d-tale asupra aşăzămintelor Lazaro-Otetelişanu; însă d-ta să nu cauţi la formalitatea iscăliturii mele, pe care uneori mă simţ angajat a o da ca să nu fac desghinare şi să nu fiu în necontenita opoziţie cu ceilalţi mădulari ai Eforiei, ci când vei cunoaşte vreo abatere din bazele puse prin Ofisul domnesc, d-ta să protestezi formal către însăşi această Eforie.

Pentru neprimirea fetelor în pensionat, se va trimete poruncă Directriţei a nu mai primi pe nici una fără biletul Epitropiei. Aşteptăm pe d-l **Arsake** să se întoarcă de la viă, ca să vorbim pentru aceasta.

Mătuşicăi sărut mâinile.

. . . . . .

Supusul Dv.,

(ss) **P. Poenaru.**

XLII.

La 30 Octombrie 1853.

Domnul meu, (către Gr. Otetelişanu).

La plecarea mea de acolo am avut cinste a vă face rugăciune şi aţi bine voit a lua asupră-Vă sarcina de a împăca, de va sta cu putinţă, pe d-l **Dufour** cu Doamna **de Villeneuve,** şi fiindcă trebuie să se dea o alegere definitivă şi aceştii împrejurări, vă rog aveţi bunătate a-mi scri de ceia ce s'a putut face în această privinţă.

Vă rog aveţi bunătate a înfăţişa Doamnei Otetelişanu complimentele mele respectuoase şi primiţi ca să fiu al Domniei Voastre plecat,

(ss) **C. Bosianu.**

XLIII.

La 1 Decembrie 1853.

Onorabile Unchiule,

Am avut iarăşi multă discuţie la Eforia Şcoalelor în privinţa cererii ce a făcut directriţa pensionatului de a [illegible]oga leafa cu 200 galbeni peste ceea ce i s'a hotărît din început. Eu am pus înaintea Eforiei următoarele observaţii:

1-iu că directriţa prea curând face pretenţie de răsplătire, mai nainte de a se vedea prin vre un examen meritul ce poate avea,

2-lea că aşăzământul acesta are trebuinţă de multe lucruri şi fondul nu va fi de ajuns dacă nu vom face iconomie de câte

o sumă de bani pe fie care an, pentru întâmpinarea acelor trebuinţe: precum pentru întinderea zidirii dupe planul proectat; pentru împrejmuirea locului cu zid; pentru întocmirea grădinei; zidirea unei capelă pentru înlesnirea fetelor de a-şi face în sărbători datoriile de devoţie; mobilarea noăi ziduri şi altele asemenea.

Insă, d-lor mădularii Eforiei au găsit cu cale că se cuvine a se adăoga acum leafa directriţei, dacă nu cu două sute galbeni, precum ea cere, măcar cu 100, pentru cuvântul că directorul a găsit bună orânduială în pensionat; pentru că părinţii fetelor sânt mulţumiţi de dânsa, şi dacă nu i să va face această adăogare ne lasă, şi alta cu învăţătură ca dinsa nici aici în Bucureşti să găseşte, nici din alte ţări a se aduce nu se poate acum, în împrejurările în care ne aflăm.

Pentru aceste consideraţii, Eforia a şi răspuns directriţei precum veţi fi văzut din împărtăşirea ce vi s'a făcut că i se adaogă la leafă aceşti 100 pă an.

S'au mai acordat directriţei 300 lei pe lună pentru cheltueli neprevăzute ale Pensionatului, pe care sumă ea are a da socoteală la sfârşitul anului.

Iar pentru cererea ce a mai făcut ea ca să fie împuternicita a schimba pe ori care din profesorii Pensionatului fără a mai aştepta autorizaţia Eforiei, i s'a scris să se mărginească în atribuţiile ce i s'au hotărît mai dinainte, căci e destul voea ce i s'a dat asupra guvernantelor, să suspendeze pe ori care nu-şi va îndeplini îndatoririle sale; iar pentru profesori să înştiinţeze pe Eforie despre abaterea lor şi aceasta să judece dacă poate fi aprobată cererea directriţei de a se depărta vre unul din ei.

Pentru d-l *Dufour* a raportat directriţa în multe rânduri că nu-ş(i) urmează îndatoririle dupe cum trebuinţa cere şi Eforia a tot amânat a ei hotărîre, dar însfârşit a trebuit să aşeze în locul d-lui *Dufour* pe d-l *Raimond*. Im(i) pare rău foarte că s'au luat această dispoziţie în defavorul d-lui Dufour şi regretez această măsură cu atât mai mult, cu cât aflu că o să-l perdem şi de la clasele Colegiului de acolo, pentru că Departamentele Ministeriale se întrec care să-l aducă aici cu leafă de 800 lei pe lună ca să fie *emploiat* în calitate de translator pentru hârtiile ce trebuesc a se traduce în franţuzeşte.

Eforia aşteaptă de la Dv. întocmirea budgetului pentru veniturile şi cheltuelile ce au a se urma pe anul viitor, ca să se poată supune din vreme la întărire şi acest budget împreună cu ale celor lalte case.

Bine ar fi să treci d-ta în acest budget toate trebuinţele ce am arătat aici, povăţuindu-Vă cu arhitectul oraşului despre costul lor şi chipzuind cum ar trebui a se ecsecuta pe rînd în fiecare din anii viitori.

In privinţa înţălegerii ce trebue să ia Eforia cu Dv. pentru orice noă dispoziţie ar fi a se face la pensionat, am avut osebită desbatere:

Eu stăruiam ca Eforia să vă cee părerea mai nainte de a hotărî; d-lor mădularii zic însă, că aceasta ar fi cu neputinţă a se

urma, pentru că ori trebuia să nu se fi dat de loc acest Pensionat în îngrijirea Eforiei, sau dacă odată Eforia este răspunzătoare de buna întocmire a acestui Aşăzământ, trebue să aibă deplină autorizaţie a-l administra, după cum va chipzui că poate fi mai de folos pentru asemenea Institut.

In sfârşit, pentru păstrarea drepturilor ctitorului ne-am înţales că ori ce noă dispoziţie s'ar lua de Eforie pentru pensionat să aibă a o comunica şi Dv. şi că nu Vi se poate contesta dreptul ce aveţi de *immediată* priveghere asupra tuturor intereselor acestui Aşăzământ şi că ori când veţi vedea vre o neorânduială din partea personalului *emploiat* în ori ce speţie, sau vre o rea întrebuinţare chiar din partea Eforiei de încrederea ce-i este dată, să aveţi a face observaţii mai întâi către Eforie, şi de nu veţi vedea îndreptare veţi avea a adresa reclamaţia Dv. şi chiar către Guvern.

Mai adaogă mădularii Eforiei a zice că dacă v'aţi fi aflat cu lăcuinţa în Bucureşti aţi fi avut dreptul a lua parte în seanţele Eforiei la toate chipzuirile în privinţa Pensionatului întocmai ca şi un mădular al ei; iar prin corespondenţă aceasta nu se poate urma pentru că esplicaţiile ar trebui să fie foarte întinse şi de multe ori neînţelese ori de o parte, sau de alta.

(ss) P. Poenaru.

XLIV.

La 10 Decembrie 1853.

Onorabile Unchiule,

Cu mult amar am văzut din scrisoarea Dv. de la 4 ale curgătoarei necazurile ce trageţi din pricina unei intrigantă, nebunită de sprijinul pismaşilor. Această scrisoare mi s'a dat Marţi trecută în zioa când am şi avut seanţa la Eforie.

Atunci am aflat că nebuna a fost venit aici de o săptămână şi că în seanţa din Sâmbăta trecută, când eu am fost ocupat în altă parte, ceilalţi mădulari ai Eforiei au fost şi ascultat la bârfelile intrigantei şi au fost luat o hotărire.

Eu însă le-am dat în această seanţă de Marţi alât scrisorile Dv. particulare cât şi relaţia către Eforie care citindu-se am văzut că nu le-a tras mai nici de cum băgarea de seamă pentru că erea mai dinainte dispuşi în potrivă.

Indată după citirea relaţiei Dv. a intrat şi nebuna în sală şi vrea să clevetitească (sic) şi înaintea mea, dar a întrerupt-o d-l *Arsake* zicându-i „că d-ta ca Epitrop ai un drept asupra Pensionatului re-„cunoscut de Domn şi Eforia nu poate să facă alt de cât să aştepte „rezultatul hotărîrei ce a luat în seanţa trecută." Această hotărire având-o d-lor scrisă mai dinainte mi-a citit-o şi mie ş'am văzut că d-lor voesc ori să nu te mai amesteci la trebile acestui pensionat, sau să-l administrezi singur d-ta fără amestecul Eforiei. Eu m'am luptat îndestul să-i fac să înţăleagă că numai semeţia aceştii nebună de femee face toată împedecarea de a fi bună înţălegere între epitrop şi Eforie, dar d-lor au rămas statornici în hotărîrea ce luasă.

In sfârşit eu le-am declarat că asemenea hotărîre nefiind în armonie cu temeiurile întărite cu Ofis domnesc, nu poci iscăli cele scrise în privinţa aceştii hotăriri. In această desbatere directorul a aruncat o vorbă de bănueală despre drepturile d-tale asupra acestui pensionat zicînd că ar fi bine să arătaţi Dv. documentele pe care vă întemeeaţi drept *ctitoresc*. De acea mai nainte de toate eu aş socoti că ar fi de trebuinţă să încunoştiinţaţi Eforiei cum s'a urmat în această privinţă. Şi spre acest sfârşit vă supui alăturata descriere ca de veţi găsi cu cale să o mai îndreptaţi, să o îndepliniţi şi să o adresaţi Eforiei spre răspuns la bănuitoarea întrebare a Directorului.

Cât despre răspunsul ce vi se cere la hotărîrea Eforiei, eu socotesc că v'ar fi o amărâtă sarcină să vă încărcaţi singur cu cârmuirea Pensionatului; că iarăşi să lăsaţi la Eforie să ia ori ce dispoziţii fără înţălegere cu Dv. ar fi o nimicnicire a drepturilor ce vă sânt recunoscute de Domn.

De aceea părerea mea ar fi să răspundeţi că dreptul de conlucrare cu Eforia în trebile acelui Pensionat fiind determinate şi consfiinţite prin Ofis domnesc Dv., nu alte drepturi de cât cele coprinse în acest Ofis, şi ca să nu fie conflictul de care Eforia să teme rămâne la dânsa să desluşească termenii atribuţiilor Dv. cumpănind o măsură încât şi autoritatea Eforiei să se respecteze şi dignitatea ctitorului să nu se despreţuească.

O asemenea desluşire este dată oare cum prin cel din urmă jurnal al Eforiei prin care, în luna trecută s'a răspuns directriţii asupra pretenţiilor ce ea făcea a i se *acorta* mai multă autoritate în pension. Socotesc că ar fi bine să primiţi de bune dispoziţiile luate prin acel jurnat şi să rămâie a se urma dupe cum acolo se coprinde, arătând Eforiei că vă învoiţi pe asemenea baze.

In sfârşit eu pătruns fiind de durere pentru mâhnirea d-tale, te rog Neică, să nu priveşti cu atâta supărare această pricină, ci considerând împrejurările în care ne aflăm să susţinem mai liniştiţi pe cât vremea ne eartă dreptul să reclamăm şi să nu ajungem cu lupta până la perderea sănătăţei!

Lăsaţi pe nebuna să-şi spargă capul singură şi să o cunoască şi Eforia de intrigantă şi smintită, după ce o trage şi ea năcazurile ce vă amărăsc pe Dv. Noi să ne mărginim îngrijirea mai de aproape asupra Scoalei esterne, unde Eforia să nu aibă nici un amestec, fiindcă acolo doară se vor ruşi(na) pismaşii a contesta vre un drept.

. . . . . .

Pe mină mă mai întăresc ocupaţiile canţelariei care înmulţindu-se acum cu traducerile în franţozeşte îm(i) dau îndestul de lucru şi îm(i) mai risipesc gândurile cele negre!

Nu lăsaţi a se vedea de nimeni aceste scrisori, fiindcă sânt de acolo mulţi raportători; între alţii este şi profesorul *Constant* de la Colegiu care raportează derect d-lui *Arsake*.

1853, probabil Decemvrie [33]).

In anul . . . . , răposatul frate-meu *Vornicu Iordake Otetelişanu*, dupe râvna ce avea pentru întinderea bunelor învăţături, înlesnise prin ajutoarele sale, deschiderea întâiului Pensionat de fete ce s'a întocmit în Craiova şi l'a susţinut în case cu chirie până în anul 1835, când prin îndemnul său dobândindu-se dela răposatul *Paharnic Lazăru* darul locului şi casei sale, ce erea numai nişte ruine pustiite, le-a reparat frate-meu cum a putut şi a aşăzat pensionatul într'însele, cumpărându-i şi mobilele trebuincioase.

Mai la urmă, stăruind frate-meu cu rugăciune la M. Sa Alexandru Vodă Ghica ca să întinză acestui aşăzământ mâna de ajutor, M. Sa a binevoit a încuviinţa propunerea de a se slobozi pe fiecare an o a 4-a parte din veniturile bisericii *Maica Precista*, unde el (frate-meu) era Epitrop; însă fiindcă tot într'acea vreme răposatul începuse măreaţa zidire a bisericii, cei ce se vede astă-zi şi banii ce se afla disponibili din veniturile ei nu era de ajuns, a trebuit să ia bani cu dobândă, ca să o săvârşască, în socoteala venitului ei pe anii următori: şi aşa acel ajutor de a 4-a parte, ficsat în sumă de 25.000 lei pe an, n'a putut figura câţi-va ani, pentru pensionat, decât pe hârtie, în socotelile bisericii ca datorie către acest aşăzământ.

Cu toate acestea răposatul s'a străduit cum a putut de a înlesnit pensionatului fiinţa sa necurmat şi în acei ani, pe când nu era mijloc a i se slobozi ajutorul acordat dela sus zisa biserică, îngrijind numai a trece în socoteli această datorie, ca să se consfinţească de guvern şi să scape de lupta ce avea cu unii din rudele ce se trag din înzestrătorii bisericei, care reclamau necontenit prin jălbi şi proteste împotriva acelui ajutor ce se hotărîse pentru Pensionat.

După moartea fratelui meu, eu ca moştenitorul său, aflându-mă şi însărcinat cu epitropia acestii biserici, am îngrijit pe deoparte a plăti datoriile ei, pe de altă parte a înlesni şi pensionatului din an în an fiinţa sa şi numai dela anul . . . . , a putut începe a se bucura acest aşăzământ din ajutorul slobozit de la biserică. După ce veniturile aceştii biserici au luat sporire, am stăru't şi eu cu rugăciune la *M. Sa Vodă Ştirbei*, ca să dea voe a se mai adăoga şi subvenţia pensionatului în proporţia creşterii venitului bisericii, dar M. Sa îmi arată că ar dori ca mai întâi să se întocmească pensionatul pe o bază statornică. Şi în urmarea acestei dorinţe M. Sa dedese în anul 1851 un Ofis prin care poruncea să ia Eforia în a ei îngrijire administraţia pensionatului. Eu însă am făcut atunci plecată observaţie că ar fi mai bine să să facă mai întâi propusa adăogire la subvenţia Pensionatului şi ca să-şi poată avea această înzăstrare neclintit temeiul ei pe viitor, să să facă aceste dispoziţii şi cu consentul Epitropiei bisericei, în felul celor ce

33) Izvod nesemnat; a fost scris de P. Poenaru şi îndreptat pe ici-colea de bătrânul *Agă Gr. Otetelişanul*. Datează din 1853 şi probabil că a fost scris în scopul de e risipi «vorba de bănuială aruncată de directorul», despre care se vorbeşte în scrisoarea dela 10 Dec. 1853.

eu supusesem la întărirea M. Sale şi se aprobasără, în privinţa Scoalei esterne pe care am înzestrat-o cu mijloacele cunoscute cinstitei Eforii.

După aceste consideraţii M. Sa a dat cel de al doilea ofis dela 17 Dekemvrie 1852, prin care îndoeşte subvenţia pensionatului, aratând că această dispoziţie s'a luat de M. Sa cu învoiea Epitropiei, căreia i să şi dă, prin urmare, dreptul de a lua parte la lucrările Eforiei în privinţa acestui pensionat.

Acest drept al Epitropului s'a încuviinţat şi s'a păzit de către însăşi Eforia, după cum în raportul ei de la 31 Dekemvrie 1852 se coprinde că dispoziţiile luate pentru noăa întocmire a pensionatului sânt cu înţălegerea Epitropului.

XLVI.

La 14 Decemvrie 1853.

Onorabilei Epitropii a Pensionatului Lazaro-Otetelişanu,

Doamna Directriţă *de Villeneuve* este îndatorată de Onorata Eforie d'a ruga pe Venerabilul Epitrop Gr. Otetelişanu de a da hârtia de numire ca profesor a d-lui Raimond, care se află la d-lui de la 27 Noemvrie, nr. 1844.

Asemenea este îndatorată d'a-l ruga d'a da şi hârtia Protopopului *Porumb*, profesor de religie în pensionat, care se află la d-lui de 3 luni.

Directriţa Pensionatului Lazaro-Otetelişanu,
(ss) M. de Villeneuve.

XLVII.

Fără dată (Noemvrie sau Decemvrie 1853).

Onorabile Unchiule,

Adânc pătruns de durere pentru sfârşirea dulcei surioară *Sevastiţa*, nu-mi dă inima să pui mâna pe condei ca să scriu într'acolo, şi am zăbovit să vă răspunz la scrisoarea de la 20 ale trecutui luni.

Despre neînţelegerea Directriţei *Villeneuve* am arătat d-lui *Bosian* observaţiile Dv. şi cu toate că d-lui zice că deunăzi când a fost acolo a catihisit îndestul pe acea directriţă despre îndatoririle ce are a păzi, dar eu stăruesc să se închee de către Eforie un jurnal prin care să se determineze mai lămurit atribuţiile ctitorului-inspector, conform cu coprinderea actelor prin care s'au însuşit d-tale drepturi asupra acelui pensionat. Aceste acte sunt:

1) Domnescul Ofis cu no. 1561 de la 17 Deckemvrie 1852 în care se coprinde la articolul 3-lea ca d-ta „să aibi în toată vremea nemijlocită îngrijire pentru învăţătura fetelor."

2-lea Ofisul cu no. 1562 cu aceiaşi dată, în care se zice;

„Dumnealui *Aga Grigore Otetelişanu* va lua parte la chipzui-„rile Eforiei şi va avea dreptul de priveghere asupra acestui Institut „spre a se pazi neclintit ceruta bună orândueală".

3-lea Raportul Eforiei Şcoalelor către Domn cu no. 2468 de la 1 Dekemvrie 1852, în care se zice:

„Dumnealui *Aga Grig. Otetelişanu* ca Epitrop, va avea inspecţia „superioară acestui pensionat şi va fi ajutat în această sarcină de „Inspectorul Gimnaziului din Craiova".

Insfârşit, întărirea dată acestui raport prin domnească rezoluţie spre a se urma întocmai cele într'însul coprinse.

Acestea toate bine ar fi să le însemnaţi şi Dv. într'o scrisoare particulară ce o veţi adresa d-lui *Arsake*, încunoştiinţându-i cu deamăruntul şi toate neorânduelele directriţei, care nu voeşte cu nici un chip a considera observaţiile ce faceţi. Vă fac însă cunoscut ca d-l *Arsake* după arătarea d-lui *Bosianu* şi a unor Craioveni, se află în idee că pensionatul se ţine acum cu mai bună orânduială de cât mai înainte, atât despre învăţătură cât şi despre educaţia fetelor şi că la cheltueli s'au făcut mari iconomii.

Am auzit şi eu pe unii Craioveni zicând că părinţii fetelor sânt foarte mulţumiţi de directriţa actuală. Mai ales d-lui *Logofătul Iancu Otetelişanu* când s'a întors de la Craiova, făcea mare laudă directriţei şi mă îndemna să încunoştiinţez d-tale să nu ascultaţi de intrigele ce i se fac, fiindcă ar fi păcat să piarză pensionatul o asemenea persoană. Pe de altă parte auz acum că cu toate bunătăţile acei Dame, numărul fetelor a mers scăzând. Apoi Dumnezeu să le aleagă celor ce se arată entusiaşti!

Cu închirierea caselor d-lui *Veron* am rămas încurcaţi pentru că n'am apucat să luăm deslegare domnească şi acum se vede obligată Eforia să aprobeze ea însăşi contractul, întemeindu-se pe consideraţia că acel pensionat fiind un aşăzământ înzăstrat cu venituri particulare, ar fi împuternicită Eforia să disposeze de acele venituri, după cum va cunoaşte mai de folos pentru acel institut.

De aceea vă întoarcem adresa Dv. de la 8 Octomvrie, ca să o schimbaţi, motivând închirierea caselor d-lui Veron, să arătaţi adecă neapărata trebuinţă ce erea de a să închiria o casă pe seama pensionatului, pentru că casa acelui Institut fiind dărăpănată şi neîncăpătoare, s'a făcut punere la cale a se repara şi a se mai mări, adaogând observaţia şi despre preţul acei închirieri că mai eftină nu s'a putut găsi.

Vă alătur aici şi copiile ce aţi cerut dupe ofisul domnesc şi dupe cel mai dinainte jurnal al Eforiei, care jurnal urmează a rămânea desputernicit prin altul ce este a se alcătui mai raţional.

In privinţa stânjenului *Costandin Vodă*, socotesc că ar fi destul să răspundeţi că această măsură se află determinată încă din anul 1838 de către o Comisie, ce a fost atunci orânduită de Logofeţia Dreptăţii, după ale căria cercetări s'a găsit că stânjenul Costandin Vodă este de 2020 milimetre, adecă mai mare de cât al lui *Şărban* Vodă cu 58 milimetre şi după această alegere de atunci s'a şi consacrat aflata măsură, prin multe uvraje date în tipar.

XLVIII.

Fără dată . . . . . (Decembrie 1853)[34]).

Iubite nepoate,

Indoită mâhnire simte sufletul meu; pă deoparte, că am ajuns în astă încurcătură cu o nebună ce nu mai este de suferit; pe de altă parte, că te mai împovărez şi eu şi-ţi mai ădaog la supărările ce-mi scrii că suferi.

Dar către cine altu aş putea să împărtăşesc această s ıferinţă a mea, de cât către d-ta carele cunoşti foarte de aproape că nici o altă pricină de cât dorinţa de a vedea acest institut folositor opştii să conrăspunză la doritul scop şi cine altul de cât d-ta m'ar putea sprijini într'aceasta numai dacă ai bine voi să te într'armez(i) cu acel curaj, că nu sprijini persoana mea, ci dreptatea unui Institut făcător de bine ca să nu ajungă fondul lui pradă nesăţioasei lăcomii.

Imi zici că ar fi bine să priimesc de bun jurnalul cel din urmă, adică cel de la 9 ale încetatei luni, din care înţeleg că nu l'ai citit cu luare aminte, ci iată îl însoţesc pe lângă aceasta în copie cu observaţiile ce i-am putut face. Făcui şi răspuns la adresa onorabilei Eforii cu No. . . . . de la . . . ale corentei, însă în doă chipuri precum să văd căci le împlicuii pă fieştecare deosebit, lăsând plicurile deschise ca să le citeşti şi d-ta şi vei da pe care vei socoti d-ta mai potrivit cu trebuinţa. Imi mai zici ca să las pă nebuna să-şi spargă capul singură şi să o cunoască şi Eforia de intrigantă şi zmintită după ce o trage şi ea necazurile ce mă amărăsc pe mine; la aceasta m'am tot gândit ca ce fel să-şi spargă ea singură capu şi celelalte dacă aceia ce a propus şi propune ea, toate i s'a ascultat şi să ascultă de onorabila Eforie şi chiar ceia ce au făcut şi face i să cunosc de bine făcute şi eu am strigat şi strig în zadar, ba încă mă văz şi amerinţat că doar mă voi trage cu totul ca să poată deveni mai lesne fondul pensionatului o bună parte cui vor vrea să-l împarţă.

Dacă această zisă a d-tale are vre un alt înţeles, bine voeşte a mi-o desluşi. Eu cunosc că trebue neapărat să mai viu acolea în Bucureşti ca ori prin onorabila Eforie, de mă voi putea înţelege să scap pensionatu de nebuna aceasta şi să-l pui pă o cale mai bună de cum au ajuns sau să năzuesc la alte ajutoare ce vom găsi de cuviinţă. Ci, daca şi d-ta cunoşti că altfel nu să poate face fără a veni eu acolo, scrie-mi ca ori să-m(i) iau voe de la d. Prezedent de aici, sau dacă de aici nu voi putea dobândi această voe, să o cer de la Onorabilul Departament al Dreptăţii, dar nu ştiu supt ce pretext, ci iar d-ta bine voeşte a mă povăţui şi la aceasta.

---

34) Ciornă scrisă de Copcea, cumnatul lui P Poenaru şi semnată de Grigore Otetelişanu.

Pentru întocmirea budgetului am trebuință de arhitectul orașului să întocmească planul și devizul cheltuelilor pentru facerea capelei și i-am zis de câteva ori pentru aceasta, dar nu văz nici o urmare, căci cum pricep n'are vreme, fiind ocupat cu altele; ci am socotit să punem o sumă cu aprocsimație și cu ecspediția de lunĭ să-l și trimeț. Venirea mea acolea, de vei găsi-o de cuviință, poate să fie după sărbători, căci înainte de acestea nu este vreme că s'a scurtat; în sărbători iarăși nu să poate face nici o treabă. Eu n'am dat nici Directriței răspunsul ce i s'a făcut de către onorabila Eforie la cererile sale, nici cărțile de orânduire a popii lui *Porumb* de profesor de religie, după recomandația Directriței, nici a d-lui *Raimont (Raimond)* de profesor în locul d-lui *Difur (Dufour)* pentru că nu mă unesc cu părerile onorabilii Eforii: pentru cea dintâi că zice a i să adăoga leafa ca când onorabila Eforie ar vrea să-i facă răsplatire pentru neorânduelile ce să urmează în pensionat: pentru popa *Porumb* că de și, în adevăr, este unul dintre preoții cei cuvioși dar nu poate fi profesor de religie căci nu poate preda aceia ce n'au învățat nicăeri. Pentru d-nul *Raimont* că nu este nici ca d. Difur, necum să fie mai bun de cât dânsul. Ci dacă socotești d-ta să le întorc Onorabilei Eforii cu observațiile ce arăt mai sus recomandând în locul lui popa Porumb pă popa *Ioniță* de la *Maica Precista* ca pe unul ce este asemenea din cei mai cuvioși. dar care și-au trecut cursul învățăturilor sale de preot în Școala Seminarului, iar pentru profesor să las în alegerea Onorabilei Eforii de un altul mai bun, dacă Difur nu mai vrea să vie de acolo; atunci vei bine voi a-m(i) scrie în grab să le întorc acolo sau să le aduc când voi veni eu. Ne-am mâhnit din suflet pentru copilița Smaranda[35]) că pătimește de ochișori; Dumnezeu să-ș(i) facă milă a-i trimite sănătate.

XLIX.

La 23 Decembrie (1853).

Onorabile Unchiule,

Vă încunoștiințez numai că am primit scrisorile Dv. și că despre întrebarea ce-mi faceți dacă trebue să dați hârtiile ce vi s'au trimis de Eforie sau să le întoarceți înapoi cu observații; părerea mea este să încunoștiințați acele hârtii după cum Eforia dispoză, fiindcă altmintrelea nu știu la ce căpătâiu poate eși lupta noastră. Zic că numai aceasta vă pot încunoștiința acum, fiindcă despre celelalte trebue să mă mai gândesc dacă mi se vor mai alina durerile sufletești ce s'au grămădit asupră-m(i) într'aceste zile.

După ce că pătimim îndestul amar cu ochii *Smărăndiței*, apoi de sânt 10 zile, a căzut în grea boală și fetița a mică, în cât de eri se pare a fi aproape de sfârșit. D-zeu să-și facă milă cu noi, că nu știm unde ne aflăm, atât ne-a amețit durerea!

Mai nainte de a primi scrisorile Dv. ceste din urmă, mai luasem vorbă cu d-l *Arsake* despre semeția nebunei și mi-a zis

35) Fiica lui P. Poenaru, născută 'a 1848.

să vă încunoştiinţez din parte-i ca să aveţi bună încredinţare că d-lui respectează dreptul Dv., dar fiindcă Eforia s'a angajat odată cu dispoziţiile ce a luat, nu poate face altfel decât să vă îndemne să nu vă faceţi atâta turburare pentru un lucru care numai cu încetul se poate pune pe cărarea dorită, numai să aveţi îngăduealâ până se vor mai înlesni împrejurările şi se vor putea face cercetări mai de aproape.

Nebuna a fost declarat aici că dacă Eforia va stărui în jurnalul ei de la 9 al trecutei luni, ea îşi dă demisia, căci n'ar vrea să sufere alt control de cât al Eforiei deadreptul.

Eu mai ţin hârtiile ce aţi adresat Eforiei, până vă voi putea răspunde mai desluşit.

Plecatul Dv.

(ss) P. Poenaru.

L.

La 30 Decembrie (1853).

Onorabile Unchiule,

Mai întâi vă rog în genunche să nu vă supăraţi de părerile ce vă supui asupra chipzuirilor Dv. în pricina Pensionatului şi mai ales că v'am zăbovit hârtiile. De veţi găsi părerile mele greşite, îndreptaţi-le cum veţi socoti mai bine, iar dorirea mea din inimă de a Vă apăra de necazul ce Vă faceţi cu această pricină şi să n'o osândiţi, ci atribuiţi greşala mai mult turburărei în care m'am aflat într'aceste zile cu perderea fetiţei cei mici, care şi-a dat sfârşitul în zioa de Crăciun.

Pe lângă această nenorocire, vedeam şi pe fata cea mare pătimind tot mereu de ochi! Deabia de eri şi-a întors D-zeu mila către noi şi ne mângâie cu oare care pornire spre bine a aceştii suferinţe: a început a i se mai lumina ochişorii înăuntru de roşaţa întunecată ce-i căptuşisă şi umflătura din afară se vede oarece scazută.

Din hârtiile Dv. prin care răspundeţi la întrebarea ce v'a facut Eforia daca voiţi a lăsa cu totul în îngrijirea ei administraţia pensionatului sau voiţi a o lua numai în sarcina şi răspunderea Dv. am trimis alaltăeri la Canţelaria Eforiei pe aceea prin care îi descriţi drepturile Dv. de ctitor. Până acum n'am avut seanţă ca să vă poci spune ce chipzuesc ceilalţi Efori asupra acestui răspuns al Dvs.

Budgetul nu l'am dat la Eforie pentru că eu socotesc de trebuinţă a se schimba la unele articule precum veţi vedea în alăturata schiţă.

1) Leafa Directriţii ar trebui a se trece 300 precum s'a chipzuit de Eforie pentru că şi de va fi să căutăm altă Directriţă, nu vom putea găsi cu mai puţin leafă, vreo persoană precum trebuinţa cere, apoi şi Eforia stărueşte întru ceea ce o dată a găsit cu cale a acorda. Eu gândesc că aţi face bine să vă învoiţi şi Dv. cu această măsură, pentru cuvintele ce veţi citi aici mai în urmă la art. 10-lea.

2-lea. In loc de *învățători* pentru limbele *Franțeză* și *Germană* să se zică în budget *învățătoare*, ca să îngrijască Directrița a nu avea în pensionat alți învățători, parte bărbătească decât pe cel pentru limba română, fiindcă numai de această învățătură nu se pot găsi fămei.

3-lea. Ajutoarea Directriței, urmând a avea o leafă mai potrivită cu îndatoririle ce această numire îi impune, socotesc că această sarcină ar trebui să se dea uneia din guvernante, ale cărcia cunoștințe va corăspunde cu acest titlu, adăogându-se la leafa ei și aceea de 150 lei pe lună, ce se trece pentru această slujbă osebit. Și, fiindcă între guvernantele de astăzi, auz că M-me *Bonis* este cea mai cu învățătură și mai dă înțeles de cât directrița, socotesc că ar fi bine să i se adaoge ei leafa, ca să o putem ținea pe ea când cea de acum Directriță se va duce.

Nota. Se înțălege însă că această modificație precum și cea de la art. 2-lea se va putea pune în lucrare numai după ce se vor găsi dame care să îndeplinească pe profesorii actuali.

4-lea. Grădinarul nu va putea lucra singur grădina dacă nu va avea cel puțin câte 2 muncitori plătiți pe toată vara.

6-lea (sic). Dăunăzi îm(i) scrieați că s'au uitat a se trece în budgetul de an, cheltuiala pentru îmbrăcămintea stipendiștelor noastre, de aceea, eu având în vedere dispozițiile răposatei mătușicăi *Catincăi Socoteanca*, care a lăsat moșia *Cornetul* pe sama pensionatului ca *din venitul ei să se ajute fete sărace spre a li se da în pension bună creștere și bune învățături*, am arătat Eforiei că îngrijitorii lăsați de răposata au dreptul a dispoza de venitul acestii moșii, pentru ajutor de fete sărace, atât în plata pensionatului cât și în îmbrăcămintea lor și alte cheltueli pentru cumpărătoare de cărți, plată de doftorii, etc. Prin urmare, am socotit de trebuință a se trece în budget și această cheltuială pentru cele 2 stipendiste ale noastre.

7-lea. Pentru cheltueli mărunte ce Eforia a găsit cu cale a lăsa în dispoziția Directriței, cu condiție de a da socoteală la sfârșitul anului, am trecut suma de 3.600 lei precum a hotărît-o Eforia, în locul celor 960 lei ce ați însămnat Dv. pentru cheltueli mărunte și celor 3.683 ce însămnați pentru cheltueli neprevăzute, fiind amândoă destinate la una și aceiași trebuință.

8-lea. Construcția ce s'a chipzuit a se adăoga la casa pensionatului, poate că nu se va săvârși în vara viitoare; de aceea am însemnat în budget și chiria ce se plătește astăzi.

9-lea. Insfârșit, trebue să arătăm cum s'ar putea întâmpina cu rezerva anuală trebuințele ce să arată că ar costa 214.472 lei. făcându-se câte una, una succesiv, într'un termen de 7 (ani), care aceasta se poate pune în lucrare numai când va fi iconomie, să nu mai crească cheltuelile din an în an, cu adăogiri de lefi sau alte cereri estraordinare.

10-lea. Cuvintele pentru care eu îndrăsnesc a Vă îndemna să vă învoiți cu chipzuirile Eforiei sânt acestea:

Dacă o dată însuți Dv. ați cerut a se da la Eforie acest pen-

sionat şi s'a efectuat această dispoziţie cu întărire domnească, macar de şi se zice că Eforia are a conlucra cu Dv. în această privinţă, această conlucrare nu se poate înţălege într'alt chip de cât că aveţi şi Dv. dreptul a delibera împreună cu Eforia; şi dacă vă veţi putea uni cu părerea celorlalţi mădulari, bine; iar de nu, majoritatea părerilor hotăraşte şi Dv. nu vă va rămâne de cât recursul la Inalta Stăpânire la împrejurări grele, când veţi socoti că se întrebuinţează rău fondul pensionatului. Insăşi această deliberaţie cu Eforia s'ar putea face numai când v'aţi afla şi Dv. în seanţele ei, iar în depărtare este foarte cu anevoe a să urma vreo înţălegere prin *scrisoră*spunderi.

Pe de altă parte, gândiţi-Vă ce greutate şi câtă răspundere aţi lua asupra-Vă, când aţi voi să vă încărcaţi singur cu toată administraţia acestui Institut, Părinţii care, cât de puţin ar plăti, socotessc că cu aceasta îşi dobândesc dreptul a porunci, a critica şi a modifica după plac, v'ar arunca în spinare tot felul de ponoase şi, în loc de mulţumiri, aţi auzi numai hule!

In vreme, ce, dacă Eforia se va încărca cu toată grija, ea singură va avea a răspunde pentru orice, iar Dv. v'aţi rezerva în toată *dig*nitatea dreptul de a face observaţii Eforiei, sau şi Inaltei Autorităţi, când nu se va face îndreptare fără de a aduce din parte-Vă nici o împedecare la punerile la cale ale Eforiei mai nainte de a se da cea din urmă hotărire a Inaltei Autorităţi, când reclămaţia ar ajunge până acolo.

De aceea, eu sânt de părere ca Dv. să lăsaţi a se pune în lucrare întocmirile Eforiei, după cum se coprinde în hârtiile ce vi s'au trimis de dânsa, făcând numai observaţie că n'aţi fi fost de părere a se adăoga acum leafa Directriţei, când pensionatul are multe alte trebuinţe de iconomii, când Directriţa n'a arătat încă ce merite poate avea la asemenea răsplată şi când leafa de 200 galb., este îndestul de bună, de vreme ce Directriţa este scutită de toate cheltuelile întreţinerii sale, dar fiindcă Eforia a apucat de a acorda acest adaos, Dv. îl treceţi deocamdată în budget, lăsând Eforia a judeca mai la urmă dacă Directriţa aceasta va merita a i se continua acest favor.

Asemenea puteţi observa şi pentru d. *Raimond* că părerea Dv. este ca orânduirea acestui profesor la pensionat să fie vremelnicească, până se va găsi o guvernantă capabilă de a-l ramplasa.

In sfârşit. Vă rog, Neică, cu umilinţă, nu Vă mai amăriţi bătrâneţele cu griji străine, că îndestule sânt acelea de care nu stă la mâna noastră a ne apăra. Lăsaţi acest pensionat cu totul asupra Eforiei şi rezervaţi-Vă numai dreptul de priveghere ce o puteţi esersa, cu dignitate, cu linişte şi fără a Vă costa preţul sănătăţii.

Iar Administraţia Şcoalei ecsterne supt singură a Dv. îngrijire fără amestecul Eforiei.

Al Dv. cu totul plecat,

(ss) P. Poenaru.

LI.

La 14 Ianuarie 1854.

Onorabile Unchiule,

Iarăşi viu să vă supăr cu vorba de Pensionat. In seanţa de alaltăeri s'a citit de Eforie răspunsul Dv. şi între altele făcură observaţie şi asupra ecspresiei coprinsă într'acel răspuns unde ziceţi că prin ofisul domnesc *vi s'a dat Eforia într'ajutor*, înţălegând d-lor că cu aceasta gândiţi că Eforia trebue să vă fie subordinată. Eu le-am arătat însă că înţălesul cel adevărat al aceştii espresii este potrivit cu acela al Ofisului ca Eforia să fie împreună lucrătoare cu Dv. să administreze adecă pensionatul în înţălegere cu Dv.

Asupra acestii tâlmăciri d-lor mi-au pus întrebarea: „dar când „n'ar putea fi înţălegere între amândoă părţile la vre o pricină, ce „ar trebui să urmeze? Căci dacă Dv. nu veţi primi a se pune în „lucrare, socotind de vătămare pentru Institut vre o chipzuire a „Eforiei pe care ea ar socoti-o folositoare, atunci Eforia ar fi cu „totul de prisos în administraţia acestui aşăzământ. Ci ar fi trebuit „din capul locului să se ştie că o autoritate publică nu poate să fie „subordinată la chipzuiri particulare."

Dupe aceste ale d-lor observaţii, s'a făcut multă desbatere şi însfârşit, resultatul a fost să vă fac eu cunoscute aceste observaţii, îndemnându-vă să vă învoiţi cu chipzuirile Eforiei coprinse în cel din urmă jurnal al ei şi la ori ce veţi avea a face vre o observaţie, să o încunoştiinţaţi Eforiei, rămâind la dânsa a judeca despre ceea (ce) trebue a se urma: căci într'alt chip ar fi un conflict căruia Eforia n'ar şti ce descurcare i s'ar putea face.

Scuturaţi-vă, Neică, de această grea sarcină care, însfârşit vă va obosi şi poate că va pătimi şi chiar interesul binelui public, pentru care vă luptaţi. Ne aflăm acum în vremi în care nu ni să va putea înţălege ori ce lămurire am voi din parte-ne a da asupra pricinei, fiindcă ori cum ar fi o luptă între oala de pământ cu cea de fer, a fabulei.

Să lăsăm deocamdată pricina amorţită, să nu mai sgândărăm în împrejurările de acum asemenea desbatere, care n'ar avea de resultat de cât o totală răsturnare şi poate chiar nimicnicire a binelui ce aţi voit să faceţi.

Dv. primiţi deocamdată punerile la cale ale Eforiei, însă faceţi observaţiile ce veţi socoti de trebuinţă asupra articulilor ce veţi chipzui că n'ar trebui a să încuviinţa, fără a opri punerea lor în lucrare, dacă Eforia va stărui în a ei găsire cu cale, rămâindu-vă atunci Dv. dreptul a reclama către guvern, pentru ori ce Eforia va fi pus în lucrare, spre vătămarea interesului acestui Aşăzământ în protiva observaţiilor ce-i veţi fi făcut. Dar şi pentru asemenea reclamaţie ce aţi voi să faceţi către guvern, acum n'ar fi nici de cum vreme priincioasă, ci trebue să aşteptăm până se va deschide iarăşi săninul, ca să se lămurească trebile.

Faceţi, vă rog iarăşi cu umilinţă, precum v'am scris şi mai deunăzi, să fiţi cu Eforia în pace. Lăsaţi asupra ei toată Adminis-

traţia Pensionatului. Lăsaţi să guste amărăciunea intrigilor cei ce o plămădesc şi să izbească însuşi ei amăgirea în care se află. Lăsaţi pe intriganta franţeză să-şi frângă gâtul însuşi în nebuniile ei, de care nu vor întârzia a se desgusta şi cei ce astăzi o fac haz!

Daţic hârtiile ce Eforia v'a trimes pentru punerile la cale hotărîte şi răspundeţi simplu că Dv. vă învoiţi cu dispoziţiile celui din urmă jurnal de la 9 Noembrie în privinţa atribuţiilor Dv. în înspecţia Pensionatului şi lăsaţi să lămurim pricina în vreme mai priincioasă dacă veţi găsi că interesele acestui Institut merg tot spre dărăpănare.

Eforia mă însărcinează să vă rog să bine voiţi a da cât mai curând răspunsul Dv. fiindcă trebile acelui pensionat nu pot sta în atârnare, mai ales că directriţa scrie că acum nu i se sloboade de la casierie nici cheltuiala trebuincioasă pentru hrana din toate zilele ale şcolăriţelor: că adecă acum, când s'au scumpit toate lucrurile a trebuit să se facă adăogire la cheltuiala cuhniei şi aceasta nu i se ţine în seamă. Eforia zice că Dv. judecând despre grăbnicia trebuinţii, ca să nu rămâie fetele în lipsă de cuvenita hrană, trebuia să fi slobozit de o cam dată banii trebuincioşi ca să nu se dea pricină părinţilor a reclama, iar pe de altă parte să înştiinţaţi Eforii dacă socotiţi că cheltuiala este necuviincioasă.

Curierul care pleacă într'acest ceas nu mă îngădue să mă întinz mai mult la scris.

Al Dv. plecat,

(ss) P. Poenaru.

LII.

La 18 Ianuarie 1854.

Domnul meu!

De când au început mica neînţelegere între Eforie şi între D-Voastră asupra cârmuirei Pensionatului Lazaro-Otetelişanu, am rugat în multe rânduri pe d-lui *Aga Poenaru* să vă arate şi din parte-mi(i) că bine ar fi să înceteze această neînţelegere potrivit jurnalelor Eforiei, ce după vremi vi s'au trimes, că nu este vreme acum să intre alţii în cercetarea pricinilor acei neînţelegeri şi a reciproacelor dreptăţi. In loc de a urma acestei prieteneşti povăţuiri, Domnia Voastră prin răspunsul ce aţi făcut acum în urmă, aţi pus pe Eforie într'o poziţie pă care ea nu vă poate ţinea fără a lipsi la datoriile sale şi fără a se face numai de râs. Datoria Eforiei ar fi fost îndată ce au priimit acel răspuns, să arate într'un raport Inaltei Stăpâniri toată curgerea pricinii şi să ceară deslegare, dar iarăşi eu preferii să mai fac o cercare prin mădularul său dumnealui *Aga Poenaru*, carele este în stare să cunoască şi să preţuiască cuvintele şi datoriile ei întru aceasta că, de va putea să scape de o asemenea jalnică şi supărătoare urmare, Eforia aşteaptă cu nerăbdare răspunsul D-Voastre ca să ştie ce să facă, că iarăşi am cinste a Vă zice că în poziţia aceasta ea nu mai poate sta.

Nu ştiu ce idee aveţi de mine; dar d-lui Aga Poenaru vă va putea spune de consideraţia ce port caracterului şi persoanei Dom-

niei Voastre. Pe acest temei îndrăznim a vă ruga şi dea-dreptul să sloboziţi Directriţei banii ce au cheltuit mai mult d n pricina scumpetei ce cercăm toţi, chiar în casele noastre, că au priimit toate lucrurile, iar mai cu seamă cele de întâia trebuinţă are acum cheltuelile strămutărei care s'au făcut din poruncă şi într'un cuvânt să fiţi deocamdată întru toate mai înlesnitor, căci iarăşi am cinste a vă repeta că nu este vreme acum să supărăm auzul Inaltei Stăpâniri cu nişte discute fără cuvânt.

Sânt încredinţat că nu veţi vedea într'această scrisoare de cât o dovadă a consideraţiei şi a prieteşugului cu carele am cinstea a fi,

Al Domniei Voastre

ca un frate şi slugă

(ss) Arsake.

LIII.

La 21 Ianuarie 1854.

Onorabile Unchiule,

In urma scrisorii ce v'am adresat prin curierul de la 14 ale aceştii luni, viind raporturi dela Vilnev (Villeneuve) cu plângere că casierul nu i-a slobozit încă banii trebuincioşi pentru cheltu ala hranei fetelor după preţul de astăzi al lucrurilor, că pentru mutarea pensionatului în alte case nu i s'a făcut nici o înlesnire de la Epitropie, ci dinpotrivă a umblat să închiză Pensionatul, că însfârşit ea cere voe să vie la Bucureşti şi să stăruiască aici până se va lămuri pricina de către Guvern, Eforia, în desbaterile ei, chipzuisă oare care măsuri care, de şi în alte vremi ar fi putut fi contestate, dar în împrejurările de astă-zi ar fi considerate ca foarte temeinice. După arătarea însă ce eu am făcut Eforiei, că în urma observaţiilor ce v'am supus pentru potolirea aceştii pricini, în interesul Pensionatului, mai aştept răspuns dela Dv. din care nădăjduesc că va rezulta învoirea ce să doreşte, Eforia m'a îndemnat să vă scriu iarăş despre cele urmate şi să vă reprezentez mai cu deadinsul nepriinţa împrejurărilor pentru asemenea desbateri; să vă fac cunoscut tot de o dată că Eforia cunoaşte drepturile Dv., dar împărţirea autorităţei în doa ne fiind nici de cum compatibilă cu cursul ce trebue să se dea însărcinării pusă asupra aceştii Eforii, ea nu vede alt mijloc de lămurirea aceştii pricini de cât să ceară de la Guvern ca, ori să i se ridice de tot această sarcină de asupră-i, sau să fie slobodă a administra Pensionatul dupe cum va judeca mai cu folos pentru acest aşăzământ; în sfârşit să vă arăt că Eforia preţueşte râvna Dv. dar nu trebue să vă îndoiţi nici Dv. despre dorinţa ce are şi Eforia ca să corespunză cu scopul pentru care aţi întocmit acest institut cu acela, adecă al folosului obştesc.

Pentru aceasta îm(i) dete şi d-l *Arsake* scrisoarea ce vă alătur aici şi vă rog, Neică, să luaţi în băgare de seamă împrejurările în care ne aflăm şi să daţi sfârşit acestor desbateri, din care poate nu va resulta de cât desfiinţarea cu totul a acestui Pensionat şi prin urmare, nimicnicirea a tot binele ce aţi cugetat a face.

Primiţi a lăsa deocamdată să se pue în lucrare cursul ce se dă de Eforie în trebile pensionatului, fără a face nici o declaraţie for-

mala despre această învoire, ca să vă puteți rezerva dreptul de reclamație pentru altă vreme, în împrejurări mai priincioase.

Lăsați să se puie în lucrare orânduirea Profesorului *Raimond* și a ajutorului de iconom; dați hârtiile trimise de Eforie pentru aceasta, precum și pentru adăogire lefii Directriței și pentru cei trei sute lei pe lună ce se lasă pentru cheltuiala hranei pensionarelor o adăogire analoagă cu prețurile de astăzi ale obiectelor de consomație.

In sfârșit, pentru dragostea odihnii Dv. vă rog, Neică, faceți să nu se mai dea sgândărare aceștii pricini, să nu se mai poarte numele Dv. prin cârmuiri, precum auz că cea de acolo să înfige a vă șicana. Lăsați să se lupte Eforia cu asemenea infernale mașinații și poate că ea va ajunge a le cunoaște și va fi mai în putere a le sparge.

Să nu vă supărați, Onorabile Unchiule, de chipzuirile mele acestea ce vă spui numai pentru dorința de a vă vedea apărat de turburările ce vă amărăște sufletul, luptându-vă în sec, pentru un bine care ați voit să faceți, și în loc de mulțumire întâmpinați numai năcaz și amar!!

Scrieți-m(i) vă rog cât mai curând, ca să știm cum vă afla'i.

Caliopi vă sărută mâinile. Arătați și Mătușichii din parte-ne respectuoase închinăciuni.

Noi, mulțumim lui D-zeu că ne-a mai mângâiat oare cum cu ușurarea patimii de ochi a *Smărăndiței.*

Supusul Dv.,

(ss) P. Poenaru.

LIV.

Iubite nepoate,

La 1 Februarie 1854.[36]).

. . . . . .

Imi pare foarte rău, Iubite nepoate, că nu putui să viu acum acolo și parcă îm(i) spune inima că trebue să fi avut D-ta destulă neodihnă pentru această zăbavă a mea, de nici am putut să viu, nici am putut să scriu. Din ce pricină s'a întâmplat zăbava; mă mângâi însă că te vestesc acuma și în pricina Directriței Madam *Villeneuve* că după ce dedease jalbă la Cinst. Ocârmuire de Dolj pentru d. Casier, în care se atingea și de mine și după ce eu m'am văzut silit de am mers la d. Ocârmuitor de l'am deslușit asupra greșitei idei ce luase de la dânsa și de la alți intriganți din cei de aici, poate și din cei de acolo, că mi-au spus că are asemenea scrisori; dar toți aceștia să înțelege că n'au avut nici un fel de adevărată idee, căci cum am citit Ofisul Domnesc .au rămas cu ochii ațintiți asupră-m(i), și după câte-va momente de gândire m'au întrebat că ce este cererea mea, că ea i-ar fi spus că eu voesc să o depărtez fără nici o vină; eu i-am raspuns că nici am voit vre o dată să o depărtez, căci cu priimirea

36) Ciornă scrisă de Copcea, cumnatul lui P. Poenaru și iscălită de Grigore Otetelișanu.

mea s'au recomandat de Directriță, nici acum ași vrea să se depărteze, numai să făgăduiască cu statornicie că se va îndrepta încai pe viitor a păzi regulile ce-i sânt impuse de chiar Onorabilă Eforie, și acelea ale bunei orânduieli, și atunci eu însu-m(i) îi voi fi ajutor și sprijinitor la ori ce trebuință ar avea ținerea în bună stare acestui institut. După care răspuns al mieu și după ce i-am arătat abaterile d-ei, am văzut că d. Ocârmuitor, unde până aci îm(i) tot zicea ca să-i mai trec cu vederea vr'o lună de zile, că ea este a-ș(i) da demisia și să plece la Paris, dumnealui zise, ca cum s'ar fi bucurat oare cum, că eu adecă nu stăruesc a se depărta, ci numai a să îndrepta să păzească regulile pensionatului. Și numai decât mi-au cerut acea listă de abaterile Directriței ca să i le dea sau să i le trimită, făgăduindu-m(i) că'i va propune a'și alege din doă una: adecă, ori să se supue a păzi aceste reguli ce și însuși d-lui au cunoscut că este abătută dintr'însele, sau de nu voește așa, atunci mai bine să-ș(i) dea dimisia și să plece, fiindcă altfeli nu poate să scape de observațiile și strigările mele, al căruia drept, întru aceasta, au ajuns a-l cunoaște și d-lui.

După ce mi-a spus d-lui mai la urmă că i-au trimes prin d. *Raimond* acea listă de abateri însoțită de propunerile ce-m(i) spusese că o să-i facă și că i-au adus răspuns cum că d-ei au hotărît a să îndrepta în viitor, cu a păzi fără strămutare acele reguli. După care au și venit aici la mine luni, înainte de prânz, dar fiindcă eu mă aflam pătimind de junghi și cu mușchi pus la locul cu durerea, i-au fost spus slugile că sânt bolnav și n'a intrat la mine.

Eu ca să mă încredințez mai bine despre hotărîrea d-ei, am chemat a doă zi, marți, pă d. Raimond, carele viind aici m'au încredințat că este adevărat cele ce mi-au spus d. Ocârmuitor, arătându-m(i) spre dovadă și o scrisoare dată de d-ei, spre aceasta, în care am văzut cu mare mirare și multă mâhnire a mea că d. *Director Bozianu* îi răspundea, în limba franțeză, la o scrisoare a d-ei, dându-i bune nădejdi de lucrarea dumisale acolo în favoru-i, zicându-i și aceasta: că peste puțină vreme se va sfârși acea lucrare și cum că d-ei să-și caute treabă fără a suferi a se amesteca vre un al treilea.

Mai spuindu-m(i) prin grai, d. *Raimond*, din parte-i și de alți intriganți din cei de aici, carii s'a fost întrecând să-i spue fel de fel de minciuni în potriva mea. Și chear într'acea zi, Marți dimineata, când hotărîse să vie d'al doilea la mine, au mers unii de i-au spus alte minciuni noă. In sfârșit, după această înțelegere ce am avut cu d. Raimond, au venit și d-ei, împreună cu d-lui într'aceiași zi seara, căci eu tot nu eram în stare a eși din casă afară și după ce m'am înțeles și cu d-ei și m'au încredințat despre hotărîrea ce au făcut a se îndrepta. am dat d-lui Raimond cartea de orânduire, i-am arătat și d-ei budgetul de veniturile și cheltuelile pă anul corent, atât pă cel întocmit întâi pe când o credeam că este incorigibilă, cât și pă cest din urmă ce l'am întocmit după ce m-au încredințat d. Ocârmuitor de hotărîrea d-ei a se îndrepta, care s'au făcut întocmai după cum onorabila Eforie au găsit de cuviință și printr'aceasta s'au încredințat și d-ei despre mine că nu i-am fost vre-o

dată vrăjmaş pă cum au amăgit-o a crede intriganţii, nici acum îi sânt. A doua zi Miercuri, m'am dus şi eu pe la pensionat unde se află şi acum, adecă în casele răposatului Sărdarului *Braboveanu*, de am văzut încăperile şi am chibzuit despre înlesnirile ce ar trebui să i să facă de către Cinst. Comisie a Cfartirurilor, pentru care am şi pus în lucrare, mai nainte de a pleca şi acum, dacă m'am întors, voi stărui într'aceasta.

Atâta cunosc însă, iubite nepoate, în fămeia aceasta, că are o sete foarte mare a-şi face un capital,pesemne ca să poată trăi în larg, precum doreşte tot omul şi aceasta o face să nu să mai încrează în nimenea de cât numai într'acela ce conrăspunde la dorinţa sa, eu însă i-am dat să înţeleagă că poate să-şi dobândească dorinţa mai lesne şi mai bine dacă îşi va împlini datoriile cu eczactitate şi nu va abuza de încredrea ce este pusă în persoana dumisale.

Şi mă înduplec a crede că dacă de la început nu i s'ar fi părtinit de acolo, ci ar fi mărginit-o în datoriile sale, fără a-i primi adecă raporturile ce le trimetea d'adreptul iar nu prin inspectorat, precum era îndatorită de onorabila Eforie, ci să i le fi întors în napoi numai o dată, mult de 2 ori; precum şi depărtarea atât a 2 guvernante fără a raporta mai întâi Onorabilei Eforii, cât şi a profesorului de limba franţeză şi înfiinţarea altuia în locu-i mai nainte de a raporta iarăşi onorabilei Eforii; precum şi strămutarea din casele pensionatului într'acelea ale dohtorului *Veron* mai nainte de a fi neapărată trebuinţă sau măcar după ce i s'ar fi aprobat aceasta de Onorabila Eforie şi s'ar fi dat voe a să săvârşi tocmeala şi a se încheia contractul, ci încă şi după ce i s'au zis de mine prin d. Casier a nu să strămuta acolo până nu va veni deslegare de la Onorabila Eforie şi d-ei tot n'au vrut să înţeleagă. Şi toate acestea cu venirea d-lui Director aice i s'au încuviinţat şi au făcut şi pă Onor. Eforie a i le primi de bune.

Eu arătai aicea numai câte-va din cele mai însemnate şi care sânt dovedite cu hârtii de nu mai poate fi tăgăduire pentru dânsele, din care se poate prea lesne înţelege şi celelalte toate. Iată dar de unde au curs tot răul; şi să dea D-zeu să fie încai sfârşitul acestui rău într'atâta aş uita tot trecutul, sperând în viitor bun.

Eu însă, cum se va îndrepta drumul şi mă voi îndrepta şi eu mai bine la sănătate, tot trebue să viu acolo să ne înţelegem cu toţi prin grai, a îndrepta lucrul cum se cuvine, ca să mă odihnesc şi eu cât voi mai trăi.

Iată să trimise budgetul anului corent întocmit aşa precum s'au cerut, însoţit şi de raportul prin care să arată cuvintele pentru sumele ce s'au adăogat.

Milostivul D-zeu să ne învrednicească a ne vedea sănătoşi.

(semnat) Grig. Otetelişianu

LV.

La 12 Februarie 1854.

Onorabile Unchiule,

. . . . . .

Budgetul ce ați trimis pentru pensionat, s'a aprobat de Eforie cu osebire numai de articulul chieltueli pentru hrana fetelor, care articul s'a mai sporit, trecându-se câte 2 lei de fată pe zi, că de se vor mai scumpi lucrurile să avem de unde să adăogăm la suma însemnată de Dv. fără de a mai fi trebuință să cerem pentru aceasta altă autorizație de la Guvern. Acum, acest budget este să se dea cu raport la Logofeție spre a se supune la întărirea *E. Sale Plenipotențului Comisar.*

Asupra vorbirii ce se face în budget că în loc de bărbați să se întrebuințeze femei pentru învățătura limbilor Franțeză și Germană, a observat Eforia că nu trebue să se schimbe în budget numirea de învățător cu aceea de învățătoare, până nu se vor găsi fămei capabile de asemenea însărcinare.

Ne pare bine tuturor că Directrița a început oare cum să se întoarcă din semețiile ei. Bine ați făcut de ați adus lucru la învoire, căci în vremile de acum trebue să facem tot ce ne va sta prin putință a nu se da pricină *de cea mai puțină vorbă despre școale ca să nu le periclităm ființa.*

Lăsați frâul de o cam dată mai slab, ca să poată lua trebile pasul ce ar putea purta în grelele împrejurări de astăzi, iar mai la urmă vom strânge iarăși frâul când anevoințele se vor mai obli. Dv. vă veți face datoria a însămna Eforiei ori ce observații veți socoti de trebuință, dar lăsați în sarcina ei să dea cea din urmă hotărîre ca să nu vă împovărați Dv. ca răspundere.

Veniți, Neică, cât mai curând ca să vă înțălegeți despre aceasta însuți Dv. împreună cu Eforia, căci neprieteni nu încetează încă a ațâța feluri de intrigi. Vă așteptăm cu mare bucurie eu și Caliopi care vă sărută mâinile și grăbiți a veni ca să nu vă încărcăm la referea cu plată de prea multe lemne ce ardem pentru încălzirea în toate zilele a încăperii unde avem a vă primi; apoi să apucați și ceva din Carneval, ca să se poată bucura și dumneaei mătușica de oare care petrecere.

Sânt al Dv. cu totul supus

(ss) P. Poenaru.

(P.S.). Cumnatului *Take* arătați-i vă rog că am vorbit pentru d-lui la Logofeție și mi s'a zis că mutarea de care d-lui se temea, nu se face.

LVI.

La 1 Septembrie 1854.

Onorabile Unchiule,

Am avut iarăși multă discuție la Eforie, în pricina deschiderii Pensionatului.

Dintru'ntâi se învoisără toți să se primească propunerea Dv., pe urmă s'a întors, zicând că Eforia nu poate de sine să facă schimbare modului cu care s'a ținut până acum acel pensionat, mod în-

tocmit cu întarire domnească, ci trebue să se cee mai întâi înaltă deslegare pentru noul mod ce se propune şi fiindcă cu asemenea chipzuiri *Sfatul Administrativ* singur nu se ocupă, urmează a se aştepta aşăzarea vre unei Căpetenii a Guvernului, care se crede că nu va întârzia a se îndeplini. Iar de o camdată zic d-lor, trebue să înceteze toate lefile chiar şi a Casierului şi banii să să trimită aici ca să să păstreze în casa Şcoalelor. Această chipzuire de încetarea lefilor o întemeiază d-lor pe însăşi propunerea ce aţi făcut Dv. mai deunăz prin adresă către Eforie cu asemenea chipzuire ca să se facă iconomie spre a se putea aduna suma de bani trebuincioasă pentru prefacerea încăperilor pensionatului.

Eu le-am arătat că cererea Dv. pentru deschiderea pensionatului şi grăbirea reparaţiei încăperilor sale este îndemnată de părinţii fetelor, care acum se află toţi întorşi în oraş şi de împotrivirea ce face proprietarul caselor *Braboveanu* de a se mai ţinea acolo pensionatul. D-lor cu toate acestea, stăruesc a nu se reînfiinţa pensionatul, până nu se va lua Inaltă deslegare de noăa organizaţie ce se propune a se face.

Pentru dama ce va fi a se aşeza Directriţă, iarăşi s'a chipzuit a se face concurs ca să se poată alege una care va avea cele mai bune calităţi.

Eu sânt de părere, Onorabile Unchiule, să mai aşteptăm până se vor face aceste formalităţi şi să nu ne mai amărîm inima şi cu această luptă, peste necazurile ce avem în acesto vremi.

De va fi a se da răspunsul Eforiei ca să înceteze toate lefile şi să se trimeaţă banii la casa Şcoalelor, socotesc că nu ne putem împotrivi, pentru că aşa se zice şi în Ofisul domnesc ca venitul pensionatului să se strângă de Eforie. Cât pentru cele doă stipendiste care se ţin din fondul lăsat de răposata *Socoteanca*, acestea se pot aşăza de o cam dată interne la Şcoala de fete esterne, până va veni vremea a se deschide pensionatul.

Al Dv. prea plecat,

(ss) Poenaru.

LVII.

1857, Iunie 30.

Onorabililor Domni şi Doamne!

Prezenţa Dv. în mijlocul nostru astăzi este obiectul care caracterizează bucuria noastră, în tot cursul anului scolastic. Şcolarele acestui institut preţuesc pe bangă, în tot momentul că au depus, după putinţă, toată a lor silinţă spre împlinirea datoriilor ce le sânt prescrise; datorii pe care le împlinesc cu sufletească bucurie; căci Dv. ca părinţi şi buni patrioţi, la asemenea ocasiuni întipăriţi în inimile noastre emulaţiunea care ne animează în toate întreprinderile noastre scolastice şi prin al căriia efect îndrăznim astăzi a ne recomanda ca oare cum demne de dorinţa D-voastră părintească.

Iubita noastră directriţă se simte pătrunsă de bucurie şi, prin glasul meu se esprimă despre câte ar dori să vorbească cu această

ocasiune, se bucură zic văzând ca silința ce pune D-ei pentru înflorirea Institutului nostru îi dă din zi în zi rezultate mai favorabile, văzând că părinții prețuesc astazi mai mult ca mai nainte, folosul instrucsiunei fiicelor dumnealor și că se grăbesc a le da la timpul cuviincios în pensionat, văzând că *Onor. Epitropia* a acestui Institut în acord cu *Onor. Eforie a Instrucțiunei publice* nu pierde într'un minut din vedere sprijinul și protecsiunea de care institutul are necesitate: se bucură în fine de inteligența ce vede între fiicele române și tot deodata de acea dulce speranță de a se socoti și dumnealui una din acele mume ce a contribuit la prosperi atea fiitoarelor mume de familie în România.

Cărarea ce duce o națiune la acest punct de fericire este deschisă acum și pentru România, căci aceasta izvorăște mai cu seamă din folosul ce produc institutele de creșterea fetelor. *Plutarch* a zis: *„Numai acel popul care depune osteneală pentru formarea mumelor de familii, poate conta pentru prosperitatea generațiunei sale"*. Acum dar, de și mai târziu dar în fine, razele luminei de civilisațiune se întinseră și asupra generațiunei române de la înființarea și statornicirea institutelor de creștere și educațiunea fetelor.

Cu câte greutați și cu câte obstacole n'au avut a se lupta, în privința aceasta chiar și acele națiuni ce le vedem astăzi în culmea civilizațiunei până a deveni astfel!. Nu este epocă, oricât de departată de ar fi, în care spiritul uman sa nu-și fi dirijat neprecurmat examinarile sale asupra caracterului și asupra misiunei femeilor. Intr'un timp îndelungat s'a socotit că este îndestul numai o aruncătură de ochi asupra acestui punt; dar aceasta nu . . . . . porte observatorului decât o imagine superficioasă colorată și de . . . . . judiții și de adevăr. In urma însă s'a cunoscut că de s'ar emancipa femeile de greutățile lor succesive, de li s'ar da mai multa libertate, mai multă încredere în lucrarea de bună voe pro . . sul luminilor le-ar face un loc mai mare în societate formând dintr'aceasta un obiect de studiu mai serios.

In decursul seculilor antici femeile fură în lume tot ca când n'ar fi esistat departată de familie, sau neimplinind întrânsele decât un rol de subaltern, depărtate de lucrări literale sau ne-apropiindu-se de acestea decât prin atracsiunea lor fisică; tractate ca sclave, plecându-se de comun la singura voință, de multe ori oarbă a stăpânilor și a soților lor, ele nu vedeau de cât un scop de împlinit în viață lor, acela adică de a plăcea și a se supune. Și pentru că atunci afecsiunea nu era basată pe influența generatrițe a creștinismului și voința nu-și avea înrâurirea, ca să zic așa, din atmosfera unei religiuni sfinte, necesitatea rămase aspră, sălbatecă și scopul acela în loc de a lumina sufletul femeei, servi mai cu seamă de a-l corupe desvoltând toate pasiunile sale. Departe de a considera pe femei ca pe surori și ca pe amice destinate a lua parte și la suferință și la bucuria de existență; departe de a se privi ca pe niște ființe mai slabe dar complimentare, dacă ne putem exprima ast-fel, nu se vedea în ele decât instrumente pasive de o fericire mai

mult sau mai puțin brutală și bărbații nu le dau alt loc în inima lor decât cel analog cu pasiunea și frivolitatea.

Acesta a fost timpul de nimicire pentru femee. In prea puține locuri se adresau oare care flaterii cualităților lor esterioare; nicăiri nu se vedea acel analis tușant al facultăților inimei femenine care se desvoaltă în misterul familiei; nici un esamen serios în causa aceasta, nici o căutare motivată de un interes sincer: din timp în timp de vedeau ecsaltațiunea acelor virtuți statornice numite virtuți romane; dar mai adesea se vedea ecsaltațiunea acelor viciuri colorate trase dintr'o grație coruptă care se celebrau și pe la carți și al căror tipu amăgitor se părea a domni mai mult în Grecia.

Iată care fusese posițiunea femeii în timpi antici. Deodată cu introducerea religiunei creștine se iviră alte trebuințe, alte idei și alte fapte. Unul din cele dântâiu acte ale Legii creștine a fost de a da femeei influența și demnitatea sa. Chemată la salutare (mântuire) femeile se simțiră animate de germenul imoralității. Bărbații smulși de mâna Providenței de la relele lor năravuri printr'o lege precisă și prin conștiința lor care se înălța ca să sfințească aceasta lege, încă întoarseră atențiunea asupra femeilor cunoscându-le de companioane în tot cursul vieței lor, acum cerură de la ele cu totul altceva de cât aceea ecsaltare a darurilor firești și de cât acea supunere forsată; ci pretinseră acum de la femei acel atașament dictat de tandrețe și acel sprijin de-l dă unirea într'una și aceiași credință sfântă. Cerură ca fe(meia să fie) privită ca consoarta și ca mumă să ecserseze asupra omenirii o (acți)une binecuvântată de Providență și asupra familiei sale un aposto(lat) a cărui importanță ni se arată în analele creștine.

Deodată dar cu întinderea creștinismului se înmulțiră și isvoa(rele) de luminare și educațiune pentru secsul femenin. Națiun(ile) puternice însă înfloriră statele lor prin înființarea cu abond(ență) a institutelor de creștere pentru amândouă secsele. Cele mai slabe adăstară cu modestie înlesnirea acestui isvor de fericire și curând sau mai târziu imitară și ele esemplul celor dântâiu. Era o durere obștească când națiunea întreagă română cu inima .... petată întunerecul ce o sugruma în partea sa inteligentă, când vedea că între Roman și Instrucțiune este o barieră infernală și între Doamnă și adevărata mamă de familie domnește ignoranța timpilor barbari. Providența însă a făcut că aceste obstacole fatale să piară depre d'asupra capetelor noastre și în locul lor s'a întărit Națiunea cu mai multă energie de caracter a liberat-o de spiritele rău voitoare ce influența asupră-i; a incoragiat pe nobilii săi patrioți de a înființa și a susține școale și institute mai întâi pentru băeți și în urmă și pentru secsul nostru.

Da, pentru secsul nostru care se părea a fi fost rămas dintre cele din urmă în privința creșterei și înzestrărei cu datoriile ce se cer de la noi! Și cui sântem datoare, noi, predecesoarele și urmașele noastre, această prosperitate, această esistență renascătoare de fericirea noastră în parte și de progresul națiunei întregi:

Mai întâi sântem generosului nostru părinte, răposatul *Marele*

Vornic Iordake Otetelişanul prin a cărui stăruinţă s'a înfiinţat acest institut; după aceia, mult respectatului nostru protector dumnealui *Marelui Agă Grigorie Otetelişanul*, care dupa moartea iubitului d-sale frate, ca părinte sufletesc a îmbrăţişat cu zel patriotic institutul de creşterea noastră; i-a dat în mai multe rânduri organizarea dorită. a cerut intervenţiunea protectoare a Onor. Eforii a Şcoalelor. a mijlocit înmulţirea numărului bursierilor c'un cuvânt, a facut şi face pentru noi şi institutul nostru aceia ce Naţiunea doreşte cu ardoare şi pentru care noi şi urmaşele noastre vom face să treacă recunoştinţa noastră din familie în familie, rugând tot de o dată pe Inaltul Creator ca atât d-lui cât şi respectabila dumisale consoartă şi a noastră virtuoasă mumă să le îndelungească anii vieţei spre a se bucura mult timp de rodul virtuţilor dumnealor.

LVIII.

1858, Martie 31.

La data aceasta s'a scris următorul act care „l'a închis în ţavă de sticlă" zice Gr. Otetelişanul marele Agă „şi s'a pus în sanţul temelici clădirii Pensionatului de fete Lazaro-Otetelişan". Iata-l, cu ortografia lui:

In numele

Onor. Eforie a Instrucţiunii publice

„Buna educaţiune a tinerimii, care e basea a totu progressulu „naţiunii, depinde forâ îndouinţiă mare parte de la accea crescere „preliminariă domestică ce obtenesce tinerimea dela numele selle, „încò in sinulu familieloru.

„Inânte de tòte dérò è necessariu a dona uă particulariă atten-„ţiune crescerii şi instrucţiunii sexului femininu, spre a se putè „formâ mume religiòse, morali, instruite şi active — in scurtu bine „educate.

„Domnulu M. Vornicu Georgiu Otetelişianu, únulu din cei mai „luminaţii şi virtuoşi bărbaţi ai Patriei, fiêndu petrunsu de addeverulu „accestoru principie şi vedêndu crescerea cea cu totulu neglessă a „tinerimii feminine din accéstă cetate, ca sè nu dicemu din întréga „Patriă, au meditatu di şi nòpte cu zelu patrioticu assupra medie'oru, „cu cari s'ar putè infiinţia şi in loculu seu natale unu aşşediamêntu „de crescere şi inveţiătură pentru tinerimea femenina, care for-„mându mume bune şi luminate, să reverse caşi uă fontână bine-„facutòria fericirea şi contentenţia pênò in sinulu familieloru şi să „prepare in germe desvoltarea şi progressulu generaţiunii viitòre. „Inţellepţiunea proverbieloru dice: „Cine vâ, póte" şi „Cine per-„severă, invinge". Assemene şi zelosului accestu-a bărbatu in fine „reeşşi a-şi vedé patriotica dorinţia realissată. D-lu *Pacharnicu* „*Constantinu Lazaru* donându, după îndemnurile salutarie alle nu-„mituluî Domnului Vornicu, loculu accestu-a, impreună cu casele „ce se afflà attunci pre dènsulu, pentru intemeiarea unui Institutu

„de fete, și bine-voindu Maria Sea Principele *Alessandru D. Ghica*, „attunci Domnitoriu allu țerrei, a da dupò representațiunea numitului „Domnului Vornicu, luminata resoluțiune, ca noului așșediamêntu „sa se dotedie cu uă a treia parte din venitulu mumii Pré-„curate, — in annulu 1837 se putù in fine intemeia și orga-„nissà doritulu Institutu de côtră patrioticulu Domnulu Vornicu, „care fu numitu antâiulu seu Epitropu — Onor. Eforiă a Instruc-„țiunii publice spre perpetuarea memoriei Domnului Pacharnicu „Constantinu Lazaru, care ca donatoriu allu locului, și a Donmului „M. Vornicu *Georgiu Otetelișianu*, care ca intemeiătoriu și orga-„nissatoriu allu Institutului au obtenitu titule legitime la recunnos-„cinția publică, au ordinatu ca nouulu Așșediamêntu sò pòrte „numele de *Lazaro-Otetelișianu*".

„Dupò trecerea Domnului M. Vornicu în viuéția e'ernitu ii in „annulu 1844, loculu seu de Epitropu allu Institutului Lazaro-Ote-„telișianu'lu occupâ fratele D-Selle Domnulu *M. Agă Gregoriu Ote-„telișianu*, firesculu și legitimulu seu successoriu nu numai prin „legamintele sângelui, ci și prin assemenarea virtuțiloru și a zelului „patrioticu. Noulu Epitropu nu incetà a continuà adoperațiunile „fericitului seu frate pentru organissarea, desvoltarea și inflorirea „ulteriòre a Institutului, attâtu in respectulu materiale, câtu și in „cellu morale. Dupò representațiunea Domnului M. Agă, in annulu „1852, dotațiunea Institutului fu intaritâ și adaussă pênò la uă „medietate din venitulu băsericei Mumei Pré-curate de côtră Măria „Sea Principele Barbu D. Știrbeiu, cu care ocassiune Institutulu, „pentru uă mai essactă inveghiare a instrucțiunii și a interessiloru „selle morali, fu pussu, totu dupò cererea Domnului M. Agă, suptu „auspiciele Onor. Eforie a Scòleloru. In fine prelăudatulu Dom-„nulu M. Agă, vedêndu că numerulu eleveloru, ce se presentă spre „receptiune in Institutu, întrece multu localitățile in ființiă, și ur-„cându-se in urmarea favorabililoru impregiurări, ce au datu Dum-„nedeu, venitulu Institutului, au determinatu a pune în lucrare „uă totale prefacere a edificiului, demolindu-se casele in ființiă mai „cu totulu, spre a se înalția mai solidu și mai regulatu, și marin-„du-se considerabile cu dòue aripe edificate din nouu de amêndòue „laturile vechiului edificiu. Obtenindu z'elosulu Domnulu Epitropu „pentru accéstă restaurațiune totale a edificiului (dupò care into-„ționédia a operă, voindu Dumnedeu și alte ammeliorațiuni in-„terne) inalta approbare a Măriei Selle Principelui *Alessandru D.* „Ghica, care accumu ca Principe-Vicariu conduce a dòua òră barca „statului. — in anulu mântuirii 1858 în 31 dille alle lui Marțiu „s'au pusu cu cuvenita solemnitate pétra de fundamentu a nouului „edificiu prin mai a-dese-ori lăudatulu Domnulu M. Agă Grego-„riu Otetelișianu; pre câudu Instrucțiunea publică a Principatului „Românici se guberna de Domnia Loru Eforii Domnulu M. Logo-„tetu alu Credinției, Colonnellu și Cavalleriu *Ioanne Florescu* și Dom-„nulu M. Agă și Cavalleriu *Petru Poianariu*, — așșia fiênd voința „și consiliulu providenției, ca așședămêntulu cellu intemeiatu suptu

„ântâia administrațiune a Mariei Selle Principelui *Alessandru D.*
„*Ghica* să se repare și mărésca suptu a dòua a sea administrațiune.

„Spre pastrarea memoriei dillei de astadi pentru posteritate,
„s'au astrucatu acestu documentu suptu una din aripele celle nòue
„alle edificiului.

„Dumnedeu sò protégă opulu inceputu și să-lu incoronedie cu
„doritulu successu!"

Inspectoriulu scòleloru din Craiova: G. Mar. Fontaninu

Craiova, în 31 alle lui Marțiu annulu 1858.

LIX.

Fără an (pe la 1860—4), Luni 20 Iulie.

(hârtie cu imaginea Westminster Abbey) L'abbaye de Westminster.

Englesul meu m'a purtat a'altăeri și eri pe multe locuri Cu dânsul scutesc din cheltueli'e umblarii cu trăsura, fiindcă ma duce el cu echipagiul său. Eri am prânzit la dînsul, mâine sunt in i at la un prieten al său, poimâine la altul, dar nu știu de mă voi putea duce la acesta din urmă, fiindcă am să mă duc afară din Londra la o fabrică de instrumente agricole și poate că nu voi avea timpul a mă întoarce până seara. L'am prevestit despre aceasta, cu toate că ei mi-au zis sa nu mă jenez întru ninic, ci numai de voi putea sa merg la ei la prânz *sans façon*, fiind că ei, Englezii, sunt oamenii cei mai fară etichetă când primesc pe cineva la ei acasa. Când ai vedea, Calliopi, ce original e prânzul lor. Eri la masa am început de la rasol de pește, fără supă, cu salata de castraveți, și cartofi în loc de pâine. După aceasta a venit o budinca, bucata națională englezeasca, cu mult rom întrînsa, care se numește *plum pudding*, apoi friptura, numita *roast beaf*, adica bou fript, și adevarat ca bucata care se servește pe masă e atât de mare încât ți se pare că e un bou întreg. In fine s'au adus poamele de patru feluri din cele mai frumoase, care aici sunt în mărime mult mai voluminoase decât cele de la Paris; savoarea lor însa nu crește în raport cu al lor volum, ci cele mai mari ajung a fi insipide. Impreună cu poamele s'au pus pe masă și vreo cinci feluri de vinuri, cărora a trebuit să fac onoare *bon gré, mal gré*, închinând pentru toți membrii familiei, dupa obiceiul de aici, și de nu venea cafeaoa să-mi mai potolească aburii vinului ce mi se suise în cap, aș fi fost foarte amețit. Intre copii era și o fetița pe care o chiama Elena și a închinat și ea pentru sănătatea Elencuței noastre și a Smarandiței, cu care este tot de o seamă la ani.

J'ai lu, chère Smaranditza[37]), avec beaucoup de plaisir les lignes qui tu m'a (sic) écrites. Pensant que personne ne t'aura aidée à construire tes frases (sic), je suis charmé de voir qu'elles sont assez bien faites.

Sage der Baba das Sie sich vergebens nach gewölkten Himel Londons sehne, um des Schlafens in der Frühe länger zu geniessen, da der Lerm den die vielfachen Wägen hier in den Strassen mit ersten Tagesaufbruch machen, ist so gross, viel grösser wie in Paris,

37) Fiica lui Petrache Poenaru, născută la 1848.

dass sie doch nicht ihre Morgen Stunden in den Armen des Momus (der Schlafen Gottes ruig (sic) verbringen könte.

Tu vois, chère enfant, que faute d'exercice continuel j'ai perdu l'habitude de l'écriture allemande. Fais donc qu'il ne t'arrive pas la même chose. Saisis toujours les occasions qui te se présentent (sic), pour cultiver cette langue, pour que le fruit du temps que tu y a (sic) donné ne soit réduit à zéro.

Dites à Hélène que je n'oublierai pas ses commissions, par (sic) ce que je vois qu'elle aussi n'oublie pas de m'écrire.

Ne vous fatiguez pas trop en marchant, prenez plutôt des voitures, pour ne pas vous mettre en transpiration, car vous voyez que la température est plus inconstante et l'air plus vif par là que chez nous.

Adieu, portez-vous tous bien, P.[38]).

DOUĂ INSCRIPŢII.

1) Inscripţia Şcoalei primare de fete Lazaro-Otetelişanu, pusă în antreul institutului, pe păretele din dreapta. E în 4 rânduri, cu textul exact reprodus aci. Placă mare de marmoră gălbui-închisă, cu vine, împestriţată. Pe colţul de jos poartă numele gravorului: *Grunwald-Pest.*

ACESTU INSTITUTU S'AU FONDATU LA ANULU 1837 DE FRAŢII
IORDACHE ŞI GREGORIU OTETELIŞIANU
PRE LOCULU DĂRUITU DE CONSTANTINU-LAZARO
ŞI S'AU RECONSTRUITU LA ANULU 1871, EPITROPU FIIND
CONSTANTINU N. OTETELIŞIANU

2) Inscripţia depe frontispiciul Liceului de fete de care vorbeşte corespondenţa mai sus publicată. A fost pusă chiar în cursul acestui an, pe noua clădire ridicată în anii din urmă.

LICEUL INTERNAT de fete „ELENA CUZA"
Fondat în 1837 de
LAZARO şi OTETELIŞANU.

Acte cu privire la boerul Sandu Bucşănescu

I.—1752 (7261) decemvre 27. Bucureşti. Matei Ghica voevod confirmă lui Sandu Bucşenescu vel serdar stăpânirea următoarelor moşii, case şi ţigani:

Stănislăveşti (Vlaşca), cumpărată de la Fiera Brezoianul biv vel vistier şi de la jupâneasa acestuia, Zoiţa, încă pe când era Sandu logofăt de taină, la leat 7243 (=1735), ian. 9; întindere 600 stj. cu 90 taleri vechi. Fiera avea moşia de zestre de la socru-său, Neacşu vornic Piteşteanul. Tot aici a mai cumpărat 300 stj. cu 75 tal. de la cumnaţii Fierăi: Mihalache biv vel clucer za arie şi Neacşul biv log. za vistierie, feciorii Neacşului vornic.

Rădăcineşti, Groşi, Pereni, Dăngeşti, Scăueni (Argeş), cumpărate de la Varlaam, egumenul de la m-rea Aninoasa (Muscel), moşii vândute

38) Scrisoarea se păstrează de d-na Nicola Em. Hagi Mosco, născută Cerkez, strănepoată de fiică a lui Petrache Poenaru.

mânăstirii de Climent ieromonah Grădişteanul, fratele Bunii biv vel vornic Grădişteanul, feciorii Nicăi biv vel sluger.

Ludenească, moşie de 875 stj. în Vlaşca, cumpărată de la Hrizea pitar Bălăceanul, fiul lui Matei biv vel clucer za arie Bălăceanu, şi de la Ancuţa, soţia lui Hrizea, cu 735 ½ tal. şi zapis din leatul 7254 (1746), fevr. 26.

Răzmireşti (Vlaşca), cumpărată la leat 7256 (=1748), fevr. 26, de la Toma post. Racottă; apoi tot aici altă moşie de la Costandin post. Bălăceanu, fiul Barbului post. Bălăceanu şi nepot lui Drăghici biv pitar B., cu zapis din lt. 7255 (1747), mai 4.

La Piteşti un loc cumpărat la lt. 7240 (-1732), fevr. 23, de la Arsenie sin Arsenie sluger.

Rociul (Vlaşca), 816 stj. moşie de zestre de la socru-său, Hrizea log., şi alţi stj. cumpăraţi şi arătaţi în hotărnicia din lt. 7253 (=1744-5).

La Piteşti o pivniţă cumpărată la lt. 7245 (=1737), martie 9, de la Costandin post. Vlădescul.

Casele din Piteşti ale lui Gavrilă vornic Drugănescu, rămase — după moartea sa—lui Preda Drugănescu şi Saftei. După săvârşirea lui Preda din viaţă, Safta şi feciorii ei: Costandin şi Scarlat le vând lui Sandu Bucşănescu cu tl. 60, la lt. 7254 (1746), aprilie 29.

O ţigancă dată schimb de m-rea Tutana, metohul mânăstirii Radu-Vodă, „jupânesii Niţii şi fiiu-său Sandului Bucşănescul ot lt. 7237 (=1728), oct. 15".

Un ţigan de la „Radu post. Câmpineanu drept 20 tl", cumpărat şi de acesta de la Leca sluj. Mălureanu. Zapis din lt. 7141 (=1733), apr. 5.

Un ţigan cumpărat la lt. 7242 (1734), iunie 1, de la Mihai căpt. Ostroveanu, pe care şi acesta îl cumpărase dela Matei şi Neaniul din „Câineştii ot Prahova".

Un ţigan cu două nepoate cumpărat de la Iane şi Costandin, fiii Pârvului log. Bârsescul, lt. 7245 (= 1737), iunie 18.

O ţigancă de la Elisafta călugăriţa ot Surpatele, fata Pârvului Bârsescu, zapis din lt. 7245 (=1737), mai 2.

O ţigancă de la Pârvu Cantacuzino „biv vel sărdar Măgureanul", zapis din lt. 7245 (=1737), fevr. 23.

O ţigancă de la Panait ceauşul din Bucureşti şi de la soţia lui, Anania, fata arhimandritului Anania, cu zapis din lt. 7252 (=1744), aprilie 16.

Doi ţigani de la Nicolae Ştirbei şi jupâneasa lui, Aniţa, cumpăraţi la lt. 7256 (= 1748).

20 suflete de ţigani cumpăraţi de Sandu serdarul din ţigănia Goleştilor, de la Nicolae Ştirbei biv vel vistier şi jupâneasa lui, Aniţa, fata lui Radu Golescu, de zestre, drept taleri 500.

Divan: *Barbul Văcărescul* v. ban, *Cost. Brâncoveanul* v. vor., *Ştefan Văcărescu* v. log., *C. Creţulescu* v. spat., *Matei Roset* v. vist., *Toma Creţulescu* v. clucer, *D-traşco Şuţul* v. post., *Cost. Florescul* v. pah., *Iordache* v. stol., *D-trache Ghica* v. comis, *Ianache* v. sluger, *Cost.* v. pitar. Is. *Ştefan Văcărescu* v. log. Scris la leat „1753" (7261 ?[1]) dec. 27 de popa Florea de la sf. Gheorghe. „Tudor vt. logt. procit".

(Eforia Sp. Civ., Berislăveşti, ff. 23—28).

---

1) Decemv. 7261=1752, nu 1753; deci s'a datat greşit de diac. Nu poate fi vorba de luna decemvrie 1753, întrucât Matei Ghica nu mai domnea în Muntenia încă din iulie 1753.

II.—1757 (7265), fevr. 26. Nicolae Argetoianu, ceauş de aprozi, vinde cumnatului său, Sandu Bucşenescu, biv vel serdar, partea lui de moşie cu vii şi două roate de moară în Ciofrângeni.

Adecă eu, Nicolae Argintoeanul, ceauş de aprozi, împreună cu soţiea mea, Păuna, dat-am acest adevărat zapis al mieu, ca să fie de bună credinţă la mâna dumnealui cumnată-mieu Sandul Bucşănescu, biv vel sărdar, precum să se ştie că având eu o moşie ce să cheamă Ceofrângenii pe apa Topologului sud. Argeş, care moşie îmi iaste şi mie rămasă dela mumă-mea Mariea, fiica mării sale răposatei doamnii Ancuţii şi Dumneaei i-au fost dată de soţul de-ei cel dintâi, Ioniţă post. Albescu. Şi făcându-o vânzătoare şi mai căzându-i-să d-lui, fiind rudă şi fiind alăturea cu moşiea dumnealui Alimăneştii; din bună voea miea am mers la d-lui şi i-am vândut d-lui această moşie cu tot hotarul Ceofrângenilor, cu viile, cu 2 roate de moară şi cu toate siliştile câte sânt într'acest hotar, în preţ de bani tl. 1200. Şi am luat toţi banii deplin în mâna mea. Drept aceea i-am dat acest adevărat zapis al mieu, ca să ţie şi să stăpânească d-lui această moşie, din câmp, din pădure, din apă... cu bună pace de cătră mine şi de cătră tot neamul mieu. Şi să-i fie d-lui moşie stătătoare... „(Hotare: la n. cu o moşie a m-rii Argeş; la sud cu Alimăneştii; la est „până în Calea Oii"; la vest cu moşia Vătăjeştii a m-rii Argeş).

Şi i-am dat d-lui toate cărţile de judecată ce au avut mumă-mea cu Dumneaei stolniceasa Chiajna, sora Dumnealui post. Ioniţă Albescul, pentru această moşie. Şi când am făcut acest zapis au fost cu ştirea tuturor rudelor meale şi au fost şi alţi boeri martori, carii să vor iscăli mai jos. *Fevr. 26, lt. 7265(=1757).*

Nicolae Argintoeanu biv ceauş za aprozi vânzătoriu; Nicolae Roset biv logt. mărt. Ioan... biv vel sluger mărt. Panait biv vel căpt. za dor[obanţi], Iordache Creţulescu biv vel postc., Ghenadie arhimandritu Cozieanu.

(Ef. Sp. Civ. Berislăveşti, f. 162 v-so—163).

III.—1760, Aprilie 15. Sandu Bucşănescu biv vel serdar face danii schitului său Berislăveşti.

„Testamentul sfântului schit Berislăveştii sud. Argeş [1]).

Doamne, iubit-am podoaba casii tale şi locul lăcaşului măririi tale.

Iubitorul de oameni D[u]mnezeul nostru şi ziditoriul a toată făptura a celor văzute şi nevăzute, prin scriptura sf[â]ntă şi D[u]mnezeească, prin cea veache şi prin cea noao, totdeauna ne îndeamnă, ne învaţă şi ne povăţueşte ca să călătorim pre calea cea mântuitoare de suflet, măcar că multe şi nenumărate căi şi mijloace ne-au arătat D[o]mnul Dumnezeu spre lucrarea faptelor celor bune şi de suflet mântuitoare, prin care leasne din bună voinţă călătorind ne făgăduieşte înpărăţia sa cea cerească şi deosebit ne înprieteneaşte cu dânsul şi ne pricinueaşte răsplătire veacinică şi necurmată.

Drept aceaea dar şi eu nevrednicul rob al marelui şi prea înaltului D[u]mnezeu, *Sandul Bucşănescul,* biv vel sărdar, împreună cu jupâneasa şi soţiea mea *Mariea,* carii am vieţuit împreună *până acum două zeci şi unul de ani,* văzându-ne pre înşine că de la D[u]mnezeu

1) Pe coperta interioară a manuscriptului se citeşte următoarea însemnare: «Această condică s'au făcut prin osârdiea mea celui iscălit aici, lt. 831. *Vlasie arhim[o]nd[rit] Berislăveanu»*

nu ni s'au dat a naşte fii din trupul nostru, ca să ne rămâe în urmă moştenitori celor câştigate şi agonisite de noi din Dumnezeesc năstav şi din râvna inimii noastre, socotitu-ne-am între noi şi am pus gând în inima noastră de vreme ce moştenitori în urmă nu ne rămân, voitu-ne-am înpreună din tot sufletul şi din tot cugetul nostru ca să ne facem şi să ne câştigăm un fiu nemuritoriu, adecă să ne jărtfuim din toată cea dela Dumnezeu agonisita noastră, atâta din zeastre, cât şi din ceale ce cu trudă şi cu osteneală înpreună amândoi am câştigat şi am agonisit, ca să zidim şi să înălţăm un sfânt şi dumnezeesc lăcaşi într'u slava şi lauda lui D[u]mnezeu şi într'u veacinică pomenirea noastră şi a părinţilor noştri, puind între noi legătură întărită şi temeinică, şi luând pre Dumnezeu într'u ajutoriŭ am început de am făcut toată gătirea cea de trebuinţă zidirii sfântului lăcaş. Şi aşa, după cuvântul prooroculuı şi înpăratului D[a]v[i]d, n'am dat somn ochilor noştri, nici geanelor dormitare, nici ni s'au strămutat gândul şi socoteala, de către ceea ce dorieam a săvârşi până am aflat loc D[o]mnului, lăcaş Dumnezeului ceresc. Ci cu inimă pornită şi cu cuget întins către ajutoriul cel de sus, al prea înaltului Dumnezeu, apucatu-ne-am cu toată osârdiea şi cu toată vârtutea din cât ne-am fost putinţa, şi am zidit şi am înălţat acest sf[â]nt schit şi Dumnezeesc lăcaş într'u slava Domnului D[u]mnezeu şi într'u cinstea şi pohvala sfinţilor Trei Ierarşi: Vasilie cel Mare, Grigorie Bogoslovul, Ioanu Zlatoust şi a sfântului slăvitului marelui m[u]cenic Gheorghie purtătoriul de biruinţă şi întru necontenită şi vecinică pomenirea noastră şi a răposaţilor părinţilor noştri, la moşiea ce să numeşte Berislăveştii, din judeţul Argeşului, pe apa ce să chiamă Coisca, care moşie ne-au fost şi de zeastre şi am şi cumpărat cu bani gata tot într'-acest hotar dela moşnenii deacolo, după cum zapisele arată şi adeverează. Pre care schit cu toate podoabele înfrumuşeţându-l şi înpodobindu-l atâta pe dinlăuntru cu zugrăveala sfintei besearici, cu sfinte vase şi odăjdii preoţeşti şi tot fealiul de alte trebuinceoase lucruri şi podoabe cât şi pe dinnafară cu alte înprejmuiri câte s'au căzut şi s'au cuvenit ca unui dumnezeesc lăcaş.

Dar de vreame ce numai cu atâta, adecă numai cu zidirea şi înfrumuseţarea lui nu se poate a-şi avea săvârşirea lui pe deplin, neavând într'u ajutoriu înprejmuirile ceale ce să cad şi să cuvin către iubirea de Dumnezeu, făr de îndeplinirea a toate orânduealele ceale de trebuinţă, urmez cuvântul ce face D[u]mnezeescul Zlatoust pentru nădejde, unde zice că nici un bine nu întinereaşte sufletul şi nu [-l] face aşa de luminat ca nădeajdea cea bună a celor viitoare bunătăţi. Aşa, cu inimă invoeşată şi cu fierbinte râvnă, năzuind către întărita şi neruşinata nădeajde cu mijlocul săvârşirii a toată înplinirea, iată printr'această a noastră ctitoricească şi afieroticon carte, arăt toate cele ce am închinat danie şi am afierosit la sfântul lăcaş.

Intâia să fie sfântului schit moşiea Berislăveştii, pre carea stă zidirea sf. schit, cu toate namestiile lui, toată partea de moşie ce ne-au fost de zeastre şi toată câtă o avem de cumpărătoare într'acel hotar de la moşnenii de acolo, cu tot venitul de preste tot hotarul, din câmp, din pădure, din apă şi din siliştea satului, din hotar până în hotar, după cum arată şi cuprind zapisele ce sânt date de la mâna vânzătorilor şi alte cărţi şi drease ce sânt tot de această moşie. Cum şi partea de moşie tot într'acest hotar. Berislăveştii, ce au fost cumpărat-o Dima Grecul de la Sima Dolofan şi de la fraţii lui şi au dat-o danie la acest sf. schit, prin cartea lui de adeverinţă, şi cu toată viea ce o am făcut pre această moşie.

Şi iar am închinat sf. schit moşie la Rădăcineşti i Scăueni, toate părţile câte au fost ale m-rii Aninoasei, date şi închinate la această sfântă m-re de răposatul ctitor al aceştii sfinte m-ri Aninoasei anume Teodosie monahul, pre carele pre nume mirenesc l-au chemat Tudoran biv vel clucer; şi alte părţi de moşie din Rădăcineşti şi din Scăueni şi din Dă[n]geşti, înpreună cu alte locuri şi livezi şi vaduri de moară, care au fost ale răposatului chir Climent ieromonahul Grădişteanul, fratele răposatului Bunii Grădişteanul biv vel dvornic, fiindu-i fost şi lui de cumpărătoare de la unii, alţii, precum în cartea lui toate pre larg şi anume le scrie şi le adeverează. Şi le-au tot stăpânit cu pace până la o vreame, iar când au fost în zilele răposatului mitropolit al ţării, chir Daniil, fiind sf. sa şi epitrop nou la această mai sus numită m-re Aninoasa, făcând Climent Grădişteanul părţile lui de moşie vânzătoare, n'au putut alţii străini a intra să le cumpere fiindcă să cădea mai mult m-rii Aninoasii a le cumpăra, având m-rea părţile ei de moşie şi din sus şi din jos, ear aceastea era la mijloc. Deci răposatul mitropolit, chir Daniil, au fost cumpărat toate părţile de moşie câte au avut Climent Grădişteanul de cumpărătoare, cu bani gata şi cu zapis de la mâna lui de vânzare, ot lt. 7231 (1723) avgust 26, în care zapis arată şi adeverează toate părţile de moşie şi locurile cu seamnele şi cu hotarele lor, arătând de la cine le-au avut şi el cumpărate, după cum aici în jos le numesc. Insă în Rădăcineşti, partea ce au fost cumpărat de la Albul pârcălabul, feciorul Vladului, şi de la feciorii lui, toată partea de moşie câtă au avut de moştenire şi de cumpărătoare şi cu viile şi cu vaduri de moară de preste tot hotarul, drept bani gata tl. 185 [para]l[e] 33, precum arată zapisul vânzătorilor şi hrisovul ce au de moştenire şi cărţile boierilor de hotărnicie. Şi ograda cu pomii de la Şărban Beacheş, carea au fost răzorită şi înpietruită, fiind în mijlocul acestor moşii, drept tl. 7. Şi iar de la Şărban o jum. de dealniţă despre fântână şi un loc despre râul Bilii, alăturea cu părul, şi un loc la Negrila, din jos de Ceziianu, care dă cu capul la cale şi cu alt cap la pârâu. Şi alt loc iar la Negrila, carele dă cu capul la viea Andrii şi cu alt cap la pârâu. Şi alt loc deasupra Măluşălului pe lângă livadea de la popa Isac, din pârâu până în pârâu. Şi alt loc în lung pe din josul Cornetului, de dă cu capul în râu despre Măluşăl şi cu alt cap iar în râu despre sat, drept tl. 10, după cum scrie zapisul lui. Şi iar o livade care au fost a Oprii Bodoran şi o au fost vândut sătenii pentru birul lui drept bani 233. Şi iar un loc al popei Oprei Făgeţel drept bani 88, după cum scrie zapisul lui de vânzare.

Iar în Scăueni au fost cumpărat Climent Grădişteanul, de la Radul log., feciorul Simei log. Olănescul, toată partea lui de moşie din Scăueni şi dela Rădăcineşti cu viea şi cu moara din apa Coiscăi drept tl. 80, care moşii le-au fost şi lor de cumpărătoare de la Agripina călugăriţa, pre carea au ţinut-o Dan, după cum arată zapisul lor de vânzare.

Iar în Dăngeşti au fost cumpărat Climent Grădişteanul de la Tănasie martalogul, feciorul lui Voica de acolo şi dela văru-său Gheorghie, feciorul lui Mateiu, nepoţii Chircăi Dolofan, toată partea lui de moşie din preste tot hotarul, drept bani gata tl. 31, [par.] 53, după cum scrie şi arată zapisul lor cel de vânzare, arătându-şi stânjinii şi toate seamnele moşiei şi hotarele, care moşie iaste hotărâtă cu 12 boeri odată şi cu 6 boeri altădată.

Iar moşiea Seaca au fost cumpărat-o Climent Grădişteanu dela Barbul log. Dolofan şi dela văru-său Stanciul şi dela văru-său Vatasie, după cum scrie zapisul lor cel de vânzare drept bani gata tl. 42. Aceaste părţi dar de moşie câte scriu mai sus anume toate, după cum arată le-au fost

cumpărat Climent Gr. dela vânzătorii ce mai sus se numesc, căruea mai în urmă fiindu-i de vânzare le-au cumpărat mai sus numitul mitropolit al ţării, chir Daniil, pe seama sf. m-ri Aninoasii şi le-au stăpânit tot m-rea împreună cu ceale mai denainte date de ctitori, până în zilele prea sf. mitropolit Neofit.

Iar când au fost atunci la lt. 7249 (= 1740) octovrie 29, un igumen dela Aninoasa, anume Varlaam, văzând că de la aceaste moşii prea puţin folos şi chiverniseală are sf. m-re fiind şi depărtate de m-re de nici le da mâna a le căuta fiind şi puţine locuri de hrană, s'au socotit şi au făcut sfat cu tot soborul sf. m-ri, ca să vânză aceste moşii toate şi cu acei bani ce ar prinde după aceste moşii să cumpere altă moşie de câmp, de unde să aibă m-rea mai bun folos şi chiverniseală de venit mai bun şi mai mult. Şi aşa fiind moşiile aceastea lângă moşia noastră Berislăveştii, unde cu ajutorul lui D-zeu am zidit sfântul schit, ne-am învoit cu mai sus numitul igumen chir Varlaam şi cu toţi părinţii călugări ai sf. m-ri Aninoasii şi am făcut schimb într'acest chip: adică găsind ei o moşie bună în sud. Tel[eo]rm[an], ce să numeşte Mărzăneştii de sus, care moşie au fost a lui Dimitrie Notara doftorul, ginerile răposatului boeariului Bunei Grădişteanul biv vel dvornic, şi fiind moşie mai bună cu venit mai bun şi mai mult, şi mai vârtos că mai avea sf. m-re moşie acolo de putea căuta şi o parte şi alta; am dat bani gata tl.... de am cumpărat acea moşie pe seama sf. m-ri şi în locul aceiea, ne-au dat noao mai sus numitul igumen părţile de moşii ce arată mai sus, atâta ceale date şi închinate la sf. m-re de mai nainte vreame, cât şi părţile ce s'au cumpărat de la Climent Gr., dându-ne şi zapis la mâna noastră, iscălit de Varlaam igm. şi de tot soborul sf. m-ri Aninoasii şi întărit cu iscălitura prea sf. mitr. chir Neofit şi cu iscăliturile altor părinţi igumeni şi boeri mărturii, ot lt. 7249 (=1740) oct. 29. Şi ne-au dat şi zapisul lui Climent Gr. cel de vânzarea părţilor lui, întărit cu pecetea şi cu iscălitura a mulţi boiari mărturii şi alte cărţi şi drease şi vechi şi mai noao, ce au fost făcute pe toate părţile moşiilor ce arată mai sus. Care părţi toate, cu totul, cu viea de la Dăneasa şi cu o roată de moară din apa Coiscăi şi cu alte vaduri de moară şi cu un loc din poalele viei, ce l-am cumpărat eu de la Albul, feciorul Neculii Vieriul, care i-au fost şi lui de cumpărătoare de la Petrişor ot Dolofani. Şi altă osebită parte din *Scăueni*, însă partea de moşie ce au fost a Pârvului Şuiceanul, care parte o fusese cumpărat Voico Dobrescul de la Ion feciorul Pârvului Şuiceanul; şi fiind acea parte de moşie tot într'un hotar cu moşiea mea şi cumpărând-o făr de ştirea mea, nu l-am îngăduit, ci mai căzându-mi-se mie a o cumpăra, prin poruncă domnească i-am întors banii înapoi şi rămânând şi această parte de moşie într'u stăpânirea mea, o am închinat danie sf. schit împreună cu alţi stj. de moşie ce mi s'au venit în partea mea la hotărnicie.

Şi iar am închinat sf. schit moşiea Sâmbotinul după apa Oltului, sud. Argeş, stj.... ce ne-au fost iarăşi de zeastre, carea să hotarăşte pe din sus cu moşia Dăeştii a m-rii Ostrovul şi pe din jos cu moşia m-rii Fedelişoiu, afară din partea lui Drăghiciu Olănescul şi cu o silişte osebită, după cum arată cartea cea de hotărnicie şi zapisul Olănescului pentru acea silişte. Şi altă parte de moşie ce să chiamă Glodul lui Tudoran, carea o am cumpărat pe bani gata tl. 35, de la Ion Şuiceanul, feciorul Pârvului log. Şuiceanul, care acest codru de loc iaste lângă hotarul Berislăveştilor, după cum arată zapisul lui de vânzare, *ot lt. 1754,* ce iaste întărit cu multe mărturii ce s'au întâmplat la vânzarea aceasta.

Şi iar am închinat danie sf. schit un sălaş de ţigani cu copiii lui,

însă pe D-tru ţiganul cu ţiganca lui, Nestora, şi cu 2 copii ai lui anume: D-traşco i Gheorghie şi cu 2 feate ale lor anume: Mariea şi Stana. Care pre acest D-tru ţig. l-am cumpărat de la Cost. post. Prisiceanul, feciorul lui Şărban Prisiceanul biv vel cliuce[r]; iar pe ţiganca lui, Nestora, am cumpărat-o de la boierii Bârseşti du peste Olt, din sud. Vâlcea, după cum zapisele lor de vânzare arată.

Şi iar am mai închinat la sf. schit, 2 sălaşe de ţigani, pre carii i-am cumpărat de la Nicolaie Ştirbeiu şi de la jupâneasa dumnealui, Ancuţa, fiica răposatului Radului Solescu biv vel spatar, însă ţiganii anume... Şi iar un sălaş de ţigani anume Oprea ce ne-au fost de zeastre şi cu ţiganca lui anume Rada şi cu featele ei.....

Osebit de aceastea de toate, ca sa fim pomeniţi în toată vremea, nu numai la sf. nostru schit, ci şi la m-rea şi nosocomion al sf. Pantelimon, la a căruea zidire şi înălţare ce s'au săvârşit de către blagocestivul înnălţatul domn, măriea sa Grigorie Ghica vvd, *fiind orânduit dintâeaş dată a fi eu ispravnic spre tot lucrul şi spre toată iconomiea dela început până la săvârşire,* ca să ne adăogim sufletelor bine şi pomenire, am orânduit cu bun aşezământ, ca să să dea în toţi anii dela schitul nostru la sf. Pantelimon şi la spitalurile cu săracii bolnavi, adecă pe an câte tl. 25, însă nu am supus schitul a fi metoh la sf. Pantelimon, fără numai să să dea din an în an această sumă de bani câte tl. 24, iar iconomul sf. Pant. întru nimic altă supărare, cu mijloc de stăpânire asupra schitului, să nu aibă a face.

Şi afară dintr'aceşti bani ce scrie mai sus, încă mai adaog şi aceasta: adecă din venitul munţilor din sud. Argeş, anume muntele ce să chiamă *Voinişăscul* i muntele *Buceagii* i *Sticatul* i *Furnica* i *Balintele* i *Haneşul* i *Groapele,* i *Steaja* i *Gonţea* i *Sărăcinul* i *Balul,* care munţi să încep toţi din m-tele Voinişăscul *din pietrile scrise ce sânt hotar ţărilor, până unde să hotăraşte cu munţii boerilor Bengeşti, şi de acolo drept în plaiŭ în hotarul ţării ungureşti, drept pieatra albă,* să se dea din venitul lor la sf. Pant. pe an tl. 75 şi 12 oi. Pentru că aceşti munţi încă de multă vreame, de sute de ani, *era[u] pierduţi şi dejbinaţi de pământul ţării româneşti şi era ca un pământ al ţării ungureşti, fiind într'u stăpânirea unor saşi de la cetatea Sibiului.* Şi într'atâta multă curgere de ani trecători la mijloc, de au şi fost aceşti munţi din pământul ţării, nimeni din domni sau din boeri, pământeni sau din plăeaşii acelor părţi de locuri, n'au mai cercat, n'au mai umblat, nici au mai căutat; iar eu cu truda, cu osteneala şi cu cheltuiala mea am umblat, am cercetat şi am descoperit aceşti munţi. Şi cu multă silinţă şi nepreget am scos şi am luat munţii din stăpânirea saşilor dela cetatea Sibiului şi au fost tot într'u purtarea de grijă a mea pân în zilele înălţatului şi mai sus pomenitul domn, Grigorie Ghica vod[ă] într'u a doao domnie. Atuncea dar sculându-să unii din plăeaşi, ca să ia dintr'acei munţi într'u stăpânirea lor, zicând că ar fi ai neamului lor, cu un hrisov vechiŭ de la lt. 6971 (= 1463) al răposatului Radului vvd cel Frumos, feciorul Vladului vvd, care hrisov nu era al neamului lor, ci s'au dovedit că au fost al Bengeştilor, numai ei cu vicleşug umbla ca să ea (!) din munţi într'u stăpânirea lor şi să dea şi Bengeştilor pe jumătate. Şi într'acestaş chip dinaintea măriei sale Grigorie vod. dovedindu-să lucru într'u adevăr, ca un domn ce au descoperit lucrul şi au cunoscut că prin silinţa şi truda mea s'au luat munţii dintr'u stăpânirea celor streini de fealiŭ, mi i-au dat mie şi mi i-au dăruit cu hrisovul mării sale, să fie ai miei într'u stăpânire ohabnică şi neclătită, după cum în hrisovul măriei sale arată toată pricina pre larg şi pre amăruntul, iar eu din bună voinţa mea

i-am închinat la sf. Pant., după care munţi de atuncea m'am aşezat, ca să dau sf. lăcaş al sf. Pant., pe an, câte tl. 75 şi 12 oi, după cum scrie mai sus. Deci fiindcă aceşti munţi sânt aproape de schitul nostru am orânduit că în urma noastră să se strângă orice venit ar fi al munţilor de igum. acestui schit şi el să trimiţă la sf. Pant. pe an aceşti mai sus zişi bani tl. 75 şi 12 oi şi acei 25 tl. ce arată mai sus. Insă şi când nu s'ar ajunge a fi venitul munţilor de aceşti bani, dar igum. schitului tot deplin să trimiţă suma ce cuprinde mai sus; iar când ar mai prisosi, atuncea acel prisos să fie al schitului, iar altă supărare să nu i să facă.

Mai rânduit-am şi aceasta ales spre necontenitele şi neprestan slujbele bisericeşti, care fără de curmare să să urmeaze pururea şi totdeauna. Intâi la sfânta besearică să fie 2 preoţi ieromonaşi şi un diacon (afară de igumenul cel aşăzat de epitropi precum mai jos voi arăta), însă dintr' acei 2 ieromonaşi unul ce s'ar cunoaşte mai învăţat, să să numească eclisiearh, carei neprestan să slujască sfintele şi dumnezeeştile bisericeşti slujbe, leturghii şi rugăciuni pentru noi şi pentru părinţii, moşii şi strămoşii noştri şi pentru alţi pravoslavnici creştini ori din neamul nostru ori din alţii, carii cu râvnă d[u]mnezeească s'ar îndemna dintru a sa bună voinţă a să face ctitor nou şi ar închina dintru ale lor ceale ce Dumnezeu i-ar lumina. Insă preoţii slujind liturghie deapururea în toate zilele, iar diaconul, duminicile şi sărbătorile ceale mari şi când nu vor avea sărindare; iar sâmbetele şi duminicile şi sărbătorile şi praznicele ceale mari, nici odată să nu treacă a sluji sf[â]nta liturghie: însă sâmbetele pentru pomenirea morţilor şi a ctitorilor, iar duminicile şi zilele praznicelor şi a sărbătorilor sfinţilor celor mari pentru slava şi lauda lui Dumnezeu şi pentru cinstea celor mai mari prăznuitori.

Şi la aceşti 2 efimerii să să dea celui dintâi cu numele de eclisiarh pe an tl. 12 şi preotului al doilea 8, iar diaconului tl. 6. Şi la zilele sf. hramuri ale besericii adică au la Tris[fe]titele la ghen. 30, au la zioa sf. marelui mucenic Gheorghie, la apr. 23, la o zi dintru aceste 2 hramuri cu blagoslovenia păr. mitropolitului, să vie iubitoriul de D-zeu păr. episcopul Râmnicul (fiindcă iaste aproape) ca să slujască sf. liturghie a doua zi de praznic, când să numeaşte ctitorul şi să să facă şi parastas, şi să i să dea pentru osteneala sf. sale tl. 11. Iar când nu va putea veni sf. sa la nici-un praznic dintru aceste 2 şi s'ar întâmpla peste an călătoriea vreunui arhiereu în partea locului, să-l roage ca să vie să slujască sf. liturghie să pomenească pe ctitori şi pe alţii ce au dat danii şi să-i dea dintr'acei tl. 11 ce sânt orânduiţi, tl. 5 p[o]l, adecă 2 galbeni.

Aşijderea în zioa hramului Trisfetitelor la praznic să să facă 300 de pite: 100 de pite să să dea la adunarea mesii prazniculuí, fiind oameni mai de cinste la masă, iar 200 de pite să se dea la norod împreună cu câte un pahar de vin. Iar la ziua sf. marelui m. Gheorghie, fiindcă numai căci iaste praznic părintesc, moşăsc şi strămoşăsc, ca să nu să curmeaze prăznuirea acelui mare şi de biruinţă purtători mucenic, orânduire ca şi la zioa aceaia să să facă praznic, însă după putinţă, făcându-să şi atuncea 150 de pite şi să să dea la norod cu câte un pahar de vin şi să să facă pomenire ctitorilor şi răposaţilor părinţi, moşilor şi strămoşilor noştri şi prin obicinuitele bisericeşti slujbe şi sf. lerurghii să să facă cinste şi pohvală sf. marelui mucenic Gheorghie.

Incă mai orânduesc şi aceasta ca din copiii săraci fără de părinţi, carii nu ar avea nici un fealiu de chiverniseală, să să aleagă 6 copii să înveaţe carte la schit la dascălul ce-l vor aşăza epitropii, cu orânduita simbriea lui, pentru procopseala ucenicilor acestora şi oricarele va învăţa precum să cade, cine dintr'aceea va vrea să rămâe în schit pentru

preoţie şi călugărie, să fie priimit, iar cine va vrea să iasă, să fie slobod să se ducă unde va vrea. Şi în locul fieşcăruea dintr'aceia să să găsească altul, ca nici odinioară 6 copii spre învăţătură să nu lipsească din orânduеala aceasta. Şi hrana acelor 6 copii să fie dela sf. schit, atât chiverniseala mâncării şi a odihnii lor, cât şi toată purtarea de grijă a îmbrăcămintei lor, ca nu cumva să se pricinuească lipsirea vreunuea din nechiverniseala mâncării sau a îmbrăcămintei lor.

Orânduit-am şi aceasta ca în nrmă după petrecaniea noastră să aibă a fi epitropi şi purtători de grijă la acest sf. lăcaş, şi din neamul nostru carele va fi cu frica lui D-zeu, nu cu gând a lua ceva dela sf. schit, ci mai mult pentru pomenirea şi a sufletului său să arate dorire spre întremarea şi întărirea schitului. La care pohtim şi rugăm cu numele D-lui D-zeu şi pre aceşti *2* părinţi igumeni ce sânt mai aproape de sf. acesta lăcaş, pre părintele ig. Cozieanul şi pre părintele ig. Argeşanul, ca împreună să fie purtători de grijă spre sporul şi adăogirea schitului, însă şi părinţii igumeni iar pentru folosul şi pomenirea sufletelor sale (!), iar nu cu mijloc de stăpânire a supune ceva de ale schitului supt stăpânirea m-rii. Şi dela aceaste 2 m-ri să aleagă părinţii igumeni om învăţat şi cu teamere de D-zeu şi socotit de a fi vrednic de chivernisirea schitului, să-l pue igumen la schit, prin ştirea neamului mieu şi a epitropului dela sf. m-re Panteleimon, pentru care mă rog sfinţiilor voastre, părinţi igumeni de la aceeste 2 sf. m-ri, să aveţi această purtare de grijă şi veţi avea şi sfinţiilor voastre ajutoriul sf. Ierarşi şi al sf. marelui mucenic Gheorghie.

Şi fiindcă sânt orânduite a să face 2 praznice într'un an, la praznicul Tris[feti]telor să vie păr. igumen Cozieanul, fiind mai aproape şi la praznicul sf. marelui m. Gheorghie, să vie părintele Argeşanul, fiind mai departe. Şi a doua zi de praznice la ctitor, de nu va fi venit păr. episcopul după cum am zis mai sus, atuncea să slujască liturghie aceşti părinţi igumeni, să pomenească ctitorii şi să să facă şi parastas pentru pomenirea tuturor închinătorilor şi să li să dea câte 2 galbeni.

Iar igumenul de la schitul nostru încă să aibă a mearge la praznicul m-rii Coziei, la sf. Troiţă, să ducă de la schit o ocă unt de nucă şi o făclie de p[o]l ocă ceară, şi la praznicul m-rii Argeşului, la Sântămăriea mare, să ducă iar o ocă unt de nucă şi o făclie de pl. ocă ceară.

Asupra dar acestor aşezământuri şi tocmiri ce din râvnă dumnezeească am săvârşit precum leagea şi însuşi stăpânul Hs. învaţă şi ne porunceaşte a avea dragoste către D-zeu, şi pentru ca să mă învrednicesc şi eu a auzi mângâiosul şi dulcele glas al Mântuitorului şi iubitoriului de oameni Hs. D-zeu: „Bine, slugă bună şi credincioasă, întră întru bucuriea Domnului tău", iată, cu toată pohta inimii meale şi cu voinţa cea dela D-zeu pornită pentru întemeerea şi neclătita statornicie a toată săvârşirea aşezământurilor şi tocmirilor celor mai sus arătate şi scrise, am dat această a noastră ctitoriceasсă şi afieroticon carte, sf. şi dumnezeescului schit şi lăcaş, ca toate acestea câte să cuprind mai sus danii şi afierosiri şi toate alte orândueli, să fie statornice, nemişcate şi nestrămutate în veaci.

Aşijderea şi altele ce s'au mai dat danie la sf. schit şi nu s'au pus în cartea aceasta, ci s'au scris în condica schitului, atât din moşii cât şi din odăjdii şi vase besericeşti şi alte aşezământuri ce am mai adaos, aceastea toate să să păzească nestrămutat, atât despre neamul mieu, cât şi despre neamul soţiei meale, pentrucă amândoi, din bunăvoinţa noastră, ne-am apucat de acest schit şi cu hotărâre, de vreme ce n'am născut copii, *a treea parte din zeastre de am închinat schitului*

pentru vecinica pomenire a noastră şi a părinţilor noştri. Iar cine ar strica aceaste aşezământuri şi ar lua din ceale date schitului de noi, oricât de puţin, să fie neertat de D. nostru Is. Hs. şi să-i fie pârâşi la înfricoşata zi a judecăţii însuşi sf. Ierarşi şi sf. marele m. Gheorghie.

Şi am întărit aşezământul cu iscălitura şi cu peceţile noastre, rugându-ne şi prea sf. sale părintelui mitropolitului Ugrovlahiei, chiriu chir de au întărit cartea aceasta şi cu iscălitura sf. sale, ca toate, după cum bine s'au aşăzat aşa să să urmeze.

Şi de acum înainte orice alt îm[i] va da îndemână a mai da şi a ajutora la acest schit, din ceale ce ne va milui D-zeu, pentru pomenirea noastră sau măcar şi alt cineva a ajutora cu ce l-ar năstăvi D-zeu. acelea osebit le vom însemna în condica schitului cea întărită cu peceatea şi cu iscălitura noastră. *1760 (?) apr. 15.*

(l. p.) *Sandul Bucşănescu* biv vel sărd. (l. p.) *Mariea Bucş[ă]neasca (!)* sărdăreasa.

Lucrurilor celor bune ce să săvârşăsc în politii de pravoslavnicii creştinii, mai ales la sf. lui D-zeu lăcaşuri, acelora mai bun temeiu şi aşăzământ le trebue, ca să aibă întemeeare şi statornicie de apururea. Drept aceea şi smereniea noastră, văzând acest bun aşăzământ, ce au fost avut fiul nostru sufletesc, d-lui *Sandul Bucşănescul vel stolnic,* cu jupâneasa d-lui, *încă de când au fost d-ei cu vieaţă,* spre săvârşirea acestui sf. schit şi spre înzestrarea cu toate cele mai sus numite în cartea aceasta, şi cunoscând că sânt toate bune şi cu orândueală, ca nu cumva pe vremi să să strămute orândueala aceasta a schitului din aşăzământul acesta al dumnealor, smereniea noastră am pus la mijloc blestem, ca oricine, au din neamul d-lui, au din rudeniile dumneaei, au din alţi dregători s'ar ispiti a strica acest aşăzământ şi ar înstrăina ceva de ale schitului întru stăpânirea sa, unul ca acela să fie supt blestemul D-lui nostru Is. Hs., aşijderea şi de smerenia noastră să fie afurisit, fierul şi pietrele să să topească şi să putrezească, iar trupul unuia ca aceluia să stea întreg şi nedezlegat şi la înfricoşatul judeţ, să-i stea pârâş însuşi sf. Ier. marele Vasilie, Grig. Bogoslovul şi Ioan Zlatoust şi sf. m. m. Gheorghie. Şi întru întărirea şi bună statorniciea a tuturor celor mai sus numite, am întărit cartea aceasta cu iscălitura smereniei noastre. Mst[a] oct. 28, lt. 7269 (=1760).

Grigorie mitropolitul al Ungrovlahiei. *Grigorie* episcopul Râmnicului.

IV. — 1760 (7269) decemvre 6, Craiova. **Testamentul lui Sandu Bucşănescu.** *Copie după diata răposatului Sandul Bucşănescul vel pah[a]r[nic].*

De vreame ce obştească datorie din început iaste hotărâtă la tot omul, iar vreamea şi ceasul iaste neştiut, încă şi îngerilor necunoscut, drept aceea şi eu, robul lui D-zeu, *Sandul Bucşănescul* vel pahr., bolnăvindu-mă şi viind la mare slăbiciune, temându-mă de înfricoşatul ceasul morţii, mai nainte până am fost cu minţile întregi am făcut această diată pentru tot aşăzământul casii meale, arătând întâi pricinile de datoriile ce am fost dator, apoi cui ce am lăsat, cum arată în jos anume:

Decemv. 6, 7269 (=1760).

† *Grigorie al Ungrovlahiei,* mărturie (greceşte).

Pentru prada ce m'au prădat în zilele mării sale, Costandin Vodă Gehan, şi *ţiind trimis de dumnealor veliţii boeri la Ţarigrad,* după

cum cărţile d-lor arată — şi după ce am venit de la Ţarigrad, numai pă mine m'au pus la închisoare şi până n'am împlinit tl. 20.000 nu m'au lăsat de la închisoare, pe cum ştiu toţi. Ci să să ştie aceşti bani de la cine ce am luat şi cui ce am dat:

6000 tl. am luat de la Nache Burnaz, cu marfă cu bani; însă marfă de tl. 4000 şi bani gata tl. 2000. Si dintr'aceşti bani i-am dat bani gata tl. 501 şi au luat şi marfă înapoi de tl. 1959, pl. 15. Şi i-am mai dat la Ştefani tl. 250 afară din tl. 30 ce zice Jupân Ianache că nu i-au luat. Şi i-am dat tl. 1000 care au fost pentru nişte galbeni de salbă, şi tl. 73; iar 4 galbeni de câte 5 galbeni, care i-au luat dela Celebi Chiriac şi i-am dat tl. . . . care bani am luat asupra mea de i-am plătit la jupân Zota cu tl. 1000.

Şi de la Toma Bogasierul tl. 1000 cu mâna lui Drăghici Coste şi i-am mai dat tl. 216 cu mâna Simii şi tl. 28 ce i-au luat de la jupân Mitul zet Hagi Dumitru Dârstoreanu cu răvaş; şi tl. 80 care i-au luat de la d-lui vist. Mihaiŭ Măgureanu, ce i-am avut datorie cu zapis, care fac peste tot daţi tl. 6108, pl. 55. Şi trec daţi mai mult tl. 108, pl. 55, afară din tl. 150 ce am dat la medl. *Ştefanache* şi dumnealui zice că i-au dat la jupân *Ianache* şi jup. Ianache zice că nu i-au luat. Dar în dosul zapisului de la Jupân Ianache sânt scrişi numai tl. 501 şi marfa de tl. 1959, pl. 15, iar ceştilalţi bani ce arată mai sus nu sânt scrişi în dosul zapisului.

500 tl. s'au luat de la jupân Dumitru Turnavitul cu mâna Neculii Măinescul şi cu Drăghici post.

1500 tl. s'au luat de la Jupân Dumitru Dârstoreanul şi au fost 2 căşării date zălog pentru aceşti bani până acum, că i s'au dat şi marfă şi au lucrat şi la căşărie şi socotesc că sânt plătiţi aceşti bani; ci să dea zapisul Hagi Dimitrie să nu mai aibă a ceare nimic la casa mea. Şi banii aceştea au fost ai lui Hagi Mustafa, satârliul de la Dârstor.

3000 tl. un zapis ce s'au dat de la închisoare la dumnealui spat. *Brâncoveanu* şi iaste pusă zalog moşiea Surlarii, şi cârciuma mânăstirii de la Fier şi d-lui să-şi ţie zalogul moşiea Surlarii, că eu nici am ţinut moşiea nici am luat venitul, pe cum ştie şi d-lui, ci cum va vrea dumnealui să-şi facă milă cu acei copii.

1500 tl. un zapis al frate-mieu Mincului şi al nepotă-mieu, Răducanului, care i-au apucat *Mişolu* (?) de l-au făcut cu sila, dar bani n'au dat.

2000 tl. ce s'au luat de la Hagi Spandone, şi cu iscălitura igumenului de la Radu Vodă, aceşti bani s'au plătit şi mi-am luat şi zapisul să nu mai aibă a ceare nimic.

800 tl. care mi-au trimis *Mateiŭ Vodă* pentru zugrăvelile chipurilor, aşa pecetluiţi i-au luat la Timişolu.

1000 tl. de la igumenul de la Văcăreşti, care bani i-am avut eu la igum. dela Văcăreşti—; i-am plătit şi aceia, ştie şi d-lui vel d-vor. Dudesc când i-am plătit.

2000 tl. ce-au zis că au luat marfă dela Burnazopolo, slugeru Linceu de am cheltuit la cămară, dar măriea sa, Costandin Vodă Gehan, au zis că n'au luat nimic, şi mi-au făcut pecetluit să-mi dea banii şi nu mi-au dat nimic. Şi iaste pecetluitul de tl. 2000. Şi alte mărunţişuri pe la unii alţii ce au fost, m'am plătit.

2000 tl. ce am luat de la Topal Omur de la Ruşciug pentru cheltuiala Ţarigradului. Au mai dat dintr'înşii şi ce au mai rămas să şi-i ia dela Pană şi Rizea, din banii ce au orânduit boerii să-i strângă.

450 tl. am luat dela Hagi Ali casap başa dela Odriiŭ şi i-am plă-

tit la Sachi cu marfă cu bani şi mi-am luat zapisul să nu mai aibă a cere nimic.

Aceastea toate ştiu şi mărturisesc că le-am luat şi le-am plătit, pe cum arată înapoi.

De să va întâmpla să-m[i] dau opşteasca datorie, aici la Craiova, unde mă aflu acum bolnav, să aibă a merge sfinţia sa părintele episcopul Râmnicului, de aici până la schitul Berislăveştii, *să mă îngroape cu cinste acolo la schitul ce l-am făcut eu* din temelie întru slava lui D-zeu şi a sfinţilor 3 mari lerarşi. Şi pentru osteneala sfinţiei sale, să-i dea tl. 500. *Şi la 7 beserici mai mari de aici din Craiova, care sânt mai mari, să li să dea câte tl. 10 de besearică pentru sărindare; iar la cealelalte beserici de aici să li să dea câte tl. 5 şi 6.* Să facă sărindare şi la besearicele după cale, de aici până la Berislăveşti, să li să dea sărindare câte 5 lei şi câte 6 lei şi pe la alte besearici pe unde să cade şi pe la Piteşti şi pân Bucureşti şi pe la m-ri, pe unde să va socoti, până la 80 de sărindare. Să să dea pentru sufletul mieu şi la arhierei dela Bucureşti şi pe la mănăstiri, să să dea sărindare să-m[i] facă, de arhiereu câte tl. 50, şi pogrebanie să să dea la igumenii cei mari câte 2 galbeni, iar la cei mai mici câte 1 galben şi câte un leu. Şi preoţilor celor de cinste câte tl. pl., iar celorlalţi câte 1 ort. Şi 100 ocă de făclii de ceară să să facă. Şi pentru îmbrăcatul coşciugului să să ia 10 coţi de belacoasă roşie cu flori de fir, cotul po tl. 5½ şi galonuri de fir împrejur cu ţinte.

Pentru schitul Berislăveşti, cele ce am pus în condica schitului şi am dat danie şi altele câte am mai adaos danie acum la schit, toate să fie bine date şi să să păzească nestrămutate în veci şi nimeni din rudele meale au din oamenii miei, au din nepoţii miei sau vreo parte fămeească, să nu îndrăznească a să atinge sau a să amesteca la daniile sf. schit, că eu l-am făcut ca să ne pomenim noi şi răposata soţiea mea cea dintâiu, *Mariea*, şi toţi câţi să trag din neamul nostru.

Pentru ale meale părinteşti moşteniri ce mi-au venit partea mea şi am mai cumpărat cu bani gata dela moşneni, livezi de pomi, livezi de fân, părţi de munte la Lovişte iar aşa părţile meale de moştenire şi ce-am mai cumpărat într'aceale părţi de loc, afară dintr'ale schitului, le las toate neamului mieu, nepoţilor, lui: *Gheorghiţă, Ioniţă* şi *Fieruţă*. Numai casele din Bucsăneşti şi moara din Corbeni le las nepotu-mieu Ioniţă, neavând el case la Bucşăneşti şi aflându-se şăzătoriu la loc de primejdie. Iar livezile de fân şi locurile de arătură din Corbeni să le împărţească numai frate-mieu Mincu cu nepotu-mieu Ioniţă. Iar Ghiorghiţă să aibă treabă în părţile meale de la Bucşăneşti, dela Dieşti şi de la Lovişte. La Titeşti, locurile de arături şi livezile rumânilor toate şi de moştenire şi de cumpărătoare, să le împartă frăţeaşte Mincul şl Ghiorghiţă şi Ioniţă, şi să fie ale lor că nu mai bag pe alţii streini între dânşii. Şi locul de la Argeş, iar frăţeaşte să-l împarţă câte trei.

Iar ce am cumpărat la Perişani de la Sundoi şi au fost cumpărat şi frate-mieu Mincul ca să nu mai fie pricină, să stăpânească Mincul acea parte şi cârciumă şi tot de acolo de la Perişani, să-şi ia zapisul din zapisele meale. Iar altele câte le-am făcut şi le-am cumpărat eu cu munca mea şi cu strădaniea mea după cum le-am însemnat anume, aşa să să urmeze nestrămutat de nimeni.

Casele din Piteşti, cu toate namestiile şi viile din coasta câmpului, cu casele şi cu toate dichisele, le las nepotu-mieu *State*, să le stăpânească; însă până la 4 ani nimic să nu să amestece la stăpânire, ci Ilinca să ţie şi să stăpânească şi să să chivernisească cu ale casii şi să

facă pomenirile meale. Iar de la 4 ani înainte vor rămânea supt stăpânirea lui State, nepotu-mieu, după cum i le-am dat, numai pe Ilinca să o cinstească şi să o socotească ca pe o mumă.

Iar viile de la Brăneşti să fie ale Ilincăi şi casele din Bucureşti le las Ilincăi, măcar că locul au fost al socru-mieu *Hrizii logofătu*, dar el mi l-au dat să-mi fac case şi am făcut case cu atâta cheltueală, şi *Zoiţa* nu iaste cu cale să bănuiască, că mult am cheltuit de la mine în casa soacră-mea şi la nuntă şi pe urmă, care nu le-am mai pus la nici o socoteală câte cheltueli am făcut de la mine şi la pomenirile răposatei soţii meale ca la 4 pungi de bani şi mai mult am cheltuit de la mine.

Casele cu pivniţa de la hanul lui Şărban vodă, care le-am făcut acum pe locul Ilincăi, le las Ilincăi să-i fie pentru chiverniseala vieţii ei. Şi moşiea dela Breazoaia şi cu morile, fiind cumpărate cu banii Ilincăi, să fie ale Ilincăi, şi banii ce nu se vor fi împlinit pentru această moşie să să dea din casa mea să împlinească şi să le stăpânească Ilinca cu pace.

Locul de casă dela Piteşti cu pimniţa ce-am cumpărat-o dela Drugănească, să le ţie Zoiţa cu copiii; şi nişte brăţari de aur ce au rămas nedate, să să dea din casă.

Aşternutul mieu de la soţiea dintâiu şi altele cârpeturi şi ii, de vor fi de acelea să să dea copilii Zoiţii.

Viile din Sinca, care le-am cumpărat de la conte (?) Mihaiŭ şi de la alţii, le las schitului Berislăveştii împreună şi cu cârciuma de piatră care iaste în drumul cel mare de supt deal.

Moşia de la Rociu şi Stănislăveştii şi cu cârciuma din drumul cel mare, le las toate schitului Berisl. să fie pentru pomenirea noastră.

Hainele câte le-am făcut le las toate Ilincăi să le ţie şi să le stăpânească, nimeni să nu să atingă să-i facă vreo supărare pentru haine; i le-am dat ei.

Morile de la Cosoba, care s'au pornit 3 roate, să le ţie Ilinca şi nepotu-mieu, State, în doao, însă o roată să fie să se dea mălaiŭ la săraci pentru sufletul mieu; iar alte 3 roate ce mai sânt să să facă acolea într'acel vadu, să le pornească cu cheltuiala m-rii sf. Panteleimeon şi să fie ale m-rii acele 3 roate pentru pomenirea mea.

Moşiile de la Răzmireşti, cât iaste cumpărătorile meale la 4200 de stj. şi mai bine, dela Racotă şi de la Bălăceni şi de la Negoiţă Rătescul, însă 1000 de stj. am dat danie sf. m-ri Panteleimon, încă şi mai denainte, iar 1000 de stj. îi las Ilincăi, soţiei meale; iar stj. 2200 şi mai bine pe cât vor arăta scrisorile îi las schitului Berisl. să-i stăpânească.

Morile de la Vărzari, 2 roate care le-am făcut înpreună cu fratemieu *Mincul*, o roată de moară o las să fie pentru treaba caselor din Piteşti, iar o roată va rămânea supt stăpânirea frăţine-mieu, Mincului.

Iar morile de la Budeasa le las logofătului Nicolae să se chiverniseasc cu iale.

Nepotu-mieu *Gheorghiţă* şi nepotu-mieu *Ioniţă* şi nepotu-mieu *State* le las de pot câte tl. 1000 gata, ca să să chiverniseasc dânşii, să mă pomenească, însă bani dela Eşan şi dela Ion şi dela Friţoiul.

Iar pă nepotu-mieu *Răducanu*, al frate-mieu Dragomir, l-am ajutat la datorie cu tl. 500 să-i dea jupân Dumitru Dârstoreanu cu dobânda lor ce vor aduce la datoria nepotu-mieu şi să ţie seamă din banii miei ce am daţi la jupân Dumitru.

Copilele nepoată-mea *Mariuţii* să li să dea tl. 150 să le facă câte un rândişor de haine şi să li să dea şi o fată de ţigan, şi să li să dea

şi câte o pereche de cercelaşi şi câte un ineluş şi câte 2 3 şiruleţe de mărgăritar.

Şi tl. 150 să să dea nepoată-mea *Vultureascăi*, să facă copilii iar un rând de haine şi să i să dea şi 10 oi şi 10 stupi.

Un conteş bun şi o giubea şi o dulamă să să dea nepotu-mieu State; un conteş şi o giubea şi o dulamă să să dea nepotu-mieu Ioniţă. Un conteş capeunbul(?) să să dea nepotu-mieu Ghiorghiţă clucer, o blană de sangeap negru care au fost la Jiba nepotu-mieu să i să dea iar lui. Un conteş că să dea lui *Şărban Fărcăşanu* căruia îi dam şi mai nainte câte o haină.

Pentru banii ce sânt la *Ipsilanti* tl. 1500 şi la Mincul . . . tl.1000, să-şi facă socoteala ce-ar avea cu dânşii să-şi ia banii şi să-şi oprească banii ce are la noi să ia; iar de ceealalţi bani să-şi dea socoteala la Ilinca şi să dea banii la Ilinca să fie pentru cheltueala pomenirilor şi alte cheltueli ale casei ce vor trebui.

Aşijderea şi alţi bani şi datorii după la unii-alţii şi venituri ale casii toate să să strângă pân mâna Ilincăi şi a Barbului steg. după cum au fost şi până acum, şi să să facă toate pomenirile meale cu cinste după obiceiu şi să-şi dea şi ei socoteala la Ilinca, ca la clironoamă a casii mele.

Neacşul ţiganu cu ţiganca lui şi cu fata lui cea măritată şi cea mică şi cu feceoru lui şi fetele Stanii ţigăncii şi Sima şi frate-său cel mic şi Vâlsan ţiganul şi frate-său Voico să meargă la Breazoaea să slujască Ilincăi.

Stan ţiganul dela Golescul şi Dumitru Bun şi Budoiu dela Golescul şi Cârstea şi Stanciul şi Cernea să rămâe în curte la Piteşti.

Costea ţig. cu fii-său să fie al schitului Berislăveştii, şi Stan al Butoşancăi şi Voico tatăl Cernii şi Marin şi Radu ţiganu cu feciorii lui să meargă la schit la Berislăveşti.

Pe Tănase al jupânesii Maricăi câtă datorie va fi scrisă la dânsul l-am ertat de tot să aibă pace şi din venitul casii rânduri-rânduri să i să dea până în tl. 30 să să îmbrace.

Jupâneasa Marica ce va fi datoare să fie ertată şi Duminecă ce va fi datorie mai dinainte l-am ertat; şi pentru un zapis al căpitanului Vlăduţul de datorie cu tl. 240 să aibă pace că l-am ertat. Iar tl. 100 ce i-am dat acum de s'au plătit de turci, să-i plătească şi dintr'aceştea tot să-i mai ert[e] cevaş să mă pomenească.

Simei log. să i să dea tl. 100 şi un cal bun. Lui Ştefan să i să dea tl. 100 şi un cal şi 2 boi şi 1 vacă. Lui Costandin băiatul să i să facă un rând de haine şi 40 lei. Lui Martin să i să facă un rând de haine şi să i să dea 30 de lei şi 2 boi şi 1 vacă să mă pomenească şi el.

Şi Barbului steg. după cum l-am tocmit să poarte grija de toate trebile casii şi să i să dea simbriea câte tl. 5 pe lună că aşa am vorbit şi să slujască casii 2—3 ani.

Dobroteanca pentru banii ce iaste datoare tl. 100 de atâţia ani, care bani s'au învoit să dea 4 ţigani de lucru la mănăstire şi să fie ertată.

Pentru Golescul au rămas tl. 100 capete: au să dea banii, au să dea 4 ţigani de lucru şi să aibă pace.

20 de stupi din Răzmireşti şi 20 de stupi din Rociu să aibă a-i lua în primăvară din stupii mei pă seama sf. schit Berislăveştii.

Carâta cea bună cu 6 telegari murgi să fie ai Ilincăi, şi 20 de epe, însă 10 au fost de zestre, iar 10 să fie dela mine; şi să ia 16 boi şi 16 vaci şi 150 de oi şi 100 de stupi.

Insă până la 3 ani să stea toate să să chivernisească casa şi pomenirile meale să să facă bune şi cu cinste; apoi de acolea încolo să-şi ia cui ce am dat.

(l. p.) *Sand*[ul].

Grigorie episc[o]p. Râmnic, adeverez.

(Ef. Spit. Civ., Condica Berislăveşti, f.— 12).

V.—*1761, fevruare 27. Bucureşti. Divanul confirmă diata paharnicului Sandu Bucşănescu.*

Această diiată a răposatului pahr. *Sandu Bucşănescul,* întâmplându-i-să moarte la *Craiova, în casele Obedeanului,* unde întâmplându-se de faţă şi Hagi Manole Criteanul, ne-au spus cum că, când au făcut diata, era răposatul în fire şi cu minţile întregi şi au făcut-o dintru a sa bună voe, nesilit de nimeni şi mai ales că *jupâneasa dumisale n'a fost faţă, ci au fost la Vâlcea, la m-rea Dintrunlemn.* Aşijderea întâmplându-să în Bucureşti şi Nicolae comisu (!), carele au fost scris diiata, fiind bolnav şi neputându-se aduce de faţă, ca să să întrebe, au trimis sfinţia sa părintele mitropolitul ţării pe sfinţia sa, vlădica Nisis, chir Nicodim, şi pe popa Ioan de la Târgovişte şi pe arhidiaconul sfinţiei sale, Veniamin, de au întrebat pe mai sus numitu Nicolae logt. cum ştie de pricina dieţii şi au mărturisit că diiata este învăţată de răposatu pahr. Buc[şănescul] din cuvânt în cuvânt, de a sa bună voie, neîndemnat de nimenea şi au scris-o dinaintea răposatului după cum se vede. Deci peste .....dând păhr. Ilinca, jupâneasa răposatului, jalbă măriei sale lui vodă şi cerând ca să i să întărească diata cu iscălitura sf. sale părintelui mitropolit şi a noastră a boerilor şi orânduind măria sa la noi, ca să vedem diiata, unde fiind faţă şi sfinţia sa părintele nostru, mitropolitul chir Grigorie şi citindu-să diata din cuvânt în cuvânt, care cunoscându-să că iaste diata bună şi cu orândueală făcută s'au întărit cu iscălitura sf. sale păr. mitropolit şi am iscălit şi noi martori, iscălind şi Hagi Manole spre întărirea cuvintelor ce arătăm mai sus că ni le-a spus.

Cost. Dudescul vel vor.; .... vel ban; *Ştefan Văcărescu* biv vel ban; *Cost. Creţulescu* biv vel ban; *Cost. Brâncoveanu* vel logt., mărt.; *Dumitru* vel vist.; *Pârvul Cantacuzino* biv vel logt.; *Mihaiŭ* vel vist.; *Grigorie* biv vel clucer; *Ion* pitar, *Miron, Cost. Bucşănescu,* clucer.

Dela logofeţiea mare a Ţării de jos.

Această copie de diată iaste scoasă după cea adevărată diată a răposatului pahr. Sandul Bucşănescul, care s'au găsit de schitul Berislăveştii la casa dumneaei Bălaşii Bucşăneascăi, cetindu-să de către noi cu cea adevărată diată din cuvânt în cuvânt şi fiind şi tocmai spre a fi crezută după vremi ca însuşi cea adevărată, o am adeverit cu iscălitura.

1819 iunie 15.

Alexandru Filip[escu] vel logt.

Ath. clucer.

(Berislăveşti, f. 13 v-so).

Un an de la moartea poetului N. Milcu

Zăpezile unei triste aniversări se scutură, azi, peste umerii prieteniei noastre. Pentru caişii înfloriţi ai zilelor noastre de frăţeasca dragoste scriu aceste rânduri.

Făptura lui *Milcu*, de tânăr prinţ îngândurat, se aprinde în anii mei medalion şi linie de violină. In amintire, adolescenţele noastre se împletesc, ca nişte mâini care se strâng fierbinte. Şi lângă lumina lor de-atunci, tristeţea, marea tristeţe de acum.

Prietenia noastră începe în Craiova din 1919, când *Milcu* se înfiripă, de curând, din Moldova, unde suferise, degerase şi bolise luni întregi — de tifos exantematic, cercetaş de război. Eram şcolar în clasa III de liceu şi aveam fruntea luminată de mândria de-a fi făcut să apară, în editura liceului, un poem eroic „In munţi", jucat pe scena Teatrului Naţional de provincie, de către elevii clasei a VI-a. In timpul acestei mici glorii ale mele, zâmbeşte întâlnirea cu *Milcu*, pe o stradă obscură din preajma „bulevardului gării". Insoţea pe maica sa adoptivă, d-na Pefca, pe care o cunoşteam din acele zile cu lacrimi ale Craiovei invadate de ulani, când venea la părinţii mei să plângă pribegia fără veşti, printre chesoane şi spitale militare, undeva, departe, a băeţaşului cu surâsul trist ca o petală de toamnă.

— Nu va cunoaşteţi? Sunteţi doar amândoi „scriitori". *Nicu* scrie, însă, nuvele.

Chipul de palid efeb, cu transparenţe de vis zăcut, s'a iluminat de zâmbet. Mâinile s'au întins, şcolăreşte.

— Acum faceţi schimb cu volumele voastre. Uite, Nicu vine dela tipografie. Tocmai şi-a ridicat primele exemplare din „Taina sufletului".

Mapa lui *Milcu* — elev în clasa V — s'a deschis şi proaspătul „nuvelist" mi-a dăruit, nu fără o impresie de uşoară oficiere a unei ceremonii ciudate, o carte albă — alba ca o primăvară — cu titlul scris în albastru de cer.

I-am mulţumit. Mi-a răspuns cu o umbră de gravitate, cu un mic aer solemn, al elevului de „curs superior" întâlnit pe aceiaşi punte de suflet, cu altul din clasa III-a. In aceiaşi seară, i-am trimes, la rândul meu, poemul eroic şi-am citit, pe nerăsu-

flate, sub o lampă de ceață și de târziu, nuvelele lui, cuprinse nu în mai mult de 32 de pagini.

Din toate m'a impresionat mai mult, „Copilul codrului", cu romantismul subiectului său, circumscris unui episod de război.

Lecturii acelei seri, i-au urmat, apoi, caldele seri de prietenie și adolescență, din timpul claselor mele superioare de liceu. Feminitatea ochilor lui de poem căprui, tristețea colțului de buză ușor fremătătoare și elegia lungilor mâini cu tânjinde catifele, ard și astăzi din adâncul acelor seri încrustate sub pleoape, rămase pe suflet.

Imi citea nuvelele lui și-i recitam poeziile mele, dar în lecturile noastre aduceam, deopotrivă, poeții iubiți.

O revistă satirică, trasă la șapirograf, cu titul de fox-trott: „Cariopsa" și cu apariție efemeră, scoasă de noi doi și de alți câțiva prieteni, a adus după sine suspiciunea, din ce în ce mai accentuată, a directorului liceului, autentic profesor de matematici, rigid și bolovănos.

La cel dintâi prilej, au urmat eliminările amândorora, pe câte-o săptamână. Aceste zile de... sancțiune disciplinară, le-am înnecat, împreună, sub unduitoare mătăsuri de lirism, în vaporoase ore de confidențe naive. Erau o fire bolnăvicioasă, și patului meu de toamnă sau de iarnă îi sta de veghe, zile la rând, prietenul drag, pierdut în ani.

Mai târziu, am iubit amândoi pe un același bulevard cu brumar și cu castani și'n același parc autumnal al Craiovei, ce s'a întristat, de-atâtea ori, în poemele noastre, cu vibrații diferite. Iubirile noastre paralele, sincronizate în același decor și-aceleași stări de suflet, ne-au legat și mai mult cu beteala unor centuri de vis și fragezime.

„Un chip de fată de demult.
Surâde 'ntr'o romanță..."

Versuri banale scrise — cândva, — într'o vacanță de Crăciun, ne-au obsedat prelung, până și'n anii de studențime, cu o aromă tulburatoare de castane și de bucle blonde... Am iubit împreună și această pagina de iubire tânară, de romantică provincială și școlarească, a rămas, poate, cea mai parfumată, din întreaga noastră prietenie.

*

Milcu a debutat — în clasa VII-a de liceu — cu o nuvelă, de factura sadovenistă, „Ilenuța" în revista „Ramuri", de sub conducerea d-lui *N. Iorga.*

Drumul i s'a deschis, curând, spre „Năzuința" — redactată de d-na *El. Farago,* d. *Ion Dongorozi* și d. *Popescu-Telega* — unde a publicat tot o nuvelă mai viguroasă în linii și mai dinamică în conținut: „Tata". Conversiunea lui Milcu la poezie s'a făcut mai târziu, dupa debutul în proză. Era, îmi pare, în ultimul an de liceu. A adoptat, de-a dreptul, tehnica modernistă, aritmică și cu

imagi ii formal teme are, care-l reflectau, oarecum, după maniera lui *Al. A. Philipide* din „Aur sterp", ca bunoară:

„.... Doi pitici
Mușcându-și pumnii mici,
Cu cocoloașe de'ntuneiec...

dar a abandonat-o curând, pentru trecerea definitivă la un lirism intim și cizelat, cu esențe de crin topit în emoție, cu discreții și borangicuri suave, cu acel farmec aromit al imaginei inedite și fine ca o spumă de piersic elegiac.

In acea vreme, scriam la „Rampa" — unde și debutasem — și la „Adevărul literar". La „Năzuința" ne-am întâlnit colaboratori mult mai târziu.

Orice s'ar spune, d-na *Elena Farago,* cu salonul ei literar rafinat, a contribuit mult la disciplina artistică a poetului „Grădinii de sidef". Influența poetei se resimte, de altfel, parțial,în primul volum liric al lui *Milcu.*

Desigur, o înrudire sinceră de temperamente lirice și de manieră a regizărei expresiei.

*

Timp de aproape doi ani, Facultatea, la care plecase, ne-a rărit, puțin, prietenia, eu rămânând la Craiova ca sa-mi sfârșesc liceul.

Ne-am regăsit, la aceiași facultate de litere, în București, cu o prietenie nouă și cu o aureolă în plus pe fruntea cântarețului „Cântecilor din mormânt". Poemele lui de dragoste cunoscuseră elogiul d-lui *M. Dragomirescu,* care i le și citise, într'una din ședințele „Institutului de literatură", în fața studenților.

L-am aflat pe *Milcu* — la venirea mea din Universitate — cu o vogă lirică, în rândurile studențimei — ce depășise cu mult mîca mea faimă de... agresivitate polemică și pamfletară, începută în paginile revistei craiovene „Flamura". La București, ceilalți do redac'o.i ai „Flamurei", *T. Ulmu* și *V. I. Ilerescu,* s'au adăogat prieteniei noastre. Prietenie, care s'a resimțit puțin în urma tonului violent al revistei craiovene, necruțător cu multe din relațiile amicale și literare ale lui *Milcu.* Temperamentul femenin, tandrețea și delicatețea prietenului meu nu se puteau acorda cu șarja și energia de frondă din „Flamura". De aceia, a fost mai mult atras în cercurile „Mișcării literare" și „Sburătorului", sau lângă prietenia lui *George Dumitrescu.*

Ne-am re'ntâlnit în paginile „Vieții literare" sub neastâmpărul cald și entusiasmul prietenului nostru comun *I. Valerian.*

Și, mai ales, ne-am re'ntâlnit în lungile vacanțe craiovene, când, din nou aproape sufletește, mult mai aproape, am scris, laolaltă. „Căciulița roșie" — jucată pe scena teatrului Național, în 1925-1926 — și „Floarea lui Sânzien", — găzduita de amabilitatea lui Perpessicius în „Universul literar".

Au fost ore și zile, în colaborările noastre, numai efuziune, pumni de mărgăritare risipite peste frunți, floare cotropitoare de zarzări...

Numai suavă febra lirică, numai sburdă de tineri silvani, printre ramuri și trestii armonice...

In Capitala, *Milcu* și-a irosit marile diamante ale tinereții lui diafane, cu dărnicii, care i-aduceau blânde și sincere mustrări. Un veșnic prinț înamorat. Un pururea gonitor după dragoste și un pururea poet și boem. Omatul lui fraged nu a putut să-și oprească topirea.

Boala-i crinala și tragică s'a deslănțuit mult mai târziu.

O întâmplare tulburatoare îmi tremură scrisul. Ajun de Sf. Dumitru, în 1928. Seara.

Ma căsătorisem de curând, și *Milcu*, în trecere prin București, venise sa ne vadă, — pe soția mea și pe mine — înainte de plecarea lui. Se'ntorcea la Craiova, chiar în acea seară. L-am primit amândoi, cu mare bucurie. Vroiam sa-l mai reținem o zi în București. S'a împotrivit. Glumeam stupid:

Mai, ce-ar fi sa deraieze trenul cu tine? Dacă pleci, să știi că e sigură ciocnirea..."

Râdea, cu dinții lui frumoși și marii, melancolicii ochi.

In acea noapte blestemată două trenuri, cu mugete de fiară rănită, cu trăznete de oceane și oțeluri, s'au napustit unu'ntraltul la Recea. In ele călătoreau doi prieteni și tovarăși de scris. Unul, trecea spre Craiova: *Milcu*. Celalalt venea spre București și a fost scos de sub ruinele fierăriilor fumegânde, morman de oase și carne sângerândă: *Savin Constant*.

Doi ani dela tragica întâmplare, s'a pornit și simfonia de toamna și lenta agonie a poetului „Fluerului lui Marsyas". L'am vazut, într'un pat alb, lilial de alb ca o tuberculoză, — la Craiova. Trecuse prima mare criză. O mână umedă și caldă a rămas și a oftat parca, — porumbiță rănită — în mâna mea. Ochii surâdeau aceiași tristețe, aceiași melancolie de tânăr Voevod îngenunchiat... Un mare cutremur, pentru întreaga lui ființă a fost și eșecul „Chipului cioplit", la Studioul Național al Bucureșteanu.

A murit departe de mine, peste alți trei ani, într'un sana'oriu din preajma Craiovei, unde visasem, scrisesem și iubisem amândoi...

Unde murise, pe un pat de roze, adolescența noastră...

Prieten scump, prieten din ani de zăpadă, prieten suit acum în florile de toamnă de care erai îndrăgostit, mă vei ierta vreodata ca n'am fost lângă moartea ta?

Anii noștri, sufletul nostru, amintirile noastre — tot prourul și voalta și seninul din ele — mă vor ierta vr'odată?

Radu Gyr.

■■■■■■■■■■■■■

NOTĂ —Articolul de față se reproduce, pentru căldura sentimentului ce s'a dictat ca și pentru frumusețea lui literară, după revista «Viața literară», cu învoirea autorului și a foaiei ce l'a publicat întâia oară.

Priveghere

Noapte adâncă.
Ca 'ntr'o pâlnie de stâncă
satul doarme, ocrotit,
somn adânc, greu şi cucernic...

Sus e sfânta mânăstire.
Peste alba ei zidire,
peste tot ce e vremelnic
ceru-i majestos boltit.

Dar la moară
tot mai cară
apa clăbuci sgomotoşi.
Moara-i mică
— cât o nucă —
şi morarul e nebun:
când satul adoarme tun,
el aleargă nevăzut
lângă ulmii cei pletoşi,
— la gâldău
adânc şi rău —
unde-aseară a căzut
o stea mică, luminoasă,
şi-o duce la el în casă...

Moară mică,
moară rea,
ai furat din cer o stea;
macini apa şi tăcerea,
macini noaptea şi durerea...
Dar ce-ţi pasă!
Râzi de toate câte-ţi spun
şi te sbengui nemiloasă,
iar morarul cel nebun
râde 'n hohot...
Dar de-odată-a amuţit!

Toaca a bătut în poartă
cu deget uscat de moartă.
Din somn bolnav
s'a trezit
un clopot
şi-a 'nceput să cânte grav
cu glas cald şi greu de-aramă...
...şi-apoi
altul... şi'ncă unul...
şi-apoi multe ca o gamă...
se amestecă, se 'ngână
glasuri limpezi, glasuri moi,
glasuri grele, ce străbat
întunericul şi stânca,

bolta cea de necuprins,
care-ast' noapte a aprins
mii de stele
pentru sfânta priveghere...

Totu-acum s'a 'nfiorat
ca de-o muzică păgână
la chemarea de apoi...
. . . . . .
Mâine-i hram. (Sântă Mărie).
Trec încet, dinspre chilie
maici...
Se desfac încet din noapte
— es din zid şi intră'n ziduri —
şi-s în negură 'mbrăcate...
Fiecare
arde 'n mână-o lumânare.
Stele
sânt, care-au picat aici
din ceruri, pentru ele...
Chipuri n'au. Sînt umbre, şoapte...

Trec aevea, trec prin noapte?
ori sânt gândurile mele
ce-au plecat
întunecate
să se 'nchine
pentru tine
şi sânt grele
de păcate
pentru-o dragoste străină
ce te chinue, haină
şi te 'ndeamă la păcat...

Horez, Aug. 1932. **Doina Bucur.**

Litanie

Doamne, mă 'nfăşor în lumina Ta ca 'ntr'o haină
Şi roua lacrămilor Tale o sorb ca o floare;
Cenuşă sunt în adierea Ta de taină
Şi'n răsuflarea-Ţi caldă, boare.

Durerile mele, cu sbuciumul lor mut,
Tu n'ai avut, Doamne, cum să le-auzi gemând,
Căci toate sunt legate cu rădăcini vii de lut
Şi nu se va rupe niciuna de mine curând.

Sufletul meu stă împărţit ca o răscruce,
Cu drumurile şerpuite de nelinişti şi frici...
Unul singur Doamne către tine duce:
Drumul pe care Te chem, îngenunchiat aici.

Aurel Chirescu.

FRAGMENT DIN ROMANUL

„Sunt fata lui Ion Gheorghe-Antim"

. . . . . .

Ion Gheorghe Antim scrie o carte despre viață. N'am știut nimic până azi când, din întâmplare, abătută și bolnavă de gânduri, am intrat în birou ca să-mi mint singurătatea. Mi-a spus ce lucrea ă, fără să-l fi întrebat și, fiindcă nu ne mai sântem straini, mi-a îngăduit să-i privesc manuscrisele. Am găsit printre primele pagini o poveste pe care ți-o spun și ție, Vladimir. Cine și-ar fi închipuit că mintea lui Ion Gheorghe Antim poate depăna lămuriri despre adevărurile pe care nu arată să le fi trăit?

Iată ceva pentru începutul omenirii:

„CARTEA VIEȚII". Capitolul I: DRAGOSTEA.

...Erau acolo arbori înfloriți și plante minunate, care de care mai vie și mai înaltă; erau acolo ape țâșnitoare, din pietre, care luceau ca razele soarelui, zumzet de gâze cu aripi argintii și cântec de păsări nenumărate; erau acolo atâtea flori și atâția fluturi, încât nu se puteau urmări nici îngerii unul pe altul, pe întinderea fermecătorului ținut. Numai liniștea putea strabate, din când în când, locul acela, și atunci stâncile străluciau mai puternic, florile se închideau, iar ierburile se sprijineau, moale, una de cealalalta.

In mijlocul uneia din tăceri, dintr'un ascunziș de frunze, se ivi odată ADAM, călcând greu de prea multă odihnă și ținându-și ochii larg deschiși. Atunci florile se deschisera, crengile arborilor începură sa se mlădie și ierburile se îndreptară în lumină, ciudate și neînchipuit de lungi și de subțiri.

Adam se apropie de un izvor, își umezi buzele în undele cântatoare și, când și-a ridicat capul, a murmurat:

— Doamne, unde am fost până acum?

Își rezemă trupul de un trunchi înflorit și, după ce respiră adânc și de mai multe ori, a spus:

— Să nu mi se sfârșească viața niciodată.

Ascultând un cântec de pasăre, a văzut mișunând prin iarba gândăcei de argint și a zis mai tare:

— Trăiesc... Ce bine că trăiesc...

Apoi s'a înălțat pe vârfurile picioarelor și a vrut sa-și deschida larg brațele, de parca spre a cuprinde între ele încântarea toată a întregului ținut... dar a simțit ca o sfredelitura între coaste, care i-a tăiat răsuflarea. Și-a oprit mâinile pe piept, a privit în jur, și-a pipăit cu fiecare deget pieptul întreg, a așteptat câteva clipe, nemișcat, iar s'a pipait îndelung și pe urmă și-a desfăcut brațele, strigând:

— Sânt om... *sânt om...* SÂNT OM!...

Pe urmă s'a întins pe spate cu mâinile sub cap, și-a închis

ochii şi a adormit odata cu florile, odata cu apele izvoarelor, odată cu pasarile.

Au trecut pe lângă el doi îngeri alergând, după un nouraş de spumă, dar nu i-a simţit. Îi era atât de liniştit trupul tot încât, în sclipirea raiului, somnul lui Adam nu părea somn ci, mai curând *o aşteptare cuminte.*

Târziu, un foşnet înca necunoscut i-a speriat auzul amorţit de linişte şi i-a ridicat umbra de pe luminile ochilor. Odata cu el, datorita aceluiaşi foşnet, se treziră toate ierburile şi toate vietăţile şi crengile pomilor începură să se legene.

Adam sari în sus, îşi frecă ochii şi-şi întoarse capul într'o parte; în clipa urmatoare a zărit, printre flori şi zumzet de ape, printre arbori şi fâlfâiri de aripi fermecate, a zarit ceva ca un rod de aur şi ca un strop de rouă crescut, ceva care trecea sburând fără aripi, ceva ca o umbră şi ca o floare în mers, ceva care nu era nici înger, nici ram în adiere, nici pată de lumină. Porni spre acel ceva, purtând în ochi uimire şi în suflet bucurie şi teamă.

...EVA îi auzi pasul pe urma pasului ei, şi se opri. Tot trupul i se încordă în aşteptare, dar nu întoarse capul. Adam se apropia, privind-o cu ochi ce parcă abea atunci se deschideau, şi gândind că niciodată nu mai mersese spre ceva, atâta grabă şi sfială totuşi era în dorinţa lui de a o ajunge.

O depaşi. Trecând pe lânga ea, simţise povara unei bucurii iar acum, la câţiva paşi departare, se opri; şi nu el, ci o putere noua şi mare îi rasuci fiinţa întreaga spre Eva care zâmbea, adunându-şi cu o mână belşugul de aur al pletelor.

Tacerea, într'un şir de clipe lungi, îi dădu îndemn să grăiască:

— Cine eşti tu?

Apoi, tot îndemnul tacerii îi calauzi paşii înainte.

Îi pipai, uşor, parul.

— E ca şi al meu... dar e altfel.

Îi atinse umarul.

— Şi aici îmi semeni dar...

Durerea din coasta îl sfredeli iaraşi. Se încruntă puţin, şi-şi îndrepta mâna într'acolo.

Şi eu merg ca tine... dar pasul tau e altfel. Tu, când mergi, te legeni întreaga, *altfel* decât ma legăn eu: parcă îţi cânta trupul şi dupa cântec mergi...

Eva, cu degete subţiri şi albe, îşi alungă de pe frunte o şuviţă de păr.

...Uite, mâna ta e ca şi a mea. Dece nu-i *la fel* cu a mea?? Dece, în mişcările tale, parcă simt adierea care înfrăţeşte arborii în aceeaşi mlădiere?.... Dece nu-mi spui nimic, şi mie mi se pare ca te aud dincolo de mine, în depărtări la care n'am ajuns încă pâna acum?

Adam se apropie şi mai mult. Erau, acum, unul lânga altul şi doar un lujer de floare îi mai despărţia.

Eva îşi ridica pleoapele şi-l privi tot zâmbind, de parcă l-ar

fi cunoscut demult. Adam îi pipaia trupul și, din când în când, se atingea și pe el, vrând sa înțeleaga mai bine ca acea faptura îi seamănă, deși e alta și, când i se luminară ochii de farmecul ochilor ei, de-odată i se despri s^ din piept un geamat, caci tăișul durerii se înțelea. Și atunci auzi ca o ușoară cadere de apă, ca un cântec nou și minunat, ca o fâlfaire de plante:

— Te doare?

Și fiindca în glasul Evei era și grije, și bunatate, și înțelegere, Adam se înfioară.

— Așa dar, tu știi și ce mă doare și cine sânt... și ți-e mila de mine... Cum îți cântă graiul!... Daca te înțeleg, inseamna ca vorbești la fel cu mine, totuși, cuvintele tale îmi sunt mângâiere, așa cum niciodata cuvintele mele nu mi-au fost...

După încântarea mea vad ca, deși nu te cunosc, parcă te știu și sânt mereu nedumerit...

Și uite, când m'ai întrebat dacă mă doare, mi s'a părut ca însăși durerea mea a plecat din mine și mi-a vorbit, caci simt acum o amorțeala în loc... o amorțeală care crește și se raspândește în mine, ca un somn...

Și cu cât mă uit la tine, cu atât mă simt mai odihnit, cu toate că dorința de a ști cine ești mă obosește... Și tu ești om... ȘI TU EȘTI OM, nu-i așa?

O cuprinse cu brațele amândouă, îi atinse buzele cu buzele lui, iar ochii lor, strâns apropiați, făceau una și aceiași privire în privirea fiecăruia.

Și fiindcă în îmbrățișare își găsea, din ce în ce, răspuns la la toate întrebările care îl chinuiau, ADAM o *recunoscu* pe EVA.

...Așa se născu dragostea."

Coca Farago.

■■■■■■■■■■■■

Grota din munte*)

«Doar țapii negri urcă. Pe sub bolți
caprelor noastre nu le-auzi tilinca.
Desculț de sui, se crapă talpa 'n colți;
opinci de pui, se spintecă opinca.

Mâna se tae 'n fierăstrău de stâncă
și zurue pietrișul roșcovan.
Ci grota doarme fumegând adâncă
și neagră ca o burtă de cazan.

Se îmbulzesc afară jepii mari
în care, seara, liliecii cad.
Copchiii cred că-i grotă de tâlhari,
că 'nfige cărărue până'n iad.

*) Din cartea de poeme «Domnul de rouă», sub tipar.

Pe unde nu albeşte raza lunii
aleargă sboruri negre şi adânci.
In zile lungi de pomină, străbunii
se căţărau în gerul ei, pe brânci.

In piei de urs ţineau aici soborul,
orbecăiţi de potere duşmane...
Azi, bâjbâind în bezna ei, piciorul
se 'mpiedecă de oase şi ciolane.

Ci nu ştiu care mână de voinic,
de iconar, de cuvios părinte,
văpsi pe zid, în fund un mucenic
şi l-a stropit cu aur pe vestminte.

Că de te 'nfunzi în hrubă, îndrăsneţ,
păretele scânteie şi zâmbeşte...

Cucoane Radule, picioru-ţi târgoveţ
nu-i învăţat să guie muntenește,

dar dac'ai vrea printre pietroaie să te duci,
ar fi să 'ngenunchezi în taină mare,
văzând cum arde sfântul: verde soare,
în negura cu sloiuri şi năluci».

Radu Gyr.

■■■■■■■■■■■■

Cum l-am cunoscut pe Alexandru Odobescu

Cu prilejul aniversării a o sută de ani dela naşterea lui Odobescu *„Convorbirile Literare"* i-au închinat un număr special. Imprejurările m'au adus să-l cunosc şi eu puţin, foarte puţin, ca profesor şi om acum 40 de ani, în 1894, cu un an înainte de moartea lui pe cât de neaşteptată pe atât de tragică. A fost pentru mine, caşi pentru mulţi alţii, un binefăcător, un mare binefăcător, a cărui icoană nu se va şterge din sufletul meu decât atunci când voi fi închis ochii.

Şi pentru amintirea lui dar, şi ca o datorie de recunoştinţă pe care nu i-am putut-o arăta când trăia, ţin să înşir aici cele câteva lucruri pe care le ştiu şi le-am văzut.

Îmi trecusem în toamna anului 1894 bacalaureatul la Universitatea din Bucureşti. Sărac şi fără nicio cunoştinţă sau vreun sprijin, m'am înscris la examenul de intrare, pentru istorie, la Şcoala Normală superioară, fără mari speranţe de reuşită. La istorie şi la geografie mă simţeam „tare", cam slab la română şi franceză, mai slab la latineşte şi foarte slab la greceşte, deşi în liceul de unde veneam nu fusesem dintre elevii mediocri. Slăbiciunea la anumite studii nu era din vina mea, ci a profesorilor.

Pentru anul I-iu erau numai 5 locuri: două la istorie, două la filologie şi unul la filosofie. Intâmplarea m'a favorizat, căci nu ne-am prezentat decât tot 5 candidaţi: D. Nădejde pentru filosofie; V. Şuteu şi Hristea Ţapu pentru filologie, C. Moisil şi cu mine pentru istorie.

Nu cunoşteam pe niciunul dintre candidaţi şi mai ales pe niciunul dintre profesorii examinatori, cu atât mai puţin pe preşedintele comisiunii, care era însuşi directorul şcolii, Odobescu. Auzisem de toţi, dar pe niciunul nu-l văzusem. G. Dem. Theodorescu, Ep. Francudi şi Odobescu alcătuiau comisia. Lucrările scrise le-am dat în cancelaria profesorilor. Examenul oral în cabinetul lui Odobescu. La istorie subiectul a fost despre Octavian August, iar la geografie Italia. Tezele dela istorie, geografie şi română m'au salvat. La oral Odobescu m'a examinat în biroul lui. Până să vină, am putut să privesc pe îndelete o cameră foartă bogată în cărţi, tablouri şi statui antice. Era pentru mine cel mai luxos birou de cărturar pe care îl văzusem până atunci. M'a poftit pe scaun, mi-a adus un mare atlas geografic şi mi a atras atenţia asupra unei greşeli: de a fi spus «Po *sau* Adigele», când de fapt erau două râuri deosebite. N'a fost un examen, ci mai mult o convorbire a unui părinte cu copilul său. Nu-mi venea să cred ochilor cum un profesor universitar, cu care vorbeam întâia oară, putea să fie atât de prietenos. Mi-a spus că e mulţumit de cele ce i-am scris, mai cu seamă la istorie, dar că o să învăţ şi mai mult când voi fi în şcoala lui. Când l-am auzit vorbindu-mi astfel, fără să mai aştepte rezultatul şi dela celelalte materii, am eşit dela el cu convingerea nestrămutată că voi fi admis neapărat în şcoală. Impresia mea s'a confirmat, fiindcă între reuşiţi am fost şi eu. Trebue să spun că se cerea media generală şapte, iar eu nu obţinusem decât şase şi nici un punct mai mult, şi totuşi am fost admis. E drept că nici ceilalţi nu obţinuseră nota şapte, dar au avut unii câteva puncte—nu multe peste şase. Fără să fi avut vreo recomandaţie din partea cuiva, mă prezentasem totuşi bine, cel puţin lui Odobescu, şi cu aceasta câştigasem totul.

In vara anului acela Odobescu fusese prin Ardeal şi, bine primit de românii de acolo, a adus cu el doi ardeleni pe care i-a băgat în şcoală: C. Moisil şi V. Şuteu. Fiindcă îi primise pe aceştia, cari la unele materii erau mai slabi, iar franceza nu o cunoşteau, şi poate unde nu mai fusese concurenţi, Odobescu va fi orânduit ca să fiu şi eu admis.

Era o figură deosebită mult de a celorlalţi oameni, având o înfăţişare aristocratică, domnească chiar. Impunea respect numai prin înfăţişarea lui. Frumos la chip, cu un păr bogat aproape alb, cam palid la faţă. Bine făcut, de o statură mai mult înaltă decât potrivită şi nişte mâini fine. Aşa mi s'a înfăţişat Odobescu pentru întâia oară când l'am văzut. Spre mirarea mea l-am mai văzut şi cu şoşoni în casă. Aşa ceva nu mi se mai întâmplase să văd până atunci la nimeni, deşi mai târziu nu odată mi s'a întâmplat şi mie să stau însumi cu şoşonii în casă caşi el.

Ca orice autentic student român, mă înscrisesem şi la Drept. Când a auzit însă Odobescu de lucrul acesta, m'a chemat şi mi-a spus scurt: ori renunţi la Drept, ori de unde nu să-ţi iei „lada" şi să pleci! N'am aşteptat să-mi mai repete ordinul şi m'am retras dela Drept, dar diploma de bacalaureat am făcut greşala de a o fi lăsat acolo, şi când m'am dus să mi-o iau, e drept după mulţi ani, n'am mai găsit-o.

Se începuse cursurile şi la Facultate şi la Normală, şi iată că în sala de meditaţie, unde se ţineau şi conferinţele profesorilor, a venit şi Odobescu, şi între altele ne-a vorbît şi de concursul ce se ţinuse la laşi pentru ocuparea catedrei de Istoria universală dela Bucureşti. Între concurenţi fusese şi C. Georgian şi N. Iorga. Era aceasta prin Noembrie 1894, acum 40 de ani. Iorga îşi începuse cursul cu o bogată şi strălucită lecţie asupra Concepţiei actuale a Istoriei şi geneza ei. Odobescu, care fusese în comisie, îi găsise cusurul de a fi vorbit Iorga prea repede. Ne sfătuia pe noi, studenţii lui şi viitori profesori, să nu vorbim

repede ca Iorga, căci nu ne pot urmări copiii. Era firesc că lui Odobescu să nu-i placă felul de a vorbi al lui Iorga, cu cât el însuşi se exprima foarte greu şi-şi citea cursul. Doi oameni am întâlnit în viaţa mea vorbind greu: pe Odobescu şi Regele Ferdinand.

Cum în anul I-iu nu se cerea archeologie, n'am audiat cursul lui, lucru de care m'am căit mai târziu, căci nu trecuse decât câteva luni dela intrarea mea în şcoală şi un incident pe care Odobescu l-a avut cu un student de la ştiinţe a adus demisia directorului. Nu cunosc precis faptul nici amănuntele, şi nu-mi reamintesc nici cine era ministrul de Instrucţie care va fi făcut marea şi ireparabila greşală de a-i fi primit demisia.

Imi reamintesc însă bine momentul când a venit să-şi ia rămas bun dela nişte studenţi revoltător de nerecunoscători faţă de un profesor şi un director cum nu mai avusese Şcoala Normală superioară şi cum n'a mai avut după aceea.

Eram prea de curând venit în şcoală şi la Universitate, şi aşteptam cu unul din cei mai vechi studenţi, din anul al III-lea sau al IV-lea, să-i spună un cuvânt de mulţumire şi de părere de rău. O buză măcar nu s'a mişcat, şi am simţit în clipa aceea o mare durere şi un dispreţ faţă de aceia pe cari Odobescu îi primise nu ca pe nişte studenţi, ci aproape ca pe copiii lui. De ştiam mai dinainte ce avea să se întâmple, aşa nepregătit cum eram, n'aş fi lăsat să nu-i spun un cuvânt măcar de profundă părere de rău. Mândria lui boierească fusese adânc jignită, şi am zărit în ochii lui lacrimi pe care se silea să le stăpânească, şi neputându-le stăpâni a plecat.

De ziua numelui, în 1895, i-am trimis o telegramă de felicitare. Intr'o zi de Septembre întâlnindu-l pe Calea Victoriei, pe jos,—de obicei mergea mai mult în trăsură—, salutându-l, s'a oprit şi mi-a mulţumit că.... nu l-am uitat. Fusese din parte-mi singurul gest pe care-l putusem face faţă de el.

N'au trecut nici două luni dela întâlnire şi aud că Odobescu s'a sinucis. Cu un alt coleg m'am dus să-l mai văd odată. Părea că doarme. Numai în colţul gurii se vedea urmele substanţei ce pusese capăt unei vieţi care merita un alt sfârşit.

Şcoala normală a mai durat trei ani. Au venit rând pe rând ca directori Dr. C. Istrati, bătrânul Ep. Francudi, care a murit fiind director al şcolii, şi în urmă bietul Quintescu. Supt niciunul însă şcoala nu numai că nu şi-a mai regăsit înflorirea din vremea lui Odobescu, dar în Iulie 1898 a murit şi ea. Viaţa instituţiilor e legată de personalităţi, şi când pleacă sau moare personalitatea, moare şi instituţia. O mare nedreptate se făcuse lui Odobescu când i s'a primit dimisia, iar nedreptatea, ca toate nedreptăţile, se răsbună. Sufletul lui Odobescu poate să fie mulţumit, căci el ne va fi, tutulor, cari l-am iubit şi preţuit, aşa cum spune despre el un fost şcolar al lui.... *semper carus*....: în vecii vecilor scump.

Vasile Mihăilescu.

Poem

Acum să tragem storurile 'n jos
Să fie iarăşi pace în odaie
Şi s'ascultăm cu inima 'mpăcată
Cum cad la straşini picături de ploaie.

Pe masă violetele de Parma
Să 'mpräştie parfumul lor — discrete —
Şi sufletul alăturea de tine
Să-mi ardă ca o candelă 'n perete...

Şi să mă laşi să-ţi prind în palmă fruntea,
Ca să-ţi privesc în limpezime ochii,
Să mai aud cum mai foşnesc prin casă
Dantelele şi faldurile rochii...

Pe urmă 'n taină, ca o soră bună,
Să-mi mângâi ochii obosiţi de vis
Şi să-ţi citesc cuvinte lângă lampă:
Poemul ultim care l-am mai scris.

Şi dacă-ai vrea la ceasul când amurgul
Işi scutură tăciunii pe alei
Să mai rămâi puţin la căpătâi
Ca o icoană în firida ei...

George Fonea.

Mor frunzele...

Işi freamătă în vânt durerea
copacii goi
şi lin acoperind tăcerea
cad frunze moi...

Cu foşnet sec
par mii de fluturi, ce în sbor
uşor se 'ntrec
şi 'nvinşi de oboseală, mor...
In jurul trunchiurilor goale
încet se strâng
şi par a fi pete de soare
ce 'n hohot plâng...

Mi-a scuturat
aramă toamna peste gând
şi-au picurat
păreri de rău, în suflet, blând...

Doina Bucur.

NOAPTE

(fragment de roman)

Cred că e una dintre cele mai nefericite inspiraţii, dragostea. Cunosc toată literatura trăită, sau trăirea literar, a acestor mari drumuri sufleteşti, a acestor mari procese sufleteşti. Mari procese! Hm!

Au fost şi azi încă, am mai văzut existenţial, fără să le valorizez, câteva.

Sau am valorizat.

Nu ştiu.

După cum nu ştiu ce să cred despre puterea de dedublare.

De acel şuvoi de sentimente care, necanalizat, se varsă în atâtea suprafeţe, se resfrânge în atâtea oglinzi.

Şi la urmă?

Ce rămâne la urmă?

Cred tot în refulare, în acele forţe ancestrale care dirijează, atât de aparent dezorganizat, femeia.

Şi totuşi, cum nu greşeşte nici odată instinctul drumul spre totala depăşire, spre totala părăsire, în iluzia fericirei!

Am avut un prieten, George Daniel. Dar un prieten aşa de bun, încât lipsa lui, azi, mă face inert la toate celelalte prietenii. Deci, o prietenie, a cărei lipsă e bună tocmai prin lipsa ei.

Eram la Timişoara, un oraş evoluat, faţă de cuiburile de medievalitate din oraşul nostru, aşa cum e diferenţiat azi Fordul tip 934, faţă de căruţa ceia ambulantă din filmele lui Zigoto. In Timişoara, în care zorii ne apucau aplecaţi peste Brahlly sau Chaleat, şi totuşi, aveam încă tinereţea dimineţei în suflet. Şi deci, printre tomurile groase de matematici, puteam prinde şi un strop de lumină din ochii fecioarelor şi femeilor. Fecioarelor femei, mai ales.

Ne jucam cu viaţa, pentru că o aveam din belşug.

Svârleam cursul de Trageri şi încercam, fără nici-un Lawrence, — eram doar prin 1924-25, — să facem aplicaţie la «Lady Chatterley». Nu avusesem ce se numeşte curent marea pasiune.

Şi totuşi, sufletul acesta — sufletul ăsta, bătrân acum — câtă nevoe de o mână albă, delicată, nu avea atunci?

Dacă ar şti femeile, câtă frumuseţe pot culege din aurul dragostei, cât de uşor pot fi fericite!

Dar de ce să fie fericite?

Poate nici ele nu o vor în adevăr.

Este atâta complex şi totuşi atâta laşitate şi surprinzătoare nesiguranţă şi farmec în zâmbetul unei femei, care nu ştie niciodată dacă cuvintele ei sunt umbre, rezonanţe interioare sau simple semne debitate liniar.

Revin.

Daniel a făcut imprudenţa să mă trezească şi, uite aşa, fără nici un gând clar, s'o pornim în noapte.

Erau aşa zisele noastre eliberări.

Inchipueşte-ţi doi tineri, la 21 ani, cu toată ridicola seriozitate pe care ne-o dădea munca istovitoare de politechnică, sau vream să ne-o dăm, mai stupid, noi devenind, după marile examene, copii.

Dar știi, veritabili copii.

Eram atunci atât de buni, atât de calzi, atât de umani, că dacă cineva ar fi vrut să se ocupe serios de noi, ar fi isbutit orice. Dar toți ne priveau îngăduitor, acordau indulgență, zâmbeau tinereței lor, pe care nu o mai aveau, zâmbind tinereței noastre, pe care atunci nu știam precis că o avem.

Intr'o asemenea noapte, Daniel era să-mi spargă geamul. Irenne era în mașină. Și, deși trecut de unu, vroiau să nu mă lase să dorm, pe când afară luna era de o albeață înfricoșătoare.

In adevăr, un tremur nelămurit și o nervozitate pune mâna pe sufletul meu întotdeauna în nopțile ale căror degete îmi bat în geam, în tâmple, în suflet. Nopțile astea, stupid de lacrimogene, cu tei înfloriți, cu flori peste tot, cu lumina obsedant de albă, în sfârșit cu sensualitatea asta debordantă peste tot.

Pe Irenne, Goug o cunoscuse întâmplător. Și, dificil pentru mine era că legătura lor pornea spre ridicol. Incepuseră așa de frumos, atât de camaraderește, ca acum să se iubească.

In definitiv o meritau. Trebuiau să sufere și ei despărțirea ce va veni, trăindu-i anticipat farmecul.

Așa dar, după ce deschisese garajul directorului general dela *Iris* — tatăl ei — și-l luase, în drum, pe Daniel (Goug, cum îl botezase ea), ocolise spre mine.

Era o bună prietenă, evreicuța asta crescută în Elveția și venită să-și aștearnă pe asfaltul, cerul și împrejurimile Timișoarei toată broderia de sensibilitate și inteligență.

O cunoscusem, cum am spus, așa, ușor, banal și într'o glumă.

Se întorcea dela tenis. Basmaua (e bine zis basmaua) roșie, caroiată cu ocre, lega un căpșor extrem de obrasnic. (Și cât de gingașe era, cu tăceri, uneori, în care parcă vorbeau cei două mii de ani ai rasei sale).

Sfida.

Sfida primăvara, prin prezența ei.

Sfida civilizația, prin toate trăsnaele pe care le făcea, cred, cu o voluptate și o logică cunoscută numai de cei cuminți.

Sfida oamenii, oamenii ăștia, bine îmbrăcați dar atât de seci, femeile astea rafinat vopsite, dar ridate pe suflet, prin naturalul ei.

Obraz nepudrat, bucle permanente, dar nu la coafor.

O văzusem într'o seară, de departe, pășind în vârfurile sandalelor de tenis, parcă ar fi dansat.

Și 'n apusul ce se culca peste noi, pe un pod de piatră albă și pe aleile din fundul cărora apărea un gest de tinerețe și un nas obrasnic, ne-am oprit vrăjiți.

Nu știu dacă imaginea din seara aceia, imagine ce semăna, supărător de trist, cu o carte poștală, violent colorată, sau imaginea luminoasă din noi ne-a oprit.

Reacțiunea cinismului față de sensibilitate nu a întârziat.

Am fost obrasnici, dar obrasnici cu atâta stângăcie, că nu s'a supărat. Și, deschizându-și auto-sportul, eleva asta de liceu — așa o credeam noi atunci — ne-a floretat: «ce timizi!»

«Aa, stai tu!» și prostește, așa cum încep toate lucrurile frumoase, am înciudat șoferul unui taxi, destul de bun, înghesuindu-l să mâne cât de repede.

Irenne ştia însă să conducă minunat. Şoferul nostru a dat-o, cred, la toţi dracii, dar s'a mirat de ea. Sigur însă, i-a admirat maşina. Fleacul acesta de femeiuşcă îl lăsase rece, aşa cum pe noi nu.

Departe, undeva, dincolo de Remetea, a stopat, a virat în diagonala şoselei, a ridicat braţul şi a zis fermecător, într'o românească stâlcită: «Ei! ne împăcăm?

Am ridicat şi noi braţele, iar ca încheere am expediat maşina.

In seara ceia, pe primăvara timpurie, câmpul era minunat. Grâul mângâia excitant genunchii goi dela tenis. Irenne râdea nervos. Şi noi, redevenisem noi, cei doi ofiţeraşi, şcolari cuminţi şi, în adevăr, în faţa fetei ăşteia, atât de degajată, atât de nouă pentru noi, ridicol de timizi.

Fata asta, care-şi lăsase, indiferentă, din curiozitate poate, virginătatea în pensionatul, sau mai bine zis în oraşul cela elveţian (toate acestea ni le-a spus, cu atâta desgust de bărbaţi, la un camping, peste două săptămâni, când ea şi cu Rol fugiseră cu noi pentru câteva zile, încât nu m'am putut stăpâni şi am întrebat-o: «Bine, dar noi?!», am primit imediat biciul: «Voi, a voi, sunteţi încă copii!» «Ce ştii tu ce e un bărbat, ce e bărbatul imaginat de o elevă de pension?), fata asta, zic, era totuşi atât de caldă, răspândea în jurul ei o atmosferă de atâta prietenie, feminitatea ei era aşa de discret răspândită, încât corespondenţele se integrau fericit în sensualitatea acestei nopţi.

Noaptea.

Ai fost vreodată noaptea sus în munţi?

La Negoiu, de exemplu, sau la schitul Ialomicioarei din Bucegi?

Şi asta, după ce ai trecut căldarea dela Vişlea Mare, sau terasele dela Omul?

Şi ai făcut baie în craterul dela Bulea?

Şi te-ai căţărat, prin cheile şi căminurile din faţa Păduchiosului, după un vânat de capre negre?

Şi, impregnat de toată oboseala ozonului şi a înălţimei, neputând dormi, la potenţialul cela nervos, să fi eşit cu fruntea înfierbântată în măreţia nopţii?

Şi să fi stat de vorbă cu noaptea?

Cu noaptea şi cu adâncul tăcerei din tine?

Atunci ai fi simţit, sigur, dumnezeirea din noaptea ceia.

Erau, prin repetiţie, aceleaşi sentimente covârşitoare, pe care le simţisem şi la apariţia bătrânului călugăr, cu faţa par'că tăiată în calcar, ce plutea nevăzut, în spatele întunericului lumânărei tremurătoare din profunzimea grotei dela schitul din Bucegi, ca şi sentimentele dela cabana Negoiului, despre care am pomenit mai sus.

Cerul se apropiase mult peste noi.

Şi-l simţeam greu şi neliniştitor în noi.

Dumnezeu, sau cine? svârlise peste grâu o muzică de stele, care, împreună cu jocul de lumini şi umbre, făceau să răsune noaptea în noi.

Să încerce a vorbi gânduri ce le dorim, dar nu avem curajul să le realizăm niciodată.

Am tresărit.

Tăcuse însfârşit şi ea. (Ea care vibrase toată, dar nu spusese un cuvânt).

Şi covârşită de cine ştie ce tulburător sentiment, a venit ca un copil şi ne-a luat tremurând de braţ.

La întoarcere, tot între noi, forţând mereu acceleratorul, cu pletele sburdând în viteza maşinei, nu a mai scos o vorbă.

Când a virat brusc, în faţa portalului cu blazon, o veche casă de grof cumpărată de magnatul de azi al banului, ne-a zis atât de cald, atât de straniu: «Vă mulţumesc, nu ştiţi voi ce bucurie mi-aţi făcut!»—că nu i-am răspuns, sau i-am răspuns încurcaţi, nu ştiu ce.

Daniel a încercat atunci să schiţeze o persiflare. Şi ea, gravă, s'a întors şi i-a spus, cu un ton aşa de ciudat: «Taci Goug», că prietenul meu a încremenit.

Nu am azi memoria necesară, ca să vă pot reda toată această atmosferă, insezisabilă de altfel decât de cei prezenţi.

Şi cu greu şi de aceştia.

Dar pot să vă spun că eram obosiţi de farmecul acesta nou.

— «Nel, să ştii că o să fie dureros», a vorbit târziu, parcă inconştient, Daniel, cu o voce îmbătrânită, ca după nesfârşite tăceri.

Nu am răspuns şi ne-am despărţit, oarecum rece, în faţa bisericei celeia maghiare, urâtă şi neagră («da, urâtă şi neagră, cu toate senzaţiile negrului, în noaptea ceia»).

A doua zi n'am vorbit nimic.

Ne vedeam de şcoală, de cursuri, râdeam că nu aveam bani; dar ce ne păsa nouă în definitiv?

Era atâta soare şi atâta lumină peste case şi'n noi.

Nu ştiu de ce-l invidiam pe Goug.

Am o sensibilitate incomodă. Şi dela început am simţit că Daniel va fi nefericitul ales.

Era de altfel un băiat bun, armonios legat, ochi calzi şi, deşi cu o gură inteligentă, nu se putea spune că e frumos. Dar avea un farmec ce nu căuta să se insinueze şi care, tocmai prin discreţia lui, câştiga.

Normal deci, la început, când ne plăcuse la amândoi Irenne, ca din partea mea să reacţioneze vanitatea.

Deşi eram aceiaşi colegi de bancă, de lucru, de masă, vorbeam stânjeniţi şi căutam stângaci să ne despărţim cât mai repede.

Pe urmă, a trecut.

Nu-s un om rău.

Şi cum sentimentul a fost de suprafaţă, am considerat pe Irenne ca un accident.

I-am evitat pe amândoi. Şi s'au scurs astfel trei luni.

In noaptea ceia, după o insomnie, cu gândul la *Baba*, aţipisem; dar pumnul lui Goug şi glasul sincopat al Irennei, m'au trezit.

Ionel Rujeanu.

Cantilenă *)

Dă-i fetiţii mele, Dimineaţă,
tălpile cu care lipăi prin verdeaţă,
jocul tău: Rusalii şi candoare,
sburda: paparudă de cleştare,
glezna: soare.

Cireşar, dă-i smeura cunună,
zâmbet de caisă şi căpşună;
fă-i din fluturi îngeri şi rădvane
şi din crini pantofi şi lampioane
diafane.

Pune-i Basm, pe zodie, lăstunii,
scutură-i în vis găteala lunii,
adu-i Sânzienele să-i coase
scrânciob de mătase 'n chiparoase
somnoroase.

Şi tu, Cântec, sue-mi-o lumină
pe lăuta-ţi lină, cristalină,
du-mi-o pe topaze prin grădină
şi din floare 'n floare mi-o aşează
ca o rază!

Radu Gyr.

■■■■■■■■■■■■

Amiază

Călător spre nu ştiu care ideal
drumul urcă, plin de colb, peste coline....
şi trecând pe la biserica din deal
s'a oprit la crâşmă.... să se'nchine....

Nedormit şi nemâncat de nu ştiu când,
a cerut la cârciumar de băutură;....
şi în sine stă de vorbă cu un gând:
—„Nu e chip să pleci pe-aşa căldură"....

Lighioane moleşite de zăpuc
din ograda plină de bueze,
casele dau buzna la uluc
să-l privească, să-l măsoare, să-l scruteze....

....Câtă vreme nu departe de cătun
dealul Gârlii, tolănit pe-o rână,
cucăe la umbra unui prun;....
şi Amiaza doarme în ţărână....

Aurel Titã.

*) Dintr'un volum de cântece de leagăn, sub tipar.

Un menaj ca multe altele

(fragment de roman)

Scrisoarea

XIX.

Servitoarea bătù uşor în uşă. Lala tresări.

— „Coniţă, o telegramă"....

Lala iscăli nervos recipisa şi o dădu femeii. Stinse lumina la copii şi trecu în birou. Se aşeză. In faţa ei, un portret luminos îi zâmbi. Era... Lala. Pe un fond de cer albastru, cu un braţ de flori de câmp...

— „Toate trec... flori, zâmbete, fericire..." gândi Lala.

Şi nu mai rămâne nimic... nimic...

Işi aminti de telegramă. O deschise:

„Sosesc mâine, Oana".

Ce departe erà mâine!... Când erà mâine?... Niciodată.

Incepù a plânge cu hohote. Lăcrămile veneau năvalnic, ca un pârâu sălbatec de munte, umflat de ploi, rupând, spălând tot în calea lui... Ochii îi ardeau, pieptul o dureà. Parcă ghiare nevăzute îi sfâşiau inima... Incetul cu încetul furtuna se potolì. Lacrămile îi secară. Ochii îi erau goi, sufletul gol...

Nu mai simţeà nimic. Erà singură într'un pustiu, unde nu fusese niciodată nimic...

Luă o hârtie pe care erà scris ceva...

„Dragă Oana"...

Cine scrisese vorbele acestea? Erà scrisul ei Trebue...

Şi începù să scrie.

..... „Mâine vii. Şi eu nu voi mai fi aci să mă bucur. Nu voi fi nici aici şi nicăeri... şi nu mă voi mai puteà bucurà de nimic, niciodată... Nici nu voi mai puteà suferì. Nu mai simt nici durerea despărţirii. Mi-e sufletul o casă pustie, în care au murit toţi... Nu mai suferă, nu se mai bucură nimeni....

Să nu mă judeci, Oana, să nu-l judeci nici pe Val. Nu e nimeni vinovat, nici el, nici eu. Viaţa aşa a vrut.

Eu n'am trăit decât pentru dragostea mea, Oana. Dacă dragostea a murit, trebue să mor şi eu.

Peste câte-va ore nu voi mai fi decât în amintirea şi sufletul vostru. Totuşi nimic nu se va oprì în loc, toate vor merge înainte, ca şi când nimic nu s'ar fi întâmplat... M'am despărţit de copii, acum câte-va clipe. Dacă m'aşi duce să-i mai văd odată, nu ştiu dacă aşi mai avea curajul să plec. Dar *trebue,* Oana, şi sânt sigură că tu ai să înţelegi. Să nu mai pleci de lângă ei; acum nu te mai au decât pe tine. Ţi-i las ţie, Oana, ţi-i dăruesc... Copiii mei...

Să nu-i laşi să mă uite! Ai grije şi de Val. Ştiu că va suferi şi el. Sunt amintiri care nu mor „malgré tout!".

De câte-ori mi-ai spus tu la plecare, plângând:

— „Tu eşti fericită, Lala, ai casa ta, copiii tăi... Eu sânt mereu pribeagă"...

Ţii minte? De data asta plec eu, Oana; tu rămâi. A venit clipa să ai şi tu casa ta, copiii tăi....

Acum, o ultimă rugăminte, Oana. Ştii ce oroare am avut totdeauna de toaleta şi meschinăria morţii! Să nu puneţi doliu la poartă. Să nu răscoliţi casa. Să mă gătesti frumos, Oana. Să nu mă aşezaţi în sicriu decât în ultima clipă. Să mă lăsaţi pe divan în salonaş, lângă pian, ca şi când aşi dormi. Toate rămân la locul lor, ca şi cum nimic nu s'ar fi întâmplat... Să mă vadă copiii cum dorm... dar să nu le spuneţi că am murit. Sufletele lor sunt prea fragede pentru asemenea dureri.

Te las, Oana; nu mai am putere....

A ta

Lala"

Scrise pe plic adresa Oanei, aşează telegrama şi scrisoarea în evidenţă pe birou. Se uită la ceas. Stătuse la douăsprezece şi un sfert. Se oprise totuşi ceva...

Obosită se ridică. Trecù în salonaş, aprinse lumina. Deschise pianul. Mâna îi tremurà. Il închise la loc. O lacrimă picase pe luciul lemnului şi rămăsese acolo, ca un bob de rouă, tremurând...

Picioarele îi erau de plumb. Se aşează pe divan...

— „Aici"... şi-şi acoperì faţa cu mâinile. Nu mai puteà plânge. Nu mai aveà lacrimi....

Işi luă cu o privire rămas bun de la lucrurile care-i erau dragi, stinse lumina şi trecù în dormitor.

Val dormeà. Se apropie uşor de patul lui. Şopti:

— „Val, mă duc... să nu fii supărat pe mine"....

Se duse la şifonier, răsucì uşor cheea. Se privì lung în oglindă. Ce palidă erà! Işi îndreptă o şuviţă de păr. Potrivì guleraşul de la rochie.... Deschise uşa dulapului. Imaginea ei fugi spre uşă, dispăru.... Trebue!... Işi luă mantoul, se îmbrăcă. Când închise dulapul, uşa scârţâì; rămase în loc, pironită de spaimă. Val nu se mişcase. Respirà regulat.

Lala eşi pe culoar. O dâră subţire de lumină străbăteà prin uşa copiilor. O clipă vru să intre.

Puse mâna pe clanţă....

— „Nu, nu".... înăbuşi un ţipăt şi alergă jos pe scară. Se oprì. Ii erà teamă să n'o fi auzit cineva. Ascultă. Nu se mişcase nimic. Dormeau toţi. Inima Lalei, care se oprise o clipă în loc, începù iar să bată cu putere. Tâmplele îi svâcneau, chinuite de ciocanele inimii....

Pornì....

Minunea Lupilor.

XX.

Strada erà pustie. Unde-va, departe, fluerà un vardist. Erà lumină ca ziua. Zăpada scârţâià sub picioare. Lala erà în pantofi, nu-şi luase şoşonii. Nu simţì frigul. La colţul străzii se oprì o clipă. Incotro s'o ia? N'avea nici o importanţă, ori în care parte ar fi apucat, numai să ajungă mai repede afară din oraş. Din turla unei biserici cucuvaele ţipară după ea. Incepù să meargă mai repede. La o cârciumă erà lumină. O isbì în faţă mirosul de alcool, ca răsuflarea caldă a unui beţiv. Glasuri răguşite cântau înăuntru. Se auzi scârţăind o uşă. Lalei îi fu frică şi începù să alerge. Trecù o stradă, încă una, cotì. Nu ştià unde e. Mai departe, mereu mai departe.... De la un depozit de scânduri se repezi un

câine la ea. Rămase apoi lătrând în urmă.... Un cocoş trâmbiţă un ceas din noapte, altul îi răspunse. Aproape de margine scârţâià ciutura la o fântână....

Picioarele nu le mai simţeà, obrajii îi ardeau, răsuflarea o dureà. Mergeà ca împinsă de un rezort, mereu înainte.....

Eşi din oraş. Câmpia se întindeà albă, nesfârşită, sub lumina lunii. Pictase Oana o noapte la fel: „Nocturna de Chopin“.... Ce frumos era! N'o mai dureà nimic, nu mai simţeà nimic.... Vedeà, numai....

Cerul se bolteà imens de-asupra ei. Stelele sclipeau de ger. Unde mai văzuse ea un cer aşa luminos, înstelat?... Nu-şi puteà aminti. Se opri în loc şi privì în urmă. Oraşul se estompă în zare, ca o geană de umbră. Ce oraş erà?... Cine erà acolo?... Nimeni.... Ce lăsase ea acolo?... Nimic....

Unde mergeà?... Inainte, mereu înainte... Pornì iar... Dece plecase singură? Nu mai ştià... Cine erà ea?... Lala... Cine erà Lala?... Nimeni....

Puse un picior în gol şi căzù. Şanţul erà plin de zăpadă. Se ridică şi pornì iar. Pierduse un pantof. Se întoarse să-l caute, nu-l mai găsì. Se aşeză jos pe o movilă de pietrişi. O cuprinsese o moleşeală ciudată. Dac'ar puteà dormi... Se culcă, cu o mână sub cap. Erà cu ochii deschişi....

I se părù că aude urlete. Ochi de jăratec licăreau spre ea... Părere.... Aaa, da, erau luminile de la rampă.... Erà pe scenă. Cântà concertul în la minor de Grieg, cu orchestra....

„La, la, la, laaa“.... Motivul principal.... Acum trebue să înceapă. Dirijorul îi face semn. Da, da.... Dar nu poate, îi sânt degetele înţepenite.... Toţi se uită la ea, Val o strigă,... copiii... Oana ...Işi freacă degetele.... Dece îi e aşa frig?... Se pipăe.... I-a căzut rochia de pe ea... E goală.... Unde e şalul?... Lala, Lala!.... Şi ochii aceia străini aţintiţi asupra ei.... şi răsuflările astea fierbinţi, ale cui sânt?...

Orchestra cântă mai departe.... La, la, la, laaa.... „Lala, Lala“

„Nu, nu sânt obosită, lăsaţi-mă să dorm... e aşa de bine!“...

Pantoful.

XXI.

Soarele sclipeà orbitor pe întinderea albă. Oamenii aveau mustăţi de promoroacă. Din cai eşeau aburi, care îngheţau îndată, încălcindu-se — ţurţuri — în coamele lor.

— „Năprasnic ger a fost ast'noapte“, spuse vizitiul.

— „Bine că am mas la Dolheşti; îngheţam pe drum“, întări Moş Nicolae, uşierul de la Parchet, care de treizeci de ani însoţeà pe toţi noii procurori la prima cercetare.

— „Ba ne mâncau şi lupii“....

Andricu şi Stoica tăceau, ghemuiţi în şube. Stoica îşi cunoşteà prietenul. Ştià ce fire sensibilă are Andricu şi bănuià cât trebue să-l fi impresionat autopsià la care asistaseră ieri.

Privì peisajul luminos. Ce frumos erà! Şi sufletul omenesc câte adâncuri şi cât întuneric puteà cuprinde!....

Işi amintì o frântură de vers, pe care o citise când-va:

„Cătă prăpastie, câte stele,
Cât larg senin, ce neguri grele
Cât iad adânc, cât cer înalt
Dela un suflet, la cel'lalt“....

Andricu dormise agitat. Toată noaptea i s'a părut că aude lupii urlând....

Autopsia îl sguduise adânc. Medicul legist spusese şi el, cutremurându-se:

— „Ce cruzime!"....

Ca şi Lala... Tot timpul se gândise la ea.

— „Poate mai sânt şi alte soluţii"....

La ce s'o fi gândit Lala?....

In faţa mortului ciopârţit barbar, criminala nu avusese nici un fior de remuşcare, sau părere de rău.

— „Nu-ţi pare rău, nenorocito?"

„Nu-mi pare! Mai bine mort de mâna mea decât în braţele căţelii"....

— „Nu-ţi era drag, nu ţi-a fost milă?"....

— „Ba drag mi-a fost, că de-aia l'am tăiat... Da' milă nu mi-a fost. Lui i-a fost milă de mine?.... Ba să 'nvieze acuma şi să ştiu că s'ar duce tot la ea, iar l'aş despică! Imi pare rău că n'am tăiat-o şi pe căţeaua aia!"

Ochii femeii, întunecaţi roşu de crimă, căutau prin mulţimea adunată pe „cealaltă".

— „Acum are să te înfunde puşcăria".

— „Las'să mă 'nfunde! Dar încaltea ştiu că e în pământ şi căţeaua îşi mănâncă sufletul singură"....

— „Ce monstru, spuse doctorul! Şi sigur că juraţii o achită. Crimă pasională!... Dumneata o aperi, D-le Andricu?".

— „Nu, doctore. Vorbesc din partea familiei mortului".

Andricu venise rugat de clienţi; apoi insistase şi Stoica să nu-l lase singur. Prea era străin!

Cu ce-şi începuse cariera lui de procuror!

Bine că trecuse ziua de eri!....

Oraşul începuse să se vadă într'o pulbere albăstrue. Mai aveau vre-o doi kilometri. Deodată caii începură să sforăe speriaţi.

— „Dar ce-i?"

— „Urme de lupi, boerule. Spuneam eu că ne-ar fi mâncat, dacă plecam aseară la drum."

Moş Niculae se ridicase în picioare la spatele vizitiului. De odată strigă, punând mâna pe hăţuri:

— „Opreşte, bre omule! Uite un om îngheţat în marginea şoselei"....

La câţi-va metri, lângă o movilă de pietriş, o pată neagră în zăpadă. Moşul şi vizitiul sar jos, lăsând hăţurile lui Stoica.

— „E o femee, domnule Procuror"....

Andricu întoarse capul. Ochii i-se măriră de spaimă. Urlă:

— „Lala, mantoul Lalei"....

Intr'o clipă amândoi sânt lângă ea. Lala, culcată pe o parte, cu mâna sub cap, par'că doarme. Mantoul i-a alunecat de pe umeri, un pantof îi lipseşte. Părul de aur pune aureolă chipului liniştit de majestatea morţii....

Andricu a îngenunchiat, i-a luat capul în mâini şi plânge în hohote. Ceilalţi s'au descoperit. Moş Niculae îşi face cruce:

— „Dumnezeu s'o ierte"....

Andricu îi priveşte aiurit.

— „Nu, nu, nu se poate!... Apoi cu un accent de nesfârşită desperare: Dece.... dece?"....

Vizitiul cercetează urmele din jurul Lalei.

— „Astea's urme de lup, boerule. Mare minune că n'au sfâşiat-o!"....

— „Şi lupilor le-a fost milă de atâta frumuseţe!...." gândi Stoica. „Nişte fiare!...." şi-şi amintì de femeea care cu atâta cruzime îşi omorîse bărbatul.....

„Mai erà şi altă soluţie", iată!...

— „Hai, Nicule, s'o ducem acasă"....

— „Dar nu putem cu sania, domnule Procuror", îngână Moş Niculae..

— „Eu rămân, spuse Andricu. Du-te tu Vlad, eu nu pot"....

O ridicară în braţe cu îngrijire, o aşezară în sanie; Stoica şi moşul se urcară la spate, sprijinind-o. Andricu o învelì bine cu şuba lui şi rămase jos. Stoica îl privì înduioşat de marea durere ce-şi dădeà curs în lacrimi curate de copil desnădăjduit.

— „Nicule, fii cuminte!"....

„Lasă, lasă, duceţi-vă că viu şi eu"....

Sania porni, alunecând uşor. Andricu privì, pironit locului, până nu o mai văzu. Apoi se aplecă şi sărută urma Lalei din zăpadă. Imbrăţişarea rece şi albă îi mărì desnădejdeà. Il dureà inima, de ar fi vrut s'o scoată din piept. Lacrimile îi înghețaseră pe obraji.

Se ridică şi porni încet. Găsì altă urmă mai departe, ca şi când un copil s'ar fi trântit, să facă „om". Acolo găsì şi pantoful Lalei. Un pantof mic de mătase neagră. Pantoful cenuşăresii....

Il ridică, îl sărută şi-l puse sub haină, strângând paltonul de-asupra, ca şi când ar fi ascuns ceva de furat....

Porni din nou. Mergeà cu capul plecat, căutând urmele pantofilor mici.... Intră în oraş. Din când în când urmele se pierdeau; se întorceà un pas, doi, îndărăt, până le regăseà. Apoi plecà mai departe. Oamenii se uitau miraţi după el, crezându-l beat. Aşa făcu Andricu înapoi drumul pe care-l făcuse Lala astă noapte. Fără să-şi deà seama, se trezi în poarta casei Tofan. Intră. Se aşeză în vestibul pe un scaun.

Uşile erau deschise. Slugile, cu ochii plânşi, alergau zăpăcite.... Andricu, nu vedeà, nu auzeà nimic. Nu simţeà decât pantoful Lalei, pe care-l strângeà aşa de tare, încât tocul îi intrase par'că în carne.... Comoara lui.... visul lui.... Cât a stat acolo? Nimeni nu ştià.

Intr'un târziu, Stoica a coborît scările, l'a luat de mână ca pe un copil.... şi au plecat.

Ajunşi acasă, Andricu se aşeză pe pat, îmbrăcat, cu căciula în cap, cu pantoful Lalei lângă el, plângând în hohote.

Stoica încremenise lângă uşă, neputincios. Stătù aşa un timp. Işi aduse aminte că glumise alaltăseară, la teatru, pe seama prieteniei lui Andricu cu Lala. Ii părea rău. Nu ştià ce să facă. Se duse la Andricu şi-i strânse mâna.

— „Iartă-mă, Nicule, am greşit. Acum, am înţeles"....

— „Nu-i nimic, Vlade, acum s'a isprăvit.... Au murit toate bucuriile mele, tot, tot.... a murit"....

Erà atâta desnădejde în glasul lui Andricu, încât Stoica se pomenì plângând. Deschise încet uşa şi eşì din odae. Prezenţa lui îi părea o necuviinţă în faţa durerii lui Andricu....

Rămas singur, Andricu luă cutia de vioară, o deschise....

Mâinile îi tremurau. Scoase briceagul din buzunar şi tăie coardele. Fù ca un geamăt surd. Coardele vibrară, tremurând cât-va timp încă, dureros.... Ca nişte degete tăiate de la o mână, care se mişcă convulsiv, după amputare....

Luă pantoful Lalei, îl mai sărută odată, îl culcă binişor în cutie, lângă gâtul vioarei. Le acoperi apoi cu îngrijire, cu plăpumiţa de catifea brodată, şi închise capacul....

Puse cutia — sicriaş negru — sus pe dulap, aruncând cheiţa după dulap. Apoi se prăbuşi pe pat, sguduit de plâns....

Nimic, nimic nu-i rămăsese....

Când n'a mai putut plânge, s'a spălat pe ochi, l'a chemat pe Stoica şi amândoi au plecat spre casa Lalei....

Florica Eug. Ionescu.
(Doina Bucur.)

■■■■■■■■■■■■

EPIGRAME

de Facit indignatio versum

Domnului «Doctor», ce-şi zice şi «Profesor», C. Nicolaescu-Plopşor

Epigramele de faţă
— Un buchet de trandafiri —
De-au şi ghimpi, să nu te miri:
Ele 'nţeapă... dar şi 'nvaţă!

•

Dl. Pl. a tipărit poeziile lui Milcu fără a cere învoirea familiei.

Editându-l astă vară,
L-îngropaşi a doua oară.

•

— Milcule, iubite frate,
Ce plângi tu? Ce răni te dor?
— Rău e-aici... Mai rău ca toate
E că m'a editat Plopşor!

•

Dl. Pl. va publica în «Pământ şi suflet oltenesc» pe Dionisie Eclesiarhul.

După Milcu... Dionise...
Amândoi... ce triste soarte!
Nu-i destul cât pătimise...
Iacă-i puşi la chin şi 'n moarte.

•

— Având barbă, cap s'admite.
— Logic, însă cam puţin e.
— E un tânăr ce promite.
— Da, promite dar nu ţine.

•

«Suflet şi pământ oltenesc»

Indoiala azi se curmă:
De *pământ*, nu-i contestare,
Are sute de hectare,
Dar de *suflet*... nici o urmă.

Din «Pământul oltenesc»
O vedeți: din el trăesc.
«Suflet» însă, o știți toți:
Praf în ochi pentru netoți!

*

— Ce face dl. doctor?
— La Episcopie
Face arheologie.
— Și 'n știință?
— Ce știe:
Bărbierie.

*

La Episcopie
Referent;
In Arheologie
Absent.

*

La sfânta Episcopie
E «Referent cultural»,
Dar în Arheologie
Mai mult măgar decât cal.

*

Cu «Toiagul Priotesii»
Omul s'a recomandat
Și Sfânta Episcopie
«*Cultural*» l-a botezat.

*

E soios, patriarhal,
Are iz călugăresc,—
Este deci, foarte firesc:
Consilier eparhial.

*

Dl. Pl. anunță că lucrează la marea sa operă originală «Obiceiuri țigănești».

Cartea asta va să fie
Autobiografie!

*

Aici nu mai e tăgadă:
Limba Romilor o știe
Din bătrâni
Vreți o dovadă?
Propria-i fotografie.

*

La recuperarea «Tezaurului» dela Moscova

Dela Moscova... — deliciu —
I-o aduce, drept v'o spun,
Lui Plopșor foarfece, briciu
Și un calup de săpun.

*

Cu știința ta de carte,—
Un *doctorat,* Plopșor,
Belciug de aur este
La rât de râmător.

Celui ce scrie, scrisul
Îi e fotografie.
In loc de epigramă
Tu dai pornografie

*

Din epoca de piatră,
Din vremuri depărtate
Grăesc *strămoşii* noştri
Prin glasul tău, fârtate.

*

Dl. Doctor Plopşor se va delega pe sine să participe la viitorul Congres internaţional de Arheologie din.....

Cum iar în străinătate?
Pentru-a ţării demnitate
Nu-i daţi drum peste hotară,
Că ne face de ocară!

*

In alegeri, ca agent,
Excelent
Element;
In stinţă... inexistent.

*

După Congresul Georgiştilor.

Ce a luat fiecare?
Şeful cel mare
O salutare;
Subşeful
Fieful;
Iar potaia
Bătaia.

*

De unde mai ieşi şi ăsta?

Pe subtilul Doctor Pomană
L'au pus prezident la Fundaţie.
Probă că există *generaţie*
Spontană.

*

Traducere după o epigramă de-a Romilor.

In viaţă să nu-ţi pese;
Partea-ţi fi-va cum te porţi:
Ticălos de eşti, îţi iese
De la vii şi de la morţi.

*

Obişnuit să tot «apuce»
De unde poate, — om avan,
Doftorul X tare regretă
Că nu e şi el quadruman.

*

Incheind aceste glume,
Ai să recunoşti că sunt
Cel ce ţi-a făcut renume.
Cine îţi ştia de nume?
Zi-mi «mulţam». Şi eu pui punt.

Mişcarea culturală în Craiova

Soc. «Prietenii Ştiinţei» şi-a reînceput activitatea acestui an şcolar cu cea de a 600-a conferinţă, în localul Teatrului Naţional—Palatul Colegiului «Carol I»—, cu seria următoare:

21 Oct. 1934, Prof. N. Iorga: *Origina Olteniei.*
4 Nov. » D-l Marcu Beza: *Locurile sfinte.*
11 » » D-l Ion Dragu: *Aspecte şi siluete diplomatice.*
2 Dec. » D-l I. C. Filitti: *Neamul Craioveştilor şi rolul său politic.*
6 » » D-l G. Giugiuc: *Doi eroi în pictura românească* (Andreescu şi Luchian).
9 » » D-l D-r I. Irimescu: *Liga contra tuberculozei şi mijloacele ei de acţiune.*
16 » » Conferinţă suspendată, în semn de doliu pentru moartea lui D. D. Stoenescu, fostul preşedinte al societăţei.

Două din aceste conferinţe—ale d-lor Iorga şi Filitti—fac parte din ciclul organizat pentru anul acesta, cu privire la Oltenia; celelalte vor urma după sărbătorile Crăciunului şi Anului Nou.

Consemnăm aici—ca să rămână—că începutul activităţii de esttimp a Societăţei a întâmpinat două împiedecări, mărunte dar supărătoare, venite de unde era normal să aşteptăm mai degrabă un sprijin binevoitor:

1) Din cauza răsmiriţii personalului artistic al Teatrului nostru Naţional împotriva directorului respectiv, d-l Director General a dat ordin din Bucureşti organelor administrative şi poliţieneşti locale ca să oprească reprezentaţiile teatrului. Acestea au înţeles ca să interzică accesul în localul de teatru—care este găzduit în clădirea Colegiului nostru—orcărei manifestări culturale, indiferent dacă ele ar fi ale societăţei dramatice de Stat, or de sunt ale unei instituţii particulare ne-având nici în clin nici în mânecă cu Teatrul Naţional. Şi ca urmare a acestui ordin, când publicul a venit la ora anunţată pentru conferinţa de 18 Nov., a găsit intrările teatrului oprite de sergenţii de poliţie. Reclamând, s'a recunoscut eroarea şi am fost asiguraţi de Direcţia Gen. a teatrelor şi de Prefectura de Dolj că pentru Dumineca următoare greşeala nu se va mai repeta. Totuşi, la 25 Nov., când conferenţiarul, d-l prof. Al. Bărcăcilă din T.-Severin, venise la Craiova pe temeiul asigurărilor oficiale, sergenţii de poliţie au repetat scena de săptămâna trecută, şi conferinţa tot nu s'a putut ţine.

2) Societatea «Pr. Şt.», societate culturală recunoscută ca persoană morală şi juridică prin legea din 8 Mai 1923, îşi ţine

de ani de zile şedinţele de Luni ale comitetului său în cancelaria profesorilor Colegiului Naţional «Carol I», prin binevoitoarea permisiune formală a Comitetului şcolar al liceului. Politica mizerabilă, ce se face la noi cum se face, ne-a hărăzit în zilele din urmă un nou director, suspendând comitetul şcolar, ca să lase mână liberă noului numit. Iar acesta, cu adresa nr. 1631, încunoştiinţează soc. «Pr. Şt.», cu un ceas înaintea orei de şedinţă, că nu mai permite găzduirea comitetului ei în localul Colegiului.

Preşedintele societăţei «Pr. Şt.» primind acest ucaz de expulsare, a îndreptat către Minister o plângere, care se termină astfel:

«Protestând împotriva unor atitudini şi gesturi pe care nu vrem să le calificăm, şi pe care *dela un profesor* le puteam aştepta mai puţin decât dela oricine alt; şi fiindcă,—indiferent de existenţa fizică a d-lui Balaban şi de funcţiunea ce d-sa exercită prin bunăvoitoarea Dv. încredere—, Colegiul Naţional «Carol I» poartă glorios prestigiul unui templu de cultură pentru Oltenia, la a cărui înălţare au contribuit un lung şir de morţi, dar şi mulţi din noi ăştia, cei vii încă; şi cum noi ţinem, ca Olteni ce sântem, să rămânem legaţi de şcoala în care odinioară am învăţat carte şi să activăm în serviciul culturii pentru Ea şi alăturea de Ea—; vă rugăm, Domnule Ministru, să binevoiţi a da ordin cui de drept, ca — dacă de ajutat nu ne poate ajuta la asemenea fel de activitate (cea culturală)—, cel puţin să nu ne mai şicaneze într'un plan de muncă în care drumurile noastre nu se pot întâlni cu ale dumnealui, acela, şi să revină asupra adresei nesincere şi jignitoare ce ne-a trimes, spre a putea astfel, cu permisiunea Dv., să continuăm a ne ţine şedinţele noastre, caşi până aci, în localul «Colegiului».

Se aşteaptă înţeleapta hotărîre a d-lui Ministru al Culturei, pe care ne vom face datoria a o înregistra tot în această rubrică, în nr. următor al revistei, căci până la tipărirea acestui număr după 4 săptămâni, ea nu ne-a sosit.

* * *

Universitatea liberă «Prietenii Ştiinţei» şi-a redeschis de asemenea porţile dela 5 Nov. 1934, ţinând trei prelegeri pe săptămână: Marţia, Miercurea şi Vinerea, între orele 6,45 şi 7,45, în sala cea mare a Bibliotecei Fundaţiei Aman.

S'au ţinut, până la 19 Dec., când s'a luat vacanţă, următoarele lecţii:

Prof. C. D. Fortunescu, 7 lecţii: *Evoluţia literaturei franceze în cursul veacului al XIX-lea.*

Prof. C. D. Fortunescu, 1 lecţie: *La moartea lui Cincinat Pavelescu.*

Prof. Romulus Stănculescu, 4 lecţii: *Probleme filosofice şi pedagogice.*

Prof. Cornel C. Brădişteanu, 5 lecţii: *Ştiinţa de azi şi de mâine.*

Avocat V. G. Sandulian, 3 lecţii: *Indrumări în studiul Metapsihicei.*

Prelegerile se vor relua la 8 Ian. 1935.

* * *

Şezătorile Colegiului Naţional nu s'au mai reînceput, cum nu s'a mai putut continua apariţia revistei liceului: «Ioan Maiorescu». Eclipsa îndeletnicirilor spirituale va dura aci câtă vreme primatul materiei, cu preocupările lui firești de ordine inferioară, va întuneca şi va oprima avânturile de ordin sufletesc din această instituţie. Odată mai mult se vede ce uşor e să dărâmi şi cât de greu e să construeşti! Vorbim aci de construcţie în planul spiritual, nu de cărămidă.

* * *

Teatrul Naţional, în ajun de a-şi deschide stagiunea cu o piesă de a lui Caragiale, a dat o reprezentaţie care nu era pusă în program şi care numai prestigiului instituţiei n'a servit: actorii au organizat o rebeliune în potriva directorului, oprindu-i intrarea în localul administraţiei. Personalul dramatic se plânge cu drept că nu e plătit de luni de zile; directorul aleghează la rându-i faptul că stăpânirea nu dă banii necesari. E drept că şi Colegiul nostru, proprietar al teatrului închiriat companiei dramatice oficiale, aşteaptă de la Minister achitarea celor aproape 800.000 de lei ce i se datoresc drept chirie, dela o instituţie care tot a Statului este. O anchetă e în curs, spre a stabili vina şi răspunderile anarhicelor turburări dela teatru, în care politicianismul îşi are partea lui de culpabilitate. Deocamdată însă deschiderea stagiunei s'a întârziat, căci repetiţiile au fost reluate dela cap, şi într'o atmosferă de turburare sufletească ce nu poate fi prielnică pentru pregătirea jucării pieselor din repertoriu.

* * *

Fundaţia culturală Regală «Principele Carol» prin filiala ei locală organizează. o serie de şezători în sala de conferinţe a căminului preoţesc «Renaşterea», imobil nou construit, în vecinătatea bisericei Sf. Dumitru.

In programul celei de Sâmbătă 8 Dec., a vorbit dl. arhitect A. Vincenz despre: *Drumuri şi cetăţi romane în Oltenia.* Conferinţa a fost urmată de lecturi şi muzică. La prima şezătoare, cea anterioară, s'a vorbit despre *Mioriţa în Oltenia.*

* * *

Muzeul regional al Olteniei s'a mutat din subsolul Prefecturei în Casele Băneşti, de a căror proprietate a fost deposedat Ministerul Instrucţiunei, prin astuţia politicianilor locali din guvernul trecut şi cu tacitul concurs al fostului ministru, dl. prof. Gusti. Monumentul istoric, salvat de distrugerea iniţial proectată, a fost reparat de ochii lumii, cu un gust dubios (Vd. turnul de deasupra vechiului gârliciu al pivniţei, apoi cerdacul prea larg şi greoi din nord, caşi intrarea meschină în casă), şi lăsat apoi în câmp, între ridiculele felinare oarbe în formă de ciupercă, puse de fudulie doar, că de luminat nu slujesc mai deloc.

Orcum, bine că cel puţin s'a dat o întrebuinţare cuviincioasă acestui martor al unor depărtate mai bune vremuri. Arhivele Statului însă au rămas în aripa de răsărit a Şcoalei primare «Madona Dudu», într'un local impropriu şi umed, unde hârtia se va măcina roasă de igrasie.

Soc. preoţească «Renaşterea», din sânul căreia emană cea mai bună revistă de specialitate din Oltenia—apărută aproape în acelaş timp cu Arh. Olt. — a ţinut al său Congres general eparhial la Craiova, în zilele de 12 şi 13 Nov. 1934, când s'a şi inaugurat Căminul Preoţesc «Renaşterea» din str. Matei Basarab, în prezenţa Pr. Sf. Episcop Vartolomeiu. Cu acest prilej P. S. Sa a ţinut o serie de 4 conferinţe, cu subiectul: *Femeia ca factor social,* iar Pr. D. Cinciu a vorbit despre: *Apostolatul laic în cadrul şi spiritul bisericei ort. rom.* şi Pr. V. Gregorian: *Indrumările pastorale pe temeiul epistolelor Sf. Apostoli.*

* * *

Primul Congres naţional asupra maladiilor contagioase s'a ţinut la 26, 27, 28 Oct. 1934 în oraşul nostru, fiind organizat de un comitet, ale cărui organe active au fost inspectorul gen. sanitar Dr. Viorel Popescu şi medicul şef al Spitalului local de boale contagioase dr. Aurel Metzulescu. Numeroase conferinţe, rapoarte şi comunicări ştiinţifice, cu discuţii bogate în rezultat, au umplut bogatul program al acestor trei zile.

* * *

Congresul Soc. Numismatice Române, al doilea, a avut loc tot în Craiova, în zilele de 28, 29 şi 30 Sept., în salonul Prefecturei. La solemnitatea deschiderei congresului, care s'a făcut în sala Teatrului Naţional, a asistat şi Ministrul Instrucţiunei Publice, d-l D-r C. Angelescu. In cinstirea numeroşilor oaspeţi veniţi din mai multe părţi ale ţării s'a organizat în Casele Băneşti o *Expoziţie de numismatică, medailistică şi arheologie,* cuprinzând mai ales piese găsite în pământul Olteniei. Insemnăm între expozanţi: Muzeul regional al Olteniei, Muzeul Aman din Craiova, Muzeul Ştefulescu din Tg.-Jiu, Muzeul Seminarului teologic din R.-Vâlcea, d-l D-r Aurel Metzulescu (mare colecţie de monete şi medalii, d-l prof. I. Constantinescu din Caracal, d-nii C. Neamţu, C. Negrescu, col. Manolescu şi A. Vincenz din Craiova, G. Georgescu din Corabia, L. Polgar din Banat (Mercina), Emil Becker, G. Buzdugan, C. Secăşanu, Muzeul militar din Bucureşti şi alţii. Comitetul local al congresului şi expoziţiei a fost format, pentru secţia numismatică, din d-nii: Dr Metzulescu, Col. G. Manolescu, prof. Ilie Constantinescu şi G. Georgescu; pentru secţia arheologică d-nii prof. Al. Bărcăcilă, Dr. I. Nestor, prof. St. Ciuceanu şi D. Berciu. D-l prof. I. Andrieşescu a prezidat congresul, în cursul căruia s'au citit, s'au expus şi s'au luminat prin discuţie atâte lucruri care interesează istoria trecutului nostru. Notăm aci conferinţa d-lui prof. Andrieşescu: *Probleme de arheologie olteană* şi acea a d-lui prof. Henri Stahl (în deosebi gustată pentru interesantul subiect, caşi pentru spiritul ce conferenţiarul a risipit cu abundenţă în expunerea sa): *Falşificările de bancnote,* apoi comunicările d-lor Becker, Secăşanu, Ilie Ţabrea, Dr. Metzulescu, D. Berciu, A. Vincenz, I. Nestor, C. G. Urziceanu, T. Sauciuc-Săveanu, C. N. Plopşor, Nika Petrescu, Ilie Constantinescu, Stelian Metzulescu şi d-ra Florica Moisil. Sperăm să vedem strânse în mănunchi aceste preţioase contribuţiuni, pentru ca să putem, câţi mai mulţi, să ne folosim de luminile lor.

In ziua de 30 Sept. congresiştii s'au dus să viziteze monumentele istorice antice din T.-Severin. Aci au fost conduşi de

prof. Al. Bărcăcilă, care le-a arătat săpăturile castrului roman Drubeta, urmele piciorului podului lui Traian, ale turnului așa zis al lui Sever, al bazilicei medievale din parcul orașului și colecțiile Muzeului Porților de Fier—creațiune a prof. Bărcăcilă (pe care politicianii din partea locului au aflat cu cale să-l insulte prin gazete) și Palatul Cultural, cu biblioteca sa și colecțiunea arheologică Maria Istrati-Capșa. Cu acest prilej d-l prof. Bărcăcilă și-a desvoltat conferința sa: *Noi știri arheologice din Regiunea Porților de Fier.*

* * *

Profesorul Mihail Statu, atâta vreme dascăl de frunte al Colegiului «Carol I» și în urmă al Liceului «Frații Buzești», a fost trecut la pensie, pentru limită de vârstă, la sfârșitul trecutului an școlar. Elinist și latinist de seamă, cunoscând și mai multe limbi orientale, profesorul Statu — macedonean de origină — era pentru cancelaria noastră dicționarul ambulant și autoritatea nediscutată în materie de filologie; dar nu mai puțin îl prețuim pentru bonomia și modestia sa. De aceea, când la 17 Iunie trecut colegii i-au sărbătorit retragerea din învățământ, au făcut un gest care onorează deopotrivă și pe sărbătorit ca și pe cei ce sărbătoriau un excelent profesor și un bun camarad. „Arhivele Olteniei" doresc bunului lor prieten să se bucure cât mai îndelung de liniștea anilor săi de pensionar al Statului.

* * *

O conferință a lui Romain Coolus, președinte al Federației internaționale a Societății autorilor dramatici, s'a ținut în Craiova la 14 Nov., cu subiectul: *Amintiri din teatru.* O «causerie» interesantă și strălucitoare de spirit franțuzesc a omului care a putut cunoaște pe atâția din marii scriitori ai Franței de ieri și de azi. Din atâtea mărturisiri, reținem că autorul preferă din toată opera sa piesele: Antoinette Sabrier, Les amants de Sazy, L'enfant chérie și Les vacances de Pâques.

* * *

Concertul Jan Kubelik, dat în sala Teatrului Național în seara de 9 Dec., a fost primit cu mare entusiasm de publicul craiovean, doritor de o muzică bună. A fost însă o ușoară deziluzie: artistul a suferit în cursul vremii o scădere apreciabilă. Dacă tehnica i-a rămas, degetele au încă agilitatea lor, — siguranța arcușului atăcând nota nu mai e aceeași. Și apoi, și mai ales, ce rece, ce distant îți pare maestrul cec față de marea artă însuflețită de sentiment adânc a lui Enescu al nostru! Unde e gravitatea imprimată muzicei lui Bach de magistrul român? Unde e fantezia și pasiunea din Havaneza lui Saint-Saens, cântată de neuitatul nostru artist ca de nimeni altul, mai anul trecut?! Și cu adâncă mâhnire mă întreb în ceasul acesta: ne va mai fi dat să-l mai auzim oare vreodată?

Notez aci și pe minunatul acompaniator la pian al artistului, fiul lui Kubelik chiar.

* * *

Expoziții de pictură a unor artiști craioveni am avut două în toamna asta:

Expoziția pictorului **Ioan Pavelescu** a trecut și de data asta—după cea din toamna lui 1933—cam neobservată. Poate și

din pricina localului nefavorabil în care a fost aşezată, şi din cauza puţinelor zile şi ore de vizitare în care era deschisă publicului.

Aquarele delicate şi mai ales picturi înfăţişând flori şi vederi din natură, în care, cu desenul său bine stăpânit şi coloarea sa întinsă corect pe pânză, artistul excelează. L'am dori mai îndrăsneţ însă, pornind spre realizarea unei personalităţi accentuate, aşa cum a încercat-o, cu succes, în două trei uleiuri reprezentând crâmpeie de uliţe şi case în bătaia soarelui de vară.

Doamna Jeana Baculescu, după ce a prins—cum trebue—ceva curaj şi mai multă încredere în sine în urma expoziţiei sale din primăvară dela Bucureşti, expoziţie care a fost înregistrată ca un succes real,—ne înfăţişează şi la noi o mostră a ostenelilor sale artistice recente. Expoziţia s'a deschis la 9 Decembrie, într'un salon al căminului preoţesc «Renaşterea», nu tocmai propriu pentru atare întrebuinţare. Dar, din nefericire, Craiova nu are o sală anume construită în asemenea scop.

D-na Baculescu expune mai mult de 60 de tablouri, în genuri variate: portrete, peisagii, flori şi natură moartă. In aproape toate e vizibilă preocuparea de culoare în primul rând. Prin aranjamentul şi dispoziţia petelor de lumină şi de umbră, a maselor de culoare—armonie, susţinere şi contrapondere—d-sa tinde «să compună», servindu-se de elementele ce natura îţi pune la îndemână în dezordine şi fără selecţiune, dar pe care artistul le alege, le ordonează potrivit ritmului său sufletesc şi în vederea efectului ce vrea să obţină. Şi asta e tocmai contribuţia de gust şi de inteligenţă pe care pictorul o adaogă meşteşugului desenator şi colorist.

Câteva din pânzele mai mari ale d-nei Baculescu au figurat la Salonul din Paris în anii precedenţi, cum e *Cochetărie* (31) *Portretul d-rului M. Baculescu,* soţul pictoriţei (1), *Rochia de organdi* (24) şi *Psaltirea* (29). Din lucrările de dimensiuni mai mari însemnăm de asemenea *Nina jucăuşe* (17), compoziţia cea mai reuşită din tot ce a dat până azi (chipul fetiţii, mişcarea ei şi gestul frânt al păpuşei, peisagiul indicat în tente armonioase şi fericita perspectivă de sus din dreapta, cu grupul celor doi, priviţi din spate) şi fin nuanţatul *Şalul verde* (64), cu flori, struguri şi fond de verdeaţă muiat în umbră. Din figuri notez *Reculegere* (32), căreia icoana din fund îi dă nota de gravitate şi adâncire în sine, *Mama Maria* (52) tratată în chip viril şi expresiv, *Călugăriţa* (27) onctuoasă, viitoare mamă stariţă, *Şomeura* (30), redând aşa de bine desperarea mută şi reţinută a privirei acestei desmoştenite, *Portretul unui tânăr* (59) şi *Lenuţa* (8). Peisagiile numeroase au prins aspecte din toate anotimpurile, cu ierni reci şi zilede vară, cu uliţele luminoase, case însorite, rufe întinse la uscat şi fluturând în bătaia vântului, copaci de tot soiul şi toată gama de culori din larga paletă a naturei. Citez dintre acestea: *Zi de vară* (11), *Peisagiu de iarnă* (7), *Inspre Cernele* (33), schiţă, *Vechea Bănie* (45), pusă în diferite aspecte, şi *Notre Dame* (35). Florile şi natura moartă sunt din cele mai isbutite lucrări ale expozantei, pentru care subiecte d-sa are îndreptăţită predilecţie. Aci intră: *Liliac alb* (28), *Gălbenuşe* (49), *Mieluşei* (56), *Irişi* (60), *Vasul albastru* (13), *Patlagele în iarbă* (40), *Amintiri* (57) şi *Natură moartă* (48).

Doamna Baculescu a mântuit cu epoca pipăirei drumurilor.

D-sa şi l'a găsit pe al său, şi în chip fericit. Deopotrivă ferită de exagerările manierismului dulceag, ca şi de afectările ultraiste ale unui anarhism desenofob, artista noastră vede cu ochi sănătoşi, simte intens şi normal, nu vrea să înşele pe nimeni (şi nici pe sine), aşa încât pictura sa poate place şi mulţumi pe un cunoscător, caşi pe omul de meserie cel mai pretenţios.

E un merit apreciabil că, în această epocă de dezechilibru al gustului şi de nevroză artistică, d-na Baculescu nu concede a jerfi pe altarul zeilor minori şi trecăreţi, pe cari i-a adus boarea languidă a bălţilor de după răsboi şi pe cari tot un vânt, dar un vânt sănătos şi înviorător, un vânt cu mireasmă de pădure, de munte şi de câmp românesc, îi va mătura în scurtă vreme.

* * *

Intru cinstirea a trei mari dascăli craioveni,—*G. M. Fontanin, Mih. Strajanu* şi *G. P. Constantinescu*—, cari au ilustrat cu ştiinţa lor de învăţaţi caşi cu prestigiul lor de oameni de caracter catedrele respective ale Colegiului Naţional «Carol I», societatea «Pr. Şt.» împreună cu comitetul şcolar legal ales al Colegiului (azi suspendat de d-l Ministru al Instrucţiunei în chip abuziv, pentru a face interesele cui?), au luat iniţiativa eternizării în bronz a chipurilor acestor apostoli ai Şcoalei. Busturile urmează a se aşeza într'un loc de onoare din cuprinsul Colegiului.

Pentru strângerea fondului necesar se vor lansa liste de subscripţie destinate foştilor elevi ai celor trei mari dispăruţi. Pe prima listă s'a înscris în frunte onor. Minister al Instrucţiunei, prin d-l ministru respectiv, cu suma de 15.000 lei.

Fortunato.

Din T.-Severin

Severinul se impune ca un centru cultural de seamă al Olteniei. Anul acesta s'au desfăşurat aci mai multe manifestări culturale de prima ordine:

La 15 Mai Liceul «Traian» şi-a serbat patronul — ziua de comemorare a afirmărei, pe câmpia Blajului, la 1848, drepturilor naţiunei române asupra Ardealului.

Cu acest prilej au fost sărbătoriţi profesorii pensionari ai şcoalei, d-nii Th. Costescu, D. Mateescu şi I. St. Paulian.

La 3 Iunie Biblioteca I. G. Bibicescu a comemorat pe cel care a lăsat cărţile sale (40,000 de volume), ce constituesc azi această bibliotecă publică a Severinului, cea mai bogată din toată Oltenia, cum şi pe prof. D-r C. I. Istrate, a cărui colecţiune de arheologie, etnografie, suveniruri istorice naţionale, formează Muzeul ce-i poartă numele. La această festivitate au participat mai mulţi academicieni şi profesori universitari.

La 28 de Iunie, «Casa Lumina» şi-a prăsnuit 15 ani dela înfiinţarea sa.

«Casa Luminii din Mehedinţi» a tipărit, cu prilejul împlinirei a 15 ani de activitate ai săi, un volum festiv, despre care se va vorbi la recenzii.

Activitatea sa a început la 2 Dec. cu conferinţa d-lui prof. Petre Sergescu, după care a urmat, la 9 Dec., acea a d-lui prof. C. D. Fortunescu: *Tiparul şi Presa în Oltenia.*

† Dem. D. Stoenescu

In dimineaţa zilei de 13 Decemvrie s'a stins, înainte de a ajunge la bătrâneţe, lumina vieţei aceluia pe care prietenii îl numeau simplu „Mitu". Decanul baroului doljean, iubit şi stimat pentru alesele sale calităţi sufleteşti mult mai departe decât în cercul Palatului Justiţiei, era un om de iniţiativă ingenios şi stăruitor în ce apuca a întreprinde. Colegii săi din barou îi datoresc lui ideea, ca şi realizarea, şi gospodărirea organizaţiei „Sindicatul Avocaţilor din Dolj", de pe urma căreia bătrânii şi-au văzut asigurată pensie şi mulţi din cei strâmtoraţi ajutorare la nevoe. Bun şi milos din fire, foarte sociabil, popular chiar, Mitu Stoenescu ştia şi să reziste, când era vorba de a susţine o pricină dreaptă; el nu voia să transige cu niciun preţ în materie de dreptate şi de omenie.

In afară de acestea, ceea ce-l distingea şi-l ridica de-asupra celor mai mulţi din breasla avocăţească, era dragostea sa de cultură şi aplecarea-i pentru literatură şi arte. Casa lui, moştenire dela biata-i mamă, sdrobită de moartea copilului drag, era înţesată de cărţi de tot felul, publicaţii variate şi multe tablouri agonisite de el; Casa lui, din care aştepta să fie în puţină vreme silit să plece, fiind-că semnase, la îndemnul unui chipurile prieten, o poliţă în garanţie de două milioane pentru o tipografie condusă prost şi, desigur, şi necinstit, unde banii intraseră la apă, — alţii le ştiuse gustul —, dar pe cari bani urmă a-i plăti bunul Mitu, căruia pentru aceasta doar i se sechestrase şi scosese în vânzare imobilul. De sigur că nu puţin a contribuit asemenea lovitură nedreaptă la a-l îndruma înspre cimitirul unde l'am întovărăşit astăzi în ultima-i plimbare.

■■■■■■■■■■■■

† Petre Gârboviceanu

La câteva zile după ce luasem cunoştinţă de înfiinţarea unei noui biblioteci publice bucureştene, instalată într'o clădire anume construită, în curtea Şcoalei Normale pentru Invăţătura Poporului Român, de bătrânul valoros profesor Petre Gârboviceanu, gazetele ne-au adus trista veste a trecerei sale din viaţă. Ctitorul unei instituţii de cultură, cu pasionată grijă pentru rânduirea ei în toate amănuntele şi înzestrarea ei cu tot ce este de nevoe, nu are parte să o vadă inaugurată în zilele sale. Fapta însă şi meritul ei îi rămâne întreagă.

Petre Gârboviceanu, tot un oltean de seamă, s'a născut în com. Gârbovăţul de jos din Mehedinţi, în 1862. A făcut teologia şi filosofia, luând doctoratul la Lipsca în 1887. El a condus atâţia ani—peste 40—, ca director, Şcoala Normală a Soc. p. înv. pop. rom. A fost primul administrator al Casei Bisericei, sub a cărui aripă a luat şi Comis. Monument. istorice. A fost secretar gen. al Ministerului Instrucţiunii şi Cultelor, gospodărind încă sub marele Haret Şcoala caşi Biserica, cu priceperea lui mare şi simţul practic ce avea întru a da cea mai bună soluţionare treburilor publice care atârnau de conducerea sa. Cu dispariţia lui Gârboviceanu învăţământul public pierde un bătrân sfătuitor, a cărui lipsă se va resimţi.

C. D. F.

Contribuţiuni la bibliografia Dicţionarului geografic şi istoric al Olteniei *)

Se poate observa uşor că bibliografia ce urmează cuprinde, pe lângă puţine opere de geografie propriu-zisă, un mare număr de lucrări şi publicaţii istorice. Deaceea, întrucât s'ar putea găsi că aceasta constitue o eroare de concepţie, este necesar să precizăm că la alcătuirea ei am avut în vedere toate lucrările de geografie cunoscute de noi, privitoare la Oltenia. Ele sunt, ce-i dreptul, destul de puţine, o bună parte găsindu-se în diferitele monografii şi publicaţii menţionate mai jos. Cât priveşte numărul cel mare al lucrărilor istorice, am arătat la locul său că el se explică prin însăşi caracterul ce socotim ca va trebui să se imprime viitorului dicţionar. Pe baza cercetării acestor opere se va putea pune desigur, în locul afirmaţiilor gratuite din *Marele Dicţionar,* o documentare serioasă şi disciplinată.

La alcătuirea listei de mai jos ne-am folosit, între altele, de bibliografia dată de d-l I. C. Filitti în fruntea lucrării despre „*Banatul Olteniei şi Craioveştii*", cum şi *de contribuţiunea* d-lui Barbu Teodorescu la Bibliografia Olteniei („*Ce a scris despre Oltenia d. Profesor N. Iorga*", din *Arhivele Olteniei*, nr. 71—73, pp. 58—64). Nu am făcut însă trimiteri speciale pentru operele ce s'au publicat şi în periodicele odată menţionate, întrucât cercetarea integrală a acestora rămâne necesară, fie şi numai pentru observaţiile mărunte care, dacă nu pot avea locul într'o bibliografie, sunt adesea deosebit de importante.

Aceste câteva precizări se îndreaptă către cei cari ar dori să ne sprijine în cercetări, complectând această bibliografie.

Analele Academiei Române.
Anuarele Episcopiei Râmnicului.
Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice.
Anuarul Institutului de Istorie Naţională, Cluj.
Anul 1848 în Principatele Române.
Arhiva Istorică a României (B. P. Haşdeu).
Arhiva, Organul Soc. Ştiinţifice, Iaşi.

*) Anexă la articolul „*Pentru un nou dicţionar geografic*".

Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială (Director D. Gusti).
Arhivele Olteniei (Dir. C. D. Fortunescu).
Aricescu, C. Istoria revoluţiei române dela 1821, 2 vol., 1874.
„ „ Acte justificative.
Bauer, Mémoires sur la Valachie, 1778. Ed. 2-a, 1781.
Bianu, Ion, Documente româneşti.
Biserica ortodoxă.
Bobulescu, Iosif, episcop, Viaţa prea-cuviosului Nicodim sfinţitul, 1883.
Boga, L. T., A doua ocupaţie rusească a ţărilor române, Chişinău, 1930.
Bogdan, Ion, Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării-Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în sec. XV şi XVI, 1902.
„ „ Relaţiile Ţării-Româneşti cu Braşovul şi Ţara Ungurească, vol. I, 1905
Bolfac, C, Mânăstirile închinate.
Brazda (Dir. Sică Georgescu).
Butat, T. G, Contribuţiuni documentare la Istoria Olteniei, R. Vâlcea, 1925.
Buletinul Comisiei Istorice.
Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice [1]).
Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie
Buletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale.
Bunea, Aug., Stăpânitorii Ţării Oltului.
„ Incercare de istoria Românilor până la 1382.
Cantacuzino, Const., stolnicul, vezi Iorga N., Operele etc.
Cantacuzino, Mihai, banul, vezi Tunusli.
Carpaţii (cotidian), Craiova 1884.
Cercetări Istorice (dir. I Minea).
Columna lui Traian (dir. B. P. Haşdeu).
Conduratu, Grigore, Relaţiile Ţării-Româneşti şi Moldovei cu Ungaria până la anul 1526.
Constantin Căpitanul, vezi Iorga N., Istoriile etc.
Constantinescu, Ion, Istoricul bisericii Maica Precista dela Dud din Craiova, 2 vol.
Convorbiri Literare.
Del Chiaro, Antonio Maria, Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia, 1718.
Dinculescu, N. G., Craiova acum 50 de ani.
Dobrescu, N., Istoria bisericii române din Oltenia în timpul stăpânirii austriace, 1906.
Docan, N., Explorări austriace.
Dragalina, Din istoria banatului Severin.
Dragomir, Silviu, Relaţiile Ţării-Româneşti cu Sibiul în sec XV şi XVI.
Drum drept, Craiova.

1) Pentru *Buletin* v. Ion Donat, *Bibliografie istorică olteană*, în *Arhivele Olteniei*. 1932, p. 381.

Erbiceanu, Const., Viaţa şi traiul părintelui nostru Nifon, patriarhul Ţarigradului (de Gavriil, protul Sf. Munte, Buc. 1888).
Erbiceanu, Const., Cronicarii greci.
Filitti, Ioan C., Arhiva G. Gr. Cantacuzino.
„ Despre Negru Vodă.
„ Biserici şi ctitori.
Floarea darurilor.
Foaia Societăţii Românismului.
Fotino, Dionisie, Istoria generală a Daciei (trad Sion).
Frunzescu, Dicţionarul României.
Gârboviceanu, P., Cultul judeţului Mehedinţi, 1931.
Ghibănescu, G., Surete şi izvoade, vol. 1—21.
„ Ispisoace şi zapise, vol. 1—5.
Giurescu, Const., Vechimea rumâniei şi legătura lui Mihai-Viteazul.
„ Material pentru istoria Olteniei sub Austriaci.
„ Despre boieri.
„ Despre rumâni
Giurescu, C. C., Contribuţiuni la studiul marilor dregători în sec. XV şi XVI.
„ Noui contribuţiuni la studiul marilor dregători în sec. XV şi XVI.
Grecianu, Radu logofătul, Viaţa şi domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanul, ed. Ştefan D. Grecianu.
Grecianu, Ştefan D., Şirul voevozilor, cu divane
„ Genealogii documentare, 2 vol. şi câteva fasc.
Haşdeu, B. P., Arhiva istorică a României.
„ Cuvinte din bătrâni.
„ Istoria critică.
„ Etymologicum Magnum.
Hurmuzaki, Colecţia de documente.
Iorga, N., Istoria poporului românesc, 4 vol.
„ Istoria Românilor şi a civilizaţiei lor.
„ Istoria Românilor prin călători, 4 vol.
„ Istoria Românilor în chipuri şi icoane.
„ Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a Românilor, 2 vol.
„ Istoria comerţului românesc, 2 vol.
„ Istoria industriilor la Români.
„ Istoria armatei româneşti, 2 vol.
„ Documente muntene şi oltene din arhiva d-lui Barbu Ştirbei, 1903.
„ Un boer oltean la Karlsbad, în 1796—1797. Călătoria lui Barbu Ştirbei în Apus, 1906.
„ Clopotul dăruit de Caragheorghe, întemeetorul Serbiei, bisericii satului Topala, 1911.
„ Contribuţiuni documentare la istoria Olteniei în veacul al XIX-lea, 1914.
„ Situaţia agrară, economică şi socială a Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu. Documente contemporane, 1915.

Iorga, N., Izvoarele contemporane asupra mişcării lui Tudor Vladimirescu, 1921.
„ Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor, 31 vol.
„ Acte şi fragmente cu privire la Istoria Românilor, 3 vol.
„ Ceva despre ocupaţia austriacă în anii 1789—1791, 1911.
„ Viaţa şi domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei, 1910.
„ Sate şi mânăstiri din România, 1905.
„ Drumuri şi oraşe din România, 1916.
„ Inscripţii din bisericile României, 1905—1908, 2 vol.
„ Mânăstirea Horezului. Desvoltarea şi viaţa ei, 1912.
„ Anciens documents de droit roumain avec une préface contenant l'histoire du droit coutumier roumain.
„ Istoriile Domnilor Ţării Româneşti, de Const. Căpitanul.
„ Operele lui Constantin Stolnicul Cantacuzino.
Ioan Maiorescu, (dir. Mih. Paulian), Craiova.
Ioan Neculce, (dir. I. Ghibăneseu), Iaşi.
Ionescu-Gion, Sima Stolniceasa Buzeasca.
Jiul (dir. Al. Ştefulescu), Tg.-Jiu
Kiriţescu, C., Istoria războiului pentru întregirea României.
Lahovari, George I. etc., Marele Dicţionar Geografic al României, 5 volume.
Lamura.
Lapedatu Al., Episcopia Strehaei şi tradiţia scaunului bănesc de acolo, 1906.
Literatura şi arta română.
Magazin istoric pentru Dacia (dir. Bălcescu şi Laurian).
Naţionalul Vâlcii (dir. Danilescu), R.-Vâlcea.
Năzuinţa, Craiova.
Nicolaescu, Stoica, Documente slavo-române.
„ Petru Vodă cel Tânăr şi Petru Vodă Schiopul, 1915.
Oltenia (dir. N. Plopşor).
Omagiu lui Ion Bianu.
Pârvan, V., Ştiri nouă despre Dacia Malvensis.
„ Getica.
„ Nume de râuri daco-scitice.
„ Contribuţiuni epigrafice la creştinismul daco-roman.
Pessiacov, Aug. Schiţe din istoria Craiovii, Craiova, 1902.
„ „ Acte şi notiţe istorice, Craiova, 1908.
Prinos lui D. A. Sturdza, 1903.
Ramuri, Craiova.
Revista Arhivelor (dir. Const. Moisil), Bucureşti.
Revista Arhivelor României (dir. C. Aricescu), 1874, prescurtat, indice.
Revista Istorică (dir. N. Iorga).
Revista Istorică Română.
Revista pentru istorie, arheologie şi filologie (dir. Gr. Tocilescu).
Semănătorul.

Solomon, Ion, Polcovnicul, Autobiografia.
Sturdza, D. A, etc., Documente privitoare la renaşterea României.
Şapte biserici cu averi proprii.
Şincai G., Cronica Românilor, Buc. 1886.
Ştefulescu Al., Istoria Tg. Jiului.
„ Gorjiul istoric şi pitoresc.
„ Documente slavo-române privitoare la Gorj.
„ Tismana, ed. Casei Şcoalelor.
„ Crasna.
„ Strâmba.
„ Polovragii.
„ Din trecutul Gorjului.
Tezaur de monumente istorice, 3 vol. (dir A. Papiu Ilarian).
Tinerimea Română.
Tocilescu, Gr. Catalogul Muzeului Naţional.
„ Documente epigrafice şi sculpturale, 2 vol.
„ Raport asupra câtorva mânăstiri din ţară, în Analele Acad. Rom. seria 2, Secţia Ist. vol. VIII şi în Monit. Oficial din 5 17 Iulie 1874.
Tunusli, Fraţii, Istoria Valahiei, 1806, trad. Sion.
Tuţescu, St. St. şi Danilescu, Monografia satului Catanele-Dolj.
Urechiă, V. A., Istoria Românilor, 1775–1821, 14 vol.[1]).
Uricariu (dir. T. Codrescu).
Vasilescu, Al. A., Oltenia sub Austriaci, vol. I, 1929.
Vîrtosu, Em, Tudor Vladimirescu.
„ Anul 1821.
Xenopol, Al., Istoria Românilor, ed. III, 14 vol.

CHESTIONARUL.

Am spus că, la alcătuirea noului dicţionar, informaţia câştigată pe baza anchetelor prin chestionare va trebui verificată totdeauna pe teren, – ea devenind astfel un prim mijloc de familiarizare cu anumite probleme din localitate, pentru cercetătorul însuşi. Va fi însă de mare folos ca la redactarea chestionarului să se ţină seama de psihologia şi posibilităţile intelectuale ale celor ce vor răspunde la această anchetă, întrucât, în asemenea împrejurări, răspunsul atârnă foarte mult de întrebare. Intr'unele din chestionarele vechi s'a făcut marea greşală de a nu se indica, prin întrebări amănunţite, informaţiile utile, trecându-se în loc de întrebări, titluri generale (de pildă: *Istoricul comunei*, — cf. broşura *Intrebări asupra formării monografiilor comunelor rurale din Judeţul Dolju*, Craiova 1905). Răspunsurile ce s'au primit, — de multe ori adevărate dizertaţii pretenţioase, dar inutile, dovedesc puţina eficacitate a sistemului.

1) Pentru această operă se va utiliza bibliografia istorică olteană inedită, din arhiva dicţionarului.

Cât privește chestionarul cadrului istoric, din care dăm aci o versiune ca bază de discuție, va fi necesar ca el să se alcătuiască pentru fiecare așezare în parte, indiferent de situația ei din punct de vedere administrativ actual, — satul fiind singurul element istoric în viața noastră rurală [1]).

III. CADRUL ISTORIC.

a. Așezările.

1. Ce tradiții cunosc locuitorii în legătură cu originea satului lor? Care sunt, după tradiție, fondatorii satului, când și de unde au venit?

2. Cum este explicat de tradiție numele satului?

3. Satul a fost așezat totdeauna în vatra de azi, sau a fost mutat din alte locuri? Cum se chiamă acum vatra cea veche și pe ce moșie se află? La ce dată s'a mutat satul și din ce cauză?

4. In tradiția locală se amintește despre vreun sat dispărut?

5. Câte siliști se află pe teritoriul satului? Cum se numește fiecare din ele?

6. In ce punct se află fiecare siliște și pe ce moșie?

7. Ce observații se pot face în legătură cu topografia fiecărei siliști? Se află pe un deal, lângă vreun râu sau baltă, în apropiere de vreo pădure?

8. Ce a fost, după tradiție, pe aceste siliști? Ce se spune în sat despre ele?

9. S'au găsit pe vreo siliște urme de locuințe, ziduri vechi, cioburi de vase, etc.? Obiectele găsite au fost strânse de cineva? Unde se găsesc?

10. Ce se află azi pe fiecare siliște?

b. Urme și amintiri istorice și arheologice.

11. Se găsesc în sat ruine vechi sau urme de ziduri de orice fel? Unde se găsesc? Care este înfățișarea lor actuală? Din ce au fost clădite?

12. Ce se spune în sat despre ele? Cine le-a zidit și în care scop?

13 Se găsesc pe teritoriul satului movile vechi? Ce numire poartă fiecare, în ce punct și pe care moșie se găsesc?

14. Ce poziție are una față de celelalte? Sunt înșirate într'un anumit fel?

15 Se continuă pe teritoriul satelor vecine?

16. Care este înfățișarea actuală și ce dimensiuni are fiecare?

---

1) Pentru problema chestionarului să se vadă și: Traian Herseni, *Teoria monografiei sociologice* și H. H. Stahl, *Tehnica monografiei sociologice*, Buc. 1934. Rezultatele atinse de Institutul Social Român, deși cu un alt obiectiv, ne pot fi totuși foarte folositoare.

17. Ce se spune în sat despre ele? Cine le-a făcut, prin ce vremuri şi în care scop?

18. Se mai păstrează în tradiţia locală amintirea vreunui drum vechiu sau val (brazdă) de pământ? Ce nume poartă în sat acele drumuri şi brazde? De unde se spune că încep şi până unde merg? Prin ce sate din apropiere trec?

19. Azi se mai cunosc urmele acelor drumuri şi valuri? In ce loc se pot observa mai uşor?

20. Ce se spune despre ele în tradiţia locală? Cine le-a făcut şi prin ce vreme?

21. S'au găsit pe teritoriul satului arme vechi, obiecte de metal sau piatră, cărămizi mari, pietre sau cărămizi cu inscripţii, monumente sculptate, oale vechi, etc.? In ce loc au fost găsite? Când s'a făcut fiecare descoperire şi de cine? Unde se află acum obiectele găsite?

22. S'au găsit vreodată fosile (oase vechi, de jidovi)? In ce loc? Când şi de cine? Unde sunt acum?

23. Se păstrează în tradiţia locală amintirea vreunui personagiu legendar sau istoric în legătură cu satul, locurile sau apele din apropiere?

24. Se păstrează amintirea vreunei lupte sau vreunui fapt istoric în legătură cu acele locuri?

c. Monumente.

25. In ce punct este aşezată biserica, din ce este clădită şi ce înfăţişare exterioară are? [1])

26. Este declarată monument istoric? Când a fost declarată?

27. Dacă biserica are pisanie, unde e pusă şi care este cuprinsul ei? Este săpată în piatră sau lemn, ori este jugrăvită?

28. Ce alte inscripţii (afară de cele ale sfinţilor) se mai găsesc în biserică şi în ce loc se află? Care este cuprinsul lor?

29. Ce chipuri jugrăvite pe pereţi (afară de sfinţi) se găsesc în biserică, unde sunt aşezate şi pe cine reprezintă? Ce inscripţie are fiecare din ele?

30. In interiorul bisericii, pe podea, sau în exterior, pusă de pildă ca treaptă la scară (uneori cu scrisul în jos), ori aruncată în curte—, se mai află vreo lespede cu inscripţii?

31. In biserică sau în afara ei se află vreun mormânt vechiu? Al cui se zice că este? Are vreo inscripţie?

32. Ce odoare vechi are biserica? Se află vreo inscripţie pe ele?

33. Posedă vreo carte veche? La ce an a fost tipărită? Are vreo însemnare cu litere chirilice?

34. Clopotul este vechiu? Are vreo inscripţie?

35. Ce avere deţine biserica dela stat, prin împroprietărire?

---

1) Dacă în sat sunt mai multe biserici, se va menţiona aceasta, răspunzându-se pentru fiecare în parte la toate întrebările privitoare la această chestiune.

36. In afară de această avere, a mai înzestrat-o cineva din vechime? Cine, când şi cu ce?

37. Biserica posedă acte vechi de proprietate? Care este cuprinsul lor?

38 Are condici de acte sau pomelnice scrise cu litere chirilice?

39. Se păstrează în sat vreo tradiţie în legătură cu biserica, cu ctitorii, cu împrejurările zidirii, în sfârşit cu vreo întâmplare importantă din trecutul ei? Se pomeneşte despre îngroparea acolo a vreunui personagiu oarecare, al cărui mormânt nu se mai cunoaşte?

40. Biserica a fost totdeuna de mir, sau a fost cândva mânăstire sau schit?

41 Există pe teritoriul satului vreo ruină de biserică, de mânăstire sau de schit? Unde şi cum se numeşte? Din ce a fost clădită, cine a clădit-o şi prin ce vreme? Ce tradiţie are? De când se găseşte în stare de ruină? Are vreo inscripţie? E monument istoric? Care este starea sa actuală?

42. Se află în sat vreo culă sau casă boerească veche? Unde anume? Din ce a fost clădită, când şi de cine? Are vreo inscripţie? In ce stare se află şi într'a cui proprietate? A fost declarată monument istoric?

43. Se află pe teritoriul satului vreo cruce veche? Unde? Din ce material a fost făcută? Are vreo inscripţie? Cine a ridicat-o şi când? Există vreo tradiţie în legătură cu ea?

44. Ce fântâni sau cişmele vechi se găsesc în sat? Unde se află şi cum se numesc? Din ce material au fost clădite? Au vreo inscripţie? Cine le-a clădit şi prin ce vreme? Se păstrează vreo tradiţie în legătură cu ele sau cu altele dispărute sau înlocuite astăzi?

45. Se găseşte în sat vreun pod vechiu? Cum se numeşte? Peste ce apă sau vale trece? Din ce material a fost clădit? Ce tradiţie are?

46. Ce monumente recente se găsesc în sat? (Monumentul Eroilor, etc).

d. Istoricul proprietăţii.

47. Locuitorii satului sunt moşneni sau clăcaşi împroprietăriţi dela 1864 încoace?

48. Dacă populaţia este amestecată, ce suprafaţă totală de pământ deţine fiecare din cele două categorii?

49. Câte familii de moşneni sunt astăzi în sat? Care este, în medie, suprafaţa de pământ pe care o deţine fiecare cap de familie?

50. In ce chip îşi stăpânesc moşnenii proprietăţile? Dacă au ieşit din indiviziune, când s'a petrecut acest fapt?

51 Se mai păstrează azi în sat vreo carte de hotărnicie, vreun hrisov domnesc sau zapise de proprietate, şi în mâna cui se găsesc?

52. In tradiţie se spune ceva despre vreun fapt important în legătură cu proprietatea, ca de pildă despre vreun proces cu un boier ori cu o obşte vecină?

53. Câţi „moşi" se povesteşte că au fost la început în sat?

54. In ce chip sunt aşezate casele m şenilor? Formează o mahala aparte sau sunt răzleţite printre celelalte?

55. In afară de moşneni, cari sunt cei mai vechi proprietari ai moşiilor de care îşi amintesc locuitorii? Ce personagii legendare sau istorice se spune că au avut stăpânire prin aceste locuri?

Note şi însemnări despre Banat

Comunicate de **A. M. Pârvulescu.**

I. In anul 1863 au fost în Banat şi în toată Ungaria aşa secetă mare, încât nu mai ştiu nici cei mai bătrâni oameni. Foamete îngrozitoare; în multe locuri au şi murit oamenii săraci de foame,

II. Pe lângă această secetă la Lipova s'au întâmplat şi un foc infuriat, aşa încât în cea mai mare friptoare, tocmai în luna lui Cuptoriu la 22 Iulie, la Maria Magdalena, care foc într'o oră şi jumătate a mistuit *400 case*, mai mult de un pătrariu din oraş la *1000* sub ceriu.

III. In anul 1864 tocmai la Rusaliile noastre, au început Mureşul a creşte şi au tot crescut 7 zile până au ieşit şi au nimicit toate bucatele grâului şi cucuruzului şi tot ce au stat înainte şi cei mai vechi oameni nu ştiu aşa ape mari.

NOTĂ — Aceste însemnări a fost găsite de subsemnatul pe cartea: «Inceperea Opt Glasurilor Glasul I», carte aflată în Biblioteca rămasă dela regretatul prof. A Mircea. —V. A. Olt No. 71—73, pp. 200—201, anul 1934. E însemnarea vre-unui cântăreţ bănăţean, şi cartea aceia a ajuns acum la Craiova

O rectificare

In nota mea: *„Toponimie turanică şi veche-germană în Dolj"*, din numărul trecut al acestei reviste, s'au strecurat, pe lângă anumite erori de interpretare[1]) şi unele greşeli de tipar: numele *Radovan*, pe care l-am socotit turanic, după cum se vede din ordinea tipăririi şi care este probabil slav, a fost totuşi indicat ca având origină germană. (Nota se referea la termenul *Oda)*. Toate acestea se vor îndrepta uşor de filologi, pentru care am alcătuit lista acelor termeni, ca o simplă indicaţie a unor probleme pe care nu le puteam soluţiona singur.

Ion Donat.

1) *Hunia* vine desigur dela «unii», însemnând ogaşi în dialectul oltean (Dr. Laugier, *Sănătatea în Dolj;* cf. şi N. Ploposor, în *Arh. Olt.*, II, nr. 7, pp. 229—30).

TESTAMENTUL

lui Nicolae Cămărăşescu Otetelişanu

Acesta este testamentul meu:

Eu subsemnatul Nicolae Cămărăşescu Otetelişanu, domiciliat în Bucureşti, Calea Victoriei No. 200, bucurându-mă de întreaga mea libertate de spirit, declar că dispun precum urmează cu începere din ziua încetării mele din viaţă, de toată averea mea atât în bunuri mobiliare, cât şi imobiliare.

1) *Las instituţiei Sfântu Ilie şi Şcoalei Lazaro-Otetelişanu din Craiova* casele mele din Bucureşti, Calea Victoriei No. 200, cu tot locul lor şi cu toate clădirile aflate pe el.

2) Mai las acestei instituţiuni toate titlurile de despăgubiri de petrol ce am primit dela Statul Român prin Ministeru de Finanţe ca despăgubiri pentru distrugerea sondelor mele din anul 1916. Aceste titluri sunt în număr de una sută două zeci şi trei bucăţi a una sută lire sterline fiecare şi cu numerele 030603 până la 030727 şi optsprezece bucăţi cu numerele 061757 până la 061774, bucăţi a cincizeci lire sterline fiecare.

3) Mai las acestei instituţii: casa de bani cea mare, cu postamente din aceiaşi bucată de fier.

4) Mai las acestei instituţiuni pendula regulator, care se va ţine la şcoală şi pentru şcoală.

Las toate acestea Institut ei Sfântu Ilie şi Şcoalei Lazaro-Otetelişanu din Craiova, cu următoarele condiţiuni:

1) Nuda proprietatea caselor mele din Bucureşti, Calea Victoriei No. 200, arătate mai sus la No. 1 este a Instituţiei Sfântu Ilie, cum am zis, însă uzufructuara acestor case este soţia mea Zoe cât va trăi, având dreptul a le locui sau închiria în total sau în parte, beneficiind singură de întregul venit al acestor clădiri, fără a da socoteală de sumele încasate nimănui, ea singură fiind stăpână pe întregul venit cât va trăi, cu o singură obligaţie: aceia de a plăti ratele la Creditul Urban Bucureşti, unde sunt ipotecate.

2) Din cupoanele titlurilor de despăgubire de petrol arătate la No. 2, instituţia este obligată să plătească odată pentru totdeauna sumele arătate mai jos următoarelor persoane:

a) Valeria N. Iordache Lei 60.000 (şasezeci mii), Jeni Isnăvoiu lei 60.000 (şeasezeci mii), lui Ştefan Pârvu lei 60.000 (şase zeci mii), Niculinii Zamfir 40.000 (patruzeci mii), lui Ion Bucurescu şoferul meu lei 20.000 (douăzeci mii), lui Nicolae Iordache lei 10.000 (zece mii).

b) Se va da creditorilor testamentari mai jos arătaţi toate cele arătate şi hotărîte astăzi de mine fiecăruia din ei.

c) Se va da D-nei Alice Parapeanu, fiica D-lui General Pa-

rapeanu, care locueşte în str. Paris No. lei una sută mii ce eu îi datorez.

d) Se va mai da executorilor testamentari mai jos notaţi câte una sută mii lei de fiecare.

Toate aceste sume se vor da din încasările cupoanelor titlurilor petrolifere şi pe măsură ce se vor încasa.

Dupe ce se vor efectua toate aceste plăţi şi după ce se vor scoate toate cheltuelile până la punerea în posesie atât a instituţiei cât şi a soţiei mele Zoe, cupoanele ce vor urma se vor considera capital, nu se va putea trece la veniturile anuale, toate aceste cupoane se vor capitaliza, cumpărându-se titluri de stat sau imobile de raport, aceasta până la ultimul cupon.

Toate veniturile averii ce las instituţiei Sfântu Ilie şi Şcoalei Lazaro-Otetelişanu se vor trece în bugetele respective ale fiecărui an, la un capitol special, cu titlu: *Venitul dela fondul lăsat de ctitorul Nicolae Cămărăşescu Otetelişanu.*

Din veniturile acestui fond şi din ce va rămâne de prisos, după ce se vor acoperi toate cheltuelile ce va necesita bunul mers al şcoalei Lazaro-Otetelişanu, *se va da ajutoare* aşa cum a hotărît şi strămoşul meu Ilie Otetelişanu, adică acolo unde duhul lui Dumnezeu va îndemna pe ctitor.

Se va da burse la elevi şi studenţi meritoşi pentru ţară sau străinătate, aceasta atunci când veniturile o vor permite. Pentru burse se vor prefera tineri a căror studii anterioare ar arăta că au aplicaţii reale şi a căror familii nu ar avea decât mijloace restrânse sau neîndestulătoare.

Toate acestea rămân la aprecierea ctitorilor, cari vor judeca şi hotărî după cum conştiinţa îi va îndemna, fără a da socoteală nimănui de alegerea ce vor face.

Ctitorul, Epitropii şi Casierul Instituţiei sunt obligaţi a respecta Testamentele fondatorilor Ilie, Iordache şi Grigore Otetelişanu, a face administraţia acestei instituţii conform regulamentului ce am la cancelaria Instituţiei, conform transacţiei ce am cu Ministerul Cultelor, pentru care am luat o hotărîre de expedient dată de Curtea de Apel din Craiova.

Instituţia Sfântu Ilie din Craiova va avea dreptul să se folosească de toate veniturile şi interesele averii ce-i las din ziua decesului meu şi va deveni din faptul decesului meu întreagă şi exclusivă proprietară a averei sus arătate, fără nici o restricţiune sau rezervă alta, decât acelea din clauzele de mai sus şi cele de mai jos arătate.

Mai las soţiei mele Zoe N. C. Otetelişanu, în afară de dreptul de usufructuară al caselor cu locul şi clădirile aflate pe el din calea Victoriei No. 200, cum am arătat mai sus, îi mai las:

Toate mobilele ce am în casă, toate covoarele, bijuteriile ce mai are la mine, argintărie etc., în fine tot ce am în casă.

Ii mai las automobilul, care este cadoul ce i l-am făcut când l-am cumpărat.

Toate acestea devin proprietatea ei în momentul morţii

mele, afară de următoarele mobile și obiecte de valoa e și anume:

1) *Vasul de Sèvres,* încrustat cu bronzuri aurite, ce are pe el doua picturi, una semnată Levasseur si un N. în bronz, cu piedestal de marmoră verde încrustat cu bronzuri aurite, în stil Empire. Acest vas îl las *muzeului Ăman din Craiova.*

Acest vas îl las *muzeului Ăman din Craiova.*

Las Școalei Lazaro-Otetelișanu toate tablourile de familie ale lui Iordache și Grigorie Otetelișanu, ale lui Ion și Elena Otetelișanu, ale părinților mei Constantin și Maria Otetelișanu, precum și tabloul ce reprezintă pe un bătrân înțelept cu o foaie de hârtie în mână scrisă cu sfaturi înțelepte.

Ăcestea toate vor fi puse în sala mare a școalei.

Las școalei pentru cancelarie, biroul meu, biblioteca și pendula regulator.

Rog pe soția mea Zoe să dea toate acestea la școală atunci când i se vor cere.

Las D-nei Alice Parapeanu fiica D-lui General Parapeanu 388 trei sute optzeci și opt acțiuni Creditul Minier, ce am depuse în gaj la Banca Românească Secția Obor.

Las partea din 550.000 cinci sute cincizeci mii rente de împroprietărire ce este depusă astăzi în gaj la Banca Națională, las ca după ce se va vinde partea necesară pentru achitarea datoriei, restul ce va rămâne îl las instituției Sfântu Ilie pentru acoperirea obligațiilor ce îi dau.

Pentru a supraveghea executarea dorințelor mele: punerea în posesie a Instituției Sfântu Ilie pe averea ce-i las și pentru punerea în posesie a soției mele Zoe N. C. Otetelișanu așa cum arăt mai sus și executarea dispozițiunilor ce am luat prin acest testament, *las executori testamentari pe D-l avocat și profesor Ălexandru Otetelișanu și pe D-l Sică Radovan magistrat.*

Instituția Sfântu Ilie este obligată ca în ziua când se vor executa toate clausele acestui testament, adică atunci când Administrația instituției va lua în primire toată averea ce-i las cu titlu de usufructuară, să dea fiecăruia din executori suma de lei 100.000 (una sută mii).

Las D-lui Alexandru Otetelișanu toată redevența ce voi avea dreptul să primesc în momentul încetării mele din viață, atât din trecut, adică aceia ce nu voi fi încasat, cât și aceia ce voi mai avea de încasat dela Societatea Uniunea Petroliferă conform actului constitutiv și transacției ce am cu această societate, precum și redevența ce am de încasat dela Societatea Belgo-Română conform contractului de foraje și exploatare autentificat de Trib. Ilfov Secția Not. sub No. 13879 din 7 Iunie 1924, D-sa fiind deplin stăpân din momentul încetării mele din viață.

Dreptul și sarcina de ctitor al instituției Sfântu Ilie și Școalei Lazaro-Otetelișanu din Craiova îl las D-lui Inginer Petre Otetelișanu, vărul meu primar, cu obligațiunea de a respecta și a duce

la îndeplinire toate cele hotărîte de mine în acest testament, precum şi toate cele arătate în testamentele fundatorilor Ilie, Iordache şi Grigore Otetelişanu.

Ctitorul ce eu îl las, precum şi urmaşii lui la ctitorat, vor îngriji de bunul mers al şcoalei Lazaro-Otetelişanu, care, independentă de biserica Sfântu Ilie, vor da burse şi ajutoare cum zice şi Ilie Otetelişanu. Dispoziţiunile testamentului de faţă sunt definitive şi irevocabile.

Acesta este testamentul meu scris întreg de mine, datat şi semnat de mâna mea; în el cuprind toate dispoziţiunile mele de ultimă voinţă, care anulează şi revoacă orice altă dispoziţiune sau alt testament anterior.

In caseta No. 494 ce eu şi soţia mea Zoe avem la Banca Sindicatului Agricol Ilfov, soţia mea Zoe are un dosar al ei personal, cu titlu de despăgubiri de petrol, cumpărate de ea cu banii proprii; pe dosar am arătat ce conţine şi am semnat ca să se deosebească de ale mele.

D-na Natalia Balif are şi ea dosarul ei. Se vor restitui la cerere.

Făcut astăzi 2 Februarie una mie nouă sute treizeci şi unu 1931, la Bucureşti, Calea Victoriei 200, Nicolae Cămărăşescu Otetelişanu, Grefa Trib. Ilfov, Secţia III-a c. c.

Prezenta copie fiind conformă cu originalul aflat în păstrarea acestui Tribunal şi trecut în registru la No. 11/931, se legalizează anulându-se timbre mobile de lei 14.

NOTĂ.—Din cuprinsul acestui testament se constată precis obligaţiile ce are d-na văduva N. Otetelişanu faţă de instituţiile craiovene—singurele ce se interesează—. Şcoala Lazaro Otetelişanu şi Muzeul Aman. Nu ştim încă dacă ele au fost îndeplinite faţă de şcoală; ştim însă că vasul de Sèvres nu s'a predat până azi muzeului Aman. **A. O.**

■■■■■■■■■■■■

Despre numele Olteniei

Intr'un hrisov de întărire din 14 Decembrie 1750, dat de Grigore Matei Ghica Mitropoliei muntene pentru moşia Rusăneştii din Romanaţi, amintindu-se de epoca stăpânirii austriace din 1718—1739, Oltenia este numită *Ţara Oltului* sau, mai scurt *Oltul*. Dintre documentele interne cunoscute mie, aceasta este singurul în care ţinutul oltean este numit astfel, — primul dintre cele două nume fiind cel purtat totdeauna de *Ţara Oltului* din Făgăraş

Ambii termeni trebuesc puşi aşadar lângă celelalte numiri sub care a fost cunoscută în trecut Oltenia întreagă—sau numai o parte din ea—şi dintre care menţionez ca mai importante: *Ţara* şi *Banatul Severinului* în diplomele ungureşti, şi mai ales *Ţara Mehedinţilor* în cronica moldoveanului Miron Costin împrejurarea că acesta numeşte astfel *întregul* ţinut al Olteniei, poate sluji ca argument în sprijinul tezei potrivit căreia şi ceilalţi termeni — Banatul şi Ţara Severinului — ar fi denumiri, într'o vreme mai veche, acelaşi teritoriu.

Iată cuprinsul hrisovului de care am pomenit.

† M[i]l[o]stiiu b[o]jiiu Io Grigorie Ghica Voevod i G[os]p[o]d[i]n davat g[ospods]v[o]mi ste poveleanie g[ospods]v[o]mi sfintei şi dumnezeeştii mitropolii de aici din oraşul domniei meale den Bucureşti, unde să cinsteaşte şi să prăznuiaşte hramul sfinţilor împăraţi şi întocma cu ap[o]stolii Costandin şi Elena, şi sfinţiei sale prea sfinţitului părintelui

mitropolitul ţării chir Neofit, ca să aibă a ţinea şi a stăpâni sf[â]nta mitropolie moşia ce să chiamă Rusăneştii *sud* Rom[anaţi], de vreame ce această moşie împreună şi cu altă moşie ce să chiamă Mărgăriteşti, iar *sud* Romanaţi, fostu-le-au dat danie răposatul Costandin Ştirbei vel ban schitului Dideştilor *sud* Tele[or]m[an], prin carte de danie [de la leat 7217] [1]) Fe[v]ru[arie 12 *dni*, care schit iaste închinat sfintei mitropolii metoh. Şi când au fost **Ţara Oltului** . . . . . [2]) unii alţii den partea locului; iar după ce s'au făcut **Oltul** cu ţara aceasta tot una, căut . . . . . [2]) după scrisorile celea şi dovedindu-le unde sânt, au făcut în ştire la domnia mea şi domnia mea am f. . . . . [2]) [ispr]ăvnicelului sfinţiei sale părintelui, ca să strângă venitul acestor moşii pă seama sfintei mitropolii, şi ci[ne] nu va [vrea] [1]) a răspunde, să vie aici la divanul domniei mele, puindu-le şi soroc până în trei luni; iar neviind să răspunză până [în sorocul] [1]) ce am pus, să dăm sfinţiei sale carte de stăpânire. Şi au trecut peste soroc încă doao luni şi n'au venit nimeni să răspunză la divan, făr decât au fost venit un boerinaş Mărgăritesc de au arătat la sfinţia sa o carte a răposatului chir Antim mitropolitul, cu care carte i-au fost dat voe de şi-au răscumpărat moşia Mărgăriteştii şi au întărit şi sfinţia sa acea carte cu cartea sfinţiei sale, şi am scos-o şi domnia mea cu chinavar (*sic*) din cartea cea de danie, fiind amândoao moşiile într'o carte şi au rămas numai moşiia Rusăneştilor. Deci, acum, iarăşi înştiinţându-ne sfinţia sa pentru această moşie Rusăneştii, că, n'au venit nimeni să răspunză la divan pentru dânsa, domniia mea am dat sfintei mitropolii şi sfinţiei sale părintelui mitropolitului această carte a domniei meale, ca să stăpânească moşiia Rusăneştilor cu bună pace şi să fie sfintei mitropolii moşie ohabnică în veaci. Iar însă şi de acum înainte de ar veni cinevaş să răspunză la divan cu nişcareva scrisori pentru această moşie, uşa divanului să fie deşchisă.

Dec[emvrie] 14 *dni. văleat* 7259

Monogram, pecetie mică, semnătură proprie a voevodului.

Muzeul Fundaţiei Aman, Craiova.

Ion Donat.

■■■■■■■■■■■■

Dionisie Eclesiarhul

Complectări la pag. 292. Indepărtarea cronicarului din funcţiunea de eclesiarh al Episcopiei Râmnicului trebue să fi fost anterioară datei de 31 Mai 1795, când traduce un hrisov al lui Radu Mihnea din 1613, pe care îl semnează numai cu numele, fără nicio adăogire de titlu. (Laurian şi Bălcescu, *Magazin Istoric pentru Dacia, II, p. 279.* Traducerea este atribuită lui Dionisie de C. Giurescu, *Vechimea rumâniei etc.*, p. 38).

Indreptări la pag. 296. Nota 42, în loc de *Palestina* să se citească *Egiptul.*

Ion Donat.

■■■■■■■■■■■■

1) Rupt în parte: citire probabilă. — 2) Rupt

Notiţe olteneşti

I.—Contribuţiile d-lui I. Minea la istoria banatului oltean.

In n-o de Ianuarie—Iunie 1934 al Arhivelor Olteniei, pag. 1—12, d. profesor universitar I. Minea publică un articol intitulat: «Inceputurile marei bănii de Craiova».

Comparând acest articol cu studiul meu «Banatul Olteniei şi Craioveştii», pe care d-sa binevoeşte a-l cita, am putut constata că, în ciuda aparenţelor, contribuţiile noui, aduse de d-sa, se reduc la următoarele, unele discutabile.

1. La pag. 2, nota 8, d. Minea zice că data documentului în care figurează ca ban primul Stănilă, poate fi *sau* 1392, *sau* 1407. In text însă, admite data 1407. La mine (p. 18), Stănilă figurează la anul 1394, după «Contribuţiile» d-lui C. C. Giurescu.

2. In acelaş loc, d. Minea zice că «Lucaci trebue şters din lista banilor», şi se referă, pentru aceasta, la lucrarea d-sale şi a d-lui Boga «Cum se moşteneau moşiile în Ţara Românească», pag. 16, nota 2. Dar, doc. din sec. XV citate acolo, care se găsesc, de altfel, amândouă, şi în Ştefulescu, Tismana, şi au fost relevate şi de mine (p. 18), arată că un ban Lucaci a existat în vremea lui Vladislav I.

3. La pag. 3, sunt noui pentru mine menţiunile despre judeţul Romanaţi la 1 Aug. 1496, despre judeţul Gilort la 3 Mai 1502, despre banul Tismanei la 10 Iulie 1464.

4. La pag. 4 şi nota 28, d. Minea spune că prima menţiune despre Craiova, într'un doc. intern, este de la 1496. Totuşi, tot d-sa a semnalat mai de mult pe Neagoe de la Craiova, boer fără titlu în divan la 1475.

5. La pag. 5, d. Minea confirmă data de 1 Aprilie 1492, a primului document în care Barbu Craiovescu apare ca ban, şi anume ca ban de Jiu, şi astfel curmă îndoiala mea (p. 20).

6. La pag. 6, observ că este cu neputinţă ca Alexandru Vodă Iliaş să fi calificat pe banul Pârvu (Craiovescu) de ascendent al său. Lucrul se potriveşte însă pentru Matei Basarab, şi dacă într'adevăr trebue citit Pârvu, în loc de Barbu (cum a citit Ştefan Grecianu), avem o dovadă mai mult că Pârvu Craiovescu a fost tatăl lui Neagoe Vodă (zis Basarab Vodă). Rămâne cealaltă greutate, că doc. zice că acest Basarab Vodă s'a îngropat la Bistriţa, ceeace nu se potriveşte pentru Neagoe Vodă. Să fi fost aduse la Bistriţa oasele lui Basarab cel Tânăr, pe care Craioveştii îl priviseră ca pe un tată?

7. Tot la pag. 6, este nou pentru mine doc. din 8 Sept. 1495 al lui Vlad Vodă Călugărul.

8. Tot la pag. 6, d. Minea citează în mod inutil doc. din 30 Mai 1500, odată ce rectifică imediat că data este greşită, actul emanând de la Radu din Afumaţi.

9. La pag. 8, este nouă semnalarea banului de la Maxin în 1538. Un bănişor, cum mai târziu se întâlnesc mulţi. La aceeaş pagină îmi este nou ordinul lui Vlad Vodă Vintilă către Vlad banul.

10. La pag. 9 şi nota 76, doc. din 23 Aprilie 1532, pe care eu l'am dat în regest tradus de d. prof. univ. P. P. Panaitescu, nu arată nici în traducerea ce ni să dă acum, a d-lui Boga, că

Hamza banul de atunci descindea dintr'o nepoată a Craioveştilor, cum interpretează d. Minea. Nu are, în nici un caz, acest înţeles fraza obscură din noua traducere, care merită o revizuire: «Şi d-nia mea i-a fost scos amestecarea de sânge a neamului lui din nepoată».

11. La pag. 10, îmi este nou doc. din 15 Iunie 1538, cu menţiunea banului Vintilă. Mă întreb însă, dacă data nu va fi 1539.

12. La pag. 11, se menţionează banul Stan încă de la 20 Iulie 1553.

* * *

Un cititor neinformat, ar putea crede că lucrarea d-lui Minea aduce contribuţii mult mai numeroase. Este numai o aparenţă, datorită faptului regretabil [1]) că se înfăţişează ca inedite lucruri spuse de alţii, cari însă nu se citează.

1. La pag. 3, doc. care menţionează judeţul de Jaleş la 1385 şi judeţul Gorj la 1497, se găsesc în Tismana lui Ştefulescu şi le-am folosit în cartea mea, la pag. 17 şi 21.

2. Tot la pag. 3, s'ar părea că d. Minea relevă pentru prima oară, după d Silviu Dragomir, pe banii de Tismana, Stan şi Crăciun, din vremea lui Vladislav II. Totuşi, ei nu lipsesc din cartea mea (pag. 19). Tot astfel în ce priveşte pe banii Dumitru Ghizdavăţ şi Datco de la 1486. Adaog că de cariera celui dintâi se ocupase d. C. C. Giurescu, în «Contribuţii», pag. 45, pe care le-am folosit la pag. 19.

3. La pag. 4, doc. de la 1483, dat de d. Al. Lapedatu, menţionând judeţul Mehedinţi, l'am folosit la pag. 20.

4. La pag. 5, s'ar părea că actul de la 1511, în care figurează primul ban de Mehedinţi, n'ar fi fost relevat până acum. La aceeaş pagină, banul Datco de la 1512 nu lipseşte din cartea mea (pag. 60).

5. La pag. 7, se dau o serie de documente, lăsându-se impresia că d. Minea relevă pentru prima oară pe banii menţionaţi în ele. Totuşi, ei se găsesc toţi, sub aceiaşi ani, în lucrarea mea (pag. 69). De altă parte, cele mai multe din doc. citate de d. Minea ca inedite, au fost folosite mai nainte de alţii. Documentul de la 16 Aug. 1506, l'am folosit (pag. 24); cele din 4 Ian. 1520, din 30 Aprilie 1521, din 8 Sept. 1525, se găsesc citate la Ştefan Grecianu, Şirul voevozilor, cu divane, pag. 58, 60, 73; cel din 26 Iulie 1526 este menţionat şi de mine (pag. 79). Stanciu banul, pe care d. Minea îl găseşte încă de la 1514 (aceasta este nou), figurează la mine, la anul 1518. Mă îndoesc de exactitatea anului 1524 pentru un doc. cu menţiunea lui Toma banul; bănuesc că va fi din 1534. Detalii mai multe decât dă d. Minea despre acesta, se găsesc în lucrarea mea, pag. 39, nota 287. Asupra lui Hamza banul, d. Minea se repetă, inutil, la pag. 10.

6. La pag. 10—11, s'ar putea crede iarăşi că lipsesc din cartea mea banii înşiraţi de d. Minea. Nu lipseşte nici unul. Documentul din 3 Aprilie 1534 este relevat şi de mine (pag. 69). Şerban nu apare ca ban numai de la 23 Nov. 1535, cum zice d. Minea, ci încă din *August* acel an (la mine, p. 71 şi nota 560). De răzvrătirea acestuia am vorbit la pag. 74. Marele ban *Dră-*

1) Faptul se repetă în lucrarea d-lor Minea şi Boga: «Cum se moşteniau moşiile în Ţara Românească», vol. I.

ghici de la 1545, figurează la mine cu citirea, poate greşită, *Dragul*. Banul Teodor de la 1558—9, a fost relevat de mine în «Intregiri», publicate în «Arhivele Olteniei», Sept.-Dec. 1933, p. 444. Cartea marelui ban Teodosie, de la 1546, este citată în lucrarea mea, la pag. 89. Tot acolo la pag. 89 şi nota 710 am relevat şi ştirea, reprodusă iarăşi de d. Minea (pag. 11, nota 98), că izvoarele ardeleneşti numiau pe banul Stan, frate al Mircii Vodă (Ciobanul).

* * *

La pag. 4 şi 6, d. Minea repetă greşala de a crede că ar fi existat un Hamza ban la 1488. Domnul George D. Florescu a arătat [2]) că doc. cu pretinsa dată de 1489 este în realitate, cum se vede din divan, dintre 1532—6, şi am relevat această rectifi care în cartea mea, la pag. 20.

In legătură cu cele ce preced, relev că în «Cercetări isto rice», VIII—IX, no. 3, pag. 261, d. Minea identifică cu Mihai Viteazul pe banul Mihai, ai căruia copii, Constantin şi Hrisafina, s'au îngropat la Coşuna (= Bucovăţ în vremea lui Mihnea Vodă Turcitul, şi combate pe d. Stoica Nicolaescu, care crede că este vorba de Mihai banul, fiul lui Stan Debelul. In lucrarea mea «Banatul Olteniei şi Craioveştii» (pag. 91—2) arătasem şi eu că Hrisafina şi Constantin fiind calificaţi pe pietrele tombale de la *Bucovăţ*, de copii ai lui Mihai *marele* ban, nu poate fi vorba de Mihai banul, fiul lui Stan Debelul, pentru că *acest* Mihai nu era atunci *mare* ban. Pentru acelaş motiv însă nu poate fi vorba nici de Mihai Viteazul, cum crede, acum, d. Minea. Cred, deci, că n'am greşit socotind că este vorba de Mihai, Mihali, sau Mihalcea (Caragea), ban mare într'adevăr la 1582—3, acelaş (ibid. pag. 94, nota 753) cu banul Mihalcea din vremea lui Mihai Viteazul. Adaug că Stan Debelul figurează în divan ca mare-spătar încă de la 1560 (fişe general P. V. Năsturel).

* * *

Sînt mulţumit, în schimb, că d. Minea admite principalele mele concluzii cu privire la înfiinţarea banatului românesc de Severin (pag. 1); la hotarul ţinutului românesc al Severinului (pag. 2); la strămutarea reşedinţei băniei, după pierderea Severinului, la Tismana (pag. 4). Tot astfel, dar de astă dată fără citaţie (pag. 8), aprecierile mele (pag. 21 şi 60) despre rolul familiei Craioveştilor în evoluţia banatului oltean. Adaog că am dat (pag. 69) explicaţia faptului, relevat de d. Minea (pag. 10), că banii se intitulează, câtăva vreme, când de Jiu, când de Craiova.

Nu suntem însă de acord pentru a situa în timp băniile de Jiu şi de Mehedinţi. Din cele spuse de d. Minea (pag. 3—4), pare a rezulta (căci expunerea nu este clară) că d-sa ar urca existenţa băniei de Mehedinţi până în vremea (1483) menţiunii unui judeţ cu acelaş nume şi că reşedinţa banilor de Mehedinţi o socoteşte a fi fost la Tismana, înainte de a se scoborî la Strehaia. Din puţinele documente ce avem, folosite şi de d-sa şi de mine, mi s'a părut că reiese că bănia (mică) de Mehedinţi a fost o creaţie mai recentă, cu reşedinţa deadreptul la Banoviţa, sau la Strehaia, şi deosebită de bănia cea mare, mai veche, de la Jiu, cu reşedinţa la Tismana şi apoi la Craiova.

2) Divane domneşti din Muntenia, în sec. XV-lea, I, p. 64—5.

II. — Judeţul de Baltă.

In documentatul său articol despre judeţul de Baltă, publicat în «Arhivele Olteniei», Ianuarie—Iunie 1934, pag. 12—17, d. Ion Donat rectifică o greşală, pe care am făcut-o şi eu, cu privire la extensiunea acelui judeţ dispărut.

Lămuresc, în prealabil, că la diploma din 1419 a regelui Sigismund nu m'am referit pentru judeţul de Baltă, cum a înţeles d. Donat, ci pentru cel de Jaleş, scopul meu fiind de a determina întinderea vechiului ţinut românesc al Severinului, încadrat între judeţele Jaleş şi de Baltă.

Din studiul d-lui Donat reiese că judeţul de Baltă nu corespunde *numai* cu judeţul Dolj, sau cu o parte din Dolj, cum am scris, de altfel cu îndoială («se pare»). Reiese că se întindea, pe deoparte până aproape de Jiu (aş crede că până la acest râu, ca hotar natural), deci cuprindea cea mai mare parte din Doljiul de azi, iar pe de altă parte până la râul Blahniţa, deci cuprindea şi o bună parte din judeţul Mehedinţi de azi. Concluzia de tras este că ţinutul Severinului corespundea, cum am scris «cam cu judeţul Mehedinţi», în sensul însă că era mult mai mic, cuprins fiind numai între râurile Motru şi Blahniţa.

Socotesc că are dreptate d. Donat presupunând că judeţul Dolj trebue să fi fost înfiinţat odată cu cel de Mehedinţi (menţionat întâia oară la 1483), amândouă prin desfiinţarea judeţului de Baltă.

Rămâne de studiat evoluţia judeţelor corespunzătoare din nord, care apar în documente în următoarea ordine cronologică: Jaleş 1383, Jiu 1406, Motru 1415, Gorj 1497, Gilort 1502.

III. — Biserica din Almăj (Dolj).

Este curios că inscripţia publicată în «Arhivele Olteniei», no. de Ianuarie—Iunie 1934, pag. 160, arată anul 1787 ca data zidirii acestei biserici, de care m'am ocupat şi eu [3]), căci Barbu Poenaru era mort în Mai 1785 [4]).

IV. — Despre panduri.

La comunicările d-lui Emil Vîrtosu, în «Arhivele Olteniei», no. de Ianuarie—Iunie, 1934, pag. 18—19 şi 136—147, complectate de d. Ion Donat (ibid. 192—3), se pot adăoga ştirile din V. A. Urechia, Istoria Românilor, XI, pag. 379, 535, 545 şi din «Arhivele Basarabiei», I (1929), pag. 21—2, relevate de mine [5]). «Ponturile de la 1819», publicate acum de d. Vîrtosu, au fost şi ele menţionate de V. A. Urechia (op. cit., XII, 155, nota 1), care n'a apucat să le şi publice în anexe, cum anunţa. El dă însă numele divaniţilor cari au semnat ponturile. In acelaş volum, la pag. 268—9, în notă, se găseşte şi alt act interesant despre panduri.

V.—Studiul d-lui Ilie Chiriţă despre boerii Brâncoveni.

Studiul pe care d-l Ilie Chiriţă îl publică încă din no. de Ianuarie — Aprilie 1932 al revistei «Arhivele Olteniei», se poate

3) Biserici şi ctitori, Buc. 1932, p. 48.

4) Condica Poenarilor Almăjani. Extras din Arhivele Olteniei, 1929, pag. 14, doc. 44.

5) Frământările politice şi sociale în principatele române de la 1821 la 1828 Buc. 1932, pag. 15—16.

desface în patru părţi, care n'au apărut în ordinea cronologică a faptelor.

Partea despre începuturile boerilor din Brâncoveni, de care d-sa se ocupă în ultimele numere ale revistei (Sept.—Dec. 1933 şi Ian.—Iunie 1934), este o repetire, cu mici variante, în plus, sau în minus, a studiului meu despre acelaş subiect, cuprins în cartea «Banatul Olteniei şi Craioveştii», întemeiată pe aceleaşi izvoare şi ajungând la aceleaş concluzii, sintetizate într'un tablou genealogic identic. Această parte nu aduce astfel nici o contribuţie nouă.

Partea doua, despre Brâncovenii sec. XVII-lea (în no. de Ian.—Aprilie 1932), poate părea nouă numai acelora cari, ca însuş d. Chiriţă, nu cunosc vol. III din «Genealogii documentate» de Ştefan D. Grecianu.

Partea treia, despre Constantin Vodă Brâncoveanu şi copiii săi (în no. de Mai—Aug. şi Sept.—Dec. 1932) reproduce lucruri cunoscute tot din vol. III al genealogiilor lui Grecianu, cât şi din alte publicaţii, foarte accesibile, ale aceluiaş.

Pentru aceste trei părţi nu era deci justificată şi necesară decât o expunere introductivă a rezultatelor obţinute de predecesori, cu îndreptările şi adăogirile pe care cercetările personale ale d-lui Ilie Chiriţă i le puteau dicta. Cititorul competent va califica noua metodă adoptată de d-sa.

A patra parte despre ultimii Brâncoveni, din a doua jumătate a sec. XVIII-lea până la 1832 (no. de Ian.—Aprilie şi Mai—Aug. 1933) prezintă folosul că strânge la olaltă informaţii culese cu sârguinţă din colecţiile noastre documentare.

* * *

In vederea unui eventual extras al studiului d-lui Chiriţă, am crezut că fac un serviciu autorului, şi mai ales cititorilor, semnalând greşelile ce am putut observa într'un domeniu de mult familiar mie. N'am înţeles prin aceasta că nu pot şi eu greşi, iar d. Chiriţă însuşi a putut constata că chiar marile autorităţi consacrate pot induce în eroare. Aşa dar, socotiam că întâmpinările făcute unui mai nou venit în ogorul cercetărilor istorice vor fi bine primite. Din răspunsurile ce mi-a dat, văd că m'am înşelat şi că trebue să regret osteneala.

In ultimul număr (Ian.—Iunie 1934) al revistei, d. Chiriţă ocoleşte iarăş prin dialectică cele mai multe din observaţiile mele, alunecând pe calea polemicii. Nici vârsta, nici educaţia, nu-mi îngăduesc să părăsesc, nici ca fond, nici ca formă, chiar faţă de unul mai tânăr, cadrul discuţiei obiective.

Rămân în domeniul preciziunilor.

1. Nicolae Brâncoveanu figurează şi în lucrarea mea ca mare ban la 1802, dar tot acolo se găseşte, în aceeaş calitate, cu un an mai nainte, Manolache Brâncoveanu.

2. Banii C. Kretzulescu, Barbu Văcărescu, C Bălăcianu, C. Ghica, menţionaţi în catagrafia de la 1829, fuseseră bani efectivi, cum se vede din aceeaşi lucrare. Chestia banilor onorifici nu se pune decât pentru boerii cari se întâlnesc cu acest titlu înainte de a fi figurat, sau fără a se găsi în divane, cu funcţia efectivă corespunzătoare.

3. Nu înţeleg cum un mod de a cita poate, totodată, să nu fie recomandabil şi să fie necesar. Când eu însu-mi n'am citat pe autor în locurile ce-mi semnalează d. Chiriţă, cauza este că nu

l-am ştiut. Dacă l'am omis şi în alte cazuri, foarte rău am făcut. Imi pare bine să aflu acum că d. Chiriţă a cunoscut mai nainte de mine «izvoarele» (fără alte precizări) la care m'am referit, dar eu am constatat că nu le-a şi folosit «în măsura importanţei lor».

4. Eu nu numai *cred* că Constantin III Brâncoveanu era mort la 1767, ci am şi publicat un doc. care o spune ritos. De asemenea, d. Lupaş nu numai *consideră* că anul morţii este 1762, ci şi dă doc. care o dovedeşte. Cărţile citate de d. Iorga, la locul unde mă trimite d. Chiriţă, *nu poartă nici una menţiunea că sunt ale lui Constantin Brâncoveanu,* sau dăruite de el. Domnul Chiriţă n'a observat că aceste pretinse menţiuni nu sunt decât presupuneri ale d-lui Iorga, într'o vreme când nu se cunoştea data morţii lui Constantin.

5. La ciudata întrebare a d-lui Chiriţă, dacă cred că este bine să scindăm neamul boerilor din Brâncoveni, răspund, fără îndoială, că *da.* Spiţele neamurilor se stabilesc în linie bărbătească. Tabla genealogică din studiul meu, însuşită de d. Chiriţă, este astfel întocmită, încât să arate cum moşia Brâncoveni şi numele de Brâncoveanu s'au transmis, prin femei, la neamuri deosebite.

6. Eu am spus că d. Chiriţă greşeşte în privinţa bărbaţilor surorilor banului Grigore Brâncoveanu, şi d-sa îmi răspunde că: «n'a amintit nimic despre urmaşii» acestor surori. La întrebarea ce-mi pune acum, răspund că Grigore Cantacuzino-Păşcanu din Moldova a fost soţul Elenei Brâncoveanu.

* * *

Trec la câteva observaţii asupra părţii din studiul d-lui Chiriţă, publicate în no. de Ian.—Iunie 1934 al revistei, despre fraţii Danciu şi Radu din Brâncoveni, continuarea adică a părţii privitoare la vechii Brâncoveni, despre care am spus că nu aduce vre-o contribuţie nouă.

Cât priveşte pe Danciu, cariera lui era arătată cu precizi-une în lucrarea mea, la pag. 44—5. Vrând să pară original, d. Chiriţă reia chestiunea, pe baza aceloraşi izvoare şi, în plus, a rătăcirilor d-lui Holban [6]), reuşind numai s'o încurce din nou. Stolnicul Danciu de la 1582 «este cu totul altcineva», scrie cu dreptate d. «Chiriţă. Eu am spus şi cine este. Pentru doc. din 1583, d. Chiriţă nu dă izvorul. L'a găsit în cartea mea, la pag. 41. Crede că Danciu vornicul de la 1586 este Brâncoveanu, deşi arătasem că nu este exact, şi astfel complică inutil problema. Pretinde (pag. 54) că în lucrarea mea «Arhiva G. Gr. Cantacuzino» s'ar fi găsind un doc. datat greşit 1592, în loc de 1593. In realitate acest doc. se află în Ştefulescu şi l'am semnalat în «Banatul Olteniei» (pag. 45 şi nota 325), rectificându-i eu data, mai nainte de d. Chiriţă. D-sa scrie, fără sfială: «*Noi am găsit* că în doc. din 29 Aug. 1594 Danciu este menţionat ca biv vel vornic». O găsisem şi o semnalasem în cartea mea, la pag. 45. Din faptul că la 1595 Danciu Brâncoveanu este trimis în misie în Ardeal [7]), nu rezultă («aşa dar») că a murit în acel an. Documentar se constată numai că încetase din viaţă la sfârşitul anului 1596.

6) Pentru valoarea studiului d-lui Holban, vezi recenzia ce i-a făcut d. Emanoil Hagi Mosco, sub titlul «Boerii lui Mihai Viteazul», extras din «Arhivele Olteniei», 1929.

7) Pentru aceasta, izvorul d-lui Chiriţă este tot Iorga, St. şi doc., V, 639 deşi nu-l mai citează.

Dispun de o colecţie destul de bogată de divane muntene, scoase nu numai din izvoarele tipărite, dar şi din fişele inedite ale răposaţilor Şt. D. Grecianu şi general P. V. Năsturel, după documente care permit şi identificarea persoanelor. Pe temeiul acestui material, am deosebit în cartea mea (pag. 44 şi nota 323) pe Danciu din Brâncoveni de Danciu din Popeşti. Vrând să aducă o contribuţie nouă, d. Chiriţă îi confundă din nou.

Fiindcă Danciu din Brâncoveni apare ca postelnic într'un act de la 1573, d. Chiriţă deduce (pag. 50) că făcea parte din divanul domnesc. Se vede că d-sa nu ştie că, pe lângă postelnicii mari de divan, existau şi numeroşi postelnici mici, în rândurile fiilor de boeri. Porneşte, deci, de la o bază greşită. Nu face măcar legătura cu doc. de la 1582, pe care-l citează şi d-sa la pagina următoare, când postelnicii Danciu şi Radu din Brâncoveni sunt calificaţi încă de «oameni tineri», termen desigur nepotrivit pentru dregători de divan.

In consecinţă, nu Danciu din Brâncoveni, ci *Danciu din Popeşti* este marele postelnic din divane la 1579 — 1581; de la finele acestui an, devine mare stolnic şi tot astfel figurează în divane la 1582 şi 1583 [8]); în Fevruarie 1584 este mare spătar, iar din Aprilie acelaş an până în Martie 1585 în ultimul divan ce cunosc, al lui Petru Cercel, e mare vornic. El este Danciu vornicul de la 1586 şi 1588, căci în aceeaş vreme, cum se vede din actele citate şi de d. Chiriţă (pag. 53), Danciu din Brâncoveni este armaş. Tot Danciu din Popeşti este marele vornic din divanele lui Ştefan Surdul, 1591—2, căci actul de la 1603 spune că Danciu din Brâncoveni a solicitat, dar n'a obţinut, vre-o dregătorie de la acest Domn.

Danciu din Brâncoveni, este abia vel armaş în Martie 1588, cum rezultă din izvorul (Hurmuzaki XI) pe care d. Chiriţă l'a găsit menţionat tot în Iorga, Studii şi doc., V, 639, deşi se referă direct la el, precum şi dintr'un doc. publicat de mine şi citat de d. Chiriţă (pag. 52, nota 21). De la Ştefan Vodă Surdu, 1591—2, solicită, dar nu obţine, o dregătorie, aşa că nu el este marele vornic Danciu din divanele acestui Domn. Abia sub Alexandru Vodă cel Rău, în divanele din Ian.—Iunie 1593, devine mare vornic. In Aug. 1594 este intitulat fost mare vornic.

Nu mă pot pronunţa cine să fie Danciu vel spătar în divanele de la 13 Dec. 1594 [9]), 14 Dec. acelaş an (inedit), 12 Fevr. 1595 [10]).

Cât priveşte pe Radu din Brâncoveni, am mai arătat d-lui Chiriţă că nu l'am aşteptat pe d-sa ca să rectific, în erata de la începutul volumului meu, greşala de tipar strecurată în revistă unde, într'un loc, se citeşte, «Preda», în loc de «Radu». D-sa ţine totuşi (pag. 57, nota 46) să releve că a făcut această rectificare. O preţueşte, se vede, ca un exemplu de ce fel de contribuţii a adus la studiul meu anterior despre vechii Brâncoveni.

Studiul d-lui Chiriţă trebue să urmeze, desigur, cu David din Brâncoveni. Eu m'am mărginit a scrie, după cuviinţă, că chestiunea legăturii acestuia cu vechii Brâncoveni fiind pe deplin

8) La Grecianu, Genealogii, II, 308, Danciu *vornic*, în actul de la 12 Sept. 1583, este o citire greşită, în loc de *stolnic*.

9) Ştefulescu, Strâmba, p. 24, iar nu 19, cum reproduce greşit d. Chiriţă după d Holban.

10) Grecianu, Genealogii, II, 309.

lămurită de Ştefan Grecianu, nu voi reveni asupra ei. Cu sistemul adoptat de d. Chirţă, este de aşteptat să recitim, sub numele d-sale, cele spuse de Grecianu în această privinţă.

* * *

Bănuesc că d. Chiriţă trebue să fie încă tânăr. In orice caz, «il ne doute de rien».

Ii făgăduesc să nu mă mai ocup de ce va mai scrie, până ce nu va publica lucrarea întreagă. Vom vedea atunci şi întru cât îi va fi folosit, chiar de nu o va mărturisi, o critică obiectivă, pe care a întâmpinat-o fără bunăvoinţă.

Deocamdată, amintesc numai adagiul: *errare humanum est perseverare diabolicum.*

VI. – O serioasă contribuţie istorică privitoare la judeţul Olt

Domnul profesor I. Ionaşcu publică, în editura Ramuri din Craiova, un prea îngrijit volum despre «Biserici, chipuri şi documente din Olt». Estetica formei este întrunită cu desăvârşita constiinţiozitate a fondului. Nu ştiu ce răsplătire şi ce încurajare va găsi atâta muncă şi, desigur, atâta cheltuială a unui idealist, în aceste vremuri de josnic materialism.

Este vorba de 29 biserici din judeţul Olt, cercetate din toate punctele de vedere. Data zidirii, arhitectura, ctitorii, odoarele şi cărţile, preoţii, sau egumenii, averile, nimic nu este uitat. Fie care aserţiune este întemeiată pe documente, din care foarte multe inedite.

Fiindcă autorul, în prefaţă, aşteaptă de la mine un album genealogic al familiilor boereşti (din Muntenia), care nu ştiu când va putea apărea; fiindcă, spre deosebire de alţii, deşi mai puţin pregătiţi, nu se supără de nicio rectificare, eu îi voi semnala aici sugestiile culese din frumoasa d-sale carte, prin comparaţie cu tabelele mele genealogice, întemeiate, mai ales, pe fişele inedite ale răposaţilor Ştefan D. Grecianu şi general Petre Vasiliu-Năsturel.

1. La pag. 22, documentul care spune că o jupâneasă Preda era soră cu mama vornicului Iordache Kretzulescu (Vişa), permite, coroborat cu altele, să admitem că erau surorile lui Radu Golescu-Leurdeanu.

2. La pag. 5 şi 8. Imi pare rău că d. Ionaşcu s'a lăsat, o singură dată, ademenit de romanul istoric al d-lui C. Gane şi, astfel, vorbeşte de Danciu *Basarab* (tatăl lui Matei Vodă) şi de *Basarabi*—Craioveşti, deşi la pag. 8 citează lucrarea mea, care nu mai permite confuzia între Craioveşti şi Basarabi şi lămureşte dece Matei din Brâncoveni, devenit Domn, a crezut că-şi poate zice Basarab.

3. La pag. 5 nota 5, trebue să fie un lapsus că un Darvari din sec. XIX-lea ar fi avut de soţie o scoborîtoare a Rudenilor. Exact este o scoborîtoare a Buzeştilor, prin femei, iar în linie bărbătească era Cocorească.

4. La pag. 8, nota, 7, prezenţa lui Diicu Buicescu printre chipurile ctitoriceşti din biserica de la Bengeşti se explică prin faptul că mama lui Staico Bengescu era Ilinca Buicescu.

5. La pag. 15. Mărgărita şi Stanca, din biserica de la Clocociov, sunt fiice ale lui Diicu Buicescu. Stanca a fost soţia marelui ban Cornea Brăiloiu.

6. La pag. 35. Alexandru «Fărfăreanu», unul din ctitorii de la Cioroiu, este Alex. Farfara, soţul Dumitranei Pârşcoveanu.

7. La pag. 36—7, cu privire la o înrudire între Buzeşti şi Craioveşti, nu cunosc decât documentul publicat de d. Iorga, după care Preda banul Buzescu avea «zio materno» pe Radu Vodă Şerban (Craiovesc despre mamă). Rudenia dintre aceşti doi este afirmată şi de generalul Basta într'o scrisoare de la 1601.

8. La pag. 54, nota. Informaţia dată de Octav Lecca despre mama lui Ştefan Balotă, că era fiica lui Ivaşco Cepariul, este exactă. Era însă născută dintr'o a doua femee, fără cununie se pare, Voica.

9. La pag. 66. «Lambru din Craiova» este pitarul Lambru Vilară.

10. La pag. 98. Rudenia lui Matei Basarab cu Delenii şi cu Buiceştii, cred că se lămureşte dacă admitem (fără dovadă documentară) că Stanca, mama lui Matei, a fost sora lui Mihail din Văleni.

11. La pag. 103—4, văd că nici d. Ionaşcu nu poate umplea un gol în filiaţia Delenilor.

12. La pag. 116. Numele de Velcea, din inscripţia bisericii de la 1802, din satul Deleni, este al tatălui Zoiţii Toma Deleanu.

13. La pag. 125. Nu ştiu pe ce întemeiază d. Ionaşcu frăţia lui Gheorghe log. din Râmnic cu Ivan log. din Ruda. Fraţii Rudeni erau fiii lui Ivan. Apoi (ibid. nota 1), Gheorghe logofăt din Râmnic socot că nu trebue confundat cu Gheorghe din Bogdăneşti, tatăl Simei stolnicesei. Nu reiese din documente că era din neamul Rudenilor.

14. La pag. 128. Soţia lui Chirca Rudeanu, Dumitrana, era Filipească şi i-a adus de zestre Şerbăneştii.

15. La pag. 129. Filiaţia de care este vorba acolo, se lămureşte astfel:

Safta, sau Stanca Rudeanu
= Matei Călinescu (Rătescu)
|
Stanca Călineasca
= Ianache Silivrianò, zis şi Câmpulungeanu
|
Maria
= Şerban Racoviceanu

16. La pag. 137. Văd că nici d. Ionaşcu nu poate afirma categoric al cui fiu era vornicul Badea Ştirbei.

17. La pag. 140, nu ştiu pe ce temei se adaogă la copiii lui Tudor Ştirbei o Zoiţă şi soţia lui Ianache din Berileşti. Înrudirea acestuia din urmă cu Ştirbeii este cu totul alta şi mult mai depărtată.

18. La pag. 143 şi 151, Bălaşa Drăgăneasca este, cred, chiar văduva lui Nicolae. Imi pare rău că nici d. Ionaşcu nu mă lămureşte din ce neam era.

19. La pag. 144, lămuresc că Matei pitarul Drăgănescu a avut două fiice: Safta a lui Nicolae (nu Dincă) Budişteanu şi Maria a lui Mincu Urianu. Credeam că Matei a fost frate cu vornicul Badea. Din doc. aduse de d. Ionaşcu (p. 149) văd că era văr, căci Păuna pităreasa, care numeşte pe Badea văr, cred că

este văduva lui Matei. Nu ştiam că Matei a avut o soră Maria Popescu (p. 149).

20. La pag. 156, 159, 177. Mi-era de asemenea necunoscut numele soţiei lui Tudor log. din Drăgoeşti, Dumitra.

21. La pag. 157. Nu ştiu pe ce se întemeiază d. Ionaşcu spre a afirma că Vlad Vodă Innecatul a fost căsătorit cu Chiajna, fiica lui Petru Rareş.

22. La pag. 160. Figurează şi în notiţele mele informaţia pe care d. Ionaşcu o relevă cel dintâi, despre neamul Neacşăi din Drăgoeşti.

23. La pag. 161 şi 165. Lămurirea că Radu din Drăgoeşti a fost cuscru cu Pătraşco Vodă cel Bun o dădusem mai de mult în articolul «Mama şi soţia lui Mihai Viteazul», pe care d. Ionaşcu îl cunoaşte (p. 166, n. 4), dar a omis să-l citeze asupra acestui punct.

24. La pag. 168. Documentele în care Sima Buzeasca numeşte pe Udrişte din Drăgoeşti «nene», fuseseră relevate şi de Ionescu-Gion.

25. La pag. 169. Dospina Drăgoiasca este, cred, nora lui Matei, văduva fiului său Gheorghe.

26. La pagina 185. Data de 1875, a morţii generalului *Alexandru* Solomon, este exactă. Am văzut înştiinţarea de moarte de atunci. La pag. 186, d. Ionaşcu ni dă data morţii cunoscutului colonel Ion Solomon, tatăl lui Alexandru: 1865.

27. La pag. 188, nota 2. Gheorghe log., soţul Neacşăi din Bolească, era fiul unui Lupu log. din Măgureni-Ialomiţa (nu Prahova). El trebue deosebit de Gheorghe vel paharnic, fiul altui Lupu log., de cari nu ştiu cine erau.

28. La pag. 223—5. Socotesc că era inutilă lunga notă despre Bălăceni, faţă cu cele cuprinse în Genealogiile lui St. D. Grecianu. Adaog că filiaţiunea documentată nu porneşte decât dela Spată.

29. La pag. 228. Arghira, văduva serdarului Gheorghe Ghirgiu (adică din ţara Ghiurgiilor, lămureşte un. doc.), era soră cu Ancuţa Grigorie Filipescu, cu Bălaşa Barbu Merişanu, şi toate nepoate, nu se arată cum, ale lui Drăgan din Cislău şi ale surorilor sale. Mai era şi vară primară cu Ştefan Băjescu. Semnalez d-lui Ionaşcu această problemă, pe care n'am putut-o deslega.

30. La pag. 235. Tudor şetrarul din Grecii de la Olt a sfârşit călugăr, sub numele de Teofil.

31. La pag. 237 şi 253. Despina Grecianu (în călugărie Damiana) a fost soţia lui Barbu, fiul lui Tudor — Teodosie. Domnul Ionaşcu aduce lămurirea că Drăghiceanu Grecianu, ginerile Despinei, era un Racoviceanu, care adoptase numele soţiei.

32. La pag. 240. Filip Lenş n'a avut un fiu Pavel. Acesta era un ofiţer rus, al cărui nume de familie se asemăna, din întâmplare, cu al lui Lenş.

33. La pag. 262. Miho, mare ban de Craiova la 1631, nu lipseşte din lista dată de mine în «Banatul Olteniei şi Craioveştii».

34. La pag. 262. Matei Comăneanu cel dintâi a avut o fiică Ancuţa.

35. La pag. 263. Este nouă pentru mine ştirea că Hrizea din Bogdănei a avut de soţie pe Stana, fiica lui Drăguşin din Deleni.

36. La pag. 263. Rada, soţia lui Staico Rudeanu, era despre

tată fiica lui Dragomir post. din Cepturi, fratele lui Staico din Cepturi, Bucov etc., din care scoboară boerii Filipeşti.

37. La pag. 264. Este fondată presupunerea că Vlad pah. Rudeanu va fi fost ginerele lui Socol Cornăţeanu. A ţinut pe fiica acestuia Stanca.

38. Tot la pag. 264. N'aveam numele soţiei lui Tudosie Rudeanu de la 1632, Dumitra.

39. La pag. 266. Se aduc informaţii nouă despre Bucşăneşti. Văd că prima soţie a lui Sandu Bucşănescu nu era cine credeam, şi că el n'a avut copii. Cât priveşte pe State Bucşănescu, el nu era nepot lui Sandu despre soţie, cum bănueşte d. Ionaşcu, ci frate cu Ioniţă Bucşănescu-Drăgoescu. Intr'adevăr, fiul acestuia, Iordache, este numit, într'un doc., nepot al cluceresei Ancuţii (născute Filipescu), soţia lui State.

40. La pag, 268. Preţioasă este informaţia, relevată de d. Ionaşcu şi care-mi scăpase din vedere, cuprinsă într'un doc. publicat de generalul Petre Vasiliu-Năsturel (Biserica Stavropoleos, p. 19), din care reiese că Radu cronicarul Grecianu şi fratele său Şerban erau dela Grecii din Vlaşca. Adaog că trebue să fie satul Grecii, care astăzi este în Dâmboviţa, la sud de Găeşti, de oare ce, până la Regulamentul organic, judeţul Vlaşca se întindea până la Găeşti, unde era chiar reşedinţă.

Incheind, nădăjduesc că aceste întâmpinări vor dovedi d-lui Ionaşcu interesul cu care i-am citit cartea şi dorinţa de a colabora cu d-sa la stabilirea adevărului, singurul nostru scop comun.

Mai nădăjduesc că, din atâtea fonduri ce se risipesc adeseori pentru publicaţii nefolositoare, se va găsi o părticică spre a-i înlesni şi d-sale să urmeze pe frumoasa cale ce a apucat.

VII.—Cu privire la banul Iane, unchiul lui Mihai Viteazul.

D-nii Minea şi Boga publică (1934) o broşură «Despre Iane mare ban de Craiova şi ceva despre Mihai Viteazul».

Incă dela *prima* pagină, Iane este calificat de «epirot», fără să se arate izvorul pe care se întemeiază acest calificativ. Izvorul se găseşte abia la *ultima* pagină (32) a broşurii şi este studiul meu despre «Mama şi soţia lui Mihai Vileazul», publicat în «Convorbiri literare» încă dela 1921.

Noua carte nu aduce nicio schimbare la filiaţia ce am stabilit atunci, a marelui Domn, nici la originea lui Iane banul. Se dă numai o mai mare desvoltare carierei şi rolului politic al lui Iane. Nu cred că poate fi identificat cu Iane vel post. din vremea lui Pătraşcu cel Bun (p. 31). Că apare ca vel ban încă dela 1586 (pag. 3), era şi în lucrarea mea dela 1921, deşi mi-a scăpat apoi din vedere în lista din «Banatul Olteniei». Că fusese vistier în Moldova la 1582 (p. 11), spusesem de asemenea, şi relevasem şi pecetea lui dela 1589, în care se intitulează tot vistier, deşi era atunci mare ban. Nu lipseşte la mine nici ştirea despre «fiul turcit» al lui Iane.

Contribuţiile d-lor Minea şi Boga sunt: că la 1584 ban mare era Dumitru, Mihalcea încă în Sept. 1585, Iane la 1589 şi în vara lui 1590, Dumitru la 1590 (pag. 4—5).

Se propune (p. 17 şi 19) o rectificare la data aproximativă ce am propus pentru *marea* bănie a lui Mihai Viteazul, în sensul că n'a putut fi decât în primăvara anului 1593, pentrucă în Dec.

1592 mare ban este Iane. Totuşi Mihai însuşi spune în hrisovul dela 1598, la care m'am referit şi eu, că a fost mare ban sub Ştefan Vodă Surdu, a căruia domnie se încheie în Iunie 1592.

Scrisoarea patriarhală dela 1591, care numeşte pe Mihai ban (p. 19), eu mi-am explicat-o prin aceea că el fusese ban *mic* şi că patriarhia nu va fi fost la curent cu prea recenta lui carieră ulterioară. D-nii Minea şi Boga propun explicaţia că Mihai «ţinea locul» lui Iane în bănie.

N'am admis, cum pare că reese din nota 3 dela pag. 19, că Mitrea ar fi putut fi mare ban la 1593. Am spus că această menţiune într'un regest din acel an poate fi o rea citire, în loc de Mihai. La 6 Iunie 1593 un document menţionează ca mare ban, deşi nu figurează ca atare în divan, pe Coci (Arh. Stat., Secţ. ist., Hurezi, pachet 15, doc. 1. Fişe g-al P. V. Năsturel).

D-nii Minea şi Boga relevă (p. 25) un doc. dela 1600 (la Veress, Documente, VI, 95), în care un străin vorbeşte de «Andronico greco, parente del Voievoda», şi cad în aceeaş greşală ca şi Veress, crezând că este vorba de Andronic Cantacuzino. Dar acesta nu mai trăia atunci, aşa că documentul nu justifică întrebarea (p. 26) dacă «rudenia lui Mihai cu Andronic Cantacuzino nu o explică (faptul) că Iane era unchiul lui Mihai». Este, de altfel, curios că d-nii Minea şi Boga îşi pot pune această întrebare, odată ce admit că Iane era un epirot obscur.

D-nii Minea şi Boga voesc să crează că Andronic Cantacuzino a fost mare ban, deşi *mpanos* i se zice numai într'un singur act grecesc, şi deşi admit că el n'a venit în ţară (p. 25).

Mihai vel stolnicul dela 1585 şi 1588 (p. 16) nu poate fi viitorul Mihai Viteazul, pentrucă nu putea fi vel stolnic înainte de a fi ban de Mehedinţi şi pentrucă însuşi spune că a fost vel stolnic sub Ştefan Vodă Surdu (1591—2).

Ioan C. Filitti.

RECENZII

CĂRŢI

Ein thrako-kimmerischer Goldfund aus Rumänien, de *Ion Nestor*, tirage à part de *Eurasia septentrionalis antiqua*, IX, (Helsinski 1934). —Se studiază tezaurul de aur dela Mihăeni, din Sălaj, găsit în 1891. Acum se află la Cluj. Se compune dintr'o brăţară cu şanţuri şi puncte, un bumb, trei perle mari cunoscute acum (care să fi fost cinci), cinci mai mici şi 128 mărgele mici de înşirat, toate de aur. Sunt asemenea tipurilor găsite la Michalkov, Fokoru şi Dálj. Mărgelele au analogie cu fibulele balcanice. Fac parte din tipul galiţianonord dunărean, din ultima fază a bronzului, sau din Hallstatt iniţial (ca. sec. 8—7 a. Chr. n) Aparţin însă cercului de cultură traco-cimeriană, care este destul de întins. Morminte de incineraţie din Hallstatt C., cu elemente de datare a acestei culturi, se găsesc şi la Ciurelu lângă Bucureşti, cum şi în Oltenia (p. 183).

Şcoli vechi în judeţul Neamţ. Contribuţiuni la un istoric al şcolilor din ţinutul Neamţului, de prof. *Dimitrie L. Stăhiescu*, extras din *Anuarul liceului de băeţi Piatra Neamţ pe anul 1932—1933*, p. 32—33. —Contribuţiile de orice natură pe care le pot aduce profesorii, învăţătorii şi preoţii, sunt de mare importanţă pentru cercetătorii oricărei discipline. In privinţa istoriei ele sunt de şi mai mare preţ, întrucât pot fi informate la faţa locului, dându-se putinţa unor informaţii sigure. Şi ne sunt de mare nevoie. Broşura aceasta intră în cadrul unor astfel de preocupări. Fostul meu coleg de Universitate a făcut un lucru bun şi util adunând la un loc datele cu privire la şcolile care au funcţionat în vechiul şi minunatul ţinut al Neamţului. Sunt multe şcoli din vremea Regulamentului organic şi cu dascăli de fel din Ardeal. Au fost şi pensioane particulare, ca al lui Iavorschi la 1859 (p 13), şi un seminar la mânăstirea Neamţului, propus spre înfiinţare la 1843, dar deschis abia în 1855 Profesorul D. Hriscoscoleu, care a funcţionat acolo (p. 20) nu e Hrisoscoleu? Atunci de fel ar fi un muntean. Numele acesta l-am întâlnit pe mormântul păhărniceseî Elenca Hrisoscoleu († 1855) dela Episcopia Buzăului (v. recenzia mea în *Muguri*, XI, 1932, Buzău, p. 81). Familia e veche buzoiană. La 1826 logofătul Dimitrache Hrisoscoleu era făcut *mare hagă haleà* (v. I. C. Filitti, *Arhondologia Munteniei la 1822—1828*, în *Revista istorică*, XIV, 1928, p. 145). Apoi la 1825 era medelnicer Răducanu Hrisoscoleu (id., *ib.*, p. 144; Filitti a publicat *Arhondologia* şi în *Revista arhivelor*, II, 1927, cf. p. 31, 34). Ca şi Patriciu, a trecut şi el la laşi, dacă iniţiala numelui de botez nu e o greşală de tipar, fiindcă G. Hrisoscoleu publică acolo, în 1878, *Elemente de istoria Românilor*, în două ediţii. Stăhiescu relevează apoi multele şcoli locale, normale, elementare de comerţ, pregătitoare şi gimnazii, care au funcţionat acolo în timpul războiului de întregire, la Hangu, Costişa-Zbereşti, Războieni, Uricheni, Bicaz, Dobreni şi Humuleşti. Aşteptăm ca tot el să ne dea şi istoricul mişcărei culturale mai vechi decât Regulamentul organic, reprezentată prin mânăstirile atât de multe, vechi şi renumite, ale Neamţului şi prin bisericile sale, mişcare pornită în aşa zisele şcoli catihetice. La una dintre acestea, cea dela Trei Ierarhi din Piatra, a învăţat cetirea la 1827 şi acel care a fost episcopul Melchisedec (p. 11).

Milcovia văzută de un călător străin în anul 1856, (cu 17 stampe reproduse în text), de Virgiliu Arbore, Tip. „Cartea Putnei", Focşani, 1934.

—E vorba de însemnările baronului Emanuel Salomon de Friedburg (Mirohorsky), ceh de origine, trimis ca ofiţer austriac la Focşani pentru ridicarea hărţii topografice, în vremea ocupaţiei austriace. Ţările noastre, în vremea numirii lui în acest post, erau aşa fel cunoscute, încât era foarte îngrijorat de soarta sa, iar rudele l-au petrecut la gară cu multă jale, toţi fiind încredinţaţi că merge la moarte sigură El însuş noteaza : «Valahia, ţară atât de îndepărtată, pe jumătate sălbatică, ţară incultă, cu oameni barbari, hoţi, răufăcători şi plină de fiare sălbatice» (p. 1). De altfel odată şi are ocazia să constate că suntem „asiatici", din cauza autorităţilor în subordine (p. 12) Dar arată că şi ţărănimea e nemulţumită de autorităţi (p. 20). Insă, după ce stă în ţinutul Putnei mai bine de o jumătate de an, îşi schimbă părerea, încât nu numai că pleacă „cu inima îndurerată de aceste suflete simple, însă atât de bune" (p. 25), dar toate amintirile îi rămân atât de dragi încât, scrie el: „Voi păstra până la moarte aceste amintiri, şi dacă ar fi să se vândă, nu le-aşi da pe ori câţi bani mi s'ar oferi" (p. 35). Pe lângă observaţii asupra călătoriei pe Dunăre şi atmosferii în care trăiau locuitorii ţinuturilor, el remarcă şi alte multe lucruri. Astfel abservă că în Focşanii munteni nu erau Evrei, pe câtă vreme în Focşanii moldoveni se găseau în număr mare (p. 5). Insemnă şi lipsa de plimbări pe jos a boeroaicelor române, din care motiv nici nu prea plăceau pe ofiţerii austrieci, obişnuiţi cu acest fel de distracţii (p. 7). Se vede însă că Românii nu iubeau nici pe Ruşi (p. 12); deasemenea că ţărancele lucrează prea mult şi, cu toate că sunt frumoase, «din cauza muncii împovărătoare îmbătrânesc repede» (p. 15). Se minunează de văzul foarte bun al ţărancelor, care vedeau semnele trigonometrice mai uşor decât el cu aparatele (p. 18). Baronul mănâncă şi foarte multe şi bune fructe, pentru care ţăranii nu primeau bani: plata ar fi fost o ofensă. La Vulcăneasa a fost în gazdă la una dintre cele mai frumoase femei, cum nu mai văzuse. Era şi foarte harnică (p. 19). In general vede că lumea era săracă, dar foarte ospitalieră (p. 20). Observă deasemeni că fetele, deşi stăteau la veselii cu băeţii, erau totuş «demne în toată înfăţişarea şi ţinuta lor» (p. 27). A fost găzduit şi în casa proprietarului Marghiloman din Chiojdeni, care s'a simţit şi el profund jignit când a vroit să-l plătească (p. 28). La Modreni a stat la învăţatul boer Brăileanu (p 30), iar la Slobozia-Coroteni la cea mai frumoasă curte boierească, a boierului Sichleanu (p. 34). Constată că Ţiganii zic bonjour şi vorbesc greceşte şi turceşte (p. 31). Intâlneşti şi călugăriţe tinere, destul de obişnuite cu lumea. după părerea lui chiar prea libere (pp. 34—35). In ceeace priveşte viaţa, vede că se trăeşte prea murdar. Nu uită să însemneze şi câteva etimologii, din care trei sunt latine: *auz* din *audio* (p 14), *pământ* şi *mormânt* din *pavimentum* şi *monumentum* (p. 20). Insemnările privitoare la acest ţinut sunt însoţite de 17 schiţe foarte interesante, reproduse şi în broşură. Era bine să se fi reprodus şi *Dracul* sau cerşetorul hidos din Giurgiu, *Cişmeaua* din Silistra, *Ţiganii* din Romînia, *Popa în reverendă*, *Bragagiul* şi *Spoitorul turc* din Focşani, *Călugărul* din Dolhăuţi, *Odihna de după prânz*, *Cârciuma* din Chiojdeni şi *Călugăriţa românca*. Autorul are un domeniu vast de exploatat, dându-ne informaţiile Slavilor cu privire la noi. Ar fi bine să se dea pasajele în traducere integrală, nu numai în rezumat Poate că se vor mai găsi şi alţi buni Români cari să ajute la tipărirea lor, aşa cum de data aceasta a ajutat d I. Romanoae, al cărui gest trebue remarcat, fiindcă îi face deosebită cinste. De altfel el însuşi e un cercetător al Milcoviei.

Ma vie d'espion (I. K. 8), de Capitaine *Geórge Hill* du British Secret Service, trad. de Lucien Thomas, Collection de mémoires, études et documents pour servir à l'histoire de la Guerre Mondiale, Paris, Payot, 1933. —Este o frumoasă carte a unui agent secret englez din timpul marelui război. Hill este un îndrăzneţ şi un om de acţiune. De mare îndrăzneală sunt explorările lui împotriva Bulgarilor, cari au pătruns în Grecia pe la Rupel. De o îndrăzneală neobicinuită e acţiunea lui atât în Rusia ţaristă cât şi, mai ales, bolşevică. De o pricepere deosebită şi o remarcabilă înţelegere a realităţilor sunt paginile în care arată rezistenţa pasivă pe care o organizează împotriva Germanilor

în Ucraina şi împotriva regimului cekist. Pe noi însă ne interesează în mod deosebit însemnările sale privitoare la România. Vede întotdeauna drept şi exact. In situaţia disperată în care se afla România în 1917, arată ce a putut face Diamandi, ministrul român la Petrograd, care se gândea să poată aduce în ţară măcar o parte din tezaurul dus la Moscova. Hill, împreună cu colonelul Boyle, trimisul special spre a coordona transporturile în Rusia şi în România (p. 89), de altfel atât de cunoscut pentru asistenţa dată Românilor, se hotărăsc atunci să încerce a aduce banii. Cu mare greutate ei reuşesc să se strecoare cu patru vagoane, printre fronturile revoluţionare ruseşti, şi să le aducă la Iaşi (pp. 113—143). Stimează «eroica mica armată română" (p 114). Mai neînţelegători sunt Românii cari însoţesc acest tezaur (pp 118—122). Pe drumul întoarcerei vagoanele erau deseori oprite. La o perchiziţie bolşevică Boyle şi Hill au spus comisarului că în lăzi sunt «decoraţii.... ale preşedintelui republicei americane pentru soldaţii ruşi şi români», şi trenul a mers mai departe, nu fără a cere bolşevicul şi pentru el o decoraţie (p. 127, 147—148). Cu toate riscurile, trenul a ajuns la Iaşi în ajunul Crăciunului, unde a fost luat în primire de o puternică escortă. La gară a venit chiar ministrul Afacerilor străine şi al Comunicaţiilor, iar I. C. Brătianu le-a adus mulţumiri. Regele i-a decorat. Mai târziu Hill a fost decorat cu Steaua României chiar de regină (pp. 142—143). Referitor la chestiunea tezaurului, adaug că s'a discutat în presa franceză acum câţiva ani, când se făceau unele legături şi cu concesiunea Stinnes. „In momentul de faţă nu ştiu precis ce s'a adus şi ce a mai rămas la Moscova". Hill descrie apoi mizeria politică, militară şi economică dela Iaşi (pp 143—147) Urmează soarta lui Diamandi (pp. 150—151). După aceea expune întreaga diplomaţie pe care au întrebuinţat-o ei spre a opri războiul bolşevic împotriva României (pp. 152—165), unde se dau note şi despre tratatul rusoromân privitor la Basarabia, smuls lui Rakovski. Trebue să ţinem seama de toate aceste însemnări. Cartea se termină cu expunerea activităţii sale de adevărat spion, de când s'au rupt relaţiile între bolşevici şi Aliaţi.

Despre cancelaria slavă a voevodului muntean Mircea cel Bătrân, de *Damian P. Bogdan*, extras din revista societăţii „*Tinerimea Română*", No. 7—8, Bucureşti 1934, 1 p.

Se dă lista tuturor documentelor cunoscute dela Mircea cel Mare. In total sunt 24, între care şi inedite. Se dau şi depozitele unde se găsesc cópii fotografice sau transcrieri ale lor, întrucât nu toate au fost bine editate. E vorba deci de „documentele voevodului", şi nu de cancelaria lui. Dar dece titlul de „cancelaria slavă" şi nu „slavo-română", cum este şi al lucrării manuscrise amintite ? *Op. cit.* nu se pune decât când studiul la care se referă a fost citat mai înainte şi nu în urmă (v. p. 5, n. 5, pentru studiul citat abia la pp. 8—9). Pentru monograma domnească trebue pus *subscriptio*, nu *subscriptiones* (p. 5), întrucât actul conţine numai una. Nu-mi explic dece toate notele, afară de trei, încep cu literă mică. Broşura totuş rămâne un preţios instrument de lucru pentru toţi câţi se vor ocupa cu cercetarea acestei epoci, până când se va da şi pentru Muntenia o colecţie a vechilor documente. Acum importanţa acesteia ar fi crescut şi mai mult, dacă la fiecare document s'ar fi dat toate ediţiile.

Românii şi Cehoslovacii de-alungul istoriei, de *Jan Šeba*, ministrul Cehoslovaciei, conferinţă ţinută la Cercul Analelor Române, col. An. Rom. No. 26, Bucureşti, 1934, 22 p. —Bună înşirare a relaţiilor dintre cele două popoare, făcută cu multă căldură. Se relevează că Românii au întemeiat oraşul Valaşché Mezirici, adecă „Meziriciul Român" (p. 4). Se observă şi legăturile militare, economice şi culturale. Foarte interesante notele, unele personale, asupra acestor relaţii în timpul marelui război (pp. 14—17) In expunerea legaturilor, ministrul ceh la Bucureşti se dovedeşte bun cunoscător al lor. Este deci a fi luat de exemplu şi de diplomaţii noştri. Se pune însă o întrebare, privitor la ştirea furnizată de *Sacra Morava* sau istoria vieţii lui Metodiu şi Chirii, în care se arată că misionarul *Sandu* (Zandov) ar fi venit în Dacia, iar *Moznopon* în Carpaţii Valahiei. F. Dvornik, un Ceh erudii preot care a studiat această epocă *(Les Slaves, Byzance et Rome au IX-e siècle,*

Paris 1926), nu ventilează faptul E drept eă nu arată nici că a cunoscut pe Stredovski, editorul din 1710 al acestei vieți, Dacă se pot lua de bune, atunci suni de cel mai mare interes Ca ultim cuvânt, dorim ca și relațiile de azi înainte să fie aceleași, iar minoritatea română din Ceho-Slovacia să se bucure de vieața sa națională.

Mai adaug, cu plăcere: conferința a fost ținută în limba română.

Aurelian Sacerdoțeanu.

Architecture de la Matière, par le *Dr. Const. Doljan.* Libr. Felix Alcan, Paris, 1928. Volumul poartă pe copertă ca subtitlu: De l'atome à l'être vivant, de l'être vivant aux étoiles, des étoiles à Dieu.—In Introducere arată că progresele științei moderne, „care tăgăduește, fără a le studia, adevărurile religiei și credinței", nu au făcut pe om mai fericit. Nouile achiziții ale științelor pozitive — mecanica, fizica, astronomia, biologia — proclamă toate existența, ba chiar dominațiunea asupra noastră a unor forțe necunoscute. Și după cum suntem obligați a admite existența electricității, constatând efectele ei, de care ne folosim,—prin analogie și experiență suntem aduși să admitem că există sufletul, deși el nu cade sub controlul simțurilor noastre imperfecte, din cauza lipsei de organe sensoriale capabile de a ne ajuta să percepem oarecare forțe existente, perfect reale, dar necunoscute în esența lor, cum sunt razele X și ultra X, undele hertziene, magnetismul, etc. Autorul își propune a coordona cunoștințele existente azi privitoare la problema *necunoscutului,* expunând nouile concepții ale fizicei, acolo unde această știință se întâlnește cu metafizica, a cărei fiică — metapsihica — numără atâția partizani și apărători convinși, cu savantul profesor Ch. Richet în frunte, și când matematicele însăși își întorc privirea spre metafizică, „cerându-i temeiurile raționamentelor lor". Va cerceta apoi problema fundamentală a tutulor filosofiilor vechi și moderne: ființa și viața, din care va reieși că, dela infinitul mic la cel mare, dela microcosm până la planete și lumi, se constată că aceleași legi eterne au prezidat la construirea orcărui organism: circomvoluțiune, bipolarizație, atracțiune, progresie, periodicitate, armonie, solidaritate, interdependență; unitate de concepție, unitate de creație, unitate de direcție.—Cap. I, *Materia,* una și singură sub diferite forme și combinațiuni, e supusă legii progresivității, lege verificată de știință în toate domeniile. „Tot ce există în natură e format din conglomeratul de electroni și de ioni formând un acelaș sistem elementar — atomul —, al cărui prototip e cei de hidrogen".

„Atomii de hidrogen nu se deosebesc de cei de fier, de aur, de materie animală, etc. decât prin numărul, dispoziținea, mișcările electronilor lor și prin raporturile lor față de ioni". Reuniunea acestor elemente se face grație bipolarității, printr'o forță de coeziune formidabilă. Durata acestor asociațiuni nu e eternă; sub influențe străine, ansamblul se dezagregă, corpul se disociază, adică moare. Reuniunea a mai multor atomi formează o moleculă, iar a mai multor molecule o celulă. Grație afinității atomice și coeziunei moleculare aceste elemente se țin împreună. Creșterea unui corp e adăogarea succesivă de noi elemente împrumutate din rezervoriul de materie universală. Focul este un agent disociant de prima ordine. Stabilitatea caracterizează materia primă; instabilitatea caracterizează corpurile. Materia trece prin faza alternativă de formație, desvoltare, maturitate deplină, apoi decade, se disociază prin moarte, ciclu care se repetă fără sfârșit sub aspecte variate.—Cap. II. *Organizarea ființelor.*

Un număr oarecare de molecule se reunesc, în condițiuni anumite, pentru a forma o materie cunoscută sub numele de protoplasmă, care e materia fondamentală și esențială a orcărei celule vii. Se arată anatomia și morfologia celulei, insistându-se asupra arhitectonicei celulare, specializarea celulelor, diferențiate după locul și rostul lor în corp. Celulele, și mai ales leucocytele, dovedesc a poseda nu numai o cunoștință a datoriei ce au de îndeplinit, dar chiar o inteligență a lor. Deci nu poate fi adevărată teoria că inteligența, cugetarea, ar fi o „secreținne a creerului", întrucât chiar ființa unicelulară, leucocyta, are și ea inteligență, deși e lipsită de substanță cerebrală. Asociațiunea microscopicelor celule, care fiecare în parte își duce o existență individualizată, organizate, dau naștere la o ființă colectivă, după legea atracțiunilor, care

porunceşte şi ordonează crearea acestor organisme colective—pasăre, animal sau om Din susul scării, un stup de albine, o turmă de vite, un clan de oameni primitivi, un imperiu civilizat, au aceeaşi arhitectură, doar mai complexă, cum va fi fiind cu sistemul solar, cu universul şi aşa mai departe dela microcosm la macrocosm

Privit astfel, omul, cetăţean pământean, devine un cetăţean al universului, căci totul se înlănţueşte în scara spaţiului ca şi în scara timpului. „Les êtres, étroitement reliés par des liens mutuels, s'appuient les uns sur les autres, de même qu'à travers le vide qui les sépare les milliards de corps célestes s'appuient mutuellement les uns sur les autres; appui mutuel aussi merveilleux qu'indispensable à leur existence". Deci o interdependenţă între tot ce există, între microcosm şi macrocosm, extreme între care omul e o simplă verigă a lanţului; o unitate de organizare a Totului, în care fiecare element în acest imens angrenaj îşi are rostul său şi unde cel mai infim sufere or moare dacă congenerul său sufere or moare, şi din potrivă, fireşte; e o lege a solidarităţii care le stăpâneşte. Inpotriva acestei legi a solidarităţii, poate că numai omul singur păcătueşte adesea, bucurându-se de suferinţa semenului său şi făcându-şi inimă rea când îl vede prosperând! Din această lege ar trebui să iasă fraternitatea şi iubirea omului de om, iar nu egoismul. „Căci Creaţiunea este opera unui gigantic danţ de iubire şi de armonie, în ritmul perfect al muzicei cereşti".—Cap. III: *Identitate între făpturile minerale, vegetale, animale etc.* Toate corpurile sunt organizate în chip felurit, dar dintr'o materie primă identică — electroni şi ioni —, adică cu ajutorul atomilor, moleculelor, celulelor, etc., „ele constituesc atâtea etape în organizarea şi evoluţia materiei. Supuse aceloraşi legi solemne şi imutabile: bipolaritate, atracţie, progresiune, disociaţie, toate aceste corpuri trebue să urmeze şi urmează efectiv o evoluţie ciclică, trecând prin perioade de naştere, de viaţă şi de moarte", fără excepţie. Toate corpurile minerale tind spre forma cristalină, care e cea mai avansată la acel regn, cum a dovedit-o ştiinţa de azi; cu atât mai mult această lege a progresiunii se constată în regnul vegetal şi cel animal.

— Cap. IV: *Regnul planetar.* Cum prin analiza spectrală s'a ajuns a şti elementele chimice care se află în corpurile cereşti ce s'au putut cerceta, şi aceste elemente sunt identice cu cele de pe pământ şi din atmosfera noastră, e logic a conchide că aceleaşi elemente se vor afla constituind tot ce e în Univers, adică materia primă a ionilor şi electronilor. De aci hipoteza că aceleaşi legi fizice, chimice şi biologice trebue să domnească în toată seria de corpuri, până la cele cereşti: identitate de principiu constructor şi director în toate operele Creaţiunei. Materia inertă, materia vie şi fiinţele nu sunt şi nu pot fi privilegiul exclusiv al planetei noastre, şi că ea ar fi privilegiată, mai bine înzestrată, superioară celorlalte. Faţă de Tot, sistemul nostru solar nu e decât o celulă cosmică.—Cap. V: *Unitatea materiei, unitatea vieţei.* In principiu „totul e viu în natură, şi numai aspectul exterior şi manifestarea vieţei diferă de la un corp la altul". Viaţa există pretutindeni. Radioactivitatea e una din numeroasele sale forme, dar şi dovada că la sfârşitul vieţei e moartea, disociaţia materiei, pentru plantă, om şi astru.—Cap. VI: *Bipolaritatea* e o lege generală, „tendinţă naturală a două elemente opuse ca natură şi caractere fizice, de a se reuni şi a formă un ansamblu, străgându-se una pe alta şi completându-se reciproc". In atom găsim protonul încărcat negativ şi electronul pozitiv. Moartea e distrugerea acestei bipolarităţi, prin uzură or accident. Prin constatarea acestei bipolarităţi şi prin analogie, suntem în drept de a opune materiei (pe care am numi-o polul material) polul imaterial sau psihic, întrevăzut de filosofi şi afirmat de spiritualişti, cel puţin la făpturile dotate cu viaţă.—Cap VII: *Relaţiuni între sorii, stelele, planetele şi corpurile care le populează. Interdependenţa universală.* Ştiinţa recentă dovedeşte că noi „suntem înconjuraţi de necunoscut şi de mister, cufundaţi într'o baie incomensurabilă de raze şi energii cereşti", a căror acţiune o suferim, unele cu efecte bune, iar altele nocive —Cap. VIII: *Coordinarea acţiunilor individuale ale celulelor.* Dar, materia fiind una şi aceeaşi în tot ce există, care e origina diferenţierei aspectelor ei în lume? Mister. Arhitectul capabil de a creia

divers, dar cu o materie unică, este o forță prodigioasă, grandioasă, supraumană. Existența lui se impune minței noastre, iar forța creatoare „trebue căutată cu credință și aflată prin credință în această schinteie divină, proclamată de cele mai vechi ca și de cele mai moderne filosofii, și numită spirit, suflet, entelehie, arheul lui Paracelsiu, sau quid proprium al lui Cl. Bernard și al științei moderne". Natura acestei forțe e imaterială (pol imaterial) și esența sa dumnezeiască — Cap. IX : *Sporirea și decăderea materiei*. In ultima analiză, când vom căuta cauza cauzelor, acea care a imprimat o mișcare turbilionară primei parcele din eterul care a dat naștere materiei, nu putem să nu ajungem, pe căile științei chiar, a admite existența unei forțe imateriale, care a preexistat acelui prim impuls pomenit, acea care a realizat primul atom, voind și putând s'o facă, forță atotputernică, factor determinant a tot ce există în univers, și pe care o numim Dumnezeu, isvor veșnic și nesecat al acestei forțe spirituale, or spirit, care alături cu materia și conducând-o, creiază în timp și spațiu. Scopul acestei cărți, încheie autorul, nu e de a face prozeliți ; „ea conține rezultatul analizei, meditațiilor și studiului care a condus judecata mea la necesitatea de a admite existența și supremația acestei forțe necunoscute, creatoare și directrice, afirmată de religiuni și confirmată de raționament". —Recomandăm citirea pe andelete a acestei opere tutulor celor ce sunt preocupați și de altceva decât de satisfacerea acelor nevoi pe care le împărtășesc și creaturile necuvântătoare.

Vechiul drept penal român. Schiță, de *Ioan C. Filitti* Tip. Văcărești, 1934.—Vechiul nostru drept penal se poate urmări întâi după „obiceiul pământului", apoi după legile scrise. Cel d'întâi a fost prea puțin studiat. Primul document vorbind despre „prava" și „zacon" e din 1460, fără a preciza dacă e vorba de o lege scrisă or de una a obiceiului pământului. Legile romane — nomocanoanele—au fost cunoscute la noi, în traduceri slavonești, manuscrise, din sec XV. Prima pravilă tipărită în românește la 1563 e o carte de pedepse bisericești. Ideea că Alexandru-cel-Bun ar fi dat o pravilă, cum spune Cantemir, e o eroare. Autorul cercetează pravilele românești care au existat într'adevăr, traduceri, și care au fost folosite la noi înainte de tipărirea celor ale lui Matei Basarab și Vasile Lupu, din 1640 și 1646, cum și cea mare din 1652. Dar cele grecești de asemenea sunt utilizate la noi chiar și după tipărirea celor românești. Toate acestea nu sunt însă decât legiuirile romane imperiale în fond, până chiar și o parte din Codul Caragea. Se spicuește din vechile noastre pravile *pedepsele*, foarte aspre, crude chiar, (dar care ar fi bune de aplicat azi hoților prea numeroși cari jefuesc banul public). Pedepsele erau adesea lăsate la voia judecătorului, (ceeace presupune că pe vremurile vechi nu erau decât judecători oneşti). In general observăm că în ele pedepsele aplicative sunt mai adesea aplicate ca cele privative de libertate. Autorul cercetează și la pravilele vecinilor, cum sunt aplicate pedepsele. La noi cele aplicate erau mutilările (tăierea nasului, limbii, mâinilor, picioarelor, scoaterea ochilor), țeapa, arderea de viu, îngroparea de viu, caznele, legarea la stâlp, înnecarea, punerea în jug, pierderea drepturilor civile și politice, înscrierea la «condica șireților», spânzurătoarea, tăierea capului, confiscarea averii, surghiunul peste hotare, bătaia (sfânta !), ocna, temnița, surghiunul la mânăstire, gloaba (amenda). Legea prevedea și cumulul de pedepse, răspunderea colectivă, apoi răscumpărarea de pedeapsă și înțelegerea între părți (compositio). Din examinarea felului aplicarii pedepselor rezultă că ele nu aveau o strictă precizare, și se lăsau mai mult la voia or interpretarea judecătorului, mai ales în materie de prescripția faptelor penale. Legile se îndreaptă spre modernizare, dând în sec. XIX Condica penală Șuțu-Sturza din Moldova (1820, 1826), Reg. Organic, apoi Codul penal Ghica-Șirbei din Muntenia (1841, 1850); în cel din urmă «evoluția spre sancțiunile strict legalitare este aproape definitiv încheiată».

La fine se dau câteva întregiri privitoare la vechea organizare judecătorească, întru completarea celor publicate în 1928 de autor în colaborare cu d-l D. I. Suchianu : Contribuții la istoria justiției penale în Principatele române. Cartea cuprinde și un rezumat în franțuzește.—Superioritatea acestui studiu o face în primul rând faptul

că autorul e şi un istoric, nu numai un jurist, care exemplifică cele enunţate prin documente istorice, cu care e familiarizat ca puţini în ţara noastră.

Izvoarele Constituţiei de la 1866, capitol din istoria originelor democraţiei române, de *I. C. Filitti*, Buc. 1934. Autorul arată că e greşită ideea mult răspândită că anume „const. noastră din 1866 ar fi fost o improvizaţie, o traducere făcută în grabă după const. belgiană dela 1831". Pentru aceasta d-l Filitti întreprinde „a urmări filiaţiunea fiecărui articol al ei, ca fond şi formă, sau măcar numai ca fond", în nu mai puţin de 13 texte anterioare de proiecte de constituţie ce se cunosc la noi. D-sa începe prin a examina principiile liberale în Principate până la 1859, apoi deosebirile dintre diferitele proiecte. În încheiere constată că nu se poate califica de «improvizaţie» const. de la 1866, şi nici ca făcută în grabă după cea belgiană. „Ea n'a fost decât rezultatul firesc al unei evoluţii începute măcar de la 1821". Mai puţin liberală de cum a fost făcută nu se putea, căci nu era posibil să mergi împotriva unui curent format de vreo 50 de ani. Autorul recunoaşte cu d-l Paul Negulescu că „organizaţia de stat burgheză de la 1866 nu corespundea structurei noastre sociale"; pricinele le vede în altă parte. Urmează, articol cu articol, textele constituţiei din 1866, cu note asupra formulării şi modificărilor suferite de fiecare în parte la diferitele proiecte

Introduzione bibliografica allo studio della Romania, de *Dr. Mario Ruffini*, Roma, 1934 —Cartea amicului nostru italian, profesor de limba şi literatura română dela Universitatea din Torino, e lucrată, cum spune autorul în a sa Prefaţă, spre a veni în ajutorul celor cari dintre italieni vor să-şi dea seama de starea actuală a culturei şi civilizaţiei româneşti în principalele ei câmpuri de desvoltare. Nu urmăreşte deci a fi un ghid de erudiţie bibliografică, dar un instrument util de consultat. Materia o împarte după capitolele următoare: limbă, istoria literaturei, istorie culturală, istorie, geografie, folklor şi etnografie, arte, avuţiile economice. Fiecare cuprinde o expunere generală (vd. în special primul, privitor la limbă) asupra desvoltărei cutărei manifestari, apoi aduce referinţe şi trimiteri la bibliografie de specialitate. Astfel cap. despre limbă vorbeşte de dialect, gramatici—cu notarea faptului că ne lipsesc în româneşte cărţi de sintaxă—, dicţionare, opere de filologie, influenţe străine asupra lb. române, dicţionare etimologice şi atlasuri lingvistice, subdialectele dacoromânei (o scăpare din vedere: se menţionează la studiile privitoare la Oltenia şi una despre Ţinutul Vrancei), dialectul aromân, cel megleno-român şi cel istroromân, texte de lb. românească apoi revistele îmbrăţişând filologia. Remarcabil de asemenea cap. istoria., cum şi cap. Arta. Pentru partea ştiinţifică şi economică, aflăm tot ce e indispensabil în ultimul capitol — Românul studios care ar urma indicaţiei aşa de fericit date de d-l Mario Ruffini şi ar da o bibliografie mai amplă şi completată, destinată studenţilor şi profesioniştilor noştri din ţară, ar face un serviciu nepreţuit prin asemenea danie spirituală.

Le piu remote esplorazioni di Pompei. Nuovi contributi allo studio su „Pompei ad i Cristiani", de *Matteo Del la Corte*. Milano, 1934. Cercetările atente ale ultimelor săpături făcute în Pompei duc la constatarea că înaintea acestora, pe care oficialitatea, în scop ştiinţific le-a întreprins, au fost şi alţii cari, din cu totul alte motive, au încercat a pătrunde la locuinţele îngropate sub cenuşa Vesuviului, în vremuri vechi. Aceasta o dovedeşte perforaţiunile ce s'au găsit într'unele case la zidurile despărţitoare, amestecul de materiale şi detritusuri aflate în cutare loc, cum şi gropile mari ce se descopăr, pline de material învălmăşat Scopul celor ce au încercat, uneori la puţină vreme după cataclism, să facă astfel de săpături, a fost recuperarea obiectelor de artă mai ales, a giuvaerurilor îngropate sub lavă. Cei ce au scormonit astfel ruinele au lăsat uneori şi câte un grafit pe păretele odăiei or vestibulului explorat, cum e la casa bogată a lui Popidius Priscus: „domus pertusa". Acelaş lucru e cu casa soţilor Poppaei, desgropată încă de acum 25 de ani, la care autorul a constatat existenţa a cinci asemenea grafitti şi le-a dat explicarea. Ce tragică e prima însemnare în simplici-

tatea ei: Quinquaginta ubi erant [adsunt] exinde iacent[es] Exametrul constată că din cei vreo 50 de locuitori ai acelei case n'au mai rămas niciunul în viaţă. După una din aceste epigrafe d-l Della Corte deduce că ar fi fost scrisă de nişte creştini Existenţa creştinilor în acest oraş, anterior anului 70, se constată prin două dovezi până acum, la care autorul anunţă că va putea publica o a treia în curând. Broşura este îmbogăţită cu frumoase gravuri. De remarcat busturile soţilor Poppaei, templul-lariariu al Triadei Capitoline, picturile murale isiace, statueta de alabastru a lui Horus şi Venerea pompeiană, basorelief de marmoră, toate găsite în ruinele casei Poppaeus.

Contribution à la recherche des influences byzantines dans la diplomatique roumaine, par *Dem. Ionescu,* 1934, Extras din Rev. hist. din sud-est eur., XI, 4—6, în care a apărut cu multe greşeli de tipărire şi omisiuni de note. Autorul îl dă aici completat şi rectificat. D-sa porneşte dela studiul pe care l'a publicat d-l Lascaris în „Byzantinoslavica, 1931, cu privire la influenţele pe care chrysobulul bizantin le-a exercitat asupra diplomelor slavo-române Cum chestiunea e interesantă pentru noi, şi cum ea a fost tratată incomplet, în necunoştinţă a importanţei isvoarelor respective dela noi, ducând pe autor la cutare afirmare greşită, d-l Dem. Ionescu reia chestiunea, adâncind-o şi completând-o cu datele ce se cunosc până azi. Studiul priveşte anume, dintre diversele categorii de diplome româneşti, pe cele aşa zise „solemne", ieşite din cancelariile munteneşti şi moldoveneşti. Formulele acestui gen de diplomă—hrisobulul= hrisovul — s'au fixat prin sec. XI şi XII în cancelariile bizantine, de unde vor fi trecut şi la noi Sunt actele cele mai complete din punct de vedere diplomatic, prin care se acordă de domnitori oarecare privilegii, danii de o importanţă excepţională, unor corporaţii, instituţii or particulari. Autorul cercetează rând pe rând ce anume a trecut dela bizantinul χρυσόβουλος λόγος la hrisovul nostru în caracterele lui externe (material, format, cerneală, sfgilii, bule de metal, scrisul şi ornamentaţia caligrafică), caracterele interne (limbă; cele mai vechi acte redactate exclusiv în româneşte sunt de la Mihai Viteazul), particularităţile cuprinsului (invocaţie, titulatură, preambul, dispozitivul—obiectul actului—, care e fondul hrisovului), clauzele finale asigurând executarea dispoziţiilor luate de Domn, apoi formulele de încheiere, cu datarea şi semnătura. Ceeace e propriu diplomaticei româneşti la un hrisov sunt: 1) introducerea artei miniaturistice şi desvoltarea ei la noi şi 2) preambulul încărcat cu invocaţii din textele religioase şi blesteme la urmă pentru cine va călca porunca.

Despre Iane, mare Ban de Craiova, şi ceva despre Mihai Viteazul, de *I. Minea şi L. T. Boga.* Iaşi, 1934. Spre sfârşitul sec. XVI domniile ţărilor româneşti aveau la C-ple grupuri şi familii de greci interesaţi de soarta lor, având datorii de încasat or speranţe de scontat dela domnitorii actuali or cei în perspectivă. „Un început de domnie, ca şi o mazilire, apărea mai totdeauna pe atunci ca o lovitură de bursă", ruinând pe unii, ridicând pe alţii. Patriarhul din Fanar avea şi el aci interesele lui, caşi negustorii mari de acolo, cari se aprovizionau din Principate, unde avansau bani în contul unor cumpărături viitoare. Dintre Grecii cari au avut mare influenţă pe lângă domniile munteneşti în a doua jumătate a sec. XVI, Iane banul, sau Ianache, a fost cel mai însemnat. El a fost „supraveghetor al intereselor domniilor române la C-pole". Dregătoria lui munteană a fost marea bănie de Craiova, începând din a doua domnie a lui Mihnea II Vodă, pe care l'a ajutat a-şi recăpăta domnia în 1590. Ca mare ban îl aflăm de cu anul 1585 până la 1590 în Iulie. Politica ce ducea Iane la C-ple era favorabilă Principatelor, căci susţinea că acestea să rămână autonome, în potriva politicei austriace. Tot el stăruieşte a înlătura între 1589—91 conflictul dintre Poloni şi Turci. Pe Mihnea II Vd. îl scapă de multe pericole în 1590. El va fi fost, poate, acelaş personagiu cu un Iane sau Ioan vistierul Moldovei. Banul Iane era şi om de casă al lui Sinan Paşa. După mazâlirea lui Mihnea, Iane joacă iar mare rol în treburile ţărilor noastre, fiind din nou ban. Observăm faptul că „aproape tot timpul cât Iane a fost dregător muntean, găsim în funcţie şi

pe Mihai, fiul Tudorei şi al lui Pătraşcu cel Bun". — Înainte de a fi domnitor, Mihai a avut dregătoriile de velstolnic, velpostelnic, mare ban de Craiova (în Sept. 1598, sub Ştefan Surdul) şi velagă. Marea bănie a lui Mihai începe după 18 Febr. 1592, probabil înlocuind pe Ianc la început ca delegat al unchiului său. La 6 Iunie 1593 el nu mai deţinea acest post, căzând pe el năpasta care era să-l coste capul, dar lumea «banul» îl numea. Domnia o capătă ajutat tot de influenţa lui Iane la C-ple. Andronie Cantacuzino este numit ban al Craiovei după Mihai, şi el rudă cu acesta, şi care de asemenea l'a ajutat să vie domnitor Iane a murit în vremea domniei lui Mihai. Se discută la urmă chestiunea: al cui fiu a fost Mihai? Se vede a fi fost într'adevăr copilul, poate postum, al lui Pătraşcu cel bun (mort otrăvit în 24 Dec. 1557) şi al Tudorei, soră lui Iane, mai târziu călugăriţa Teofana de la mânăstirea Cozia, care va fi fost soţie nelegitimă.

Numismatica. Noţiuni de numismatică greacă, dacă, romană, bizantină şi românească, de *Corneliu C. Secăşeanu.* Buc 1934. La început o seamă de consideraţiuni generale asupra monetei, de la origina ei, apoi de la cele mai vechi, rând pe rând, monetele greceşti vechi şi sistemul lor monetar şi sfera circulaţiei lor până pe ţărmurile pontice de nord şi vest şi în regiunile dunărene. Ceie din ultimele două grupe sunt mai interesante pentru noi, căci le aflăm azi pe teritoriul nostru. Astfel au bătut monetă unele din coloniile greceşti dela Marea Neagră încă din sec. VI a. C. Cu trei veacuri a. C. găsim monete ale regilor sciţi şi ale oraşelor Tyras-Cetatea-Albă (în Sarmatia), Istros-Caranasuf (Moesia inf), Tomis - Constanţa (Moesia inf), cei mai important port al Pontului Euxin, apoi Callatis-Mangalia (Moesia inf.) şi Dionysopolis-Balcic, tot în Moesia inf Provincia Dacia începe a bate monete din vremea lui Filip Arabul şi a continuat până la Gallienus (244—268 d C.). Sunt monete de bronz. In Moesia sup. a bătut monete colonia Viminacium. Monetele dacice sunt imitaţie mai ales a celor greceşti şi romane, începând cu sec. IV a. C. şi până în sec. I d. C. Ele aveau pe rever un călăreţ Se găsesc destul de multe. Monetele romane consulare (ale Republicei), ale familiilor (181 cunoscute până azi) ce le-au bătut, cum şi ale triumvirilor, apoi cele imperiale, din Apus şi Răsărit, a căror lungă listă se dă în întregime, cu datele anilor; monetele bizantine, dela 395 până la 1453, în timp de 1058 de ani, a căror listă şi cronologie se dă de autor, acestea fiind mai puţin studiate. Vin apoi monetele din timpul migraţiunei germane, cele medievale, apoi cele ale Ţării Româneşti, începând cu anul 1364 al suirii pe tron a lui Vladislav, I. Cele mai frumoase monete româneşti sunt galbenii, talerii şi jumătăţile de taleri bătuţi de Brâncoveanu în 1713, la 25 de ani ai domniei sale. Cele moldoveneşti încep cu Petre Muşat, 1375, şi ţinând până la Istrate Dabja în 1666. Transilvania bate şi ea monetă între 1538 şi 1690, cât e principat independent, cum şi în vremea stăpânirei ei de Austria, de la Leopold I, 1690, până la Maria Tereza, 1780. Au circulat la noi şi monete străine ungureşti, poloneze, suedeze, veneţiene, olandeze, germane, turceşti şi ruseşti. Se dă şi o listă de preţurile normale de cumpărare a diverselor monete, folositoare celor ce fac astfel de achiziţii; cele mai scumpe sunt cele de aur, din 1868, bătute de Carol I al României. Se adaogă volumului o listă alfabetică a divinităţilor mai importante, ce se află reprezentate pe monetele greceşti şi romane, cum şi eroilor, cu atributele lor distinctive. La urmă o Bibliografie a autorilor cercetaţi Volumul are şi-o hartă a lumii antice, cum şi un tablou cu reproducerea fotografică a monetelor care au circulat pe tertioriul României din anticitate până azi. Toate elogiile noastre autorului, care a dat o carte cu informaţii precise şi indispensabile cui se interesează puţin de numismatică.

Vechea artă religioasă la Români, de *N. Iorga,* în editura Episcopiei Hotinului. Tip. Văleni, 1934 Volumul strânge în mănunchi o seamă de conferinţe făcute de autor în cursul anilor din urmă, cu următoarele subiecte: I *Icoana românească.* Aci, în chestiuni preliminare, autorul arată ce dificil e a se pronunţa cu privire la vechimea, origina şi stilul unei icoane, căci toţi ortodoxii au o notă de înrudire în zugrăvirea lor pe icoane

or fresci; fiecare naţie din ele începe prin a împrumuta de undeva, până când, odata o tradiţie locală creiată, geniul particular al unei naţii adaogă, modifică, interpretează, creând curente indigene. Şi e greu să recunoşti acel ceva intercalat, original, nou adăogat la fondul general tradiţional. Spre a dată o icoană, frescă, or miniatură, nu e mijloc sigur de a fixa o cronologie; stilul ne poate amăgi şi el. Se poate pune mai mult temei pentru datare în forma literelor de deasupra icoanei or sfinţilor de pe pereţi, ca sa ghicim epoca. Literele lungi, roşii mai ales, legate între ele, arată o epocă mai veche. Tehnica ajută şi ea la datare: „Când o icoană e jugrăvită pe un strat gros de ghips şi ghipsul acesta e sculptat, când deci un cadru sculptat îmbraţişează figurile şi când sfinţii vor avea coroane tot de ghips, foarte ridicate, se poate spune cu siguranţă că este o icoană de pe la 1660 înainte". Cele direct pe lemn aparţin veacului XVIII şi începutul XIX. Intrând în subiect, constată o epocă străină a icoanei, a celor mai vechi existente la noi, care icoane sunt greceşti: cele două moldoveneşti de la mân. Neamţ şi Bistriţa de pe vremea lui Alexandru cel Bun; în Muntenia erau tot două (una a dispărut) din sec. XV, la Mitropolia din Bucureşti. In epoca lui Neagoe se substituie stilul sârbesc celui bizantin; de atunci avem cele trei icoane ale Doamnei Miliţa sau Despina. Epoca de încetăţenire urmează celei d'intâi, apoi vine Epoca realistă, de influenţă rusească, remarcabilă în Moldova, pe vremea lui Vasile Lupu şi Matei Basarab. Icoanele acestea sunt mai puţin hieratice, iar „aurul strălucitor, vechiul roşu dominant, sunt înlocuite cu culori şterse, diluate, de o tonalitate de argintiu dulce". Epoca de înflorire manieristă e a lui Brâncoveanu, cu influenţe veneţiene ca tehnică şi factură. Icoana indigenă, de o artă popularizată, începe în sec. XVIII, prin jugravii locali. Pare şi „o artă care aparţine într'adevăr poporului, care prin urmare este folklore". Pe când alte naţii au o artă savantă, cu artişti specializaţi, „noi, la un anumit moment, şi în ce priveşte pictura ca şi în ce priveşte arhitectura, am avut putinţa de a trece cu totul în domeniul popular. Aceasta formează noutatea şi originalitatea noastră". Icoanele ardelene dela Nicula, pe sticlă, foarte colorate, sunt din acest gen, şi tot aci icoanele pe hârtie în tipar negru or nuanţat cu un roşu, vioriu şi verde, imitând gravura cărţilor religioase. — *Argintăria românească.* Obiectele de acest fel vor fi venit la început din străinătate; autorul nu crede însă că din Sud, ci dela Saşi vom fi învăţat acest meşteşug. Mai veche e argintăria munteană decât cea din Moldova la noi; dela Sibiu, apoi din Braşov vom fi luat-o. Astfel avem chivote, cădelniţe, candele, policandre, cruci, potire, tăvi sau anaforniţe, ripide, legături de căr i şi icoane argintate. Sec XVIII este în decadenţă şi în meşteşugul argintăriei, faţă de veacurile precedente. — *Miniaturile româneşti.* D-l Iorga face o frumoasă pledoarie pentru această arta, care pe nedrept e numită „artă minoră", dar care nu se deosebeşte de pictură decât prin dimensiunile-i reduse şi materialul pe care se lucrează. Miniatura în Răsărit e mai săracă, mai conservatoare ca'n Apus. La noi însă ea prezintă o notă interesantă ca coloare. La Dragomirna probabil va fi existat prin sec. XVII o şcoală de miniaturişti, de unde se vor fi recrutat cei ce au lucrat în acest sens prin mânăstirile moldoveneşti, căci de acolo a pornit arta aceasta la noi. — *Sculpturi în lemn.* Aci intră jeţurile, din care cel mai vechiu păstrat e al lui Rareş, de pela 1550, apoi tetrapoadele, sfeşnicele, uşile şi catapetesmele, care apar în Muntenia de cu a doua jumătate a sec. XVII. — *Ţesăturile.* Aici intră cele ce servesc la slujbă: rucaviţele, omoforul, epigonationu, epitrahilul, aierele sau epitafele şi perdelele de altar. Epitaful dela Tismana se pare a fi din sec. XIV, ceea ce nu e sigur. La mân. Putna s'au păstrat cele mai multe ţesături de acestea.

Biserici chipuri şi documente din Olt, de prof *I. Ionaşcu.* Tip. Ramuri, Craiova, 1934. Acest prim volum se înfăţişează deosebit de avantagios ca tipar şi ilustraţie. In al său Cuvânt introductiv, autorul arată cu ce osteneli a isbutit a strânge materialul cărţii sale şi cine l'a ajutat întru aceasta. In ordine alfabetică, de la A la I se prezintă aci 29 de biserici, începând cu cea din Alunişul de jos. Fiecare se tratează, după abondenţa materialului aflat, prezentându-se întâi cadrul bisericii: locul, pozi-

iţa, ceva despre satul or moşia pe care eventual se găseşte biserica, aceasta sprijinit pe documentele respective ce a putut afla acolo or aiurea. Clădirea se descrie amănunţit, şi tot aşa interiorul şi cuprinsul acesteia, ne uitând nici însemnările fixate pe copertele or pe foile vreunei cărţi bisericeşti Când satul or biserica aparţin cutării familii boereşti, se dau şi date asupra acestora (vd. de ex. despre Buiceşti din Olt, despre Deleni, Drăgoeşti, Grecenl, şi alţii). Se mai dau în anexe texte, documente lămuritoare, uneori în facsimile. De asemenea se reproduc pisaniile, cum şi legenda portretelor ctitoriceşti, notând şi crisoavele ce se păstrează încă în cutare mânăstire, ca la Clocociov. La pag. 183—7 ceva despre Col. Solomon şi familia sa. Cu bis de lemn din Ibăneşti se încheie vol. I. Fiecare se dă într'o reproducere fotografică luată de autor. Când cel de al doilea volum al acestei lucrări va fi apărut—şi pentru aceasta autorităţile locale ale Oltului au cuvântul—, judeţul îşi va putea avea în bună parte strâns materialul cu care, după, şi mai bine ca răposatul Poboran, urmează a se lucra monografia judeţului Olt. Asupra lucrării d-lui Ionaşcu, primită atât de bine de specialişti, vezi notele d-lui prof. Iorga din Bul. Com. Mon Ist. fasc. 77, cum şi acelea ale d-lui I. C. Filitti din numărul de faţă al revistei noastre, la Note şi Comunicări.

Documente privitoare la ist. Ardealului, Moldovei şi Ţării-Româneşti. Vol VII Acte şi scrisori (1602—1606) publicate de *Dr. Andrei Veress.* 1934, Buc —Prefaţa schiţează evenimentele petrecute în 5 ani, în vălmăşagul căror apar şi despar figuri ca ale lui Sig. Bathory, Gen. Basta, Nicolae Pătraşcu, Moise Szekely, Radu Şerban şi alţii. Din cele 270 de scrisori sunt şi câteva care vorbesc de oameni şi lucruri dela noi din Oltenia şi Banat. Notăm dintre acestea: 21, unde e vorba de „Arbănaşii", Orbanienses, cari au slujit pe Mihai Viteazul; 36, Stroe Buzescul la Viena; 59, George Basta intervine pe lângă împărat să se restitue văduvei şi fiului lui Mihai Vodă lucrurile şi giuvaerurile ce le-a furat Chiaki; 79, despre Doamna Stanca cu copiii ei sosiţi la Viena în Dec. 1602; 82, scrisoare a tânărului Nicolae Pătraşcu, cerând unui arhiduce sprijin şi ajutorinţă de trai; 122, Radu Vodă ocupă şi arde mahalalele Caransebeşului şi Lugojul, Iulie 1603; 123, Lugojul ocupat de Moise Szekely; 141, Radu clucerul Buzescu, „Vaiuodae Valachiae Legatus", cu o cerere către Rudolf II; 154, ordin pentru pregătirea plocoanelor destinate lui Preda Buzescul, „Ban in Kralowia", fratelui său Radu şi celor 13 boieri şi căpitani ai soliei sale, din 10 Nov. 1603, „pentru credinţa şi devotamentul lor"; 173, un inventar al averei mobile a lui Nic. Pătraşcu; 182, unde e vorba de „Valachii din Croaţia" prigoniţi; 186, cu veste că „Tătarii" au jefuit „banatul Craiovei", Banodi Crayova, venind de peste Dunăre, trecută prin 7 locuri într'o zi, şi că au ucis şi luat robi mulţi boeri (semnată de Radu Şerban, din Târgovişte, 12 Iulie 1604); 188, despre aceleaşi nenorociri, şi despre clucerul Radu Florescu, atacat de nişte tâlhari veniţi din Ardeal; 189, Radu Şerban anunţă cum Turcii şi Tătarii au ars Craiova, Iulie 1604; 204, cere Domnitorul să zorească ajutorul, anunţând că oastea de Craiova, luându-se după Turci, i-au bătut la Turnu, dar au ars oraşul; 237, pentru stabilirea hotarelor dintre Muntenia şi Transilvania; 253 idem. Volumul are o listă de documente, una de scriitori şi adresanţi, una de localităţi, una de isvoare şi un indice general de nume.

Diplomatarium italicum. Documente culese în arhivele italiene, de elevii Scoalei Române din Roma. Vol. II. — *Prefaţa directorului institutiei*, dl. Em Panaitescu, lămureşte că studiile publicate în volumul de faţă aşteptau tiparul încă din vremea lui V. Pârvan. Col. de cercetări din Diplomatarium ital. cuprinde numai material istoric scos din arhivele italiene şi privind Romanitatea reprezentată în Răsăritul Europei prin poporul roman şi urmaşii rasei sale. Roma papală, în preocupările sale politice, s'a ocupat totdeauna de lucrurile petrecute în principatele noastre, pe care le-ar fi vrut convertite la catolicism. De aci bogăţia de documente ce cuprind arhivele italiene şi mai ales cele din Roma, cu în special Arhivele Vaticanului şi Arhivele coleg. De Propaganda fide privitoare la ţările noastre, în epoca medievală ca şi în timpurile moderne. — Primul studiu

aci inserat este: *Principatul moldovenesc şi curia papală între 1606 şi 1620,* de Virginia Vasiliu. Insemnările cuprinse în registrele de corespondenţă ale nunţiaturei papale din Polonia arată că diplomaţia papală, reorganizată pe la finele sec. XVI, avea în grija ei promovarea şi apărarea catolicismului din Moldova prin mijlocirea nunţiului polon, dat fiind că pe vremea Movileştilor politica Moldovei era infeudată intereselor Poloniei. Notiţele acestea sunt de două naturi: religioase şi politice. Cele d'întâi privesc mai ales episcopatul catolic din Bacău şi aduc însemnate contribuţii istorice pentru istoria noastră. In Apendice: pasagiile ce ne privesc din scrisorile episcopilor catolici către Curie şi ale principilor moldoveni cu şi ale autorităţei papale către aceştia.— *Ţările româneşti într'o serie de «avvisi» de la sfârşitul sec. XV,* de Nicolae Buta. In prima parte a doc. aci publicate se aduce o întregire la cele date de autor în vol. I din Dipl. it. cu privire la nunţiul polon Cl. Rangone din vremea lui Mihai Viteazul; în partea doua scurtele informaţiuni (avvisi) referitoare la războiul împ. Rudolf II contra Turcilor, la care îşi dă importanta-i contribuţie voevodul nostru Notiţa nr. 341 vorbeşte de uciderea lui Mihai Viteazul de trimişii lui Basta, cari veniseră a-l aresta, ca bănuit că pe ascuns ar fi tratat cu Bathori şi cu Turcii; că Domnitorul ne voind a se preda, a fost grav rănit cu pumnalele şi apoi strangulat.— *Alte însemnări cu privire la misionarii catolici din Ţările româneşti,* de G. Călinescu. In scris. II, a unui călugăr minorit, din 1623, se spune că Radu Mihnea, deşi ortodox, este în taină unit cu bis. latină, că la curtea lui se află „mulţi boeri catolici, printre cari şi cumnatul Domnului", că la Târgovişte e o mânăstire catolică şi o biserică a lor, cu 40 de case de catolici, oraşul având în tot vreo 40 000 de locuitori. Se mai spune că ar fi 6 sate pe malul Dunării cu mulţi catolici (28 case de catolici unguri şi români), fiecare sat cu biserica lui, şi că «în trecut, cum mi s'a povestit de oameni mai în v â r s t ă până la şi 120 de ani, catolicii noştri aveau multe locuri şi biserici, ca în oraşele numite Bucaresti şi Chraglievo», adică în Craiova. Mai afirmă fratele Andrei Bogoslavici că în Muntenia „a văzut şi auzit" că sunt 13 biserici catolice cu 406 case şi 856 suflete" de catolici şi că aci cu mare uşurinţă s'ar aduce la unire în puţină vreme populaţia locală. Foarte interesantă scrisoarea cu nr. XXII, d'n 1848, a e p i s c o p u l u i Petru, „vicar apostolic al Valachiei transalpine", povestind vizita făcută în Ţara Românească. La sosirea sa în Târgovişte află ca doctor al Curţii pe un italian Mascellini. Oraşul suferise de un foc mare, care prăpădise cele mai multe case. E primit de Vodă cu mare cinste, unde vornicul mare serveşte de interpret. Dă ca la 100 de suflete catolice în Târgovişte. Vizitează şi Câmpulungul, cu 229 suflete de credincioşi nemţi. Spune că amenţionat într'un raport anterior existenţa ab antiquis a unei biserici catolice, lângă care stă o mânăstire închinată Sf Elisabeta, regina Ungariei, biserică mare şi frumoasă, şi că Domnitorul refăcând biserica cea veche românească, egumenul a vrut să-i adaoge şi o clopotniţă, şi pentru clădirea ei a luat cărămida dela biserica de rit catolic, care era ruinată atunci, distrugându-i zidurile până la temelie; adaogă că Dumnezeu a pedepsit pe ereticii ortodoxi, căci clopotniţa a luat foc când o dedese gata, arzând şi biserica, cu coperişul ei de plumb şi cu casele din împrejurimi. Afirmă a fi văzut el însuşi ruinele bisericei arse. De aci înapoindu-se spre Dunăre, ca să treacă în Bulgaria, ajunse la 8 Decemvrie în Craiova (Craglieva) „unde rezidează Banul", şi acolo făcu Sf. Slujbă într'o casă particulară, spovedind şi grijind „câţiva catolici de-ai noştri Bulgari negustori". Poposeşte seara în satul Sălcuţa (Salkuzza), unde erau în nişte bordeie (casuccie in terra) şi câţiva bieţi catolici (desigur bulgari); aceştia erau fugiţi de peste Dunăre, dela Clisura, de frica Turcilor. In scris. nr. XLIII şi LIV Pantaleo Ligaridi solicită un ajutor dela Congregaţiune, pentru că „vreme de 4 ani", după însărcinarea dată, s'a ostenit a preda la 20 de tineri în Ţara-Românească Retorica şi Logica în lb. greacă şi latină. Un raport din 1650 arată ca fiind catolici în Târgovişte, Câmpulung şi Bucureşti — „a doua reşedinţă a Domnitorului". In 1659 se dau ca fiind în Câmpulung 259 catolici, în Târgovişte 80 soldaţi poloni şi alţi diferiţi 150, în Bucureşti e o biserică fără catolici şi în Râm-

nicu-V. o biserică tot fără credincioşi în timpul din urmă.

Vol. III., Roma, 1934, adogă la materialul istoric umplerea unei lacune: e înzestrat cu un indice general al materialului cuprins în cele trei volume, şi anume: 1) un tablou cronologic al documentelor publicate, 2) indice alfabetic cu numele emiţătorului şi primitorului scrisorilor şi rapoartelor, 3) indice de localitatea provenienţei documentelor), 4, lista autorilor moderni citaţi, 5) a arhivelor şi fundaţiunilor posedând doc., 6) un indice general istorico-geografic. Acest indice general, operă de muncă migăloasă atât de utilă cercetătorilor, e datorit d-lui M. Berza. — Cuprinde studiile: *Viaţa lui Despot, Domnitorul Moldovei*, manuscris aflat în Bibl. şi Arhivele oraşului Perugia, de Const Radu. E o naraţiune, destul de bine informată prin isvoare interne şi străine, de caracter biografic, a principelui aventurier care ajunse pe tronul Moldovei dela 1561 la 1563. Autorul anonim se vede a fi un contimporan şi martor ocular al evenimentelor descrise. E scrisă în latineşte, probabil între anii 1563—1564—1568, la Lemberg. Se dă textul integral.—*Neînţelegerea dintre Gabr. Bathori şi Radu Şerban, văzută dela Curtea din Viena*, de Ion Moga, frumos scrisă, palpitantă de viaţă ca un bun roman şi în acelaş timp bine ir formată. Caracterul voluntar, orgolios şi temerar al principelui Transilvaniei reiese din povestirea actelor şi gesturilor lui Bathory, în raporturile lui cu oamenii şi lucrurile ce se desfăşoară în cursul celor cinci ani furtunoşi ai domniei sale. Se dau în urmare cele 64 de documente pe care se întemeiază relatarea autorului, în afară de materialul tipărit, din care s'a informat dl. Moga.—*Noi contribuţii asupra voevodului Gaspar Graţiani şi războiul turco-polon din an. 1621*, de Anton Mesrobeanu. Din documente aflate în arhivele din Roma se poate cunoaşte multe din viaţa aventurosului domnitor al Moldovei (1619—1620) înainte şi după şederea sa pe tron; o parte din aceste acte aduc contribuţii asupra epocei de pregătire a războiului din 1621 şi a părţii ce au luat la aceste evenimente domnitorii ţărilor-româneşti. Un număr din 179 acte însoţesc expunerea. — *O însemnare manuscrisă italiană cu privire la Revoluţia lui Tudor Vladimireseu*, de D. Găzdaru. Misionarul catolic Giuseppe Molajoni a trimes mai marilor săi la Roma două rapoarte, expunând fapte petrecute sub ochii săi. Primul expune evenimentele până la lupta dela Drăgăşani; cel de al doilea reia aceiaşi povestire, întregind-o şi amplificând-o. Textul memoriului lui Molajoni e precedat de câteva notiţe privitoare la persoana autorului italian. Bietul Tudor e înfăţişat ca un fel de şef de bandă, iar oştenii săi—uomini Tudoriani—ca o adunătură de haimanale, de ţigani porniţi pe jaf — ciurmaglia composta de zingari, — vre-o 3000 de golani, desculţi şi înarmaţi cu bâte. Informaţiunile prea sfântului sunt de luat cu rezervă, cel puţin în ce priveşte rostul lui Tudor Vladimirescu şi sensul acţiunei sale, de neînţeles pentru acest străin ce nu cam simpatiza nişte „schismatici" ca noi.

Cercetări Literare, publicate de prof *N. Cartojan*. Vol. I, Buc. 1934 — Trebue salutată cu bucurie — „Însfârşit văzură ochii mei.." — cartea pe care de atâţia ani am aşteptat-o, ca un rod al ostenelilor de Seminar în direcţiunea istoriei literaturei vechi româneşti. Când vom vedea — încă cu mult mai de presantă nevoie — pe acela al studenţilor de la seminariile de istoria naţională şi de istoria lit. rom. moderne? Ce mare serviciu ar face aceşti tineri dacă ar lua fiecare un volum — unul singur — din colecţiile noastre de documente, din care multe n'au nici indice, nici măcar tablă de materii, or din revistele şi ziarele veacului trecut, şi ar extrage din ele sârguitor şi conştiinţios, după indicaţiile stabilite de profesor, notele, informaţiile şi datele istorice şi literare pe fişe, cu privire la fiecare din regiunile ţărilor noastre! Asemenea muncă disciplinată ar deprinde pe student cu cercetările metodice impuse de ştiinţa de azi, prefăcând seminariile acestea în laboratoare, stupuri de albine harnice, şi ar aduce un imens folos celor ce se trudesc a însăila monografii dintr'un material istoric şi literar atât de risipit. — In prefaţă dl. Cartojan arată planul pregătirei studenţilor săi în cei 4 ani de seminar, cum şi pentru pregătirea doctoratului — Se publică următoarele lucrări de seminar; *Varlam şi Ioasaf;* istoricul şi filiaţiunea redacţiunilor româneşti, de

Em. Turdeanu, Aci figurează în re redacţiunile lacunare o copie făcută la mânăstirea Hurezi — „cea mai veche şi mai credincioasă copie a tâlmăcirii lui Udrişte Năsturel" —, trei cópii dela mânăstirea Bistriţa şi două dela episcopia Râmnicului, din Oltenia noastră. Se dă apoi un fragment din cap. VI.— *Intrebări şi răspunsuri*, editate de Al. Ciorănescu, după textul Ms. 3806 A R., cu o introducere. — *Traduceri româneşti din Fiziolog*, după cel mai vechiu text, Ms. 1436 A R, de Marg. D. Mociorniţă, în transcriere, cum şi în facsmile, fotografiat după textul original. — *Primele cărţi franceze traduse în româneşte: Istoria lui Carol XII de Voltaire*, de Olga Cosco. Opera aceasta e tradusă în 1792 de Gherasim, arhimandrit al Mitropoliei Iaşului, care mai tâlmăcia din franţuzeşte şi „Istoria Americăi" (1795) şi „Taina Fracmasonilor" (1785). Se dă şi un fragment de text din cartea VII. — *Un preot bănăţean, Mih. Popovici, la muntele Athos şi Locurile sfinte în 1766*, de Nic-Anast Gheorghiu.— *Un manuscris latin adus dela asediul Vienei în biblioteca stolnicului Const. Cantacuzino*, de Al. Ciorănescu. — *Bibliografia publicaţiilor privitoare la cultura românească veche*, lucrată de studenţii Seminarului de Istoria Liter. Rom. vechi, sub conducerea d-lui docent N. Georgescu-Tistu. Cuprinde publicaţiile din anii 1931-1932, române şi străine, peste 70, cum şi cărţile cu privire la materialul cercetat, iar la urmă un indice alfabetic de nume proprii şi titluri de cărţi.

Casa Luminii din Mehedinţi. Cinsprezece ani de activitate culturală (1919-1934), publicat sub îngrijirea d-lui prof. *Al. Bărcăcilă*. Buc. 1934 — Lucrarea se tipăreşte „prin iniţiativa, grija şi procurarea mijloacelor materiale pentru publicare" a d-lui D-r Victor Gomoiu. La început un istoric al înfiinţării acestei instituţii, «o casă care să trimită lumină şi s'o trimită pe toate meleagurile Mehedinţilor». Ceea ce a realizat din punctele ce-şi formulase în statutele sale din toamna lui 1919, statute cu formulări ideale, realizabile numai într'un foarte lung curs al vremei, — este şirul celor 15 serii de şezători culturale populare, ţinute într'un deceniu şi jumătate, începând cu cea din 4 Ian. 1920. S'au ţinut astfel 247 de conferinţe, încadrată fiecare într'un program artistic, din modestele elemente ale şcoalelor secundare ale Severinului, elevi şi eleve, cum şi alte persoane. Sub imboldul societăţii s'au instituit cursuri de adulţi în 1919-1920 pe lângă şcolile primare locale, iar în ultimii ani s'au organizat şezători populare pentru cartierile mărginaşe, în localurile şcolilor acestora, anume la şcolile de băeţi Nr 1 şi 4, cu sprijinul câtorva institutori. S'au ajutat şi iniţiativele din judeţ. Zilele mari ale Neamului şi marile lui personalităţi s'au comemorat şi s'au sărbătorit după cuviinţă, cu concursul autorităţilor civile şi militare, cum şi a publicului. S'au dat premii, s'au ajutat iniţiative de natură culturală şi patriotică de orunde din ţară. Şi pentru toate acestea nu a primit nicio subvenţie dela autorităţi.— Se publică apoi, an cu an, lista conferinţelor, cu numele conferenţiarului, subiectul tratat şi data ţinerei conferinţei O parte din ele sunt date in extenso, or în rezumat, după cum le-au depus conferenţiarii respectivi la secretariatul Casei Luminii; unde nu s'a lăsat nici text nici rezumat, găsim numai titlul conferinţelor. Din totalul lor de 247, repartizate după subiect, aflăm 38 cu subiect de istorie şi arheologie, 69 de literatură, artă şi filosofie, 27 de medicină şi igienă, 18 religioase sau de învăţământ moral, 25 de ştiinţă, 30 de economie politică şi socologie, iar 40 de variat cuprins, neintrând în niciuna din categoriile de mai sus. Volumul este împodobit şi cu 39 de clişee, înfăţişând monumente istorice, vederi din frumuseţile naturii judeţului, tipuri de ţărani şi case ţărăneşti mehedinţene, etc.

Le „Temple de l'avenir", roman, de Alfred van Kiel. Buc. „Cartea Românească", 1934. Cu o dedicare: „Naţiunei române şi tutulor prietinilor români" din partea autorului, consul al Belgiei la Galaţi şi Director gen. al Regiei Mixtă «G. A. G.» — O povestire captivantă prin interesul acţiunei aventuroase imaginate de autor, ca şi prin tema ideei filosofice întreţesută în desfăşurarea evenimentelor povestite: relativitatea noţiunilor de timp — prezent, trecut, viitor —, acestea trei putând coexista, deşi prin simţurile noastre noi le înregistrăm

succesiv Viitorul nu e deci o entitate pur imaginară şi convenţională, ci el are, din potrivă, existenţa sa proprie şi e înglobat într'o zonă foarte materială a universului; «viitorul» e un element care posedă materialitatea sa proprie din acest moment chiar şi a posedat-o totdeauna». Pe acest temei, doi savanţi geniali, pornesc să studieze experimental în laborator «viitorul». Ei sunt pe punctul de a-l găsi când o explozie formidabilă distruge laboratorul şi ucide pe unul din cutezătorii exploratori ai acestui ţinut misterios, pe care doar profeţii, pytonisele şi prezicătorii pretind a-l cunoaşte câteodată şi parţial. Dar ceea ce dăm e sfârşitul romanului; acţiunea începe în împrejurimile Miercurei Ciucului, unde autorul vine să revadă, într'un sanatoriu de boale mintale, un ofiţer român, prieten şi camarad de arme din vremea războiului, internat ca incurabil în acest cimitir al viilor. Aci are prilejul să afle că se găseşte încarcerată o tânără femeie de care fraţii ei au vrut să se scape spre a-i moşteni averea, cu complicitatea doctorului. Urmează mai târziu răpirea celei întemniţate, care e unul din savanţii geniali de cari am vorbit, şi care pornesc la construirea unui aparat prin care să poţi comunica cu viitorul, cum am face-o cu telefonul nostru. Povestirea romancierului se urmăreşte cu interes deosebit, îngreunată puţin atunci când nevoia subiectului obligă pe autor la consideraţii şi deducţii einsteiniane, în care e greu să-l urmăreşti, dar din care tot reţii câte ceva în materie de speculaţie filosofică. Cartea e scrisă cursiv şi adesea colorat chiar. Greşelile de tipar, firească, cam numeroase, ba şi câte o scăpare din vedere mai gravă, ca bunăoară în: nous nous couchâmes de *bonheur*» (p. 252). Scenele şi tablourile petrecându-se în ţară, sunt notate cu înţelegere, pentru că autorul se vede bine a fi însufleţit de simpatie pentru ce e românesc De care se cuvine să-i fim mulţumitori.

Diploma andreiană din 1224 şi alte doc. falşe sau falş interpretate, de *Iosif Schiopul.* Inainte de invazia Tătarilor in Ungaria, 1241, n'a existat la miază-zi de Mureş nici o altă organizaţie politică decât aceea a autoctonilor Români. Saşii şi Secuii nou veniţi aci mai târziu împrumută şi ei această organizare, care nu a existat nici la Germani, nici la Unguri, cu scaunele sau judeţele Nu există un singur doc. original sau autentic anterior lui 1241. — Din sec. XII şi XIII doar cîpii mult posterioare epocei şi de interes mai mult local. Pe cele mai multe istoricii unguri le-au declarat falşe or cel puţin suspecte.

Cartea de faţă vrea să examineze şi ea doc ce privesc istoria Transilvaniei.— *Diploma Andreiană*, prin care se acordă coloniilor saşi largă autonomie naţională, pomeneşte ca vecini ai acelora şi pe Blaci», lângă Sicuii şi Theutonici. Diploma nu e păstrată în original, ci în confirmarea din 1317 a lui Carol Robert. Din examenul critic al celor două diplome şi a altor doc reiese că e vorba de «nişte falşuri săvârşite către mijlocul sec. XIV, epocă clasică a falşificărilor de diplome», de către Saşi, în procesul lor dela 1308, în care volau astfel să-şi creeze drepturi din bătrâni şi să justifice încălcările de proprietate făcute în paguba băştinaşilor români — *Prepozitura dela Sibiu*, despre care vorbeşte în bula papală din 20 Dec. 1191 a Papei Celestinus către arhiepiscopul de Strigoniu, o alta din 15 Iunie 1198 a Papei Inocenţiu III, ambele în original şi o copie a bulei din 1231 a Papei Grigoriu; aci se vorbeşte de epoca imigraţiunei dintâi a coloniştilor germani «Flandrenses» în Transilvania — *Iohannes Latinus* e primul nume de colonist de care pomenesc doc. în legătură cu părţile Transilvaniei locuite de coloniştii saşi Şi forma şi fondul acestei diplome arată că e un falş.— *„Terra Loysta“*, de care se vorbeşte în dipl. lui Bela din 1233 că o dărueşte unui conte Corlardus, e plaiul Loviştii de lângă Lotru, «sau un ţinut din părţile Argeşului». Nici autenticitatea acestei diplome nu e probată.— *Saşii dela Cricău, Ighiu şi Romos* sunt pomeniţi documentar ca „Saşi, Saxones“ prima dată în Transilvania la 1206 Diplomele se dovedesc neautentice, fiind falşificate în sec. XVIII-lea — «*Siebenbürgen*» ca nume nemţesc al Ardealului, e aflat întâia oară la 1296 într'un doc. german. Nu e sigur încă că ar însemna Transilvania, mai ales că autenticitatea lui a fost şi ea contestată. — Volumul d-lui I. Schiopul dă în anexe o hartă a coloniilor săseşti şi cinci facsimile de documente.

REVISTE

L'Europa Orientale, Roma, XIV, fasc. 5—6: *Perspective demografice dunărene*, de Ştef. Somogyi, articol de propagandă tendenţioasa maghiară, desvoltand răsuflatele clişee despre „numeroase şi mari injustiţii făcute fostei monarhii", cum şi despre „lăcomia fără frâu a despoierii lor" comise „în numele mult cântatei justiţii istorice" în paguba Ungariei „aşa de grozav mutilate". Se vorbeşte aci de milioanele de Unguri apăsaţi de „jugul ceho-româno-sârbesc", situaţie care face pe orcine „să înţeleagă irezistibila forţă de revoltă a celor robiţi şi dreapta indignare a acelor cari se simt însufleţiţi de un suprem ideal de justiţie şi de umanitate", (cum au arătat-o amicii maghiari atunci când împrejurările politice erau altele, înainte de război).— *Republica grecească şi primul deceniu dela constituirea ei*, de Giorgio Zoras, face o expunere a momentelor politice prin care a trecut Grecia din ajunul marelui război până azi, epocă a schimbărei constituţionale a regimului monarhic în cel republican, cu înfăţişarea evoluţiei din acest timp. Azi se constată, după atâte turburări, o îndrumare înspre stabilitate, cu o restabilire progresivă a spiritului monarhic, în potriva anarhiei de formă republicană. — *Viaţa şi opera lui Caragiale*, de Anna Colombo, în urmare, se ocupă de comediile minore, apoi despre „Momente", dând în traducere integrală schiţa: O petiţie. Un capitol nou se deschide cu „Năpasta", explicând în ce chip şi prin ce împrejurări a ajuns Caragiale — ale cărui comedii sunt „expresiunea cea mai pură a junimismului aristocratic" — să mediteze probleme ce nu-l prea preocupaseră, aplecându-se asupra claselor inferioare ale societăţei româneşti şi dând astfel la lumină „Năpasta" şi nuvelele „Păcat", „O Făclie de Paşti" şi „In vreme de război".—La Note şi discuţii, însemnăm articolul cu privire la cronologia bulgară: *O pagină a civilizaţiei bulgare în evul mediu*, de Ivan Duicev.

Nr. 7—10 cuprinde studiile: *Reforma constituţiei polone*, de Amedeo Gianini. Adoptată în 1921, în condiţiuni care nu erau cele normale, mai târziu se resimte de oarecare lipsuri, cerându-se a fi revizuită, întru cât, aşa cum era, nu prezinta un echilibru între puterile Statului, „spre a-l îndruma către o cooperaţiune armonică între interesele naţionale". Proiectul nouei constituţii are 63 de articole, grupate în 12 capitole. Prin el se întăreşte puterea şefului Statului, ca şi acea a şefului Guvernului, scăzând în schimb puterea Parlamentului, care devine numai un organ legislativ şi de control al guvernului. Sejin-ul (Camera) se alege pe 5 ani, prin vot universal secret, egal, direct şi proporţional. Senatul „ogîndeşte voinţa elementelor mai active în opera constructivă a binelui comun", cu caracter de control, 120 membri, numiţi pe 6 ani, dintre cetăţenii distinşi. Preşedintele e ales pe 7 ani, de o adunare specială selecţionată. Iniţiativa revizuirei constituţiei e lăsată Preşedintelui, Guvernului şi Sejin-ului, cu precăderea celui d'întâi. Magistratura devine mai independentă. Se scoate armata de sub influenţe străine ei, înălţând-o moralmente. Proiectul are un caracter oare-cum dictatorial—mai puţin ca acel al Serbiei—, aşa cum a fost elaborat de Sejin. Rămâne de văzut dacă mareşalul Pilsudski o va accepta aşa cum e formulată In acest caz Senatul o va vota definitiv şi el

—*Textul proiectului de mai sus.*— *Revizionismul în istoria diplomatică a Europei sud-orientale (1856—1913*, cu drept motto cuvintele lui Mussolini: „I trattati non sono eterni", de Lilio Cialdea. Pleacă dela Tratatul din Paris, prin care Aliaţii din Apus îşi puneau în gând să apere integritatea imp. otoman contra principiului intervenţionist care inspira politica rusească. O primă revizuire a celor statuate aci este acea cu privire la navigaţia dunăreană O a doua este acceptarea alegerei lui Cuza ca domnitor peste ambele principate, apoi unirea lor peste doi ani. Problema se rezolvă la fel când cu alegerea domnitorului Carol I. Apoi neutralizarea Mărei Negre în 1871, cu dreptul de a înarma coastele imperiului şi de a-şi construi flotă de război. La 1878 este declararea independenţei României, Muntenegrului şi Sârbiei şi punerea Bulgariei autonome sub protectorat turcesc, sub suveranitatea turcească la San-Stefano, apoi cedarea Cretei către Englezi şi ocuparea Bosniei şi Herzegovinei de Austriaci. Urmează: neaplicarea de România a regulamentu-

lui fluvial impus la Londra în 1883, care ar fi lăsat Dunărea pe mâna Austriei; în 1885 proclamarea unirii Rumeliei orientale cu Bulgaria, recunoscută în 1886; Acordul din 1897 pentru a potoli problema macedoneană. În 1908, după revoluția tinerilor Turci, se repune problema Bulgariei, care se proclamă independentă, ca regat, în vreme ce Austria anexează Bosnia și Herzegovina. Prin Tratatul de la București se înțeleg întâia dată balcanicii, dispunând de soarta lor și a creștinilor din împărăția turcească, ceea ce însemna începutul falimentului politic în Orient al Austriei și Rusiei, și apropierea marelui război. Principiul revizionist și-a făcut drumul, zice autorul, în conștiința europeană, „pentru a se afirma, ca factor de pace și de reconstrucție, alături de întreita lege: Siguranță-Arbitragiu-Dezarmare". — *Simeone Matavulj* (1852 — 1908), poet și om de acțiune sârb, de R. Nicolici. — *Caragiale*, de A. Colombo, în continuare, se ocupă de „Năpasta", apoi trece la nuvelele scriitorului nostru. În cea d'întâi parte indică și influența romanului rusesc. — Ample *Informațiuni politice* cu privire la România și activitatea sa diplomatică.

Nr. 11—12: Un tip religios rus: „strannik"-ul, e un pravoslovnic care, din o cauză oarecare, rupe toate legăturile cu viața sa de până atunci, și o pornește rătăcind prin lume, dintr'o mânăstire în alta, într'o mistică experimentare a credinței. Autorul, B. Nikitin, urmărește acest tip în literatura marilor romancieri ruși, apoi îl explică (practice religioase, exaltare a credinței și automatism ambulatoriu oarecum) prin influența islamică asupra ortodoxiei ruseți, deci venit din Asia—Persia și India.—*S. Matavulj*, în continuare, se ocupă de opera acestui scriitor. — *Viața și opera lui Caragiale*, sfârșit, prezintă „Schițe noui", stabilind diferența ce există între comediile lui și ultimele-i nuvele și schițe, „pentru a înțelege mai bine evoluția artei autorului lor". D-ra Anna Colombo face observația că «Il Principe» a lui Machiavelli a influențat pe scriitorul nostru. Cu aceste schițe noi și cu cele două volume tipărite postum, Caragiale e în plină maturitate: violența dramatică dispare din scrisul său, care se însenînează, nu se mai limitează la realismul primelor nuvele, începe a iubi fantezia, pe care o îmbină cu realitatea în chip armonios, cu adevărat clasic. Lectura lui A. France din anii-i de Berlin nu va fi înrîurit puțin această evoluție fericită. Se cercetează, pentru ilustrarea ideiei, „Hanul lui Mânjoală", „Chir Ianulea" și „Calul dracului". Sfârșind studiul său atât de conștiincios și înțelegător, autorul mai spune —și aceasta se vede bine — că a lucrat această carte ca „un lavoro d'amore". Cuvine-se a-i fi pentru aceasta, și pentru toate meritele operei sale, adânc recunoscători. La sfârșit se adaogă un Indice bibliografic. — La *Recenzii* aflăm și notele lui I. I. Russu despre cartea d-lui I Lupaș: Cronicari și istorici români din Transilvania.

Revue Historique, XI, 4—6, cuprinde conferința ținută de dl. prof. Iorga la Paris în Martie 1934: *Penseurs révolutionnaires roumains de 1804 à 1830.* Ideile revoluției celei mari franceze, cum și tendințele exprimate în literatură de enciclopediștii secolului XVIII, au pătruns repede nu numai în țările românești, dar și peste Dunăre la balcanici, pe unde se găsea o burghezie cărturară. Acțiunea sârbească din 1804, răscoala lui Caragheorghe, cași mișcarea națională grecească din 1821, sunt urmări ale acestui curent, pe care ziarele îl ventilaseră. Acestea sunt mișcări politice imitative. Numai la noi, singuri în Orient, aceste mișcări au suscitat un curent ideologic, au provocat discutarea acestor concepțiuni noi, dar și încercarea de a le pune în practică, ceeace nu se vede la Sârbi și foarte puțin la Greci Căci revoluția sârbească a fost făcută de țărani, între ei, intelectualii fiind în extremă minoritate. La Greci, le lipsea un centru pentru elaborarea ideilor noi apusene, unde acestea să se poată elabora la largul lor. Când Al. Ipsilante ridică steagul revoluției în Moldova, el nu află ecoul sperat la noi. Boerimea românească se ține în rezervă. Burghezimea grecească din principate era prea nevoiașe, nepregătită. Altfel însă e privită mișcarea lui Tudor, de compoziție mai mult țărănească, dar cu o nuanță socială pronunțată. Visurile unui nou imperiu bizantin creștin se spulberă cu înfrângerea Eteriei la Drăgășani și Sculeni. D-l Iorga constată

că deja dela 1804 a fost la noi, în Moldova mai pronunţat, o mişcare ţărănească şi o fomentare de idei revoluţionare printre o seamă de boeri mai maruntl, în potriva cărora protestează Divanul din Iaşi în 1822 în Muntenia e o grupare „constituţională", pe care boerii o numesc a cărvunarilor, cu lordache Drăghici probabil, iar cu 4 ani înainte tot o grupare boerească, cu un Filipescu în cap, manifesta aceleaşi idei. E deci aci „continuarea, dintr'o generaţie la alta, acestei acţiuni destinate a înlocui vechea ordine a lucrurilor printr'o alta, bazată pe *la raison* cea predicată de filosofia secolului XVIII, întemeiată pe un *sistem*".

Deosebirea dintre starea de lucruri şi concepţiile lor despre rostul Domnului în ţară la Români deoparte şi a ideilor celor din Apus era mare; de aceea Revoluţia franceză n'a putut produce la noi aceleaşi aspecte ca în cutare ţară apusană După 1828 se schimbă atmosfera spirituală la noi: boerii trecuţi prin şcoli străine sporesc, cei vechi se răresc. Influenţa abstractă a filosofiei enciclopediştilor e înlocuită cu un romantism politic, reflex al literaturei de atunci. In 1822 se constată că două deputăţii de români refugiaţi se duc să se prezinte Porţii: a boerilor mari, cerând în loc de Domnitor un fel de Senat aristocratic, şi a micilor boeri şi boernaşi democraţi, cerând restabilirea vechiului regim, cu domnitor român. Cei d'intâi cedează la propunerea celor din urmă, ceeace aduce numirea lui Ion Sturza la Iaşi, sub care, cu Drăghici, se elaborează prima constituţie. Alte proecte nu lipsesc: în Muntenia avem unul din 10 April 1821. Toate se simt însufleţite de un acelaş spirit general, care este al veacului democraţiei, în care elementul „popor" e luat în consideraţie serioasă Mai e un alt proiect de constituţie mai liberal, foarte avansat, totuşi dintre 1820—30 în Muntenia, cerând monarhie constituţională, cu prinţ străin, într'o Românie unită, cu armată organizată şi biserică autocefală. La sfârşit se prezintă şi două proecte din Moldova, cu tendinţa de a da puterea tot pe mâna marilor boeri ai ţării.

Aceste frământări de idei arată cum preocupările occidentale politice şi sociale au interesat pe Români, şi cum aceştia au căutat să le acomodeze nevoilor lor şi împrejurărilor curente.— *Trei călători în Orient dela 1841 la 1921*: Alex Buchon, Georges Perrot şi loc.-col. Repington, dintre cari cel din urmă vorbeşte şi de lucruri şi fapte dela noi, ne prezintă tot dl. Iorga.—*Contribuţii la cercetarea influenţelor bizantine în diplomatica românească*, de Dem. Ionescu.—*Câteva acte veneţiene privitoare la Orient în sec. XIV. — Documente asupra oraşelor Coron şi Modon, coloniî veneţiene în Moreea*, de N. Iorga.

Nr. 7—9 cuprinde: *La France de Terre Sainte*, consideraţiuni sintetice, sub forma unor conferinţe făcute la Sorbona, de N. Iorga. Materia se tratează după planul următor: Generalităţi cu privire la starea de spirit de la care au pornit cruciatele; Aportul adus de cruciaţii aceştia feodali, de provenienţă variată; Elementele indigene—Greci, Sirieni, Armeni şi Turci — aflate pe teritoriul regatului Erusalimului; Imperiul bizantin în raporturile lui cu cruciaţii. Studiul e în continuare. — *Scrisoarea lui Ştefan cel-Mare despre lupta de la Baia. 1467*, descoperită de dl. P. P. Panaitescu, publicată de N. Iorga. E adresată regelui Casimir al Poloniei. Se dă şi textul latin — *Un complot militar polon în Muntenia la 1848*, de N Iorga. — Dări de seamă şi Notiţe numeroase cu privire la cărţi şi reviste de specialitate, străine mai ales.

Revista de pedagogie, Cernăuţi, an. IV, caetul I-II, cu studiile: *Pregătirea practică a corpului didactic în Anglia*, de Irina Balmoş. Fiindcă multă lume îşi închipue că în Anglia asemenea pregătire e neglijată, deoarece acolo instituţiile de învăţământ sunt mai mult libere, autonome, independente de stat, autoarea îşi propune a arăta că lucrul e dimpotrivă, şi că măsurile ce se iau acolo pentru a garanta calitatea elementului profesional ar putea să fie cu folos aplicate şi la noi.—*Sociologia în învăţământul superior şi secundar*, de Tr. Brăileanu. — *Programe şi metodă*, de I. F. Buricescu. —*Polaritatea din punct de vedere educativ*, de E. Kallós. Dela materie la fiinţa organizată, bipolaritatea e un fenomen general al vieţei. In orce om sunt tendinţe contrare, contraziceri şi conflicte. Exemplele în literatură abundă, omul contrazicând pe scriitor or filosof. Acelaş lucru şi

la copil. Epoca în care se manifestă mai violent polaritatea la ei e pubertatea, cam între 14 şi 18 ani. — *Şcoala secundară şi învăţământul filosofic*, de C. Narly, raport citit de autor la primul Congres de filosofie ţinut la noi în Febr. 1934. Se cere în concluzie 7-8 ore în program săptămânal pentru învăţământul teoretic (s'au dat 6, câte două în cl. VI, VII şi VIII), iar restul până la 15 ore educaţiei morale practice şi lucrărilor de observaţie psihologică în studierea individualităţei şcolarilor. — *Un călugăr bucovinean, reformator al înv. teologic în Moldova*, de S. Reli Este Vladimir Suhopan (1835—1864). —Articole de informaţii: *Primul congres de filosofie*, de Al. I. Bogdan; *Educaţia morală*, de An. Răd.-Pogoneanu —La Revista documentară: *Fundamentarea biologică a Sociologiei şi importanţa ei pentru teoria şi practica Pedagogiei*, de Tr. Brăileanu. Se pune aci şi problema moralei în legătură cu religia, a şcoalei laice materialiste demoralizante, a literaturei rele, a lecturei elevilor — *Principii pedagogice noui pentru înv. religios în licee*, de S. Reli —*Orientarea profesională în şcoala germană*, de Emilia Bogdan. — *Natura ca factor constitutiv al unităţii Neamului românesc*, de Em. Ţopa.—*Discuţiuni în jurul metodei testelor*, de Maior C. Anastasiu. — *Propuneri p. programa analitică la l. franceză*, de E. Kallos, cu foarte judicioase vederi. — „*Şc. superioară ţărănească*" *din Stânca-Roşa*, de Leon Ţopa, cu prea interesante constatări. — Recenziile de cărţi şi reviste româneşti şi străine, numeroase şi obiective, îmbogăţesc acest număr.

Grai şi suflet, vol. VI, fasc. 1—2. —*Lirica populară din Argeş*, de Alexandrina Istrătescu, e un studiu ce poate servi de model genului. Este întemeiat pe cunoaşterea textelor respective publicate de alţii până azi şi pe cercetarea personală a autoarei, care aduce aci însemnata-i parte de contribuţie. Observaţiile cu caracter personal abundă. Constată că Argeşencele ştiu şi cântă multe cântece şi că femeile dau o remarcabilă cantitate de compuneri lirice şi epice poporane. Aci se atinge problema creaţiunei acestor născociri, care desigur sunt isvodite, „înconvilate" de cutare flăcău or fată sau femee, apoi trecute din gură în gură, amplificate uneori, modificate de cei cari, reproducându-le, ţin să adoge şi ceva dela ei. Cântecele create şi răspândite în vremea războiului încep să se uite, fiind legate de anumit moment, ceea ce le face să treacă de anacronice. „O caracteristică a cântecului pomenit (p. 12) este că fondul liric apare incadrat în motive epice". In Argeş sunt foarte rari cântecele scurte, iar vorba doină e aproape necunoscută. Dialogarea e o notă frecventă la cântecul argeşan. In general gradul de lirism al locului e ceva mai redus ca'n alte părţi, partea epică fiind preponderentă.—*Păstorul în Râmnicu-Sărat*, de I. Stoian —*Limba descântecelor*, de Ovid Densuşianu, studiu în continuare Vezi partea I-a în vol. IV, fasc. 2, p. 351—376, partea II-a în vol. V, fasc. 1, p. 125—157. Capitolul de faţă urmăreşte problema creaţiunilor proprii descântecelor, în deosebire de alte genuri. Sunt, pe lângă arhaisme, multe creaţiuni noui, fanteziste, bizare, artificiale.—*Un glosar megleno-român*, în continuare, cu literele M—R inclusiv, de I. A. Candrea. — *Printre ciobanii din Jina*, de D. Şandru şi F. Brânzeu, dă texte—proză şi versuri—de la nr. 43 la nr. 139, urmate de un glosar la sfârşit.—*Descântece din Moldova*, anume de ursită, de dragoste şi de desfaceri, 47 bucăţi, dă Al. Vasiliu La început câteva observaţii asupra morfologiei şi lexicului textelor publicate.—*Formele auxiliarului de viitor: „va" şi „vom", nu pot proveni decât din „volere"*, zice dl. Luca Preda. — Insemnări şi rectificări, cu Dări de seamă despre lucrări de specialitate respectivă încheie volumul.

Cercetări istorice, an. VIII—IX, nr. 3, publică *Documente moldoveneşti găsite la C-pol*, dintre anii 1462 şi 1755, adunate de Paul Mihailovici. In nr de faţă se dau 37, cel mai nou din 1671, în textul românesc (câteva, în original sunt în slavoneşte, şi se dau în traducere), fiecare cu o notă arătând provenienţa şi forma exterioară a originalului: hârtie, scriere, pecete etc. Toate privesc lucruri din Moldova. — *Walewski, Napoleon III şi Al. Ioan Cuza*, de N. Corivan — *Cum se moşteneau moşiile în Ţara-Românească până la sfârşitul sec XVII?*, de I. Minea şi L. T. Boga, re-

enzat în numărul anterior la pag. 222.— *La Note şi interpretări* însemnăm de interes pentru Oltenia: „Petite biographie de tous les boyards, de I-re classe en Valachie, appelés grands boyards, d'après l'ordre hiérarchique de leurs rangs", memoriu trimis de un agent francez din Bucureşti oficialităţei franceze, spre a o informa de ce s'a petrecut la noi în a doua domnie a lui Barbu Ştirbei. Foarte mulţi din boeri sunt olteni. Dl. N. Corivan, care a scos copie după acest raport la Min. de Externe din Paris, ar face bine să-l publice în întregime, chiar dacă aprecierile asupra cutaror boeri sunt personale şi chiar nedrepte.— Despre *Mihai Banul*, de care dl. Minea afirmase dinainte (C. I. V—VI, p. 419—423) că Mihai banul, tatăl copiilor Hrisafina şi Constantin cei înmormântaţi la mân. Coşuna-Bucovăţ (com. Mofleni de lângă Craiova) trebue să fie viitorul Mihai Viteazul. Copiii au murit în vremea domniei lui Mihnea Vodă Turcitul. Mihai banul, viitorul domn, nu este aceeaşi persoană cu omonimul său „fiu al lui Stan Debelu", cel pomenit de St Nicolaescu în Doc. sl.—rom. p. 281. Dl. Minea dă câteva notiţe despre acest Stan Debelu.—*Mare ban de Jiu în 1568* era numit — adaogă I. Minea la ce a scris în A. O. nr. 71-73 —Dobromir, cum arată doc. din 9 Sept. 1568 dela Alexandru Vodă cel Mic. Acelaş e numit în alte doc. „mare ban de Craiova", ca la Al. Ştefulescu, Doc. sl.-rom. p. 172 — 3 de exemplu —Recenzii şi Pagini critice la urmă.

Convorbiri literare, an 67, nr. 7—9, este închinat amintirii lui Al. Odobescu, la centenarul naşterei acestui scriitor. Însemnăm articolele d-lor Al. Tzigara-Samurcaş, Il. Dobridor, Al. Busuioceanu, Ing. Stel. Petrescu, înfăţişând pe om, scriitor şi artist, şi mai ales *Ineditele lui Odobescu*, cu privire la însemnările lui de călătorie făcute despre monumentele istorice din judeţele Argeş şi Vâlcea. Din lectura acestor inedite—memorii şi scrisori — se poate vedea ce om de gust, fin pricepător al frumosului, larg informat, dar şi ce mare patriot era Odobescu. Semnalez de asemenea excelenta Bibliografie a scrierilor lui Odobescu, lucrată de Al. Iordan.—La Cronici: Despre *Tezaurul dela Pietroasa*, de Al. Tzigara-Samurcaş.

Ţara Bârsei, an. VI, nr. 4, are un cuvânt de pioasă pomenire pentru fostul director al Gazetei Transilvaniei, Aurel Mureşianu, la 25 de ani dela moartea lui. Figura celui dispărut la azi înfăţişarea unui simbol: acel al vieţei de sacrificiu pentru Neam, al braşoveanului ziarist, care a suferit atâtea persecuţii şi puşcărie pentrucă a luat apărarea celor de un sânge cu el şi a afirmat dreptul la viaţă al Românilor în ţara lor, atunci sub stăpânire maghiară.—*Aurel Mureşianu*, de I. Moga, schiţează activitatea naţională a celui pomenit —*Iluzia „dacică"*, în continuare. Trei probleme se prezintă năzuinţelor istoriei de a lămuri trecutul nostru, trei probleme diferite în aparenţă, dar care sunt interdependente, din punct de vedere istoric, etnic şi lingvistic: 1) Problema naţionalităţii popoarelor care au locuit înainte de expansiunea şi cuceririle Romanilor ţinuturile carpato-dunărene; 2) Problema originei Slavilor; 3) Problema originei poporului românesc de azi. Intru rezolvarea lor, filologii romanişti şi slavişti au studiat comparativ fenomenele lingvistice ale popoarelor slave, românesc şi altor neamuri dela sudul Dunării. Numai istoricii au procedat altfel, privind, şi nu totdeauna obiectiv, numai poporul lor şi dând adesea opere unilaterale, şovine şi imperfecte. Arar au fost cercetate problemele acestea sub aspectele lor istorice, geografice, etnografice şi lingvistice, iar arheologia şi mai ales antropologia abia au început să-şi aducă aportul lor recent, aport care uneori a modificat cu totul unele păreri admise odinioară în ştiinţa veche. Colaborarea tutulor acestor discipline va putea duce la rezultate mai probante şi mai acceptabile în problemele ce se pun. Autorul —d-l Aurel Mureşianu—enunţă o seamă de puncte de întrebare ce se pot pune în privinţa unor nume de plante, oameni or locuri presupuse trace or dacice, dar care popoare — Daci or Traci—pot fi cu totul de altă origine decât aceea care li s'a atribuit până azi. Căci sunt argumente care ne îndreptăţesc a crede că, „majoritatea popoarelor pe care scriitorii clasici greci şi romani le cuprindeau sub numirea generică de „Traci", au vorbit o lim-

bă, sau mai multe dialecte—astăzi în mare parte dispărute — aparţinătoare marei şi importantei fracţiuni a grupului de popoare indo-european, ai căror urmaşi de acum sunt Litvanii, Letonii şi Slavii, şi că teoriile de până acum asupra Dacilor şi a împărţirei lor legendare n'au fost decât o mare iluzie istorică". Centrul de expansiune a romanităţei orientale, dela August încoace, a fost Moesia, trecând şi peste Dunăre la nord, unde erau, ca şi la sud, aceşti „Moisoii" Traci. Dacii n'au fost un popor special. Autorul crede că ar fi fost imposibil ca în 200 de ani elementele romane şi romanizate, colonizate de Traian în Dacia, să se desvolte aşa încât să formeze acolo un popor, cel românesc, izolate dincolo de Dunăre. In sec. III d. H această massă de populaţie romanică va fi fost silită în mare parte de năvălirile gotice, hunice şi sclavene să se întoarcă în Moesia din sudul Dunărei; iar când aceşti barbari au pătruns şi acolo, au silit iar pe strămoşii noştri să revină în văile Carpaţilor să-şi caute adăpost Această expansiune din sud spre nord, întreruptă de epoca invaziilor, a continuat apoi „pe cale patriarhală, rurală şi pastorală. In evul de mijloc Românii au pătruns şi mai departe spre N. şi E., până în locuri unde Romanii nu ajunseseră niciodată". Ei au stăpânit aceste pământuri şi-au păstrat „fondul sufletesc unitar, universal şi etern al limbei şi culturei latine". — *Vremuri de osândă*, povestind despre revoluţia dela 1848—49, din perspectiva unui orăşel ardelenesc, din Reghin, de Al. Clauşianu. — *Notă despre doc. Ţării Bârsei şi Cavalerii Teutoni*, de Em. C. Lăzărescu. Afirmarea d-lui Iosif Schiopul din „Contribuţiuni la ist. Transilvaniei în sec. XII şi XIII", că cele 28 de doc. cu privire la Cav. Teutoni în Ţara Bârsei ar fi false, neautentice, nu poate fi justă. Diplomele Cavalerilor Teutoni au existat, şi transmiterea lor în forma ce o aveau trebue luată în seamă, mai ales că ele cuprind importante informaţii pentru istoria noastră în sec. XIII — cinci din ele, care vorbesc de Terra Borza, care este Ţara Bârsei.—*Botezul în satul Cornova*, de E. Bernea.—*Scrisori vechi*, comunicate de N. Salmen.

Nr. 5 cuprinde următoarele: *Numele satelor noastre*, de Sextil Puşcariu. Dacă noi n'am păstrat numele romane ale oraşelor de pe pământul nostru, e că n'am fost orăşeni, cum o dovedeşte şi lipsa de limbă a termenilor în legătură cu nota orăşenească. Ţărănimea, ca şi ieri sub Unguri, a păstrat naţionalitatea ei, locuind în munţi şi sate ca păstori şi muncitori de pământ. Nume de sate cunoaştem foarte puţine din vechi, ca fiind de origine romană. Sunt mai multe slavice. Dar şi toponimica Turcilor şi Grecilor abundă în nume slave, deşi ştim că ei au locuit fără întrerupere cutare locuri ca şi acum. Aceasta nu poate fi un argument împotriva continuităţii noastre. Cele mai multe nume de sate sunt după nume de persoane. Autorul face propuneri pentru reromânizarea numelor de localităţi. — *Cavalerii Teutoni şi Ţara Bârsei*, de Iosif Schiopul, răspunde la notele de mai sus ale d-lui Lăzărescu. D-sa a susţinut teza că „n'au fost niciodată Cavaleri Teutoni în Ţara Bârsei, pentrucă Terra Borza din document nu este Ţara Bârsei", ci trebue căutată în altă parte. Din expunerea d-sale reiese că Terra Borza este în colţul nord-estic al Ungariei vechi, în vecinătatea Transilvaniei, Ungariei şi Poloniei, dar nu Ţara Bârsei.—D-r Ilie Dăianu îşi însemnă câteva note despre *Luptătorul condeiului naţional*, D-r Aurel Mureşianu, dând şi ultima scrisoare a acestui bărbat de seamă către Fr. Hossu-Longinu.

No. 6. — *La căpătâiul duor* (sic) *morminte*, dl. Ax. Banciu depune o lacrimă pentru profesorul braşovean Dr. Alexandru Bogdan (1881-1914), scriitor de seamă, ziarist şi om de cultură, ucis de un obuz rusesc în Galiţia, şi pentru celălalt profesor, recent răpit istoriografiei literare româneşti: Gh. Bogdan-Duică. — Intru cinstirea lui *Gh. Bogdan-Duică* (1865-1934) scrie Horia Teculescu. Braşovean de veche tradiţie românească prin sentimente, încorsetat în armătura disciplinei ştiinţifice nemţeşti, Bogdan-Duică a fost un cercetător neobosit al amănuntului preţios şi un spirit critic obiectiv. La Craiova a tipărit a sa: „Viaţa şi opera întâiului ţărănist român", a cărui al doilea volum a rămas netipărit. — O altă latură a personalităţei lui Alex. Bogdan o înfăţişează Valeriu L. Bologa: *Profesorul nostru Ale-*

xandru Bogdan. — In continuare şi sfârşit studiul: *Revoluţia din 1848-49 din perspectiva unui orăşel ardelenesc*, de Alex. Ceauşianu, la care se adaogă: *Cronica evenimentelor* acelui timp, scrisă de protopopul Ştefan Branea din com. Maierău, în transcrierea d-lui Ceauşianu. — *Scrisori vechi*, comunicate de Norbert Salmen. — Un necrolog de Ecat. Pitiş ne aduce vestea morţii pictorului *Dumitru N. Cabadaief* în Sibiul unde locuia dela războiu încoa. Boemul simpatic, foarte inteligent, umblat prin lume şi cunoscător de multe limbi, care s'a sfârşit din viaţă la începutul acestei toamne, a trăit mulţi ani de zile în Craiova. Bulgar de origină, pripăşit cine ştie cum pe la noi, era un pictor talentat şi în acelaş timp cu suflet bun şi foarte delicat, în ciuda aparenţei sale mătăhăloase şi a manierelor sale rustice. Povesteà frumos, colorat şi mai avea şi o voce caldă, cu care încânta pe prieteni, meşter mai ales în cântările bisericeşti. A fost unul din iniţiatorii celei d'întâi asociaţii artistice în oraşul nostru, în Sept. 1905, când s'a organizat prima expoziţie de pictură şi sculptură a artiştilor locali. Cabadaieff expunea, între altele, cea mai mare pânză a sa: „Desmoşteniţii", din colecţia prof. Fortunescu. Pictorul excela în peisagiu, pentru care avea multă înţelegere. Doritor de a se înnoi, împrumutase după războiu technica „pointilistă", sub care influenţă a dat multe lucrări remarcabile, ferindu-se totuşi a cădea în manieră. — Insemnez din partea literară *„Flori de lumină"*, ale lui Lascarov-Moldovanu şi *„Când de ducă"* ale poetei Ecaterina Pitiş.

Revista istorică română, vol. III, fasc. IV, cu articolele: *Regulile de purtare la masă în româneşte*, de Şt. Glixelli, profesor la Universitatea din Wilna. E vorba de partea privitoare la aceste reguli din cartea cu titlul: Invăţăturile bunului şi credinciosului Domn al Ţării Româneşti Neagoe Basarab către fiul său Teodosie voevod. Această operă de compilaţiune, păstrată în slavoneşte, greceşte şi româneşte, porneşte probabil de la un prototip slavon. Paternitatea operei e încă discutabilă, ea fiind mai degrabă redactată de un călugăr cărturar din vremea lui Neagoe. Autorul se ocupă de redactarea părţii din „Invăţături" cu privire la regulele de purtare la masă, insistând mai ales a îndemna să se ferească de beţie. Limba textului românesc, împodobită cu frumoase comparaţii, este „chiar mai poetică decât cea a unor texte în versuri despre masă din literaturile occidentale ale Evului Mediu"—„*Ceasornicul Domnilor" de N. Costin şi originalul spaniol al lui Guevara*, în continuare, de N. Cartojan, face critica textelor respective păstrate în româneşte, arătând care este versiunea cea mai apropiată de prototipul pierdut al lui N. Costin, „anume ms. nr. 204 din Bibl. Univ. Iaşi, şi acesta fiind copiat după un arhetip pierdut". — *Viaţa Sfintei Paraschiva cea nouă, de Matei al Mirelor*, de Iulian Ştefănescu Acest Matei a trăit în ţară între 1602 şi 1621 ca egmen al mânăstirii Dealului, cu titlul, din 1605, nominal, de mitropolit al Mirelor (dela Myrrha); a scris şi o cronică în versuri despre evenimentele petrecute în Muntenia între 1602 şi 1618. Originalul operei sale hagiografice e păstrat în Bibl. Patriarhiei Ierusalimului. E un text grecesc, compus în prima-i parte după unul slavonesc necunoscut; în partea doua e mai interesant, căci cuprinde informaţii asupra neorânduelilor iscate în sânul bisericii constantinopolitane între 1584 şi 1586. —Din Miscellanea însemnăm: *Termenii prihod şi dohod în doc. moldoveneşti; O gramatică a limbii române în franţuzeşte, de V. Alecsandri; Note la amănuntele ungureşti din Letopiseţul Ţării Moldovei* — Vin apoi *Recenzii, Notiţe bografice* şi o *Cronică* la sfârşit.

Dacoromania, Buletinul „Muzeului Limbei române", condus de Sextil Puşcariu, An. VII, pentru 1931 — 1933, Cluj, Tip. Imprimeria Naţională, Buc. 1934. — Prefaţa volumului arată dificultăţile cu care luptă instituţia (mijloace băneşti extrem reduse), cum şi activitatea sa cu toate acestea aşa de neostenită, cu tipăriturile sale, cu strângerea materialului dialectologic şi cu anchetele sale pe teren, în diferite părţi ale ţării, ca şi la Românii din afara hotarelor, pentru stabilirea unui Atlas lingvistic, şi noi date asupra dialectologiei noastre. De asemenea s'a activat pentru sporirea materialului secţiei onomastice, şi mai ales

a Arhivei de folklor a Academiei Rom. ataşată Muzeului, care a şi dat două anuare.—*Consideraţiuni asupra sistemului fonetic şi fonologic al lb. române*, de S. Puşcariu, caută să releveze în ce consistă specificul românesc al oarecăror fenomene, cunoscute şi în alte limbi, „în legătură cu câteva tendinţe generale care au modificat sistemul fonetic şi fonologic moştenit". Proporţia în care aceste fenomene apar şi consecinţele pe care le-au avut asupra unei limbi oarecare determină acest specific naţional. Astfel e masarea energiei de rostire la începutul cuvintelor (accentul tonic pe silaba iniţială); afonizarea vocalelor finale, în special a lui i, ca în „ieri"; existenţa vocalelor eterorganice ă şi â, cu totul particulare lb. române, atribuite de unii elementului autohton. „Ceea ce constituie o deosebire esenţială între lb. română şi lb. surori este rolul mare pe care îl are asupra vocalei din silaba accentuată vocala din silaba următoare". Pe lângă aceste tendinţe generale se prezintă apoi alte câteva aspecte fonetice ale limbei, rezultate ale altor tendinţe mai greu de precizat.—*Din atlasul lingvistic al României:* Consideraţii asupra metodei; Cum dispar termenii vechi administrativi şi cum se încetăţenesc cei noi; Câteva sinonime, de Sever Pop şi Em. Petrovici. — *Etimologii* foarte numeroase propun S. Puşcariu, Th. Capidan, N. Drăgan şi Iorgu Iordan. — *Articole mărunte*, semnate de Th. Capidan, Şt. Paşca, Em. Petrovici, Sever Pop, D. Macrea, Silviu Dragomir şi C. Lacea.—*Recenzii şi dări de seamă* de cărţi şi reviste străine şi româneşti, de diferiţi colaboratori, cu un bogat capitol special al d-lui Puşcariu: „Pe marginea cărţilor".—La sfârşit *Bibliografia publicaţiilor*, condusă de I. Breazu, şi câteva *Necroloage*, iar la urmă un *Indice*, alcătuit de D. Macrea.

Arta şi arheologia, fasc. 7—8, pe 1931—1932, cuprinzând: *Le trésor du monastère de Sucevita*, al doilea ca bogăţie în Bucovina, după cel de la Putna, înscrie un mare număr de piese rare şi preţioase, ca ţesături brodate (foarte remarcabil un epitafios de la Ştefan-cel-Mare, din 1494, publicat pentru prima dată în clişeul d-lui Tafrali, şi unul de la Eremia Movilă, din 1597), giulgiuri mortuare brodate (ca acele de la Eremia Movilă din 1606 şi de la Simion Movilă din 1609 şi al Domniţei Marghita a aceluiaş Simion Vodă), vestminte sacre şi alte ţesături folosite la slujbele religioase (etole, stihare, bederniţe, filoane, aere, procoveţe); sculpturi în metal (la legăturile cărţilor sfinte), tipărituri împodobite cu ornamente, iniţiale şi miniaturi, cruci de lemn sculptate, încadrate în argint, sau de fildeş; icoane, chivoturi, cădelniţe, policandre, ustensile liturgice, iconostase, pupitre şi jeţuri; în sfârşit portrete, manuscrise şi vechi tipărituri bisericeşti. — *Continuarea cultului megalitelor*, de P. Constantinescu-Iaşi. —*Inscripţiuni neolitice în România*, de O Tafrali, prezentate de autor ca purtând pe ele inscripţii cu caractere glozeliene, şi găsite la Coşeşti, în judeţul Vaslui. Alte două de aceiaş natură s'au aflat la Rădăşani (lângă Fălticeni) şi la Buneşti (jud. Folticeni-Baia) Este, evident, aici, ca şi la Glozel, un scris din o epocă îndepărtată, poate neolitică.— *Contribuţiuni pentru fixarea unei hărţi preistorice a Daciei:* Staţiuni preistorice în jud. Vaslui, de C. Cihodaru.— *Biserica Domnească din C. de Argeş şi cele mai vechi cronici muntenesti*, de Minodora Ignat, este o recenzie critică a operei d-lui Tafrali: „Monuments byzantins de C. de Argeş", cu o oprire mai îndelungată asupra lui Anonymus Valachicus, pe care îl studiază comparativ cu textele respective şi ajunge la concluzia că acest manuscris nu e cronica lui Mihai Cantacuzino Tipăritura fraţilor Tunusli „poate fi o prelucrare, o versiune a operei Banului Cant.". Acel al anonimului „poate fi o versiune, care are însă la bază opera originală a Banului Mihai Cantacuzino". — *Critica d-lui Balş asupra operei d-lui Tafrali*, cu obiecţiuni aduse de Em. Condurachi la lucrarea „Mon. byz. de C. de Argeş". — *Sculpturile barbare de la Gropi-Suceava*, de O. Tafrali, s'au aflat într'un tumulus; ele înfăţişează chipuri cam informe de om şi animale, mai ales —*Tablourile comemorative istorice ale lui Gh Popovici*, pictor, mort în Iaşi la 23 Febr. 1933, fost director al Sc. de Arte frumoase din Iaşi între 1911 şi 1929.— *O pecete interesantă a lui Zoty de Cigara, ginerile lui Petru Schiopul*, semnalată de O. Tafrali.—*Sculptorul Richard Hette* din Iaşi, de acelaş.—

Insemnări plastice, de C. Săteanu.— *Curţile Domneşti din Iaşi*, de acelaş, ca şi *Tainiţele palatului lui Duca Vodă de la mân. Cetăţuia*.—In sfârşit, o dare de seamă despre Expoziţia pictorului Leon Hruşcă, de Min. Ignat şi o bibliografie

Arhiva p şt şi ref. socială, an. XII, 1—2, pe 1934, de cu acest număr „îşi lărgeşte cadrele". Până aci organ al Inst. Social Român, de acum va fi şi al Federaţiei internaţionale a Societăţilor şi Instituţiilor de Sociologie. Din sumar: *Introduction à l'étude des formes élémentaires de la vie sociale*, de G. L. Duprat —*România şi revizionismul*, consideraţii etnografice şi demografice, de Dr. Sabin Manuilă, cu cifre statistice date de Inst. de demografie şi recensământ şi cu tablouri şi grafice : Sporul populaţiei româneşti este de un sfert de milion pe an —*Sistemul onomastic Drăguşan*, cu regula: „gineririi pe curte", aflat şi cercetat de Henri H. Stahl în satul Drăguş (Transilvania). — *Sociologia contimporană*, de Tr. Herseni.—Urmează *Recenzii* şi o *Cronică* la sfârşit.

Buletinul Comis. Monum. Istorice, XXVI, fasc. 76, cuprinde Raportul al doilea — tare întârziat — al d-lui Virgil N. Drăghiceanu, cu privire la *Monumentele Olteniei*, în urma unei colindări de studii pe la bisericile din regiunea noastră, în luna lui Septemvrie 1909. Se consemnează aci informaţii şi note despre următoarele lucruri: Pisania bis. din Ostrov-Romanaţi, din 1787, ctitorii familiei vel clucer Nic Greceanu; Urmele drumului lui Traian lângă satul Grecii; Urmele caselor lui Mihai Viteazul, în care a locuit şi Matei Basarab, la Caracal, aproape de bis. Petroşani; în Vâlcea: Mânăstirea Govora, a cărei dată de întemeiere n'o ştim, ci numai când s'a mai reparat; Schitul Slătioarele; Schitul Petrarii-de-Jos, din 1742; Mân. Hurezul, cu o mai largă descriere; Mânăstirea Bistriţa, cu atâtea rămăşiţe din mobilierul lui Vodă Bibescu, furat şi risipit prin sat, cu bis. mică din peşteră şi cea dela gura peşterei şi ceva inscripţii; Schitul Păpuşea; Bolniţa dela Bistriţa, ctitorie a lui Barbu Craiovescu; Mânăstirea Arnota a lui Matei Basarab, cum reiese din inscripţia tombală a lui Danciu vornicul din Brâncoveni, dacă nu va fi mai veche; Schitul dela Petreni; Mânăstirea Polovragi a lui Danciu Pârâianul, şi Bolniţa ei; Biserica din Măldăreşti, unde e îngropat Ioan G Duca, şi Cula ce-i aparţinea; Biserica din Râmeşti; Bis. de lemn din Grămeşti, operă din 1665; Bis. din Cacova; Schitul Zghiabul, al lui Radu Vodă, tatăl lui Mircea-cel-Mare; Schitul Sărăcineşti, din 1688; Mânăstirea Iezerul; Schitul Bradul; Mân. Frăsinei; Bis. din Muierească, din Călimăneşti şi din Ostrov; Schitul Cornet, al veldvornicului Mareş Băjescul, din 1666; Schitul Turnu, din 1676, al Mitropolitului Varlam; Mân. Cozia a lui Mircea Vd., 1386, cu paraclisul ei din 1583 (cel din dreapta) şi cel din 1710 „distrus pe jumătate de Olt", la stânga, apoi Bolniţa lui Radu Paisie. Asupra multora din monumentele de mai sus autorul a mai dat încă odată aceleaşi referinţe în numere anterioare ale Buletinului, cum bunioară despre Călimăneşti, Cornet, Grămeşti, Iezer, Ostrov, Păpuşa, Sărăcineşti şi Zghiabul.—*Antichităţile preistorice şi romane din jud. Romanaţi*, de D. Tudor, anume: Aşezări şi urme preistorice identificate de autor la Corabia, Dăbuleni, Stoeneşti, Caracal, Celaru, Reşca, Cezieni şi Osica-de-Jos, cuprinzând ceramică hallstattiană; Aşezări nouă şi urme de viaţă romană aflate la Orlea, Dăbuleni, Brezuica, Gostavăţ şi altele, dovedind— pe lângă cunoscutele staţiuni cu urme de viaţă romană dela Reşca (Romula), Celeiu (Sucidava), Enoşeşti (Acidava ?), Slăveni, Islaz, Grojdibod şi Rusăneşti—noui urme de existenţă a numeroşi „vici" romani: Dăbuleni, Ianca, Hotaru, Gârcov, Vădastra, Cruşovu, Devesel, Comanca, Caracal, Frăsinet, Cesieni, Osica-de-Sus, Brâncoveni, Voineasa, Zănoaga, Radomiru, Dioşti, Leu, Castranova, Apele-Vii, Ghizdăveşti, Celaru, Zvorsca, Amărăştii-de-Sus, Dobroteşti, Amărăştii-de-Jos, Traian şi Redea; resturi aflate la Celeiu, Slăveni şi foarte multe la Reşca. Articolul e însoţit de o hartă arheologică a jud. Romanaţi. — *Bis. dela Fundeni-Prahova*, de N. Iorga. —*Comunicări* de Vict. Brătulescu, între care, din Oltenia: Inscripţii pe o cruce din parcul Călimăneşti, pe una depe Masa lui Traian, pe una din Căciulata; însemnări pe o carte dela Cozia veche; Mân. Frăsinei-Vâlcea, unică în ţara noastră, urmând

întru totul regulile păzite de mânăstirile din Sf. Munte „şi singura neîntreţinută de Stat".—Cronică: *In privinţa Coziei*, de G. Balş, constatând că într'adevăr planul acestei biserici seamănă cu acel al bis. din Sisojevaţ, de pela finele sec. XIV, cu narthexul similar.

Fasc 77 publică: *Monumentele istorice în vechea noastră literatură*, de N. Iorga, cu capitolele: Gh. Asachi şi mon. ist. ale Moldovei; Al. Macedonski şi mon. ist. arată că poetul a tipărit în „Literatorul" un raport, în 1882, despre mân. Hurezu, şi un altul despre bis. Sf. Dumitru din Craiova; Petru Verussi, pictor şi profesor ieşan, a publicat studii de artă în „Convorbiri Literare". — *O descriere în versuri a bis episcopale din Curtea-de-Argeş*, a lui Romul Scriban, din 1866, relevată de N. Iorga.—*Biserici dintre văile Teleajenului şi Slănicului; — O mânăstire de cărturari: Vorona* (jud. Botoşani); *O explorare arheologică şi istorică a jud. Olt*, dare de seamă de merituoasa operă a d-lui I Ionaşcu: Biserici, chipuri şi doc din Olt, toate de N. Iorga; *Note moldoveneşti în legătură cu clădirile bisericeşti şi profane*, de acelaş, caşi: *Un album de l'art populaire religieux en Pologne*. — Dela rubrica „Comunicări" notăm: *Biserici de lemn şi cruci de piatră din jud. Vâlcea*, de Ion Vârtosu.

Gazeta Cărţilor, din care au ieşit 8 numere în vara şi toamna acestui an, a reapărut la Ploeşti, sub vechea conducere a profesorului D. Munteanu-Râmnic, de astă dată în formatul celor mai mari ziare. Apare pur şi simplu „ca să fie de folos cititorilor şi scriitorilor, editorilor şi librarilor". Cuprinde articole pur literare, critică, bibiografie, îndrumări folositoare în materie de cărţi şi artă, instrucţie şi educaţie, cronici de istorie literară, notiţe despre instituţii culturale: biblioteci, muzee, atenee dela noi şi străinătate. In plus e îngrijit tipărită şi înbogăţită cu ilustraţii bune. Semnează articole, deosebit de directorul gazetei: I. A. Basarabescu, Al Lascarov-Moldovanu, A. Bordenache, Aurel A. Mureşianu, G. Sofronie, G M. Vlădescu, I. Dongorozi, I. Gr. Oprişan, Horia Petra-Petrescu, Victor Brătulescu, Paul Papadopol, Const. Pârvulescu, Val. Papahagi, Raul Bulfinschi, A. Stino, Radu Cosmin, I. C. Delabaia, M. Galiţă şi alţii Se dau şi două fragmente din «Catapeteasma ruptă 'n două», ultima piesă dramatică a d-lui prof. N. Iorga.

Ultimul număr face o descriere a Bibliotecei „Petre Gârboviceanu", regretatul profesor decedat acum câteva zile. Aşezământul nou dăruit publicului cuprinde peste 5000 volume. E într'o clădire la nr. 7 din str. Enăchiţă Văcărescu a Capitalei. Sala de lectură e făcută pentru 30 de persoane. Instituţia are garderobă după cerinţă, depozit de cărţi lucrat în beton armat, cu fişier, cataloage pe materie alfabetic, şi catalog de reviste. O săluţă de citire e rezervată profesorilor universitari.

Ramuri, revista craioveană ce-şi întrerupsese apariţia de aproape cinci ani, iese din nou la lumină, în al XXVI-lea an de viaţă. Nr. 1, din Mai 1934, se deschide cu *Un cuvânt la reapariţia „Ramurilor"*, de directorul publicaţiei, dl. C. Şaban-Făgeţel. „Înfrânţi pe terenul comercial, suntem mereu în viaţă prin cei 30 de ani închinaţi culturii", zice d-sa. Căci tipografia „Ramuri" a fost într'adevăr odinioară „cea dintâi tipografie cu preocupări culturale" şi estetice. „Făcând cultură şi artă..., am ajuns în situaţia de azi, în care institutul „Ramuri" plăteşte atât de tragic îndrăsnelele idealismului nostru". Constatări juste şi triste. Nu tot aşa de justă—dar explicabilă prin firească orbire a părintelui pentru tot ce există în afară de copilul lui—e părerea că „De cinci ani încoace (de când a încetat revista d-sale) nu mai întâlneşti aici nicio acţiune prin care oraşul nostru să se afirme creator în mişcarea culturală a ţării. Vechile tovărăşii închegate prin cultul ideei s'au destrămat, elanurile s'au stins, revistele au dispărut. .". Dar de atunci—se poate să n'o ştie d-l Şaban?—s'a înfiinţat în Craiova o secţie a Arhivelor Statului, menită a pune la adăpost actele şi documentele relative la istoria trecutului Olteniei; societatea „Prietenii Ştiinţei" îşi continuă activitatea-i neîntreruptă pe 20 de ani; revista „Arhivele Olteniei" n'a încetat de a apare de 13 ani; alte societăţi culturale şi publicaţii au ieşit la lumină,

unele activând cu lăudabilă râvnă şi tineresc avânt.... şi dl. Şaban-Făgeţel, care trăeşte în Craiova, ignorează existenţa lor (caşi dl. profesor Cruceanu, din acelaş oraş, care scoate „G zeta Şcoalei, organ al Corpului Didactic, şi care deasemenea mărturisea cuiva că dânsul socotea încetată de mulţi ani apariţia revistei „Arhivele Olteniei"! — Numărul de faţă, început sub bune auspicii, are poezii de V. Ciocâlteu (remarcabilă în deosebi), Coca Farago, I. M Marinescu, M. D. Ioanid şi G. Fonea, un fragment promiţător de roman semnat Petre Drăgoescu şi alte articole, de Al. Dima, C. Congopol, O. Papadima, C. Pandele, Val Mugur, cu o Cronică de C. D. onescu şi M D. Ioanid.

Nr. 2, din care însemnăm poeziile *„Scrisoare lor"*, de G. Fonea şi *„Spovedanie"* de Lucian Mănescu, cu imagini aspre, colţoroase, dar sugestivă. — Cu plăcere citesc aci note duloase despre poeţii dragi: *„Dimitrie Anghel"*, de Ovidiu Papadima şi *„O vizită la Edm Haraucourt"*, poetul neuitatelor „Seul" şi „L'âme nue".

Nr. 3, cu poezia d-nei Sabina Paulian: «Spovadă» şi «Zidar de gânduri», de L. Mănescu. — La cronică, d-l T. Păunescu-Ulmu categoriseşte lucrarea d-lui Prof. N. Iorga «O viaţă de om» ca *o carte deprimantă*, pentrucă autorul ei «a trăit în marginea vieţei» şi a fost prea răsgâit în tinereţe (biata copilărie atât de chinuită a lui Iorga, şi vârsta celor 20 de ani ai lui atât de canoniţi!), fiind „capul cel mai aştiinţific al intelectualităţii noastre". Aşa declară d-l T. Păunescu-Ulmu.

Nr. 4-6: Pictură religioasă românească, de Al. Busuioceanu; *Aşa cum i-am cunoscut*, de C. Gongopol, cu albumul său de chipuri — schiţări fugare, dar bine prinse în desen şi spirit — cuprinzând figurile lui N. Filipescu şi Mareşal Averescu. —In acelaş număr semnează N. D. Ioanid, St. Ciocâlteu, ascarov-Moldovanu, Valjean, Mugur, D. Nanu, Al. Dima, Polyclet —O cronică elogioasă şi entusiastă cu drept cuvânt despre „Cartea dela San-Michele", face Păunescu-Ulmu.

Nr. 7, cu un fragment din *„Psihologia ţăranului român"*, de prof. C Rădulescu-Motru —*„Spiritul gazetăresc în literatură"*, de C Şaban-Făgeţel.—La sfârşit două pagini de pomenire ploasă pentru un nobil suflet —tot aşa de nobil ca al răposatului ei soţ, generalul—, de „boeroaică olteancă": bătrâna doamnă Constanţa Argetoianu, semnează Mariella Seulescu.

Poezia, buletin lunar de poezie olteană, din care au ieşit în Craiova 10 numere anul acesta, e o modestă foaie de 4 pagini, din care primele 3 sunt rezervate exclusiv poeziei, iar ultima cuprinde cronică cu privire la acelaş fel de material literar. Meritul îndrăzneţei încercări — într'un centru materialist de „lasă-mă să te las" intelectual—ca iniţiativă şi realizare revine tânărului artist al Teatrului Naţional craiovean: Leonard Divarius, el însuşi poet. Căci, în deosebire de alţi exploatatori de poezie a altora, se pare că editorul-redactor şi proprietar al foaiei îşi plăteşte tiparul din modicu-i salariu de actor dramatic. Primele numere n'am apucat a le cunoaşte. Din cele ce îmi stau înainte se desluşeşte nu o tendinţă—, căci orce tendinţă este în ultima analiză o robire—, ci numai dorinţa nobilă de a strânge pe tinerii poeţi olteni în aceleaşi pagini, ca să le dea putinţa de a se valorifica fiecare în libertate şi potrivit aplicărei lor spirituale şi temperamentale. De aceea întâlnim aci concepţii şi forme de expresie literară multiple, diferind nu numai de la poet la poet, dar chiar şi între producţiunile aceluiaş ins şi oscilând între senina viziune clasică a lucrurilor şi aspectul de dezordine delirantă a unui imagism forţat şi a stridenţelor de culori. Insemnăm numele celor mai remarcabili din această tinereţe care se îmbulzeşte sub colonada templului lui Appolon şi pe scări: Dem. Basarabescu — poate cel mai personal dintre toţi —, St. Bălceşti, Eug. Constant, Păunescu-Ulmu, Mih. D. Ghenescu, C. I. Manea, Ion Mora, Coca Farago, Aurel Ţiţă, Const Jaleş, George Fonea, Numa Cartianu, L. Divarius şi alţii. Ultimul număr reproduce şi două din poeziile Elenei Farago, ca un omagiu al tinereţei respectuoase pentru aceea despre care — onorându-se prin aceasta—or care din poeţii craioveni ar putea spune, ca Dante lui Virgilius: „Tu se' lo mio maestro e lo mio autore".

Linia nouă, foaie socială, literară şi artistică, apărând lunar, iese de un an în Bucureşti Director tot un tâ-

năr craiovean: St. Metzulescu. Câţiva din poeţii menţionaţi în „Poezia" se regăsesc şi aci, cu în plus Radu Gyr Insemnăm aci şi această publicaţie pornită dintr'un gând bun, dintr'o ambiţie frumoasă: aceea de a-şi înscrie modest numele între semnăturile atâtor profesori universitari şi scriitori apreciaţi, cari au colaborat la această foaie. Când atâţia bogaţi n'ar da un ban să aboneze or să cumpere o revistă, tânărul Metzulescu, la cei 20 de ani ai lui, cheltueşte din gologanii săi ca să tipărească „Linia nouă".

Este un gest care trebue notat.

Revue de Transylvanie, Ciuj, I, nr. 2, organ de propagandă românească, menit a contrabalansa acţiunea revizioniştilor unguri, apare sub direcţiunea d-lor profesori Silviu Dragomir şi D. D. Roşca. Numărul cuprinde. *France et Transylvanie,* articol scris sub impresiunea vizitei lui Barthou în România, când s'a oprit puţin în gara Clujului, adresând la finele discursului său, ca ministru al Franţei, „un salut à votre unité nationale définitivement conquise". — *Le parler de Transylvanie*, de Sextil Puşcariu. După cercetările Muzeului limbei române, aproape că nu există un grai special ardelean, ceeace înseamnă că Transilvania n'a constituit niciodată o unitate diferenţiată de celelalte regiuni româneşti, dar s'a înglobat totdeauna în ansamblul românesc".—*L'enseignement minoritaire en Transylvanie*, de Aug. Caliani, învederează, cu date statistice, cât de nedrepte şi mincinoase sunt reclamaţiile maghiare, întru cât, dacă azi minorităţile au şcoli suficiente—în unele locuri mai multe ca Românii chiar—, sub vechia stăpânire minoritatea română (care de fapt era majoritate) era aproape exclusă dela şcoala de limbă maternă, prin numărul redus al acestor şcoli faţă de populaţia ungurească. Şcoli secundare ungureşti aflăm la 1914, în provinciile româneşti reluate de noi, în total 211, iar româneşti 19, deşi Ungurii erau mult mai puţini ca Românii. Azi Maghiarii au, deşi minoritate, înzecit de multe şcoli faţă de ce a avut majoritatea populaţiei româneşti sub stăpânire străină. —*La lettre Millerand (6 Mai 1920) et la valabilité juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon*, de G. Sofronie, dovedeşte temeinicia clauzelor zisului tratat, acoperite de autoritatea principiilor de drept internaţional, a textelor dreptului pozitiv —*Statistique des Roumains de Transylvanie au XVIII-e siècle*, de Z. Pâclişanu, arata cu cifre că Ardealul a fost esenţial românesc în tot veacul acela, după chiar statisticele ungureşti.—Urmează *Note*, pe care nu le mai putem reda, toate interesante şi judicioase, apoi *Dări de seamă*, înfăţişând idei expuse în cutare carte cu privire la chestiunea naţională şi discutându-le obiectiv, cum se cuvine, ca să poată convinge pe cineva

Numărul 3 se deschide cu un *Hommage à trois grands morts*: Alexandru Karagheorghevici, regele Jugoslaviei, Louis Barthou şi Raymond Poincaré.—*Un éloge roumain de la France: les Roumains et „Le Peuple" de Jules Michelet.* Acest scriitor a influenţat generaţia românească de la 1848 prin învăţământul său democratic şi republican, profesat la cursurile sale dela Collège de France, caşi prin scrierile sale, în special prin ale sale: Histoire de la Révolution franţaise şi Le Peuple, aceasta din urmă apărută în 1846, şi în care se vorbea de „dreptul naţiunilor la viaţă". D. Brătianu, C. A. Rosetti erau între primii entusiasmaţi de lectura acestei opere. Vd scrisoarea celui d'întâi, adresată lui Michelet. — *Un nouveau régime des cultes en Roumanie et les minorités confessionneles*, de Valer Moldovan.— *L'enseignement minoritaire en Transylvanie*, partea doua, de A. Caliani, dovedind că reclamaţiile minoritarilor unguri sunt nefondate, întrucât ei nu au acum mai puţine şcoli pentru populaţia lor decât aveau când stăpâneau Transilvania, dar când şcoalele noastre erau caşi neexistente în proporţie cu populaţia noastră. — *La Transylvanie économique et la thèse révisionniste hongroise*, de Victor Jinga.—*La Hongrie et le problème de la Transylvanie*, de Silviu Dragomir, ca răspuns la memoriul propagandistului ungur Bethlen. — La Note: *Spécimen de logique révisionniste*, de D. D. Roşca — *Attaques hongroises contre la Transylvanie roumaine; Les martyrs de l'ignorance; Les examens de langue roumaine des prof. et des instituteurs minoritares; L'assainissement des dettes en Roumanie.*—La sfârşit Dări

de seamă şi Necrologul lui G. Bogdan-Duică

Litere, apărând în Bucureşti, an. II, nr. 15, este şi ea, măcar parţial, o emanaţie spirituală a Craiovei, întru cât redactorul său este poetul Aurel Chirescu, ale cărui prime versuri au fost publicate în „Arhivele Olteniei".—Ultimele numere cuprind, între altele: *Intre enciclopedie şi diletantism,* de I. E. Torouţiu, răspuns d-lui Arghezi, cu privire la un articol superficial ce acesta scrisese despre Poetul Eminescu într'o gazetă.—Despre *Revista Literară,* bine scrie A. Chirescu: „trebue să fie un mijloc, nu un scop". O directivă fixă, o tendinţă, „nu e numai inutilă, ci şi dăunătoare revistei". Revista „Litere" nu vrea să aibă ideologie, program; ea vrea pur şi simplu „să servească literaturei".—Se deschide o *Anchetă asupra poeziei actuale,* cu întrebarea: Cum priviţi raportul dintre poezia actuală şi marele public?—O dojană cuvincioasă, meritată, se face de E. Valuca în articolul *N. Iorga şi d-l O. Teodoreanu,* pentru lipsa de elementară deferenţă ce acest talentat tânăr o arată faţă de strivitoarea personalitate a profesorului.—De remarcat: *Un răspuns amplu* al d-lui Radu Gyr la întrebarea pusă în ancheta de mai sus.—*Datorii,* de Ovidiu Papadima.—*Geneza formelor culturii,* de Al. Ionescu.—*Viaţa lui V. Pârvan,* de Al. Talex—*Dela sinteză la compilaţie,* de I. E. Torouţiu.

Din ultimul număr: *Amintiri şi prognosticuri* în materie de filosofie şi literatură, de prof. C. Rădulescu-Motru.—*Literatura naţională în robie,* de Nichifor Crainic, pleacă dela constatarea că: „Azi presa scrisă în limba românească e toată, absolut toată, cu excepţia unui singur ziar (Neamul Românesc, credem), în mâinile evreilor. Toate marile tipografii din Bucureşti, cu excepţia uneia singure (care? Cartea Românească, ori Bucovina?), sunt proprietăţi evreeşti. Toate marile edituri, cu excepţia uneia singure (care?), sunt în mâinile evreilor. Literatura naţională, care a fost totdeauna expresia transfigurată a geniului nostru etnic, a devenit azi o biată anexă a spiritului ovreesc", în sens material caşi spiritual. Iar „Scriitorul român de azi e un timorat. Nu mai are curaj românesc, fiindcă nu mai are conştiinţa misiunii lui naţionale".—Cronica literară, acea a revistelor şi informaţiunilor culturale este toată îngrijită, scrisă cu dreaptă cumpănire şi cu tonul de preocupare a formei alese, care este o notă de deosebită laudă acestor „Litere".

Viaţa literară, an. VIII, nr. 164, pune în discuţie, cu aparenţa unui paradox, chestiunea dacă trebue să considerăm ca un fenomen de care să ne bucurăm creşterea producţiunei noastre literare, or nu. *Nu mai citiţi,* zice Eug. Ionescu, căci prea se scrie mult de o vreme la noi. Şi cam aşa este, deşi nu e motiv de întristare or îngrijorare în acest lucru. D-sa constată că, în vreme ce aiurea s'a produs încet şi progresiv procesul de creare artistică, în timp de secole, la noi într'un deceniu s'a sărit peste stadiul de consolidare al clasicizării literaturei originale, trecând fără a fi dat un însemnat număr de capo de opere la o epocă de „decadenţă". E ceva anormal în aceasta. Ne uzăm potenţialul de originalitate prin demoralizarea imitaţiunilor străine. Deci: nu mai citiţi toate câte se publică; o revistă pe lună şi patru cărţi pe an, dar „excepţional de bune", este destul. —Dan Petraşincu, în *Literatură şi spiritualitate,* afirmă că „majoritatea scriitorilor noştri sunt mai inculţi chiar decât acest cititor": cititorul cult, zice tot d-sa. Dar „noţiunea de literatură e radical separată de aceia a spiritualităţii". Fără spiritualitate nu se poate trăi intens, nici creia artă, care e realitate transfigurată, căci „o literatură fără un sens metafizic al vieţii nu este artă decât în înţelesul de meşteşug, de talent care îşi arată existenţa ca obiect". Realizarea aceasta se poate face numai „printr'un filtru de cultură". — „Viaţa literară", de care regretăm că nu am putut vorbi mai des, cum am fi vrut, păstrează o frumoasă ţinută literară, se bucură de colaborarea atâtor scriitori de seamă şi aduce foarte multe informaţii de actualitate. Conducerea revistei o are I. Valerian.

Nr. anterior era dedicat în bună parte amintirii poetului craiovean N. Milcu, cu articolele semnate de prieteni şi admiratori: „In toamnă fără Milcu", de I. Valerian, „Cu Milcu prin adolescenţă şi universitate", de Radu

Gyr (reprodusă şi de noi), „Cea din urmă întâlnire", de C. Stelian, „Săvârşire", de Aug Pop, cu dureroase amănunte de viaţa ce ducea bietul Milcu în Câmpulungul Muscelului, profesorul iubit de elevi, bolnav al cărui sprijin şi mângâiere era maternela iubire a tinerei lui soţii dragi. La urmă i se adaogă şi un Breviar biografic.

Interesant: în marginea acestor amintiri ale unor foşti elevi ai liceului Carol I, ce impresiune au păstrat aceştia de fostul director de atunci al şcoalei—vai! readus iar pacoste la acelaş liceu!—: Radu Gyr, povesteşte cum a fost eliminat pe simplul temei că scoseseră o revistă şapirografiată, el cu Milcu şi alţi prieteni, de Directorul Liceului, „autentic profesor de matematici, rigid şi bolovănos"; Aug. Pop: „Craiova didactică o definea (poetul Milcu) prin penibilul director care îşi canonea elevii, în numele sfintei Educaţii, folosind servitori, curele şi dumnezei..."

Porunca Vremii, tribună de luptă naţională, apărând săptămânal în al treilea an, la Bucureşti, a ajuns la nr. 88. Director fondator: Dr. Ilie Rădulescu, un oltean şi d-sa. Ceea ce distinge această publicaţie de altele care au urmat acelaiaş imperativ naţionalist, e că nu are nimic din acel antisemitism ofensiv şi violent, care strică unei astfel de ideologii prin pornirea vehementă şi exagerarea lui. „Porunca vremii" nu are nimic din aerul de pamflet, ci, ridicându-se peste nivelul multor gazete cu pretenţie şi tiraj ale Capitalei, se înfăţişează ca o revistă de studii serioase, de cercetări obiective, utilizând statistici oficiale şi tot aparatul unui buletin de studii. Fără a folosi declamaţia seacă, ea convinge prin greutatea cifrelor şi puterea argumentelor. Faţă de gravitatea momentelor ce trecem, „Porunca vremii" militează pentru un guvern de salvare naţională, format din „oameni întregi şi cu răspundere", nu politicieni de trei la un franc. „Nici fascism, nici hitlerism, ci exclusiv în slujba ideii naţionale", aceasta e atitudinea ce se potriveşte unui asemenea guvern. Mai multă dreptate în ţară şi oprirea abuzurilor şi călcării de lege, chiar a celor ce conduc azi — ca şi ieri — ţara. Tabla valorilor, în ierarhia ce trebue să existe, deosebind pe guşatul de Pleniţa (or de aiurea) de omul întreg, să statornicească fiecăruia locul său în societate, după merite reale, iar nu după aport electoral şi registre de club politic. — Ziarul dă impresionante tablouri, arătând cu nume şi cifre, cum multe din isvoarele de bogăţie ale ţării sunt aproape exclusiv în mâna unor străini de neam, duşmănoşi nouă pe faţă, cari exploatează şi averea şi munca băstinaşilor. Vd. de ex. lista societăţilor anonime de comerţ, cu consiliile lor administrative, în care intră pe ici şi colo câte o coadă de topor, politician de ai noştri şi fără meserie or ocupaţie stabilită, dar în imensa lor majoritate formate din străini; vd. lista lefurilor străinilor din fruntea acestor societăţi, cum şi pe acele ale puţinilor români în slujbele cele mai de jos; vd. lista medicilor străini faţă de ai noştri, din oraşele din nordul şi vestul României; vd. pe aceea a cârciumarilor din Bucovina, Moldova şi Basarabia; vd. constatările statistice relativ la populaţia noastră, în raport cu acea a evreilor din câteva părţi din ţară: cam 2 milioane de evrei la 12 de români; vd. denunţurile (inutile, de sigur, căci vinovaţii sunt asiguraţi de impunitate) atâtor jafuri şi crime făcute, cu ştirea şi uneori cu concursul autorităţilor, în paguba alor noştri şi în folosul cutăror exploatatori ai viciilor şi păcatelor noastre (prostituţie, beţie, joc de cărţi); vd. situaţia târgurilor ardelene, bucovinene, basarabene şi moldoveneşti năpădite de evrei galiţieni şi cumplit robite economiceşte acestor elemente intruse şi duşmănoase nouă; vd. cum denunţurile fabricărei de certificate falşe de studii eliberate de Min. Instr. şi trimise d-lui Valaori spre anchetare au dispărut corpdelictele; vd. statistica negustorilor din Bucureşti: 84% evrei, 9% alţi străini şi 7% români; vd. ce salarii primesc funcţionarii evrei la „Astra" faţă de cei câţiva români din posturile inferioare; vd. proporţia Românilor în industria „naţională" textilă: 9% faţă de 64% evrei şi 27 alţi străini; vd. ce beneficii încasează trusturile ce ne sărăcesc, şi care sunt tot ale străinilor în majoritate: al cimentului realizează un beneficiu anual de peste o jumătate de miliard, al industriei textile un miliard, tripoul dela Sinaia 60 de milioane; vd. specularea învăţătorilor de Galeriile Lafayette, prin mijlocirea

Casei de credit a corpului învățătoresc; etc. etc. Dar turpitudinele masoneriei? (la Craiova marele șef, de gr. 30, este în curs de judecată pentru învinuirea unei mici lipse de 3½ milioane și ceva lei din averea unei instituții de educațiune!). Iscălesc aci articole și poetul O. Goga, profesorul Simion C. Mândrescu. Orce român trebue să fie adânc îngrijorat dacă numai jumătate din cele ce afirmă „Porunca Vremii" snnt exacte.

Cuvântul Studențesc, organ oficial al Uniunei naționale a studenților creștini români, apare în Capitală, în al IX-lea an. Mi se trimit numerele 1 și 2 de câțiva din foștii mei școlari, cu câteva cuvinte care îmi merg la inimă, bucuros de a-i ști încălziți de un ideal spre care și eu m'am străduit să-i îndrept în vremea când îi călăuzeam prin grădina frumosului din literatură. — In „Cuvânt înainte", Tr. Cotigă, președinte al Uniunei, proclamă un crez naționalist „strein de orișice patimi mărunte, purificat prin suferințe, sfințit prin jertfe" și nazuința lor de a pregăti un tineret românesc demn și luminat, conștient de marea lui chemare. — *Datoria Generației tinere de azi,* zice Gh. Furdui, „este să dea viață nouă țării: să apere și să restabilească pe Români în drepturile lor; să regenereze moralmente întreaga structură a Statului, a societății și a individului dezorientat și decăzut de azi; să descătușeze forțele culturale românești, dându-le posibilitatea deplinei creațiuni...; să creieze statul român de mâine; și mai presus de toate să reîncălzească sufletul întregei națiuni, dându-i un nou impuls de elan și de ideal, formându-i o nouă voință și o hotărîre de jertfă pentru binele obștesc.." — Vorbe ca de om bătrân, *Către studenții care pășesc pentru prima dată pragul Universității,* grăește Puiu Traian. — No. 2 sărbătorește amintirea zilei de 10 Decembrie pentru a 11-a oară, — *Ziua miracolului național,* cum o numește Nichifor Crainic, — „sărbătoarea conștinței românești care a biruit haosul", și în acelaș timp „Dela Unire încoace e actul cel mai important de consolidare a României Mari". — Nae Ionescu înscrie și el aci *Cuvinte pentru 10 Decembrie,* deslușindu-le rostul mare și solemn, care e o manifestație de acest fel. Căci „a manifesta pentru 10 Dec. însemnează a mărturisi pentru crez", a consimți să fii un devotat slujitor al comunității tale. „Ceeace există deci cu adevărat nu ești tu, ci crezul; crezul și comunitatea care îl realizează. De aceea nu crezul e al tău, ci tu ești al crezului. Al crezului și al comunității. A căror persistență trebue asigurată, — fie și prin jertfa ta". — Menționez între atâtea articole însuflețite și bine scrise, poezia lui Radu Gyr: *Fântâna cu pandur.*

Cruciada Românismului, organ săptămânal de orientare politică și culturală, director Mihail Stelescu, Buc. an. I, nr. 5, de Crăciun, îmi vine azi pentru întâia dată, și mă grăbesc a-i consemna în aceste note alături de „Cuvântul Studențesc", fiindcă are un aer de familie cu acesta, cu deosebirea că dacă cel d'intâi e numai tinerețe și entuziasm, cel de al doilea e ca de oameni cari au trecut prin focul entusiasmelor juvenile, dar s'au potolit cu vremea. Reținem de aci *Scrisoare deschisă .. către dreapta,* de Panait Istrati, o mișcătoare profesiune de credință, a cărei sinceritate nu cred că are nimeni dreptul s'o pună la bănuială. Sunt de reținut mărturisirile ce face acest om care a văzut, a suferit și a învățat multe, din rătăcirile sale prin lumea a cărei chemări amăgitoare l'au ispitit, dar de a cărei deșertăciune e obosit astăzi.

Revista critică, VII, Nr. 1, cuprinzând: *Gligorie Ureache și Miron Costin,* de G. Pascu. — *Quelques spécimens d'un dictionnaire de la langue grecque byzantine et moderne,* în curs de pregătire, operă a d-lui S. Tafrali din Paris, fratele profesorului dela Iași. Se dau aci cuvintele: Vláhos, Vrucolácas (vd. vârcolac), Gazéta și Gáidaros. — *Din legăturile Patriarhiei din Constantinopol cu Vasile Lupu,* de C. A. Stoide.

Nr. 2—3 se deschide cu un capitol din literatura română veche, al d-lui G. Pascu, despre *Miron Costin.* Se situiază biograficește vremea educației istorice a moldoveanului la Bar, spre a înfățișa puternicele influențe polone ce au determinat compunerea în 1675 a Leatopisețului Țării Moldovei, dela A-

ron Vodă încoace, cel precedat de opusculul De neamul Moldovenilor, unde o ia dela primul descălecat. Examinând letopiseţul, îl află că „se prezintă ca o juxtapunere de patru bucăţi". Şi aşa fiind, opera a trebuit să fie scrisă nu dintr'odată, ci la răstimpuri, ceeace ajută la datarea ei. Prima parte va fi fost compusă între 1674 şi 75; a doua şi a treia după o întrerupere, la 1677, iar a patra mai târziu, la o dată ce nu se poate preciza. Lucrarea „Chronika ziem moladwskich y multanskich" a fost scrisă tot la 1677. spre a-i servi lui Ioan Grunschi, voevodul polon din Culm, care o ceruse pentru hatmanul Sobiescki, viitorul rege. In această cronică Miron Costin „este cel dintâi daco-român care pomeneşte de Macedoromâni". Tot sub influenţa istoriografiei polone, care în sec. XVII utilizează şi proza şi versurile, este lucrarea lui M. C.: „Istorie în versuri polone despre Moldova şi Ţara-Românească", din 1684. Versificaţia polonă folosită aci (vers de 13 silabe, cu rimă bogată de 2 silabe) a întrebuinţat-o Costin şi în poemul românesc „Viaţa lumii". — *Graiul Meglenit:* Fenomene specifice, de Gr. Gr Scorpan. — *Costaldo, Polonii şi omorîrea lui Ştefăniţă Rareş*, de N. C. Bejenaru — *Material lingvistic*: nume populare de plante adunate din Moldova, Basarabia şi Bucovina, arătând mare asemănare cu numele ce poartă aceste plante în cele trei provincii româneşti, „dovadă în plus a unităţii etnice a poporului român şi asupra drepturilor indiscutabile ce le avem asupra acestor provincii, ţinute atâta timp sub jug străin". Studiile de Mih. Băcescu. — Cronică în întregime de G. Pascu, directorul revistei.

Nr. 4, cuprinde expunerea interesantă şi instructivă a d-lui G. A. Cuza: *Francmasoneria în Germania*. Instituţia menită a dărâma monarhia şi religia creştină, francmasoneria, după ce trece prin faza ideologică a sec. XVIII, părăseşte speculaţiunile ideologice spre a activa pe planul politic, spre o operă social-revoluţionară Împăratul Wilhelm I a fost mason, ca şi Friedrich-Wilhelm fiul său. Wilhelm II a protejat oculta masonică, fără a fi şi el mason. Şeful masoneriei germane până în 1918 era vărul împăratului, princ. Fried.-Wilh de Prusia. Prin încurajarea acestei oculte, pe care nu cuteza s'o combată, Kaiserul a înlesnit prăbuşirea monarhiei sale. «Toate catastrofele politice, economice sau sociale care au sbuciumat viaţa frământată a Germaniei postbelice au avut un substrat masonic». A urmat republica şi comunismul, cu evreimea în spate. In Italia masoneria fusese desfiinţată radical, prin decretul din 4 Aug 1924 al Marelui Consiliu naţional fascist. In Germania Hitler, luând puterea, face «o lege de proteguire a poporului şi statului» la 28 Fevr. 1933, prin care, restrângând oarecare libertăţi ale Constituţiei, pune stavilă «dreptului de asociaţie şi întruniri», ceea ce împiedica activitatea francmasoneriei secrete. Pe temeiul acestei legi Göring arestează pe suspecţii curentului de stânga, francmasoni mai toţi, curăţind terenul de fermenţii anarhiei. — *Cronica* la urmă, cu toată latura ei personală, luminează oarecare dedesubturi ale politicei universitare ieşene.

Arhiva, Iaşi, X.I, No. 3—4: *Individualitatea limbii române şi elementul slav*, în continuare, de I. Bărbulescu.— *Basarab şi năvălirea Tătarilor din 1241*, de C. Kogălniceanu. Acest voevod Oltean, menţionat la 1241, „e, poate, chiar acela care a înfiinţat voevodatul Jiului, venind din Haţeg, unde era voevodul Românilor din acele regiuni». Aceasta «a fost prima aşa zisă descălecare din Ardeal».

Numele de Basarab era mult răspândit odinioară în ţara Haţegului. E neîntemeiat a tăgădui existenţa lui Basarab. Din cronica lui Fazel-Ullah-Raşid din 1330, cu privire la incursia Tătarilor din primăvara lui 1240, reiese clar că priveşte ţara noastră de dincoace de Carpaţi; ţara «Ilaute» e ţara Oltului, sau a Făgăraşului, pe care după ce o trecuseră, când să intre în pasul Turnului Roşu, le-a ieşit înainte (în Oltenia) Bezerenban (Basarab) cu oştire. Drept este că nu e vorba de un Basarab ban, or Bezeren ban, căci abia Vlaicu e primul voevod ce poartă titlul de Ban; Bezerenbam e stâlcirea lui Basaraba Din cele trei oarde tătăreşti, aceia a lui Budgec a trecut pe la sudul Carpaţilor şi de aci prin Turnu-Roşu în Transilvania, în ţara «Saşilor», unde s'a luptat cu voevodul român al Jiului, un Basarab, „Nu-

mele de Basarab or Basaraba vine mai probabil din limba tracă, sau dacă, decât din cumană, de oarece acest nume era răspândit mai ales în ţara Haţegului, unde Cumanii nu vor fi pătruns Atrage atenţia asupra asemănării cu «cuvintele greceşti bassareus, bassarens şi bassarides, care desemnează vestmintele ce purtau bachantele trace». — *O relaţie italiană despre focul dela Iaşi din 1827*, de D. Găzdaru.—*I. Ghica şi Vladislav Czartoryski*, de G. Duzinchevici.—*Românii pe teritoriul polonez până în sec XVI*, în continuare, de Th. Holban.— *Dicţionarul lb. româneşti de I. A. Candrea* «cuprinde şi el sute de greşeli de informaţie, şi chiar de limbă». D-l August Scriban înşiră greşelile alfabetic (în acest număr până la *c* inclusiv).— *Din legăturile moldo-tătare în mijlocul sec. XV*, de C. I. Andreescu.— *Contribuţie la cunoaşterea „foametei celei mari" din 1684-65*, de C. A. Stoide.—*Noui contribuţii la relaţiile româno-bulgare în sec. XIX*, în urmare, de V. Gr. Chelaru. — *Recenzii* la sfârşit.

Ortodoxia, foaie de zidire sufletească, scrisă de un grup de preoţi şi credincioşi. Apare în Bucureşti, an. II.—Pe lângă materialul de învăţătură creştinească, se publică şi literatură, fireşte de atmosferă spirituală religioasă. Însemnăm poezia din nr. 4 (7 Oct 1934) „Ultima binecuvântare", semnată F. Voican, în trei strofe, cuprinzând exact aceiaş scenă a crucificării, ca în sonetul colaboratorului nostru N. G. Nicolescu (din Iunie 1934) intitulat „Christ", (Arh. Olt. nr. 71–73, p. 168), în care Isus murea uitând pe cei ce l'au adăpat cu fiere, şi regretând numai:

„Că mâinile-i nu mai puteau să facă,
Din cuiele în care erau prinse,
Al binecuvântărei semn divin!",

idee pe care d-l Voican o redă, mai puţin bine, astfel:

„Dar Christ atuncea a pornit să plângă,
Căci dreapta Lui, în cuie prinsă,
Nu poate 'n semnul binecuvântării
S'o ţină spre mulţime întinsă".

Să fie aceasta numai o întâmplătoare întâlnire de idei?

Izvoraşul, încheie al 13-lea an al său de apariţie. „Revistă de muzică, artă naţională, folklor şi teatru sătesc", iese sub conducerea d-nei Olimpia Dumitrescu şi a soţului său Preot Gh. N. Dumitrescu, ambii învăţători în satul Bistriţa din Mehedinţi. Foaia se tipăreşte în tipografia ei proprie. Numărul 11—12 al acestui an cuprinde un cântec de stea, cu notaţia melodiei şi text, cules de directorul revistei, alt cântec de stea, două colinde, cântece de lume şi alte compuneri culese din popor, toate cu melodia lor; apoi o pagină de isvoade din cusăturile noastre naţionale (ar fi trebuit însemnate fiecare cu numele lor, aşa cum le botează ţărancele). Urmează material felurit, despre îngrijirea vitelor de anume boală, despre un ordin din 1849 din Sibiu, despre portul naţional în comparaţie cu al altor neamuri, apoi materie literară: basme, legende, cântece de lume, strigături, folklor de tot felul, jocuri de copii. Însemnăm şi o fabulă a d-lui V. I. Faur: *„Plăvan şi Sâmbotin"*.

Revue Historique *Nr. 10—12,* cu continuarea conferinţei: *La France de Terre Sainte,* capitolul „L'église" şi cel final „La synthèse", de N. Iorga.—Tot d-sa publică: *Trois princes roumains et le projet de croisade du duc de Nevers,* cari sunt Radu Şerban, Nicolae Petraşcu (fiul lui Mihai Viteazul) şi Gaspar Graţiani, articol de Elvira Georgescu — *Une nouvelle source sur les campagnes de Mahomet II contre Etienne-le-Grand, prince de Moldavie* ne descopere d-l Const J. Karadja într'un incunabil din 1482, tipărit la Memmingen: „Geschicht von der Türckey" E vorba aci de bătăliile de la Vaslui şi Valea Albă.— *Sur le récit de qques voyageurs anglais en Transylvanie,* 1603–1867. Autorul, Jeanne Rosetti, dă şi o bibliografie a cărţilor scrise în englezeşte şi privind Transilvania.—*Remarques sur l'origine des Roumains,* de A. Sacerdoţeanu, cu rectificări, puneri la punct şi informaţii menite a lămuri în lumina adevărului istoric chestiunea „Începuturilor poporului românesc", pusă în discuţie de Bogatynski într'o revistă din Cracovia. — *Sur les Mémoires de M. Fried. Rosen,* de N. Iorga.—În note se anunţă că Institutul de studii byzantine din Capitală, a fost pus în buget şi organizat. Comitetul de direcţie e format din d-nii profesori de specialitate N. Iorga preşedinte, N. Bănescu şi D. Russo membri, cu d-l G. Coman ca secretar ştiinţific.

C. D. Fort.

Tabla de Materii.

Anul XIII, 1934.

Articole:

		Pag.
Arhivele Olteniei:	*Pentru un nou dicţionar geografic* .	257
M. N. Burghele:	*Porţile cetăţii Vidinului la Castel Peleş*	301
Ilie Chiriţă:	*Boerii Brâncoveni (Fiii lui Vlăsan)* . . .	49
»	*Origina Brâncovenilor*	343
Ion Donat:	*Judeţul de Baltă şi Banatul Severinului* .	12
»	*Cine este Banul Mărăcine?*	31
»	*Dionisie Eclesiarhul*	286
Ioan C. Filitti:	*Scrisori inedite ale lui P. Poenaru privitoare mai ales la Inst. Laz. Ôtet.*	266
N.-A. Gheorghiu:	*Un proces eclesiastic sub Episc. Filaret al Râmnicului*	64
I. Ionaşcu:	*Despre boerul Sandu Bucşănescu*	328
C. D. Ionescu:	*In valea Cernei, la Corcoaia*	39
G. Mil-Demetrescu:	*Două biserici craiovene*	337
I. Minea:	*Inceputurile marei bănii la Craiova*	1
Aur. Sacerdoţeanu:	*In jurul unei lupte a Românilor cu Rutenii în 1277*	276
G. Simonis:	*Opera la Craiova: K. T. Wagner*	305
Dan C. Smântânescu:	*Un uitat: Mih. Strajanu* . . .	20
Barbu Theodorescu:	*Contribuţie la o bibliografie a Olteniei: Ce a scris N. Iorga despre Oltenia*	58
Em. Vîrtosu:	*Documente despre panduri*	18

Oltenia arheologică:

Al. Bărcăcilă:	*Monumentele religioase ale Drubetei cu noui descoperiri arheologice* . . .	69
»	*Noi ştiri arheologice din Regiunea Porţilor de Fier*	349
D. Tudor:	*Podul dela Celeiu, al lui Const. cel Mare* . .	107
»	*Insemnări arheologice pentru nordul jud. Mehedinţi*	347

Oltenia istorică:

Documente:

1523—25	*Cartea lui Vladislav Vd. dată M-rii Tismana pentru vama de sare la vadul Vidinului* . .	351
1568—77	*Cartea lui Alexandru Vd. către M-rea Tismana pentru vama dela Vâlcana*	351

Pag.

1634, Mai 20. *Cartea lui Matei Bas. Vd. eliberează de vecinie pe unii din Băileşti-Dolj* 352
1692. *Zapis de vânzare pentru pământ în Dolj* 129
1694, Iunie 5. *Carte de judecată a Marelui Divan al lui Brâncoveanu* 353
1749. *Act de paupertate unor săteni din Romaneşti-Gorj* . 125
1752, Dec. 27. *Matei Ghica Vd. confirmă lui S. Bucşănescu posesiunea unor moşii* 422
1757, Febr. 26. *Nic. Argetoianu vinde lui S. Bucşănescu pământ şi două roate de moară* 422
» Mai 29. *Carte de hotărnicie moşia Stolojani-Gorj* . 126
1760, April. 15. *S. Bucş. face danie schitului Berislăveşti* . 424
» Dec. 6. *Testamentul lui Bucşănescu* 431
1761, Febr. 27. *Divanul confirmă testamentul* 436
1765, Nov. 15. *Scarlat Grig. Ghica Vd. vestire locuitorilor fugiţi de bir peste Dunăre* 130
1771, Mai 7. *Divanul Craiovei orânduieşte judeţ al oraşului pe Neacşu Lăcusteanu* 131
1777, Iulie. *Zapis de cumpărare locuri Romaneşti-Gorj* . 126
» Iulie 15. *Zapis de cumpărare moşia Romaneşti-Gorj* . 127
1798, Mai 1. *Regest. Carte de boerie unui Lăcusteanu* . 131
1812, Iunie 28. *Ciceagov către Divan pentru înarmarea Ţării-Româneşti* 136
» Iunie 28. *Regulamentul propus pentru organizarea acestei armate* 137
» Iunie 29. *Divanul către Ciceagov* 140
1813 Iulie 7. *Regest. Carte de boierie, dela I. G. Caragea* . 131
1818 Iulie 17. *Chitanţă dela boerii Lăcusteni* 131
1819 Mart. 11. *Ponturile pentru paza de hoţi* 141
» Sept. 28. *Regest. Al. N. Şuţu Vd. pentru boerie* . . 131
1820 Iun. 25. *Zapis dela Costeşti-Vâlcea* 142
1821 Iun. 2. *Soboru satului preţueşte un cal pentru vânzare* 132
1822 Iun. 14. *Chitanţă de bani p. ajutorul ascherliilor împărăteşti* 132
» Aug. 23. *Scrisoarea lui P. Poenaru din Viena* . . 355
» Nov. 28. » » » » » . . 357
1823 Mai 29. *P. hotărnicia moşiilor Hurezu şi Bârza-Dolj* 132
» » » *In aceeaş pricină* 133
» Iun. 11. *Idem* . . . . . »
» 14. *Idem* 133, 134
Oct. 31. *Scrisoare P. Poenaru, Viena* 360
» Nov. 11. » *Iordache Otetelişanu* 361
1824 Sept. 2. *Autorităţile cercetează jalba lui P. Poenaru care cere o bursă în străinătate* 362
1825 Mai 30. *Gr. D. Ghica Vd. orânduieşte un postelnicel* 354
1828 Mart. 10. *O adeverinţă din Lăcusteni* 135
1829, Oct. 12. *Porunca ispravnicului Dolj pentru «Poşta Damianu»* 135
1830. Nov. 25. *Zapciul ordonă să aducă lemne la carantina din Belcin* 135
1832, Apr. 27. *Ocolnica cea veche. Castra-nova-Romanaţi* . 152
» *Foaiă pentru moara Băloasa* 157

Pag.

1834, Iul. 23. *Incunoştinţare de dispoziţiuni pentru preoţi, Costeşti-Vâlcea* 146
1835, Febr. 15. *Bogdăneşti-Vâlcea. Zapis* 149
» Mart. 21. *C. Lazaro dăruieşte case pentru un pension de fete în Craiova* 364
» Apr. 13. *P. Poenaru trimite «planu şcoalei»* . . . 365
» » 21. » *propune profesori p. şcoală* . 366
» » 25. *Costeştii-Vâlcea. Aleşii satului dispun împărţirea unei moşteniri* 150
» Oct. 2. *P. Poenaru, Sfaturi p. şcoală* 367
1836, Apr. 17. » *p. clădirea şcoalei* 368
» » 24. » *idem* 359
» Oct. 21. » *despre hapurile lui Morizon* . 369
1837, Febr. 26 » *Bis. Maica Domnului şi «gripa»* 370
» (?) Iun. 5. » *p. o fântână cu pompă* . . . 371
» Aug. 4. » *p. profesoara D-na Gros* . . 372
» » 19. » *idem* 373
» » 20. » *idem* 373
» Sept. 17. » *idem şi D-na Groulier* . . . 374
» Oct. 21. » *despre arhitecţii Sanajuand şi Xavier Villacrose* 375
» (?) *Concept p. diata lui Iord. Otetelişanu, făcut de P. Poenaru* 377
1838 *Patru scrisori de ale lui P. Poenaru* . . . . . 380—384
1840 Oct. 1. *Zapis dela Costeştii-Vâlcea* 151
1843 Apr. 23. *Răvaş al Saftei Ştirbei* 384
1844 Oct. 6. *Scris. lui P. Poenaru p. nişte hotărnicii* . 385
1846 Nov. 1. » » » » » *şcoală* 385
1852 Apr. 5. *Un zapis dela Costeşti-Vâlcea* 151
» *Două bilete dela C. Bosianu p. şcoală* 387
1853 Ian. 12. *Scris. P. Poenaru p. personalul şcoalei* . . 387
» « 31. » » » *moşia Calafatului şi emancipaţia acelui oraş* 388
« Febr. 2—30 Dec. *Scrisori P. P. p. şcoală* . . . 389—408
1854 Ian. 14—1 Sept. *Cinci scrisori P. P. p. şcoală* . 410 416
1857 Iun. 30. *Cuvântare de P. P. rostită de o profesoară a personalului Laz. Ot.* 417
1858 Mart. 31. *Actul de fundaţie al localului şcoalei, scris de Fontanin* 419
1859 Aug. 19. *Zapis dela Horezi-Vâlcea* 152
1860? *Scrisoare a lui P. P. din străinătate* 421

Inscripţii:

Biserica din Olăneşti-Vâlcea 160
Biserica din Almăjiu-Dolj 160

Oltenia Literară-Artistică:

Gazete de provincie, articol de C. D. Fortunescu. . . . 161
Nu-i greu să uiţi, versuri de Elena Farago 163
Calea robilor, versuri de Sabina Paulian 164
Cântec, versuri de Coca Farago 165
«Copilul din flori», schiţă de N. Milcu 165

Pag.

Descătușare.—Nostalgie, poezii de Doina Bucur . . . 167
Christ, poezie de N. G. Nicolescu 168
Cireșul din coastă, poezie de Ion Mara 169
Sânt fata lui Ion Gheorghe Antim, fragment de roman, de Coca Farago 170
Les prétextes du coeur (9 poezii), de Val. Al. Georgescu 175
Iarna în Oltenia, versuri de George Fonea 181
Somn greu, poezie de Aurel Tită 182
Sbucium, poezie de Alex. Marius 182
Note critice: Prour pentru porți uitate, poezii de Șt. Bălcești; *Mamina,* roman de Lascarov-Moldovanu; *Belfer îndrăgostit,* schițe de Ion Dongorozi; *Iubita din Paris,* roman de Horia Furtună; *Velerim și Veler Doamne,* roman de Victor Ion Popa, de C. D. Fortunescu . . . 183
Un an dela moartea lui Milcu, de Radu Gyr 437
Privighere, versuri de Doina Bucur 441
Litanie, poezie de Aurel Chirescu 441
Sânt fata lui Ion Gh. Antim, fragment, de Coca Farago 443
Grota din munte, poezie de Radu Gyr 445
Cum l'am cunoscut pe Al. Odobescu, de V. Mihailescu . 446
Poem, de George Fonea 949
Mor frunzele, poezie de Doina Bucur 449
Noapte, fragment de roman, de Ionel Rujean 450
Cantilenă, versuri de Radu Gyr 454
Amiază, poezie de Aurel Tită 454
Un menaj ca multe altele, fragment de roman, de D. Bucur 455
Epigrame, de Facit indignatio versum 460

Oltenia culturală:

Mișcarea culturală în Craiova, de Fortunato . . . 187 și 463
Din Turnu-Severin 469
Necrologuri: Dem. D. Stoenescu, Petre Gârboviceanu . 470

Note și comunicări:

Incă ceva despre panduri, de Ion Donat 192
Două scrisori care interesează ist. culturii rom. de Const. D. Ionescu 194
Complectarea unui mic istoric al unui mare așezământ, de M. Theodorian-Carada 196
Toponimie turanică și vechiu-germană în Dolj, de Ion Donat 198
Atelierele penitenciarelor Statului în 1894, de Maria I. Glogoveanu 199
Cărți, însemnări și acte vechi, de A. M. Pârvulescu . . 200
Notițe istorice, de I. C. Filitti 202
Răspuns la «Câteva întâmpinări», de Ilie Chiriță . . . 203
Adaose, de I. Minea 206
Contribuțiuni la bibliografia Dicționarului geografic și istoric al Olteniei 471
Chestionarul la planuitul Dicționar 475

Pag.

Note şi însemnări despre Banat, de A. M. Pârvulescu . 479
O rectificare, de Ion Donat 479
Testamentul lui N. Cămărăşescu Otetelişanu 480
Despre numele Olteniei, de Ion Donat 483
O completare la Dionisie Eclesiarhul, de acelaş 484
Notiţe oltenești, de Ioan C. Filitti 485

Cărţi: **Recenzii:**

Che cosa è l'Europa, de N. Iorga 207
Sobieski et les Roumains, 1683—1696, de N. Iorga . . 207
La route commerciale de Pologne à la mer Noire au moyen âge, de P. P. Panaitescu 208
In memoria lui Vasile Pârvan 209
Concepţia istoriei universale, de N. A. Constantinescu . 211
Ein thrako-kimmerischer Goldfund aus Rumänien, de Ion Nistor 427
Şcoli vechi în jud. Neamţ, de D. I. Stăhiescu, ... 427
Milcovia văzută de un călător străin în 1856, de V. Arbore. 427
Ma vie d'espion, de căpit. George Hill 428
Despre cancelaria slavă a lui Mircea cel Bătrân, de Damian P. Bogdan 429
Românii şi Cehoslovacii de-alungul istoriei, de J. Şaba . 429
Recenzate de Aurelian Sacerdoţeanu

Justitia regnorum fundamentum, de I. Constantinescu . 212
75 de ani dela introducerea primului timbru poştal românesc 213
Despre Cultură şi Judecata istoriei, de Mihail I. Kogălniceanu 214
Ţara noastră, România, de Sabin Opreanu 214
Secretarul de Stat Gh. Ioanovici şi Statul organic al Bis. ort. rom. ardelene, de D. Braharu 215
Probleme de Geografie economică în Munţii Apuseni, de Sabin Opreanu 215
Panait Cerna, de Lucian Predescu 214
Câteva realizări la Liceul «Marele Voevod Mihai» din Buc. 215
Un observator englez despre Români în epoca lui Tudor Vladimirescu, de N. Iorga 216
Anuarul Inst. de stud. clasice al Univ. Cluj 1928-1932. p.II-a 216
Le catholicisme de la Maison d'Autriche et des Hongrois, par Jean de Mourta 217
Ovid Densuşianu, de Al. Popescu-Telega 218
Românii în sec. IX—XIV, pe baza toponimiei şi onomasticei, de N. Drăganu 219
Orizonturile mele: O viaţă de om aşa cum a fost, de N. Iorga 219
Les sciences mathématiques, par P. Sergescu 221
Cum se moşteneau moşiile în Ţara Rom. până la finele sec. XVI-lea, de I. Minea şi L. T. Boga . . . 222
Doc. istorice privitoare la moşiile brâncoveneşti din Transilvania şi Oltenia, de I. Lupaş 223
Rivalitatea polono-austriacă şi orientarea politică a ţărilor române la finele sec. XVII, de I. Moga . 224

Pag.

Steagurile cucerite de Mihai Viteazu la Goroslău, de C. J. Karadja 225
In jurul asasinării lui Barbu Catargiu, de Al. Lapedatu 225
Capri, Apragopoli, Masgaba, de Matteo Della Corte . . 225
Numărul Sciților și al Dacilor, de Em. Panaitescu . . 226
Programul desvoltărei rețelei de C. F. R., de Theodor M. Atanasescu 227
Movila Răbâii, Hantepesi, de C. D. Vasiliu 227
Vlahii din Calcidica, de Aurelian Sacerdoțeanu 227
Les premiers éléments occidentaux dans la litt. roum. par N. Cartojan 228
Evoluția arhitecturei în Muntenia și Oltenia, de N. Ghica-Budești 268
Din viața Mitrop. Ven. Costachi, de Pr. Bobulescu . . 229
Documentele moșiei Ceptura-Prahova, de D. Furtună . 229
Anuarul Arhivei de Folklor, de I. Muslea 229
Studii și doc. literare, vol. IV, de Torouțiu 230
Dacia, vol. III și IV. 230
Din istoria unui cnezat ardelean, de I. Minea 232
Chestiunea certificatului prenuptial de Dr. L. Guerreiro. 232
Asistența igienico-medicală în școlile Portugaliei, de acelaș. 232
Petru Rareș și Moscova, de P. P. Panaitescu 233
Contribuții la istoria lui Ștefan-cel-Mare, de acelaș . . 232
Granițele Moldovei sub Ștefan-cel-Mare, de gen. Rosetti . 233
Bătăliile dela Doljești, Vaslui și Scheia, de aceleș . . 233
Letopisețul Țării Moldovei, de Gr. Ureche și Simion Dascălul 238
Poeziile lui Duiliu Zamfirescu, edit. «Scris. Rom.». . . 234
Architecture de la matière, de Dr. Const. Doljan . . . 500
Vechiul drept penal român, de Ioan C. Filitti 502
Isvoarele Constituției dela 1866, de acelaș 503
Introduzione bibliografica allo studio dela Romania, de Mario Ruffini 503
Le più remote esplorazioni di Pompei, de Matteo Della Corte 503
Contribution à la recherche des influences byzantines dans la diplomatique roumaine, de Aurelian Sacerdoțeanu 504
Despre Iane, mare Ban de Craiova și ceva despre Mihai Viteazul, de I. Minea și L. T. Boga 504
Numismatica, de Corneliu C. Secășeanu 505
Vechea artă religioasă la Români, de N. Iorga. . . . 505
Biserici, chipuri și documente din jud. Olt, de I. Ionașcu 505
Doc. privitoare la Istoria Ardeal., Mold. și Țării Rom., vol. VII, de Andrei Veress 507
Diplomatarium italicum, vol. II 507
» » vol. III 509
Cercetări literare, de N. Cartojan 509
Casa Luminii din Mehedinți 510
Le «Temple de l'avenir», de Alfred Van Kiel 510
Diploma andreiană din 1324 și alte doc. falșe sau falș interpretate, de Iosif Schiopul 511

Recenzate de C. D. Fort.

Pag.

Publicaţiuni periodice:

L'Europa Orientale, Roma . . . . . 235 şi 512
Ţara Bârsei, Braşov . . . . . 235 şi 516
Revista istorică, Bucureşti 237
Grafica Română, Craiova 237
Revue historique, Bucureşti . . . . . 238, 513 şi 528
Arhiva p. ştiinţa şi reforma socială, Bucureşti . . . 239 şi 520
Convorbiri literare, Bucureşti . . . . . 239 şi 516
Arhiva, Iaşi . . . . . 240 şi 527
Gând Românesc, Cluj 241
Arta şi omul, Bucureşti 241
Braşovul literar şi artistic, Braşov. 241
Culegătorul, Cluj 242
Revista de pedagogie, Cernăuţi . . . . . 242 şi 514
Revista Institutului Social Bănăţean, Timişoara . . . 242
Junimea literară, Cernăuţi 242
Teodor Codrescu, Iaşi 243
Graiul românesc, Bucureşti 243
Hotarul, Arad 244
Milcovul, Focşani. 244
Transilvania, Sibiu 244
Buletinul Comisiunei Monum. Istorice, Bucureşti . . 245 şi 520
Naţionalul Vâlcii, R.-Vâlcii 245
Gorjanul, Tg.-Jiu 246
Oltenia economică, Craiova 246
Cercetări istorice, Iaşi . . . . . 246 şi 515
Buciumul, Craiova 247
Cronica numismatică şi arheologică, Bucureşti 248
Revue de Transylvanie, Cluj 248
Timocul, Bucureşti 249
Buletinul Soc. Reg. Rom. de Geografie, Bucureşti . . . 249
Grai şi suflet, Bucureşti 515
Revista istorică română, Bucureşti 518
Dacoromania, Cluj 518
Artă şi Arheologie, Iaşi 519
Gazeta cărţilor, Ploeşti 521
Ramuri, Craiova 521
Poezia, Craiova 522
Linia nouă, Bucureşti 522
Revue de Transylvanie, Cluj 523
Litere, Bucureşti 524
Viaţa literară, Bucureşti 524
Porunca vremii, Bucureşti 525
Cuvântul studenţesc, Bucureşti 526
Cruciada Românismului, Bucureşti 526
Revista critică, Iaşi 526
Ortodoxia, Bucureşti 528
Isvoraşul, Bistriţa-Mehedinţi 528

Recenziile revistelor de C. D. Fortunescu.

ADMINISTRATIVE

Din lista celor 372 de persoane şi instituţiuni publice, datornici cu plata abonamentului numai pe ultimii cinci ani, al căror nume se află consemnate în pag. 252—256 ale revistei, au mai achitat datoria următorii:

Din 1929: niciunul din 90.
Din 1930: niciunul din 77.
Din 1931: unul singur din 44: Liceul „Lazăr", Buc.
Din 1932: opt abonaţi, anume:

I. C. Carianopol, Craiova
Şcoala profesională de fete, T.-Severin
Şcoala Normală de băeţi Tg.-Jiu
Vasile Arjoceanu „
Palatul Patriarhiei, Bucureşti
Institutul Economic Rom. Bucureşti
Liceul „Lazăr" din „
Liceul Militar, Mânăst Dealul „

Din 1933 au achitat 15 inşi, adică următorii:

Marius Vorvoreanu T.-Severin
D. Ghinoiu, „
D. Burileanu „
P. C. Nestor „
D-r C. Velican, T.-Jiu
I. I. Sufană „
Liceul „En. Văcărescu", Târgovişte
D-r St. I. Ciocâlteu, Bucureşti
Bibl. Facult. de litere „
Prof. Al. Valeriu „
Liceul „Lazăr" „
Colegiul „Sf. Sava" „
Instit. Economic rom. „
Liceul „Gh Lazăr", Sibiu
Librăria „Cartea Rom." Braşov
Liceul „Ferdinand I", Bacău

In total deci, după alte două rânduri de solicitări trimise prin poştă restanţierilor, *au achitat 25 de abonaţi din 372*, adică unul la cincisprezece. Intr'adevăr frumos lucru şi îmbucurător pentru pulsul culturii noastre naţionale.

* * *

In anul 1934 am trimes revista la 320 abonaţi, dintre cari au achitat abonamentul până la 1 Ian. 1935 numai 171 inşi.

Am fost ajutaţi de următorii, căror le exprimăm aci recunoştinţa noastră, pentru sprijinul ce ne-au dat, cum urmează:

Fundaţiunea „Regele Ferdinand" din Bucureşti Lei 5000.—
Societatea „Mica" din Bucureşti . . . . . Lei 3000.—
Inginerul I. Gigurtu, „ . . . . . Lei 2000.—
Gheorghe Tătărescu, Prim Ministru, Bucureşti . Lei 5000.—
Dinu Cesianu, Ministru al Rom. la Paris . . . Lei 1500.—
Total Lei 16.500.—

Cărţi primite la redacţie

*G. G. Longinescu : **Probleme culturale şi şcolare***, Bucureşti, 1934.
" " ***Schliemann şi Troia***, Bucureşi, 1934.
" " ***Aerul lichid***, pe înţelesul tuturor Bucureşti, 1934.
*Const. J. Karadja: **Die ältesten gedruckten Quellen zur Geschichte der Rumänen.*** Berlin, 1934.
" " ***Notele căpitanului suedez C Warberg, din războiul nostru dela 1877.*** Cernăuţi, 1934.
*Val. Al. Georgescu: **Apprentissages.*** Poèmes. Cernăuţi, 1934.
*Matteo Della Corte: **Leda e Latona.*** Roma, 1934.
" " ***Scoperte epigrafiche pestane.***
" " ***Le iscrizione graffite della Basilica degli Argentari.*** Roma, 19 4.
*Ioan C. Filitti: **Principatele Rom. dela 1828 la 1834.*** Bucureşti, 1934.
" " ***O psaltire dela 1817.*** B ucureşti, 1934
" " ***Şapte scrisori păstoreşti dela Mitrop. Dosoftei Filitti din 1793—95.***
*Aurel A. Mureşianu: **Iluzia „dacică“.*** Braşov, 1934.
*Eugen I. Păunel: **Problema depozitului legal.*** Cernăuţi, 1934,
" " ***Acuarelele bucovinene ale pictorului Iaschke din 1810*** Cernăuţi, 1934
*Radu I. Paul: **Isvoarele de inspiraţie a câtorva poezii de Eminescu.*** Cluj, 1934
" " ***Subiectul de voinţă,*** Cluj, 1934.
*Al T. Stamatiad: **Pagini din Baudelaire.*** Traduceri, 1934.
*G M. Vlădescu: **Moartea fratelui meu.*** Roman, 1934
*Iorgu Popescu: **Par amour pour la France.*** Bucureşti, 1934.
*George Silviu: **Paisie psaltul spune**..* Bucureşti, 1934.
*Vasile Lascar: **Versuri,*** cu o prefaţă de I. P. Polyclet. Craiova, 1934.
*Tudor Bălan: **Documente bucovinene,*** Vol. II. Cernăuţi, 1934.
*Th. Marinescu-Asău: **Dictatura şi Democraţia.*** Craiova, 1934.
" " ***Dicţionar rom-franc de expresii.*** Craiova, 1934.
*Alfred Von Kiel: **Le „Temple de l'avenir“*** Bucureşti, 1934.
Vasile Christu: Trad. în lb bulgară a lui ***„Conu Leonida“*** de Caragiale. Sofia, 1934.
*Tr. Herseni: **Teoria monografiei sociologice*** Bucureşti, 1934.
*H. H Stahl: **Tehnica monografiei sociologice.*** Bucureşti, 1934
*Ionel Neamţu: **Introducere în estetică.*** Sibiu, 1934.
*Alfred Nicolau: **Râs printre lacrămi.*** Poezii Bucureşti, 1934.
*Maior Gh. S Buzescu: **Reconstituiri istorice privind familia Buzeştilor.*** p I. Sibiu, 1934.
*Virg. Caraivan: **Memoriu de activitate ostăşească în Războiul de întregire*** Bârlad, 1934.
*C. Veniamin-Lupu: **Însănătoşirea socială şi spirituală.*** Botoşani, 1934
*Nicolae al Lupului: **Pământul cere sânge*** Craiova, 1934.
*Dem. Ionescu: **Contribution à la recherche des influences byzantines dans la diplomatique roum.***
La Troiţa profesorului St. G. Longinescu. Bucureşti, 1934.
*Pimen Constantinescu: **Publicaţiile periodice rom. ale Sibiului de azi.*** Sibiu, 1934.

Colecţia „Ausonia“.

*Ada Negri: **Cartea Marei.*** Trad. de Pimen Constantinescu, Focşani, 1932.
*Pietro Mignosi şi Gino Novelli: **Poeme creştine.*** Traducere de acelaş
*Gabriele D'Annunzio: **44 de sonete.*** Trad de acelaş. Cluj, 1934.

Biblioteca pop. „Astra“.

*Emil Al. Boşca: **Poezii poporale din graniţa Năsăudului.***
*Prof. Ioan Lupaş: **Trecutul nostru românesc.***
*Petrea Dascălul: **„Tot omenia-i mai tare“.*** Comedie ţărănească în 3 acte.
*Gheorghe Brânduş: **Valorificarea muncii, raţionalizarea gospodăriei ţărăneşti.*** Învăţături agricole-economice.
*Iosif Gregor Tajovsky: **Dragostea-pârdalnică.*** Comedie poporală în 4 acte.
*Nicolae Lupu: **Noroc şi veselie !*** Schiţe umoristice din viaţa poporului
*Horia Petra-Petrescu: **Calendarul pentru popor al Asociaţiunii pe 1935***

Editura „Cartea Românească".

N. Pora: Cântec de sirenă. Roman, 1934.
M. Sadoveanu: Nopțile de Sânziene. Roman, 1934.
Octav Dessila: Neastâmpăr. Roman, 1934.
Damian Stănoiu: O zi din viața unui mitropolit. Roman, 1934.
Panait Istrate: Biroul de plasare. Roman, 1934.
Ion Creangă: Trei basme, ilustrate de Stoica. 1934.

Editura „Cultura Națională".

A. Philippide: Flori alese din „Fleurs du mal". Traducere, 1934.
Sandu Teleajen: Drumul dragostei. Roman, 1934.
Gh. I. Brătianu: File rupte din cartea războiului. 1934.

Editura „Adevărul".

I. Peltz: Foc în hanul cu tei. Roman, în 2 vol.
Henriette Yvonne Stahl: Steaua robilor. Roman, 1934.
Anișoara Odeanu: Intr'un cămin de domnișoare. Roman, 1934.
Eugen Lovinescu: Mite, Roman. 1934.
Mihail Sorbul: Mângâierile panterei. Roman, 1934.
Sera Furpa: Prima aventură. 1934.
Marcelle F. Delavigne: Tragedia lui Lassalle. 1934.
C. Stere: Nostalgii. Vol. 5 din „In preajma Revoluției", 1934.

Editura „Cugetarea".

Sidonia Drăguşin: Intr'o gară mică. Roman, 1934.

BIBLIOTECA SECȚIA ISTORIE ACADEMIEI R. P. R.

ULTIMELE PUBLICAȚIUNI PRIMITE:

Din străinătate: *L'Europa Orientale,* Roma, XIV. 11-12.—*Bolletino della Unione Storia ed Arte,* Roma, XXVII, 162. — *La Revue mensuelle,* Genève, XXXVI, 398.—*Bulletin international,* Cahors, 43.—*L'Art à l'école,* Paris, XXVII, 143.—*Vestnik,* Praha, XLII, 8.—*Stredni Skola,* Praha, XV, 2.—*Ontario Secondary School Bull.* Ontorio-Canada. XIV, 5.—*America,* Cleveland-Ohio, XXIX.

Din București: *Revue historique,* XI, 10—12. — *Bul. Comis. Mon. Ist.* XXVI, 77.—*Convorbiri literare,* LXVII, 10. — *Sănătatea,* XXXIV, 11. — *Viața literară,* VIII, 165.—*Arhiva p. șt. și ref. socială,* XII, 1—2.—*Fântâna Darurilor,* VI, 9—10.—*Buletinul Cărții Românești,* VI, 11. — *Buletinul demografic al României,* III, 10. *Democrația,* XXII, 6—7. — *Viața Românească,* XXVI, 19—20. — *Revista de igienă socială,* IV, 12. — *România eroică,* XV, 9—10. — *Revista Fundațiilor Regale,* II, 1. — *Arta și omul.* II, 16. — *Litere,* II, 15.—*Cuvânt-Bun,* VII, 24. — *Porunca vremii,* III, 87. — *Ortodoxia,* II, 16.—*Grai și suflet,* VI, 1—2. — *Gazeta Capitalei,* XIV. 295. — *Cuvântul studențesc,* IX, 3.—*Graiul românesc,* VIII, 5—6 —*Gândirea,* XIV, 1. — *Cruciada Românismului,* I, 5.—*Cronica numismatică și arheologică,* X, 98—99.

Din provincie: *Arhiva,* Iași, XLI, 3—4. — *Cercetări istorice,* VII-IX, 3.—*Revista „Adamachi",* Iași, XX, 3.—*Revista critică,* VIII, 4.—*Arta și arheologia,* Iași, fasc. 7—8. — *Gândul vremii,* Iași, II, 10. — *Plugarul,* Brăila, VII, 7—8.—*Revista vremii,* Galați, I, 7—8.—*Orientări,* Moinești-Bacău, III, 9.—*Revista de pedagogie,* Cernăuți, IV, 3—4. — *Junimea literară,* Cernăuți, XXIII, 1—6. — *Făt-Frumos,* Suceava, IX, 4 — *Avântul,* P.-Neamț, V, 146. — *Revista Muzeului Geologic-mineralogic al Univ. Cluj,* v. V, 1—2.—*Revue de Transylvanie,* Cluj, I, 3.—*Revista enciclopedică,* Cluj, III, 10.—*Gând românesc,* Cluj, II, 11.—*Hotarul,* Arad, II, 3.—*Cele Trei Crișuri,* Oradea, XV, 11—12.—*Buletinul Soc. de științe din Cluj,* VIII, 1.—*Sentinela,* Periam, VIII, 28.—*Grănicerul,* Periam, V, 4.—*Monitorul Municipiului Timișoara,* XI, 41.—*Brașovul literar,* Brașov, III, 19—20.—*Țara Bârsei,* Brașov, VII, 1.—*Transilvania,* Sibiu, LXV, 6.—*Sibiul literar,* Sibiu, I, 3—6. — *Provincia literară,* Sibiu, II, 9—10. — *Gazeta cărților,* Ploești, I, 7—8. — *Școala Prahovei,* Ploești, IV, 7—8.—*România dela Mare,* Constanța, I. 49.—*Marea noastră,* Constanța, VIII, 27—28.—*Poporul românesc,* Chitila, III, 20.

Din Oltenia: *Tribuna Școalei.* Craiova, I, 6. — *Oltenia economică,* Craiova, XI, 47.—*Meridian,* Craiova, I, 4.—*Presa,* Craiova, V, 11—12 (219—220).—*Tribuna liberă,* Craiova, VII, seria II, 31.—*Buciumul,* Craiova, I, 5—8. —*Biblioteca metapsihică,* Craiova, II, 2.—*Ramuri,* Craiova, XXVI, 7.—*Poezia,* Craiova, I, 10. - *Renașterea,* XII, 3. — *Școala Mehedințului,* T.-Severin, V, 3—4.—*Victoria Olteniei,* T.-Severin, II, 20.—*Izvorașul,* Bistrița-Mehedinți XIII, 11—12.—*Naționalul Vâlcii,* R.-Vâlcii, V, 84.—*Gorjanul,* Tg.-Jiu, XI. 50